

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناوین

الطب النبوي به کوردی

ناوی کتیب:	الطب النبوي به کوردی
نووسین:	ابن قیم الجوزية
وه رگی پانی:	نوری مه مه وه ند
نه خشه سازی ناوه وه:	کۆمپیوتەری نارین (کامران رفیق)
سالی چاپ:	چاپی یه که م ۲۰۱۲ ز
ژماره ی سپاردن:	(۱۰۲۲) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیدراوه

نارین

بۆ چاپ و بلاوکردنه وه

بازاری زانست بۆ کتیب و چاپه مه نی

Website: www.nareenpub.com

E-mail: info@nareenpub.com

تله فون: ۲۵۱۱۹۸۲ ۶۶ (۰۰۹۶۴)

مۆبایل: ۰۰۹۶۴ ۷۵۰۴۰۶۴۶۱۰

الطب النبوي

به كوردی

نوسینی

ابن قیم الجوزیة

وهرگیرانی

نوری هه‌مه‌وه‌ند

ناشر

پیشه‌کی و مرگێڤ

سوپاس و ستایشی بۆ پایان شایسته‌ی خوای به‌دیه‌نەری بوونه‌وه‌ره‌و ، سه‌لات و سه‌لامی به‌رده‌وامیش به‌هاوشیوه‌ی لیژه‌مه‌ی باران به‌سه‌ر گیانی پاکی پیغه‌مبه‌ری نازدارو سه‌رجه‌م ئال و که‌س و کارو هاوه‌له‌ دلسۆزه‌کانیدا برژیت .

پاشان : کتیبی (الطب النبوي) به‌شیکه‌ له‌ کتیبی (زاد المعاد)ی به‌ناویاتگی پیشه‌وای ئیسلام (ابن القیم) ، که‌ ده‌میکه‌ به‌ ته‌نها چاپ کراوه‌و خراوه‌ته‌ به‌ر دیدی خوینه‌رانی عه‌ره‌ب و نه‌وانه‌ی زمانی عه‌ره‌بی ده‌زانن ، به‌لام به‌داخه‌وه‌ کوردی به‌شه‌ره‌فی موسلمان له‌م کتیبه‌و ، هه‌زاره‌ها کتیبی عه‌ره‌بی دیکه‌ش ، که‌ به‌پاستی زانستی پاک و پێگای پاستی به‌ره‌و به‌هه‌شتی تێدایه‌ بۆ به‌شه‌ ، بۆیه‌ براتان که‌ تا پاده‌یه‌کی باش زمانی عه‌ره‌بی ده‌زانم ، به‌ نه‌رکی سه‌ر شانی خۆم زانی به‌م کاره‌ هه‌ستم و ، کوردی به‌شه‌ره‌فی موسلمان پێ ئاشنا بکه‌م ، په‌یمانیشم به‌خوای خۆم داوه‌ درێفی نه‌که‌م له‌ وه‌رگێڤانی کتیبه‌ زانسته‌ به‌ناویاتگه‌کانی پیشه‌وایانی ئیسلام تا له‌ توانامدا بێت .

ئاشکه‌رایه‌ په‌یامی پیغه‌مبه‌ری نازدار ﷺ زۆر ته‌واو و پێک و پێک بوو له‌ هه‌موو بواره‌کاندا ، بواری پزیشکیتیش یه‌کێک بوو له‌و بوارانه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ری نازدار ﷺ گرنگی پێداوه‌و ، به‌جوانترین شیوه‌ چاره‌سه‌رو ده‌رمانه‌کانی بۆ هاوه‌له‌ و که‌س و کارو په‌مه‌کی خه‌لک وه‌سف کردووه‌ ، نه‌و شته‌ش بۆ تێکرای مرۆفایه‌تیه‌ ، تا پۆژی قیامه‌ت ، بۆیه‌ په‌یامه‌که‌ی ته‌واوترین په‌یام بوو ، له‌م کتیبه‌دا پیشه‌وای ئیسلام (ابن القیم) زۆر به‌جوانی زنجیره‌ی چاره‌سه‌ریه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی ده‌خاته‌پوو ، تا نه‌و پاده‌یه‌ی ئاقل و ژیران له‌ ئاستیدا سه‌رسام ده‌بن .

سه‌ره‌پای نه‌و په‌ره‌سه‌ندنه‌ گه‌وره‌یه‌ی که‌ ده‌رمانسازی به‌ خۆیه‌وه‌ بینویه‌تی و ، ژماره‌یه‌کی زۆری ده‌رمان له‌ زۆریه‌ی بواره‌کاندا ده‌بینرێت ، که‌چی له‌م سالانه‌ی دوایدا گه‌پانه‌وه‌یه‌کی به‌رچاو هه‌ست پێ ده‌کرێت ، بۆ سه‌ر له‌ نوێ گه‌پانه‌وه‌ بۆ به‌کاره‌ینانی ده‌رمانه‌ سروشتیه‌کان ، چاکترین شتیش که‌ هه‌ستی پێ ده‌کرێت خه‌لکی گرنگی پێ ده‌دا بۆرای

پزیشکایه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوشه‌ویسته ﷺ، بۆیه خه‌لکیکی زۆر ده‌بینرێت به‌ که‌له‌شاخ خۆیان چاره‌سه‌ر ده‌که‌ن ، که‌چی ئه‌م شته‌ ته‌نها یه‌ك بواره له‌ چاره‌سه‌ریه‌کانی پێغه‌مبه‌ری نازدار ﷺ ، بۆیه به‌ پێویستم زانی هه‌موو بواره‌کانی پزیشکایه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوشه‌ویسته ﷺ به‌رچاوی کوردی به‌شهری موسلمان بکه‌وێت و ، له‌ هه‌موو بواره‌کانی پزیشکایه‌تی پێغه‌مبه‌ری نازدار ئاشنا بن و سوودی لی‌ وه‌رگرن .

که‌ هه‌ستام به‌ وه‌رگێڕانی کتێبی پزیشکیتی پێغه‌مبه‌ری نازدار ﷺ، دوو کتێبم لای بوو ، یه‌که‌میان کتێبی پزیشکیتی پێغه‌مبه‌ر به‌ (تخریج)کردنی مامۆستا (محمد محمد تامر) و ، دووه‌میش به‌ (تخریج)کردنی (أبو عبدالرحمن عادل بن سعد) ، بۆیه بۆ (تخریج)کردن سوودم له‌ هه‌ردوو کتێبه‌که‌ وه‌رگرتوه . پاشان براتان وه‌کو تیکرایی مرقایه‌تی له‌ که‌م و کوپی به‌ده‌ر نی یه‌و ، له‌وانه‌یه‌ من که‌م و کوپیم زیاتر بێت ، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش له‌ هیچ که‌سی ناشرمه‌وه‌و ده‌لێم من له‌ بوا‌ری پزیشکایه‌تی و پوه‌ه‌ک ناسیدا وه‌کو هه‌موو خه‌لکم و هیچم له‌وان زیاتر نی یه‌ ، به‌لام له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا سوپاست به‌خوا باشم ، بۆیه ده‌ستم دایه‌ وه‌رگێڕانی ئه‌م کتێبه‌ ، بۆ وێنه‌و زانیاری له‌ سه‌ر ئه‌و پوه‌ه‌کانه‌ی له‌ کتێبه‌که‌دا هاتوون ، سوووم له‌ ئینته‌رنێت و کتێبه‌کان بینیه‌وه‌ ، که‌ هه‌ر شتیکیشم وه‌رگرتیی ئاماژه‌م به‌ سه‌رچاوه‌که‌ی داوه‌ بۆ زیاتر دانیایی جه‌ماوه‌ری خه‌لک و ، ئه‌و که‌سانه‌ی ده‌یانه‌وی زیاتر بزائن ، چه‌زیشم به‌وه‌یه‌ هه‌ر که‌س هه‌له‌یه‌کی به‌رچاوه‌کات با له‌ ڕێگای کتێبخانه‌ی نارینه‌وه‌ ئاگادارم بکاته‌وه‌ .

نوری هه‌مه‌وه‌ند

پێنجوین : ۲۰۱۲

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ، فَلَا هَادِيَ لَهُ. وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أَرْسَلَهُ بَشِيرًا وَنَذِيرًا، وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ يَازِنُهُ وَسَرَاجًا مُنِيرًا.

پاشان : ئەمە کتیبی (الطب النبوي) یە دانراوی پیشەوای بەناویاتگ (شمس الدین ابن القيم) ه _ پەحمەتی خۆای لیبیت _ ، دانەرەوایی داوێ کتیبەکی پێنمایەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ لەخۆ بگرتت سەبارەت بە پاراستنی جەستە ی مرقف لە ئەخۆشی و دەردەکان . زانراویشە مەبەستی سەرەکی و بنەڕەتی لە ناینی ئیسلام بوونیادنانی پوچیی جەستە ی مرقفو بەرزکردنەوێتی بۆ ئاسۆی پاک و تەندروستان ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شەریعەتە جەستە ی مرقف و پاراستنی پشت گۆی ئەخستوو ، لەبەر ئەوەی جەستە ھۆکارە بۆ ھەستانی مرقف بە سەپاندنە شەریعیەکان و نوێکردنەوێ ناوە دانکردنەوێ گەرمی و ھەستان بە بارقورسیەکانی ژیان ، پاشانیش ئەم شەریعەتە پێکراوە بە پێنمایی و ئامۆژگاری پزیشکی ، تا موسلمان لە ناینەگەیدا بەھێزی و لە جەستەشیدا بەھێزی ، لەم بارەو پێغەمبەری خوا ﷺ فرمویەتی : ((الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ ، وَفِي كُلِّ خَيْرٍ ، اُحْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ ، وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجَزْ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي (الصَّحِيحِ) ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ .

واتە : ((بەلای خۆای تەلاوێ بپوادلری بەھێز لە بپوادلری لاواز خێردارترو خۆشەویستەر ، بەلام ھەردوکیشیان خێریان تێدا ، کۆشش بکە بۆ بەدەستھێنانی ئەوێ سوودی بۆت ھەیە ، پشت بەخوا ببەستە ، بیتوانای مەنویە)) .

دواى نهوهش ، نيمه ده بينين نهو پينمايانهئى كه پيويست كراوه بۆ پاراستنى جهستهئى مرؤف له قورئان و ، سونهئى پيغه مبهردا _ على صاحبها افضل الصلاة والسلام _ پهرش ويلاو بۆتهوه .

هر كه سى ئهم كتيبه پيرۆزه بخوئينتهوه به لگهئى سهلميتهري نهوهئى له نيوذا بهرچاو دهكهوئيت ، به لكو له سه رهتاوه تا كرتاكهئى نهوه ده بينيت . نه مهش له گه وره ترينى نهو به لگه كانه يه كه ههستاوه به پوچ كردنهوهئى پيلانى كه سه ره قاوى و دلپيسه كان به رامبه ر به ئيسلام و نهويستاراني شهريعه تهكهئى و بانگه شهكاراني نهوهئى كه گوايه ئيسلام ته نها بريته له كومه ليك پيوره سمي خوا به رستي و هيج په يوه نديه كي به ژيانه وه نى يه ، ئاي كه خراپه نهو بريارهئى كه ده يدهن ، خوائى تعالى ده فه رميت : ﴿ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾ [التوبة : ٣٢] واته : ﴿ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ ﴾ ده يانه وئيت ههوناكى (ئاينى) خوا بكورئيننه وه ﴿ بِأَفْوَاهِهِمْ ﴾ به فووى ده ميان ﴿ وَيَأْبَى اللَّهُ ﴾ وه خوا نايه وئى ﴿ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ ﴾ بيجكه له ههوناكى خوى ته ولو بكات و سه ركه وئى ﴿ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾ هه رچه ند بيياوه ران پتيان ناخوش بى^(١)

محمد محمد تامر

ماموستاى يارنده دهر له كۆليجى (دار العلوم)

ژیانی پیشه‌وای به‌ناویانگ (ابن القيم الجوزیه) _ ده‌حه‌تی خوای لیبیت _

ناوی و ده‌چه‌له‌کی و له‌دایک بوونی :

(محمد) ی کوپی (أبي بكر) ی کوپی (سعد الزمعي) به چونکه ده‌گه‌پیت‌هوه بۆ شاری (لزوع) و ، پاشان دیمه‌شق : (أبو عبدالله شمس الدين) یشی پی ده‌گوتریت . خوای لی پازی بیت له گه‌وره‌ترینی زانایان بوو ، هه‌روه‌ها بابیشی که سه‌ره‌رشتیارو چاودیری (الجوزیه) بوو ، که خویندن‌گایه‌ک بوو له دیمه‌شق ، بۆیه به (ابن القيم الجوزیه) ناسرا ، واته کوپه‌که‌ی سه‌ره‌رشتیاری خویندن‌گه‌ی (الجوزیه) . له هه‌وتی مانگی (صفر) ی سالی شه‌ش سه‌ه‌و نه‌ه‌ه‌و به‌کی کرچی چاوی به‌دونیا هه‌له‌یتناوه .

مامۆستاو فیڕکاری گه‌وره‌ی _ که به‌دریژای ژیانی ده‌ستی پێوه گرت و لێی جیا‌نه‌بۆوه _ شیخ و زانای دره‌وشاوه (تقي الدين ابن تيمية) بوو .

مامۆستا که‌ی کاری تیکرد به‌گه‌وره‌ترین کاتی‌کردن ، بۆیه له‌سه‌ر مه‌نه‌ه‌جه‌که‌ی ده‌چوو ، پێگه‌که‌ی نه‌ویشی په‌ی‌په‌وه ده‌کرد کاتی‌ درێه لاده‌ران له‌ ئاین ده‌جه‌نگا ، هۆکاریکی گه‌وره‌ش بوو بۆ بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی زانستی (ابن تيمية) به‌و کتیبه‌ چاکه قبول‌کراوانه‌ی داینا‌بوو ، به‌لام زۆر جار پێچه‌وانه‌ی نه‌وی په‌ی‌په‌وه ده‌کرد نه‌گه‌ر هه‌قی بۆ ده‌رکه‌وتایه‌و به‌لگه‌ی بۆ په‌وون بوایه‌ته‌وه .

خویندن‌کارانی زۆرن ، له‌وانه : (عبدالله) ی کوپی ، (ابن کثیر) ی خاوه‌نی ته‌فسیری به‌ناویانگ ، پیشه‌واو زانا (عبدالرحمن) ی کوپی (رجب البغدادي الحنبلي) خاوه‌نی کتیبی (طبقات الحنابلة) ، (ابن عبدالهادي) ، (شمس الدين محمد) ی کوپی (عبدالقادر النابلسي) .

كتیبه دانراوه‌كانی :

(ابن القيم الجوزية) _ په‌حمه‌تی‌خوای لیبیت _ دیوانیکی زانیاری زیندوو بوو ، خاوه‌نی بیرویاروه‌پی خوی بوو که حه‌زی به‌بلاوکردنه‌وه‌ی ده‌کرد ، له‌پیناو سوود‌گه‌یاندن به‌موسلمانان کاری ده‌کرد ، بۆیه‌ته‌ماشاه‌که‌مین کتیبیکی زۆری داناره .

پیشه‌وا (ابن حجر العسقلاني) ده‌ریاره‌ی (ابن القيم الجوزية) له‌کتیپی (الدرر الكامنة) دا‌فه‌رموویه‌تی : له‌دانراوه‌کانیدا به‌حه‌وسه‌له‌بوو ، نه‌وپه‌پی توانای خوی بۆ پوونکردنه‌وه‌به‌کارده‌هینا ، بۆیه‌زۆر درێژه‌ی به‌گوفتاره‌کانی ده‌دا ، به‌هره‌و توانایه‌کی به‌هیزی هه‌بوو ، به‌رده‌وام ورته‌ورتي (دندن) به‌ده‌ور ووشه‌کانیدا ده‌کردو سه‌ری ده‌خست و ده‌یسه‌لمان و به‌لگه‌ی بۆ ده‌هینتایه‌وه .

پیشه‌وا (الشوكاني) يش‌فه‌رموویه‌تی : چاکی په‌فتارو ده‌ستکاری و تام و چیژژکی زیادی هه‌یه ، وه‌شیوازیکي چاک و جوانی ده‌رپړینی گوفتاری هه‌یه ، که زۆریه‌ی دانه‌رانی تر له‌و بواره‌دا بپتوانا‌بوون ، به‌جۆرک نه‌قل و ژیری ناشقی گوفتاره‌کانی ده‌بن و ، بیروه‌وشیش مه‌یلی ده‌که‌ن و ، دلانیش خو‌شی ده‌وی ، به‌زۆری به‌به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ر نه‌بی پشت به‌شتی تر نابه‌ستی ، هه‌ندی جارو به‌ده‌که‌ن مه‌یلی لای نه‌و پیاوه‌په‌ ده‌کات که له‌سه‌ری په‌روه‌ده‌بووه ، به‌لام ناویریت به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ر دوور یخاته‌وه به‌هه‌ندی لیکدانه‌وه‌و هه‌لگرینی سارد وه‌کو نه‌وه‌ی که‌سانی تر ده‌یکه‌ن ، به‌لکو پشت به‌سه‌رچاوه‌و به‌لگه‌ ده‌به‌ستی له‌و بواره‌دا ، له‌زۆریه‌ی دانراوه‌کانیدا دانه‌په‌روه‌ری و میان‌په‌وی پیا‌ده‌کات ، له‌که‌ل به‌لگه‌دا ده‌سو‌پته‌وه‌ بۆ هه‌ر کوی سو‌پایه‌وه‌و ، پشت به‌قه‌سی ده‌ماودهم و ده‌لین نابه‌ستیت ، نه‌که‌ر له‌تو‌یژینه‌وه‌یه‌که‌دا هه‌موو گوفتاره‌کان وه‌رگیریت و درێژه‌ به‌په‌راویزه‌کانی بدات زانشتیک باس ده‌کات که‌سانی تر باسیان نه‌کردی ، قسانیک باس ده‌کات که ده‌بی به‌هوی شادومان‌بوونی سینگى نه‌و که‌سانه‌ی ئاره‌زومه‌ندن پیاوه‌په‌کانیان وه‌رگیریت .

(ابن القيم) _ رحمه تي خواي ليبييت _ كتيبكي زوري داناووه وكمو :

- ١ _ تهذيب سنن أبي داود وإيضاح علله ومشكلاته ٢ _ طريق الهجرتين ويا ب السعادتين ٣ _ مدارك السالكين بين منازل ﴿ إياك نعبد وإياك نستعين ﴾ وهو شرح كتاب منازل السائرين لشيخ الإسلام الأنصاري ٤ _ كتاب عقد محكم الأحباء ، بين الكلم الطيب والعمل الصالح المرفوع الى رب السماء ٥ _ أخبار النساء ٦ _ علم البيان ٧ _ شفاء العليل في القضاء والقدر ٨ _ شرح أسماء الكتاب العزيز ٩ _ زاد المسافرين الى منازل السعده في هدي خاتم الأنبياء ١٠ _ جلاء الأفهام في ذكر الصلاة والسلام على خير الأنام ١١ _ بيان الاستدلال على بطلان اشتراط محلل السباق والنضال ١٢ _ نقد المنقول ، والمحك المميز بين المربود والمقبول ١٣ _ بدائع الفوائد ١٤ _ الشافية الكافية في الانتصار للفرق الناجية ، وهي القصيدة النونية في السنة نحو ثلاث آلاف بيت ١٥ _ الصواعق المنزلة على الجهمية والمعتلة ١٦ _ حادي الأرواح الى بلاد الأفراح ١٧ _ نزهة المشتاقين وروضة المحبين ١٨ _ الداء والدواء ١٩ _ تحفة الودود في أحكام المولود ٢٠ _ مفتاح دار السعادة ، ومنشور لواء أهل العلم والإرادة ٢١ _ اجتماع الجيوش الإسلامية على غزو فرق الجهمية ٢٢ _ رفع اليدين في الصلاة ٢٣ _ نكاح المصرم ٢٤ _ تلخيص مكة على المدينة ٢٥ _ فضل العلم ٢٦ _ عدة الصابرين ٢٧ _ جوابات عابدي الصليبان وأن ماهم عليه دين الشيطان ٢٨ _ كتاب الكبائر ٢٩ _ كشف الغطاء عن حكم سماع الغناء ٣٠ _ معاني الأدوات والحروف ٣١ _ الرسالة الشافية في أسرار المعونتين ٣٢ _ اقتضاء الصراط المستقيم في مخالفة أصحاب الجحيم ٣٣ _ إغاثة اللهفان في حكم طلاق الغضبان ٣٤ _ حكم تارك الصلاة ٣٥ _ نور المؤمن وحياته ٣٦ _ حكم إغمام هلال رمضان ٣٧ _ التحرير في ما يحل ويحرم من لباس الحرير ٣٨ _ بطلان الكيمياء من أربعين وجهاً ٣٩ _ الفرق بين الخلعة والمعبة ، ومناظرة الخليل لقومه ٤٠ _ الكلم الطيب والعمل الصالح ٤١ _ الفتح القدسي ٤٢ _ المسائل الطرابلسية ٤٣ _ أعلام الموقعين عن رب العالمين ٤٤ _ التحفة المكية ٤٥ _ أمثال القرآن ٤٦ _ تفسير الفاتحة ٤٧ _ الرسالة التبوكية ٤٨ _ إيمان القرآن ٤٩ _ شرح الأسماء الحسنى ٥٠ _ الفروسية الشرعية ٥١ _ الطرق الحكيمة في السياسة الشرعية ٥٢ _ كتاب الروح

٥٣ _ إغاثة اللفان من مصايد الشيطان ٥٤ _ اقتضاء للذكر بحصول الخير ودفع الشر ٥٥ _
 روضة المحبين و نزلة المشتاقين ٥٦ _ تفسير أسماء القرآن ٥٧ _ الجواب الكافي عن ثمرة
 الدعاء ٥٨ _ التبيان في مسائل القرآن ٥٩ _ زاد المعاد في هدي خير العباد ٦٠ _ المنار المنيف
 في الصحيح والضعيف *

مردنه‌كه‌ی : _ خوای لی پازنی بیّت _ کاتی نوێژی عیشای شه‌وی پێنج شه‌مه‌ی ،
 سیازده‌ی مانگی په‌جه‌بی سالی حه‌وت سه‌ه‌و په‌نجاو په‌کی کۆچی مریوه *

پزیشکیتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ

کۆمه‌لێک له پێنومایه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوێمان ﷺ بۆ باسکراوه له هه‌موو بواره‌کانی هه‌زاو
 پێشکه‌وتن و به‌رێوه‌بردنی کار و فرمانه‌کانی و چونه‌تی به‌پێخستنی نێردراوه‌کانیی و سرپه‌کان
 و نامه‌کانیدا ، هه‌روه‌ها ئه‌و نووسراوانه‌ی بۆ پادشاو جێگه‌کانیان ده‌پنوو سی *

ئێمه‌ش لێره‌دا هه‌مان پێره‌و ده‌گرینه به‌رو چه‌ند به‌شێکی به‌سوود له پێنومایه‌کانی
 دیکه‌ی له بواړی پزیشکیتیدا باس ده‌که‌ین ، که خۆی پێ تیمارده‌کردو ، بۆ خه‌لکی تریشی
 وه‌سف ده‌کرد ، گرنگترین ئه‌و حیکمه‌تانه‌ش که تیایدا به‌ده‌خینه‌پوو ، که‌وا ئه‌قلی زۆریه‌ی
 پزیشکان بێ توانان پێی بگه‌ن ، چونکه پزیشکیتی ئه‌وان له چاو پزیشکیتی پێغه‌مبه‌ری خوێدا
 به‌هاوشیوه‌ی پزیشکیتی په‌که‌ه‌وتوانه له چاو پزیشکیتی ئه‌واندا ، بۆیه داوای یارمه‌تی له
 خوای په‌روه‌ردگار ده‌که‌ین هه‌یزو توانامان پێبه‌خشیت و ده‌لێین :

نه‌خۆشی دوو جوړه : نه‌خۆشی دڵان و ، نه‌خۆشی جه‌سته‌کان . هه‌ردووکیشیان له
 قورئاندا باسکراون *

نه خۆشی دڵانیشت دوو جوړه : نه خۆشی ناپاکی و گومان و ، نه خۆشی نارو گومرایی ، هه ریدوکیشتیان له قورئاندان . خوای تعالی سه بارهت به نه خۆشی ناپاکی هه رموویه تی : ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ﴾ [البقرة : ١٠] واته : ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ﴾ له دلیاندا نه خۆشی (ناپاکی) هه یه ﴿ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ﴾ خواش نه خۆشیه که ی نۆرتکردن (به هاتنی قورئان)^(١) ، هه روه ها خوای تعالی دهه رمییت : ﴿ وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ﴾ [المدثر : ٣١] واته : ﴿ وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ﴾ تا بلێن نه وانیه که نه خۆشی (ناپاکی) یان له دلییه ﴿ وَالْكَافِرُونَ ﴾ وه بی پرواکان ﴿ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ﴾ خوا چی مه بهسته بهم ژماره یه که له غه یبیدا وهك مه سه ل وایه^(٢) .

هه روه ها خوای تعالی له راستی نه وانیه بۆ حوکم پیکردنی قورئان و سوونهت بانگ کران ، به لām به قایلنه بوون و به پوو وه رگێپران وه لāmیان دایه وه هه رموویه تی : ﴿ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ * وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ * أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمْ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ، بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ [النور : ٤٨ - ٥٠] واته : ﴿ وَإِذَا دُعُوا ﴾ کاتێ بانگ بکړین ﴿ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﴾ بۆ لای (شه ریمه تی) خواو پێغه مبه ر ﷺ ﴿ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ﴾ بۆ نه وه ی حوکم بکات له نیوانیاندا ﴿ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴾ به کسه ر کومه لیک له وانیه پوو وه رده گێپن . ﴿ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ ﴾ به لām نه گه ر له (حوکمدانه که دا) حه قه که بۆ نه وان بییت ﴿ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴾ دین بۆ لای (حوکمه که) به و په ری ملکه چی یه وه . ﴿ أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ﴾ ئایا دله کانیا ن نه خۆشی ئیدییه ﴿ أَمْ ارْتَابُوا ﴾ یا له گوماندا بوون ﴿ أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ﴾ یان ده ترسن

٢ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٣ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

خولو پیغه مبه ره که ی ﷺ سته میان لی بکه ن ﴿بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (نه خیر هیچ له واته نی یه) به لکو نه واته هه ر خویان سته مکارن ^(۴) . نا نه مه نه خوشی ناپاکی و بوودی گومانه .

هه روه ها خوی تعالی سه باره ت به نه خوشی هه ولو تاره زوو فره موویه تی : ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنَّ أَتَقَيَّتْنَ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ [الأحزاب : ۳۲] واته : ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ﴾ ئه ی ژنانی پیغه مبه ر ﷺ ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ﴾ ئیه وه ک هیچ یه که له تافره تانی دیکه نین ﴿إِنْ أَتَقَيَّتْنَ﴾ نه که ر خوتان بپاریزن وله خوا بترسن ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ که واته به خه مزه و نازمه وه قسه مه که ن (وه ک تافره تانی په وشت نزم) ﴿فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ نه وه کو نه وه ی که دلی نه خوشه (دهرون نزمه) نیازی خراپ بکات ^(۵) ، نا نه مه نه خوشی هه ولو تاره زووی دلوین پیسی یه .

به شیک : سه باره ت به نه خوشیه کانی جهسته

سه باره ت به نه خوشی جهسته یی ، خوی تعالی فره موویه تی : ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ﴾ [الفتح : ۱۷] ، [النور : ۶۱] واته : ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ﴾ بۆ کویر گونا نه یی به (به شداری جیهاد نه کات) ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ﴾ بۆ شه لیش گونا نه یی به ﴿وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ﴾ هه روه ها بۆ نه خوشیش گونا نه یی به ^(۶) . خوی گه وره نه خوشی جهسته یی له باسه کانی هه ج و پۆژوو و ده سفنویژدا باسکر بووه ، له بهر نه پنییه کی سه رسو پمپن که گه وره یی قورنانت بۆ پهرون ده کاته وه ، ئه مه ش به سه بۆ نه وانه ی لی تیده گن و به شه قلش په سه ندی ده که ن بۆ شه وه ی پیوستیان به شتی تر نه بیست ، چونکه مه به سه کانی پزشکیتی جهسته یی سی شته : پاراستنی ته ندروستی ، خو

۴ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان

۵ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان

۶ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان

سەری ناشی ، کونیلەکان دەکرێنەوهو ، ئەو بۆخ و هەڵماتکە دەچنە دەرەوه ، بۆیە ئەم جۆرە ی دەرەواڵێشتنە تێکرای دەهواڵێشتنەکانی تری لە سەر (قیاس) دەکرێت کە گیربونی لە جەستەدا نازار بە مۆژدە گەیهێت .

ئەو شتانەش کە گیربونی و پێشگریکردنی نازاردەرن دە شتن : خوێن ئەگەر هەژنی و جولا ، (منی) ئاوی نێرینە ئەگەر ئارەزووی هەستا ، میز ، پیسی ، با ، پشانەوه ، پزمین ، نووستن ، برسیتی ، تینووپیون . هەریەکیکیش لەم دە شتە ئەگەر گیردا ، دەبی بە هۆکاری دروستبونی نەخۆشیەک لە نەخۆشیەکان .

خوای تعالی ووشیاری کردوینەتووە بە کردنە دەرەوهی نزمترینیان ، کە بریتی یە لە بۆخ و هەڵماتکی لڤگ بەستوو (المحتقن) لە سەردا بۆ کردنە دەرەوهی لەوه سەخترو دژوارتر ، ئەمەش پێبازی قورئانە : ووشیاری دەدا بە نزمترین لە سەرگەورەترین .

بەلام پارێزکردن : خوای تعالی لە ئایەتی دەستنویژدا فرمویەتی : ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً ﴾ [النساء : ٤٣] [المائدة : ٦] واتە : ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى ﴾ وە ئەگەر نەخۆش بوون ﴿ أَوْ عَلَى سَفَرٍ ﴾ یان لە سەفەردا بوون ﴿ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ ﴾ یان کە سیکتان هاتەوه لە شوێنی پێویستی سەرناو ﴿ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ ﴾ یان جووت بوون (یا پێستان بەریەک کەوت) لە گەڵ خێزانە کانتاندا ﴿ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً ﴾ و ئاوان دەست نەکەوت ﴿ فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً ﴾ ئەو تەیموم بکەن بە خۆلێکی پاک^(١) ، خوای تعالی پێی داوه بە نەخۆش لە ئاو لادات بۆ بەکارهێنانی خۆلێکی پاک وەکو پارێزگرنێک نەوهکو جەستە ی شتیکی نازاردەری بەرکەوێت ، ئەمەش ووشیاردانیکە بە خۆپارێزی لە هەموو زیانکاریک زبانی پێگەیهێت نێوهکی بیت یان دەرەکی ، خوای پەرورەدگار پێنویستی بەندەکانی کردووه بۆ شیوهکانی

تیمارگری و ، کۆزانیی دهستوره کانی و ، ئیمهش لیره نا پێنیشاندهریه کانی پێغه مبهری خوا ﷺ له م باره وه باس دهکەین و ، پوونی دهکەینه وه که پێنیشاندهریه کانی له م باره وه تهواترین پابه رکاریه .

پزشکیی دڵان :

ئه م جوړه سپێردراوه به پێغه مبهران _ صلوات الله وسلامه عليهم _ هیچ پێگایه کی کاریگریش به دینه کراوه بۆ به دهستکه و تینی ته نه ا له پێگه ی ئه وانه وه نه بیّت و له سه ر دهستی ئه وانه وه نه بیّت ، چونکه چاکیتی دڵان له وه دایه خواکە ی ، دروستکاری ، ناوه جوانه کانی ، سیفه ته به رزه کانی ، کرده وه کانی ، حوکه کانی بناسیّت ، کارتی کراوی په زابوون و خواسته کانی په روه رگاری بیّت ، خۆدوورخه روه بیّت له قه ده غه کراو و پق لیبوه و کانیه وه ، بۆیه دلّیش هه رگیز ته ندروستی و ژيانیکی باشی نابیّت ته نه ا به په یوه ندیه کی به تینی ئه وانه وه نه بیّت ، هیچ پێوازیکی وه رگرتنیشی نی یه ته نه ا له لایه ن پێغه مبه رانه وه نه بیّت ، گومانیش نابریّت ته ندروستی دڵان به دهست به یتریت به یی په یوه وکردن و وه دووکه و تینان به ته واوی ، بۆیه زۆر به هه له دا چوون ئه و که سانه ی واگومان ده بن که ته ندروستی دڵان به دهست ده هیتریت به یی شوینکه و تینی پێغه مبه ران ، له پاستیدا هه رکه سیش گومانی وابیّت ئه و له ژیان و بۆچونیکی ئاژه لئی هه واو ئاره نووی خۆیه وه ده پوانیّت ، بۆیه ده بیّ بزانی ته ندروستی و هیزی دڵان و ، ته ندروستی و هیزی ژیان له وانه به دوور نی یه ، هه رکه سیکیش توانای جیاوازیکردنی نیوان ئه مه و ئه مه ی نه بیّت ، با بگری بۆ ژيانی دلی ، چونکه له مردووانه ، با بشگری بۆ پووناکی و نووری دلی ، چونکه له ده ریای تاریکی و گومرا ییدا تقوم بووه .

پیشه کی دانه

به شیک : سه بارهت به جورگانی پزشکیته جهسته

پزشکیته جهسته : دوو جوره :

به کهم : جوریکه خوی تعالی مه موو زینده واری له سه ربه دیه پناهه مرؤف و نازهل ، نه م جوره پیویستی به چاره سهری پزشکیته نی به ، وه کو چاره سهرکردنی برسیستی ، تینویستی ، سه رما ، ماندویستی به دژکاره کانیه وه نه وهی لایانده بات .

دووم : نه وهی پیویستی به بیرو تیور دیه ونه وه ده بیست ، وه کو به رگریاری نه خوشیه ویکچوه کان (المتشابهة) که له میزاجدا په یدا ده بن ، به جوریک له میانه یی ده بیاته دهره وه ، بق گهرمی ، یا بق ساردی ، یا بق وشکیستی ، یا بق ته ریستی ، یا بق پیکه اتنیک له دووان له وانه ی سه ره وه ، نه مهش دوو جوره : مادی ، یا چۆنیته (کیفیه) ، مه به سستیشم یا به قیژدانی ماده ده یه که ده بیست ، یا به په یدابوونی چۆنیته تیه که ، جیا ولزی نیوانیشیان نه وه یه که نه خوشی به چۆنیته تیه کان پاش نه مانی نه و ماده لانه ی که به دیه پناهون دروست ده بیست ، بۆیه ماده ده کانیا ن نامینیت و ، شوینه ولره کانیا ن به چۆنیته تی به که له میزاجدا ده میتیتته وه .

نه خوشیه کانیه ماده دهش هۆکاره کانیه له گهل خۆیدا یه یارمه تی درژیوونه وهی ده دات ، بۆیه نه گهر هۆکاری نه خوشی به که له گهل خۆیدا بیست ، پیویسته به کهم جار نه ماشای هۆکار بکریست ، دووم نه خوشیه که ، سی یه میش : دهرمانه که ی . به لام نه خوشیه نه ندامیه کان (الالیه) نه وانه که نه ندامه که له پوخساری خوی ده باته دهره وه ، یا له شیوه دا ، یا بۆشایی (تجویف) ، یا پیره ویک ، یا زیری ، یا لووسی ، یا ژماره یه که ، یا نیسکیک ، یا باریک ، نه م نه ندامانه نه گهر هۆگری به کتر بوون و جهسته یان پیکه اتنه نه و به هۆگر بوونیا ن ده گوتریت په یوه ستبوون و ، دهرچوونیش له باری میانه یی به جیا بوونه وهی

به یوه سنبوون ناوده بریت ، به لām نه خوشی به گشتیه کان تیگرای نه خوشی به ویکچووه کان و نه دامیه کان ده گریتوه .

نه خوشی به ویکچووه کانیش : ئهوانه که میراج له میانیه ده به نه دهره وه ، ئه م چوونه دهره وه یهش به نه خوشی ناوده بریت دواي ئه وه ی که زیانیکی هه سته پیکراو به کردار ده گه یه نن .

ئهمهش ههشت جۆره : چواری سادهو ، چواری پیکهاتوو ، چواره ساده که : ساردو ، گرم و ، تهرو ، ووشکه . چواره پیکهاتوو کهش : گرمی تهرو ، گرمی ووشک و ، ساردی تهرو ، ساردی ووشکه ، ئهمهش یا به تیترانی ماده یه که ده بیئت ، یا به بی تیترانی ماده ، به لām نه گه نه خوشی به که نازاری به کردار نه گه یاند ئه و چوونه دهره وه که له میانیه به تهنروستی ناوده بریت .

بارهکانی جهسته :

جهستهش سیّ باری ههیه : باریکی ئاسایی و ، باریکی دهرچوو له ئاسایی و ، باریکی نیوهندی ههردووکیان :

یه کهم : به م باره جهسته تهنروست ده بیئت .

دووه م : به م باره جهسته نه خوش ده بیئت .

باری سیّ به میش : نیوهندی ههردوو باره که ی پیشووه ، چونکه دژ ناگواستریته وه بۆ دژه که ی تهنها به نیوهندی که نه بیئت ، هۆکاری دهرچوونی جهستهش له سروشتی خۆی ، یا له نیو خۆیه وه ده بیئت ، چونکه پیکهاتوو له گرم و ساردو ، تهرو ووشک ، یا له دهره وه ده بیئت ، چونکه ئه وه ی له دهره وه تووشی ده بیئت پیده چیت سازگاری له شی بیئت یا

سازگاری نه‌بیت ، نه و زیانه‌ش به مرۆف ده‌گات پێده‌چیت له خراپبوونی میزاجه‌وه بیت که له میانه‌یی دهرده‌چیت ، یا به هژی خراپبوونی نه‌دامه‌وه ده‌بیت یا به هژی لاوازیوونی هیزه‌کانه‌وه ده‌بیت ، یا نه و گیانه‌ی هه‌لگرتوون ، نه‌مه‌ش ده‌گه‌پته‌وه بۆ زیادبوونی میانه‌یی و که‌می زیادبوونی ، یا کورتی میانه‌یی و نه‌بوونی کورتی ، یا جوی بوونه‌وه و جووتبوونی میانه‌یی ، یا کشان و کرژیوونی میانه‌یی ، یا چوونه‌دهره‌وه‌ی جه‌سته‌ی هه‌لگری بارو شیوه‌یه‌ک له بارو شیوه‌که‌ی خۆی به جۆریک له میانه‌یی بییاته دهره‌وه .

بۆیه پزشکی شاره‌زا : ته‌نها که‌سیکه هه‌لده‌ستیت به جویکردنه‌وه‌ی نه‌وانه‌ی که کۆبوونه‌وه‌یان زیان به مرۆف ده‌گه‌یه‌نیت ، یا هه‌لده‌ستیت به کۆکردنه‌وه‌ی نه‌وانه‌ی که جویکردنه‌وه‌یان زیان به مرۆف ده‌گه‌یه‌نیت ، یا هه‌لده‌ستیت به که‌مکردنه‌وه‌ی نه‌وه‌ی که زیادبوونی زیان به مرۆف ده‌گه‌یه‌نیت ، یا زیادکردنی نه‌وه‌ی که که‌مبوونی زیان به مرۆف ده‌گه‌یه‌نیت ، به‌و جۆره ته‌ندروستی و نه‌بوو ده‌هینیت‌وه ، یا ته‌ندروستی به شیوه‌و چه‌شن (الشکل و الشبه) ده‌پاریزیت و به دژو پیچه‌وانه‌ش که موکوپه‌کانی لاده‌بات ، یا دهری ده‌هینیت ، یا به پاریزکردن هه‌لده‌ستیت به لابردنی به جۆریک به‌ریه‌ستی پوودانی بکات ، هه‌موو نه‌مانه‌ش له پێتمویه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ به شیوه‌یه‌کی چاکه‌ره‌وه‌ی ساریزکاری به‌کلاکه‌ره‌وه ده‌بینیت به هیزو تواناو چاکه‌و یارمه‌تیدانی خۆی په‌روه‌ردگار .

به شیک : سه باره تا به ریگه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنداو هه رمانی پیکردنی :

پیغه مبهری خوا ﷺ ریگه کانی چاره سه رکردنی له خودی خۆیدا به کارده هیناو ، هه رمانی به کاره مینانی به ئەو کەس و کارو هاوه لانه شی ده کرد که تووشی نه خوشیه ک بوویوون ، به لام له باس و خواسی ژیانی خۆی و هاوه لانی شیدا نه ماتوووه ئەو ده رمانه ئاویتانه به کاری پێن که به (اقربادین) ناسراوه ، به لکو ژۆریه ی ده رمانه کانیاں به تاکه کان بوو ، پیده چیت هه ندی ماده ی یارمه تیده ریشیاں تیکه ل به ده رمانه تاکه کان بکریایه ، یا هه ندی ماده ی تر له تیزیه که ی که م بکاته وه ، نه مه ش پزیشکی تی باوی نه ته وه کانه به جیاوازی په گه زه کانی عه رب و تورک و ، خه لکی بیابان سه رایا ، له پاستیدا پۆم و یونانیه کان سه رقالبوون به ده رمانه ئاویته کانه وه ، به لام ژۆریه ی پزیشکی تی هند به ده رمانه تاکه کانه .

پزیشکان ریگه و توویوون سه باره تا به وه ی هه رکات توانرا چاره سه ر به خۆراک بکریت وازی لینا هینریت و ناگۆردریت به ده رمان ، هه رکاتیش توانرا به ساده چاره سه ر بکریت وازی لینا هینریت و ناگۆردریت به ئاویته کان .

گوتوویانه : هه ر نه خوشیه ک توانرا به خوارده مه منی و پارێزکردن لابریت ، هه ول نادریت به ده رمانه کان لابریت گوتوویانه : پیویسته پزیشک هۆگری هه رماندان به نه خوش نه بیته که هه موو کاتیک ده رمان بخواته وه ، چونکه ده رمان نه گه ر نه خوشیه ک له جه سته دا به دینه کات ئەوا شی ده کاته وه و هه لیده وه شیتی . یا نه گه ر ده رمانه که نه خوشیه کی به دیکردو له بارو گونجاوی نه بوو ، یا نه خوشیه کی به دیکرد له بارو گونجاوی بوو به لام بری له نه خوشیه که زیاتر بوو ، یا چۆنیه تیه که ی ، ئەوا ده سته وداوینی ته ندروستی ده گریته و ، ده شیتوینیت .

پزیشکه به ئەزموونەکان پزیشکیتیان بە تاکەکانە بە زۆری ، کە ئەمانەش بەکێکن لە سێ دەستەکی پزیشکیتی .

بۆ سەلماندنی ئەوەش دەگوترێت دەرمانەکان لە پەرگەزی خۆراکەکانە ، بۆیە ئەو نۆمەت و تایەفەی کە زۆریەکی خۆراکیان بە تاکەکانە ، نەخۆشیەکانیان زۆرکەمەر ، پزیشکیتیشیان بە تاکەکانە ، بەلام دانیشتوانی شارەکان ئەوانەکی خۆراکە ئاوێتەکانیان بەسەردا زالە ، پێویستیان بە دەرمانە ئاوێتەکانە ، بە هۆکاری ئەوەی نەخۆشیەکانیان ئاوێتەبە ، دەرمانە ئاوێتەکانیان بۆ بەسووترە ، نەخۆشیەکانی دانیشتوانی بیابان تاکە ، بۆیە دەرمانە تاکەکان بەسە بۆ چارەسەرکردنیان . ئەمەش سەلماندنیکە بە گوێزەکی پزیشکسازي .

فەزڵ و چاکیتی پزیشکیتی پێغەمبەری خوا ﷺ بە سەر پزیشکایەتی پزیشکەکاندا :
 نێمەش دەلێن : لێرهدا شتێکی تریتە پێشەوه ، کەوا بەراوردی پزیشکیتی پزیشکان بە پزیشکیتی پێغەمبەر وەکو بەراوردی پزیشکیتی هەندی لە صوفیەکانە کە شارەزایان لە پزیشکیتیدا نی یە و بەسالچووانە بە پزیشکیتی پزیشکان ، ئەمەش بەپوونی دانی پێدانراوە لە لایەن لێهاتووان و پێشەواکانیانەوه ، چونکە سەبارەت بەو زانستە پزیشکیتییە هەیە هەندیکیان دەلێن : (قیاس) ه . هەندیکی تریشیان دەلێن : ئەزموون و تاقیکردنەوهی هەندیکیشیان دەلێن : نینگاو بۆهاتنە ، خەوینیفە ، پەیی پێردنێکی راستە . هەندیکیشیان دەلێن : زۆریەکی لە پەرەتاری ئازەلەنەوه وەرگیراوە ، وەکو ئەوەی دەبینین پشیلەکان ئەگەر ژەهردارەکان بخۆن دەچنە لای چراکو ، زەمیتەکە لە دەمیدا هەڵدەسوێنی و پاشان فرپی دەدا ، هەروەها بینراوە مارەکان کانتیک لە کونەکانی زەمین دینەدەرەوهو ، چاوه‌کانیان کوێر بوو دەچیتە لای گەڵاکانی پازیانەو چاوه‌کانی بە سەردادەهێنیت ، هەروەها زانراوە باندەکان ئاوی دەریا بە زۆری دەخۆنەوه لە کاتی بیزاریبووندو ، چەندین نمونەکی تریش کە لە بنەماکانی پزیشکیتیدا یاسکراوە .

به لām نه مه و هاوشیوه کانی له چ ئاستیکی نه و سروشه دان که خوای پهروه ردگار بۆ پیغه مبه ره که ی نارویه تی سه باره ت به هه موو نه وانه ی به سوو بو زه ره رداریشه بۆی ، بۆیه به لاوردی پزشکی تیان به و سروشه وه کو به لاوردی زانه سه ته کانی نه وانه به وه ی پیغه مبه ره ان هیناویانه ، به لکو ئیره ده رمانگه لیکی چاره سه رکاری تیدایه که چه ندین نه خوشی چاره سه ر ده کات که نه قل و ژیری گه وره ترین پزشکیان پیتی نه گه شتووه و ، زانست و نه زموون و تاقیکردنه وه (قیاس) هکانیشیان پیتی نه گه شتووه ، لیته دا ده رمانه دلی و ، پوجیه کانی تیدایه ، سه ره پای به هیزی بیروبا وه رو دل و ، په شت نه ستورکردن به خولو ، پشت به ستن به خولو ، خۆهاویشتن و خۆشکانه وه له پیش دهستی خوای پهروه ردگارداو ، مل که چکردن بۆ خوای تعالی و ، خێروچا که داری و ، نزاکردن و ، په شیمان بوونه وه له تاوانه کان و ، دلاوی لیخۆشبوون له خوای تعالی و ، چا که داری به رامبه ر به به دیهینراوان و ، به هانه وه چوونی لیقه و ماوو ، لابردنی خه م و خه فتی په ست و ناره چه تبووه کانی تیدایه ، نه م ده رمانانه له لایه ن تیکرپای نه ته وه کانه وه به جیاوازی ئاین و پیاژه کانیانه وه تاقیکراوه ته وه ، بۆشیان ده رکه وتوو که کاریگه ریه کی به تینیان له چاکیبوونه ودا هیه که نه زانست و ، نه نه تاقیکردنه وه ، نه (قیاس) ی زاننا ترینی پزشکیان پیتی نه گه شتووه .

ئیمه و که سانی تریش له مانه مان رۆر به کارهیناو ، بینیشمان کرده وانیکی کاریگه ری نه وتۆی هیه که هیچ ده رمانیکی ههستی پیتی ناگات ، به لکو ده رمانه ههستی ههستی ههستی له ئاستیدا وه کو پله ی ده مانی صوفیه ناشاره زاکانی لیدیت به لای پزشکیانه وه ، نه مه ش پیکه وتووی یاسای خواوهنده و لیتی به ده رنی یه ، به لām هۆکاره کان جۆراوجۆرن ، چونکه دل هه رکات په یوه ندبوو به خوای جیهانیانه وه ، به جوانی تیکه لی نه خوشی و ده رمانه که ی بوو ، نه گه ر پیکه ری سروشت و هه لسه ورپه نه ری ئاره زووی لیدیت نه و چه ندین ده رمانی تری ده بیت به ده ر له و ده رمانانه ی که دلانی دوورکه وتوو پوو وه رگێپ له خوای تعالاه پتووستیان پتیه تی و ده چیژن ، زانراویشه که پۆج هه رکات به هیزیوو ، نه فس و سپوشتی مروفیش به هیزیوو نه و هاوکاری یه کتر ده بن بۆ لادانی نه خوشیه که و به زانندنی . ئیتیر چۆن نکۆلی بکریت له و

كهسانه‌ی كه _ نه‌فس و سروشتی له‌شیان به‌هێز بووه‌و ، دلخۆش بووه به نزیكی له‌ خوای چاره‌سه‌رده‌ریه‌وه‌و ، شادمانه به‌ خواكه‌ی و ، خۆشیی ده‌وی و ، چێژ له‌ یادکردنه‌وه‌ی و‌رده‌گرێ و ، هه‌موو هێزو توانه‌كانی بۆ خواكه‌ی ئاراسته‌كردووه‌و ، بۆ نه‌وی كۆكردۆته‌وه‌و ، دلاوی كۆمه‌ك خواستن به‌ ته‌نها له‌ خواكه‌ی ده‌كات و ، پشتی پێ ده‌به‌ستێ _ هه‌موو ئه‌مانه له‌ گه‌وره‌ترین ده‌رمانه‌كان و چاره‌سه‌ره‌كان بێت و ئه‌م هێزه گه‌وره‌یه هۆكاری لادانی نه‌خۆشیه‌كه‌ی بێت به‌ ته‌واوی ، بۆیه هه‌یچ كه‌سێك نكۆڵی له‌مه ناكات جگه له‌ نه‌فامترینی كه‌سانێك ، كه ئه‌ستوورترین په‌رده‌یان به‌ سه‌ر چاودا دراوه‌و ، ناپاكترین نه‌فسیان هه‌یه‌و ، زۆر دوریشن له‌ حه‌قیقه‌تی مرقایه‌تیه‌وه ، دواتریش _ إِنْ شَاءَ اللَّهُ _ ئه‌و هۆكاره باس ده‌كه‌ین كه به‌ هۆیه‌وه خۆیندنی سوره‌تی (الفاتحة) نه‌خۆشی پێوه‌دان و گه‌ستنه‌كه‌ی له‌ كه‌سی گه‌ستراو لابرد كاتی و‌كو نووشته به‌سه‌ریدا خۆیندرا ، تا هه‌ستا و‌كو ئه‌وه‌ی هه‌یچ نه‌خۆشی و ئازاریكی نه‌بێت .

ئه‌مه‌ش دوو جۆری پزیشكی پێغه‌مبه‌ره ﷺ ، ئیمه‌ش به‌ یارمه‌تی خوای تعالی له‌ سه‌ر هه‌ردووکیان ده‌دیاین به‌ گوێره‌ی هێزو توانا ، پاده‌و بێری زانسته‌كه‌شمان كورته‌و ، زانیاریشمان زۆر په‌رش و بڵاوو كه‌مه‌و ، كه‌لوپه‌لیشمان تێكه‌ڵ و پێكه‌ڵه ، به‌لام دلاوی پێ به‌خشین له‌و زاته ده‌كه‌ین كه هه‌موو خێریكی به‌ ده‌ستو ، له‌ چاكه‌شی و‌رده‌گرین ، فانه‌ العزیز الوهاب.

به شیک : سه بارت بهو فەرموودانهی که هانی تیمارکردن و به ستنه وهی هۆ به مایه ی هۆوه دهمدن :

روی مسلم فی صحیحہ : من حدیث أبي الزبير عن جابر بن عبد الله عن النبي ﷺ أنه قال : ((لكل داء دواء ، فإذا أصيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ ، برا يَأْنِ لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ))^(۱۰).

واته نيامی (مسلم) له (صحیح) هکهیدا : له (أبي الزبير) هوه له (جابر) ی کورپی (عبدالله) وه ده گێڕێته وه که وا پێغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((یۆ هه ره نه خۆشیه ک ده رمان و چاره سه رێک هه یه ، بۆیه هه رکات ده رمانه که نه خۆشیه که ی پێکا ، به ئیزنی خوای _ عَزَّوَجَلَّ _ چاک ده بێته وه)) .

وفي الصحيحين : عن عطاء ، عن أبي هريرة قال : قال رسول الله ﷺ : ((ما أنزل الله مِنْ داءٍ إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً))^(۱۱) .

واته له (الصحيحين) دا هاتوه : له (عطاء) هوه له (أبي هريرة) هوه فەرموویه تی : پێغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((خوای گه وه هه ره نه خۆشیه کی دابه زاندبێ مه گه ر (إِلَّا) چاره سه ره کشتی دابه زاندوه)) .

۱۰ _ صحیح : أخرجه أحمد (۳۳۵/۳) ، ومسلم (۲۱/۷) عن عبد ربه بن سعيد عن أبي الزبير عن جابر فذكره مرفوعاً .

۱۱ _ صحیح : أخرجه البخاري (۱۵۸/۷) ، وابن ماجه (۲۴۲۹) ، عن أبي أحمد الزبيري قال : حدثنا عمر بن سعيد بن أبي حسين ، قال : حدثني عطاء بن أبي رباح عن أبي خزيمة مرفوعاً . ولم أجده في صحيح مسلم . ولعل عزوه للصحيحين وهم من المصنف .

وفي مسند الإمام أحمد : من حديث زياد بن علاقة عن أسامة بن شريك ، قال : كنتُ عند النبي ﷺ ، وجاءت الأعرابُ ، فقالوا : يا رسول الله ائْتَدَاوِي ؟ فقال : نَعَمْ يا عبادَ الله تَدَاوُوا ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ لم يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً غيرَ داءٍ واحدٍ ، قالوا : ما هو ؟ قال : الْهَرَمُ . وفي لفظ : إِنَّ اللهَ لم يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً ، عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ^(١٢) .

واته نيمامي (أحمد) له (المسند) دا : له (زياد) ی کوی (علاقة) هوه له (أسامة) ی کوی (شريك) هوه ده گيريتته وه وه فرمويته ی : له خزمته ی پیغه مبهری خوادا بوم ﷺ كه ده شته كيه كان هاتنه خزمته ی و ، گوتيان : نه ی پیغه مبهری خوا تايا خومان تيماريكه ين ؟ نه ويش فرموي : به لي نه ی بهنده كاني خوا خوتان تيماريكن ، چونكه خواي _ عزوجل _ هره نه خوشيه كي داناييت چاره سهره كه شي دلتاوه جگه له يه كه نه خوشي ، گوتيان : نه وه چي يه ؟ نه ويش فرموي : پيربون - له بيژه يه كي ترشدا : خواي كه وه هره نه خوشيه كي دابه زانديت مه گره چاره سهره كه شي دابه زاندوه ، هره كه س زانديتي ده يزاني و هره كه سيش نه يزانديت نايزاني .

وفي المسند : من حديث ابن مسعود يرفعه : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ لم يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً ، عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ ، وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ^(١٣) .

واته له (المسند) دا : له (ابن مسعود) هوه له پیغه مبهری خواوه ﷺ فرمويته ی : خواي _ عزوجل _ هره نه خوشيه كي دابه زانديت مه گره (إِلَّا) چاره سهره كه شي دابه زاندوه ، هره كه س زانديتي ده يزاني و هره كه سيش نه يزانديت نايزاني .

١٢ _ صحيح : أخرجه الحميدي (٨٢٤) ، وأحمد (٢٧٨/٤) ، وأبو داود (٢٨٥٥) ، وابن ماجه (٢٤٣٦) والترمذي (٢٠٢٨) ، كلهم عن زياد بن علاقة عن أسامة بن شريك فذكره .

١٣ _ صحيح : أخرجه الحميدي (٩٠) ، وأحمد (٢٧٧/١) ، وأبو داود (٤٤٦ ، ٤٤٣ ، ٤٥٣) ، وابن ماجه (٢٤٢٨) كلهم من طريق عطاء بن السائب عن أبي عبد الرحمن عبد الله بن حبيب ، فذكره عن ابن مسعود مرفوعاً .

وفي المسند والسنن : عن أبي خزيمة ، قال : قلت : يا رسول الله أرايت رُقيَ نَسْتَرُفِيهَا ، وبِوَاءٍ تَدُلُّوهُ بِهِ ، وَثِقَاءَ نَتَقِيهَا ، هل تُرَدُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ شَيْئاً ؟ فقال : هي من قَدَرِ اللَّهِ ^(١٤) .

واته له (المسند) و (السنن) دا هاتوو له (أبي خزيمة) هوه ، فهرموويه تی : گوتم : نهی پیغه مبهری خوا چ ده لیتی ده رباره ی نوو شته گه لیک ده یخوینین بۆ چاکبوونه وه مان و ، ده رمانیک خۆمانی پی تیمارده کهین و ، پارێزگاریه که خۆمانی پی ده پارێزین ، ئایا شتی که قهدهرو چاره نووسی خوا ده که پێنیت هوه ؟ نهویش فهرمووی : نهوش له قهدهرو چاره نووسی خوای گه وره وهیه .

مانای فهرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ ((لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ)):

ئهم فهرموودانه جێگیربوونی هۆ و مایه ی هۆ ، ههروهها پوچکردنه وه ی گوشتاری نهو کسانه ی نكۆلی لێده که ن ده سه لمیتیت ، ده گونجیت فهرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ : بۆ هه ر نه خۆشیه که ده رمان و چاره سه رێک هیه ، بۆ گه شتی بیت و هه موو نه خۆشیه کهوشنده کانیش بگرتت هوه ، سه ره پای نهو نه خۆشیانه ش که پزیشک بیتوانایه له چاکبوونه وهیدا ، ده شی خوای _ عزوجل _ ده رمانگه لیک بۆ دانابیت چاره سه ری بکات ، به لام زانی نه وه ی له مرقایه تی په نهان کردبیت و ، هه چ پێگه یه کی پێگه شتی بۆ دانه نابیت ، چونکه مرۆ هه چ زانستیکی نی یه به ده ر له وه ی خوای گه وره قهیری کردوه ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ چاکبوونه وه ی نه خۆشی به ستوو به پێکه وتبوونی ده رمان به نه خۆشیه که ، هه موو به دیه پتر له کانی خوای گه وره ش دژیکی هیه و ، هه ر نه خۆشیه کیش مۆ ده رمانیک هیه بپی چاره سه ر ده گرت ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ چاکبوونه وه ی به ستوو به سازیاربوونی نه خۆشی به ده رمانه که وه ، لێره دا بوونی ده رمان و سازیاربوونی

١٤ _ أخرجه أحمد (٤٢١/٣) ، وابن ماجه (٢٤٣٧) ، والترمذي (٢٠٦٥) ، (٢١٤٨) کلهم عن الزهري عن

ابن أبي خزيمة ، عن أبيه فذكره . قال الترمذي : هذا حديث حسن صحيح ، وضعفه الشيخ الألباني .

پێکهوه هاوکار دهبن له چاکبوونهوهدا ، چونکه دهرمان ههرکات پلهی نهخۆشیهکهی تێپهراند له چۆنیهتیدا ، یا بپری دهرمانهکه له پتویست زۆرتر بوو ، نهخۆشیهکه دهگوازیتهوه بۆ نهخۆشیهکی تر ، ههرکاتیش بپری دهرمانهکه له نهخۆشیهکه که متربوو بهشی بهرگری نهو نهخۆشیه ناکات و ، لێرهدا چارهسهرهکهش کورتی دههێنێ ، ههرکاتیش کهسی چارهسهرکار پێکهوتی دهرمانهکهی نهکرد ، یا دهرمانهکه نهخۆشیهکهی به چاکی نهپێکا ، چاکبوونهوه پوونادات ، ههرکات زهمانیشت گونجای نهو دهرمانه نهبوو ، کهک و سوودی نابێت ، ههرکات جهستهش قبولی دهرمانهکه نهکات ، یا هیز بیتوانایی له هه لگرتنی دهرمانهکهدا ، یا لهویدا کۆسپ و تهگه رهیه که هه بی که پیشگیری له کاریگهری دهرمانهکه بکات ، چاکبوونهوه پوونادات له بهر پوونه دانی پێکهوتبوونی تهواو له نیتوان دهرمان و نهخۆشیهکهدا ، ههرکاتیش پێکهوتبوونی تهواو له نیتوان دهرمان و نهخۆشیدا روویدا ، نهوا به دلنایایی چاکبوونهوهی تهواو به ئیزنی خوای گهره دیته دی ، نه مهش چاکترینی دوو تیگه یشتنه له فرموده که .

دوومیش : دهگونجیت لهو فرموده گشتیانه بیته که بۆ مه بهستی تایبته به کار بیته ، چونکه نهوهی دهچیتته چوارچێوهی بیژهی فرموده که وه چهنده هاو چهنده ها نهو نهوهی نهوانیه که له دهرهوهیدایه ، نه مهش له تیکرایی زمانه کاندای به کارهاتووه ، بۆیه مه بهستی فرموده کهش بهم جۆره ده بیته : خوای گهره ههر نهخۆشیهکی دانابیته قبولی چاکبوونهوه بکات مه گهر دهرمان و چارهسهریشی بۆ دلناوه ، بۆیه لێرهدا نهو نهخۆشیانهی قبولی دهرمان و چارهسهر ناکات لیتی به دهر ده بیته ، نه مهش به هاوشیوهی فرمایشتی خوای گهره په سه بارهت به با توونده که که به سهرقه وه کهی (عاد) دا زالی کرد فرمووی : ﴿ تَدْمَرُ كُلُّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا ﴾ [الأحقاف : ٢٥] واته : به فرمانی پهروهردگاری هه موو شتی ده پۆخینی (١٥) ، واته هه موو شتیگ گونجای تیکشکان بیته و ، بای توندیش توانای تیکشکانی نهوهی هه بی .

ههركهس به ووردی تیروانی به دهیتانی دژهكان بکات له م جیهانه داو ، به رگریکردنی ههندیکیان به رامبه به ههندیکی تریان و ، لابرندی ههندیکیان به ههندیکی تریان و ، زالکردنی ههندیکیان به سه ههندیکی تریاندا ، تهوای توانای پهروهردگارو ، دانایی و ، کارزانی و کارچاکی تهوای نهوهی دروستی کردوهو ، تاکبونهوهی له پهروهردگاریتی و ، به کیتی و ، زالبوونی ، به تهوای بۆی پوون دهیتهوه ، به دهه له خوای گهورهش هه مووشتیک دژو پیشگریکی هه به ، ههروهه پئویستی به هیچ به دهیتنلویک نی به و ، هه مووشتیکیش پئویستی پییه تی .

له فهرمووده (صحیح) هکاندا فهران درلوه به خۆتیمارکردن و ، خۆتیمارکردنیش دژیه پشتبهستن نی به ، وهکو چۆن لابرندی برسیتی و ، تینویهتی و ، گهرما و ، سه رما به دژهکانیان دژیه پشتبهستنی تیدا نی به ، به لگو حهقیقهتی به کتابهرستی تهواو نابیت تهنها به به کارهینانی هۆکان نه بیت که خوای گهوره دایناون وهکو پئویستیهکی شهرعی و چاره نووسی بۆ گهیشتن به مایه هۆکان ، بۆیه کارنه کردن به هۆکان خودی پشتبهستن له که دار دهکات ، وهکو چۆن فهران و حکمه ته کهشی له که دار دهکات و ، لاوازیشی دهکات چونکه نهو که سهی کار به هۆکان ناکات ، واگومان ده بات نه گهراز له هۆکان بهینیت ، پشتبهستنه کهی به هیزتر ده بی ، به لام لیژدها ده بی بزانی نه گه به که مته رخه مبه وه هۆکان به کار نه هیزریت نهوا ده بیت به پیچه وانه کاری پشتبهستن که حهقیقه ته کهی پشت نهستورکردنی دل به خوای گهوره بۆ به دهستهیتانی به رژه وهندیهکانی بهنده له دین و دینیا یاداو ، لابرندی نهوهی نازاری پیده گه یه نیت له دین و دینیا دا ، به لام له گه ل نه وه شدا ده بی خۆی پشت نهستور بکات به به کارهینانی هۆکان ، به پیچه وانه وه نهو که سه حکمهت و شهرع له کار ده خات ، بۆیه پئویسته بهندهکانی خوا که مته رخه می خۆیان به پشت بهستن دانه نین و ، پشت بهستنی خۆشیان به که مته رخه می دانه نین .

ههروهه وه لամدان وهی ئه و که سانه شی تێدایه که نكۆلی له تیمارکردن ده که و ، ده لێن : نه گهر چاکبوونه وه له نه خۆشیه کان خوای تعالی نووسی بیتی ، ئه و خۆ تیمارکردن هیچ سوودیکی نی یه و هه ر خۆی چاک ده بێته وه ، نه گهر خوای تعالی چاکبوونه وه شی له نه خۆشیه کان نه نویسی بیتی ، ئه وایسان خۆ تیمارکردن هیچ سوودیکی نابێت . سه ره پای نه وهش ، نه خۆشیه که به قه ده ری خوای تعالی پوویدا وه ، قه ده ری خوای په ره ر دگاریش دوور ناخرێته وه و لانا بریت ، لێره دا شایانی باسکردنه بگوتریت ئه م پرسیاره بوو که ده شته کیه کان له پێغه مبه ری خویان ﷺ پرسی . به لām ده بی ئاگاداریین ها وه له به رێزه کان ، زۆر زانا و شاره زان به خوای تعالی و دانی و سیفات هه کانی بۆیه ئه وان خا وه نی ئه و پرسیاره نه بوون ، پێغه مبه ری خواش ﷺ وه لāmی ده شته کیه کانی دایه وه به و ئاسته ی که بویه هۆی سا پێژبوونی دایان سه باره ت به پرسیاره که یان و ، فره مووی : ئه م ده رمان و نووشته و خۆپاریزه ش به قه ده ری خوای په ره ر دگاره ، بۆیه هیچ شتی که له قه ده رو چاره نووسی خوای تعالی نه چۆته ده ره وه ، به لکو قه ده رو چاره نووسی خوای تعالی به قه ده رو چاره نووسی لاده بریت ، ههروهه کرداری دوور خسته وه کهش دیسان به قه ده رو چاره نووسی خوای په ره ر دگاره . بۆیه لێره دا ده کهینه ئه و نه جامه ی که به هیچ شتیه که ناتوانین له قه ده رو چاره نووسی خوای تعالی بچینه ده ره وه ، نموونه ی نه وهش به هاوشیوه ی لا برینی قه ده ری برستی و ، تینویه تی و ، گرمی و ، ساردیه به دژه کانیان ، به هاوشیوه ی دوور خسته وه ی قه ده ری نوژمه نه به تیکۆشان ، بۆیه ته ماشا ده که یه ت هه موو شتی که به قه ده رو چاره نووسی خوای په ره ر دگاره : لابه رو ، لانه را و ، لادانیش .

به خا وه نی ئه و پرسیاره ده گوتریت : قسه کانت نه وه ت به سه ردا ده سه پینیت که چیر هۆیه که له هۆکان به کار نه هیتیت بۆ ئه وه ی سوو دو که لگیکی پی فره اهام بکهیت ، یا زیانیکی پی لابه ریت ، چونکه سوو دو زیانیش نه گهر خوای تعالی نووسی بیتی و ته قهیری کرد بیتی ، هه ر پووده دا ت و ، نه گهر نه شینووسی بیتی و ته قهیری نه کرد بیتی ئه وای هیچ پێگه یه که به دینا کریت بۆ پوودانی ، دیسان لێره دا ده توانریت بگوتریت قسه کانی ئه و که سه وێران بوونی دین و بونیار ،

خراپوونی جیهانی تێدایه و ، هیچ که سێکیش نهو قسانه نالێت جگه لهو که سانهی دیا نهوێت
خوێان له ناستی هه قدا گێل بکه و ، لێ یاخی بن ، بۆیه باسی قه ده ر ده که ن بۆ نه وهی
بیانو و به لگهی _ که سی له سه ره ق _ له سه ره خۆی نوور خاته وه ، قسه کانی نه ویش وه کو
گوفتاری بیبا وه په کان بوو که ده یانگووت : ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا﴾ [الأنعام :
۱۴۸] واته : نه گهر خوا بیویستایه ئێمه و باو و پیا پیرانمان هاو په شمان (بۆ خوا) دانه ده نا (۱۶)
، ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا﴾ [النحل : ۲۵] واته : ﴿وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ﴾ نه گهر خوا بیویستایه ﴿مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ بێجگه نهو (خوا) هیچ
شتیکمان نه ده په رست ﴿نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا﴾ نه ئێمه و نه باو و پیا پیرانمان (۱۷) ، بیبا وه پان نه مه یان
گووت بۆ نه وهی به ره لهستی به لگهی خوای تعالی بکه و له سه ره خوێانی نوور خه نه وه .

بۆ وه لآمدانه وهی که سی پرسیا رکاری پێشوو دیسان ده گووتریت : به شیکێ سی به م ماوه
باست نه کر بووه ، بریتیه له وهی که خوای تعالی بهو هۆیه وه ئاوه هاو ئاوه های نووسی و
ته قدیری کرد بۆیه نه گهر هۆکه به کار بێتیت مایه ی هۆکه (الْمُسَبَّب) دیته ئاراو وه بووده دات
، نه گهر ئاوه هاشت نه کرد نه وا پوونادلت .

له کاتیکیشدا گووتی : نه گهر خوای تعالی هۆی بۆ نووسی بێتیت و ته قدیری کرد بێتیت ،
نه نجامی ده ده م و ، نه گهر ته قدیریشی نه کرد بێتیت له تونامدا نابیت ته نجامی به ده م .

پێی ده گووتریت : ئایا تۆ ئهم بیانووه له بنده که ت ، له کو په که ت ، له کرێکاره که ت
قبول ده که ی نه گهر تۆ فه رمانی کاریکت پێ کرد ، یا قه ده غه ت کر بو نه ویش نهو بیانووه ی بۆ
هێنایته وه ؟ ، نه گهر قبولت بوو ، نه وا سه رزه نشت و لۆمه ی نهو که سانه مه که که سه ره پێچی
فه رمانه کانت ده که ن ، یا ماله که ت ده بن ، یا به دلوین پیسی تاوانبارت ده که ن ، یا مافه کانت

پیشیل ده‌که‌ن ، ئەگەر قبولیشت نەبوو ، ئەو باشە چۆن لە تۆ قبول بکەیت کاتێک بەو بیانوانە مافەکانی خۆی پەرورەدگار لە سەر خۆت لادەبەیت . لە (اثر) یەکێ ئیسرائیلیدا باسکراوە کە (ابراهیم الخلیل) فرموی : ئەو پەرورەدگارم نەخۆشی لە کێوەیە ؟ فرموی : لە منەوێ . فرموی : ئەو دەرمان و چارەسەری لە کێوەیە ؟ فرموی : لە منەوێ . فرموی : کەوابوو ئەم پزیشکە چی یە ؟ فرموی : پیاویکە لە گەل دەستیدا دەرمان و چارەسەرە کە دەنتێرم .

پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەفرمێت : بۆ هەر نەخۆشیە ک چارەسەر دەرمانێک هەیە ، ئەم فرمایشتە دەبێت بە هۆی بەهێزیوونی نەفسی نەخۆش و پزیشک ، و هانیشتان دەدات بۆ داواکردنی ئەو دەرمانە و گەڕان بە دوایدا ، چونکە نەفسی نەخۆش ئەگەر هەستی بەو کرد کە نەخۆشیەکی دەرمانێکی هەیە و لایە دەبات ، ئەوا دڵی بە هیواوە پەڕیوەست دەبێت و ، تینی ناو میدیشی سارد دەبێتەوە ، دەرۆزە هیوای بۆ دەکێتەوە ، هەركاتیش نەفسی بەهێز بوو تینی سروشتی ناخیشی پادەپەرێت و ، دەبێت بە هۆکاریکی چالاک بۆ بەهێزیوونی گیانی زیاری و نەفسانی و سروشتی و ، هەركاتیش ئەم پۆخانه بەهێز بوو ، دەبێت بە هۆی چالاکبوونی ئەو هیزانە هەلیانە گرێت و ، ئێتر نەخۆشیە ک دەبە زینت و دووری دەخاتەو ، هەرۆهە پزیشکیش ئەگەر هەستی بەو کرد ئەم نەخۆشیە دەرمانێکی هەیە ئەوا ئەو هەستی خۆی یارمەتی دەدات بۆ ئەو هیوای بکات و بە دوایدا بگەرێت . نەخۆشی جەستەش هاوتای نەخۆشیەکانی دڵانە ، کە خۆی تعالی بۆ دڵ هەر نەخۆشیەکی دانابێت ئەوا چارەسەرێکی بۆ داناو بە دژەکی ، بۆیە ئەگەر کەسی هەلگری نەخۆشیە ک پێی زانی و بەکارهێناو ، رێکەوتی نەخۆشی دڵی بوو ، بە ئیزنی خۆی تعالی چاکی دەکاتەو .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له خوپاریزی به رامبه به زورخواردن و ، خواردنی زیاد له نه ندازهی پیویست و نهو یاسایه ی که پیویسته ده چاو بکریت له خواردن و خواردنه ودا :

في المسند وغيره : عنه ﷺ انه قال : ((ما ملأ آدمي وعاء شراً من بطنه ، بحسب ابن آدم لقيمات يقمن صلبه ، فإن كان لأبد فاعلاً ، فثُلث لطماعه ، وثُلث لشربه ، وثُلث لنفسه))^(۸)

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((نادمی هیچ تووره که یه کی پر نه کردوه له سک خراپتر بیت ، چهند پاروویه که به سه بۆ نه وهی نادم پشی پی پاست بکاته وه ، به لام نه گهر حزی به خۆراکی زیاتر بوو ، با سی یه کی سکی بۆ خواردنه مهنی بیت و ، سی یه کیشی بۆ خواردنه وهی بیت و ، سی یه کیشی به تال بیت بۆ نه وهی کرداری هه ناسه دانی ناسان بیت)) .

نه خۆشیه کان دوو جۆرن : نه خۆشیگه لیکی مادی که هۆکاره کی ده گهریته وه بۆ زیادبوونی ماده یه کی له نه ندازه دهرچوو له جهسته دا تا نهو ئاسته ی زیانی به کرده وه سروشتیه کان له ش گه یاندوه ، که نه خۆشیه کان زۆرینه یه و ، هۆکاره کی ده گهریته وه بۆ خواردنی زیادی تر پیش نه وهی خواردنی یه که م هه رس کرابیت و ، زیادبوون له ئاستی نهو نه ندازه یه ی له ش پیویستی و ، خواردنی خۆراکی که م سوودی ، دره تگ هه رس و ، زۆر خواردنی خۆراکی جیاوازی پیکهاته جۆراوجۆر ، بۆیه نه گهر مرقۆ سکی به م خۆراکانه پرکردو ، له سه ری راهات ، تووشی چه ندین نه خۆشی جۆراوجۆری ده کات ، هه ندیک له و نه خۆشیانه

۱۸ _ صحیح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۳۲) ، والترمذي (۲۲۸۰) ، من طريق يحيى بن جابر عن المقدم بن معدي كرب فذكره مرفوعاً ، وأخرجه ابن ماجه (۲۲۴۹) من طريق محمد بن حرب قال : حدثني أمي ، عن أمها أنها سمعت المقدم ابن معدي كرب فذكره مرفوعاً .

درهنگ نامینن و هه ندیکیشیان خیرا ، شایانی باسه ئەگەر مەرف مام ناوەندی پاریستی پاراست لە خواردنداو ، بە ئەندازەی پێویستی لەشی بە کاربێتتاو ، لە چەندایەتی و چۆنایەتی خۆراک خواردندا مام ناوەند بوو ، لەش سوودو قازانجکی زیاتری لێوەردگیریت بە بەراوردی ئەو سوودو قازانجی که لە خواردنی زۆر وەریدهگیریت ، پلەکانی خۆراکیش سی پلەیه :

یه کهم : پلە ی پێویستی .

دووه م : پلە ی تێریوون .

سی یه م : پلە ی زیاتری .

پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هه‌وایی پێداوین : که مەرف چەند پارویەکی بەسە بۆ ئەوێ پشنتی پێ راست بکاتەو ، تووشی داڕوخانی هێز نەبێت و ، لە گەڵیشیدا لاواز نەبێت ، بەلام ئەگەر مەرف حەزی بە خۆراک خواردنی زیاتر هەبوو ، با لە سی یه‌کی سکیدا بخوات و ، سی یه‌کی تریشی بە جی بێلێت بۆ خواردنەو ، سی یه‌کی تریشی بە تال بێت بۆ ئەوێ کرداری هەناسەدانی ئاسان بێت ، ئەمە بەسووترین شتی که بۆ لەش و بۆ دڵیش ، چونکه ئەگەر سەدا پرپوو بە خۆراک ئەوا بۆ خواردنەو تەسک دەبێتەو ، بۆیه ئەگەر خواردنەوێشی بەسەدا کرد زیاتر تەسک دەبێتەو بۆ هەناسەدان و ، ئیتر تووشی ئیش و ئازارو ماندوو بوون دەبێت وەکو ئەوێ باریکی قورسی هەلگر تێت ، جگە لەوێش مەرف تووشی خراپ بوونی دڵ دەکات ، سەرپای تەمبەلی ئەندامەکانی لەش بۆ بەجێهێنانی پەرستنه‌کان ، هەروەها ئەو تێریوونە دەجولێنێت بەرەو هەواو ئارەزووکان ، لێرەدا پوون دەبێتەو که پرکردنی سک بە خواردنەوێ زیان بە دڵ و بە لەشیش دەگەیه‌نێت ، ئەمە لە کاتی که ئەگەر بە بەردەوامی یا بە زۆری بوو ، بەلام ئەگەر جار بە جار بوو ، ئەوا هیچی تێدا نی یه ، چونکه هاوایی بەرپێز (أبوهريرة) له ئاماده‌بوونی خوودی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له شیرو دۆکە ی خواردنەو ، تا

فرمووی : ((والذي بعثك بالحق لا أجدُ له مسلَكَ))^(١٩) واته : ((سویند بهو خواپه ی که توی به هق ناردوه ، هیچ پێ و شوینیکی تری بۆ نایۆزمه وه)) . هاوه لانی تریش چه ندین جار له ناماده بوونی پیغه مبهری خوادا ﷺ تاوه کو تیریون خولدیوانه .

تیریونی زۆری له پاده به ده ریش هیژو جهسته ی مرقف لاواز ده کات ، نه گهرچی سه ره تا سوودی پێ گه یه نیت ، له راستیدا جهسته ی مرقف به هیژ ده بیت به گوێره ی نهو خوارده مه نیه ی قبولی ده کات ، نه ک به گوێره ی زۆریتی .

له بهر نه وه ی له مرقفا به شیکی خاکی و ، به شیکی هه وایی و ، به شیکی ناوی هه یه ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ خۆراك و خولدنه وه وه تاسه دانیشی کرد به سی به شه وه ، نه گهریش گووترا : بهرکه وتی به شی ناگری له کوێ به ؟

ده گووتریت : نه مه مه سه له یه که پزیشکان تیایدا دواون و ، گووتویانه : له جهسته دا به شیکی ناگری هه یه به کرداری ، که یه کیکه له پایه کان و بنچینه کانی .

به لام ناقل و ژیری پزیشکانی دیکه و که سانیکی تریش مشتومریان له گه لدا کردوون و گووتویانه : له جهسته دا به شیکی ناگری نی به به کرداری و ، به لگه شیان نه مانه ی خواره وه یه :

یه که میان : سه باره ت بهو به شه ناگری به یا ده گووتریت له یقشایی ئاسمانه وه دابه زیووه و ، تیکه ل بهم به شه ناوی و خاکییه بووه ، یا ده گووتریت : تیایدا پیکهات و دروست بوو ، یه که م بۆچونیش به دوور داده نریت له دوو پۆوه : یه که میان : ناگر به سروشت بهرز ده بیته وه ، نه گهر دابه زیت ، نه وا به هۆی فشار بۆ هینه ریکه وه ده ست به دابه زین ده کات له سه نته ری

١٩ - صحیح : أخرجه أحمد (٢ / ٥١٥) ، والبخاری (٨ / ٦٧ ، ١١٩) ، والترمذی (٢٤٧٧) ، کلهم عن عمر

بن زر قال . حدثنا مجاهد عن أبي هريرة فذكر الحديث ، وهو حديث طويل .

خۆیهوه بۆ ئەم جیهانه . دووهمیش : ئەو بەشە ناگرییه که دادەبەزێت دەبێ بە ناچاری به تۆپی ساردەسیردا دا تێپەڕ بێت که لەو پەڕی ساردیداوه ، قێمەش لەم جیهانهدا تەماشای دەکەین ناگریکی گەرە به ئاوێکی کهم دەکوژێتەوه ، بۆیه ئەو بەشە ناگرییه بچوکانه که دەبێ به تۆپی ساردەسیردا تێپەڕ بێت و لەو پەڕی ساردیداوه ، شایستەتره به کوژانهوه .

دووهمیان : ئەو یه که بگوترێت : ئالێردا پێکھات ئەمەش زۆر دووره ، چونکه ئەو تەنە ی که دەبێت به ئاگر و پێشتر ئاوهما نەبوو ، پێش بوونی به ئاگریش یا خاک بوو ، یا ئاو بوو ، یا هەوا بوو له بەر سنوورداریبوونی پایەکان لەمانەدا ، ئەمەش که وامان داناوە بوو به ئاگر ، خۆی له بنچینهدا تێکەڵ به یه کێک لەو تەنانه ی سەرەوه بوو و ، پەیه‌ند بوو پێوه ی ، تەنیکیش که ئاگر نەبێت و تێکەڵ به تەنگەلیکی گەرە بێت که ئاگر نەبێت و بەشیکیش نەبێت لەو تەنە گەرانه ، ئاماده نایێت بگورێت بۆ ئاگر چونکه له خۆدی خۆیدا ئاگر نی به و ، تەنە تێکەڵاوه کانییش ساردن ، ئیتر چۆن ئاماده دەبێت بگورێت به ئاگر ؟

ئەگەر بۆین : ئە ی بۆ تەنگەلیکی ئاگرین نی به ئەو تەنانه بگورێت و ، بیگات به ئاگر به هۆی تێکەڵبوونیانەوه ؟

دەڵێن : قسەکردن سەبارەت به دەستکەوتنی ئەو تەنە ئاگرینانە هەر قسەکانی سەرۆیه .

ئەگەر گووتتان : ئێمه دەبینین کاتی ئاو به سەر ماده ی (النُّورَة) ی ^(٢٠) کوژاوهدا ده‌کرێت ئاگری لێ جیا دەبێتەوه ، ئەگەر تیشکی خۆر بهر (البُلُورَة) ^(٢١) کهوت ئاگری لێ

٢٠ _ النُّورَة : ماده ی قسە و هەندێ ماده ی تری تێکەڵ دەکرێ . بۆ لابردنی توکی جەستەش به‌کار دێت وەرگیر .

٢١ _ البُلُورَة : جۆره به‌ردیکی سپی یه‌و دەرەوشیته‌وه ، به‌ بلوور ئاو دەرێت و ، له‌ به‌ر زۆر سپێتی بریسک ده‌داتەوه ، به‌وانه ((شرح شافیه ابن حاجب)) ، الجزء الأول ، ص ٢٢ ، وەرگیر .

دەردەكەوێت ، ئەگەر بەردنێكمان كیشا بە ئاسنێكدا ئاگرێ لێ دەردەكەوێت ، هەموو ئەم ئاگرەش لە ئەنجامی تێكەڵبوونەوه دروست بوو ، ئەمەش دیسان ئێوانە پووج دەكاتهوه كه لە بەشی یەكەدا جێگیرتان كرد .

بەلام كەسانی دیکەى نكۆلیكار گوتووایانە : ئێمە نكۆلی ناکەین كه لێكخشاندى بەهێز دروستکاری ئاگر بێت ، وەكو ئەوەى بەردنێك بە سەر ئاسنێكدا بکێشی ، یا هێزى گەرمکردنى هەتاو دروستکاری ئاگر بێت ، وەكو بلوور ، بەلام زۆر بەدورى دادەنێن ئەو لە لەشى ئازەل و پووەكدا پوویدات ، چونكه لەشى ئازەل و پووەك ئەو لێكخشانده بەهێزەى تێدا نی یە كه ببێت بە هۆى دروستبوونی ئاگر ، وە ئەو ئەندازە پوون و ساف و پاك و بێگەردیەشى نی یە بگات بە ئاستى پوون و سافى بلوور ، بەشى دەرهەشیان تیشكى خۆرى بەردەكەوێت ، بەلام بەهیچ شێوەیهك ئاگر دروست ناکات ، ئیتر ئەو تیشكەى دەكاته بەشى ناوهوه چۆن ئاگر دروست بکات ؟

پووی دووهم : لە بنچینهى مەسەلهكەدا : پزیشكان كۆپان كه شەرابى كۆنە بە سروشت لەو پەپى گەرمیدایە ، مەحالیشه ئەو گەرمیه بەهۆى بەشه ئاگرینهكانەوه بێت ، چونكه بەلای مرقۆهه ماقول نی یە ئەو بەشه ئاگرینهانە هەرچەند كه م بن لە بەشه ئاویهكاندا بعمێنەوه ماوهیهكى درێژو ، نەشكۆزیتەوه كه چى ئێمە تەماشای دەكەین ئاگرێكى گەوره بە ئاویكى كه م دەكۆزیتەوه .

پووی سێ یەم : ئەگەر لە ئازەل و پووەكدا بەشێكى ئاگرى هەبووایە بە کرداریى ، ئەوا بەشه ئاویهكه دەبێه زاندو بە سەریدا زال دەبوو ، بەشه ئاگریهكەش دادەمركاو دەكۆزایەوه ، چونكه زال بوونی هەندى ماددهو توخم بە سەر هەندىكى تردا هۆكارێكى گرنگە بۆ گۆڕینی سروشتى ماددهى بەزێنراو بۆ سروشتى ماددهى بەزێنەر ، بۆیه ئەو بەشه ئاگریه زۆر كه مە دەكۆرا بۆ سروشتى مادده ئاویه بەزێنەرەكه كه دى ئاگرە .

پووی چواره م : خوی تعالی له قورتانه پیرۆزه که یداو له چه ندین ئایتدا باسی خولقاندنی مرفۆ ده کات ، له هه ندی ئایه تدا پیی راگه یاندوین که له ئاو خولقاندویه تی ، له هه ندیکی تریشدا له خاک ، له هه ندیکی تریشدا له تیکه له یه کی هه ردوکیان که قوڤه ، له هه ندیکی تریشدا له قوڤیکی ووشکه وه پووی وه کو سولته ، کاتی بهر تیشکی هه تاو با ده که ویت ، که چی ته نها له ئایه تیکیشدا پیی راگه یاندوین له ئاگر دروستی کردییت ، به لکو نه وه ی به خاسیه تی ئیبلیس داناه .

ثبت فی صحیح مسلم : عن النبی ﷺ قال : ((خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ ، وَخُلِقَ الْجَانُ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ))^(۳)

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمویه تی : ((په ریه کان له نورو پوناکی خولقینران ، جنۆکه ش له بلتیه سی ئاگریکی بی دووکه ل خولقینران ، ئاده میش خولقینراوه له وه ی بۆتان وه سفکراوه)) .

ئه مه ش زۆر به پوونی ئاشکه رای ده کات که خولقینراوه له و ماده ده ی خوی تعالی وه سفی ده کات له قورتانه که یداو هیچی تر ، به لām وه سفی بۆ نه کردوین له ئاگر دروستی کردییت ، یا له ماده که یدا شتیک له ئاگر ه بییت .

پووی پینجه م : ئه وه پی به لگه کانیان که به کاریده هیئن ئه و گه رمیه ی له شی گیانه وه رانه که ده یبینن ، ئه مه ش له خودی خۆیدا به لگه ی بوونی به شه ئاگریه کانه ، به لām ئه مه به لگه نی یه ، چونکه هزی گه رمی له ئاگر گشتیتره ، بۆیه جار به جار هزی گه رمی ئاگره ، جار به جاریش جولانه وه یه ، جار به جاریش تیشکه لانه وه یه ، جار به جاریش گه رمبوونی هه وایه ،

۲۲ - صحیح : أخرجه أحمد (۱۵۳ / ۶) ، (۱۶۸) ، وعبد بن حمید (۱۴۷۹) ، ومسلم (۸ / ۲۲۶) ، کلم من طریق عبدالرزاق قال : أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة فنكره مرفوعاً .

جار به جاریش نزیكبوونه ویه له ناگر ، كه دیسان هۆكاره كێ ههوایه كه گهرمیه كه ههله گریت ، وه چه ندين هۆكاری دیکهش ، بۆیه مهرج نی یه گهرمی تهنها له ناگره وه بیت .

هاوه لانی ناگر ده لێن : زانراوه نه گهر خاك و ئاو تێكه له بوون پێویستیان به گهرمیه كه بۆ نهوهی ههر دوکیان پێگهیه نیت و به باشی تێكه لێان بكات ، به پێچهوانه شه وه ههریه كه لهو مادانه به باشی تێكه له به ویترا بیت و ، له گه لیشیدا یه كه ناگریت ، ههروه ها نه گهر توومان فریادیه نیو قورپه وه به جۆرێك نه ههوا نه تیشکی ههتاویشی نه گاتی ، بۆگه ن ده بیت ، بۆیه له وه به دهر نابیت ، كه ئایا له تێكه لاوه كه دا ته نێکی پێگهیه نه ری باش دروست ده بیت به سروشت یا نه ؟ نه گهر دروست بوو ، نهوا به شه ناگریه كه یه ، نه گهر دروستیش نه بوو ، نهوا تێكه لاو به سروشتی خۆی گهرمكار نی یه ، به لكو نه گهر گهرمیش بیت گهرمبوونه كه كاتی یه ، بۆیه نه گهر گهرمبوونه كاتی كه نه ما ، شته كه گهرم نی یه ، نه به سروشتی خۆی و ، نه به چۆنه تیشی ، به لكو سارد ده بیت به په هایی ، به لگام هه نديك له خواردنه مه نی و دهرمان به سروشت گهرم ، چونكه گهرمێکی ناگریی تێدا یه .

بۆیه نه گهر له جهسته دا به شێکی گهرمكار نه بیت نهو جهسته یه له و په پێ ساردیدا ده بیت ، چونكه نه گهر سروشت ساردی پێویست بكات ، هیچ یاره مه تیده رو پێگرێكیشی نه بیت ، پێویسته نهو ساردیه بگا به لووتكه ، نه گهر واش بوو چیترا ههست به ساردی ناكات ، چونكه نهو ساردیه ی پێی ده گات نه گهر له لووتكه دا بوو یه كسانی ساردیه زۆره كێی خۆی ده بیت ، شتیش به هاوشیوهی خۆی كارتێكراو نابیت و هیچ كاردانه وه یه كێ به رامبه ر نابیت ، نه گهر به و شیوهش بوو نهوا ههستی پێ ناكات ، نه گهر ههستی پێ نه كات نهوا هیچ ئازاریکی به هۆیه وه تووش نابیت ، دیسان نه گهر ساردیه كهش له ساردی لهشی كه متر بوو نهوا هیچ كاردانه وه یه كێ به رامبه ر نابیت ، لێره دا ده گه یه نهو نهجامه ی كه نه گهر له له شدا به سروشت به شێکی گهرمكار نه بیت نهوا هیچ ههست و كاردانه وه یه كێ به رامبه ر به ساردی نابیت و ، به و هۆیه شه وه هیچ ئازاریکی پێ ناكات . گووتیان : له راستیدا به لگه كانی ئیوه

گوفتاری ئو كه سانه پوچ دهكاتوه كه دهلئین : به شه ئاگرینهكان له سه رباری خۆی و سروشته ئاگریهكهی له م تیکه لاوانه دا ده مینیتته وه ، به لام ئیمه ئه وه ئالئین ، به لكو ده لئین : شیوه جۆریهكهی (صورتها النوعية) له کاتی تیکه ل بووندا خراپ ده بیئت و نامینیت .

كه سانی تریش ده لئین : بۆ شیوا نه بیئت بگوتریت : زه وی و ئاوه وا ئه گه ر تیکه ل بن ئه وا ئه و گه رمیه ی پێیاند ه گه یه نیت و تیکه لاویان ده کات گه رمی تیشکی خۆرو هه ساره کانی تریش ، پاشان تیکه لاوه كه له کاتی ته و او پێگه شتیدا ئاماده ی قبولبوونی شیوه پێکهێنانه كه ده بیئت به هۆی گه رمیه وه پروه ك بیئت یا گیانه وه ر بیئت یا کائزا بیئت ، پاشان هیچ پێگه ریکیش نی به به رامبه ر به وه ی كه ئه و تین و گه رمیه ی له تیکه لاوه کاند به نیده کریت به هۆی خاسیه ت و هیزیکه وه بیئت كه خوای تعالی به نیده هینیت له کاتی ئه و تیکه لاویونه دا نه ك به هۆی به شه ئاگرینه کانه وه به کرداری ، ئیوه ش چیتر توانای پوچکردنه وه ی ئه م ئیحه تماله تان نابیئت ، چونکه کۆمه لێك له پزیشکه به رپێژه کان دانیان به مه دا ئاوه .

به لام سه باره ت به باس و خواسی هه سته کردنی له ش به سه ردی ، ده لئین : ئه مه به لگه یه كه له له شدا تین و گه رمی هه یه ، هیچ كه سیش نی به نكۆلی له مه بکات ، به لام به لگه چیه بۆ سنورداریبوونی گه رمکردن به ئاگر به ته نها ؟ چونکه ئه گه رچی هه موو ئاگریك گه رمکاره ، به لام مه سه له كه ئاوه ها نی به به گشتی ، به لكو پێچه وانه کهی پاسته : هه ندێ گه رمکار ئاگره .

به لام سه باره ت به و گوفتاره تان كه ده لئین شیوه ی جۆری ئاگره كه خراپ ده بیئت و نامینیت ، زۆریك له پزیشکان كۆپان له سه ر ئه وه ی شیوه جۆریهكهی ده مینیتته وه ، له لایه کی تریشه وه كه ده لئین شیوه جۆریهكهی خراپ ده بیئت و نامینیت گوفتاریکی پوچه و

چاكرتین پزیشكانتان له كتیبه كهیدا به ناوی ((الشفاء))^(م) دانی پتیدا ناوهو ، سه لماندویه تی كه هه موو پایه كان له سه ر سروشتی خۆیان ده میننه وه له تیکه لآوه كاندا . ویا الله التوفیق .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه وگردنی نه خوشیدا

پیغه مبهر خوا ﷺ چاره سهری نه خوشه کانی به سی جۆر ده کرد :

- یه كه م : به ده رمانه سروشتیه كان
- دووه م : به ده رمانه خواوه ندیه كان
- سی یه م : به تیکه له یه كه له هه ر دوو کیان

نیمه ش باسی نهو سی جۆره له پتینومایه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ ده کین ، بۆیه به باسکردنی ده رمانه سروشتیه كان ده ست پی ده کین ، كه وه سفی ده کردو به کاریده هینا بۆ نه خوشه كان ، پاشان باسی ده رمانه خولووه ندیه كان ده کین و ، پاشانیش باسی تیکه له كه ده کین .

نیمه ش به ئامازه دان ئامازه ی بۆ ده کین ، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ له پاستیدا وه کو پتینومایه کاریك و ، بانگه واز کاریك بۆ خواو ، ناسیاریك بۆ خوا نێردراوه ، بۆ نه وه ی نهو کارانه ی كه جینگه ی په زامه ندبوونی خوی تعالی به ئومه ته که ی پاگه نیت و نه رمانیان پی بکات و ، نهو کرده وانه ش كه خوی تعالی رقی لی ده بیته وه پوون بکاته وه وه قه ده غه یان لی بکات ، هه والی پیغه مبهران و فرستاده كان و بارودۆخ و په فتاریان له گه ل ئومه ته کانی خۆیاندا پییان

٢٢ - نهو پیاوه ناوی (ابن سینا أبوعلی حسین) ی کوی (عبدالله) یه و ناونه راوه به (الشیخ الرئيس) ، په کیکه له وه فیه له سوفانه ی ده نرینه پال ئیسلام ، سالی (٤٢٨) کوچی مرده وه ، بۆ زیاتر شاره زابوون به وانه کتیبی (کشف الظنون) (١ / ٣٦) .

پاگه نیت ، هه والی خولقاندنی جیهان و ، سه ره تایی دهستی بکردن و گه پانه وه (المبدأ و المعاد) چۆنیه تی به دبه ختی و کامه رانیی نه فس و هۆیه کانیاں بۆ پوون بکاته وه .

به لام پزیشکی تی جهسته : وه کو به شیک بۆ ته واکردنی شه ریعه ته که ی هاتووه و ، مه به ستداریشه بۆ جه ماوه ری خه لک ، به جۆریک له کاتی پیویست بووندا به کارده هینریت ، به لام نه گه له کاتی تهن دروستیدا توانا دهستی لییه لگیریت ، ئه وایمه ت و هیژ ناراستی چاره سازی دل و گیان و ، پاراستنی تهن دروستیان و ، لابردنی نه خۆشیه کانیاں ده کریت ، هه روه ها پاراستنی به رامبه ر به هۆکاره کانی خراپوونی مه به ست به پله ی یه که م ، چاککردنی جهسته به بی چاککردنی دل بی سووده ، خراپوونی جهسته ش له گه ل چاککردنی دلدا زیانی زۆر که مه و ، زیانیکی لاچوو به دوایدا سوودو قازانجی به رده وای ته واکردنی . و بالله التوفیق .

بهشی یه کهم چاره سه رکردن به دهرمانه سروشتیه کان

بهشیك : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی (تا) دا :

ثبت في الصحيحين : عن نافع ، عن ابن عمر ، أن النبي ﷺ قال : ((إِنَّمَا الْحُمَّى _ أَوْ شِدَّةُ الْحُمَّى _ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ ، فَأَبْرِئُوهَا بِالْمَاءِ))^(٢٤)

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((له پاستیدا) تا) _ یا توندی (تا) _ له کلپ و کزی دۆزه خه وهیه ، به ئاو ساردی بکه نه وه .

ئهم فهرمووده به لای زۆریک له پزیشکه نه فامه کانه وه ئالۆز بوو (أَشْكَلَ) ، وایان به خه یالدا هات که دژکاره و پێک ناکه و یت له گه ل دهرمانی (تا) و چاره سه ره کهیدا ، ئیمهش به یارمه تی خوای پهروه دگار مه به ست و فیهی فهرمووده که پهون ده کهینه وه ، ده لێین :

فه رمایشته کانی پیغه مبهری خوا ﷺ دوه جۆره : گشتی بۆ هه موو دانشتوانی سه ر زه مین و ، تاییهت به هه ندیکانه وه .

٢٤ _ صحيح : أخرجه مالك في موطئه (ص ٥٨٧) ، وأحمد (٢ / ٢١) ، والبخاري (٤ / ١٤٧) (٧ / ١٦٧)
ومسلم (٧ / ٢٢) ، وابن ماجه (٣٤٧٢) ، كلهم من طريق نافع عن ابن عمر .

نموونه‌ی یه‌كه‌م : وه‌كو فه‌رمایشته‌كانیه‌تی به‌گشتی .

نموونه‌ی دووم : وه‌كو فه‌رمایشتی : ((لَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بَوْلٍ ، وَلَا تَسْتَنْبِرُوهَا ، وَلَكِنْ شَرُّوْا ، أَوْ غَرِّبُوا))^(٧٥)

واته : ((بۆ میزو پیسی کردن نه پووله قیبله بکن و ، نه پشتیشی تیبکن ، به‌لکو پوو بکه‌نه پۆژه‌لات ، یا پۆژتاوا)) . لی‌ره‌دا ئەم فه‌رمایشتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ نه بۆ خه‌لکی پۆژه‌لات و پۆژتاوایه‌و نه بۆ خه‌لکی عێراقیشه ، به‌لکو بۆ خه‌لکی مه‌دینه‌و شوینانی تری هه‌مان ئاراسته‌شه وه‌كو وه‌لاتی شام و شوینانی تر . هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ : ((مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ))^(٧٦) واته : ((نێوان پۆژه‌لات و پۆژتاوا قیبله‌یه)) .

ئه‌گه‌ر ئه‌وه زانرا ، ئینجا بۆمان پوون ده‌بیته‌وه كه گو‌فتاره‌كانی پێغه‌مبەری خوا ﷺ له‌ فه‌رمووده‌كه‌ی سه‌ره‌وه‌دا تایبه‌ته به‌ خه‌لکی (الحِجَاز) و ، ئه‌و شوینانه‌ی هه‌مان بارودۆخیان هه‌یه ، چونكه زۆریه‌ی ئه‌و (تا) یانه‌ی تووشیان ده‌بوو له‌ جۆری (تا) ی پۆژانه‌ی کاتی بوو به‌ هۆی هیزی گه‌رمی مه‌تاوه‌وه ، ئه‌مه‌ش ئاوی ساردی بۆ به‌كه‌لکه‌ چ به‌ خواردنه‌وه بیست یا به‌ خوشتن ، چونكه (تا) گه‌رمیه‌کی نامۆیه له‌ دل به‌رده‌یی و ، له‌ گه‌ل روح و خوینداو به‌ پێگای خوینبه‌ره‌کاندا به‌ هه‌موو جه‌سته‌دا ب‌ئاو ده‌بیته‌وه ، تیایدا به‌ گرگرتن گه‌رده‌گریت به‌ جۆریک زیان به‌ کرده‌وه سروشتیه‌کان جه‌سته ده‌گه‌یه‌نیت .

٢٥ _ صحیح : أخرجه الحميدي (٣٧٨) ، وأحمد (٥ / ٤١٦ - ٤٢١) ، والدارمي (٦٧١) ، والبخاري (١ / ٤٨ ، ١٠٩) ، ومسلم (١ / ١٥٤) ، وأبو داود (٩) ، وابن ماجه (٣١٨) ، والترمذي (٨) ، والنسائي (١ / ٢٢ ، ٢٣) ، وابن خزيمة (٥٧) كلهم من طريق الزهري عن عطاء بن يزيد عن أبي أيوب الأنصاري فذكره مرفوعاً .

٢٦ _ صحیح : أخرجه ابن ماجه (١٠١١) ، والترمذي (٣٤٢) كلامهما عن أبي معشر عن محمد بن عمرو عن أبي سلمة عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً . وأخرجه الترمذي (٢٤٤) من طريق عثمان بن محمد الأحنسي عن سعيد المقبري عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً .

هۆیه‌کانی (تا) که ده‌گریت به دوو جۆره‌وه :

کاتی : هۆکاری دروستبوونی ده‌گه‌پیتته‌وه بۆ ئاوسان ، یا جۆلانه‌وه ، یا به هۆی لێدانی گهرمی هه‌تاوه‌وه ، یا به هۆی جه‌وه‌گهرمییه‌کی له پاده‌به‌ده‌ره‌وه‌وه به‌وه‌شیتوانه .

نه‌خۆشی : نه‌مه‌ش سیّ جۆره ، سه‌ره‌تا له مادده‌یه‌کی یه‌که‌مه‌وه (ماده‌ اولی) ده‌ست پیّ ده‌کات و ، پاشان هه‌موو جه‌سته گهرم ده‌بیّت . بۆیه ئه‌گه‌ر سه‌ره‌تای په‌یوه‌ندی به روحه‌وه هه‌بیّت نه‌وا به پۆژه‌تا ناو ده‌بریت ، چونکه به‌زۆری له ماوه‌ی پۆژیکدا نامینیت و ، نه‌وپه‌ری درێژی‌وونه‌وه‌شی سیّ پۆژه ، ئه‌گه‌ر سه‌ره‌تای په‌یوه‌ندی به خه‌لته‌کانی جه‌سته‌وه بیّت نه‌وا به بۆگه‌نه‌تا (عفنیه) ناوده‌بریت ، ئه‌وانه‌ش چوار جۆرن : (زه‌ردای ، په‌شکاو ، به‌لغمی ، خوینی . ئه‌گه‌ر سه‌ره‌تای په‌یوه‌ندی به ئه‌ندامه‌ په‌قه‌ به‌په‌ته‌یه‌کانه‌وه بیّت (الأعضاء الصلبة الأصلية) ، نه‌وا به سووکه‌تا (حُمى دِق) ناوده‌بریت ، ئه‌م جۆرانه‌ش چه‌ندین چه‌شنی تر له خۆ ده‌گریت .

پێده‌چۆ جه‌سته سوودێکی نه‌وتۆ له (تا) وه‌رگریت که له ده‌رمان وه‌ری ناگریت ، زۆر جاریش پۆژه‌تاو بۆگه‌نه‌تا هۆکاریکی سه‌ره‌کی ده‌بن بۆ پێگه‌یانندی چه‌ندین مادده‌ی چه‌رکه به‌یّ بوونی ئه‌وانه پێنه‌ده‌گه‌شت ، هۆکاریکی کارێگه‌ریش ده‌بن بۆ کردنه‌وه‌ی چه‌ندها کونیه‌ی داخراو (السُد) که نه‌و ده‌رمانانه‌ی تاییه‌تن به کردنه‌وه‌وه نه‌یانده‌توانی بێکه‌نه‌وه .

(تا) زۆریک له نه‌خۆشیه‌کان چاره‌سه‌ر ده‌کات :

به‌لام چاره‌وه‌کردنی نوێ و کزن (الرَّمْدُ الحَیْثُ وَالْمَتَقَادِمُ) ، (تا) هۆکاریکی گاریگه‌ر بۆ چاکبوونه‌وه‌ی زۆریه‌ی جۆرکانی به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رسوپمێنی خێرا ، به‌سوودیشه بۆ نه‌خۆشیه‌کانی ئیفلیجی و ، ده‌م خواربوون و ، گرژی‌وونی زۆرخوارین و ، چه‌ندین نه‌خۆشی تر که هۆکاری دروستبوونی ده‌گه‌پیتته‌وه بۆ زێده‌ ماده‌ی چه‌ر .

پزیشکانیک نمو گوشتاری دانه‌ر دسه‌لیتن :

هه‌ندی له پزیشکه به‌پزەکان پێیان ڕاگه‌یاندم و گووتیان : دلخۆش ده‌بین کاتی زۆریک له نه‌خۆشه‌کان (تا) ی لیدیته ، وه‌کو چۆن به چاکبوونه‌وه‌ی نه‌خۆشه‌که دلخۆش ده‌بین ، چونکه (تا) سودیکی زیاتری پێ ده‌گه‌یه‌نیت به به‌راوردی خوارنه‌وه‌ی ده‌رمان ، چونکه (تا) که زۆریک له خه‌لتو و مادده بۆگه‌نه زیان به‌خشه‌کانی جه‌سته پێده‌گه‌یه‌نیت و به‌وه‌ش ئاماده‌ی ده‌رچوون ده‌بێت ، پاشان ئه‌گه‌ر پزیکه‌وتی ده‌رمانه‌کان بوو ئه‌وا ده‌رده‌چیت و ، به‌وه‌ش چاکبوونه‌وه پووده‌دات .

ئه‌گه‌ر ئه‌مه زانرا ، ئینجا ده‌گه‌یشه ئه‌و نه‌جامه‌ی که ده‌شی مه‌به‌ستی فەرمووده‌که به‌شه‌کانی (تا) ی کاتی بیته ، چونکه به‌خۆه‌لکێشان له ئاوی ساردو ، خوارنه‌وه‌ی ئاوی ساردی سه‌ژلاو ئه‌و (تا) یه له شوینه‌کانی جه‌سته لاده‌چیت و ، چیت نه‌خۆش پێویستی به چاره‌سه‌ری دیکه نابێت ، چونکه ئه‌و (تا) یه ته‌نها چۆنیه‌تیه‌کی گه‌رمه‌و به‌روحه‌وه په‌یوه‌نده ، ته‌نها گه‌یانندی چۆنیه‌تیه‌کی ساردی به‌سه‌ بۆ لادانیی ، به‌وه‌ش گه‌ری (تا) که داده‌مرکیته‌وه به‌بێ ئه‌وه‌ی واپێویست بکات ماده‌یه‌ک بکریته ده‌ره‌وه ، یا چاوه‌پێکردنی پێگه‌یانندی ماده‌یه‌ک بۆ ئه‌وه‌ی ده‌ریچیت .

هه‌روه‌ها ده‌شی مه‌به‌ستی فەرمووده‌که سه‌رلای جۆره‌کانی (تا) بیته ، چاکترینی پزیشکان (جالینوس)^(٢٧) دانی به‌وه‌دا ناوه که : ئاوی سارد بۆ (تا) به‌سووده ، له به‌شی ده‌یه‌می کتێبه‌که‌یدا (حيلة البرء) ده‌لێت : ئه‌گه‌ر پیاویکی لاوی ، چاک گوشتی ، ته‌ندروست له کاتی قه‌رچه‌ی گه‌رماداو ، له کاتی (تا) ی زۆرداو ، هه‌چ ئاوسانیک له هه‌ناویدا نه‌بێت ، له ئاوی ساردا خۆی شت ، یا مه‌له‌ی تیدا کرد ، به‌دلنایای سودی لیده‌بینیت . ده‌لێت : ئیتمه‌ش فەرمان به‌وه ده‌که‌ین به‌بێ وه‌ستان .

(الرازي)^(٢٨) له كتيبە گەورە كەيدا دەلالت : ئەگەر هێز بە هێزبوو ، (تا) ش زۆر توند بوو ، پێگە ياندن ئاشكە رابوو ، هیچ ئاوسانتيك له هەناودا نەبوو ، هیچ هەناوێرپان يا گەدە وڵیە كیش (فتق) نەبیت ، ئەوا خوارنەوێ ئاوی سارد بە سووودە ، ئەگەر نەخۆش تەندروست بوو ، قەرچە ی گەرماش بوو ، له سەر بە كارمێتانی ئاوی ساردیش پاماتبوو بۆ ئەندامەكانی دەرەوێ لهشی ، با ئیزنی بدریت .

فەرمايشتی پێغه مەبری خوا ﷺ : ((الْحُمَّى مَنْ فَتِحَ جَهَنَّمَ)) واتە (تا) له گرو بلیسە ی ئۆزەخ و ، بڵاوبوونەوێتی ، هاوتاشی فەرمايشتی : ((شِدَّةُ الْحَرِّ مِنْ فَتْحِ جَهَنَّمَ)) واتە : زۆر گەرمی له گرو بلیسە ی ئۆزەخەوێ ، ئەمەش بە دوو پوو لێكە دریتەوێ :

یەكە میان : ئەو نمونە و توێژالێكە له ئۆزەخ داناشراو ، بۆ ئەوێ بەلای بەندەكانی خواوە بەلگە یەك بێت له سەر ناڕحەتیەكانی ناگرو ، پەندیشی لی وەر یگرن ، پاشان خوای تعالی فەرمانی داوه له جەستە ی مرقدا دەرکەوێت بە چەند هۆكارێك پێویستی دەكات وەكو بەرز ی پلە ی گەرماو هێتر ، هەر وەكو چۆن خۆشی و شادی ئارەزوو له نیعمەتەكانی بەهەشتە و ، خوای تعالی لەم دنیایدا بەدەری خستوو ، وەكو پەندو ئامۆزگاریەك و ، بەلگە یەكیش بێت بەلای بەندەكانی خواوە بۆ خۆشیەكانی بەهەشت ، خوای تعالی فەرمانی دەرکەوتنی ئەمەشی داوه له نێوان بەندەكانیدا بە چەند هۆكارێك پێویستی دەكات .

دووەم : پێدەچێ مەبەست چواندن بێت ، بۆیە توندی (تا) ی بە گرو بلیسە ی ئۆزەخ چواندوو ، وە توندی گەرمیشی پێ چواندوو ، بۆ ئاگادارکردنەوێ ئەفسی بەندەكان

٢٨ - مامۆستاو فەیلەسوف (أبو بكر محمد) كوردی (زكريا الرازي) یە ، پزششكو ، خاون چەندین داناو ، یەكێك بوو له هەرە زیرەكەكانی زەمەنی خۆی ، كتیبی (الحاوي) به سی بەرگ له بوار ی پزششكیداو ، كتیبی (الأعصاب) چەندین كتیبی تریشی داناو ، سالی (٢١١) ی كۆچی له شاری (بغداد) مردوو . بڕوانە : (سير أعلام النبلاء) (٤ / ٣٥٤) . (وكشف الظنون) (٢ / ١٣١٥) .

سه باره ت به توندی سزای ناگر ، وه توندی ئەم گەرمیه ش له گڕو بایسهی دۆزهخ دهچیت ،
که ئەو هینده گەرمیه یه که سیک بهریده که ویت نه گەریکی بیتوه .

فرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ ((فَأَبْرِئُوهَا)) ، به دوو پوو (ریوایه) کراوه:

یه که م : له : (أَبْرَدَ الشَّيْءَ) وه وه گراوه واته : باره که ی گۆری بۆ ساردی ، به
هاوشیوهی (اسخفه) واته : باره که ی گۆری بۆ گەرمی .

دووه م : له م پرسته یه وه وه گراوه (بَرَدَ الشَّيْءَ يَبْرُدُهُ) واته : شته که ی سارد کردو
ساردی دهکا ، ئەمەش زمانیکی پاراو ترو به کاره یترلو تره ، له م باره شه وه شاعیریک ده لیت:

إِذَا وَجَدْتُ لَهَيْبَ الْحَبِّ فِي كَيْدِي	أَقْبَلْتُ نَحْوَ سِقَاءِ الْقَوْمِ أَبْتَرِدُ
هَبْنِي بَرْدَتْ بِبَرْدِ الْمَاءِ ظَاهِرُهُ	فَمَنْ لِنَارِهِ عَلَى الْأَحْشَاءِ تَتَقَدُّ

واته :

ئەگەر له جەرگدا ههستم به گری خوشه ویستی کرد

دیم به رهو لای بیره ئاوی قهومه که و خۆم فیتک ده که مه وه

با به ساردی ئاوه که پروکه شسی فیتک بکه مه وه

به لām ئەو ناگره ی له هه ناومدا گری گرتوه کی بکۆژینیت وه

فرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ ((بِالْمَاءِ)) به دوو پوو لیکراوه ته وه :

یه که میان : مه بهستی پیغمبەری خوا ﷺ هه موو ئاویکه ، ئەمەش پرستره .

دووه م : مه بهستی ئاوی زه مزه م بوو ، لایه نگرانی ئەم بۆچۆنه ئەو فرموده یه ده که ن به
به لگه که پیشه وا (البخاری) له (صحیح) ه کهیدا له (أَبِي جَمْرَةَ نَصْر) ی کوپی (عمران

الضُّبَعِيُّ) وه ده یگێڕێته وه ده لێت : ((كُنْتُ أَجَالِسُ ابْنَ عَبَّاسٍ بِمَكَّةَ ، فَأَخَذَتْنِي الْحُمَّى فَقَالَ : أَبْرِدْهَا عَنْكَ بِمَاءٍ زَمْزَمَ ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : إِنْ الْحُمَّى مِنْ قَيْحٍ جَهَنَّمَ ، فَأَبْرِدْهَا بِالْمَاءِ ، أَوْ قَالَ : بِمَاءٍ زَمْزَمَ))^(٢٩)

واته : (أَبِي جَمْرَةَ نَصَرَ) كُورِی (عمران الضُّبَعِيُّ) ده گێڕێته وه ده لێت : ((له مهككه له خزمهتی (ابن عباس) دا داده نیشتم ، نه وه بوو (تا) دایگرتم و نه ویش فهرمووی : به ئاوی زهمزه م ئیش و گهرمی سارد لابه ره ، چونكه پێغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی : (تا) له گهری بلیسی دۆزه خه وه یه ، به ئاو ئیش و گهرمی سارد بکه نه وه ، یا فهرمووی : به ئاوی زهمزه م ((. نه و که سه ی فهرمووده که ده گێڕێته وه گومانی هه بوو ، نه گینا نه گهر یه کلای بکریایه ته وه که به ئاوی زهمزه مه ، نه واهرمانێک ده بوو بۆ خه لکی مهككه له کاتی (تا) دا نه و ئاوه به کاریستن ، چونکه لای نه وان زۆره وه به ئاسانی ده ست ده که ویت ، بۆ شوینانی دیکه ی جگه له وانیش به و ئاوه ی ده ست ده که ویت .

پاشان نه و که سانه ش که ده لێن مه به ستی پێغه مبه ری خوا ﷺ هه موو ئاوێک بوو جیاوازیان تیکه وت سه باره ت به وه ی ئایا ئاوه که بکریت به خێره سه ده ده قه ، یا به کاریهێنریت ؟ به دوو بۆچوون - بۆچوونی پاست : ئاوه که به کاریهێنریت ، واش گوومان ده به م نه و شته ی هانی نه و که سانه ی دله بلێن : مه به ست نه وه بوو ئاوه که بکریت به خیر ، نه وه بوو که ئالۆزیه کیان بۆ دروست بوو سه باره ت به چۆنیه تی به کاریهێنانی ئاوی سارد له بواری (تا) داو ، پووی به کاریهێنانیان نه زانیوه ، نه گهرچی گوفا ره کانیا ن پوویه کی چاکی هه یه ، کاتی بۆچونیان وابوو که پاداشت له جۆری کرده وه یه ، بۆیه وه کو چۆن سه لمیندراوه که گهری تینویه تی له سه ر که سی تینو به ئاوی سارد ده گوژینریته وه ، ئاوهاش خوای تعالی گهری (تا) له سه ر که سی نه خۆش ده گوژینریته وه وه کو پاداشتیکی

٢٩ - صحیح : أخرجه أحمد (١ / ٢٩١) ، والبخاری (٤ / ١٤٦) ، من طریق همام قال : أخبرنا أبو حمزة

به رامبر به به خشینی تاوه که ، ثم شته له فیهو تاماژهی فه مووده که وه ودرده گیریت ،
نه گینا مه بهستی سه ره کی به کارهیتانی تاوه که یه .

وقد ذکر أبو نعیم و غیره من حدیث أنس یرفعه : ((إِذَا حُمَّ أَحَدُكُمْ ، فَلْيُرْسْ عَلَيْهِ الْمَاءُ
الْبَارِدُ ثَلَاثَ لَيَالٍ مِنَ السَّحَرِ))^(۳۰)

واته : (أنس) ده فره میت : پیغمبری خوا ﷺ فره موی : ((نه که ر که سیکتان (تا) ی
به رزیووه ، با سی شه و له کاتی شه به قی به ره به یاندا تاوی ساردی به سه ردا بکریت)) .

وفي سنن ابن ماجه عن أبي هريرة یرفعه : ((الْحُمَّى كَبِيرٌ مِنْ كَبِيرٍ جُهِنَّمَ فَتَنُوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ
الْبَارِدِ))^(۳۱)

واته : (أبي هريرة) ده فره میت : پیغمبری خوا ﷺ فره موی : (((تا) گرویلنسی
موشه دمه یه که _ نه و نامیره یه که ناسنگر فووی پی ده کات له ناگر _ له موشه دمه کانی
دوزه خ بویه به تاوی سارد ناره حتی و گهرمی له سه ر خوتان لابه رن)) .

وفي المسند وغيره ، من حدیث الحسن ، عن سَمُرَةَ یرفعه : ((الْحُمَّى قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ ،
فَأَبْرِدُوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ الْبَارِدِ ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا حُمَّ دَعَا بِقَرِيَةٍ مِنْ مَاءٍ ، فَأَفْرَغَهَا عَلَى
رَأْسِهِ فَأَغْتَسَلَ))^(۳۲)

۳۰ - صحیح : آورده الالبانی فی صحیح الجامع (۴۹۷) ، وانظر السلسلة الصحيحة (۱۳۱۰)

۳۱ - صحیح : أخرجه ابن ماجه (۳۴۷۵) من طریق قتادة عن الحسن عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً ، وصححه
الالبانی فی صحیح الجامع (۲۱۸۹) ، والصحيحة (۱۸۲۲) .

۳۲ - ليس فی مسند أحمد - ورواه الطبرانی فی الكبير (۷ / ۲۲۷) من حديث إسماعيل بن مسلم المكي عن
الحسن عن سمرة بن جندب مرفوعاً .

واته : (سُمْرَة) ده‌فهرمیت : پیتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموویه‌تی : (((تا) به‌شیکه له‌ ئاگر ، بۆیه به‌ ئاوی سارد گرو گهرمی له‌ سهر خۆتان سارد بکهنه‌وه ، ده‌فهرمی : پیتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌گهر (تا) ی به‌رز بوايه‌ته‌وه فهرمانی ده‌دا کونه‌یه‌کی ئاوی بۆ بیتن و ، ئینجا ده‌یکرد به‌ سهر سه‌ری خویدا و خۆی پی ده‌شت)) .

وفي السنن : من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ قال : ذُكِرَتُ الْحُمَى عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَبَّهَا رَجُلٌ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((لَا تُسَبِّهَا فَإِنَّهَا تَنْفِي الذُّنُوبَ ، كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ)) (٣٢)

واته : (أبي هريرة) _ په‌زای خواي لیبیّت _ ده‌فهرمیت : باسی (تا) کرا له‌ خزمه‌تی پیتغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ پیاویکیش جوینی پيدا ، ئه‌وه‌بوو پیتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : ((جوینی پیمه‌ده چونکه تاوان پاک ده‌کاته‌وه ، وه‌کو چۆن ئاگر پیسی ئاسن پاک ده‌کاته‌وه)) .

له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی کاتی مرقف (تا) ی لیبیت یه‌کسه‌ر په‌په‌وه‌ی خۆپاریزی ده‌کات له‌ خواردمه‌نیه‌ خراپه‌کان و ، هه‌له‌ده‌ستیت به‌ خولرینی خۆراک و ده‌رمانی به‌سوود ، که پۆلکی کاریگر ده‌بینیت له‌ پاک‌دنه‌وه‌ی جه‌سته‌و ، گردنه‌ ده‌ره‌وه‌ی پیسیه‌ زیاده‌کانی و ، پاک‌دنه‌وه‌ی له‌ ماده‌ خراپه‌کانی و ، کاریکی نه‌وتوی تیده‌کات به‌ هاوشیوه‌ی کاری ئاگر که پیسیه‌کانی ئاسن ده‌کاته‌ ده‌ره‌وه‌و ، ئاسنه‌ پوخته‌کی پاک ده‌کاته‌وه ، بۆیه (تا) نزیکترین شتیکه که له‌ ئاگری موشه‌دمه‌ی ئاسه‌گر ده‌چیت که پوخته‌ی ئاسنه‌که پاک ده‌کاته‌وه ، ئه‌م ئه‌ندازه‌یه‌یه که به‌لای پزیشکانی جه‌سته‌وه زانلوه .

٣٢ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجة (٢٤٦٩) ، وضعفه الألباني . الطب النبوي ، بتحقيق أبي

به لām سه بارهت به وهی (تا) پۆلی مه بیته له خاوین کردنه وهی دل له پیسی و
 گهرداوه کانی ، کاریکه پزیشکانی دلان ده یزانن و ، به و جۆره ده یبینن که پیغه مبه ره که یان
 ﷺ مه والی پیداون ، به لām نه گه مرۆف له چاکبوونه وهی نه خوشی دل نا ئومید بوو ، نه و نه م
 چاره سه ره هیچ سوودیکی پی ناگه یه نیت .

(تا) سوود به دل و جهسته ده گه یه نیت ، بۆیه جوین پیدانی ستم و دزایه تی ده پرینه .
 جارێکیان (تا) م لیها تبوو ، گرفتاری هه ندی شاعیرم بیرکه وته وه که جوینی پی دده دن و
 ده لێن :

زارتْ مُكْفَرَةُ الذُّنُوبِ وَوَدَّعَتْ
 تَبَا لَهَا مِنْ زَائِرٍ وَمُودِعْ
 قَالَتْ وَقَدْ عَزَمْتُ عَلَى تَرْحَالِهَا
 مَاذَا تَرِيدُ ؟ فَقُلْتُ : أَنْ لَا تَرْجِعِي

واته :

سه ردانی کردین لابه ری تاوان و مالتاوا یی کرد
 کاتی سووریوو له سه رپۆشتن گووتی
 له ناوچیت چ سه ردانیکارو چ مالتاوا یکارێکه
 چیت ده وی ؟ گووتم : چیت نه گه ریتنه وه

گووتم _ (ابن القيم) _ تۆ له ناوچیت چونکه جوین به شتیک ده ده ی پیغه مبه ری خوا
 ﷺ جوین پیدانی قه ده غه کردووه . به لām نه گه ره وه شاعیره بیگوته با :

زارتْ مُكْفَرَةُ الذُّنُوبِ لَصَبَّهَا
 أَهْلًا بِهَا مِنْ زَائِرٍ وَمُودِعْ
 قَالَتْ وَقَدْ عَزَمْتُ عَلَى تَرْحَالِهَا
 مَاذَا تَرِيدُ ؟ فَقُلْتُ : أَنْ لَا تُقْلَمِي

واته :

سه ردانی کردین لابه ری تاوان به دلزان
 کاتی سووریوو له سه رپۆشتن گووتی
 یاخوا به خیر بیت چ سه ردانیکارو چ مالتاوا یکارێکه
 چیت ده وی ؟ گووتم : هه رگیز لانه چیت و نه نشیتنه وه

شایسته تر ده بوو بۆی ، (تا) کهش له سهری لاده چو و ده نیشته وه ، ئه وه بوو به خیرا له سهری منیش نیشته وه . له فرموده یه کذا که (صحیح ی و) (ضعیف) یم بۆ ده نه که وتوه باسکراوه که : ((حُمَى يَوْمٍ كَفَّارَةٌ سَنَةً))^(٢٤) واته : ((تا) ی پۆژیک لابه ری تاوانی سالتیکه)) ، ئه مهش به دوو شیوه لیک ده دریتته وه :

یه که میان : (تا) ده چیتته نیتو هه موو نه دنام و جومگه کانی له شه وه ، که ژماره یان سێ سه دوشه صت جومگه یه ، بۆیه به هه ر جومگه یه ک تاوانی پۆژیکى له سه ر لاده بات .

دووه م : (تا) کاریگه ریه کی ئه وتو له سه ر جهسته به جی ده هیلێت که به گشتی تاوه کو سالتیک لاناچیت ، لێره دا ئه م فرموده یه وه کو فرموده که ی تری پێغه مبه ری خوا ﷺ لیک دراوه ته وه که ده فرمیت : ((مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا))^(٢٥) واته : ((هه رکه س مه ی بخواته وه چل پۆژ هه یج نوژیکى لى وه رناگیریت)) . چونکه شوینه واری مه ی له ناخی به نده و ، خوینبه رو ده مارو ، ئه دنامه کانی له شیدا چل پۆژ ده مینیتته وه . خواش زاناتره .

٢٤ _ ضعیف جداً : رواه تمام في فوائده (٢ / ١٢١) ، وابن أبي الدنيا في كتاب المرض والكفارات (١٩٥) .
والحديث ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٧٩٦) : ((الْحُمَى حظ كل مؤمن من النار ، وحمل ليلة تكفر خطايا سنة مُجْرَمَةً)) . وانظر للضعيفة (٢٥٢٢) .

٢٥ _ صحيح : أخرجه الترمذي (١٨٦٢) من طريق عبدالله بن عبيد بن عمير عن أبيه عن ابن عمر فذكره مرفوعاً ، وأخرجه أحمد (٢ / ٢٥) عن عبدالله بن عبيد بن عمير عن ابن عمر فذكره ليس فيه : عن أبيه .
وأخرجه أحمد (٢ / ١٧٦) والدارمي (٢٠٩٧) ، وابن ماجه (٢٣٧٦) ، والنسائي (٨ / ٢١٤ ، ٢١٧) ، وابن خزيمة (٩٣٩) من طريق عبدالله بن الديلمى عن ابن عمرو فذكره مرفوعاً . والحديث صححه الألباني في صحيح الجامع (٢ / ٦٢) .

(أبو هريرة) _ خَوای لى پازى بَيْت _ فەرموویەتى : بەلامەوہ (تا) لە ھەموو ئەو
نەخۆشیانەى تووشم دەبێت خۆشەویستەرە ، چونکە دەچیتە نێو ھەموو ئەندامیکمەوہو ،
ھەموو ئەندامیکیش خَوای پەرورەدگار بەشى خۆى پاداشتى دەداتى .

وقد روى الترمذي في جامعه من حديث رافع بن خديج يرفعه : ((إِذَا أَصَابَتْ أَحَدَكُمْ
الْحُمَّى - وَإِنَّ الْحُمَّى قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ - فَلْيُطْفِئْهَا بِالْمَاءِ الْبَارِدِ ، وَيَسْتَقْبِلْ نَهْرًا جَارِيًا ، فَلْيَسْتَقْبِلْ
جَرِيَّةَ الْمَاءِ بَعْدَ الْفَجْرِ وَقَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ، وَلْيَقُلْ : بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ ، اشْفِ عَبْدَكَ ، وَصَدِّقْ
رَسُولَكَ . وَيَنْقَمِسُ فِيهِ ثَلَاثَ غَمَسَاتٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنْ بَرِيَ ، وَإِلَّا فَفِي خَمْسٍ ، فَإِنْ لَمْ يَبْرِأْ فِي
خَمْسٍ ، فَسَبْعَ ، فَإِنْ لَمْ يَبْرِأْ فِي سَبْعٍ فَتِسْعَ ، فَإِنَّهَا لَا تَكَادُ تُجَاوِزُ تِسْعًا بِإِذْنِ اللَّهِ))^(٣٦)

واتە : پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((ھەركات كە سێكتان (تا) ی لێهات _ كە (تا) ش
بەشینكە لە ئاگر _ یا بە ئاوى سارد بیکۆزیتیتەوہو ، پوو بکات لە پوو یاریكى لەبەر پۆیشتو ،
ئواى بەرەبەیان و پێش خۆرەلەهاتن پوو لە ئاراستەى پۆشتنى ئاوەكە بکات و ، یا بلیت : بە
ئاوى خوا ، پەرورەدگارا ، بەندەكەت چاك بکەرەوہو ، پێغەمبەرەكەت بە پراست دابنى و ،
ئینجا سى پۆژ بە سى جار خۆھەلکێشان خۆى لە ئاوەكە ھەلکێشیت ، ئەوا چاك دەبیتەوہ ،
ئەگەر چاك نەبۆوہ با پێنج پۆژ ئەوہ دووبارە بکاتەوہ ، ئەگەر چاك نەبۆوہ ئەوا بە ھوت ،
ئەگەر بە ھوت چاك نەبۆوہ ئەوا بە ئیزنى خواى تعالى لە تو تێپەر نابیت)) .

دەلیم _ (ابن القيم) _ ئەمە لە پۆزانی ھاوین و لە وەلالتە گەرمەکاندا بە سوود دەبێت بە
پێى ئەو مەرجانەى كە پێشتر ئاماژمان پێدا ، لەو كاتەدا ئاوى ساردترین باریدایە چونكە لە

٣٦ _ ضعيف : أخرجه أحمد (٥ / ٢٨١) ، والترمذي (٢٠٨٤) كلامهما من طريق روح بن عبادة قال : حدثنا
مرزوق أبو عبدالله الشامي ، قال : حدثنا سعيد _ رجل من أهل الشام _ كما في رواية أحمد قال : أخبرنا ثوبان
عن النبي _ صلى الله عليه وسلم _ فذكر الحديث . ولم أجده من طريق رافع بن خديج ولعله وهم من المصنف ،
وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٧٥) ، ولتنظر الضعيفة (٢٣٢٩) .

تیشکی ههتاوه به سووره ، ههروهه له وکاته دا هه موو هیزه کان بۆ مرۆف فراهام بووه ، بۆ نموونه سوود له نووستن و ، کپی و ، فیتکی ههواکه وهردگریت و ، به وهش به هیزی هه موو نهو هیزانه ی بۆ کۆده بیته وه ، له گه له به هیزی دهرمانه کهش ، که بریتیه له ئاوه سارده که و ، کاریگهریه کی نهوتو دهخه نه سهر (تا) کاتیه که ، یا (تا) بچرچهره پوخته که ، مه به ستم به پوخت نه وه یه که هیچ ئاوسانیکی نه دهمه کانی له شی له گه له دا نه بیته و ، هیچ نیشانه یه کی خراپ و مادده یه کی بۆگه نیش له جهسته دا نه بیته ، له و کاته دا هه موو نه و هۆکارانه ده بن به هۆی کهبوونه وه و نیشته وه ی (تا) که ، به تاییه ت نه گهر له یه کێک له و پۆژانه دا بیته که له هه رمووده که دا هاتووه ، چونکه نه و پۆژانه به زۆری (تا) هه کی تیدا توند ده بیته وه ، به تاییه ت له و ده لاتانه دا که ئامازه ی پیدرا ، له بهر شلی و نه رمی خه لته ی دانیشه توهان کانیان و ، خیرا کاردانه وه ی چاکیان به رامبه ر به دهرمانه به سووده که .

به شیک : سه باره ت به رێبازی پیغه مبه ری خوا ﷺ

له چاره سه رکردنی سکچووندا :

چاره سه رکردنی به ههنگوین :

في الصحيحين : من حديث أبي المتوكل ، عن أبي سعيد الخدري ، ((أن رجلا أتى النبي ﷺ ، فقال : إن أخي يشتكى بطنه _ وفي رواية : استطلق بطنه _ فقال : اسقه عسلاً ، فذهب ثم رجع ، فقال : قد سقيته ، فلم يُغن عنه شيئاً ، وفي لفظ : فلم يزدّه إلا استطلاقاً ، مرتين أو ثلاثاً ، كل ذلك يقول له : اسقه عسلاً . فقال له في الثالثة أو الرابعة : صدق الله ، وكذب بطن أخيك)) (٣٧)

٣٧ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ١٩ ، ٩٢) ، وعبد بن حميد (٩٣٨) ، والبخاري (٧ / ١٥٩ ، ١٦٥) ، ومسلم (٧ / ٢٦) ، والترمذي (٢٠٨٢) ، كلهم من طريق قتادة عن أبي المتوكل عن أبي سعيد الخدري فذكر الحديث .

واته : (أبی سعید الخدری) __ خوای لی پازی بیټ __ ده فەرمیټ : ((پیاوێك هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و ، گووتی : براكه م هاوار له سکی دهكات __ له (ریوایه) تێكدا : سکی دهچیت __ نهویش فەرمووی : ههنگوینی بدهری ، پیاوێكهش پۆشت و پاشان كه پایه وه ، گووتی : ههنگوینم پێدا ، هیچ سوودیکی بۆ نه بوو ، له بێژه یه كدا : نهها سكهونه كه ی زیاد كرد ، دوو جار یا سی جار ، له هه موو جارێكیشدا پیغه مبهری خوا ﷺ پێی ده فەرموو : ههنگوینی بدهری . به لām بۆ سی یه م جار یا بۆ چواره م جار پێی فەرموو : خوای پهروه رێگار راست ده فەرمیټ و ، سکی برلکهت درۆ دهكات)) .

وفي صحيح مسلم في لفظ له : ((إِنَّ أَخِي عَرِبَ بَطْنَهُ))

واته : واته هه ر سكرنی خۆراکی خراپ بووه ، گه دهی نهخۆش كهوتوه .

سوودهكانی ههنگوین :

ههنگوین سوودو كه لگیکێ یه كجار گه وهی تێدایه دهتوانین به مانه ی خواره وه پوونی بکهینه وه :

1. ههنگوین پاكه ره وهی نهو پیسیانه یه كه له خوێنبه رو گه دهو هیتیشدا كۆبۆته وه .
2. ههلوه شین و شیکه ره وهی بۆخ و شێداره كانه (رطوبات) به خواردن و چه ورکردن .
3. به سووده بۆ كه سه به ته مه نه كان و كه سانی به لقه مدار .
4. به سووده بۆ نهو كه سانه ی میزاجیان شێدارو سارده .
5. ههنگوین ژینه ره نه رماكه ره بۆ سروشتی مڕۆڤ .
6. هیزی نهو دایكانه ده پارێزێت كه شیر به منداله كانیان ده ده ن زیاتر له دوو سال و شیركه شیان زیاد دهكات (المعاجین) .
7. لابه ری چۆنیه تیه كانی ده رمانه بۆن ناخۆشه كانه .

۸. سنگ و جگر پاك دهكاتهوه .
۹. میزهنه ره . گونجاوه بۆ ئه و كۆكانه ی له به لقه مه وه پووده دات . ئه گه ر تیکه ل به پۆنی گول بکریت و به گه رمی بخوریته وه ، ئه و بۆ گه زتنی جهوجانه وه رو ، خواردنه وه ی نه فیون به سووده . گونجاوه بۆ ئه و كۆكانه ی له به لقه مه وه پووده دات .
۱۰. ئه گه ر تیکه ل به ئاو بکریت و بخوریته وه بۆ گه زتنی سه گی هار به سووده ، هه روه ها بۆ خواردنی جوړی نۆمه لانی بکوژ به سووده .
۱۱. ئه گه ر گزشتی نه رم و تازه وه هه روه ها کالیارو خه یارو کوله که و بايجان له نيو هه تگويندا هه لگريت بۆ ماوه ی شه ش مانگ ده پاریزیت .
۱۲. ته رمی مردوان ده پاریزیت .
۱۳. بۆیه پیی گووتراره پاریزه ری ئاسووده ی بی ترس .
۱۴. ئه گه ر جه سته و پرچی نه سپیونی پی چه وه ر بکریت ، ئه و نه سپی و پشك و کرپشکه که ی ده کوژیت ، پرچ دريژ ده کات و ، جواني ده کات و ، نه رمی ده کات .
۱۵. ئه گه ر چاوی پی بریژیت ، تاریکی چا و لاده بات .
۱۶. ئه گه ر ددانه کانی پی پاك بکه یته وه سپیان ده کاته وه و ساف و لوسیان ده کات و ، نه ندروستیان ده پاریزیت و ، پوکیش ده پاریزیت .
۱۷. ده می خوینبه ره کان ده کاته وه .
۱۸. خوینی بیتیژی ئافره تان زیاد ده کات .
۱۹. لسته نه وه ی پیش نان خواردنی به یانی به لقه م ناهیلیت و ، پيشووه کانی نيو گه ده ده شواته وه ، پاشماوه کانی ده کاته دهره وه ، گه رمی ده کات به گه رمیه کی مام ناوه ندو ، کونيله داخراوه کانی ده کاته وه ، هه مان کاریش بۆ جگه رو گورچيله و میزلدان نه نجام ده دات و ، که مترین زیانیش به کونيله داخراوه کانی جگه رو سپل ده گیه نیت به به راوردی هه موو شیرینیه کانی دیکه .

له گەل هەموو ئەمانەشدا جێی متمانه یەو ، زیانی زۆرکەمە ، بەلام بە شیوەیەکی کاتی زیان بەو کەسانە دەگەیەنێت کە زردوویان هەیە (للصفرایین) ، بەلام دەتوانرێت تێکەل بە سرکەو شتی تری لەو جۆرە بکڕیت و ، ئیتر سوودێکی زۆری بۆ دەبێت .

بۆیە هەنگوین خواردنێکە لە گەل خواردنەکاندا ، دەرمانێکە لە گەل دەرمانەکاندا ، خواردنەوێکە لە گەل خواردنەوێکەکاندا ، شیرینە لە گەل حەلواو شیرینەکاندا ، چەورکارێکە لە گەل چەورکارەکاندا ، دڵخۆشکارێکە لە گەل دڵخۆشکارەکاندا ، هیچ شتیگمان بۆ بەدینه هێنراوە لەو چاکتر بێت ، یا لەو بچێت ، یا نزیك بەو بێت ، کەسانی دیرینیش پشتیان بە هیچ شتێک نەدەست تەنھا بە هەنگوین نەبێت - زۆری کتێبە دیرنەکان بە هیچ جۆرێک باسی شەکرێ تێدا نی یەو ، نەشیان دەناسی ، بەلکو شتیکی نوێ یە ، وە پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو بەیانێک پیشان خواردن لێی دەخواردووە ، ئەوەش نەتیجەی سەرسۆرمینی تێدایە سەبارەت بە پاراستنی تەندروستی کە جگە لە کەسە زرتگە بەرێزەکان پەڕی پێ نابەن و ، بە پشتیوانی خوای تعالی لە کاتی باسکردنی پێبازی پێغەمبەری خوا ﷺ لە بواری پاراستنی تەندروستیدا بە یادی دەهینینەو .

وفي سنن ابن ماجة مرفوعاً من حديث أبي هريرة : ((مَنْ لَعِقَ الْعَسَلَ ثَلَاثَ غَدَاةٍ كُلَّ شَهْرٍ ، لَمْ يُصِبْهُ عَظِيمٌ مِنَ الْبَلَاءِ))^(٢٨)

واتە : لە (أبي هريرة) هەو _ خوای لێ پازنی بێت _ دەفەرمیت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەرکەسێک سێ بەیانیان لە هەموو مانگیکدا هەنگوین بلیتسێتەو ، ئەوا توشی هیچ بەلایەکی گەورە نابێت)) .

٢٨ _ ضعیف : أخرجه ابن ماجة (٢٤٥٠) من طريق عبد الحميد بن سالم عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً . وضعفه الألباني في ضعیف الجامع (٥٨٣١) وانظر للضعيفة (٧٦٢) .

وفي أثر آخر : ((عَلَيْكُمْ بِالشِّفَاعَتَيْنِ الْعَسَلِ وَالْقُرْآنِ))^(۳۸) واته : پیغمبری خوا ﷺ
فرموده تی : ((هر دو چاره سهره که به کار بینن که هه تگوتین و قورتانه)) .

لێردا پیغمبری خوا ﷺ هه ستاو به کۆکردنه وهی نیوان پزشکیتی مرۆفی و پزشکیتی
خواپی ، له نیوان پزشکیتی جهسته و ، پزشکیتی روح ، له نیوان دهرمانی زه مینی و
دهرمانی ناسمانی .

ئه گهر ئه مه زانرا ، ئینجا بۆمان پوونده بیته وه که ئه و که سه ی پیغمبری خوا ﷺ وه سفی
هه تگوتنه که ی بۆ کرد ، سکچونه که ی له ئه نجامی زۆر خوار دینیکه وه بوو که هه موو گه ده ی پر
کردبوو ، نه ویش وه سفی هه تگوتنی بۆ کرد بۆ پال پێوه نانی ئه و زیاده یی کۆبو پێوه له
لاکانی گه ده و پێخۆله کانیدا ، چونکه هه تگوتین پاکه ره وه یه و ، پۆلێکی گاریگه ریش ده بینیت
له پال پێوه نانی زێده خۆراکه کاند ، گه ده ی ئه و که سه ش توشی چهند خه لته یه کی لینج بوو
، نه یده هیلًا خوار ده مه نی له سه ر جیگیریی له به ر زۆر لینجه که ی ، چونکه گه ده پێشووی
هه یه وه کو قه دیفه ، بۆیه ئه گهر ئه و پێشووانه خه لته ی زۆر لینجی له سه ر کۆبیته وه ، خراپی
ده کات و خۆراکه که ش بۆگن ده کات ، بۆیه دهرمانه که ی بریتیه له و دهرمانانه ی که تیکه لاوه
لینجه که ی له سه ر لاده بات ، هه تگوتینیش چاکترین پاکه ره وه و لابه ره ، که چاکترین دهرمان
بووه ئه م نه خۆشیه ی پێ چاره سه ر کرابیت ، به تاییه ت ئه گهر تیکه ل به ئاوی گهرم کرا .

سوودی دوباره کردنه وهی پێدانی هه تگوتین به نه خوش :

له چهند جار دوباره کردنه وهی پێدانی هه تگوتیندا مانایه کی پزشکی سه رسوپمینی تێدایه
، بریتیه له وه ی که دهرمانه که پێویسته به و ، ئه ندازه یه کی هه بیته به گوێره ی باری

۳۹ - ضعیف : أخرجه ابن ماجه (۲۴۵۲) من طریق أبي إسحاق عن أبي الأحوص عن ابن مسعود فذكره
مرفوعاً وضعفه الألباني في ضعیف الجامع (۲۷۶۵) وانظر الضعیفة (۱۵۱۴) .

نەخۇشەيەكە ، ئەگەر بېرى دەرمەنەكە لە نەخۇشەيەكە كەمتر بوو ، ئەوا بە يەكجارى لاينابات ، ئەگەر بېرى دەرمەنەكە لە نەخۇشەيەكەش زىاتر بوو ، ئەوا كاريگەرى خراپى دەبىت و ھىز لاواز دەكات و ، زىانى تىرىش دروست دەكات ، بۆيە كاتى پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانىدا ھەتگويىنى بداتى ، بېرىكى پىدا بەشى بەرنگارىوونەوھى نەخۇشەيەكەى نەكردو ، نەگەشتە ئاستى مەبەست ، كاتى پىاوەكە پىغەمبەرى خواى ﷺ ئاگاداركردهو ، تېگەشت ئەو بېرى پىى داوھ نەگەشتە ئاستى پىويست ، كاتى پىاوەكە چەند جارېك ھاتەو خزمەتى پىغەمبەرى خوا ﷺ ، جەختى دووبارە پىدانى ھەتگويىنەكەى پى دەكرد بۆ ئەوھى بگات بەو ئەندازەيەى تواناى بەرەنگارىوونەوھى نەخۇشەيەكەى دەبىت ، ئەوھو بوو كاتى خوارىنەوھى ھەتگويىنەكە دووبارە بۆوھ بە گويىرەى مادەو جۆرى نەخۇشەيەكە ، بە ئىزنى خواى تعالى ، چاك بۆوھ ، بۆيە گرنگيدان بە : بېر ئەندازەى دەرمەن ، چۆنيەتپەكانيان ، ئەندازەى ھېزى نەخۇش ، نەخۇشەيەكە ، لە گرنگرتىن ياساكانى پزىشكىتپە .

فەرمايشتى پىغەمبەرى خوا ﷺ : ((صَدَقَ اللَّهُ وَكَذَّبَ بَطْنُ أَخِيكَ)) ئامازەيەكى تىدايە بۆ جىگىرېوونى سودو كەلكى دەرمەنەكە ، مانەوھى نەخۇشەيەكەش ئاگەپىتەوھ بۆ خراپى و كورت ھىنانى خودى دەرمەنەكە ، بەلكو دەگەپىتەوھ بۆ درۆزنى سك و ، زۆرىى مادە بۆگەنەكان تىايدا ، بۆيە فەرمانىدا چەند جارېك دەرمەنەكەى بۆ دووبارە بكانەوھ لە بەر زۆرى ئەو مادانەى لە گەدەيدا بوو .

پزىشكىتتى پىغەمبەرى خوا ﷺ ۋەكو پزىشكىتتى پزىشكانى ترنى يە ، چونكە پزىشكىتتى پىغەمبەرى خوا ﷺ بىگومانە ، كۆتاي پىھىتەرە ، لە لايەن خواوھىيە ، لە سروشى خواوھىيە ، لە نورو پوناكى پىغەمبەرايەتى و ، عەقلىكى تەولوھ ۋەرگىراوھ ، بەلام پزىشكىتتى كەسانى تر زۆرىي گومان و ، سووسەبردن و ، تاقىكرىنەوھىيە ، لىرەدا نكۆلى لەوھ ناكرىت كە زۆرىك لە نەخۇشەكان سودو كەلك لە پزىشكىتتى پىغەمبەرايەتى ۋەرناگىر ، چونكە لە پاستىدا ئەو كەسانە سودى لىوھردىگىر كە قىوولى دەكەن و ، بېوايان وايە كە ئەگەر بەكارى بھىن

نه خۆشیه که یان چاک ده کاته وه ، قهولیشی ده که ن بهو په پری باوه پو ئیمان و ملکه چیه وه ،
 نهو قورئانهی که نه خۆشیه کان له سنگدا چاک ده کاته وه ، نه که ر بهو باوه په وه وهر نه گیریت
 هر گیز سنگه کان له نه خۆشیه کان چاک ناکاته وه ، به لکو بۆ دوو پوهه کان تاوانی زیاتر ده خاته
 سه ر تاوانیان و ، نه خۆشی زیاتر ده خاته سه ر نه خۆشیه کانیان ، لیره دا پزیشکیتی ئاسایی
 پزیشکانی جهسته هر گیز ناگات به ئاستی پزیشکیتی پیغه مبه رایه تی ، چونکه پزیشکیتی
 پیغه مبه رایه تی ته نها گونجای لاشه چاک و ساغه کانه ، هه روه ما چاک بوونه به قورئان ته نها
 گونجای پوچه چاک و ساغه کانه و ، گونجای دله زیندووه کانه به خۆشه ویستی خواو
 پیغه مبه ره که ی ، بۆیه پوو وه رگیزانی خه لک له پزیشکیتی پیغه مبه ره وه کو نه وه به پووی
 خۆیان له چاک بوونه وه به قورئان وه رگیز ، که بی گومان چاکترین چاره سه ری به سووده ،
 نه وه ش ناگه ریته وه بۆ خراب بوون و کورت هینانی ده رمانه که ، به لکو ده که ریته وه بۆ به دی
 سروشتی مروت و ، بۆگه نی جیگه و ، قبول نه بوونی . والله الموفق *

به شیک سه باره ت به وه که هه نگوین شیفا به خسه به خه لک :

جه ماوه ری خه لک به دوو بۆچوون جیاوازیان قیقه وت سه باره ت به گوشتاری خوای تعالی ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ [النحل : ٦٩] واته : ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا﴾ له سکی نهو (ههنگانه وه) دیته دهر ﴿شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ﴾ خواردنه وه یه ک که
 په تگه کانی جیاوازه ﴿فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ که شیفا ی تیدا یه بۆ خه لکی^(٤) ، به وهی ئایا
 پاناو له ووشه ی (فیه) دا ده که ریته وه بۆ ووشه ی (الشراب) ، یا ده که ریته وه بۆ ووشه ی
 (القرآن) ؟ راست : ده که ریته وه بۆ ووشه ی (الشراب) ، نه مه ش بۆچونی (ابن مسعود) و
 (ابن عباس) و (الحسن) و (قتادة) و ، زۆرینه یه ، چونکه نه مه باسکراوه و ، مه به ستی
 ئایه ته که ش نه وه یه که چاک بوونه وه له ووشه ی (الشراب) دایه که مه به ستی ههنگوینه که یه ،

به لām له نایه ته كه دا باسی قورئان نه كراوه ، فهرموده (صحیح) هكی سهره وهش كه پیغه مبهری خوا ﷺ تیايدا ده فهرمیت : ((صدق الله)) ناشكرايه كه مه بهستی مه تگوینه كه یه . والله تعالى أعلم .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له نه خوشی چاوه قوله داو (الطاعون) ، چاره سه رگردنی و چونیته تی خو پاراستن له مه نه خوشیه :

في الصحيحين عن عامر بن سعد بن أبي وقاص ، عن أبيه ، أنه سمعه يسأل أسامة بن زيد : ماذا سمعت من رسول الله ﷺ في الطاعون ؟ فقال أسامة : قال رسول الله ﷺ ((الطاعون رجز أرسل على طائفة من بني إسرائيل ، وعلى من كان قبلكم ، فإذا سمعتم به بأرض فلا تدخلوا عليه ، وإذا وقع بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فرارا منه))^(٤١) .

واته له (عامر) ی کوپی (سعد) ی کوپی (أبي وقاص) هوه ، كه کوپیستی بابی بوو له (أسامة) ی کوپی (زيد) ی ده پرسی : سه بارهت به نه خوشی چاوه قوله چیت له پیغه مبهری خواوه ﷺ بیستوو ؟ (أسامة) ش فهرمودی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمودی : ((نه خوشی چاوه قوله سزایه كه نیردرا بق كۆمه لیک له (بني إسرائيل) و ، نه وانه ی پیشی ئیوه ، بۆیه هه ركات گویستی بلا و بوونه وهی بوون له زهویه كدا پوویداوه ، مه چنه نهو جیگه یه ، نه گهر له زهویه كیشدا پوویداو ئیوه ی تیا بوو نهوا لهو زهویه ده رمه چن وهكو هه لهاتنیک له نه خوشیه كه)) .

٤١ _ صحیح : أخرجه مالك في موطئه (٥٥٨) ، والحميدي (٥٤٤) ، وأحمد (٢٠٠ / ٥ ، ٢٠٢ ، ٢٠٧ ، ٢٠٨) ، البخاري (٢١٢ / ٤) ، ومسلم (٧ / ٢٦ ، ٢٧) ، والترمذي (١٠٦٥) ، كلهم من طريق عامر بن سعد عن أبيه فنذكره .

وفي الصحيحين أيضا : عن حفصة بنت سيرين ، قالت : قال أنس بن مالك : قال رسول الله ﷺ : ((الطَّاعُونَ شَهِادَةٌ لِّكُلِّ مُسْلِمٍ))^(٤٢)

واته : (أنس) ی کوی (مالک) _ خوای لی پازی بیّت _ ده‌قه‌رمیّت : پیغه‌مبه‌ری خوا
ﷺ فه‌رموی : ((نه‌خۆشی چاوه‌قوله شه‌یدی به‌ موو موسلمانیک)) .

تاعون چی به ؟

نه‌خۆشی چاوه‌قوله (الطاعون) له پووی زمانه‌وه : جوړیکه له په‌تا ، خاونی کتیبی (الصحاح) نه‌می فه‌رموه . به‌لای پزیشکانیشه‌وه : ئاوسانیک پیسی بکوژه له گه‌لیدا گرپکی توندی زۆر به ئیش ده‌رده‌چیت که له نه‌ندازه به‌ده‌ره‌بیّت ، به زۆری ده‌رویه‌ریشی ره‌ش یا سه‌وز ، یا تاریک و دیز ده‌بیّت ، له نه‌تجامیشدا به خیرایی بۆ برین و زام و کیم ده‌گوپیت ، به زۆریش ، له سی جیگه‌دا ده‌رده‌که‌ویت : بن هه‌نگل ، پشته‌وه‌ی گوی ، سه‌ره‌وه‌ی لووت (الأرنبه) ، وله گۆشته نه‌رم و شله‌کاندا .

وفي أثر عن عائشة : أنها قالت للنبي صلى الله عليه وسلم : الطَّعْنُ قَدْ عَرَفْنَاهُ ، فَمَا الطَّاعُونُ ؟ ((قَالَ غُدَّةٌ كَغُدَّةِ الْبَعِيرِ يَخْرُجُ فِي الْمَرَقِّ وَالْإِبْطِ))^(٤٣)

واته : خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیّت _ له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسى : ده‌زانین (الطعن) واته : لیدان و پیاچه‌قان چی به ، نه‌ی (الطاعون) چی به ؟ نه‌ویش فه‌رموی : ((لوویه‌که به هاوشیوه‌ی لووی ووشت له شوینانی ورگ و سک و بن هه‌نگلدا ده‌رده‌چیت)) .

٤٢ _ صحيح . أخرجه أحمد (٢ / ١٥٠ ، ٢٢٠ ، ٢٢٣ ، ٢٥٨ ، ٢٦٥) ، والبخاري (٤ / ٥٩) ، ومسلم (٦ /

٥٢) كلهم من طريق عاصم بن سليمان الأحول عن حفصة بنت سيرين عن أنس فذكره مرفوعاً .

٤٣ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ١٢٣ ، ١٤٥ ، ٢٥٥) عن عائشة فذكرته .

پزیشكان دەلّین : ئەگەر ئومەلّ لە گروشتە نەرم و شلەكان و ، بن هەنگل و شوینە پێچ و پەنای جەستە و ، پشتمەوی گوی و سەرەوی لووت (الأرنبه) دەرچوو ، لە پەگەزێکی بۆگەنیش بوو ، بە چاوەقوڵە ناو دەبریت ، هۆکارەكەشی دەگەریتەوێ بۆ خوینیکی پیس مەیلی گەنێن و خراپسور دەكات و ، دەگۆریت بۆ ناو پۆكێکی ژەهرین بە جۆرێك ئەو ئەندامە لەش بۆگەن و خراپ دەكات و گۆرپنكاری دەهێنیت بە سەر ئەندامەكانی دەورووبەریشیدا ، پەنگە خوین و كێمیشی لێ بێت و ، چۆنیەتیەکی خراپیش بۆ دل بەریت و ، رشانەوێ دلە کوتی و بورانەوێ بۆ نەخۆش دروست بكات ، ئەگەرچی ناوی تاعون گشتی یە بۆ هەموو ئاوسانیك كە چۆنیەتیەکی خراپ بۆ دل بفریت و دەرەنجام بگاتە ئاستی كوشتن ، بەلام لە بنچینەدا تایبەتكرارە بەو گۆشتە لووی لە جەستەدا دیتەدەر ، چونكە ئەرەندە خراپە هیچ ئەندامێکی لەش قبوڵی ناكات تەنها ئەو شوینانە نەبێت كە زۆر لاوازه بە سروشت ، لە هەمووشیان خراپتر ئەو جۆرانە یە كە لە بن هەنگل و پشتمەوی گۆیدا دیتەدەر لە بەرزۆر نزیکیان لە ئەندامە گرنگەكانەوێ كە سەرە ، لە هەمووشیان بێوێ تر جۆرە سورەكانە ، پاشان زەردەكانە ، بەلام جۆرە پەشەكان هیچ كەس لێی پزگاری نابێت .

لە بەر ئەوێ تاعون لە كاتی پەتادا زۆر دەبێت ، لەو وەلاتانەدا كە دەرداویەو نەخۆشی زۆرە ، بۆیە ناوی بە پەتا بڵاویۆتەوێ وەكو ئەوێ (الخلیل) دەفەرمیت : پەتا : واتە تاعون . گوتراویشە : هەموو نەخۆشیەكە بڵاویۆتەوێ هەموو خەلك تووشی بن .

بەلام بۆ سەلماندن دەلّین لە نێوان پەتاو تاعوندا گشتی و تایبەت هەیە ، بۆیە هەموو تاعونێك پەتایە ، بەلام هەموو پەتایەك تاعون نی یە ، هەرەها نەخۆشیە گشتی یەكان لە تاعون گشتی ترە ، چونكە تاعون تەنها یەكێكە لە نەخۆشیە گشتی یەكان ، تاعونیش بریتیە لە ئومەلّ و برین و زام و ئاوسانیك لەو شوینانەدا دیتەدەر كە باسکران .

شویته و ارمانی تاعون :

ده لیم _ (ابن القيم) _ ئەم برین و زام و ، ئاوسان و ، دومه لانه ، شویته واری تاعون و خودی تاعون نین ، به لأم له بهر شه و دی پزیشکان ته نها شویته واره پووک شه که ی ده زانن ، بۆیه نه وانه ی سه ره وه یان کردوه به خودی تاعون .

که چی ناوی تاعون بۆ سێ شت به کار دیت :

یه گه میان : نه و شویته واره ده رکه و توه نه ی له پووک شه دا دیارن و پزیشکان باسیان کردوه .

دووم : نه و مرینه ی به هۆی نه وه وه پوو ده نات ، ئەمه ش مه به سته به و فه رموده (صحیح) ه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رمیت : ((الطاعونُ شهادةٌ لكلِّ مسلم)) واته : ((تاعون شهیدیه بۆ هه موو موسلمانیک)) .

سێ یه م : نه و هۆیه ی که له پیتاویدا ئەم نه خۆشیه نیردراوه ، له فه رموده (صحیح) ه که دا هۆی ناردن ی هاتوه کاتی پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رمیت : ((بقية رجز أرسل على بني إسرائيل))^(٤٤) واته : ((پاشماوه ی سزایه که نیردراوه بۆ (بني إسرائيل))) وورد فیه : ((أَنَّهُ وَخَزَ الْجَنُّ))^(٤٥) واته : ((تیه و ژهنینی جنه)) ، وجاء : ((أَنَّهُ دَعَا نَبِيَّ))^(٤٦) واته : ((نزالیکردنی پیغه مبه ریکه)) .

٤٤ _ تقدم تخریجه .

٤٥ _ صحیح : رواه أحمد (٤ / ٣٩٥) ورواه الطبرانی في المعجم الصغير (١ / ٩٥) بلفظ ((وخز أعدائكم من الجن)) عن أبي موسى ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٩٥١) ، وانظر الضعيفة (١٨٦) ، والإرواء (١٦٣٧) ، (١٦٣٨) ، وفي صحيح الجامع (٣٩٤٦) وحسنه الألباني : ((الطاعون شهادة لأمتي . ووخز أعدائكم من الجن ...)) ، وانظر الصحيحة (١٩٢٨) .

پوونکردنه وهی کارتیگردنه کانی جن له نه خوشی تاعونداو _ چۆنییه تی لادانی

هیچ شتیك به لای پزیشكانه وه نی یه بۆ نه وهی بتوانن هۆکاره کانی دروستبوونی نه خوشیه که لایه رن ، یا توانای دهستیغشانکردنی هۆی سه ره کی نه خوشیه که یان هه بیته ، پیغه مبه رانیش هه والی کاره نادیاره که نمان ده ده نی ، هیچیشیان به دهسته وه نی یه نکۆلی له وه بکات که نه خوشیانه به هۆی کاری پوچه خراپه کانه وه نه بیته ، چونکه گاریگه ری پوچه خراپه کان له سروشت و ، نه خوشیه کان و ، فهوتاندنی مرۆف شتیکه هیچ کهس ناتوانی نکۆلی لیبکات ، به ده ره له کهسانی نه فام به پوچه خراپه کان و گاریگه ریه کانی و ، کاردانه وهی جهسته و خوو سروشتی مرۆف به رامبه ره و گاریگه ریه نه ، پیده چی خوای په روه ریکار پینگه به م پوچه خراپانه بدات هه ندی ته سه روف به جهسته ی مرۆف وه بکه ن له کاتی پوودانی په تاو ، خراببوونی هه وادا ، هه روه ها پینگه ی پیده دا ته سه روف به هه ندی ماده خراپه کانه وه بکات که شیوازیکی خراپ بۆ جهسته دروست ده کات ، به تاییه ته له کاتی وروژانی خوین و (المرءة السوداء) ، له کاتی وروژانی ئاوی نیرینه دا ، لیته دا پوچه خراپه شه ی تانیه کان پوالتیکی گاریگه ره بیتن بۆ هاندنی خاوه نی نه م پوداوانه بۆ نه نجامدانی کرده وه کانیان که هه رگیز توانای هاندانی کهسانی ئاسایی دیکه ی نی یه هه مان نه و کرده وانه نه نجام بدهن ، بۆیه پتویسته که سه کان پالته ریکی ژۆر به هیزی تر به کاریتین بۆ لادانی گاریگه ری نه و پوچه خراپانه و ، له هه مان کاتیشدا ده توانن کرده وه چاکه کان که بریتیه له زیکرو ، دوعاو ، پارانه وه ، به خشین و ، خویندنی قورئان به کاریتین بۆ دابه زاندنی پوچی فریشته چاکه کان و به زاندنی پوچه خراپه کان و ، پوچکرینه وهی شه ریان و ، دووخته وهی گاریگه ریان .

ئیمه _ (ابن القيم) _ و کهسانی دیکه ی جگه له ئیمه ش نه وه مان چه ندین جار که خوای تعالی نه بیته هیچ کهس ژماره یان نازانیته تاقیی کردۆته وه ، بۆمان ده ره که وتوو که دابه زاندنی نه م پوچه چاکانه وه له خۆ نزیکرینه وهی گاریگه ریه کی ئیجابی گه وری هه یه بۆ

به‌هیزکردنی سروشت و ، دورخستنه‌وه‌ی ماده خراپه‌کان - به‌لام ده‌بیت ئەو کرداره پیش پته‌ویبون و قایم‌بوونی نه‌خۆشیه‌که له له‌شدا ئەتجام بدریت و ، له کاتێکدا بیت بتوانریت کاری تێبکریت و کون بکریت ، بۆیه هه‌رکس خوای په‌روه‌رگار سه‌رکه‌وتووی بکات ، ئەوا له کاتی هه‌ست کردنیدا به‌هۆکاره خراپه‌کان یه‌کسه‌ر په‌نا ده‌باته به‌ر به‌کارهێنانی هۆکاره چاکه‌کان بۆ له‌خۆ دورخستنه‌وه‌ی ، ئەمه‌ش چاکترین ده‌رمانه‌ بۆی ، به‌لام ئەگه‌ر خوای تعالی ویستی به‌جیهێنانی قه‌ده‌رو چاره‌نووسی خۆی هه‌بیت ، دڵی به‌نده‌که‌ی خۆی به‌رامبه‌ر به‌ناسین و به‌بیرداهاتن و دلاوکردن و به‌کارهێنانی هۆکاره چاکه‌کان بێئاگا ده‌کات و ، چیت هه‌ستی پێ ناكات و ، نایه‌ویت به‌کاری بیهێت ، ئەو کاته خوای په‌روه‌رگاریش فه‌رمانی خۆی له‌سه‌ر به‌نده‌که‌ی جێبه‌جێ ده‌کات .

پاشان _ إن شاء الله _ ئەم مانایە بە درێژی باس دەکەین لە میانەی باسەکەماندا
سەبارەت بە خۆ چارەسەرکردن بە نووشتەو ، پەناگرتنەکانی پێغەمبەرایی و (العوذ النبویة
) ، زیکو و ، نزاو ، بەخشیندا ، لەوێشدا پوونی دەکەینەو کە بەراورکردنی پزیشکی
پزیشکان بە پزیشکی پێغەمبەر ، وەک بەراورکردنی پزیشکی سۆفی و بەسالچوانە بە
پزیشکی ئەوان ، وەک ئەوەی زیرەکان و پێشەوکانیان دانیان پێدا ناو ، هەروەها
پوونی دەکەینەو کە سروشتی مرئایەتی بەهێزترین شتێک کە کاردانەوی خۆی هەیە
بەرامبەر بە پوچەکان ، وە هێزی پەناگرتنەکان و ، نووشتەو ، نزاکان ، لە سەرروی هەموو
هێزێکەو هە ، تا ئەو ناستە هێزی ژەهرە کوشندەکانیش پوچ دەکاتەو .

مه به ستيش نه وديه كه : خراپيووني ههوا به شيكه له به شه كاني هؤي ته واو ، كه تا عون دروست ده كات ، چونكه خراپيووني ناوه پۆكي ههوا هؤيه كي كاريگه ري دروستبووني په تاو بۆگه ن بوونيه تي ، چونكه ناوه پۆكي نه وه وايه ده گرپيست و به كيك له چۆنيه تبه خراپه كاني به سه ردا زال ده ييت وه كو گه نين و ، بۆنكرن و ژه هراوي بوون له هه ر كا تيكد ا بيست له كا ته كاني سال ، نه گه چي زۆر ترين رووداني له كۆتايي هاويندايه ، هه روه ها

له پایزیشیدا به زۆری پووده دات به هۆی کۆبوونه وهی پاشماوه تال و سهخته تیژه کان و هیتیش له هاویندا ، شینه بوونه وهی له کۆتایدا ، ههروه ها له پایزیشدا پووده دات به هۆی ساردبوونی ههوار ، قوراییبونی بۆخ و شی و ئه و پاشماوانه ی که له وهزی هاویندا شی ده بۆوه ، دهره نجام په تگ ده خواته وه ، گهرم ده بیته و ، بۆگه ن ده بیته و ، ئینجا نه خۆشی بۆگه ن دروست ده کات ، به تایبته ته گهر پیکه وتی جهسته یه کی ئاماده بووی ، گونجایی ، خاوی ، سستی ، کهم جووله ی ، زۆر ماده بوو ، ئه و جا ئه م جوژه مرفقه به زۆری ده فیه وتیت و تووش ده بیته .

ته ندروستیتیرین وه رزیش له م بواره دا وه زی به هاره . (ابقراط)^(٤٧) ده لایته : زۆرتیرین نه خۆشیه کان و ، کوشنده ترینیان ، له وه زی پایزدا یه ، به ئان وه زی به هار ، ته ندروستیتیرین وه رزه کانه له هه مووشیان که متر مرنی تیدا پوو ده دات ، بۆیه له وه رزه کانی به هارو هاویندا دهرمانسازان و ، ئاماده کاری مردوان خۆیان ئاماده ده که ن و قهرزیش ده که ن بۆ کۆکردنه وهی دهرمانه پتویسته کان بۆ ئه وهی له وه زی پایزدا به کاری بینن ، لیره دا وه زی پایز وه کو به هاری ئه مانه چونکه ئیش و کاریان زۆر ده بیته ، بۆیه بیرى ده که ن و ، به هاتنی ده لخۆشیش ده بن .

وقد روى في حديث : ((إِذَا طَلَعَ النُّجْمُ ارْتَفَعَتِ الْعَاهَةُ عَنْ كُلِّ بَلَدٍ))^(٤٨)
 واته : له فه رمووده یه کدا هاتووه : ((هه رکات ئه ستیره که هه لها ت ئه و دهربو نه خۆشی له سه ر هه موو وه لاتیك به رز ده بیته وه و نامینیت)) ، ئه ستیره ی ئیو ئه م فه رمووده یه به کۆمه له

٤٧ _ له به ناویانگترین پزیشکه کانی یونانه و ، سالی (٣٧٧) ی پتیش زاین مرنوه .

٤٨ _ أسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٢ / ٣٤١ ، ٢٨٨) من طريق وهيب قال : حدثنا عسل بن سفیان ، عن عطاء بن أبي رباح عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً . فيه عسل بن سفیان وهو ضعيف .

ئەستێرە (الثريا) ^(٤٩) لێکدراوەتەوە ، هەروەها بە دەچوونی پووەک لە وەرزی بەهاردا لێک دراوەتەوە ، لەم بارەشەوه خۆی تەقە دەفەمێت : ﴿ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴾ [الرحمن : ٦] واتە : ئەستێرە و گزەلگەیار درەخت (بۆ خوا) سوژە دەبەن ^(٥٠) چونکە دەرچوونی تەواوی لە وەرزی بەهاردا یەو ، ئەو وەرزشە کە نەخۆشی و دەردو بەلای تێدا نامێنێت .

بەلام لە بارەى کۆمەڵە ئەستێرە (الثريا) وە ، لە گەڵ هەلەاتنى لە بەرەبە یاندو لە ئاوابوونیدا نەخۆشیەکان زۆر دەبن .

(التَّمِيمِي) لە کتێبی ((مادة البقاء)) دا دەلێت : خراپترین کاتەکانى سال ، کە گەورەترین دەردو بەلای بە سەر جەستەدا دێنێت دوو کاتە :

یەكەمیان : کاتى کۆمەڵە ئەستێرە (الثريا) بەرەو ئاوابوون دەچى لە کاتى دەرکەوتنى بەرەبە یاندا . دووەمیان : کاتى هەلەاتنى لە پۆژەڵاتەوه پێش دەرکەوتنى خۆر بە سەر جیهاندا ، لە شوینگەیهك لە شوینگەیهك مانگدا (منازل القمر) ^(٥١) ، کە بریتى لە کاتى تێپەربوونی وەرزی بەهار و کۆتایی هاتنى ، بەلام ئەو خراپى و نەخۆشیانەى لە کاتى هەلەاتنیدا پوودەن زياتى کەمترە لەو خراپى و نەخۆشیانەى لە کاتى ئاوابوونیدا پوودەدات .

٤٩ _ الثريا : کۆمەڵە ئەستێرەیهكى پرشتنگارە لە نێو گەردەنى ئەستێرەى گادا ، بۆیه واناوێران چونکە لە پووبەربى زۆر کەمدا ئەستێرەیهكى زۆر کۆبوونەتەوه ، بپوانە : عبدالله جبار ، قەرەنگى شارا . وەرگێڕ .

٥٠ _ مەلا محمد مەلا صالح ، پوختەى تەفسیری قورئان .

٥١ _ شوینگەى مانگ : مەوداى شوێن و پێرەوى مانگە ، بریتى لە پێرەوى مانگ کە پێیاندا دەپواو بە دەورى زەویدا دەخولێتەوه ، هەرشەوه لە پێرەوىکیاندا یەو هەلە ناکات و بەمو لە پێرەوى خۆى لاندات ، مانگ بێست شوینگەى هەیهو ، هەر شوینگەیهکیش ئاوێكى تايبەتى خۆى هەیه وەکو : (السرطان ، البطين ، الثريا ، الدبران ...) ، بپوانە : مەلا محمودى گەڵەبى ، قاموسى پسته . وەرگێڕ .

(أبو محمد)ی کوری (قتیبة) ده لیت : گووتراره : هر کاتیک کومه له ئهستیره ی (الثریا) هه لهاتوه و ئاوابووه مهگر (إلا) دهریو نه خۆشیه ک له نیو خه لکی و ووشتردا بلاءبوته وه ، به لام له کاتی ئاوابوونیدا نه خۆشی و دهرده کان زیاتر توندتر ده بنه وه به بهرلوردی هه لهاتنی

سه بارهت به فهرموده که گوفتاریکی سی یه م هیهو _ پێده چێ شایسته ترین گوفتاره کانیش بیت _ : که و مه بهست به ووشه ی (النجم) ئهستیره ی (الثریا) بیت به لام مه بهست به ووشه ی (العامة) ئه و دهریو به لاء نه خۆشیانه بیت که تووشی پوهه ک و کشتوکال و به رویوومه کان ده بیت له وهرزی زستان و سه ره تای وهرزی به هاردا ، بۆیه مرۆ له کاتی هه لهاتنی ئهستیره ی (الثریا) دا بۆیه ده بی ، به تایبهت له کاته ئاماره پێگراوه کاندا ، به و هۆیه وه پێغه مبهری خوا ﷺ قه دهغه ی فروشتن و کرپنی به رویوومی کردوه پیش دهرکه و تنی چاکیه تیه که ی . مه ستیش : بوونه سه بارهت به پێبازی پێغه مبهری خوا ﷺ له کاتی پوودان و بلاءبوونه وه ی تاعوندا .

به شیک : پێغه مبهری خوا ﷺ قه دهغه ی چوونه نیو ئه و زمویانه ی کردوه

که تاعونی تیدا بلاءبوته وه یا دهرچوون ئه و زمویانه ی

که تاعونی تیدا بلاءبوته وه :

پێغه مبهری خوا ﷺ ئومه ته که ی خۆی قه دهغه ده کات بچنه نیو ئه و کومه لگایانه وه که تاعونیان تیدا بلاءبوته وه یا له کومه لگایه ک بچنه دهره وه پاش بلاءبوته وه ی تاعون تیااندا ، بۆ ئه وه ی به ته وای خۆیان له و نه خۆشیه بپاریژن ، چونکه چونه نیو ئه و کومه لگایانه وه که تاعونیان تیدا بلاءبوته وه مانای خۆ تووشکردنه به و دهریو به لایه و ، خۆ خستنه نیو شوینیکشیه وه به که جیگه ی فرمانه روای نه خۆشیه که یه و ، یارمه تیدانی نه فسیشه بۆ تووشبوون به و نه خۆشیه ، ئه مهش پێچه وانه ی شه رع و ئه قل و ژیری ، به لکو خۆ

دورخستنه وه له شوینانهی نه خۆشیه که ی تیدا بڵاویۆته وه گوێرایه لی خوی پهروه رگاره که فرمانی به خۆپاریزی کردوه له هه ندی شوین و ، هه وای زیانبه خش .

مانای قه دهغه کردنی دهرچوون له وه ئاته :

به ئام که قه دهغه ی چوونه دهره وه دهکات له شوینانهی نه خۆشیه که ی تیایدا بڵاویۆته وه ، دوو مانای تیدا به :

یه که میان : هاندانی نه فسه بق باوه پووینی ته وای به خوی تعالی ، پشت پی بستنی ، ئارامگرتن له سه ر قه دهره و حوکم و چاره نووسی و ، پی پازیووینی .

دووه م : نه وه یه که پیشه وایانی پزشکیتی گووتووایه : به وه ی پیویسته هه موو که سیکی خۆپاریز له په تا ، هه ولی دهره یانی بۆخ و شیداره (الرطوبات) زیاده کانی له شی بدات و ، خوراک که م بکاته وه ، هه زی به چاره سازی توند (التدبیر المجفف) بیت له هه موو پویه که وه ، به دهر له وهرزش و خۆشتن ، که پیویسته مرۆف وریایان بیت ، چونکه به زۆری جهسته به تال نابیت له زیاده ماده یه کی خراب که تیایدا ده مینیتته وه ، پاشان وهرزش و خۆشتن ده یانوروزینیت و ، له گه ل کیمۆسی^(۵۲) باشدا تیکه لیان دهکات و ، به وه ش مرۆف تۆشی نه خۆشیه کی گه وه ده بیت ، بۆیه له کاتی بڵاویونه وه ی تا عوندا پیویسته مرۆف سه ره وتن و له سه رخۆیی خۆی زیاد بکات و ، ئارامپیدانیکی ته وای بدات به هه لچونی تیکه لاهه کانی له شی ، له لایه کی تریشه وه چوونه دهره وه له شوینانهی په تاکه ی تیدا بڵاویۆته وه سه فه رکردن پیویستی به جو لانه وه یه کی به هیزه و ، نه مه ش زیانیکی گه وه به جهسته ده گه یه نیت ، نه مه گرفتاری چاکترین پزشکیانی پاشینانه ، به مه ش مانای پزشکیتی

۵۲ _ کیمۆس : ماده یه کی شیر یه و له خورانه وه په یدا ده بی ، ئاماده یه بق هه لمزین و ، پخۆله کان له کاتی تپیه پینیدا هه لی ده مژن . به وانه : بزگار کریم ، فرهنگی دهریا ، وه رگێپر .

ته‌واو له فرمایشته‌که‌ی پێغه‌مبهری خوا ﷺ ناشکرا ده‌بی‌ت و ، نه‌و چاره‌سه‌ره‌ی تی‌یدایه‌ بۆ
دل و جه‌سته‌و چاک‌بوونیان .

ئه‌گەر گوترا : فرمایشتی پێغه‌مبهری خوا ﷺ : ((لا تخرجوا قِراراً مِنْهُ)) واته‌ : ((لێی
ده‌ر مه‌ چن وه‌کو هه‌لاتنێک له‌ نه‌خۆشیه‌که‌)) ، گو‌فتاره‌کانی ئێوه‌ پو‌وچ ده‌کاته‌وه‌ که‌ گوا‌یه
مه‌به‌ست به‌ فرموده‌که‌ ئه‌وه‌ بی‌ت که‌ له‌ سه‌روه‌ ئاماژه‌تان پێ‌دا ، چونکه‌ فرموده‌که‌
قه‌ده‌غه‌ی چوونه‌ ده‌روه‌ ناکات له‌ به‌ر پو‌وبلو‌ی‌کی ناکاو ، هه‌روه‌ها که‌سی موسافیر قه‌ده‌غه
ناکات له‌ سه‌فه‌ره‌که‌ی؟

به‌و که‌سه‌ ده‌گوت‌ری‌ت : هه‌یج که‌سێک نه‌یگو‌وتوه‌ __ پ‌زیشک بی‌ت یا که‌سیکی تر __ خه‌لکی
واز له‌ جو‌لانه‌وه‌ بی‌تن له‌ کاتی بلا‌وبونه‌وه‌ی تاعوندلو ، خ‌زیا‌ن بکه‌ن به‌ شتیکی بی‌ روح و گیان
، به‌لکو پ‌ی‌ویسته‌ به‌ پ‌تی توانا جو‌لانه‌وه‌ی خ‌زی که‌م بکاته‌وه‌ ، چونکه‌ که‌سی هه‌لاتو‌ته‌نها
مه‌به‌ستی هه‌لاتنه‌ ، که‌چی ئه‌گەر سه‌ره‌وتن و له‌ سه‌رخ‌زیی به‌کار بی‌نی‌ت و هه‌لنه‌یه‌ت سو‌ودیکی
زۆری بۆ دل و جه‌سته‌ی ده‌بی‌ت و ، پ‌ش‌ته‌به‌ستنیکی ته‌واویشی بۆ ده‌سته‌به‌ر ده‌بی‌ت و ، به‌
ته‌واوی ملکه‌چی قه‌ده‌رو چارنووسی خ‌وا‌ی ته‌ع‌الاش ده‌بی‌ت . به‌لام سه‌باره‌ت به‌و که‌سانی
ناتوان واز له‌ جو‌لانه‌وه‌ بی‌تن وه‌کو پ‌یشه‌کاران و ، کرێکاران و ، مسافیران و ، دروستکاری
جل و ، که‌سانی دیکه‌ ، پ‌تیا‌ن ناگو‌وت‌ری‌ت به‌ ته‌لوی واز له‌ جو‌لانه‌وه‌کانتان بی‌تن ، ئه‌گه‌رچی
فرمانیا‌ن پ‌ی‌ ده‌کر‌یت واز له‌ جو‌لانه‌وه‌ ناپ‌ی‌ویسته‌کان بی‌تن ، وه‌کو جو‌لانه‌وه‌ی موسافیر بۆ
هه‌له‌هاتن . خ‌وا‌ی ته‌ع‌الاش زان‌ات‌ره‌ .

کاتی قه‌ده‌غه‌ی چوونه‌ نی‌و نه‌و شو‌ی‌نا‌نه‌ کر‌اوه‌ که‌ نه‌خۆشیه‌که‌ی تی‌دا بلا‌وبۆ‌ته‌وه‌ ، ئه‌مه‌
چه‌ند دانایی و حیکمه‌تیکی تی‌دایه‌ :

یه‌که‌م : خ‌و‌ دو‌ورخ‌ستنه‌وه‌ له‌ ه‌وی زیان‌به‌خش .
دو‌وه‌م : وه‌رگرتن و ده‌ستگرتن به‌ ته‌ندروستی‌ه‌وه‌ که‌ ه‌و‌کاری ب‌زۆی و ژیا‌ن و گه‌پانه‌وه‌یه‌ .

سئ یه م : بۆ هه‌ڵه‌مژینی ئه‌وه‌وه‌ی که بۆگه‌ن و خراپیوه‌ نه‌گینا نه‌خۆش ده‌که‌ون .
 چواره‌م : بۆ خۆ نزیك نه‌کردنه‌وه‌ له‌و که‌سانی به‌وه‌ نه‌خۆشیه‌ نه‌خۆش که‌وتوون ، نه‌گینا
 په‌گه‌زی نه‌خۆشیه‌کانی ئه‌وانیان تووش ده‌بێت .

وفي سنن أبي داود مرفوعاً : ((إِنْ مِنَ الْقَرْفِ التَّلَفَ))^(٥٣)

واته : ((خۆ نزیكکردنه‌وه‌ هۆکاری تووشبوونه‌ به‌ زیان)) ، (ابن قتیبة) ده‌لالت : ووشه‌ی
 (القرف) واته‌ نزیكبوونه‌وه‌ له‌ په‌تاو ، نزیكبوونه‌وه‌ له‌ نه‌خۆش .

پێنجه‌م : پاراستنی نه‌فس له‌وه‌ی به‌ نیشانه‌ی شوم و به‌دی داده‌نێت و ، خۆپاراستن له‌
 ته‌نینه‌وه‌و بڵاویبونه‌وه‌ی نه‌خۆشی ، چونکه‌ شوم و به‌دی بۆ که‌سیکه‌ شتکه‌ به‌ شوم و به‌د
 دابنێت .

به‌ گشتی کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قه‌ده‌غه‌ی چوونه‌ نێو نه‌وشوینه‌ ده‌کات واته‌ فه‌رمان
 به‌ وریایی و خۆپاراستن ده‌کات و ، قه‌ده‌غه‌ی خۆ تووشبوون ده‌کات به‌ هۆکاره‌کانی زیان
 پێگه‌شتن . کاتیکیش قه‌ده‌غه‌ی هه‌ڵهاتن ده‌کات واته‌ فه‌رمان به‌ پشتبه‌ستن و ، ملکه‌چبوون و
 ، کاروباری خۆ سپاردن ده‌کات به‌ خوای ته‌الی ، بۆیه‌ باری په‌که‌م : ئه‌ده‌بدان و فێرکردنه‌ ،
باری نووه‌میش : ملکه‌چبوون و کاروباری خۆ سپاردنه‌ به‌ خوای ته‌الی .

وفي الصحيح : أنَّ عمر بن الخطاب _ رضي الله عنه _ خرج إلى الشام ، حتَّى إذا كان
 بسرغ لقيه أبو عبيدة بن الجراح _ رضي الله عنه _ وأصحابه ، فأخبروه أنَّ الوباء قد وقع
 بالشَّام ، فاختلفوا ، فقال لابن عباس رضي الله عنهما : ادع لي المهاجرين الأوَّلين ، قال :
 فدعوتهم ، فاستشارهم وأخبرهم أنَّ الوباء قد وقع بالشَّام ، فاختلفوا ، فقال له بعضهم :
 خرجت لأمر ، فلا نرى أن ترجع عنه ، وقال آخرون : معك بقيَّة النَّاس وأصحاب رسول الله ﷺ

فلا نرى أن تقدمهم على هذا الوباء ، فقال عمر : ارتفعوا عني ، ثم قال : ادع لي الأنصار ، فدعوتهم له فاستشارهم ، فسلخوا سبيل المهاجرين ، واختلفوا كاختلافهم ، فقال : ارتفعوا عني ، ثم قال : ادع لي من هاهنا من مشيخة قريش من مهاجرة الفتح ، فدعوتهم له ، فلم يختلف عليه منهم رجلان ، قالوا : نرى أن ترجع بالناس ولا تقدمهم على هذا الوباء ، فأذن عمر في الناس : إني مصبح على ظهر ، فأصبحوا عليه ، فقال أبو عبيدة بن الجراح : يا أمير المؤمنين أفراراً من قدر الله ؟ قال : لو غيرك قالها يا أبا عبيدة ، نعم نفر من قدر الله تعالى إلى قدر الله تعالى ، أرايت لو كان لك إبل فهبطت وادياً له عدوتان ، إحداها خصبة ، والأخرى جدبة ألسنت إن رعيتها الخصبة رعيتها بقدر الله تعالى ، وإن رعيتها الجنبه رعيتها بقدر الله تعالى ؟ قال : فجاء عبد الرحمن بن عوف وكان متغيباً في بعض حاجاته ، فقال : إن عندي في هذا علماً ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : ((إذا كان بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فراراً منه ، وإذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه)^(٩٤).

واته : له فرموده یه کی (صحیح) دا هاتوووه کهوا (عمر) ی کوپی (خطاب) چوو بۆ وه لاتی شام ، که گه شته (سرخ) سه رکوده کانی جهنگ (أبو عبیده) ی کوپی (الجراح) و هاوه لانی پیگه شت و ، هه والیان دایه که تاعون له وه لاتی شام بلا بووته وه ، نه وه بوو جیاوازیان تیکهوت و ، نیمامی (عمر) به (ابن عباس) ی فرموو : کۆچبه رانی پیشینم بۆ بانگ بکه ، فرمووی : بانگم کردن و ، نهویش پلویژی پیکردن و پیتی راگه یاندن که په تای تاعون له وه لاتی شام بلا بووته وه . نهوانیش جیاوازیان تیکهوت و ، هه ندیکیان پیتیان فرموو : تو به نیازی کاریک ده رچویت و امان پی باشه ایی په شیمان نه بیته وه ، که سانیککی دیکهش فرموویان ، نهوهی ماوه له خه لک و هاوه لانی پیغه مبهری خوات ﷺ له گه لدایه بۆیه پیمان باش نی به بیانخه یته نیتو نه په تایه وه ، نهوه بوو نیمامی (عمر) فرمووی : ههستن لام ، پاشان فرمووی : پشتیوانانم بۆ بانگ بکه ، منیش بانگم کردن ، نهوه بوو پلویژی پیکردن و

ئەولنیش ھەمان پێگەی کۆچبەرانیان گرتوو وەک ئەوان جیاوازییەکان ، بۆیە ئیمامی (عمر) پێی فەرموون : ھەستەن لام ، پاشان فەرمووی : ھەرکەس لێرەییە لە گەورە پیاوانی قورەیش ئەوانەیی سالی پزگاکردنی مەککە کۆچیان کردوو ھەموویانم بۆ بانگ بکە ، منیش بانگم کردن ، دوو کەسیان نەبوو جیاوازیان لە نێواندا بێت ، بەلکو ھەموویان گوتیان : ئێمە وامان پێی باشە ئەم خەلکە بگەرێتیتەو و نەیانخەیتە نێو ئەم پەتایەو ، بۆیە ئیمامی (عمر) بانگوازی بە نێو خەلکیدا کرد : من سبەینی لە سەر زینم ، ئەو بوو بە یانی ھەموویان سواربوون ، (أبو عبیدة) ی کوپی (الجراح) فەرمووی : تایا لە قەدەر چارەنووسی خوا ھەلدین ئەمیری موسلمانان ؟ ئیمامی (عمر) یش فەرمووی : ئەگەر کەسیکی تر ئەمە ی بگوتایە ئەم (أبا عبیدة) ، بەلێ ئێمە لە قەدەر چارەنووسی خوا ھەلدین بۆ قەدەر چارەنووسی خوا ، تایا ئەگەر تۆ کۆمەڵێک ووشتە ھەبێ و لە شییوێکدا دابەزیت کە دوو بەری ھەبێت ، بەریکیان سەوزە لێ و بە پیت و ، بەرەکی تریشیان دێم و بێ لەو پەیت ، ئەگەر ووشتە کانت لە ھەر بەریکیاندا بلەوێتێ بە چارەنووسی خوا نی یە ؟

(ابن عباس) دەفەر میت : لەو کاتەدا (عبدالرحمن) ی کوپی (عوف) ھات کە پێشتر لەوێ نەبوو ، چوو بوو بۆ ھەندێ پێوستی خۆی ، فەرمووی : من لەم بارەو زانیاریم پێی ، گۆیستی پیغەمبەری خوا بوم ﷺ دەیفەر موو : ((ئەگەر بیستان تاعون پەیدا بوو لە خاکێکدا مەچن بۆ ئەو ، ئەگەر لە خاکێکیشدا بلەوێتو ئێوەی تێدا بوو لێی پامەکن)) .

بەشیک : سەبارەت بە رێیازی پیغەمبەری خوا ﷺ

لە ئەخۆشی ناویەنگ (داعِ الإستسقاء) و چارەسەرکردنیدا :

فی الصحيحین : من حدیث أنس بن مالك ، قال : قَدِمَ رَمَطٌ مِنْ عُرَيْنَةَ وَعُكِّلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَاجْتَرَوْا الْمَدِينَةَ ، فَشَكُوا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَقَالَ : ((لَوْ خَرَجْتُمْ إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ فَشَرِبْتُمْ مِنْ أَبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا)) ، ففعلوا ، فلما صحوا ، عمدوا إلى الرُّعَاةِ فقتلوهم ، واستأقوا الإبل ، وحاربوا

الله ورسوله ، فبعث رسول الله ﷺ في آثارهم ، فأخذوا ، فقطع أيديهم ، وأرجلهم ، وسمل أعينهم ، وألقاهم في الشمس حتى ماتوا^(٥٥).

واته : (أنس) ی کوپی (مالک) _ خوای لی پازی بیّت _ ده فەرمیّت : چەند کە سێک لە هۆزەکانی (عُرینّة) و (عُکَل) هاتنە خزمەتی پیڤەمبەری خوا ﷺ پاشان مانەوەیان لە شاری مەدینە بە لاوە ناخۆش بوو چونکە تووشی نەخۆشی گەدەترشان بوون ، ئەوەبوو سکالایان برده خزمەتی پیڤەمبەری خوا ﷺ ، ئەویش پیتی فەرموون : ((ئەگەر بچوانیەتە دەرەوێ بۆ لای ووشرەکانی بەخشین لە شیرەمەنیەکانیتان بخواردیایەتەو)) ، ئەوانیش ئەو کارەیان بە ئەنجام گەیاند ، کە تەندروستیان چاک بۆو ، چوون بۆ لای شووانەکان و کوشتنیان و ، ووشرەکانیشیان دایە بەرو بردنیان ، ئەوەبوو پیڤەمبەری خوا ﷺ ناردی بە شوینیاندا ، بۆیە بران و ، دەست و ، قاچیانی بپی و ، چاویانی دەرەینا و ، فرپی دانه بەر هەتاوێ کە تاوێ کو مردن .

بەلگەش لە سەر ئەوێ نەخۆشیەکیان ئاویەتگ بوو ، ئەوێ کە ئیمامی (مسلم) لە (صحیح) هەکەیدا دەیگێڕێتەو کەوا ئەو کەسانە گووتیان : حەزمان بە مەدینە نەماو ، چونکە سکمان گەورە بوو ، ئەندامەکانمان سست و خاو بوو (ارتھشت أعضاؤنا) و پاشان تەواوی فەرموودە کە باس دەکات .

الجَوَى : نەخۆشیە کە لە نەخۆشیەکانی سک ، ئاویەتگیش : نەخۆشیەکی ماددییە هۆکارە کە کەشی ماددییەکی نامۆیە دەچیتە نێو ئەندامەکانی لەشەوێ بەرزێ دەکاتەو _ یا هەموو ئەو ئەندامانەی بەدەرەوێ و دیارن ، یا جیگە بۆش و بەتالەکانی ئەو

٥٥ _ صحیح : أخرجه أحمد (١٦١ / ٢) ، (١٨٦ ، ١٩٨) والبخاري (١ / ٦٧) ، (٤ / ٧٥) ، (٥ / ١٦٥) ، (٦ / ٦٥) ، (٨ / ٢٠١ ، ٢٠٢) ، (٩ / ١١) ، ومسلم (٥ / ١٠٢ ، ١٠٣) ، وأبو داود (٤٣٦٤) ، (٤٣٦٥) ، والنسائي (٧ / ٩٣ ، ٩٤ ، ٩٥) کلهم من طريق أبي كلابة عن أنس مرفوعاً فذكره .

شویخانهی که چاره‌سازی خۆراك و تێكه‌لوه‌كانی تێدا ده‌كړت _ ، سئ جۆریشی هه‌یه : گوشتی و ، (زقی) و ، ته‌پلی ^(٥٦) .

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نه‌و ده‌رمانانه‌ی که پێویستن بۆ چاره‌سه‌ری ئه‌م نه‌خۆشیه بریتین له‌وانه‌ی که کړنه‌وه‌یه‌کی مامناوه‌ندو ، به‌ردانیك به‌ پئی پێویست ده‌سته‌به‌ر بکات ، ئه‌م شتانه‌ش له‌ شیرمه‌نه‌یه‌کانی ووشترا هه‌ن بۆیه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی خواردنه‌وه‌ی شیر و ووستره‌کانی پێکردن ، چونکه شیر و ووستر له‌به‌رو و په‌وان و نه‌رمکاره ، به‌ردارو سووکارو هه‌م کاره ، هۆیه‌ بۆ کرانه‌وه‌ی کونیه‌ داخراوه‌کان ، چونکه زۆریه‌ی له‌وه‌پړنی ووستر له‌ سه‌ر تالیشک (الشیح و) ، (القیصوم) و ^(٥٧) ، بابوونه (البابونج) ^(٥٨) (الأقبوان) و ^(٥٩) (الإنخِر) و ^(٦٠) چه‌ندین پوهه‌کی دیکه که وه‌کو ده‌رمانیکی به‌سوود به‌کار دیت .

٥٦ _ گزشتی : هۆکاری دروستبوونی ماده‌یه‌کی ئاوی به‌لفه‌میه‌و ، له‌ گه‌ل خویندا به‌ نێو ئەندامه‌کانی له‌شدا بڤاو ده‌بیتوه ، به‌ جۆریك له‌ ئەندامه‌کانی له‌شدا ئاوسانیکی نهرم دروست ده‌کات ، هه‌روه‌ها ئەندامه‌کانی زاوژی بپاو ئافه‌رت ده‌ئاوسینیت و ، ده‌م و چاوه‌ش به‌ گشتی خاوه‌دبیتوه .
(زقی) : هۆکاره‌کی ماده‌یه‌کی ئاویه‌ ده‌پالێوړیته‌ نێو بۆشای سکی خواره‌وه‌و ئەندامه‌کانی تریش که له‌ دوايه‌وه‌ دین ، لێره‌دا س‌ك ده‌ئاوسیت و ئاو‌ك كێم و زو‌خاو ده‌کات و ، ئه‌گه‌ر س‌ك بجو‌لینیت‌وه‌ شله‌قه‌ شله‌قه‌ی ده‌بیسیت .

ته‌پلی : هۆکاره‌کی ده‌گه‌پته‌وه‌ بۆ ماده‌یه‌ك یا دروست ده‌کات و له‌ گه‌لیدا س‌ك ده‌ئاوسیت و ئه‌گه‌ر له‌ لێی بده‌ی وه‌کو ته‌پل ده‌نگی دیت ، بۆ دلتیابوون له‌ هه‌موو ئەوانه‌ بگه‌پتیه‌وه‌ بۆ ، مفاتیح العلوم ، الخوارزمي ل ٣١ و هه‌رگیز .

٥٧ _ القیصوم : جۆره‌ پوهه‌کێكه‌ له‌ ده‌شته‌کانی سووره‌گه‌ی عه‌ره‌ب ده‌پوێ و وه‌کو ده‌رمان به‌کارده‌بێ .
به‌وانه : پزگار کریم ، فه‌ره‌ه‌نگی ده‌ریا ، وه‌رگیز .

٥٨ _ البابونج : گۆلیکی سپی یه‌ له‌ بیابانی عه‌ره‌بیشدا ده‌پوێ ، مه‌لا محمودی گه‌ل‌ل‌یی ، قامووسی پسته ، وه‌رگیز .

٥٩ _ الأقبوان : ناوه‌ بۆ چه‌ند جۆره‌ پوه‌کێك له‌ پېڤی (أنتامیس) و (کریزینتوم) ، به‌وانه : مه‌لا محمودی گه‌ل‌ل‌یی ، قامووسی پسته ، وه‌رگیز .

ئەم نەخۆشەش لە کاتی بوونی نەخۆشیەك لە جگەردا دەردەكەوێت بە تاییەت ، یا بە هاوبەشی نەخۆشی دیکە لەش ، ئەمەش بە هۆی ئەو کونیلە داخراوانەوێە (السُّد) که لە جگەردا دەبیێت ، شیرێ وشتری عەرەبیش بە سوودە بۆ کردنەوێ ئەو داخراوانە ، چونکە بۆ خۆی مادەیهکی کردنەوێەو ، هەرودەها سوودو که لکێکی زۆریشی هەیە .

(الرازي) دەفەرمیێت : شیرێ وشتری عەرەبی ئیش و ئازاری جگەر و ، خراپیوونی باری میزاج چارەسەر دەکات ، هەرودەها (الإسرائیلی) دەلێت : شیرێ وشتری عەرەبی ناسکترین شیرەو ، لە هەمووشیان ئاودارترو تیزترەو ، کهمترین خۆراکیشی تێدا یە . بۆیە بۆتە بەهێزترین شیرەکان بۆ نەرمکردنەوێ زێدە مادەکان و ، پەوانکردنی سک و ، کردنەوێ کونیلە داخراوەکان (السُّد) ، ئەو شتەش که ئەوانە ی سەرودە دەسڵمێنن هێندە کهمە سوێریەکیەتی که دەگەژێتەو بۆ زێدە گەرمی ئازەلەکه بە سروشت ، بۆیە بۆتە تاییەترین شیرەکان بۆ نەرم و ناسکی جگەر و ، کردنەوێ کونیلە داخراوەکانی و ، شیکردنەوێ پەقیتی سێل ئەگەر توێ بوو ، بەسوودیشە بۆ نەخۆشی ئاوبەتگ بە تاییەت ، ئەگەر بەکارهێنرا لە گەل ئەو گەرمیەدا که لە گران بێتەدەر ، لە گەل میزی بچکە وشتری لە شیر بپاوهدا ، که گەرمە کاتی هاتنەدەری لە ئازەلەکه ، بەوەش سوێریتی شیرکە زیاتر دەبیێت و ، توانای لەت لەتکردنی زێدە مادەو ، پەوان کردنی سکی زیاتر دەبی ، بەلام ئەگەر نەتوانرا دابەزێنرێت و سک پەوان بکریێت ، ئەوجا پێویستە بە دەرمانیکی پەوانکەر دابەزێنرێت .

دانەری کتیبی (القانون)^(١١) دەلێت : ئاوپ نادریتەو لە گوشتاری ئەو کەسانە ی دەلێن : سروشتی شیر دژیە چارەسەری نەخۆشی ئاوبەتگە . دەلێت : بزانه که شیرێ وشتری دەرمانیکی بە سوودە ، چونکە لە سەرخۆ مادە زیانبەخشەکان دەکاتە دەرەووەو ، چەندین

٦٠ _ الإنذخ : جۆره پەرەکیکی گول سپی یەو لە بیابانی عەرەب دەروێ ، بپوان : مەلا محمودی گەلالەیی ، قامووسی پسته . وەرگێژ .

٦١ _ دانەرەکی (ابن سینا) یە ، که پێشتر ئاماژە ی پێدراوە .

تاییه‌مه‌ندی تریشی تیدایه و ، ژۆریش به سووده ، بۆیه ئەگەر مَرُوفُكْ له جیاتی ئاو خُوراك نه‌ها شیرێ ووشتر بخوات به ئیزنی خَوايِ تعالی چاك ده‌بیته‌وه ، چونکه ئەمه له سەر کۆمه‌لێك تاقیکراوه‌ته‌وه ، نێردران بۆ وه‌لاتی عه‌ره‌ب و ، ناچاری پالی پێوه‌نان بۆ خواردنه‌وه‌ی شیرێ ووشتر ، چاکبوونه‌وه . به‌سووبترین میزیش : میزی ووشتری ده‌شته‌کیه ، که ووشتری په‌سه‌نه . ته‌ولوبو .

چیرۆکی نێو فەرمووده‌که : به‌لگه‌ی خۆ چاره‌سه‌رکردن و پزیشکیتی نه‌فسه ، هه‌روه‌ها به‌لگه‌شه بۆ پاکیتی میزی ئازلێکی گوشت خورلو ، چونکه له بنچینه‌دا چاره‌سه‌رکردن به‌هه‌رامکرلوکان شیاونی یه ، لێرده‌دا ده‌بیخین ئەگه‌چی تازه‌ موسلمان بویون به‌لام فەرمانیان پێنه‌کرا به‌ شتێ ده‌میان ، یا نه‌وه‌ی پیس بویو له جل و به‌رگه‌کانیان به‌و میزانه بۆ نوێژکردن ، چونکه دواخستنی پوونکردنه‌وه له کاتی پێویستدا شیاونی یه .

هه‌روه‌ها نه‌و چیرۆکه به‌لگه‌یه بۆ کوشتنی تاوانباری بکوژ به‌هاوشیوه‌ی په‌فتاره‌که‌ی خۆی ، چونکه ئەو که‌سانه شوانه‌که‌یان کوشت و ، چاوشیان ده‌ره‌یتا ، وه‌کو نه‌وه‌ی له (صحیح)ی ئیمامی (مسلم)دا جیگیربووه .

هه‌روه‌ها به‌لگه‌شه بۆ کوشتنی کۆمه‌لێك و ، بڕینی ده‌ست و قاچیان ئەگەر هه‌موویان کۆبوونه‌وه له سەر کوشتنی نه‌ها که‌سیك .

هه‌روه‌ها به‌لگه‌یه له سەر نه‌وه‌ی که ئەگەر له سەر تاوانباری بکوژ (الحد)^(٦٦) (القصاص)^(٦٧) له یه‌ك کاتدا کۆیۆه ئەوا هه‌ردوو مافه‌که‌ی لێوه‌رده‌گیریته‌وه ، چونکه

٦٦ _ الحد : نه‌و سازایانه‌یه که له شه‌رحدا دانیان بۆ ئەو که‌سانه‌ی تاوانێك نه‌دەن ده‌دەن وه‌کو به‌ره‌هه‌ستیه‌ك بۆ نه‌وه‌ی دووباره‌ی نه‌که‌نه‌وه‌نه‌یکه‌ن ، بپوانه : التعاريف المهمة لطلاب الهمه * وه‌رگێڕ .

٦٧ _ القصاص : واته‌ دابه‌زینی سزا به‌ سەر که‌سی تاوانکاردا به‌ چه‌شنی سزاو تاوانه‌که‌ی خۆی ، چار به‌ چاو نه‌فس به‌ نه‌فس ، بپوانه : التعاريف المهمة لطلاب الهمه * وه‌رگێڕ .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ دەست و قاچی برین وەک جێبه‌جێکردنی سنووردانانێک بۆ ئەو کەسانەی
لە گەڵ خاوا پێغه‌مبەرە کەیدا دەجنگن و بە تاوانی دەست و قاچ برینی شوانە کە هەستان و ،
کوشتنیشی وەک تۆلەسەندنەوەیەکی بەرامبەر بە هەستنیان بە کوشتنی شوانە کە .

هەروەها بەلگەشە کە ئەگەر کەسی جەنگاوەر لە گەڵ خاوا پێغه‌مبەرە کەیدا مال و
سامانی بردو ، بە تاوانی کوشتنیش هەستا ، ئەوا دەست و قاچی لە یەک کاتدا دەبردرێت و ،
دەشکوژرێت .

هەروەها بەلگەشە کە ئەگەر تاوانەکان زۆر جۆراوجۆر بوون ، سزاکانیش سەختتر
دەبێتەو ، چونکە ئەمانە پاش موسڵمان بوونیان پاشگەزیوونەو لە ئیسلام ، خەلکیان
کوشت ، سوکایەتیان بە کوژراوەکە کرد ، مال و سامانیان برد ، هەستان بە ئاشکەراکردنی
جەنگان لە خاوا پێغه‌مبەرە کەیدا ، بۆیە سزای ئەمانە زۆر سەخت بوو .

هەروەها بەلگەشە کە حوکمی هەموو جەنگاوەرێک لە گەڵ خاوا پێغه‌مبەرە کەیدا وەک
حوکمی ئەو کەسیانە کە بە پاسبەر و خۆکارەکی ئەنجام داو ، چونکە زانراوە کە هەموویان
بە خودی خۆیان بە پاسبەر و خۆکارەکیان ئەنجام ئەداو ، کەچی پێغه‌مبەری خوا _ صلی الله
علیه وسلم _ سەبارەت بەو لای ئەپرسینەو هەمووی کوشتن .

هەروەها بەلگەشە کە کوشتنی خەڵەتاندن (قتل الغيلة) پێویست دەکات کەسی تاوانکاری
بکوژ بکوژرێت وەک (الحد) ، لیخۆشبوونیش لاینابات ، پێدان و بەخشینی پارەش لێرەدا
هیچ بایەخیکی پێ نادرێت ، ئەمە پێداوەری خەلکی مەدینەیەو ، پوویە کە لە پێداوەری ئیمامی (
أحمد) و هەلبژاردنی (شیخ الإسلام ابن تیمیة) شەو ، فەتوای لە سەر داو .

به‌شیک : سه‌بارەت به رییازی پیغه‌مبه‌ری خوا
له چاره‌سه‌ری برین و خوین به‌ریونی ئووتدا :

في الصحيحين : ﴿ عن أبي حازم أنه سمع سهل بن سعد يسأل عما دُوي به جرح رسول الله ﷺ يوم أحر فقال : جرح وجهه وكسرت ريعيته ومُشمت البَيضة على رأسه وكانت فاطمة بنت رسول الله ﷺ تغسل الدم وكان علي بن أبي طالب يسكب عليها بالمِجن فلما رأت فاطمة الدم لا يزيد إلا كثرة أخذت قطعة حصير فأحرقتها حتى إذا صارت رماداً ألصقته بالجرح فاستمسك الدم ﴾ برمادِ الحصيرِ المعمول من البردي .

واته : له (أبي حازم) وهه ، كه گوییستی (سهل)ی کوپی (سعد) بوو لییان ده‌پرسی سه‌بارەت به‌وه‌ی به چ شتیک پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پۆژی (أحد) دا تیمارکرا . فه‌رموی : پووی پیروزی بریندار بوو ، چوار ددانه‌کانی ناوه‌پاستی نیوان بپنده‌و که‌له‌ی شکان ، کلاو ئاسنه‌که به سه‌ریه‌وه شکیندرا ، نه‌وه‌بوو (فاطمة)ی کچی (محمد) خوینه‌که‌ی ده‌شت و ، (علي) کوپی (أبي طالب) به قه‌لغانه‌که‌ی تاوی به سه‌ردا ده‌رژاند ، کاتی (فاطمة) ته‌ماشای خوینه‌که‌ی کرد به‌رده‌وام زیاد ده‌کات ، پارچه‌یه‌ک هه‌سیری بریو ، سوتاندی تا بو به خۆله‌میش پاشان لکاندی به برینه‌که‌وه‌و نه‌وه‌بوو خوینه‌که وه‌ستایه‌وه ، به خۆله‌میشی نه‌و هه‌سیره‌ی له زه‌ل دروستکرا بوو .

چونکه کاریگه‌ریه‌کی به‌هیزی هه‌یه بق خوین وه‌ستاندن ، توانای وشکردنیکی به هیزی تیدایه ، سوتان و چوورانه‌وه‌یه‌کی که‌می تیدایه ، به‌لام ده‌رمانه به‌هیزه‌کانی وشکردن نه‌گه‌ر برینه‌که بستوتینیه‌وه‌و بچوژینیه‌وه ، نه‌وا خوینه‌که ده‌وروزینیت و دوباره ده‌ریده‌هینیه‌ ده‌ره‌وه ، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر نه‌م خۆله‌میشه به‌ته‌نها ، یا به تیکه‌لاوکردنی سرکه بکریته نیو لووتی نه‌و که‌سه‌وه که خوینی به‌ریوه خوینه‌که‌ی ده‌وه‌ستینیت .

دانه‌ری کتبی (القانون) ده‌لئیت : رووه‌کی زه‌ل (البردي) به سووده بۆ خوین به‌ربوون ،
 قه‌ده‌غی هاتنه‌ ده‌ره‌وه‌ی ده‌کات ، خۆله‌میشه‌کی به‌ سه‌ر برینی نه‌رم و ته‌پدا
 بلاوده‌کریته‌وه‌و ، ساپژی ده‌کاته‌وه ، کاغه‌زی میسری کۆن له‌ زه‌ل دروست ده‌کرا ،
 میزاجیکی ساردی ووشکی هه‌یه ، خۆله‌میشه‌کی به‌ سووده بۆ ده‌م کولی (اكلة الفم) ،
 هاتنه‌ ده‌ره‌وه‌ی خوین ده‌وه‌ستینیت ، قه‌ده‌غی زیاتر بلاویونه‌وه‌ی برینه‌ پیسه‌کان ده‌کات .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ رییازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ بواری چاره‌سه‌رکردندا به‌
خواردنه‌وه‌ی هه‌نگوین و هه‌روه‌ها به‌ که‌له‌شاخ و داخکردن :

في صحيح البخاري : عن سعيد بن جبیر ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ قال : ((الشفاء في
 ثلاث : شربة عسل ، وشرطة مخجم ، وكية نار ، وأنا أنهى أمتي عن الكي))^(٦٤)

واته : له‌ (سعيد)ی کوی (جبیر)ه‌وه ، له‌ (ابن عباس)ه‌وه ، له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه‌ﷺ
 فه‌رموویه‌تی : ((چاره‌سه‌ر له‌ سێ شتایه ، خواردنه‌وه‌ی هه‌نگوین ، که‌له‌شاخ گرتن ،
 داخکردن به‌ ئاگر ، به‌لام من قه‌ده‌غی ئومه‌ته‌کی خۆم ده‌کم داخکردن به‌ کارینین)) .

(أبو عبدالله المازري) ده‌لئیت : (الأمراض الأملائية) واته‌ ئه‌وه‌ نه‌خۆشیانه‌ی که‌ هۆکاری
 ده‌رکه‌وتنی ده‌گه‌رپته‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی که‌ جینگه‌یه‌کی جه‌سته‌ به‌ ماده‌یه‌ک پێیوه‌ : یا خوینین ،
 یا زرداوین ، یا به‌لقه‌مین ، یا په‌شکاوین ، به‌لام خوینیه‌که‌ : چاره‌سه‌ری به‌ ده‌ره‌ینانی
 خوینیه‌که‌ ده‌کریت ، وه‌ نه‌گه‌ر له‌وه‌ سێ به‌شه‌کی تریش بوون : چاره‌سه‌ری به‌ په‌وانبوونیکه‌ (الإسهال)
 که‌ له‌ گه‌ل هه‌ر تیکه‌له‌یه‌کیاندا بی‌ت بگوجیت - لێره‌دا وه‌کو ئه‌وه‌ وایه‌ که‌

٦٤ - صحيح : أخرجه أحمد (١١ / ٢٤٥) ، والبخاري (٧ / ١٥٨ ، ١٥٩) ، وابن ماجه (٢٤٩١) كلهم من طريق مروان بن شجاع عن سالم الأفطس ، عن سعيد بن جبیر عن ابن عباس فذكره مرفوعاً .

پیغمبەری خوا ﷺ وشپاری پێ دابیتین ، سەبارەت بە بەکارهێنانی هەنگوین بۆ پەرەوانبوون و ، بەکارهێنانی کەلەشاخ بۆ خوێن بەردان ، هەندێ خەلک دەلێن : خوێن بەردان دەچیتە چوارچێوەی فەرمايشته کانیەوه که ده‌فه‌رمیت : ((وَشَرَطَةَ مِحْجَمٍ)) واتە ((پڕوشاندنێک بۆ کەلەشاخ گرتن)) . لێره‌دا تەماشایەکی دەکەین کەلەشاخ گرتنی لە میانەیی دەرمانەکاندا باس کردووه ، ، چونکه کاتیکی بەکارده‌هێنرت که سروشتی نه‌خۆشیه‌کان زāl بن به‌ سه‌ره‌یه‌زی ده‌رمانه‌کاندا ، ئەو کاتەیی که دەرمانی خورلوه سوودی نه‌ییت . فەرمايشتی پیغمبەری خوا ﷺ ((وَأَنَا أَنهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيْ)) واتە : ((من قەدەغەیی ئومەتەکی خۆم دەکەم داخکردن بەکارپێن)) و لە فەرمووده‌کی دیکەشدا : ((وَمَا أَحَبُّ أَنْ أَكْتُوِيَ))^(٩) واتە : ((حەزم بەوه نی یە داخ بکړم)) ، لێره‌دا پیغمبەری خوا ﷺ ئاماژە بە دولخستنی چاره‌سەر بە داخکردن دەکات تاوه‌کو کاتی ناچاربوون ، بۆیه پێویسته پەلەیی چاره‌سەرکردن بە داخکردن نه‌کړیت ، چونکه لە راستیدا پەلە ده‌کړت بۆ به‌کاره‌یه‌نانی ئیشیکی زۆر له‌ پێناو لادانی ئیشیکدا پەتگه‌ له‌ داخکردنه‌که ئیشی که‌تر بێت . گوفتاره‌کانی تەولو بوو .

هەندێ له‌ پزیشکان گوتویانه : نه‌خۆشیه‌ میزاجیه‌کان : یا به‌ هۆی ماده‌یه‌که‌وه ده‌ییت ، یا به‌ بێ ماده ، ماده‌کانیش ، یا گەرم ، یا سارد ، یا شیدارو ته‌پن ، یا ووشکن ، یا به‌ تیکه‌له‌یه‌کی نه‌وانه ده‌بی ، ئەم چوار بارو چۆنیه‌تیه ، دوو بارو چۆنیه‌تیان بکەن : که بریتین له‌ گەرمی و ساردی و ، دوو بارو چۆنیه‌تیه‌کی تریش کارلێکراون که بریتین له‌ ته‌پتی و ووشکیتی ، بۆیه له‌ کاتی زāl بوونی یه‌کیک له‌ بارو چۆنیه‌تیه‌ بکه‌ره‌کانی گەرمی یا ساردی له‌ جه‌سته‌ی مۆفدا دانەیه‌کیش له‌ بارو چۆنیه‌تیه‌ کارلێکروه‌کانی ته‌پی یا ووشکی له‌ گەل خۆیدا پاکیش ده‌کات و پێکه‌وه له‌ جه‌سته‌دا کار ده‌کەن ، هه‌روه‌ها هه‌موو خه‌لته‌کانی جه‌سته‌ دوو بارو چۆنیه‌تی هه‌یه : بکه‌رو کارلێکرو .

٦٥ - صحیح : أخرجه أحمد (٢ / ٢٤٢) ، والبخاري (٧ / ١٥٩ ، ١٦٢ ، ١٦٣) ، ومسلم (٧ / ٢١) کلهم

من طريق عبدالرحمن بن سليمان بن القسيل ، عن عاصم بن عمر بن قتادة فنكره عن جابر مرفوعاً .

چارهسهرکردن به دهرهینانی خوین :

بۆیه لیږده دا پوون ده بیته وه که بنچینه ی هه موو نه خوښیه میزاجیه کان شوینکه وته ی به هیژترین بارو چۆنیه تیه کانی خه لته کانی له شن که گهرمی و ساردیه ، بۆیه گوفتاری پیغه مبهری خوا ﷺ سه باره ت به بنه پهرتی چارهسهرکردنی نه خوښیه کان که گهرم و سارده به ږیگی نموونه باسکراوه ، بۆیه نه گهر نه خوښیه که گهرم بوو ، به دهرکردنی خوینه که به ږیگی خوین بهردان یا به که له شاخ گرتن چارهسهری ده که یین ، چونکه به و شیوه یه ماده که ده کړینه دهره وه ، میزاجی مرقشیش سارد ده بیته وه ، به لأم نه گهر نه خوښیه که سارد بوو ، به گهرمکردن چارهسهری ده که یین ، نه وهش له هه تگوتندا هیه ، نه گهر سهریاری نه وهش پیووستی به دهرکردنی ماده یه که بوو ، نه وا دیسان هه تگوتین نه و کاره ده کات ، چونکه هۆکاریکی کاریگهره بۆ ږیگی یاندن و ، له ت له تکردن و ، هیمن کردنه وه ، لابردن و ، نه رم کردنی ماده کان ، به وهش رۆر به ئارامی و بیوه یی نه و مادانه ده کړینه دهره وه به زالبوونی دهرمانه په وانکاره به هیژده کان.

چارهسهر به داخکردن :

به لأم داخکردن : له بهر نه وهی هه ریه که له نه خوښیه ماده کان ، یا رۆر تیز ده بیته و به خیرا ده چینه سهر یه کی که له و دوو لایه که گهرمی یه یا ساردیه ، بۆیه به ږیگی کانی سهره وه چارهسهر ده کړین ، یا نه خوښیه کی دریژخایه ن ده بیته و چاکترین چارهسهری پاش کردنه دهره ی ماده که داخکردنی نه و نه دمانه یه که گوندجاوه بۆ داخکردن . چونکه نه و نه خوښیه دریژخایه ن نابیت ته نها به هۆی نه وه وه نه بیته که ماده یه کی ساردی چر له و نه دمانه دا جیگیربووه ، میزاجی نه دمانه که ی خراپ کردووه ، هه موو نه و جیگانهش که پیی ده کات ده یگوریت بۆ باریکی هاو شیوه ی ناوه پۆکه خراپه که ی خۆی و ، له نۆو نه و نه دمانه ی له شدا

گر ده گریټ ، لیږه دا داخ کردن به کار ده هیټنریت بق ده رهیتانی ماده خراپه که له و شوینه ی له ش که تیایدا جیگیر بووه نه وهش به له ناویرینی به شه ټاگریه که ی نه و ماده یه به داخ کردن .

به م فرموده پیروژه چۆنیه تی چاره سه رکردنی هه موو نه خوڤشیه ماده یه کان فیر بووین ، هه روه ها له فرمایشه که ی پیغه مبه ری خولووه ﷺ : ((إِنْ الْحُمَّى مِنْ قَبْلِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدوها بِالْمَاءِ))^(۶۶)

واته : ((تا) له گر و پلټیسه ی دۆزه خه وه یه بۆیه به ئاو ساردی بکه نه وه)) چۆنیه تی چاره سه رکردنی نه خوڤشیه سووکه کانیش فیر بووین .

به شی چاره سه رکردن به که له شاخ گرتن :

به لام که له شاخ گرتن : ففي سنن ابن ماجه من حديث جُبَارَةَ بْنِ الْمُغَلَّسِ _ وهو ضعيف _ عن كثير بن سليم ، قال : سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((مَا مَرَزْتُ لَيْلَةً أُسْرِيَ بِي بِمَلَأَ إِلَّا قَالُوا : يَا مُحَمَّدُ مَرُّ أَمْتِكَ بِالْحِجَامَةِ))^(۶۷)

واته : له (جُبَارَةَ ی کورپی (الْمُغَلَّس) هوه له (كثير ی کورپی (سَلِيم) هوه فرمودیه تی : گوئیستی (أَنَس) ی کورپی (مَالِك) بووم ده یه فرموده : پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمودی : ((له شه و پر وه یه کدا به لای هه رکۆمه لێک له په ریه کاندایه تیپه پر ده بووم پێیان ده گوتم : نه ی محمد فرمانی که له شاخ گرتن به ئومه ته که ت بکه)) .

٦٦ _ تقدم تخريجه .

٦٧ _ صحيح : أخرجه ابن ماجه (٢٤٧٩) قال : حدثنا جبارة بن المغلس ، قال : حدثنا كثير بن سليم ، فذكره عن أنس مرفوعاً . وأخرجه الترمذي (٢٠٥٢) من طريق القاسم بن عبد الرحمن عن أبيه عبد الله بن مسعود عن أبيه قال : ((حدث رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ عن ليلة أُسْرِيَ به ، أنه لم يمر على ملأ من الملائكة إلا أمروه : أن مَرُّ أَمْتِكَ بِالْحِجَامَةِ)) . وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٦٧١) .

وروى الترمذي في جامعه من حديث ابن عباس : أن النبي ﷺ هذا الحديث ، وقال فيه : ((عليك بالحجامة يا محمد))^(٦٨)

واته : له (ابن عباس) هوه له پیغه مبهری خواوه ﷺ فهرموویه تی : ((ئه ی محمد که له شاخ گرتن به کاریتته)) .

وفي الصحيحين من حديث طاووس ، عن ابن عباس : ((أن النبي ﷺ احتجم وأعطى الحجامة أجره))^(٦٩)

واته : له (ابن عباس) هوه ده فره میت : ((پیغه مبهری خوا ﷺ که له شاخی گرت و کړی که له شاخگره که شیدا)) .

وفي الصحيحين أيضا ، عن حميد الطويل ، عن أنس ، أن رسول الله ﷺ حجمه أبو طيبة ، فأمر له بصاعين من طعام ، وكلم موالیه ، فحففوا عنه من خربیته ، وقال : ((خير ما تدأويتم به الحجامة))^(٧٠)

٦٨ - صحيح : أخرجه أحمد (٢٥٤ / ١) ، وعبد بن حميد (٥٧٤) ، وابن ماجه (٣٤٧٧) ، والترمذي (٢٠٥٣) كلهم من طريق عباد بن منصور عن كرمه عن ابن عباس عن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : خير يوم تحتجون فيه سبع عشرة ، وتسع عشرة ، وإحدى وعشرين ، وقال : ((وما مررت بملا من الملائكة ليلة أسري بي إلا قالوا : عليك بالحجامة يا محمد)) واته : له (ابن عباس) هوه له پیغه مبهری خواوه - صلى الله عليه وسلم - ده فره میت : چاکترین پښتیک که له شاخی تیدا بگرن پښتانی هه فدهو ، نوزدهو ، بیست ویه کی مانگه ، هه روه ها فره موی : ((له شه وره ویه کدا به لای هه کومه لیک له په ریه کاندای تپیه په ده بوم پتیا ن ده گوتم : که له شاخ گرتن به کاریتته ئه ی محمد)) - وصحه الکبانی رویه الترمذي وابن ماجه فی صحیح الجامع (٥٦٧٢) .

٦٩ - صحيح : أخرجه أحمد (٢٥٠ / ١) ، ٢٩٢ ، ٢٩٣ ، ٢٣٧) ، والبخاري (١٢٢ / ٢) ، (١٦١ / ٧) ، ومسلم (٣٩ / ٥) ، (٢٢ / ٧) ، وأبو داود (٢٨٦٧) ، وابن ماجه (٢١٦٢) ، كلهم من طريق عبد الله بن طاووس عن أبيه عن ابن عباس فذكره .

واته : له (حُمَيْد الطویل) هوه ، له (أنس) هوه فەرمووێهتی : (أبو طَیْبَة) که له شاخی بۆ پیغه مبه‌ری خوا ﷺ گرت ، نه‌وه‌بوو پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمانی‌دا بوو (صاع)^(٧١) خوارده‌مه‌نی بدریتی و ، له گه‌ل سه‌گه‌وره‌کانیشیدا دلولو له سه‌رانه‌که‌شیان سووکرده‌وه ، فەرمووشی : ((چاکترین شتی‌ک خۆتانی پی چاره‌سه‌ر بکه‌ن که له شاخ گرتنه)) .

وفي جامع الترمذي عن عباد بن منصور ، قال : سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ يَقُولُ : كَانَ لِابْنِ عَبَّاسٍ غُلْمَةٌ ثَلَاثَةٌ حَجَّامُونَ ، فَكَانَ اثْنَانِ مِنْهُمْ يُفْلَانِ عَلَيْهِ ، وَعَلَى أَهْلِهِ ، وَوَاحِدٌ لِحَجْمِهِ ، وَحَجْمُ أَهْلِهِ ، قَالَ : وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ نِعَمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ يُذْهِبُ الدَّمَ وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ وَيَجْلُو الْبَصَرَ^(٧٢)

واته : له (عباد) ی کوردی (مَنْصُور) هوه ، فەرمووێهتی : گوئیستی (عِكْرِمَة) بووم ده‌یفەرموو : (ابن عباس) سی لاوی ئیشکەری خزمه‌تکاری که له شاخ گری هه‌بوو ، دوانیان ئیش و کارو بژێویان بۆ خۆی و ، مال و مندالی په‌یدا ده‌کردو ، به‌کی‌کیشیان ، که له شاخی بۆ خۆی و ، بۆ مال و منداله‌کانی ده‌گرت . (عِكْرِمَة) ده‌فه‌میت : (ابن عباس) فەرمووی : پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووێهتی : زۆر چاکه به‌نده‌ی که له شاخ گرکه خۆین لاده‌بات و ، پشت سووک ده‌کاته‌وه‌و ، چاو پوون ده‌کاته‌وه‌ .

وقال : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَيْثُ عُرِجَ بِهِ ، مَا مَرَّ عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا : عَلَيْكَ بِالْحَجَّامَةِ^(٧٣)

٧٠ - تقدم تخريجه .

٧١ - الصاع : پێوانه‌یه‌کی خه‌لکی مه‌دینه‌یرو چوار گوێلی ده‌گرت ، بپوانه : لسان العرب . وه‌رگێڕ .

٧٢ - ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٢٤٧٨) ، والترمذي (٢٠٥٢) . وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٩٦٦) .

(، وانظر الضعيفة (٢٠٣٦) ، وضعيف ابن ماجه (٧٦٢)) .

٧٣ - تقدم تخريجه .

واته : هروه ما (ابن عباس) دهقه رمیت : پیغمبه ری خوا ﷺ نه وشوهی بهر زکرایه وه ، به لای هر کز مه لئیکی په ریه کانداهه پوشت پییان دهگوت : که له شاخ گرتن به کارینه .

وقال : ((إِنْ خَيْرَ مَا تَجْمَعُونَ فِيهِ يَوْمَ سَبْعَ عَشْرَةَ ، وَيَوْمَ تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَيَوْمَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ))^(۷۴)

واته : پیغمبه ری خوا ﷺ فرمووی : ((چاکترین نه و پوژانه ی که له شاخی تیدا دهگرن پوژانی هه دهه و ، نوزدهه و ، بیست و یه کن)) .

وقال : ((إِنْ خَيْرَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ السَّعُوطُ وَاللُّدُودُ وَالْحِجَامَةُ وَالْمَشْيُ))^(۷۵) ، وَإِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لُدُّ ، فَقَالَ : مَنْ لَدَّنِي ؟ فَكُلُّهُمْ أَمْسَكُوا . فَقَالَ : لَا يَبْقَى أَحَدٌ فِي الْبَيْتِ إِلَّا لُدُّ ، إِلَّا الْعَبَّاسُ))
• قال : هذا حديث غريب ، رواه ابن ماجه^(۷۶)

واته : پیغمبه ری خوا ﷺ فرمووی : ((چاکترین شتیک خوتانی پی چاره سهه ر بکن ده رمانیکه بکریته لووت و ، ده رمانیکه بکریته زارو ، که له شاخ گرتن و ، ریکردنه ، وه ده رمان کرایه زاری موباره کی پیغمبه ره وه ﷺ له نه خووشی مردنه کهیدا ، نه وه بوو فرمووی : کی بوو ده رمانی له زار کردم ؟ هیچ کهس وه لای نه دایه وه . بویه فرمووی : هیچ کهس له ماله دا نامینیت مه گه ده رمانی له زار ده کړیت ، جگه له (العباس))) .

۷۴ - تقدم تخريجه .

۷۵ - إسناده حسن : أخرجه ابن ماجه (۲۴۷۸) . الطب النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن عادل بن سعد .

۷۶ - إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (۲۰۵۴) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (۱۶۷۵) . الطب

النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن عادل بن سعد .

به شېك : سه بارهت به سوودمكاني كه له شاخ گرتن :

كه له شاخ گرتن : پړوي جهسته پاك ده كاته وه زړ زياتر له خوین بهردان ، خوین بهردانیش بۆ قولای جهسته چاكتره ، كه له شاخ گرتن پړاړيكي كاريگر ده بينيت بۆ دهرهينانی خوین له لاکانی پيسی مړوفا .

ده ليم _ (ابن القيم) _ بۆ ليكولینه وه سه بارهت به كه له شاخ و خوین بهردان ، زانراوه كه هردوكيان به گویره ی زهمن و ، شوین و ، تهمن و ، ميزاج ده گوړيت ، بويه وه لاته گهرمه كان و ، زهمنه گهرمه كان و ، ميزاجه گهرمه كان نهوانه ی كه خوینی دانیشتونای له و پهری پيگهيندا ده بيت ، كه له شاخ گرتنی زړ بۆ به سوودتره به به راوردی خوین بهردان ، چونكه خوینه كه پیده گات و تهنك و ناسك ده بيت و بیکته دهره بۆ پړوي جهسته و ژیره وه ی پيست ، بويه كه له شاخ ده توانيت خوینيكي نهوتو دهره بينيت كه خوین بهردان توانای نه وه ی نابيت ، بويه بۆ لاهه كان له خوین بهردان باشتره ، هروها بۆ نه و كه سانهش كه بی هیزن و توانای بهرگه گرتنی خوین بهردانیان نی به .

پزیشكان جهخت له سهر نه وه ده كه نه وه كه بۆ وه لاته گهرمه كان كه له شاخ گرتن به سوودتره و ، له خوین بهردان (الفصد) چاكتره ، كه له شاخ گرتن له ناوه پاستی مانگ و ، پاش ناوه پاست خیرتره . به گشتی ، له بهشی سی یه می چولر به شه كه ی مانگدا بكریت ، چونكه خوین له سهره تاي مانگدا هیشتا نه وروژاوه و فشاری به رزنه بۆته وه ، له كوتای مانگیشدا نه واو هیمن بۆته وه ، به لام له ناوه پاست و نوای ناوه پاستیدا ، له و پهری زیادبوون و ووروژاندا ده بيت بويه له م كاته دا كه له شاخ گرتن باشتره .

دانه ری كتيبی (القانون) ده لیت : له سهره تاي مانگدا فرمان به كه له شاخ گرتن ناكريت ، چونكه خه لته كان له م كاته دا هیشتا نه چولاون و نه وروژاون ، هروها فرمان ناكريت له

كوتای مانگا كه له شاخ بگیریت چونكه خوین هیمن و كه م بۆته وه ، به لكو فرمان دهكریت له ناوه پاستی مانگا كه له شاخ گرتن نه نجام بدریت نه و كاته ی خه لته كان و روژاون و له و په پری زیاد بووندایه به هوی زیادبوونی پووناکی له نهستیره ی مانگا .

وقد روي عن النبي ﷺ أنه قال : ((خير ما تدلويتم به الحجامَة والفصد))^(٧٧)

واته : پێغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : ((چاکترین شتیك خۆتانی پی چاره سهر بکه ن كه له شاخ و خوین بهردانه)) . ته ولوبوو .

فرمایشته كه ی پێغه مبهری خوا ﷺ ((خير ما تدلويتم به الحجامَة)) .

واته : چاکترین شتیك خۆتانی پی چاره سهر بکه ن كه له شاخه ، له راستیدا ناماژه بۆ وه لاتی حیجاز دهكات ، چونكه خوینه كانیان ته نك و ناسكه ، ههروه ها خوینه كه له پووی جهسته یانه وه نزیکه چونكه گه رما نه و خوینه پاده كیشیت و ده ریده هینیت دهروه بۆ پووی جهسته یان ، له لاكانی پیستدا كۆده بیته وه ، سه ره پای نه وه ش كونیه ی پیستیان فراوانه و ، هیزیشیان شلۆقه ، بۆیه به كار هینانی خوین بهردان مه ترسیه کی گه وری تیدایه بۆ نه وان ، كه له شاخ گرتنیش بلا و پیکرنه وه یه کی په یوه ندی خۆیسته به دوایدا هه موو خوینه كه له خوین به ره كاندا دهكریت دهروه ، به تاییه ت نه و خوین به رانه ی ناتوانریت کرداری خوین به ریوونی بۆ نه نجام بدریت ، خوین لیده ره هینانی هه ر جینگه یه كیش سوودی تاییه تی خۆی هه یه ، بۆیه خوین لیده ره هینانی (الباسلیق)^(٧٨) : به سووده بۆ چاره سهری گه رمی جگه رو سپل و نه و تاوسانانه ی تیا یاندا دروست ده بییت به هوی خوینه وه ، به

٧٧ - ضعیف : آورده في ضعيف الجامع (٢٩٢٤) بلفظ : ((خير ما تدلويتم به الحجم والفصد)) . أخرجه أبو نعیم في ((الطب)) عن علي - رضي الله عنه - . والحديث صحيح بغير قوله ((والفصد)) وهو مروي في الصحيحين .

٧٨ - الباسلیق : خوین به ریکه له دهستدا ، نزیك به ئانێشك ، له لای چه په ره دهست پی دهكات تا نه و جینگایانه ی له دوا ی بن مه نگه و من ، بپوانه : فقه اللغة ، الثعالبي ، وهرگیز .

سووده بۆ چاره‌سەری ئاوسانه‌کانی سی ، به سووده بۆ چاره‌سەری نه‌خۆشیه‌کانی (الشَّوْصَة) و^(٧٩) بۆ نه‌خۆشی (ذات الجنب)^(٨٠) هه‌وه‌ها هه‌ر هه‌موو نه‌خۆشیه‌ خۆینه کاتیه‌کان له نیوان خواروی نه‌ژێوه بۆ پان .

وه خۆین ده‌رهێنانی (الأكل)^(٨١) به سووده بۆ چاره‌سه‌کردنی هه‌ر پرپوونیک کاتی له هه‌موو جه‌سته‌دا نه‌گه‌ر نه‌و پرپوونه‌ خۆینی بوو ، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر خۆین بۆگه‌ن بویو له هه‌موو جه‌سته‌دا .

وه خۆین ده‌رهێنانی (القيال)^(٨٢) : به سووده بۆ چاره‌سەری نه‌خۆشیه‌ کاتیه‌کان له سه‌رو ملدا به هۆی زۆری خۆینه‌وه یا بۆگه‌نی خۆینه‌وه .

وه خۆین ده‌رهێنانی (الودجین)^(٨٣) : به سووده بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئیشی سه‌پل و ، په‌بو و ، هه‌ناسه‌ برکی و ، ئیشانی ته‌ویل .

که‌له‌شاخ گرتن له سه‌ر شان (الکاهل) : به سووده بۆ چاره‌سەری ئیشانی هه‌ردوو شان و گه‌روو .

٧٩ _ الشَّوْصَة : ئازاریکه له سکا پەیدا ده‌بێت به هۆی بایه‌که‌وه که له مێو ماسولکه‌کاندا کۆده‌بێته‌وه به هۆی ده‌مارلێدانیکه‌وه ، بپوانه : الفائق فی غریب الحديث والأثر ، الزمخشري * وه‌رگێڕ .

٨٠ _ ذات الجنب : برین و تلۆقێکی پێسه‌ تووشی مرقف ده‌بێت و سک کون ده‌کات ، بپوانه : لسان العرب * وه‌رگێڕ .

٨١ _ الأكل : خۆینه‌ریکه له ناوه‌راستی قۆڵدايه‌و له ناوه‌راستی خۆینه‌ره‌کانی (الباسلیق) و (القيال)دايه ، بپوانه : مشکل الآثار للطحاوي * وه‌رگێڕ .

٨٢ _ القيال : خۆینه‌ریکه له ده‌ستدا ، دیسان نزیک به‌ ئانیشکه ، که‌وتۆته‌ لای راستی ده‌ست ، بپوانه : المعجم الوسيط : إبراهيم الزیات ، وه‌رگێڕ .

٨٣ _ الودجین : دوو خۆینه‌ری ئه‌م لاو نه‌و لای مله ، بپوانه : قاموسی په‌سته ، مه‌لا محمودی که‌له‌ی * وه‌رگێڕ .

که له شاخ گرتن له سەر (الأخذهين) ^(٨٤) به سووده بۆ چاره سهری نه خوشیه کانی سهر ، به شه کانی ، وهکو دهم و چاو ، ددانه کان و ، ههردوو گوێ و ، ههردوو چاو و ، لووت و ، کهروو نه گهر هۆی پروودانی نه وانه بگه پێتهوه بۆ زۆری خوێن یا بۆ گهن بوونی یا ههردوکیان پیکه وه .

وقال أنس _ رضي الله عنه _ : كان رسول الله ﷺ يحتجم في الأخذعين والكاهل ^(٨٥)
واته : (أنس) _ خواي لی پازنی بیئت _ دهفه رمیئت : پیغه مبهری خوا ﷺ له سهر ههردوو
پهگی لای ملی و له نێوان ههردوو شانیدا که له شاخی گرت .

وفي الصحيحين عنه : كان رسول الله ﷺ يحتجم ثلاثاً : واحدة على كاهله ، وأثنین على
الأخذعين ^(٨٦)

واته : له (الصحيحين) دا هاتوو که : پیغه مبهری خوا ﷺ سێ که له شاخی ده گرت :
یه کهک له نێوان ههردوو شانیدا ، دووانیشیان له سهر ههردوو پهگی لای مل .

وفي الصحيح عنه : أنه احتجم وهو محرم في رأسه لصداق كان به ^(٨٧)
واته : له فه رمووده یهکی (صحیح) دا هاتوو : پیغه مبهری خوا ﷺ ئیحرامی به ستهبوو که
که له شاخی له سه ریدا گرت به هۆی نازاریکه وه ههیبوو .

٨٤ _ الأخذهين : دوو پهگه به لای مله وهیه ، بپوانه : قاموسی پسته ، مه لآ محمودی که لاله یی . وه رگیتر .

٨٥ _ صحیح : أخرجه أحمد (٢ / ١١٩ ، ١٩٢) وأبو داود (٢٨٦٠) ، وابن ماجه (٢٤٨٢) ، والترمذي (٢٠٥١) ، وفي الشماثل (٢٦٤) . کلهم من طريق قتادة عن أنس فذكره .

٨٦ _ هو السابق ، ولم أجده في الصحيحين ولعله وهم من المصنف .

٨٧ _ صحیح : أخرجه أحمد (٥ / ٢٤٥) ، والبخاري (٢ / ١٩) ، (٧ / ١٦٢) ، ومسلم (٤ / ٢٢) ، وابن

ماجه (٢٤٨١) ، والنسائي (٥ / ١٩٤) . کلهم من طريق سليمان بن بلال عن علقمة بن أبي علقمة ، عن الأعرج

عن عبدالله بن بجينة قال : ((احتجم رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ بلحي جمل ، وهو محرم . وسط رأسه

واته : پیغه مبهری خوا _ صلى الله عليه وسلم _ له شوێنی (لحي جمل) ، که ئیحرامیشی به ستهبوو ، له

ناوه پاستی سه ریدا که له شاخی گرت . ولم أجده عن أنس .

وفي سنن ابن ماجه عن عليّ : نزل جبريل على النبي ﷺ بحجامة الأُخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ^(٨٨)
 واته : (علي) _ خَوای لى پازى بىّت _ فرمويته تى : (جبريل) دابه زيه خزمه تى
 پيغه مبهري خوا ﷺ و فرمانى كه له شاخ گرتنى پيكره له سه ر دوو په گى لای مل و نيوان
 هه ربوو شان .

وفي سنن أبي داود من حديث جابر : أن النبي ﷺ احتجم في وَرْكَه من وِثْمٍ كان به^(٨٩)
 واته : (جابر) _ خَوای لى پازى بىّت _ فرمويته تى : پيغه مبهري خوا ﷺ له سه ر
 سه رووى پانى كه له شاخى گرت به هوى شينبوونه وه و كوترانيكه وه هه پيوو .

به شياك : سه باره ت به جياوازي پزيشكان له باره ي كه له شاخ گرتته وه له سه ر (نقره القفا) :

پزيشكان جياوازيوون سه باره ت به كه له شاخ گرتن له و چالايه ي كه ده كه ويته پشتى
 ميشكه وه (نقره القفا) ، و ذكر ابونعيم في كتاب الطب النبوي حديثاً مرفوعاً : ((عَلَيْكُمْ
 بِالْحِجَامَةِ فِي جَوْزَةِ الْقَمْحُونَةِ ، فَإِنِهَا تَشْفِي مِنْ خَمْسَةِ أَدْوَاءٍ ذَكَرَ مِنْهَا الْجُدَامُ^(٩٠)

واته : (ابونعيم) له كتيبي (الطب النبوي) دا نه م فرموده ده گيرتته وه : ((كه له شاخ
 بگرن له كوتايى سه رو پشته سه ردا ، چونكه پينج نه خووشى چاك ده كاته وه ، له وانه نه خووشى
 گولى باسكردوه)) .

٨٨ _ ضعيف جداً : أخرجه ابن ماجه (٢٤٨٢) .

٨٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٠٥ ، ٣٥٧ ، ٣٨٢) ، وأبو داود (٢٨٦٣) وابن ماجه (٣٠٨٢) ،
 والنسائي (١٩٣ / ٥) ، وابن خزيمة (٢٦٦٠) ، (٢٦٦١) كلهم عن أبي الزبير عن جابر .

٩٠ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٧٥٨) . الطب النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن

وفي حديث آخر : ((عليكم بالحجامة في جَوْرَةِ الْقَمْحَدُوةِ ، فإنها شفاءٌ من اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ دَاءً))^(٩١).

له فەرموودهیه کی دیکدا : ((که له شاخ بگرن له کۆتایی سەر و پشته سەردا ، چونکه هەفتا و دوو نە خۆشی چاک دەکاتەو)) .

کۆمەڵیکیان به چاکیان داناوه و گووتویانه : به سووده بۆ چاکبوونهوهی چاو و ڕتۆقین ، نه و گری ئانهی تیايدا دروست ده بێت ، زۆر له نه خۆشیه کانیی ، قورسبوونی برۆ پێلۆو ، که پۆلیی چاو .

باسکراوه که وای پێشه و (احمد) ی کۆری (حنبل) پێویستی به که له شاخ بوو ، بۆیه که له شاخی بۆ گیرا له هەردوو لای ملیدلو ، له (نقره القفا) دا نه یگرت .

ههروهها له و کسانهش هه زیان پێ نه بووه دانهری کتیی (القانون) هو ، ده لێت : نه خۆشی له بیرچوونهوه دروست ده کات به دانیایی ، چونکه پێشه و امان محمد ﷺ فەرموویه تی کۆتایی دهماغ جیگه ی پاراستنی زانیاریه کانه و ، که له شاخ گرتن ده یفه و تێنیت . ته و او بوو .

کهسانی تریش به ربه چیان دانه و هه و ، ده لێن : فەرمووده که جیگیر نه بووه و ، نه گەر جیگیریش بیت له راستیدا که له شاخیک کۆتای می شک بێ هیز ده کات نه گەر به بێ زه رووت گیرا ، به لām نه گەر له کاتی زالبوونی خوین به سەر می شکدا گیرا ، به سوود ده بیت له پووی پزیشکی و شه رعیشه و ، چونکه جیگیر بووه که وای پێغه مبه ری خوا ﷺ له چه ندین جیگه ی پشته وهی ملیدا که له شاخی گرتوه به گویره ی بارودۆخیک پێویستی به وه بوايه ، له جیگه ی تریش جگه له پشته وهی مل که له شاخی گرتبوو به گویره ی پێویست .

٩١ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في السلسلة للضعيفة (٢٨٩٤) ، للطب النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن

به شېك سه بارهت به كه له شاخ گرتن له ژړ چنه ناكه دا :

كه له شاخ گرتن له ژړ چنه ناكه دا بۆ چاره سه ری ئیش و نازاری ددان و دهم و چاو كه روو به سووده ، نه گهر له كاتی خویدا به كارمیترا ، ههروه ها سه رو شه وتلگهش پاك ده كاته وه .

ده توانریت كه له شاخ گرتن له سه ری له جیاتی خوین ده رمیتان به كار به یتریت له (الصافن) دا كه په گیکسی گه وره یه و نزیك به پازنه یه و له به ری قاچه وه دریز ده بیته وه تا ده كاته شا ده ماری ران . بۆ چاره سه ركردنی برینه كانی پان و لاق و پی و ، بچرانی بیتویتی و ، ئالۆشی و خوړووی كاتی له نه دنامه كانی زانویتی پیاو ئافره تدا به سووده .

كه له شاخ گرتن له ژړه وهی سنگدا بۆ چاره سه ری نه و ئاوسان و پزینه سنورداری كه له پیستی سه رپان به ده ردین و كیم و زوخاوی لی پهیدا ده بیت به سووده و ، به رگری له گولبوونی ده كات و ، بۆ چاره سه ری نه و زیكه و بلۆقانه ی له سه ری به ده ردین به سووده ، ههروه ها بۆ جومگه زانی و ، بۆ مایه سیری و ، بۆ ئاوساوی قاچ و پی و ، خوړووی پشت باشه .

به شېك : سه بارهت به رپیازی پیغه مبه ری خوا ﷺ

له كاته كانی كه له شاخ گرتندا :

روی الترمذی فی جامعه من حدیث ابن عباس یرفعه : ((إِنْ خَيْرَ مَا تَحْتَجِمُونَ فِيهِ سَابِعَ عَشْرَةَ ، أَوْ تَاسِعَ عَشْرَةَ ، وَيَوْمُ إِحْدَى وَعَشْرِينَ))^(۱۷)

واته : (ابن عباس) _ خوا ی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((چاكترین نه و پۆزانه ی كه له شاخی تیدا بگرن هه فده و ، تۆزده و ، بیست و یه كن)) .

وفیه عن أنس : كان رسولُ الله ﷺ يَحْتَجِمُ في الْأَخْدَعَيْنِ وَالْكَامِلِ ، وكان يَحْتَجِمُ لِسَبْعَةِ عَشَرَ ، وَتِسْعَةَ عَشَرَ ، وإحدى وعشرين^(٩٣)

واته : له (أنس) هوه _ خَوای لای پازی بیّت _ فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ له سەر دوو پەگی لای ملی و له نێوان هەردوو شانیدا کە لە شاخی دەگرت ، له پۆژانی هەقەدو ، تۆزدەو ، بیست و یەک .

وفي سنن ابن ماجه مرفوعاً : ((مَنْ أَرَادَ الْحِجَامَةَ فَلْيَتَحَرَّ سَبْعَةَ عَشَرَ ، أَوْ تِسْعَةَ عَشَرَ ، وَفِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، لَا يَتَّبِعْ بِأَحَدِكُمُ الدَّمَ ، فَيَقْتُلْهُ))^(٩٤)

واته : (أنس) _ خَوای لای پازی بیّت _ فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركەس ویستی کە لە شاخ گرتنی هەبوو با بەدوای پۆژانی هەقەدو ، تۆزدەو ، بیست و یەکدا بگەڕیت ، بۆ ئەوەی فشاری خوێنی یەکیکتان بەرز نەبیتهوهو ، بمریت)) .

وفي سنن أبي داود من حديث أبي هريرة مرفوعاً : ((مَنْ لَحْتَجَمَ لِسَبْعِ عَشْرَةَ ، أَوْ تِسْعِ عَشْرَةَ ، أَوْ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، كَانَتْ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ))^(٩٥)

واته : (أبي هريرة) _ خَوای لای پازی بیّت _ فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركەس له پۆژانی هەقەدو ، تۆزدەو ، بیست و یەکی مانگدا کە لە شاخ بگڕیت ، دەبیّت بە هۆکاری چاکبوونهوی هەموو نەخۆشیەکانی)) . واته : ئەو نەخۆشیانەی هۆکاری دەگەرێتەوه بۆ زالبوونی خوێن بە سەر شوێنێکی جەستەدا .

٩٣ _ تقدم تخريجه .

٩٤ _ صحيح : أخرجه ابن ماجه (٢٤٨٦) عن النحاس بن قهم عن أنس فذكره مرفوعاً .

٩٥ _ حسن : أخرجه أبو داود (٢٨٦١) عن أبي صالح عن أبي هريرة مرفوعاً .

همو نه م فرمودانه گونجاوی کورایه تی پزیشکانه ، بهوهی که له شاخ گرتن له نیوهی دوهم و ، بهشی سینه می چوار به شه که ی مانگدا به سووتر ده بیت به به راوردی سهره تاو کوتایی مانگ ، به لام نه گره له کاتی پیوستبوونیدا به کارهینرا ، به سوود ده بیت نه گره له سهره تاو کوتای مانگیشه وه بیت .

(الخلال) ده لیت : (عصمة) ی کورپی (عصام) پی پی پاگه یاندم و گووتی : (حنبل) بوی باسکرین و ، گووتی : (أبو عبدالله أحمد) ی کورپی (حنبل) که له شاخی ده گرت هه رکاتیک خوینی هه لچوبا و ، هه رکاتیکیش بوايه .

دانه ری کتیبی (القانون) ده لیت : کاته کانی له پوژدایه : کاترمیر دوو و سی ، پیوسته مروفه خوی لی به دوور بگریت پاش خوشتن به دهر له و که سانه ی خوینیان چره ، پیوسته نه م که سه خوی بشوات ، پاشان کاترمیرک پشوو بدات ، پاشان که له شاخ بگریت . ته ولوبوو .

به لایانه وه که له شاخ گرتن له سهر تیژیوون باش نی یه ، چونکه پیده چی چهندين کونيله ی داخلو و چهندين نه خویشی دروست بکات ، به تاییه ت نه گره نه گره خورا که که خراب و چر بیت . له (اثر) یکه دا هاتوه : ((که له شاخ گرتن پیش نانی به یانی دهرمانه ، له سهر تیژیوون نه خویشی یه ، له حه فده ی مانگدا چاکبوونه وه یه)) .

هه لیزاردنی نه م کاتانه بۆ که له شاخ گرتن ، له بنه پهدا بۆ پاریزکردن و ، خوپاراستنه ، بۆ نه وه ی مروفه هیچ زیانیکی پی نه گاو ، بۆ پاراستنی ته ندروستیه ، به لام بۆ چاره سه ری نه خویشیه کان ، له هه رکاتیکدا پیوسترا به کارده مینریت .

فرمايشته كه ی پيغه مبهري خواڤا ﷺ ((لَا يَتَّبِعُ بِأَحَدِكُمُ الدَّمَ فَيَقْتُلَهُ)) .

واته : بۆ ئه وه ی فشاری خوینی یه کیکتان بهرز نه بیته وه و بمړیت . به لگه ی گوشتاره کانی سه ره وه مانه . پيشتريش ئاماژمان پيدا که وایمami (أحمد) له هه ر کاتیکی مانگدا پتووستی به که له شاخ هه بوايه ده یگرت .

به شیک سه بارهت به و پۆژانه ی که که له شاخی تیدا (مکروه) :

سه بارهت به هه لباردنی پۆژه کانی ههفته بۆ که له شاخ گرتن ، (الخلال) له (جامع ده کهیدا ده لئیت : (حرب) ی کورپی (إسماعيل) پینی راگه یاندين و ، گووتی : به پيشه وای (أحمد) م گووت : ئایا هیچ پۆژیک هه یه له ههفته دا به لاتره وه که له شاخ گرتنی تیدا (مکروه) بیت ؟ فه رمووی : پۆژانی شه مه و چوارشه م هاتووه .

هه روه ها له هه مان کتیبی (الجامع) ی (الخلال) دا هاتووه : (الحسين) ی کورپی (حسان) سه بارهت به که له شاخ گرتن له (أبا عبدالله) ی پرسی : له چ کاتیکدا (مکروه) ه ؟ گووتی : له پۆژانی شه مه و ، چوارشه م و گووتیان ه پۆژی هه یینیش .

وروی الخلال ، عن أبي سلمة وأبي سعيد المقبري ، عن أبي هريرة مرفوعاً : ((مَنْ اخْتَجَمَ يَوْمَ الْأِيعَاءِ أَوْ يَوْمَ السَّبْتِ ، فَأَصَابَهُ بَيَاضٌ أَوْ بَرَصٌ ، فَلَا يُلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ))^(٩٦)

واته : (أبي هريرة) _ خوا ی لی پازی بیت _ فه رمووی ته ی : پيغه مبهري خوا ﷺ فه رمووی : ((هه رکه س پۆژانی شه مه و چوارشه مه که له شاخ بگرت و ، سپیته یه ک یا نه خۆشی به له کی له جهسته یدا په یدا بوو ، با ته نها سه رزه نشتی خۆی بکات)) .

(الخلال) ده‌لێت : (محمد) ی کورپی (علی) کورپی (جعفر) پێی پراگه‌یان‌دین ، که‌وا (یعقوب) ی کورپی (بختان) بۆی باسکردبوون و ، گوتیوی : سه‌باره‌ت به‌ به‌کاره‌ینانی النّوره (که‌له‌شاخ گرتن له‌ پۆزانی شه‌مه‌و چوارشه‌مدا له‌ (أحمد) یان پرسى ؟ نه‌وه‌بوو به‌ (مکروه) ی داناو ، فه‌رموی : هه‌واڵم پێ گه‌شتوووه که‌وا پیاویک (النّوره) ی به‌کاره‌یناو ، پاشان که‌له‌شاخی گرت بۆیه‌ تووشی نه‌خۆشی به‌له‌کی بوو منیش به‌ (أحمد) م گوت : وه‌کو نه‌وه‌ی پیاوه‌که‌ به‌ سووک ته‌ماشای فه‌رمووده‌که‌ی کردییت ؟ فه‌رموی : به‌لێ .

وفي كتاب الأفراد للدارقطني ، من حديث نافع قال : قال لي عبدالله بن عمر : تَبِعَ بي الدم ، فابغ لي حجّاماً ولا يكن صبيّاً ولا شيخاً كبيراً ، فإني سمعتُ رسول الله يقول : ((الْحِجَامَةُ تَزِيدُ الْحَافِظَ حِفْظاً ، وَالْعَاقِلَ عَقْلاً ، فَاحْتَجِمُوا عَلَى اسمِ الله تعالى ، وَلَا تَحْتَجِمُوا الْخَمِيسَ ، وَالْجُمُعَةَ ، وَالسَّبْتَ ، وَلَا الْأَحَدَ ، وَاحْتَجِمُوا الْإِثْنَيْنِ ، وَمَا كَانَ مِنْ جُدَاهِ وَلَا بَرَصٍ ، إِلَّا نَزَلَ الْأَرْبَعَاءُ . قَالَ الدَّارِقُطَنِيُّ : تَفَرَّدَ به زيادُ بن يحيى ، وقد رواه أيوب عن نافع ، وقال فيه : ((وَاحْتَجِمُوا يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَالثَّلَاثَاءِ ، وَلَا تَحْتَجِمُوا يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ))^(٩٧).

واته : (نافع) فه‌رمویه‌تی : (عبدالله) ی کورپی (عمر) پێی گووتم : خوینتم هه‌لچوووه فشاری به‌رز بۆته‌وه ، که‌له‌شاخ گرێکم بۆ بانگ بکه‌ با منداڵ نه‌بییت و پیاویکی به‌ ته‌مه‌نیش نه‌بییت ، چونکه‌ گوتییستی پێغه‌مبه‌ری خوابووم ﷺ ده‌یفه‌رموو : ((که‌له‌شاخ گرتن توانای له‌به‌رکردنی که‌سی له‌به‌رکار زیاد ده‌کات و ، نه‌قل و ژیری که‌سی ئاقل و ژیر زیاد ده‌کات ، بۆیه‌ به‌ ناوی خولوه که‌له‌شاخ بگرن و ، پۆزانی پێنج شه‌م و ، هه‌ینی و ، شه‌مه‌و ، یه‌ک شه‌م که‌له‌شاخ مه‌گرن ، به‌لکو پۆزی دووشه‌م که‌له‌شاخ بگرن ، چونکه‌ هه‌موو گولی و به‌له‌کیه‌ک پۆزی چوارشه‌م داده‌به‌زیت . پێشه‌وا (الدارقطني) فه‌رمویه‌تی : (زياد) ی کورپی (يحيى) تاک بۆته‌وه له‌ گێڕانه‌وه‌ی شه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا ، (أيوب) له‌ (نافع) وه‌و فه‌رمووده‌که‌

٩٧ - إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (٢٤٧٨) ، والعاكم (٤ / ٤٠٩) ، ومصححه الألباني في صحيح ابن

كه له شاخى گرت و له و كاته شدا به پۆژوو بوو)) ، به لّام : ئايا به و كه له شاخ گرتنه پۆژوو كه ي ده شكّيت ، يا خود نه ؟ مه سه له يه كى تره ، راست : شكّاندنى پۆژوو به كه له شاخ گرتن ، چونكه نه وه به (صحيح)ى له پّيغه مبهرى خواوه ﷺ هاتوو به يى هيج به ره له ستكارى و ، پاسترين شتيكيشه كه به ره له ستكارى فهرمووده كه ي سه ره وه ي پى ده كريت ، به لّام نه و شته ئاماژه بۆ نه شكّاندنى پۆژوو ناكات مه گه ر پاش چوار شت : يه كه م : پۆژوو كه فهرز بوو . دوهم : نيشته جى بوو . سى يه م : هيج نه خوشيه كى نه بوو پيويست به كه له شاخ گرتن بكات . چواره م : نه م فهرمووده دواكه وتوتره له و فهرمووده يه ي كه تيايدا ده فهرميت : ((أَفْطَرُ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ))^(١٠٠) واته : ((نه و كه سه ي كه كه له شاخى بۆ ده گيريت و نه و كه سه ش كه كه له شاخ ده گيريت مه ر دوو كيان پۆژويان شكّاوه)) . بۆيه چ كاتى كه نه و چوار پيشه كيانه جيگير بوون ، نه و جا ده توانريت كردارى پّيغه مبهرى خوا ﷺ بكريت به به لگه بۆ مانه وه ي پۆژوو له كه له شاخ گرتندا ، له لايه كى تر شه وه نه گه ر پۆژوو كه سوونت بوو شياوه مرفّ لى بچيته ده ره وه و بيشكّينيت به كه له شاخ گرتن و هيتر ، يا نه گه ر نه و كه سه له مانگى ره مه زانيشدا بيت به لّام له سه فهردا بوو ، يا نه گه ر له ره مه زانيشدا بيت و له مالى خويدا بيت ، به لّام پيويستى ناچارى بكات ، وه كو نه و كه سه ي كه نه خوشيه كى هيه و پيويستى ناچارى شكّاندنى پۆژوو كه ي پى ده كات ، يا فهرزى كه ره مه زان بيت و له مالى خويدا بيت و هيج پيويستيه ك ناچارى نه كرد بيت ، به لّام له سه ر به ره ته كه بمينيت وه . وه

٩٩ - صحيح . أخرجه أحمد (١ / ٢٣٦ ، ٢٤٩ ، ٢٥٩ ، ٢٥١ ، ٣٧٢) ، والبخاري (٣ / ٤٢ ، ٤٣) ، (٧ / ١٦١ ، ١٦٢) ، وأبو داود (١٨٣٦) ، (٢٣٧٢) ، والترمذي (٧٧٥) ، والنسائي في الكبرى (٢٠٢٠ تحفة) ، (٦٢٢٦) ، (٦٢٣١) عن عكرمة عن ابن عباس فذكره .

١٠٠ - صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ١٢٣ ، ١٢٤) ، والدارمي (١٧٢٧) ، من طريق عبدالله بن زيد أبي قلابة ، عن أبي الأشعث الصنعاني ، عن أبي أسماء الرحبي عن شداد بن أوس فذكر الحديث وفيه قصة ، وأخرجه أحمد (٤ / ١٢٤) ، به ، وليس فيه أبو الأشعث الصنعاني ، وأخرجه أحمد (٤ / ١٢٢ ، ١٢٤) ، وأبو داود (٢٣٦٩) ، وليس فيه أبو أسماء الرحبي ، وأخرجه أبو داود (٢٣٦٨) ، وابن خزيمة (١٦٨١) ، وليس فيه أبو الأشعث ولا أبو أسماء .

فەرمایشتی پیغەمبەری خوا ﷺ: ((أفطر الحاجم والمحجوم)) ناقلیل و موتەئەخیرەو ، پیویستە کاری پێ بکەیت .

۵. بەلگەیە لە سەر ئەوەی دەتوانیت پزیشک بە کرێ بهێنیت بەبێ بەستنی گرتەستی کرێ گرتەئێ ، بەلکو بەهاوشیوەی کرێی هاوەڵانی خۆی کە لەم بوارەدا کار دەکەن کرێی دەدریت ، یا ئەو کرێیە بدریت کە پێی پزنی دەبێ .

۶. شیاویتی بژیوی پەیداکردن بە پیشەیی کە لە شاخ گرتنەووە . ئەگەرچی کەسی نازاد حەزی بە خواردنی کرێی کە لە شاخ گرتن نی یە بەبێ ئەوەی لێی حەرام بکەیت ، چونکە پیغەمبەری خوا ﷺ کرێکەیی خۆی پێدەلو ، خۆاردنیشی لە سەر حەرام نەکرد ، کە پیشی دەلێت پێس بە هاوشیوەی فەرمایشتیتی بەرەبەر بە پیازو سیر کە پێیان دەلێ پێس ، بەلام گوفتارەکانی نەبوو بە بەلگە بۆ حەرامکردنی .

۷. شیاویتی سەپاندنی باجێکی پۆزەنی دیاری کراو بە سەر بەندەیی خۆدا بە گوێرەیی توانای بۆ کارکردن ، مافی بەندەکەشە تەصرف بکات بەو پارەیەو کە لە باجە سەپێنراوەکەیی سەر شانی زیاد دەبێت ، چونکە ئەگەر نەهێلێت تەصرف بە زیادەییو بە بکات ئەوا کارەکەیی هەمووی دەبێ بە باج و هیچ سودێکی دەست ناکەوێت ، بەلکو ئەوەی لە باجە سەپێنراوەکەیی سەر شانی زیاد دەبێ ، لەلایەن سەرگەرێکەییو کراوە بە مولکی ئەو بەندەییو مافی خۆیەتی تەصرف بۆ پێو بەکات . والله أعلم .

به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ له برینی رهگه گان و داخکردندا :

ثبت في الصحيح من حديث جابر بن عبدالله ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ إِلَى أَبِي بَن كَعْبٍ طَبِيباً ، فَقَطَعَ لَهُ عِرْقاً وَكَوَاهُ عَلَيْهِ^(١٠١)

واته : (جابر)ی کوپی (عبدالله) فەرمووێتی : پیغه مبهری خوا ﷺ پزیشکیکی نارد بۆ (أُبَيَّ) کوپی (کعب) ، ئەوەبوو پەگنکی بۆ بپی و داخیشی کرد .

ولما رُمِيَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فِي أَكْحَلِهِ حَسَمَهُ النَّبِيُّ ﷺ ، ثُمَّ وَرِمَتْ ، فَحَسَمَهُ الثَّانِيَةَ.

واته : کاتی (سعد)ی کوپی (مُعَاذٍ) خۆتنبهری ناوه راستی دهستی پیکرا پیغه مبهری خوا ﷺ داخیکرد ، به لām ناوسا ، ئەوەبوو دیسان بۆ جاری دووم داخیکردەوه .

وفي طريق آخر : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَرَى سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فِي أَكْحَلِهِ بِمِشْقَمٍ ، ثُمَّ حَسَمَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ أَوْ غَيْرُهُ مِنْ أَصْحَابِهِ^(١٠٢)

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ (سعد)ی کوپی (مُعَاذٍ)ی به سه ره پرمیکی دریز له سه ره خۆتنبهری ناوه راستی دهستی داخکرد ، پاشان (سعد) خۆی داخیکرد یا هاوه لانیی بۆیان داخکرد .

١٠١ - صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٠٣ ، ٣٠٤ ، ٣١٥ ، ٣٧١) وعبد بن حميد (١٠١٩٨) ، ومسلم (٧ / ٢٢) وأبو داود (٣٨٦٤) ، وابن ماجه (٢٤٩٣) كلهم عن الأعمش عن أبي سفيان عن جابر فذكره .

١٠٢ - صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣١٢ ، ٣٥٠ ، ٣٦٣ ، ٣٨٦) ، الدارمي (٢٥١٢) ، ومسلم (٧ / ٢٢) وابن ماجه (٣٤٩٤) ، والترمذي (١٥٨٢) ، كلهم عن أبي الزبير عن جابر فذكره في قصة .

وفي لفظ آخر : أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ رُمِيَ فِي أَكْحَلِهِ بِمَشْقَصٍ ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِهِ فَكُوِيَ .

واته : له بیزهیه کی دیکه دا : پیاویک له پشتیوانان به سه ره پمیکسی درێژ خوینبهری ناوه پاستی دهستی پیکرا ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانیدلو ئیتربووی داخکرا .

(أبو عُبَید) ده فهرمیّت : پیاویک هینرایه خزمتی پیغه مبهری خوا ﷺ داخکردنی بو وه سف کرابوو ، نه وه بوو فهرمووی : داخی بکن و پاشان به رد گهرم بکن و بیخه نه سهری .

(الفضل) ی کوپی (دُکین) ده فهرمیّت : (سُفیان) له (أبی الزبیر) هوه له (جابر) هوه بزی باسکردین : که وا پیغه مبهری خوا ﷺ له سه ره خوینبهری ناوه پاستی دهستی ههستا به داخکردنی .

وفي صحيح البخاري من حديث أنس ، أنه كُوِيَ من ذات الجنبِ والنَّبِيُّ ﷺ حي (١٠٣)

واته : (أنس) فهرموویتهی : به هوی نه خویشی (ذات الجنب) هوه داخکرام و پیغه مبهری خواش ﷺ زیندوو .

وفي الترمذي عن أنس أن ﷺ كَوَى أَسْعَدَ بْنَ زُرَّارَةَ مِنَ الشُّوْكَةِ (١٠٤)

واته : (أنس) _ خوی لی پازی بیّت _ فهرموویتهی : پیغه مبهری خوا ﷺ (أسعد) کوپی (زُرَّارَة) ی به هوی نه خویشی (الشوكة) هوه داخ کرد .

١٠٣ _ ذكره البخاري تعليقاً عن أنس كتاب ((الطب)) باب ((ذات الجنب)) ، وأخرجه أحمد (١٣٩ / ٣) عن أنس قال : ((كَوَانِي أَبُو طَلْحَةَ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ أَظْهُرِنَا ، فَمَا نَهَيْتُ عَنْهُ)) واته : (أنس) _ خوی لی پازی بیّت _ فهرموویتهی : ((أبو طَلْحَةَ) داخی کردم و ، پیغه مبهری خوا _ صلى الله عليه وسلم _ له نیتواناندا ده ژباو ، قه دهغه ی نه کردم)) .

١٠٤ _ صحيح : أخرجه الترمذي (٢٠٥٠) من طريق معمر عن الزهري عن أنس فذكره . الشوكة : نه خویشیه که به هوی سنگه گویشیه وه توشی مرؤه ده بیّت و سورایه که هه موو جهسته و دهم و چاو داده پویشی ، بپوانه : نیل الأوطار ، ج ٩ ، ص ٧٩ .

وقد تقدّم الحديث المتفق عليه وفيه : وما أحبُّ أن أكتوي^(١٠٥)

واته : پیشتر ئەم فرمودەیەمان باس کرد کەوا پێغه‌مبەری خوا ﷺ فرمویەتی : حەزم بە خۆ داخ کردن نی یە .

وفي لفظ آخر : وأنا أنهى أمتي عن الكي^(١٠٦)

واته : لە بێژەیه‌کی تردا : پێغه‌مبەری خوا ﷺ فرمویەتی : من قەدەغەی ئومەتە‌کەم دە‌کەم لە خۆ داخ کردن .

وفي جامع الترمذي وغيره عن عمران بن حصين ، أن النبي _ صلى الله عليه وسلم _ نهى عن الكي قال : فابْتُلِينَا فَاكْتَوِينَا فَمَا أَفْلَحْنَا ، وَلَا أَنْجَحْنَا^(١٠٧) . وفي لفظ : نُهِنَا عن الكي ... وقال : فَمَا أَفْلَحْنَا وَلَا أَنْجَحْنَا^(١٠٨)

واته : (عمران) ی کوپی (حصین) فرمویەتی : پێغه‌مبەری خوا ﷺ قەدەغەی خۆ داخکردنی کردووە و فرموی : توشیوین ، خۆمان داخ کرد ، نە‌پزگارمان بوو ، نە‌دریشچوین . لە بێژەیه‌کی تردا : قەدەغەی خۆ داخکردنمان لێ‌کراوە و ... فرموی : نە‌پزگاری کردو‌نە‌ش دە‌ری‌چاند .

١٠٥ _ تقدم تخريجه .

١٠٦ _ تقدم تخريجه .

١٠٧ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ٤٢٧ ، ٤٣٠) ، وابن ماجه (٢٤٩٠) ، والترمذي (٢٠٤٩) ، كلهم عن الحسن عن عمران بن حصين فذكره

١٠٨ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ٤٤٤ ، ٤٤٦) ، وأبو داود (٢٨٦٥) كلاهما عن مطرف عن عمران بن حصين فذكره .

پیشەوا (الخطابي) فرموویەتی : پیغمبەری خوا ﷺ (سعد) ی داخکرد بۆ ئەوەی خوینەکە ی بۆهستێتەو ، چونکە لەو ترسا خوینتی زۆری لێ بجێت و تیا بجێت . داخکردنیش لەم دەروازەیدا بەکارهێنراوە ، وەک ئەو کە سانی داخ دەکرێن کاتی دەستیان یا قاچیان دەبەردێت .

بەلام سەبارەت بە قەدەغەی داخکردن ، ئەوەیە کە سێک خۆی داخ بکات بۆ شیفا ، وایان دەزانی ئەگەر خۆی داخ نەکات ، تیا دەچیت ، ئەوەبوو پیغمبەری خوا ﷺ قەدەغەی کردن لە بەر ئەم نیتە .

گووتراو : لە پاستیدا (عمران) ی کۆپی (حُصَيْن) بە تاییەت قەدەغەی لێکرا ، چونکە نەخۆشی مایەسیری هەبوو ، جێگەشی مەترسیدار بوو ، بۆیە قەدەغەی داخکردنی لێکرد ، وەک ئەوەی پاستی قەدەغەکردنە کە بگەرێتەو بۆ جێگە مەترسیدارە کە . خواش زاننارە .

(ابن قتيبة) دەلالت : داخکردن دوو جۆرە :

١ . داخکردنی کەسی تەندروست بۆ ئەوەی نەخۆش نەکەوێ ، سەبارەت بەم جۆرە گووتراو : ئەو کەسە داخ دەکات پەڕەوی پشت بەستن ناکات ، چونکە دەیهوێت قەدەرو چارەنۆس لە خۆی دورخاتەو .

٢ . داخکردنی برین ئەگەر کێمی قێزا ، وە ئەندام ئەگەر بێرا ، لەمەدا شیفا هەیە .

بەلام ئەگەر داخکردن بۆ تیمارکردن بوو کە پێدەچی سوبەخش بیت و کاری تێبکات ، پێشەدەچی کاری تێنەکات ، ئەوە لە (الکراهة) وە نزیکە . ئەواو بوو .

و ثبت في الصحيح في حديث السبعين ألفاً الذين يدخلون الجنة بغير حساب أنهم الذين لا يَسْتَرْقُونَ ، ولا يَكْتُونُ ، ولا يَطْطِيرُونَ ، وعلى ربهم يتوكلون^(١٠٩).

واته : له فرموده یه کی (صحیح) دا هاتوو که ئه و هفتا هه زاره ی ده چنه به هه شته وه به بی لپی رسی نه وه ئه واته نه که داوا له کهس ناکه ن نزی چاکی و نه وه یان به سه ردا بخوینی ، داوا له کهس ناکه ن داخیان بکات ، په شپین نین ، پشتیش به خوای خویان ده به ستن .

ده ره نجام ده گه ی نه ئه و پاستیه ی که فرموده کانی داخ کردن چوار جور شت له خو ده گریت :

یه کهم : نه نجامدانی داخ کردن .

دوهم : هه ز پینه کردنی .

سی یه م : ستایش کردن نه وه که سه ی وازی لیه ی ناوه .

چواره م : قه ده غه کردنی .

سو پاست بۆ خوا هیچ دژیه یه کبوونی که له نیوان فرموده کاندایه دینا کریت ، چونکه نه نجامدانی به لگه ی شیاو بو نیه تی . هه ز پینه کردنی به لگه ی قه ده غه کردنی نی یه . ستایش کردن نه وه که سه ی وازی لیه ی ناوه ، به لگه یه له سه ر نه وه ی که وازی لیه ی نانی شایسته تره چاکتره . قه ده غه کردنیشی ده چیه بواری هه لباردن و (الکراهه) وه ، یا نه و جوریه که پیویست نی یه ، به لگو به کار ده هی تریت له ترسی تووشبوون به نه خووشی . خواش زاناته ره .

١٠٩ - صحیح : أخرجه أحمد (١ / ٢٧١ ، ٣٢١) ، والبیاری (٤ / ١٩٢) ، (٧ / ١٧٤) ، (٨ / ١٢٤) ، ١٤٠ ، (١ / ١٣٧ ، ١٣٨) ، والترمذی (٢٤٤٦) ، کلهم عن حصین بن عبدالرحمن ، عن سعید بن جبیر عن ابن عباس فذكره في حديث طويل .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی قیلا :

أخرجنا في الصحيحين من حديث عطاء بن أبي رباح ، قال : قال ابن عباس : ألا أريك امرأة من أهل الجنة ؟ قلت : بلى . قال : هذه المرأة السوداء ، أتت النبي ﷺ فقالت : إني أضرع ، وإني أتكشف فادع الله لي ، فقال : إن شئت صبرت ولك الجنة ، وإن شئت دعوت الله لك أن يعافيك ، فقالت : أصبر . قالت : فإني أتكشف ، فادع الله أن لا أتكشف ، فدعا لها^(١١٠).

واته : (عطاء) ی کوردی (أبي رباح) ده لیت : (ابن عباس) پی گوتم : ئایا ژنیکی بهه شتیت پیشان بدهم ؟ گوتم : به لئ . فهرمووی : ئه وژنه پهش پیسته به ، هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ وگوته : من ئی ده مگرئ و خۆم دهرده خه م بۆم بیاریره وه ، ئه ویش فهرمووی : ئه گهر ده ته ویت ئارام بگره بهه شتی ده بیت ، ئه گهر ده شته ویت بۆت ده پارێمه وه له خوای تعالی چاره سهرت ده کات ، گوته : ئارام ده گرم ، به لام خۆم دهرده خه م بۆم بیاریره وه بۆ ئه وه ی خۆم دهرنه خه م ، ئه ویش بۆی پارپایه وه .

ده لیم _ (ابن القيم) _ ئی دوو فیتییه : فیتییه که به هۆی پوچه پیسه زیانفرۆشه دپنده کانی سهرزهویه وه به ، فیتییه کیش به هۆی نه خۆشی و خه لته خراپه کانی له شه وه . لیسه دا ئه م به شه ی دوومه که پزیشکان ئیایدا سه رقائ و به دوا ی هۆو چاره سه ریدا ده گه پێن .

به لام فیتی پوچه پیسه کان ، پیشه ولو ئاقل و ژیریان دانی پێدا ده نین و ، به دووری دانانین ، دانیشی پێدا ده نین که چاره سه ری ده گه پیتسه وه بۆ پوو به پوو بوونه وه ی پوچه شه رفه

خێرداره به رزهكان له گهڵ ئه و پوچه پيسه به گێچه له زيان فرۆشه درێندانه دا ، به شێوه يهك پال به شوێنه واره كانيانه وه بێتن و ، به ره لهستی كرده وه كانيان بكن و پوچيان بكنه وه ، ئه مهش له لايه ن (بقراط) وه له هه ندی له كتيبه كانيدا باسكراوه ، ئينجا باسی هه ندی چاره سه ربۆ ئ دهكات و ، ده لیت له راستیدا ئه مه بۆ ئه و فیتییه ی هۆكاری ده گه رپته وه بۆ تیکه لاو مادده خراپه كانی لهش به سووده ، به لام ئه و فیتییه ی به هۆی پوچه پيسه زيانفرۆشه درنده كانه وه دروست ده بیټ ، ئه و چاره سه ره ی سه ره وه مانی بۆ به سوود نا بیټ .

به لام پزیشكه نه فام و سه قهت و سووكه كان و ، ئه وانه ی به لایانه وه ئاینداریتی پووكه شی به پوالت (الزندقه) فه زیلهت و چاكه داریه ، ئه وانه نكوژی له فیتی پوچه زيانفرۆشه درنده كان ده كن و ، دانی پيدا نانین كه كاریگه ری له جه ستی كه سی ئ لیکراو بكات و ، هه یج به لگه یه كیشیان به ده ست وه نی یه به ده ر له نه فامی ، ئه گینا له بواری پزیشكایه تیدا هه یج شتێك نی یه ئه وه به دوور دابنیت و نكوژی لی بکات ، هه ست و بوونیش شایه تی بۆ ده دات ، كاتیكیش هۆكاری هه موو فیتییه كان ده گه رپننه وه بۆ زالبسوونی هه ندی له خه لته خراپه كان به سه ر له شدا ، به هه له دا چوونه ، چونكه بۆچونه كانیان به راست داده نریت بۆ هه ندی له جۆره كانی ئ نهك هه مووی به تیکرا .

پزیشكه كۆنه كان ناوی ئه م جۆره فیتییه یان نابوو به : نه خۆشی ئیلامی و ، ده شیانگوت : به هۆی پوچه زيانفرۆشه درنده كانه وه یه .

به لام (جالینوس) و كه سانی تریش ، هه ستاون به لیکدانه وه ی ناوانانه كه ی پزیشكان كۆن و ، ده لێن : له راستیدا پتییان گوروتوه نه خۆشی ئیلامی چونكه ئه م نه خۆشیه له سه ردا پووده دات و ، زيان به به شه ئلاهیه پاكه كه ده گه یه نیت كه جیگه كه ی ده ماغه .

هۆكاری ئه و لیکدانه وه شیان ده گه رپته وه بۆ نه فامیان به رامبه ربه و پوچه زيانفرۆشه درێندانه و ، حوكمه كانی و ، كاریگه ریه كانیان ، پاشان پزیشكه ئاینداره به پوالت ته كانیش هاتن و ته نها جۆری یه كه می فیتیان سه له ماند كه به هۆی تیکه لاو خراپه كانی له شه وه دروست ده بیټ .

ہرکے سیکیش ژیریتی و زانیاری ھے بیٹ بہ رامبر بہ و پوچہ زیانفرۆشہ درندانہ پیدہ کەنی
بہ نہ فامی ئەو کەسانو لاوازی ئەقل و ژیریان .

خۆچارەسەرکردن لە فێی پوچە درندە زیان فرۆشەکان :

چارەسەری ئەم جۆرەشیان بە دوو کار دەکۆیت : کاریکیان لە لایەن کەسە فیدارە کەوێە
، کاریکیشیان لە لایەن کەسی چارەسەرکارەوێە ، بۆیە کاری کەسی فیدار بریتێە لەوێ
دەبیٹ نەفسی بە ھێز بیٹ ، بە راستگۆیی پوو لە دروستکارو دامێنری ئەم پوچە زیانفرۆشانە
بکات و ، بەو دوعاو نزا (صحیح)انە ی کە لە سوونەتی پیغەمبەری خوا دادا ﷺ ھاتووہ دوعاو
نزا بکات و پەنا بە خوای پەرورەدگار بگۆیت ، بە جۆریک پیکەوتن و پیکھاتنی دل و زمانی تیدا
بەرچەستە ببیٹ ، چونکە ئەمە جۆریکە لە جەنگان و ، جەنگاوەریش ناتوانیٹ تۆلە لە
دوژمنە کە ی بکاتوہ مەگەر بە دوو کردار : یە کە میان پیویستە خودی چە کە کە راست بیٹ و
کەموکۆپی تیدا نەبیٹ و چاکیش بیٹ ، دووہ میان دەبی بآلی ئەو کە سەش بە ھێز بیٹ ،
ھەرکاتیش دانە یەکیان دواکەوت ئەو چە کە کە بە تەنھا سوویدو ھێزێکی ئەوتوی نابیٹ ، ئە ی
ئەگەر ھەردوو شتە کە نەبوو دەبی چۆن بی : ئەو کاتە دل کاوڵ دەبیٹ و جۆرەکانی
یە کتاپەرستی و ، پشت بەستن و ، لە خوا ترسان و ، پووکردنە خواو ، پارانەوێ تیدا نابیٹ
و ، ھیچ چەکیکیشی بە دەستوہ نابیٹ .

کەسی چارەسازیش : دیسان دەبی ھەردوو چە کە کە ی پی بیٹ ، چونکە ھەندی لە
چارەسازان تەنھا دەلێن :

(أَخْرَجَ مِنْهُ) واته لیتی بچۆ دهره وه ، یا ده لیت : (بسم الله) ، یا ده لیت : (لا حول ولا قوة إلا بالله) ، که چی پیغه مبهری خوشه ویست ﷺ ده یفرموو : ((أَخْرَجَ عَدُوَّ اللَّهِ ، أَنَا رَسُولُ اللَّهِ))^(۱۱۱).

واته : (لیتی بچۆ دهره وه نهی دوزمنی خوا ، من پیغه مبهری خوا) .

پیشخوا (ابن تیمیه) فیدار چار سه ر ده کات :

شیخی پایه به رزی خوشمانم ده بیسی _ مه بهستی (شیخ الإسلام ابن تیمیه) بوو _ که سیکی ده نارد بۆ لای که سی قی لیکراو بۆ نه وهی له گه ل نه و پوحه دا بدوی که چۆته جهسته یه وه ، نه و که سه ش ده یگروت : شیخ پیت ده لی بچۆ دهره وه ، نه مه حه لال نی یه بۆ تو ، نیت که سی قی لیکراو به هۆشی خۆی ده هاته وه ، په تگه خۆشی قسه ی له گه ل بکر دایه ، له وانه ش بوو پوحه که سه رکه ش و بی گوی بوا یه و به لیدان ده یکرده دهره وه ، نه و کاته قی لیکراوه که به هۆشی خۆی ده هاته وه وهستی به نازار نه ده کرد ، نیت وه که سانی تری جگه له نیت مه ش چه ن دین جار نه وه مان لیت وه بینوه .

به زۆری نه م نایه ته ی به گویی که سی قی لیکراو ده خویند ﴿أَفَصَبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَا وَا أَنْكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ [المؤمنون : ۱۱۵] واته : ﴿أَفَصَبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَا وَا نایا نیت وه گومانان و ابو وه که بیکومان نیت وه مان به بی هوده دروست کرد وه ﴿وَأَنْكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ وه بیکومان نیت وه ناگه ریت وه بۆ لای نیت مه^(۱۱۲).

بۆی باسکردم _ واته (شیخ الإسلام ابن تیمیه) _ که جار یکیان نه و نایه ته ی به گویی که سیکی قی لیکراو ده خویند ، پوحه که گووتی : به لی و له گه ل گوتنیشیدا دهنگی دریت کرد وه . داریکم بۆ هه لگرت و نه مه ندهم به و داره به په گه کانی لای ملیدا کیشا ، تا دهستم

۱۱۱ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۷۰) ، وابن ماجه (۲۵۴۸) وصححه الألباني في الصحيحة (۸۷۵) .

۱۱۲ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسر ی قورتان .

ماندوو بوو به هوی زوری نهو لیدانه وه ، ناماده بوانیش هیچ گومانیکیان به لاره نهما که به هوی نهو لیدانه وه دهریت . له کاتی لیدانه کدا گووتی : من خوشم دهوی ، منیش پیم گووت : نهو خوشی ناوی . گووتی : من دهمهوی چه جی پی بکم ، منیش پیم گووت : نهو نایهوی چه ج له گه ل تودا بکات ، نهو جا گووتی : له بهر ریژی تو وازی لیده هیتم ، شیخ فرمووی : گووتم : به لکو بۆ گوئی رایه لی خواو پیغه مبه ره که ی وازی لی بیته ، گووتی : نهو لای ده چمه دهره وه ، شیخ فرمووی : که سه ئی لیکراوه که ههستاو ئاوړیکی به راست و چه پی خویدا دایه وه ، گووتی : چ منی هیئاو ته خزمه تی شیخ ؟ ناماده بوانیش پیمان گووت : نهی نه هه موو لیدانه ؟ گووتی : نهی له سه رچ لای دلوم که هیچ تاوانیکم نی یه ، نه وه بوو به هیچ شیوه یه که ههستی بهو لیدانه نه کرد .

ههروه ها (شیخ الإسلام) به خویندنی (آیه الكرسي) چاره سه ری فیداری ده کردو ، فره مانیشی به زور خویندنی ده کرد بۆ _ هه ربوو که سی ئی لیکراو که سی چاره سه رکاریش _ ههروه ها به خویندنی ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴾ و ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴾ چاره سه ری نه خوشی ده کرد .

به گشتی . نه م جوړه له ئی و ، ههروه ها چاره سه ره که شی هیچ که س نکولی لی ناکات جگه له که سیککی که م زانست و که م نه قل ، زوری ی زالیونی پوچه پیسه زیانفرۆشه کان به سه رکه سانی گونجاودا ده که پیتته وه بۆ که می خواپه رستی و که می ناینیان ، خراپوونی دل و زمانیان سه بارهت به پاستیه کانی زیکرو ، نزاکانی خو په نادان به خواو ، قه لابه ندیه کانی پیغه مبه ری خوا ﷺ و قه لابه ندیه ئیمانیه کان ، بۆیه نهو پوچه پیسه زیانفرۆشه دپندانه پوو به پووی پیاو بی چه که ده بیته وه ، په تگه به پووتی بیبینیت و کاری تی بکات .

ئەگەر پەردە لادەیتەو ، دەبینی ژۆریەى نهفسى مرفه‌كان فیداری ئه‌و پوچه‌ پيسه‌ زيانفرۆشانه‌ و ، بوونه‌ به‌ دىلى ژێر ده‌ستيان و نه‌ویش ده‌يانبات بۆ هه‌ر جیگه‌یه‌ك ئاره‌زووى لایبیت ، كه‌چى توانای خۆپاراستن و هه‌روه‌ها سه‌پنچچىكرنى فرمانه‌كانیشى نى به‌ ، نه‌مه‌ گه‌وره‌ترین فیه‌ كه‌ كەسى تووش بوو خه‌به‌رى نابیتەو تا كاتى مائاوايى ، له‌وى دلتیا ده‌بیت كه‌ ئه‌و فیداری راسته‌قینه‌ بوو ، والله‌ المستعان *

چاره‌سه‌رى ئه‌م جۆره‌ فیه‌ به‌ جووتبوونی نه‌قلی ته‌ندروست ده‌بیت له‌ گه‌ل ئه‌و ئیماندا كه‌ پێغه‌مبه‌ران هه‌تاویانه‌ ، به‌هشت و تاگر بخاته‌ به‌رچاوى خۆى و به‌رده‌وام له‌ دلیدا بن ، بیر بکاته‌وه‌ له‌ خه‌لكى دونیاو ، ئه‌و تۆله‌ و سزله‌ به‌لایانه‌ى به‌ سه‌ریاندا دیت و ، له‌ جیگه‌كانیاندا داده‌به‌زیت وه‌كو لێزمه‌ى باران و ، ئه‌وان ئى گرتوونی و خه‌به‌ریان نابیتەو . چەند ئه‌م جۆره‌ فیه‌ به‌ هه‌زه‌ ، به‌لام له‌ به‌ر گشتیبوونی به‌لاکه‌ تا ئه‌و ئاسته‌ى ته‌نها فیدار ده‌بینریت ، ئیتى شته‌كه‌ به‌ ئاناسایى و نكۆلیتکرو ته‌ماشایا ناکریت ، بۆیه‌ به‌ هه‌وى ژۆریوونی فیداره‌كانه‌وه‌ خۆیان بوون به‌ نكۆلیکاری ئه‌و كه‌سه‌ چاكانه‌ى كه‌ په‌وشتى ئه‌و خه‌لكه‌ به‌ شتێكى ئاناسایى ته‌ماشای ده‌كەن و نكۆلیی لێده‌كەن و كه‌سى چاكیش بوو به‌ غه‌ریبه‌ .

ئەگەر خۆای تعالی‌ ویستی هه‌بى‌ چاکه‌ى خۆى به‌رامبه‌ر به‌ به‌نده‌كه‌ى خۆى ده‌رپریت ، ئه‌وا له‌م فیه‌ به‌ خه‌به‌ر دیتەو ، ته‌ماشای كه‌سانى دونیا وىست ده‌كات كه‌ ئى گرتوونی به‌راست و چه‌پدا به‌ جیاوازی چینه‌كانیان وه‌ ، كه‌وا كه‌سانێك شیتى به‌ ته‌واوى كه‌نه‌فتى كرده‌وه‌ ، كه‌سانێكیشیان جار به‌جاریكى ژۆر كه‌م به‌ خه‌به‌ر دیتەو ، دواى ده‌چیتەو سه‌ر شیتیه‌كه‌ى خۆى ، كه‌سانێكیشیان جارىك به‌ خه‌به‌ر دیتەو جارێكیش شیت ده‌بیتەو ، ئه‌و كاته‌ى به‌ خه‌به‌ر دیتەو كرده‌وه‌كانى خه‌لكانى به‌ خه‌به‌رو ئاقل نه‌نجام ده‌دات ، پاشان جارىكى دیکه‌ فیه‌كه‌ ده‌یگریتەو تووشى سه‌رلێشێوان ده‌بیت .

به شیک : سه بارهت به و فییهانی به هوی خه لته کانی له شه وه دروست دهین :

به لام فیی خه لته کان ، جۆره فییه که پێگری له ئەندامه نهفسیه کان دهکات که به کرده وه و جولانه وه و پاگرتنی پێکێتی لهش ههستیت به پێگرتنیکی ناتاو نیوه ، هۆکاره که شی دهگه پێته وه بۆ خه لته یه کی لینج که پێپه وه کانی ناوه پێکی میشک داده خات به داخستنیک ناتاو ، بۆیه پێگری دهکات ههست و جووله ی پێدا تێپه بیت و ، ههروه ها به شیوه یه کی ته و او و به بی بچران و به بهرده وامی پێگری تێپه بوونیشی به نیو ئەندامه کانی تریشدا دهکات ، پهنگه هۆکاری تریشی هه بی وه کو بایه کی چر که له پێپه وه کانییدا ده وهستیت ، یا هه ندی له هه لاه و بۆخی خراپ که له هه ندی ئەندامه کانی تره وه بۆی به رز ده بیتته وه ، یا هه ر چۆنیه تیه کی تری توندو تیژ ، بۆیه میشک کرژ ده بیتته وه و دیتته وه یه ک ، بۆ کردنه دهروه ی نه و شته زیانبه خشانه ، له گه لیشیدا کرژ سوون و هاتنه وه یه ک هه موو ئەندامه کانی لهش ده گرێته وه ، بۆیه چیت مرۆف تولانی نامینیت به پێکی بوهستیت ، به لکو ده که ویت و ، به زۆری که ف له زاریدا ده رده که ویت .

ئه م نه خۆشیه به یه کێک له نه خۆشیه تونده کان داده نریت به گوێره ی کاتی پوودانی زۆر به ئازاری به تایبته ، ههروه ها به یه کێک له نه خۆشیه درێژخایه نه کان داده نریت به گوێره ی درێژی مانه وه ی و ، قورسی و نا په حته ی چاک بوونه وه ی ، به تایبته ئەگه ر نه و که سه ته مه نی بیست و پینج سالی تێپه رینیت و ، ئه م نه خۆشیه ی له میشکا بیت ، به تایبته ئەگه ر له ناوه پێکیشیدا بیت ، نه و کاته فییه که لێ جیا نابیتته وه به رده وام له گه لیدا ده بیت ، (بقراط ده لیت : ئی له م جۆره که سانه دا ده مینیتته وه تا ده مرین .

پاش زانینی ئەمە ، بۆمان پوون دەبێتووە ئەو ژنەی کە فرمووده کە ی سەرەوێ باسی دەکات ، کەوا قی دەیگرت و خۆی دەردەخست ، پێدەچێ فیکەی لەم جوړه فییه بیت ، پیغه مەبری خوا ﷺ بە یمانی بەهەشتی دایه ئەگەر لە سەر نه خوشیه کە ی ئارام بگرت و ، بۆشی پاراپایووە چیتەر لە کاتی فیکەیدا خۆی دەرنەخات ، مافی هەلبژاردنی دایه دەست خۆی لە نیوان ئارام گرتن و بەهەشت و ، لە نیوان ئەوێ دوعای شیفای بۆ بکات بەبێ دەستەبەریە ک بۆ چاکبوونەوێ ، بۆیه ژنە کە ئارامگرتن و بەهەشتی هەلبژارد .

ئەوێش بەلگەی شیاویتی وازلێهێنانی خۆچارەسەرکردن و خۆتیمارکردن ، وە چارەسەری پووحە زیانفرۆشەکان بە نزاو دوعاو پووکردنە خوا یی تعالی ، کردەوانیکی ئەوتۆ ئەنجام دەدات کە هەرگیز چارەسەری پزیشکان پێی ناگات ، کاریگەری و کردەوێکەانی و ، کاردانەوێ سەروشت بەرامبەر بەوانە لە کاریگەری دەرمانە جەستەییەکان بەهێزترە ، ئیمە و کەسانی تریش چەندین جار ئەوێمان تاقی کردۆتووە ، پزیشکانی ئاقل و ژیرانیان بەوێدا ناوێ کە کاری هێزە نەفسیەکان و ، کاردانەوێ چاکیان لە چاکبوونەوێ نەخۆشیکاندا پۆلیکی نۆر بەهێزو سەرسوپمێن دەبینیت ، لەم بوارەدا ئایندارە بە پۆلەتەکان (زنادقة) بوخەلکانی سووک و پرسیو ، نەفامەکان نۆرتین زیان بە پیشە ی پزیشکیی دەگەینن .

وادیە کەوێت فیتی ئەو ژنەی لە فرمووده کە ی سەرەوێ باسکرا لەم جوړه بیت ، لەوانەشە لە لایەن پووحە بە گێچەلەکانووە بیت ، پیغه مەبری خواش ﷺ مافی هەلبژاردنی نیوان دوو شتی دایه دەست خۆی ، بریتی بوون لە ئارامگرتن لە سەر نه خوشیه کە و چوونە بەهەشتووە ، یا بۆی دەپارێتووە خوا یی تعالی شیفای بدات ، ئەویش ئارامگرتن و داپۆشینی جەستە ی هەلبژارد . والله أعلم .

به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی نه خوشی دهرده لاقه دا (عرق النساء) :

روی ابن ماجه في سنته من حديث محمد بن سيرين ، عن أنس بن مالك ، قال : سمعتُ رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ يقول : ((نَوَاءُ عِرْقِ النِّسَاءِ أَلْيَةُ شَاوٍ أَعْرَابِيَّةٍ تُذَابُ ، ثُمَّ تُجَزَّأُ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ ، ثُمَّ يُشْرَبُ عَلَى الرَّيِّقِ فِي كُلِّ يَوْمٍ جُزْءٌ))^(۱۱۲)

واته : (أنس) ی کوپی (مالک) _ خوای لی پازی بیّت _ فهرموویتهی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((دهرمانی دهرده لاقه دوگیکی مه پی دهشته کیه ده توینریتیه وه ، پاشان ده کریته سی به شه وه ، هه موو پۆژیک پیش خواردنی به یانی به شیک ده خوریتیه وه)) .

دهرده لاقه : نازاریکه له جومگهی کلۆته وه دهست پیده کات و ، له پشتیه داده به زیتیه سه رپان و پیده چی دابه زیتیه سه رپازنه ی پی ، چه ند ماوه که شی دریزه بکیشیت ، دابه زینی زۆتر ده بی ، له گه لیدا هه موو لاق و پان لاواز ده بیّت . فهرمووده که ی سه ره وه مانایه کی زمانی و ، مانایه کی پزیشکیش ده به خشیت .

مانا زمانیه که ی : به لگهی شیاویتی ناوانی ئەم نه خوشیه به (عرق النساء) واته دهرده لاقه به پیچه وانیه نه و که سانه وه که پزگهی له م ناوانه ده که ن و ، ده لاین : وشه ی (النساء) خودی په گه که یه و ، نابیت شت (إضافة) بکریته سه رخزی له زمانی عه ره بیدا .

وه لایم ئەم بیژره به دوو پوو ده دینه وه : یه که میان : وشه ی (العرق) واته په گ و ده مار له وشه ی (النساء) گشتیتره ، بویه ئەم ناوانه له پووی (إضافة) کردنی (العام

(مویه بۆ سەر (الخاص) واتە گشت بۆ سەر تاییەت : وەکو دەلێی : (کل الدارهم أو بعضها) ،
هەموو دیرەمەکان یا هەندیکێ .

دووهمیان : ووشەی (النَّسَا) بریتیە لەو نەخۆشیە ی چۆتە نێو (العرق) هەو بۆیە ئەم
(إضافة) یە لە پەروێ (إضافة) کردنی شتیکیە وە یە بۆ جیگە کە ی خۆی . گووترایە :
ناوتراوە بە (النَّسَا) چونکە ووشەکە مانای بیرچوونەو دەبەخشیت لە زمانی عەرەبیدا
ئەمەندە ئازارە کە ی زۆرە هەموو شتیکی تر بێر دەباتەو ، ئەم پەگەش لە جومگە ی
کلۆتەو دەست پێ دەکات و ، بە خوارووی لاق لە پشتی پارزە ی پێو کۆتای دیت لە
بەری راستەو لە نێوان ئیسکی لاق و ژێتەکاندا (الوتر) . بەلام مانا پزیشکیەتیە کە ی :
پێشتر ئاماژەمان پێدا کە گرفتاری پێغەمبەری خوا ﷺ دوو جۆرە : یە کە میان : گشتی یە
بە گوێزە ی زەمەن و ، شوێن و ، کەسەکان و ، بارودۆخەکان . دووهم : تاییەت بە
گوێزە ی ئەم شتانەو یا هەندیکیان ، بۆیە ئەم فەرموودە دەکەوێتە جوارچێوە ی ئەم
بەشەیانەو ، چونکە فەرموودە کە گرفتاریکە بۆ عەرەب و ، خەلکی حجازو ، دەوربەریان
، بە تاییەت عەرەبە دەشتەکیەکان ، کە ئەم چارەسەرە بە سوودترین چارەسەرە بۆیان ،
چونکە ئەم نەخۆشیە بە هۆی ووشکیتیەو پوودەدات ، لەوانەشە بە هۆی مادە یەکی چرپی
لینجەو تووشیان بێت ، بۆیە چارەسەرە کە ی بە پەوانکردنەو ، دووگیش دوو خاسیەتی
تێدا یە : پێگە یاندن و ، نەرم و شل کردنەو ، ئەمەش هۆکارە بۆ پێگە یاندن و کردنە
دەرەوێ مادە کە ، ئەم نەخۆشیەش پێویستی بەم دوو شتە یە .

سەبارەت بە دەستنیشانکردنی مەپێ دەشتەکیش لە بەر زۆر کەمیتی کەم و کۆپەکانی و
، بچوکی بێبی و ، پاکیتی و نەرم و نیانی ناوەرۆکی بوو ، بە تاییەت لەو پەگاکە ی کە لە سەر
پووە کە دەشتەکیە گەرمەکان دەلەوەرێت ، وەکو (الشیح) و (القیصوم) و ، پووە کەکانی
دیکە ، چونکە ئەگەر ئازەل لە سەر ئەم پووەکانە لەو پەرا ، خووی سروشتی پاک ی ئەو
پووەکانە دەچێتە نێو گۆشتەکیەو نەرم و نیانی و چاکیتیە کە ی زیاتر دەکات و ،

خوویهکی سروشتی چاکیش به گۆشتی نازەلەکه دەبەخشیت ، بەتایبەت دووگ ، دەرکەوتنی کاریگەری ئەم پووهکانە لە شیردا زۆرترە بە یەرلوردی گۆشتەکی ، بەلام دووگ خاسیەتی پێگەیاندن و شل کردنەوهی لە شیر زۆرترە . وەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا دەرمانی زۆریە نەتەوهکان و دەشتەکان بە دەرمانە تاکەکان و پزیشکە هیندیەکانیش لە سەر ئەم بۆچونە .

بەلام نەتەوهکانی پۆم و یونان ، دەرمانە تیکەلەکان بەکار دەهێنن ، بەلام کۆپان لە سەر ئەوهی که کارامەیی پزیشک لەوه دایە بە خۆراک چارەسەر بکات ، ئەگەر بیتوانا بوو ئەوجا بە دەرمانە تاکەکان ، ئەگەر دیسان بیتوانا بوو ئینجا بە دەرمانە زۆرکەم تیکەلەوهکان .

پێشتریش ئاماژەمان پێدا که بە زۆری عەرەب و خەلکە دەشتەکیەکان تووشی نەخۆشیە سووکەکان دەبن ، بۆیە دەرمانە سووکەکانیان بۆ دەشی ، ئەوەش دەگەرێتەوه بۆ ئەوهی خواردنەکانیان بە زۆری سادەیه . بەلام نەخۆشیە تیکەلەوهکان ، بە زۆری بەهۆی تیکەلەوهکردنی خۆراکەکان و جۆرلوجۆریی و جیاوازیانەوه پوودەدات ، بۆیە دەرمانە ناویتهکانی بۆ هەلبژێردراوه . والله تعالی اعلم .

بەشیك : سەبارەت بە رێبازی پیغهەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی

وشکیی خوو وە چۆنیەتی نەرم و نیان کردنەوهی :

رَوَى التِّرْمِذِيُّ فِي " جَامِعِهِ " وَابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ — صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ — : بِمَانَا كُنْتُ تَسْتَمْشِينَ ؟ قَالَتْ : بِالشَّبْرِ ، قَالَ : حَارَّ جَارٌ . قَالَتْ : ثُمَّ اسْتَمَشَيْتُ بِالسَّنَا : فَقَالَ : لَوْ كَانَ شَيْءٌ يَشْفِي مِنَ الْمَوْتِ لَكَانَ السَّنَا^(١١٤)

واته : (أسماء) ی کچی (عُمَيس) _ خوای لی پازی بیت _ فره موویته تی : پیغه مبهری خوا ﷺ پی پی فره مووم : به چ شتیك خوری خۆت نهرم و نیان ده كه یته وه ؟ (أسماء) فره مووی : به (الشَّبْرُم) ، نه ویش فره مووی : گهرم و توونه . (أسماء) فره مووی : پاشان خوری خۆم به پروه کی (السَّنا) نهرم و نیان ده كرده وه : پیغه مبهری خوا ﷺ پی پی فره مووم : نه گهر شتیك هه بوايه مردنی چاك بكر دایه وه پروه کی (السَّنا) ده بوو .

وَبِی سُنَنِ ابْنِ مَاجَهٗ " عَنْ اِبْرَاهِمَ بْنِ اَبِي عَبْلَهٗ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنِ اُمِّ حَرَامٍ ، وَكَانَ قَدْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقِبْلَتَيْنِ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ : عَلَيْكُمْ بِالسَّنَا وَالسَّنَوْتَ ، فَإِنْ فِيهِمَا شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا السَّامُ ؟ قَالَ الْمَوْتُ .

واته : له (عبدالله) ی کوی (أم حرام) وه _ خوای لی پازی بیت _ كه له خزمه تی پیغه مبهری خوا دا بوو ﷺ نه و پۆژه ی نوێ زیان بۆ هه ر دوو قیبه كه كرد ده فره میت : گوئیستی پیغه مبهری خوابووم ﷺ ده یقه رموو : (السَّنا) و (السَّنَوْتَ) به کاری پێن ، چونكه نه و دوانه شیفان بۆ هه موو نه خۆشیه ك جگه له (السَّام) ، گوتره نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ (السَّام) چی یه ؟ نه ویش فره مووی : مردنه .

فره مایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ (بماذا كُنْتَ تَسْتَمِشِينَ ؟) واته : به چ شتیك خوری خۆت نهرم و نیان ده كه یته وه تا وه كو پتیكات و ئاسایی بیته وه ، بۆ نه وه ی نه چیته باری وه ستانه وه ، تووشی زیان بیت به به ندبوون و نه توانایی ده ر پێنی پازو نیاز . بۆیه لی ره دا به ده رمانی په وانكار گوتره وه پێكار . كه سانێکی تریش ده لێن : چونكه كه خوری نه و كه سه په وان ده بیته وه ، به زۆری پێ ده كات بۆ جێ به جێ كردنی پێ داویستیه كانی .

فره مایشته كه ی سه ره وه به م شیوه ش (ربوايه) ت كراوه : (بماذا تستشفين ؟) واته به چ شتیك چاره سه ری خۆت ده كه یته ، نه ویش فره مووی : به (الشَّبْرُم) ، كه سه ره به كۆمه لی

دەرمانه (الیتووعیة) كانه^(۱۱۰)، ئەم دەرمانه بریتیه له: تووێکلی پەگی دارێک، که گەرم و ووشکە له پله چواردا، چاکترینیان ئەوەیە که بۆ سورایی دەرپوانییت و، سووک و ناسک و تەنکە له پێستی پێچراوه دەچیت، بە گشتی له کۆمەڵی ئەو دەرمانانەیه که پزیشکان ئامۆژگاری وازلێهێنانی دەکەن له بەر ترسناکی و، له بەر ئەوەی له پادەبەدەر پەوان دەکاتەوه .

فەرمايشتی پیغه مبهري خوا ﷺ (حَارُّ جَارٌ) بەم شیۆش هاتوه : (حَارُّ يَارٌ) _ (أَبُو عُبَيْد) ده‌لێت : عەرەب تۆریه‌ی گو‌ف‌تارەکانیان به (یاء) دەر‌ده‌بێن بۆیه گووتویانه : (یَارٌ)،

ده‌لێم _ (ابن القيم) _ : به دوو شیۆه لێک‌دراوه‌ت‌وه : یه‌که‌میان : که پیغه مبهري خوا ﷺ فەر‌موویه‌تی : (حَارُّ جَارٌ) به _ جیم _ : واته تۆر پەوانکار بۆیه پیغه مبهري خوا ﷺ به تۆر گەرم و تۆر پەوانکار وه‌سفی ده‌کات، له بنچینه‌شدا هەر ئاوه‌هایه . (أبو حنیفة الدینوری) (نه‌مه‌ی فەر‌مووه . دووه‌میان : _ ئەمه‌ش پاس‌ته _ ئەو دەر‌پێنه له زمانی عەر‌بیدا (الإبتاع) ه، مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیان به‌و شیۆزی دەر‌پێنه (تأکید) کردنی ووشه‌ی یه‌که‌مه که (حَارٌ) به ووشه‌ی دووه‌م که (جَارٌ) ه . لێ‌ده‌دا شیۆزی ووشه‌یی مانایی به‌کار‌ده‌هێنن بۆ (تأکید) کردن، بۆیه چاودێری ئەوه ده‌کەن که تۆریه‌ی پێته‌کانی هەر‌دوو ووشه‌ لێک بچن بۆ نموونه ده‌لێن : (حَسَنٌ بَسَنٌ) واته : چاکێکی ته‌واو، هه‌روه‌ها گووتویانه : (حَسَنٌ قَسَنٌ) به قاف، هه‌روه‌ها گووتویانه : (شَيْطَانٌ لَيْطَانٌ) واته : شه‌یتانیکی پێوه‌ نوساو، هه‌روه‌ها گووتویانه : (حَارُّ جَارٌ) ووشه‌ی (الجارٌ) یش ئەم مانایه ده‌به‌خشێت : واته ئەوه‌ی شتی‌ک پادە‌کێشیت، کاتی پێوه‌ی ده‌نوسیت، به‌ هۆی تۆر گه‌رمیه‌که‌ی و هێزی پاکێشانیوه، وه‌کو ئەوه‌ی دایمالێت و لێی بکاته‌وه . ووشه‌ی (یَارٌ) یش یا شیۆزه زمانیکی تری (جَارٌ) به

نمونه‌ی هندی گوفتاری دیکه‌یان وه‌کو (صِه‌ری صِه‌ریج) ، (الصهارى والصهاريج) ، وه
یا (إتباع) یکی سهر به‌خۆیه له زمانى عه‌ره‌بییدا .

پوهکی (السَّنا) :

به‌لام ووشه‌ی (السَّنا) ، به دوو شیوه ده‌رده‌بدرییت : (المد والقصر) واته :
دریژکردنه‌وه و کورتکردنه‌وه ، خۆشی پوه‌کیکی حیجازیه و چاکترینیشیان مه‌کیه‌که‌یه‌تی
، ده‌رمانیکی شه‌ریفه و هیچ ده‌رجامیکی خراپیشی نی یه ، نزیکه له میانجیتیه‌وه ، گهرم
و ووشکه له پله‌ی یه‌که‌مدا ، بۆ په‌وانکردنی هه‌ربوو سه‌فراو سه‌ودا به سووده ، دل به هیز
ده‌کات ، نه‌مه‌ش چاکیتیه‌کی په‌سه‌نه بۆ نه‌م پوه‌که ، به سووده بۆ نه‌خۆشی (
الوسواس السوداوي)^(١١٦) ، به سووده بۆ قَلْشَانی کاتیی پیستی ده‌ست و قاچ ، ده‌رد
ده‌کاته‌وه ، به سووده بۆ پێگری له بِلَاوونه‌وه‌ی توك ، به سووده بۆ نه‌هیشتنی نه‌سپێ
و ، کۆنه ژان (الصُّداع العتيق) و ، گولی و ، زیپکه‌و ، ئالووشی و خوروی و ، قی ،
خواردنه‌وه‌ی ئاوه‌که‌ی دواى کولان له‌وه چاکتره به کوترای بخورییت ، نه‌ندازه‌ی
خواردنه‌وه‌ی به قورسی سی دیره‌مه‌و ، له ئاوه‌که‌شی به نه‌ندازه‌ی قورسی پێنج
دیره‌مه . نه‌گه‌ر هه‌ندیك له گوله‌ وونه‌وشه‌و (زهرة البنفسج) میوژی سووری بی ناوکی
الزبيب الأحمر) له گه‌لدا بکولێنرییت ، چاکتر ده‌بی .

١١٦ _ الوسواس السوداوي : نه‌خۆشیه‌که به هۆی زَالِیوونی (السوداء) هوه به سه‌ر جه‌سته‌دا پووده‌دات به
ئاستێک بپوهوشی له گه‌لدا تێک ده‌چیت ، بپوانه : المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر ، کتاب الواو ، ج ٢ ،
ل ٦٥٨ . وه‌رگیز .

(الرازي) فەرموویەتی : (السُّنَا) و (الشَّاهِرَج)^(١١٧) خەلتە سوتاوەکان نەرم و ئاسان دەکەنەو ، بە سوودە بۆ گولی و خوڕویی . ئەندازەی خواردنەوێ هەر دانە یەکیشیان بە ئەندازەی قورسی چوار بۆ حەوت بێرەمە .

بەلام (السنوت) بە هەشت شێوە مانای لێکناوەتەو :

یەکەم : هەنگوینە .

دووەم : خۆشای هیزە پۆنە کە بە شێوەی خەتگەلێکی پەش بە سەر پۆنەکان دەردەکەوێت . (عَمْرُو) ی کۆپی (بَکَر السَّكْسَكِي) باسی کردووە .
سێ یەم : تۆوێکە لە تۆوی پەشکە (کەمون) دەچێت بە ئام کەمێک جیاوازی هەیە ، (ابن الأعرابي) باسی کردووە .

چوارەم : (الکمون الكرمانی) یە .

پێنجەم : (الرازيانج) ، (أبوحنيفة الثَّيَوَرِي) لە زاری هەندی لە دەشتەکیەکانەو باسی کردووە .

شەشەم : شویتە .

هەوتەم : خورمایە ، (أبوبکر) ی کۆپی (السُّنَى) زاناو پێشەوا باسی کردووە .
هەشتەم : ئەو هەنگوینە یە کە لە نێو هیزە پۆندا یە ، (عبداللطيف البغدادي) باسی کردووە .

هەندی پزیشکان گوتیانە : ئەمە شایستە یە بە ماناکە ی و ، نزیکیشە لە پاستیەو واتە : (السُّنَا) ی کوتراو تێکەڵ بە هەنگوینی تێکەڵاویبوی پۆن دەکریت ، پاشان دەلسریتەووە ئەمەش باشتەرە لەوێ بە تەنها بە کاریبێتێت ، چونکە ئەو دیوانە پۆلێکی کاریگەریان دەبێت لە چاکردنی (السُّنَا) دلو ، یارمەتیشی دەدەن بۆ پەوانکردن . والله أعلم .

وَقَدْ رَوَى التِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ يَرْفَعُهُ : ((لَنْ خَيْرَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ السَّعُوطُ وَاللَّدُودُ وَالْحِجَامَةُ وَالْمَشْيُ)) واته : (ابن عباس) _ خوا له خوی ویا بیشی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((چاکترین شتیک خوتانی پی چاره سه ربکه دهرمانیکه بکریته لووت و دهرمانیکه بکریته زارو که له شاخ گرتن و پیکردنه)) .

فرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ (والمشي) : واته پیکردن : چونکه پیکردن خوی مرؤف به پی ده مخات و نهرم و نیانی ده کات و ئاسانکاری بۆ پاشماوه کانیش ده کات بچنه دهره وه .

به شیک : سه باره ت به رپیازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه ربکردنی ئالووشی و خوروی و نهوی نه سپی دروست ده کات :

في الصحيحين من حديث قتادة ، عن أنس بن مالك قال : رخص رسول الله ﷺ لعبد الرحمن بن عوف ، والزبير بن العوام _ رضي الله تعالى عنهما _ في لبس الحرير لحكة كانت بهما .

وفي رواية : أن عبد الرحمن بن عوف ، والزبير بن العوام _ رضي الله تعالى عنهما _ شكوا القمل إلى النبي ﷺ ، في غزاؤهما ، فرخص لهما في قمص الحرير ، ورأيته عليهما^(١١٨)

واته : له (أنس) ی کوپی (مالك) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ مۆله تی دایه (عبد الرحمن) ی کوپی (عوف) ، (الزبير) ی کوپی (العوام) به وهی ئاوریشم ببۆشن ، له بهر ئالووشی و خورویه که تووشیان بوو .

له (ريوایه) تیکي دیکه دا : (عبد الرحمن) ی کوپی (عوف) ، (الزبير) ی کوپی (العوام) _ خوابان لی پازی بیت _ له غه زایه کدا ، به هوی نه سپیوه سکا ئایان برده خزمه تی

پێغه‌مبەری خوا ﷺ، ئەوەبوو ئەویش مۆلەتیدان کراسی ئاوریشم بپۆشن و ، خۆشم بینیم کراسە ئاوریشمەکیان پۆشیبوو .

ئەم فەرموودە بە دوو لایەن لە خۆ دەگرێت ، یەکەمیان : فیهی و ، ئەوتریان : پزشکی .

بۆ لایەنە فیهیکی : ئەوەی سوونەتی پێغه‌مبەری خۆی ﷺ لە سەر جێگیربوو پێپێدراوەتی پۆشینتی بۆ ژنان بە پەهای و ، حەرامبوونیەتی بۆ پیاوان مەگەر بۆ پێویستی و بەرژەوێکی بە پەسەند دانراو ، ئەو پێویستیش یا بۆ زۆر ساردیەکی ، ئەو مۆفە هێچی تر بە دیناکات بۆ پۆشین ، یا جگە لەو جگە شتیکی تری نی یە . هەرەها شیاو لە کاتی نەخۆشیەکانی گولی و ، خوروی و ، زۆری ئەسپیدا بپۆشرێت ، وەکو ئەوەی فەرموودەکی (انس) ئاماژە ی بۆ دەکات کە فەرموودە یەکی (صحیح) ه .

بەلام پێپێدراو : (صحیح)ترینی دوو (رِیوایە) ئەکە ی ئیمامی (أحمد) ه و ، (صحیح)ترینی دوو گوفتارەکی ئیمامی (الشافعی) یە ، چونکە بنە پەت تایبەت نەکرێن ، ئەگەر ئەنجامدانی کاریکیش بۆ کەسانێک لە ئومەت پێی پێدرا ، لە بەرەر هۆ و مانایەکی بێت ، ئەوا لە سنووری ئەو هێندە دەچیتە دەرەو هەموو ئەوانەش دەگرێتەو کە هەمان هۆ و مانایان تێدا بە دیدە کرێت ، چونکە حوکم گشتی دەبێت بە هۆی گشتیبوونی هۆکارەکیەو .

ئەو کەسانەش قەدەغە ی دەکەن ، گوتویانە : فەرموودەکانی حەرامکردن گشتی یەو ، فەرموودەکانی پێگەپێدانیش ئیحتیمالە تایبەت بێت بە (عبدالرحمن) ی کوپی (عوف) و (الزُّبَیْر) ه و ، بەلام پێدەچێ لە سنووری ئەو دووانە بچیتە دەرەو کەسانی تری جگە لەوانیش بگریتەو ، لێرەدا ئەگەر ئیحتیمالی هەردوو شتە کە کرا ، ئەوا گشتیکە شایستەتر دەبێ بە وەرگرتن ، بۆیە هەندێ لەوانە ی فەرموودە دەگیرنەو گوتویانە : ئیتر نازانم نایا پێگەپێدانە کە لە پاشی ئەوان هەموو کەسانی تر دەگریتەو ، یاخود نە ؟

بۆچونی راست : گشتیبونی موله تدانه که یه و ، هه موو که سیکی تریش ده گرتیه وه نه گهر هه مان به هانه یان هه بی ، چونکه بۆ گشتاندن نه ریتی شهرع به و جوریه ، به لام شهرع نه گهر حوکه که ی تاییه ت کرد به که سیکه وه ناشکه رای ده کات ، بۆنموونه پیغه مبه ری خوا ﷺ که هاوه لی به پیز (أبو بردة) ویستی قوریانی به بزنیکی ته من هه شت یا تو مانگه وه بکات ، پینی فرموو : ((تجزیک ولن تجزی عن آخر بعدک))^(۱۱۹) واته : ((بۆ تو ئه و بزنه جیگی مه ره که ده گرتیه وه به لام بۆ که سیکی تر جیگی ناگرتیه وه)) . هه روه ها وه کو فره مایشتی خوی تعالیه بۆ پیغه مبه ره که ی ﷺ سه باره ت به خواستنی ئه و ژنانه ی خویان پی ده به خشی : ﴿ خَالِصَةً لَّكَ مِنَ الدُّنْيَا ﴾ [الأحزاب : ۵۰] واته : (ئه مه یان) ته نیا بۆ تو دروسته به جیا له ئیماندارانی تر^(۱۲۰)

حه رامکردنی ئاوریشم : له راستیدا ده چیته بۆاری داخستنی ده رگای به هانه وه^(۱۲۱) ، بۆیه بۆ ژنان ریگی پیداو ، هه روه ها بۆ پرکردنه وه ی پیویستی که و ، له بهر به رژه وه ندیه کی په سه ندرکاو ، ئه مه ش یاسایه کی گشتیه بۆ داخستنی ده رگای به هانه ، چونکه له کاتی پیویستی و به رژه وه ندیه کی په سه ندرکاو دا ریگی پیده درئ ، به هاوشیوه ی حه رامکردنی ته ماشا کردن بۆ داخستنی ده رگای به هانه به رامبه ر به و که سانه ی ویستی نه نجامدانی

۱۱۹ - صحیح : أخرجه أحمد (۴ / ۴۵) عن البراء عن خاله أبي بردة فذكره ، وأخرجه مالك في موطنه (۲۹۸) ، وأحمد (۳ / ۴۶۶) ، (۴ / ۴۵) والدارمي (۱۹۶۹) ، والنسائي (۷ / ۲۲۴) كلهم عن بشير بن يسار عن أبي بردة فذكره .

۱۲۰ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

۱۲۱ - الذرائع : واته به هانه که وسیله و ریگه یه که بۆ گه شتن به شت ، ئیتر پیده چی ئه و شته ی ده یه وی پینی بکات خراپه یه ک بیته یا به رژه وه ندیه ک بیته ، گوشتاریک بیته یا کرداریک بیته ، به لام پاشان ناوی (الذرائع) به زۆری به کاره یئرا بۆ ئه و وه سیلانه ی ده بیته به مایه ی دروستبوونی خراپه یه ک . لیژده دا نه گهر گوئرا : ئه وه بۆاری داخستنی ده رگای به هانه یه ، ئه وه مانای ولیه : ده چیته بۆاری قه دهغه کردنی ئه و وه سیلانه وه که مایه ی دروستبوونی خراپه که ، به وانه کتییی (الوجیزی اصول الفقه) ، الدکتور عبدالکریم زیدان . وه رگی

کرده وه که یان هیه ، به لām پێگه به هه ندیکى تراوه که پێویستی و به رزوه ندیه کی په سه ندکراو داوای ده کات وه کو ته ماشا کردنی ژن به نیازی خواستی ، هه روه ها حه رام کردنی نویژی سوونه له کاته قه ده غه کراوه کاندای بۆ داخستنی ده رگای به هانه تاوه کو وێچون و شوبا هاندنیکى پوالتى نېيت به وانى خۆر ده پەستن ، به لām ته گه ر به رزوه ندیه کی په سه ندکراو هاته پێش ئاسایه له و کاتانه دا ته نجام بدریت ، هه روه ها (ربا الفضل)^(۱۲۳) حه رام ده کړیت بۆ داخستنی ده رگای به هانه به رامبه ر به کارنه هێنانى جوړى (ربا النسيئة)^(۱۲۴) ، به لām هه ندیکى له به ر پێویستی پێى پێدراوه وه کو (العرايا)^(۱۲۵) ، ئيمهش به تيروته سه لى باسى لایه نه حه رام و حه لاله کانی ئاوريشمان کردوه له کتیبى (التخيير لما يحل ويحرم من لباس الحرير) .

به شيك : سه باره ت به بواری پزیشكى ئاوريشم :

له م بواره دا ئاوريشم له و ده رمانانه يه که له ئازده لوه وه رده گيريت ، بۆيه به ده رمانه ئازده ليه کان داده نريت ، چونکه له ئازده ل بېته ده ره وه ، سوودى که لکى زۆره ، پله و پایه کی

۱۲۲ _ ربا الفضل : فروشتنى پاره يه که به پاره يه کی جوړى خۆى به زياتر ، يا فروشتنى خواردنیکه به خواردنیکى جوړى خۆى به زياتر ، بۆ نمونه ملوانکه يه کی ئالتون (۱۲) (مقال) پاک ده ربات بفرۆشريت وه به (۱۳) دينارى ئالتونى ، نه و (مقال) ه زياته يه (ربا الفضل) ه ، يا کيلۆيه کی گه مى که له تى بدرى به دوو کيلۆ گه مى مه کسى ، به وانه : پوخته ي فیهى شریعت ، مامۆستا طارق هه مه وه ندی . وه رگير .

۱۲۳ _ ربا النسيئة : نه و زياته يه که قه رزده ر وه ريده گړيت له و که سه ی قه رزه که ی ده ده اتى به رامبه ر به و ماوه يه ی که لایه تى بۆ نمونه (۱۰۰۰۰۰) دينارى ده دلتى به قه رز بۆ ماوه ی مانگێک پاش مانگه که (۱۲۰۰۰۰) (دينارى لى ده ویت ، بۆيه نه و (۲۰۰۰۰) ديناره زياته يه (ربا للنسيئة) يه ، به وانه : پوخته ي فیهى شریعت ، مامۆستا طارق هه مه وه ندی . وه رگير .

۱۲۴ _ العرايا : بریتى بوو له به رى ده رخورماگه لیک که خلووه نه که ی ده يیه خشیه هه ژاران ، به لām هه ندی جار هه ژاران توانای چاره پێکردنی پێگه شتى به ره که یان نه ده کرد ، بۆيه ده يانفرۆشت به خورما ، به وانه پوخته ي فیهى شریعت ، مامۆستا طارق هه مه وه ندی . وه رگير .

گه وړه ی هیه ، په كك له خاسیه ته كانی به میز كړنی دله ، شادومانی دهكات ، به سووده بڼ
 زور ك له نه خوښیه كانی ، به سووده بڼ زالبونی (المرّة السوداء) و ، نه و نه خوښیانه ی به
 مویه وه تووشی مړوف ده بیت ، نه گه رچاوی پی به پره ژیت به میزی دهكات ، خاوه كی كه له
 پیښه سازی پزیشكیدا به كاردیت _ گهرم و ووشكه له پله ی په كدا . ده گوتړیت : گهرم و
 شیداره له و پله یه دا . ده شگوتړیت : مام ناوه نده . نه گه روه كو پښاك به كار به پینړیت
 گهرمیه كی مام ناوه ند ووه كو میزاجی ماده كه ده به خشیت و جهسته ش گهرم دهكات ،
 له وانه شه ساردیه ك به جهسته ببه خشیت كاتی كه چه وری دهكات و ته ندروستی دهكات .

(الرازي) ده لیت : ناوړیشم له كه تان گهرم تره و ، له لوكه ساردره ، گوشت زیاد دهكات ،
 هه موو پښاك كی زیریش ، جهسته لاواز دهكات و ، پیست نه ستور دهكات و به
 پیچه وانه شه وه .

ده لیم _ (ابن القيم) _ پښاك سی به شه : به شيك جهسته گهرم دهكات و فینكیشی
 دهكات وه ، به شيكیش : فینكی دهكات وه به لام گهرم ناكات ، به شيكی تریش :
 نه فینكی دهكات وه نه ش گهرم دهكات ، هیچ شتیکیش نی په نه گهرم بكات و نه ش
 فینكی بكات وه ، چونكه نه وه ی گهرم دهكات شایسته تره به فینكردنه وه ی ، بویه
 پښاكه كانی تووك و خوری گهرم دهكات وه و فینكیش دهكات وه ، پښاكی كه تان و
 ناوړیشم و لوكه فینك دهكات وه و گهرم ناكات وه ، پښاكی كه تان سارد و ووشكه ،
 پښاكی خوری گهرم و ووشكه ، پښاكی لوكه گهرمیه كی مام ناوه نده ، پښاكی
 ناوړیشم له لوكه نه رم تره و گهرمیشی له نه و كه متره .

دانه ری كتیبی (المنهاج) ده لیت : پښینی ناوړیشم ووه كو لوكه جهسته گهرم ناكات ،
 به لكو گهرمیه كی مام ناوه ندی هیه ، هه موو پښاك كی ساف و لووسیش ، جهسته كه متر

گهرم دهكات ، ههروهه كه مەتریش یارمەتی دەدات بۆ شەكرەنەوهی ئەوهی له جەسته شیدەبێتەوه ، بە پێشتریش دادەنرێت له هاوین و ، له وهلاته گهرمهكاندا بپۆشریت .

له بهر ئەوهی ئەوه سیفەتی ئاوریشمەو ، ههروهه ها هیچ شتێك له ووشکی و زیری تیدا نی یه به بهراوردی ئەوانی تر ، بۆیه به سوود بوو بۆ خورویی ، چونكه ئالۆشی و خورویی دروست نابێت مەگەر له گهرمی و ووشکی و زیرهوه ، بۆیه پێغه مبه‌ری خوا ﷺ مۆلەتی دایه (عبدالرحمن) ی كورپی (عَوْف) و (الزُّبَيْر) بپپۆشن بۆ چاره‌سه‌ركردنی ئەو ئالۆشی و خورویی هه‌یانوو ، وه پۆشاکی ئاوریشم دوورترین شته له دروستکردنی ئەسپێوه ، چونكه میزاجی ئاوریشم جیاوازه له ماده‌كاني تر كه ئەسپی دروست ده‌كەن .

به‌لام ئەو به‌شەي كه نه‌فیتك ده‌كه‌نه‌وه و نه‌ش گهرم ده‌كه‌نه‌وه ، ئەوانه‌ن كه له ناسن و ، قورقۆشم و ، دارو ، گل و شتی دیکه‌ی به‌وهاوشی‌وانه دروستكراوه ، ئەگەر گوترا : ئەگەر پۆشاکی ئاوریشم نیونجیتیتترین و گونجاوترین شت بێ بۆ جەسته ، بۆ شەری تەواو كه شته چاكه‌كاني هه‌لال كرده‌وه ، شته پيسه‌كانيشی حه‌رام كرده‌وه ئاوریشمیشی حه‌رام كرده‌وه ؟

ده‌گوتریت : هه‌ر تايه‌فهيەك له موسلمانان وه‌لامیكي جياواز بۆ ئەم مه‌سه‌له ده‌خاته‌ پوو ، بۆیه ئەو كه‌سانه‌ي كه نكۆلی له حيكه‌ت و پاساو هێنانه‌وه ده‌كەن كاتی یاسای پاساو هێنانه‌وه له بنه‌رته‌كه‌یه‌وه هه‌لگیرا ، چیتەر پێویستیان به‌ وه‌لامی ئەو پرسیاره نه‌بوو .

به‌لام جینگيركارانی حيكه‌ت و پاساو هێنانه‌وه _ كه زۆرینه‌ن _ كه‌سانێكيان وه‌لامی ئەو پرسیاره ده‌داته‌وه به‌وه‌ي شه‌ریعه‌ت حه‌رامی كرده‌وه بۆ ئەوه‌ي نه‌فسه‌كان به‌رامبه‌ری به‌ نارام بن و ، له به‌رخاتری خوای تعالی وازی لێبێنن ، خوای په‌روه‌ردگاریش پاداشتیان ده‌داته‌وه به‌ تايبه‌ت له جینگه‌ي ئاوریشم شتی تر هه‌یه بۆ پۆشین .

که سانیکیشیان وه لاسی ده داته وه به وهی که له بنه پتدا خولقیتراره بۆ ژنان ، به هاوشیهی خۆ پازاندنه وه به زێڕ ، له سه ر پیاوان هه رام کرا له بهر ئه و خراپه ی دروستی ده کات و بریتیه له خۆچواندن به ژنان .

که سانیکیش ده لێن : هه رام کراوه چونکه له خۆباییبون و خۆ هه لکیشان به خۆوه شانیزیکرن دروست ده کات .

که سانیکیش ده لێن : هه رام کراوه چونکه کاتی بهر جهسته ده که ویت مییه تی و ژنانی بوون دروست ده کات و دژیه دلاوه ریی و میردایه تی و پیاوه تیه . بۆیه نه گه ر ببۆشریت سیفه تیک له سیفاته کانی ژنان ده خاته دله وه ، بۆیه ته ماشا ده که یه ت هه رکه سه پۆشیبییتی بیگومان شتی که له مییه تی و ژنانی بوون و نه رم و سستی به خوو په وشتی وه به ده رده که ویت و ناشارد ریت وه ، به راده یه ک نه گه ر له دلاوه رترین و که لترین پیاوه کانیش بییت ، پۆشینی ئاوریشم که می ده کاته وه ، نه گه ر به یه کجاری نه بیات ، هه رکه سه یش توانای تی که شتی نه وه ی نه بوو ، با ملکه چی شه رع بییت ، بۆیه راسترین گوشتار : هه رامه بۆ به خێوکاران بیکه ن به بهری منداڵ بۆ نه وه ی له سه ر سیفاتی مینه و ژنانی بوون په روه رده نه بییت .

وقد روى النسائي من حديث أبي موسى الأشعري _ رضي الله عنه _ عن النبي ﷺ أنه قال : ((إِنْ اللَّهَ أَحَلَّ لِإِنَاثِ أُمَّتِي الْحَرِيرَ وَالذَّهَبَ ، وَحَرَّمَهُ عَلَى تُكُورِهَا)) . وَفِي لَفْظٍ : ((حُرْمَ لِبَاسِ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى تُكُورِ أُمَّتِي ، وَأَحَلَّ لِإِنَاثِهِمْ))^(١٢٥)

واته : (أبي موسى الأشعري) _ خوا ی لی پازی بییت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((خوا ی تعالی ئاوریشم و زێری بۆ میینه کانی ئومه ته که م هه لال کردووه و ، بۆ

١٢٥ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (١٧٢٠) ، والنسائي (٨ / ١٦١) ، وصححه الألباني في الإرواء)

نیره کانیش حه رامی کردوه)) • له بیژمه کی تر دا : ((پۆشینى ئاوریشم و زێر بۆ نیره کانى ئومه ته که م حه رام کرلوه و ، بۆ مئینه کانیش هه لال کرلوه)) •

وفي صحيح البخاري عن حذيفة قال : نهى رسولُ الله ﷺ لُبَسَ الحريرِ والديباجِ ، وأن يجلسَ عليه وقال : ((هو لهم في الدنيا ، ولكم في الآخرة))^(١٣٧)

واته : (حذيفة) _ خواى لى پازى بىت _ فهرموويه تى : پئغه مبه رى خوا ﷺ قه ده غه ی پۆشینى ئاوریشم و دى باج کردوه ، هه روه ها له سه ر دانى شتى شى قه ده غه کردوه و فهرمووى : ((له دونه دا بۆ نه واته و ، له پۆژى دوايشدا بۆ ئیوه یه)) •

به شیک : سه باره ت به رپى بازى پئغه مبه رى خوا ﷺ
له چاره سه رکردنى نه خو شى (ذات الجنب) دا :

روى الترمذی فی جامعہ من حدیث زید بن أرقم أن النبی ﷺ قال : ((تَدَاوُوا مَنْ ذَاتِ الْجَنْبِ بِالْقُسْطِ الْبَحْرِيِّ وَالزَّيْتِ))^(١٣٨)

واته : (زید) ی کوپى (أرقم) _ خواى لى پازى بىت _ فهرموويه تى : پئغه مبه رى خوا ﷺ فهرمووى : ((خۆتان له نه خو شى (ذات الجنب) به (القسط البحرى) و زهیت چاره سه ربکه ن)) •

١٣٦ _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ٩٩ ، ١٤٦ ، ١٩٣ ، ١٩٤) ، ومسلم (٦ / ١٢٦ ، ١٢٧) كلاهما عن عبدالرحمن بن أبي ليلى فذكر الحديث عن حذيفة •

١٣٧ _ ضعيف : أخرجه أحمد (٤ / ٣٦٩ ، ٣٧٢) ، وابن ماجه (٢٤٦٧) ، والترمذی (٢٠٧٨) ، (٢٠٧٩) كلهم عن ميمون أبي عبدالله عن زید بن أرقم مرفوعاً ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٤١٨) ، وانظر الضعيفة (٣٣٩٦) •

(القسط البحرى) جۆره پوهه كێكه له هند ده پوێت به تاييه ت له كشمير بازركانانى عه رب له پێگه ی ده ریاوه ده ينه تى نایه دورگه ی عه رب بۆیه (القسط البحرى) پێ ده گوترا ، هه روه ها جۆرێكه له بخوور بۆ ده رمان به كاردێت به وانه كتیبی ((تهذيب الآثار)) للطبري ، ج ٦ ، ل ٣٢٦ • وهه رگێر •

نه خوشی (ذات الجنب) به لای پزیشکانهوه نوو جوړه : حه قیقی و نا حه قیقی ، حه قیقی : ناوسانیکي گهرمه له لایه کانی جهسته دا پهیدا ده بیټ له پرده ی ناوه وهی په راسووه کاندای .
 ناحه قیقی : ئیش و نازاریکه له لایه کانی جهسته دا پهیدا ده بیټ ، به هوی بایه کی چری زیانبه خسه وه ده چټه نیوان پیسته کانی سه ره وه و ژیره وه دا ، یا له نیوان پیست و پیخوله دا دهوستیت و (الصافات) ، نازاریک دروست دهکات نزیک

به نازاری شیوه حه قیقیه که یه ، به لام ئیش و نازاری نه م به شه به رین و گوشاده که له راستیدا ژانیکي تیزه وه کو نه وهی ده رزی بچه قیته شتیک .

دانهری کتیبی (القانون) فره موویه تی : پیده چی لایه کان و ، نیوان پیسته و پرده کانی ژیره وه و ، ماسولکه کانی سنگ و ، په راسووه کان و ، ده ورویه ریان تووشی چه ندین ناوسانی به نازاری زیانبه خش بیټ ، به (الشوصة) و ، (البرسام) و^(۱۲۸) ، (ذات الجنب) ناوده بریت .
 پیده چی هندی نازاری تر له م نندلمانده ده بیټ به لام به هوی ناوسانه وه نه بیټ ، به لکو ده گهرینه وه بۆ بایه کی چر ، واگومان ده بریت له م نه خوشیه یه ، به لام له نه ویش نی به .

فره موویه تی : بزانه هه موو ئیش و نازاریک له لایه کانی جهسته دا په تگه به (ذات الجنب) ناوبریت وه کو داتاشانیک له جیگه ی نازاره که وه ، چونکه مانای (ذات الجنب) واته : (صاحبة الجنب) ، مه به ستیش لیږده دا نازاری لایه کی موفه ، بویه نه گهر هر ئیش و نازاریک له لایه کانی موفدا پرویدات ده دریتته پال نه و نه خوشیه و پیی ده گوتریت (ذات الجنب) ، بویه که (بقراط) گوتویه تی : نه خوشه کانی (ذات الجنب) سوودله خوشتن وه رده گرن .

۱۲۸ - برسام : نه خوشیه که خاوه نه کی تووشی ورینه دهکات ، گوتروه ناوسانیکي گهرمه تووشی پرده ی نیوان جگه رو پیخوله ده بیټ ، پروانه : تفسیر الطبری ، ج ۲ ، ص ۴۵۴ ، وه رگپر .

هروه ما برسام : ناوسانی نه و پرده یه یه که ده ورزی سیه کان دهکات ، پروانه : قاموس فرنسی عربی إنکلیزی ، ج ۱ ، ص ۸۴۰ ، وه رگپر .

گوتراوه : مه به سنی (بقرط) هه موو ئه و کسانه بوو که ههست به هه ر ئیش و ئازارێک له لایه کانی جهسته یاندا ده کهن ، یا ههست به ئازاری سیه کانیان ده کهن به هوی تیکچونی میزاجه وه ، یا به هوی خه لته یه کی چپه وه ، یا چووژینه وه به بی ئاوسان و به بی (تا) .

هه ندی له پزیشکان گووتویانه : مانای (ذات الجنب) له زمانی یونانیه کاندا ، بریتیه له ئاوسانی گه رمی لای مرؤف ، ههروه ها ئاوسانیکی یه ک به یه کی ئه ندامه کانی سکی مرؤف ده گرته وه ، له پاستیدا (ذات الجنب) به ئاوسانی ئه و ئه ندامه ناوده بریت نه گه ر ته نها ئاوسانیکی گه رم بوو .

(ذات الجنب) ی حه قیقی پینچ نیشانه ی هه یه : بریتین له (تا) و ، کۆکین و ، ژانی تیز و هه کو ئه وه ی ده رزی به قیته شتیک ، ته نگه نه فه سی و ، لیدانی خوین به ری قول .

ئه و چاره سه ره ی له فه رمووده که ی سه روودا هاتوه ، تاییه ت نی یه به م به شه وه ، به لکو تاییه ته به به شی دووه مه وه که له ئه نجامی بایه کی چپه وه دروست ده بیته ، لیره دا داری هندی نه گه ر به شیوه یه کی زۆر وردی نه رم بکو تریت و ، تیکه ل به زه یتی گه رم بکریت و ، شوینی باکه ی به جوانی تیگریت و بیشیلتیت ، یا بلیسریتته وه ، ده رمانیکی گونجاوی ئه و نه خۆشیه ده بیته ، بۆی به سوود ده بیته ، ماده کانی شیده کاته وه ، لایده بات ، به هیزه بۆ ئه ندامه کانی نۆو سک ، کونیه داخراوه کان ده کاته وه ، له گه ل چه ندین سوودی تر که ئه و داره هیندیه (القسط البحري) به دیده هینیت .

(المسبجي) ده لیت : (القسط البحري) : گه رم و وشکه ، قه بزکاری سکه ، ئه ندامه کانی ناوه وه ی سک به هیز ده کات ، با ناهیلایت ، کونیه داخراوه کان ده کاته وه ، به سووده بۆ نه خۆشی (ذات الجنب) ، زیاده ی شی و ته پی ناهیلایت ، بۆ می شک به سووده . ده لیت : پی ده چی (القسط البحري) بۆ (ذات الجنب) ی حه قیقیش به سوود بی ، نه گه ر هۆکاری دروستبوونه که ی ماده یه کی به لغمی بوو ، به تاییه ت له کاتی که مبوونه وه ی نه خۆشیه که دا . والله أعلم .

(ذات الجنب) نهخۆشیهکی مهترسیداره، وَفِي الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ : عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ، أَنَّهَا قَالَتْ : بَدَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَرْضَاهُ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ : وَكَانَ كَلِمًا خَفَّ عَلَيْهِ ، خَرَجَ وَصَلَّى بِالنَّاسِ ، وَكَانَ كَلِمًا وَجَدَ ثِقَلًا قَالَ : مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ ^(۱۲۹) ، وَاشْتَدَّ شُكْرَاهُ حَتَّى غَمِرَ عَلَيْهِ مِنْ شِدَّةِ الْوَجَعِ ، فَاجْتَمَعَ عِنْدَهُ نِسَاؤُهُ ، وَعَمَةُ الْعَبَّاسِ ، وَأُمُّ الْفَضْلِ بِنْتُ الْحَارِثِ ، وَأَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ ، فَتَشَاوَرُوا فِي لَدِّهِ ، فَلَدُّوهُ وَهُوَ مَغْمُورٌ ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ : مَنْ فَعَلَ بِي هَذَا ، هَذَا مِنْ عَمَلِ نِسَاءٍ جِئْنَ مِنْ هَاهُنَا ، وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ ، وَكَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ وَأَسْمَاءُ لَدَتَاهُ ، فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ خَشِينَا أَنْ يَكُونَ بِكَ ذَاتُ الْجَنْبِ . قَالَ " فِيمَ لَدَدْتُمُونِي " ؟ قَالُوا : بِالْعُودِ الْهِنْدِيِّ وَشَيْءٍ مِنْ وَرْسٍ وَقَطْرَاتٍ مِنْ زَيْتٍ . فَقَالَ " مَا كَانَ اللَّهُ لِيَقْذِفَنِي بِذَلِكَ الدَّاءِ " ثُمَّ قَالَ " عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَنْ لَا يَبْقَى فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ إِلَّا لَدَّ إِلَّا عَمِّي ^(۱۳۰) .

واته : (أم سلمة) _ خَوای لى پازى بىت _ فەرموویەتى : پێغه مەهرى خوا ﷺ له مالى (ميمونة)دا نهخۆش كهوت ، ئەوه بوو هەركاتێك نهخۆشیهكەى سووك بوايه تهوه ، دهچووه دهرهوه و نوێژى به خەلكهكه دهكرد ، چ كاتێكیش هەستى بە لەش قورسى بكردايه ، دهيفەرموو : فەرمان بدەن با (أبابكر) نوێژ بە خەلكهكه بكات ، پاشان نازارەكەى تووند بۆوه تا له بەر زۆرى ئیش و نازار بۆرايهوه ، خێزانەكانى له خزمەتیدا كۆبوونهوه ، (العباس)ى مامى و ، (أم الفضل)ى كچی (الحارث)و ، (أسماء)ى كچی (عُمَيْس)یش هاتنه خزمەتى ، پاوێژيان كرد سەبارەت بەوهى دەرمانى بتكێنه زار ، ئەوهبوو دەرمانيان تكانه زارى موبارهكى كاتيك بۆرابۆوه ، كه به هۆش خۆى هاتهوه ، فەرمووی : كى ئەمەى پێكردوم ، ئەمە كارى ژنانێكه لیڤهوه هاتوون و ، بەدهستى ئاماژەى بۆ خاكى حەبەشه كرد ، ئەوهبوو (أم سلمة)و (أسماء) دەرمانەكەیان تكاندبووه زارى ، فەرموویان : ئەى پێغه مەهرى خوا لەوه ترساین نهخۆشى (ذات الجنب)ت تووش بووى . فەرمووی : دەرمانەكه چ بوو له زارتان

کردم ؟ فەرمووین : به (القسط البحري) و ، هەندێك له گزۆگیای ئەسپەك و (الورس) چەند دۆزەپەك له زەیت - فەرمووی : خۆی تەالی تووشی ئەو نەخۆشیەم ناكات ، ئینجا فەرمووی : بپرێم داوێ جگە له (العباس) ی مامم هەركەسێك لەم مالا دا بێ دەرمانی بێكێنرێتە زار .

وفي الصحيحين عن عائشة _ رضي الله عنها _ قالت : لَدُنَّا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، فَأُشَارَ أَنْ لَا تُلْدُونِي ، فَقُلْنَا : كَرَاهِيَةُ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ : أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ تُلْدُونِي ، لَا يَبْقَى مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا لَدَّ غَيْرِ عَمِّي الْعَبَّاسِ ، فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ^(١٣)

واتە : له خاتوو (عائشة) هەو _ خۆی لێ پازنی بێت _ فەرموویەتی : دەرمانمان نكادە زاری موبارەکی پێغەمبەری خوا ﷺ ، ئاماژەی بۆ کردین كە دەرمان مەتکێنە زارم ، ئێمەش گوتمان : هەرگیز نەخۆش حەزی بە دەمان نەبوو ، كە بە هۆش خۆی هاتووە فەرمووی : ئەو قەدەغەم نەکردن كە دەرمانم نەتکێنە زار ، بە دەر له (عباس) ی مامم ، كە هاوێشە نەکردن ، هەركەس لەم مالا دا بێ دەرمانی دەكێنرێتە زار .

(أبو عبيد) له (الأصمعي) دەگێڕێتەو هەو دەلێت : ووشە (اللَّدُّ) : ئەو دەرمانەپە كە دەتکێنرێتە لایەکی زاری نەخۆش ، ووشەكەش لە (لَدِيدِي الْوَادِي) هەو هەرگێرلوه واتە : هەردوو لای چەمێك - بەلام ووشە (الْوَجُورُ) واتە : دەرمانێك كە بێكێنرێتە ناوەرەستی زار .

دەلێم _ (ابن القيم) _ ووشە (اللَّدُّ) ، بالفتح : ئەو دەرمانەپە كە دەتکێنرێتە زار . بەلام (السَّعُوطُ) : ئەو دەرمانەپە كە دەكێتە لووتی نەخۆش .

ئەو فێقهی لەم فەرموودەپەو دەستگیرمان دەبێت بڕیتیە لە سزادانی تاوانكار بە هاویشپۆهێ ئەو کردارە خۆی ئەنجامی داو ، ئەگەر كێبۆهەكێ حەرام نەبێت و مافی خۆی نەشكاندبێت ، ئەمەپە راستی بپرێر لە سەر درلو لەبەر زیاتر لە دە بەلگە كە لە شوێنێكێ تردا

ئامازەمان پێدلوو ، هەروەها ئیمامی (أحمد)یش بپیری لە سەر دلوو ، جێگیریش بوو لە هەر چوار جێنشینەکی پێغەمبەری خوێوە ﷺ ، هەروەها مەسەلەکی بە (القصاص) لێک دەدرێتەو بەکار دەهێنێت لە بواری شەپازلەو لێداندا ، بە بەلگەی چەند فەرموودەیەک کە لەم بارەووە هاتوون و بەبێ هیچ بەرەهەستکاریک ، بۆیە پێویستە کار بەم گۆفتارە بکەیت .

بەشیک : سەبارەت بە رێنماییەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە بواری چارەسەرکردنی سەرئێشەو نیوەسەر ئێشەدا (الشقیقە) :

روی ابن ماجه في سننه حديثاً في صحته نظر : أن النبي ﷺ كان إذا صُدِعَ ، غَلَفَ رَأْسَهُ بِالْحَنَاءِ ، ويقول : ((إِنَّهُ نَافِعٌ بِإِذْنِ اللَّهِ مِنَ الصُّدَاعِ))^(۱۳)

واتە : پێشەوا (ابن ماجه) لە (سنن) هەکید فەرموودەیەک لە دەگێژیتەو کەوا : پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر سەرئێشە بێگرتایە ، سەری لە خەنە دەگرت و ، دەیفەرموو : ((بە ئیزنی خوای تعالی بەسوودە بۆ سەرئێشە)) .

سەرئێشە : ئێش و ئازاریکە هەندێکی سەریا هەمووی دەگرتەو ، بۆیە ئەگەر سەرئێشەکە لایەکی سەر بگرتەو ئازارەکی بەردەوام بوو ئەوا بە (الشقیقە) ناودەبرێت ، بەلام ئەگەر سەرئێشەکە تێکرای سەر بگرتەو ئازارەکی بەردەوام بوو بە (بَيْضَةٌ) و (خُودَةٌ) ناودەبرێت ، چونکە چوێندراو بە ئەو خودە ئاستینەی کە سەریاز بە سەری دەکات و هەموو سەر داندەپۆشیت ، پێدەچێ جارێک ئازارەکە پشتەو یا پێشەوێ سەر بگرتەو .

۱۳۲ _ إسناده حسن : أخرجه أبوداود (۲۸۵۸) ، وابن ماجه (۲۵۰۲) ، وحسنه الألباني في صحيح الجامع)

سەرئێشه جۆری زۆره و هۆکاری دروستبوونیشی جیاوازه . حهقیقهتی سەرئێشهش : گهرم بوونی سهره ، به هۆی ئەو هه‌لمانه‌ی له سهردا ده‌خولێته‌وه و ده‌یه‌وێت لێی بجێته دهره‌وه‌و ، راپه‌ویك نادۆزێته‌وه بۆ چوونه‌دەر ، بۆیه سهر ده‌یئێشێنێت و هۆشیاریش لاواز ده‌کات ، کاتی که هه‌موو شتێک له سهردا گهرم ده‌کات و یستی چوونه دهره‌وه‌ی ده‌کات ، چونکه هه‌موو شتێکی ته‌پوشیدار ته‌گه‌ر گهرم بوو ئەوا ویستی جێگه‌یه‌کی فراوانتر ده‌کات له‌و جێگه‌یه‌ی تیا‌دا‌یه ، بۆیه ته‌گه‌ر هه‌لمه‌که تێک‌رای سه‌ری دا‌پۆشی به جۆریک چیت‌ر توانای نیشته‌وه‌و شیبوونه‌وه‌ی نه‌بی‌ت و ، له سهردا سو‌پا‌یه‌وه ، به (السدر) ناوده‌برێت .

سەرئێشهش له ئەنجامی هۆکاره‌وه پووده‌دات :

یه‌که‌م : به هۆی زالبوونی یه‌کێک له ماده‌کانی (الصفراء) ، (السوداء) ، خوینی ، به‌لغمی به سهر جه‌سته‌دا .

دوهم : له ئەنجامی چه‌ند برینێکه‌وه که له گه‌ده‌دا دروست ده‌بی‌ت ، بۆیه به هۆی ئەو برین هه‌لتۆقانه‌وه سهر ده‌ئێشێت چونکه ئەو ده‌ماره‌ی له سهره‌وه شۆڕپۆته‌وه له گه‌ل گه‌ده‌دا په‌یوه‌نده .

سێ‌یه‌م : له ئەنجامی بایه‌کی چه‌وه که له گه‌ده‌دا دروست ده‌بی‌ت ، بۆ سهر به‌رزده‌بیته‌وه و ده‌یئێشێنێت .

چواره‌م : سەرئێشه‌یه‌ک له ئەنجامی پرپوونی گه‌ده‌وه به‌خواردن دروست ده‌بی‌ت ، پاشان داده‌به‌زێت و هه‌ندیک‌یشی به‌بێ پێنه‌گه‌شتن و به‌بێ هه‌رسبوونی ته‌واو داده‌به‌زێ ، ئەوه‌ش سه‌رده‌ئێشێنێت و قورسی ده‌کات .

پێنجه‌م : سەرئێشه‌یه‌ک دوا‌ی جووتبوونی خه‌زان دروست ده‌بی‌ت له‌به‌ر شالۆق بوونی باری جه‌سته ، وه گهرمی هه‌واکه‌ی زیاد له ئەندازه‌ی پهیوست پێده‌گات .

شه‌شه‌م : سه‌ئێشه‌یه‌ک پاش پشانه‌وه‌و به‌تالبوونی س‌ک دروست ده‌بی‌ت ، یا به‌هۆی زالبوونی باری ووشکی‌تی به‌سهر جه‌سته‌دا ، یا به‌هۆی به‌ریزبوونه‌وه‌ی شێ و بۆخی نێو گه‌ده‌وه بۆ سهر .

هه‌وته‌م : سەرئێشه‌یه‌ک به‌هۆی زۆرگهرمی باری گه‌ش و هه‌واوه .

هه شتم : سه مابوونی زۆرو ، چرپوونه وهی شی و بۆخ له سهرداو شینه بوونه وهی .

تویه م : به هۆی شه و نخونی و شه و دانیشتنه وه تا کاتیکی درهنگ .

دهیه م : به هۆی په ستانیکی زۆره وه که ده خریته سه سه رو هه لگرتنی شتی قورس

به سه ر .

یازدهیه م : به هۆی زۆر قسه کردنه وه ، هیزی دهماغ لاواز ده بیئت .

یوازدهیه م : به هۆی زۆر جه لانه وه وهرزشی له پاده به ده ره وه .

سیازدهیه م : به هۆی نه خۆشیه نه فسیه کانه وه وه کو خه م و ، په ژاره و ، خه فته خواردن و

، دودلی و ، بیر کردنه وهی خراپ .

چواردیهیه م : به هۆی زۆر برستییه وه ، چونکه هه لم و بۆخه کان شتیك ئادۆزنه وه کاری لی

بکات ، ئیتر زۆر ده بیئت و ، به زده بیته وه بۆ میشک .

پازدهیه م : هۆی ئاوسانی په رده کانی میشک وه ، تووشبوو به م نه خۆشیه هه ست ده کات

یه کیک به چه کوش به سه ریدا ده کیشیئت .

شازدهیه م : به هۆی (تا) به زبوونه وه وه بۆیه هه ست به ئازار ده کات . والله أعلم .

به شیک : سه بارهت به هۆکاره کانی سه رنیشه ی (الشقیقة) :

هۆکاری سه رنیشه ی (الشقیقة) مادهیه که له خوینبه ره کانی سه ردا هه ر خودی خۆی

دروست بووه ، یا بۆی به زبۆته وه و ، لایه کی لاوازی سه ره ریده گریت ، نه و ماده ش یا

هه لمیه ، یا تیکه لاوگه لیکی گه رم یا سارده ، نیشانه تاییه تیه که شی لی دانی خوینبه ره کانه ، به

تاییه ت نه گه ر هۆکاره که ی خۆینی بوو ، بۆیه نه گه ر به شتیك سه ره به تووندی بیه ستریئت و ،

لی دانی خوینبه ره کان قه دهغه بکریئت ، ئیشه که ده وه مستیئت .

(أبو نعیم) له کتبی (الطب النبوي) دا فه رموویه تی : نه م جۆره تووشی پیغه مبه ری خوا

ﷺ ده بوو ، پۆژو دوو پۆژ ده مایه وه نه ده چوو ده ره ره وه .

وفیه : عن ابن عباس قال : خطبنا رسول الله ﷺ وقد عَصَبَ رَأْسَهُ بِعَصَايَةٍ .

واته (أبونعیم) له کتبی (الطب النبوي) دا دهگیرته وه کهوا : (ابن عباس) _ خوای لی پازی بیت _ فەرمووی تی : پیغه مبهری خوا ﷺ ووتاری بۆ ده داین و به سه ریچیک سهری به سبوو .

وفي الصحيح : أنه قال في مرض موته : ((وأرأساهُ))^(١٣٣).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له نه خوشی مردنه کهیدا فەرمووی : ((ئای سهرم)) . له نه خوشیه کهیدا به سه ریچیک سهری ده بهسته وه ، سه ره ستیش به سووده بۆ نازاری (الشقیقة) و جۆره کانی تری نازاره کانی سهر .

به شیك : سه باره ت به چاره سهركردنی سه رئیشهی (الشقیقة) :

چاره سهری (الشقیقة) جیاوازه به پیی جیاوازی جۆره کانی و ئه وه کارانهی دروستیان ده کات ، بۆیه هه ندیکیان به به تالکردنه وهی مادهیه ک ده بیئت ، هه ندیکی تریان به خۆراك خواردن ده بیئت ، هه شه چاره سهركردنی به سه ره وتن و پشودانه ، هه شه چاره سهركردنی به به ستنه ، هه شه چاره سهركردنی به قینک کردنه وهیه ، هه شه چاره سهركردنی به گهرم کردنه ، هه ندیکیشیان چاره سهركردنی به دورکه وتنه وهیه له بیستنی ده تگ و غه لیه غه لب و جولانه وه .

پاش زانینی ئه وانه ، ده بی بزانی چاره سهری سه رئیشه له وه فەرموودهیه دا به خه نهیه ، ئه مهش چاره سهریکی جوژیه نه ک گشتی ، چاره سهری جۆریکه له جۆره کانی ، چونکه سه رئیشه نه گه ر له گه رمابوئیکی زۆره وه بیئت و ، له مادهیه که وه نه بیئت پێویست به به تالکردنه وه بکات ، ئه و خه نهی زۆر بۆ به سووده ده بیئت ، ئه گه ر گیای خه نه بکوژیت و له

گەل سەركەدا (الخ) بە تەوێڵەوه ببەستریت ، ئێشەكەى دەنیشیتەوه ، وه هێزێكى باشى تێدايه و گونجاوى دەماره كه ئەگەر بۆى بەكاربێت ، ئێشەكەى دەوهستێنێت ، خەش تەنها تايهت نى يە بە سەرئێشەوه ، بەلكو بۆ هەموو ئەندامەكان بەكاربێت ، چونكه گرتن و گوشتینیكى تێدايه كه ئەندامەكانى پى بەهێزو پەوه دەكرێت ، ئەگەر بخړیتە سەر شوینی ئاوسانى گەرم ، دەنیشیتەوه و ئازارى نامێنێت .

وقد روى البخاري في تاريخه ، وأبو داود في السنن أن رسول الله ﷺ ما شكا إليه أحدٌ وجعاً في رأسه إلا قال له : ((احْتَجِم)) ، ولا شكى إليه وجعاً في رجله إلا قال له : ((اخْتَضِبْ بِالْحَنَاءِ))^(١٣٤)

واته : ئيمامى (البخاري) له (تاريخ) هەكەيدلو ، ئيمامى (أبوداود) ييش له (سنن) هەكەيدا دەگێرنەوه كهوا پێغه مبهرى خوا ﷺ هەركەسيك سەرئێشانێكى خۆى له خزمەتى پێغه مبهرى خوادا سكاڵا بگردايه پێى دەفه موو : ((كەلە شاخ بگه)) ، هەركە سيش باسى قاچ ئێشەيهكى خۆى له خزمەتيدا بگردايه پێى دەفه موو : ((خەنەى تێگره)) .

وفي الترمذي عن سلمى أم رافع خاتمة النبي ﷺ قالت كان لا يصيب النبي ﷺ فرجة ولا شوكة إلا وضع عليها الحناء .

واته : له (سلمى أم رافع)ى خزمەتكارى خولوه ﷺ هەرموويه تى : پێغه مبهرى خوا ﷺ هەربوینێك یا دڕكێكى تووش بوایه ، خەنەى تێدەگرت .

١٣٤ _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٢٨٥٨) ، وأحمد (٤٦٢ / ٦) ، وصححه الألباني في صحيح أبي

داود (٢٢٦٧) .

به شیک : سه بارهت به خه نه و سوودو خاصیه ته کانی :

خه نه سارده له یه کهمدا ، ووشکه له دوومدا ، هیزی داری خه نه و لقه کانی پیکاتوو له هیزیکی شیکه ره وه له ناوه پۆکیکی ئاویه وه وه ریگرتوه که تیایدا یه و ، گهرمه به مام ناوه ند ، ههروه ها هیزی بریتیه له هیزیکی گرتن و گوشین له ناوه پۆکیکی خاکیه وه وه ریگرتوه که تیایدا یه .

له گرنگترین سووده کانی ئه وه یه که ئه و ئاوسان و هه لتۆقانه ی به هۆی ئاگر سووتاندنه وه دروست ده بیئت ده یینیشینیتته وه نایه یلایت ، ههروه ها هیزیکی گونجاوی هه یه بۆ ده مار ئه گه ر تیی هه لسوینریت ، ئه گه ر بجوینریت به سوود ده بیئت بۆ برینی زارو ئه و پیزۆکانه ی تووشی ده بیئت . ئه و زیپکانه ی له ئیو زاری مندا لآندا ده رده چن چاک ده کاته وه ، ئه گه ر بخریته سه ر ئاوسانی گهرمی به ئازار بۆی به سوود ده بیئت ، له ساریژکردنه وه ی برینه کاندای هه وشیوه ی (دم الأخوين)^(۱۳۵) کاریگهری ده بیئت ، ئه گه ر گول و خونچه ی (نوره) له گه ل مئوی پالئوراو (الشمع المصفی) ، له گه ل پۆنی کولدا (دهن الورد) تیکه ل بۆ ئازاری هه ر دوو لای مرقف به سوود ده بیئت .

۱۳۵ - دم الأخوين : چه ندین ئاری دیکه شی هه یه وه کو (دم الفزال ، دم الثعبان ، صمغ البلاط ، دم النخین ، عروق حمراء ، الشیان ، الأیدع) ، به لآم له پاستیدا ماده یه کی صمغیه و ، له درختیکه وه ده رده هینریت که به زۆری له دورگی (سوقطری) سه ر به وه لاتی یه من ده پویت ، ئه م دره خته نزیکه ی هه شت متر به رزه و ، ملی دره خته که دریزه و درکی دریزی په شی پتویه ، گولگه لیکه ی بچوکی هه یه و ، به ره که شی بچوکه و به به رگیکی په شی دره و شاوه داپۆشراوه و ، هه ر به ریک یه ک دانه تقوی شیوه هیلکه یی و په نگ په شی تیدایه ، ئه و به شه ی له م دره خته به کاردیت ، ماده صمغیه که یه تی که له توپکلی دره خته که و به رگی تقوه که وه ده رده هینریت و ، په نکلی سوریکه تیره . پهلانه : www.khyma.net

له خاسیه ته کانی دیکه ی نه گهر سهره تایی نه خوشی ئاوله له مندا لدا به ده رکه وت و ، ژیره وه ی پیکانی خه نه ی تیه له سوینریت دلنیا ده بیت که چیت له چاوه کهنیدا به ده رنایه ت ، نه مه ش راسته وه تاقیکراوه ته وه به بی هیچ گومانیک . نه گهر گول و خونه ی (نوره) له نیتو لوچ و پیچه کانی پۆشاک خوریدا دابنریت بۆن خوشی ده کات و ، مۆرانه ی لی قه دهغه ده کات ، نه گهر گه لاکانی بخریته نیتو ئاو پیکه وه دایپۆشیت ، پاشان بگوشریت و له روون و ساف و چاکه که ی چل پۆژ به نه ندازه ی قورسی بیست دیره م و له گه ل ده دیره م شه کردا بخوریته وه ، پاشان به سهریدا گزشتی به رخی بچوک (الضأن الصغير) بخوریت ، نه وا به خاسیه تیکی سهر سوپمێن به سوود ده بیئت بۆ قه دهغه کردنی ده ستپیکردنی نه خوشی گولی .

باسکراوه پیاویک نینۆکی په نجه کانی ده ستی نرزی بر دبوو ، پاره یه کیشی ته رخان کردبوو بۆ نه و که سه ی چاکه بکاته وه ، پاشان ژنیک وه سفی بۆ کرد ، هه موو پۆژیک له ئاوی خه نه بخواته وه ، سهره تا کاری به وه سفه که ی نه کرد ، پاشان که گه لاکانی خسته نیتو ئاوه وه هه ستا به خواردنه وه ی ، چاک بویه وه نینۆکه کانیشی گه رایه وه بۆ چاکیه که ی جاران .

نه گهر نینۆکه کان هه ویری خه نه ی تیگیریت چاکه ده کات و بۆی به سوود ده بیئت ، نه گهر له گه ل پۆندا بشیلریت و بخریته سهر نه وه له تۆقانه ی که ئاوی زهرد ده رده هینن بۆی به سوود ده بیئت ، به سوود بۆ گه پیه کی بریناوی هه وکردبوو درێژخایه ن نه و په ی سوود ، پرچ ده رده چینیت و به هیزی ده کات و ، چاک و جوانی ده کات ، سهر به هیز ده کات ، به سوود بۆ نه و پیزۆکه و تۆقانه ی له سهر پیست ده رده چیت و هه روه ها بۆ نه و بلقه پر ئاوانه ی به هوی ئیش و کاری ژۆره وه له ده ستدا هه لده تۆقین ، به سوود بۆ نه و زیپکانه ی له ده ست و قاچ و سهر پای جه ستدا ده رده چیت .

**به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی
نه خوشیدا به وازهینان نهودی نهو خواردن و خواردنه وانه وه بدری
به نه خوش که حدزی پی نی یه و ، ناچاریشی نا کریت به خواردنی :**

روی الترمذي في جامعه ، وابن ماجه ، عن عقبه بن عامر الجهني ، قال : قال رسول الله ﷺ :
((لا تُكْرِمُوا مَرْضَاكُمْ عَلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ ، فَإِنَّ اللَّهَ — عَزَّوَجَلَّ — يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ))^(١٣٧).

واته : (عقبه بنی کوردی (عامر الجهني) — خوای لسی پازی بیت — فرموویتهی :
پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((نه خوشه کانتان ناچاری خواردن و خواردنه وه مهکن ،
چونکه خوای — عَزَّوَجَلَّ — خواردن و خواردنه وهیان ده دلتی)) .

هه ندی له پزشکی به ریژه کان ده لئین : چهند به سووده نه م گوفتاره پیغه مبهرایه تیه که
دانایی و حکمه تگه لیکی نیلامی رۆر ده به خشیت ، به تاییهت بق پزشکیکان و ، نهو که سانهی
نه خوش چاره سه رکده کن ، چونکه نه خوش نه گه رازی له خواردن یا خواردنه وه هینا ، له
به نه وه یه سروشتی نه خوشه که سه رقاله به تیکوشان به رامبه به نه خوشیه که ، یا ناره زوی
خواردنی نوماوه ، یا که م بۆته وه به هوی لاوازیونی هه زوویسته وه یا هه نه ماوه ،
هه رچۆنیک بیت ، له م کاته دا پیویسته خۆراکی نه دریتی .

بزانه برسیتی له راستیدا داواکردنی خواردنه مه نیه له لایه ن نه ندانه کانه وه بق نه وه ی
جیگی نهو خۆراکانه ی پی پرکاته وه که شیعی بونه ته وه ، له م کاته دا نه ندانه دووره کان
له نه ندانه نزیکه کانه وه پاده کیشن تا پاکیشانه که به گه ده کۆتایی دیت و ، مرفویش
هه ست به برسیتی ده کات ، بۆیه هه رکات نه خوش نا پحت بوو ، سروشتی نه خوشه که

كاردهكات بۆ پىگه ياندن و هاويشتنه دەرۆه‌ی مادده زيانبه‌خشه‌كان و داواى خۆراك و ،
خواردنه‌وه ناكات ، ئه‌گه‌ر نه‌خۆش ناچارى خواردنى شتىك له‌وانه كرا ، ئه‌وا ده‌بێته
هۆكارێك بۆ نه‌وه‌ی سروشت كارى پىگه ياندن و هاويشتنه دەرۆه‌ی ماده زيانبه‌خشه‌كان
نه‌كات و ، سه‌رقال ده‌بێت به‌ هه‌رسكردن و چاره‌سازى خۆراكه‌كانه‌وه و ئاو پر له
نه‌خۆشيه‌كه ناداته‌وه ، ئه‌وه‌ش نه‌خۆش تووشى زيان ده‌كات ، به‌ تاييه‌ت له‌ كاتى
تونددبوونى نه‌خۆشيه‌كه‌دا ، يا له‌ كاتى لاوازيوونى حه‌زو ويستى خواردندا يا هه‌ر نه‌مانى
، به‌مه‌ش به‌لاكه زياتر ده‌بێت و ، په‌له‌ش له‌ دابه‌زىنى كاره‌ساتى دلته‌زىنتر ده‌كرێت ،
پتۆيست له‌م كات و باره‌دا به‌ده‌ر له‌وه‌ی هێزى ده‌پارێزێت و به‌هێزى ده‌كات هه‌يچ ترى
نه‌درێت ، به‌بێ بيزاركردنى سروشت به‌هه‌يچ شيوه‌يه‌ك ، وه‌كو ئه‌و خۆراك و خواردنه‌وه
نه‌رم و ناسكانه‌ى به‌شى مرۆڤ ده‌كات و ، ئه‌وانه‌ى ميزاجيكي مام ناوه‌ندى هه‌يه وه‌كو
شه‌ربه‌تى (لينوفر)^(١٣٧) ، سېئو ، گولى ناسك و ، به‌هاوشيوه‌ى ئه‌وانه ، له
خۆراكه‌كانيشدا شله‌يه‌كى مام ناوه‌ندى مريشكه باپۆكه‌يه‌كى به‌تام و هه‌يچى تر ، هه‌يزو
تواناشى به‌ بۆنه خۆشه‌گونجاوه‌كان و ، هه‌واله دلخۆشكاره‌كان ببوژيێنرێته‌وه ، چونكه
پزىشك خه‌مه‌تكارى سروشت و ياره‌متيدهره‌يه‌تى نه‌ك ته‌گه‌ره‌ى به‌هێنێته پېش .

بزانه خويى چاك خۆراك به‌خشى جه‌سته‌يه ، به‌لغهميش خويىيكي كاله‌و كه‌ميك پىگه‌يووه
، هه‌ندى له‌ نه‌خۆشه‌كان ئه‌گه‌ر به‌لغهميكي زۆرى له‌ جه‌سته‌دا كۆبۆوه‌و ، خۆراكى باشى نه‌بوو
، سروشت به‌زه‌ى پيدا ديته‌وه‌و ، ئه‌و خويى پێده‌گه‌يه‌نيت و ، ديسانه‌وه ده‌يكات به‌ خويى
پاك و ، ده‌يكات به‌خۆراك بۆ ئه‌ندامه‌كان و ، هه‌يچى ترى پتۆيست ناييت ، سروشتيش ئه‌و
هه‌يزه‌يه كه‌ خواى په‌روه‌ردگار كرديوه‌تى به‌ بريكار بۆ چاره‌سازى جه‌سته‌و پاراستنى و ،
چاوديرى كردنى به‌ دريژاى ته‌مه‌نى .

١٣٧ - لينوفر : پوهه‌كيى به‌ ته‌مه‌نو ، قه‌دى له‌ ئايدا پۆچوه‌و ، گه‌لاكانى به‌ سه‌ر ئاوه‌كه‌دا پاكشاهه ،
گوله‌كانى بۆنىكى خۆشيان هه‌يه‌و ، هه‌موو پوهه‌كه‌كه به‌كار دي‌ت به‌تاييه‌ت په‌گه‌كه‌ى . به‌روانه :

بزانه هەندێ جار نەخۆش ناچارى خۆراك و خواردنەوه دەكرێت ، بەتایبەت لەو نەخۆشیانەدا كە تێكچونی ئەقلى لە گەلدايه ، لێرەدا فەرموودەكە سەیفەتێكى گشتى ھەيه بەلام تايبەت كراوه ، يا لە فەرموودە پەھاكانەو بەلگەيەك تايبەت و سنورداری كردووه ، مانای فەرموودەكەش : پێدەچى نەخۆش بەبى خۆراك چەند پۆژێك بژێت لە كاتێكدا مەوێ تەندروست ئەو ماوێهە بەبى خۆراك توانای ژيانى نابێت .

لە فەرمایشتەكەى پێغەمبەرى خوادا ﷺ ((فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ)) مانایەكى ووردو ناسكى تر بەدیدهكرێت ، سەرەپای ئەوى پزىشكان باسیان كردووه ، هیچ كەسێكىش بەدیناكات بەدەر لە كەسانێك كە گرنگى دەدەن بە حوكمەكانى دل و پوح و ، كاریگەریان لە سروشتى جەستەداو ، كاردانەوى سروشت بەرامبەرى ، وەكو چۆن خودى خۆى كاردانەوى بەرامبەر بە سروشت دەبێت . نێمەش ئامازەيەكی پى دەدەین و ، دەلێین : نەفسى مەوێ ئەگەر شتێك ھەبوو وەكو حەزلیكراویك یا ناپەسەندێك یا ترسێنەرێك سەرقالی بكات ئەوا پێوێ خەريك دەبێت و ئاورێك لە داواكردنى خۆراك و خواردنەوه نادات ، بۆیە ھەست بە برسێتى و تینویەتى ناكات ، بەلگە ھەست بە گەرماو سەرماش ناكات ، بەلگە پێوێ خەريك دەبێت و هیچ كاردانەوێهە كیشى بەرامبەر بە ھەستى ئازاردەرى زۆر بە ئازارێش نابێت ، بۆیە ھەستى پى ناكات ، هیچ كەسێكىشمان نى یە ھەستى بەوانە نەكردبێت ، وە ئەگەر نەفس سەرقال بوو بەوێ كە ھێرشى بۆ ھێناو ، بۆ ئەوێ بەرپەرچى بداتەو ، چیتەر ھەست بە برسێتى و تینویەتى ناكات ، بۆیە ئەگەر ئەو ھێرشبەرە دڵخۆشكارێكى ئەو پەرى دڵخۆشكاربوو ، ئەوا جینگەى خوارى دەگرێتەو ، نەفسى پى تێر دەبێت ، پشویەكی دەرونى بۆ دەھێنێت ، دوو ئەوەندەش دەبێتەو ، لە گەل خۆیتدا بە ھەموو جەستەدا بەلاو دەبێتەو تا لە پىستیشدا دەردەكەوێت ، بەوێش پەوى دەگەشیتەو ، خۆینگەر مەكەى دەردەكەوێت ، چونكە دڵخۆشبوون خۆینى دل زۆرترو فراوانتر دەكات و ، بە ھەموو دەمارەكاندا بڵاو دەبێتەو ، پریان دەكات ، بۆیە ئەندامەكانى لەش داواى بەشە خۆراكەكەى خۆیان ناكەن كە پى پاهاتوو بوون بە ھۆى سەرقالبوونیانەو بەوێ زۆر

خۆشه‌ویستره به‌لایانه‌وه ، وه‌خۆشه‌ویستیشه به‌لای سروشته‌وه ، چونکه سروشت نه‌گهر
خۆشه‌ویستی خۆی ده‌ستکه‌وت ، په‌سه‌ندیستی ده‌کات و ئاوڕ له‌ شتی تر ناداته‌وه .

به‌لام نه‌گهر هه‌رچه‌بهره‌که ئازاردهریبت یا خه‌فه‌تکارییبت یا ترسینه‌ریبت ، جه‌سته به
جه‌تکردن و به‌ره‌لستی و دوورخستنه‌وه‌ی ئه‌و دوژمنه‌وه سه‌رقال ده‌بی‌ت و ئاوڕ له‌ داواکردنی
خۆراک ناداته‌وه ، چونکه له‌ باری جه‌تگاندن ئه‌و خه‌ریک بووه‌و داوای خواردن و خواردنه‌وه
ناکات . دهره‌نجام نه‌گهر له‌ جه‌تگه‌که‌دا سه‌رکه‌وتوو بوو ، هه‌یزی ده‌بوژیته‌وه‌و ، جیگه‌ی
هه‌یزی ئه‌و خۆراک و خواردنه‌وانه‌ی بۆ ده‌گرێته‌وه که له‌ ده‌ستی چووه ، به‌لام نه‌گهر نه‌خۆش
به‌رامبه‌ر به‌و هه‌رچه‌بهره‌ نۆپاو بوو ، هه‌یزی تێک ده‌شکێت به‌ گوێره‌ی ئه‌و کاره‌ساته‌ی به
سه‌ریدا هاتوو ، به‌لام نه‌گهر جه‌نگی نێوان خۆی و دوژمنه‌که‌ی پێشپێکی بوو هه‌رجاره‌ی
یه‌کێکیان سه‌رکه‌وتوو ده‌بوو ، ئه‌و هه‌یزیش جاره‌به‌جار ده‌رده‌که‌وێت و جاره‌به‌جاریش نامی‌نی‌ت ،
به‌گشتی جه‌نگی نێوانیان به‌ هاوشیوه‌ی جه‌نگی نێوان دوو دوژمنه ، سه‌رکه‌وتنیش بۆ که‌سی
براهیه ، نۆپاویش یا کوژراوه ، یا برینه‌داره ، یا دیله .

نه‌خۆش : له‌ لایه‌ن خۆای ته‌عالوه یارمه‌تی ده‌دری‌ت و پشتگیری لی ده‌کری‌ت و به‌وانه
خۆراکی به‌سوودی ده‌دات ، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی پزیشکان باسیان کړبووه که خوی‌نیش پۆلی
کاریگه‌ری له‌و بواردا ده‌بی‌ت ، ئه‌م یارمه‌تیدانه‌ش به‌گوێره‌ی خۆ به‌لاوازان دانان و خۆ
شکاندنه‌وه‌و خۆ فریدانه له‌ پێش ده‌ستی خواکه‌ی خۆیدا _ عَزَّوَجَلَّ _ به‌وه‌ش
نزیکه‌بوونه‌وه‌یه‌ک له‌ خواکه‌ی خۆیه‌وه ده‌سته‌به‌ر ده‌کات ، چونکه به‌نده ئه‌و کاته زۆر نزیک
ده‌بی‌ته‌وه له‌ خواکه‌ی خۆیه‌وه که دلی به‌رامبه‌ر به‌ خواکه‌ی ده‌شکینیته‌وه ، بۆیه له‌و
کاتانه‌دا په‌حمه‌ت و به‌زه‌یی په‌روه‌ردگاری لێوه نزیک ده‌بی‌ت ، نه‌گهر مرقۆفیکی خواپه‌رست
بوو ، خۆراکیکی دلی ئه‌وتۆی ده‌ست ده‌که‌وێت هه‌زه سروشتیه‌کانی پێ به‌ هه‌یز ده‌بی‌ت و ،
هه‌زه‌کانی پێ ده‌بوژیته‌وه زۆر زیاتر له‌ خۆراکه ئاسایه‌که‌ی خۆی ، هه‌رچه‌ندیش باوه‌رو
خۆشه‌ویستی و ، دلخۆشبوون و ، که‌یفخۆشبوون و ، دلنیا‌بوون و بێ گومانی به‌رامبه‌ر به‌

پهروه‌دگار که ی به‌هیزبوو، ناره‌زووی کردو قایل بوو به خواک‌ی و به هیوای په‌زابوونی بوو،
 ، نه‌وا هیزیک‌ی نه‌وتو له خۆیدا به‌ئیده‌کات که هه‌رگیز وه‌سفف ناکریت و، وه‌سفف
 ده‌رمانه‌کانیه‌کانی پزیشکیش ناگات به‌ئاستی و . زانسته‌کشی په‌ی پی‌ نابات .

هه‌رکه‌سیش که دل‌رق ده‌بی و، نه‌فسی توانای تیگه‌شتن و باوه‌پیتکردنی نه‌مه‌ی نابی، با
 ته‌ماشای باری زۆریک له عاشقانی دیمه‌ن و پوالت بکه‌ن، نه‌وانه‌ی دل‌یان په‌پووه له عیشقی
 دیمه‌ن و پوالتی دنیا و، شان و شه‌وکت و، سه‌روه‌ت و سامان و، زانست، خلکانیش
 سه‌باره‌ت به‌مه‌شتانیک‌ی سه‌سورمیتیان له خۆیان و له که‌سانی دیکه‌شدا بینوه .

وقد ثبت فی الصحيح : عن النبي ﷺ ، أنه كان يُواصلُ في الصَّيَّامِ الأَيَّامَ نَوَاتِ العَدَدِ ، وَيُنْهَى
 أَصْحَابَهُ عَنِ الْوَصْلِ وَيَقُولُ : ((لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي))^(١٣٨).

واته له (الصحيح) دا هاتروه : که‌وا پتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پۆژه‌سپیه‌کانی مانگدا (وصال)
 ی^(١٣٨) ده‌کرد، به‌لام قه‌ده‌غی هاوه‌لانیشی ده‌کرد له وکاره‌و ده‌یفه‌رموو : ((من
 وه‌کو نیم چونکه ده‌میتمه‌وه په‌روه‌رنگارم خواردن و خوارنه‌وه‌م ده‌داتی)) .

زانراویشه نه‌م خۆراک و خوارنه‌وه‌یه هه‌مان خواردن نه‌بوو که مرقف به‌زاری ده‌یخوات ،
 چونکه نه‌گه‌ر وابوایه یه‌کبینه شه‌و پۆژ به‌پۆژوو نه‌ده‌بوو ، هه‌روه‌ها جیاوازیه‌که‌ش له نیتوان
 خۆی و هاوه‌لاندای پوی نه‌ده‌دا ، به‌لکو هه‌ر به‌پۆژووش نه‌ده‌بوو ، چونکه ده‌فه‌رمیت : ((أَظَلُّ
 يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي)) .

هه‌روه‌ها پتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جیاوازی له نیتوان خۆی و هاوه‌لانیدا کرد له خودی (وصال)
 ه‌که‌دا ، به‌وه‌ی خۆی توانای به‌جیه‌پنانی هه‌ندی کاری پتدراوه که هاوه‌لان توانای

١٣٨ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٤ / ١٧٩) ، ومسلم (١١٠٢) .

١٣٩ _ وصال : واته پۆژوو شه‌و به‌یه‌کبینه‌و به‌برده‌مولمی پۆژووترن و نه‌شکاندن . وه‌رگیز

ئەجامدانی ئەوەیان نییە ، چونکە ئەگەر بەزاری خۆراک و خواردنەوهی بخواردایە نەیدەفەرموو : ((لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ)) واتە من وەكو ئێوە نیم . لە پاستیدا کەسانیک بە جوړیکی تر لە فەرموودە کە تێدەگەن بە تاییەت ئەوانەى بەشیان لە خۆراکی دڵ و پوچ کەم بۆتەوه ، چیتەر مێشکیان توانای وەرگرتنی ئەوهی نەماوه کە ئەو خۆراکە پوچیانە کاریگەرێکی ئەوتۆی مەبێت لە بەهێزکردن دڵ و بوژانەویدلو ، خۆراکیکی دیکەى بداتى کاریگەرێکی بەهێزتری مەبێت لە خۆراکە جەستەیکە . والله الموفق *

بەشیک : سەبارەت بە رێیازی پێغەمبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی نەخۆشی (العُدْرَة) و چارەسەرکردن بە دەرمان کردنە ئووت :

لُبَّتْ عَنْهُ فِي " الصَّحِيحَيْنِ أَنَّهُ قَالَ : ((خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ ، وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ ، وَلَا تُعَذِّبُوا صَبْيَانَكُمْ بِالْعَمَزِ مِنَ الْعُدْرَةِ))^(١٤٠)

واتە لە (الصحيحین) دا هاتوو : کەوا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((چاکترین شتیک بە کاری بێخەن بۆ چارەسەرکردنی خۆتان کە لە شاخ گرتن و ، (الْقُسْطُ الْبَحْرِي) یە ، منداڵەکانیشتان ئازار مەدەن بە دەست لێدانی زمانە چکۆلەى منداڵە کەتتان ئەگەر نەخۆشی (العُدْرَة) تووش ببوون)) .

" وَفِي " السَّنَنِ " وَ " الْمُسْنَدِ " عَنْهُ مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَائِشَةَ ، وَعِنْدَهَا صَبْيٌ يُسِيلُ مَنَحْرَاهُ دَمًا ، فَقَالَ مَا هَذَا ؟ فَقَالُوا : بِهِ الْعُدْرَةُ ، أَوْ وَجَعٌ فِي رَأْسِهِ ، فَقَالَ : ((وَيَلَكُنْ لَا تَقْتُلُنْ أَوْلَادَكُنَّ ، أَيَّمَا امْرَأَةٍ أَصَابَ وَلَدَهَا عُذْرَةٌ أَوْ وَجَعٌ

فِي رَأْسِهِ ، فَلَتَأْخُذُ قُسْطًا هِنْدِيًّا فَلْتَحْكُهُ بِمَاءٍ ، ثُمَّ تُسْعِطُهُ إِيَّاهُ فَأَمَرَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَصَنَعَ ذَلِكَ بِالصَّبِيِّ قَبْرًا))^(١٤١) .

واته (جابر ی کوی (عبدالله) _ خوی لی پازی بیټ _ قهرمووی تی : پیغه مبری خوا
 ﷺ چوو دیده نی خاتوو (عائشة) _ خوی لی پازی بیټ _ ، تماشای کرد مندالیک لایه
 خوین له ههردوو لوتی ده پوات ، قهرمووی ته مه چی یه ؟ گوتیان : نه خویشی (العذرة) ی
 تووشبووه ، یا سه ریشی هیه ، نه وه بوو قهرمووی : ((وهی بۆ ئیوه منداله کانتان مه کوژن
 ، هه ر ئینک منداله کهی تووشی نه خویشی (العذرة) بوو ، با (القسطنطینی) به ریت و له نیو
 ئاودا بیکرینیت و ، بیکاته لوتی منداله که یه وه ، نه وه بوو خاتوو (عائشة) _ خوی لی پازی
 بیټ _ قهرمانیدا نه وه یان بۆ منداله که نه نجامداو ئیتر چاک بوویه وه .

(أبو عبید) له (أبو عبیده) وه باس ده کات و ده لیت : نه خویشی (العذرة) وروژان و
 ئاوسانی گهروه به هوی خوینه وه ، نه گه چاره سه رکرا له زمانی عه ره بیدا پیتی ده گوتريت
 قد عذره به) ، فهو معذور * قسه کانی ته ولوو .

گوتراوه : (العذرة) : برینیکه له نیوان گوی و گه روبا ده رده چیت ، به زۆریش مندالان
 تووشی ده بن .

به لام (القسطنطینی) کپینراو نه گه ره کوو ده رمانیک بکريت به لوتیه وه به سووده ،
 چونکه مادهی نه خویشی (العذرة) خوینیکه به لغه می به سه ردا زاله و ، به زۆری له
 جهستهی مندالدا دروست ده بیټ ، (القسطنطینی) یس سیفه تیکی ووشکی تی تیدا به
 زمانه بچوله بنه و ده کات و به رزی ده کاته وه بۆ جینگه کهی خوی ، پیده چی به تاییه ت
 سوودی بۆ نه وه نه خویشیه هه بیټ و ، له وانه شه سوودی بۆ نه خویشیه گه ره کانیش هه بیټ ،

ههروهه له وانهیه جاربیه جار نه و ده زمانهیه که هه رخۆی گهرمه و ، هه ندی جاریش به کاتی گهرمه به کاربیت . دانهری کتیبی (القانون) له باره ی چاره سه رکردنی نه خووشی که وتن و هه وکردنی زمانه بچوله ده لیت : (القسط) له گه ل (الشیب الیمانی) و له گه ل تۆوی په یحانه دا (بذور المرو) به کاربیت.

ئه و (القسط البحري) یه ی له فهرمووده که دا باسکراوه : بریتیه له (العود الهندي) ، که جۆره سپنیکه یه تی ، شیرینه و ، چه نندین سوودی هه یه . پشتر منداله کانیاں که تووشی که وتن و هه وکردنی زمانه بچوله (العذرة) بهاتبای به ده ستیاں که میک تییانه وه ده ژهنی و ده یانجولاند ، یا شتیکیان به منداله وه هه لده واسی ، به لام پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کردن و ، پینمای کردن بۆ شتیکی زۆر له وه به سووتر بۆ منداله کانیاں و ، زۆر ئاسانه تریش .

به لام (السعوط) : نه و ده زمانه یه له لووت ده کریت ، له وانه یه نه و کاره به ده مانه تاکه کان یا به ناویته کانیش نه نجام بدریت ، ده زمانه سروشتیه که ده کوتریت و له هیلکه ده دریت و ده کریت به هه ویر ووشک ده کریت وه ، پاشان له کاتی پتووستیدا شل ده کریت وه و ، ده کریته لووتی مروفه وه ، کاتی له سه ر پشتی پاکشاوه و ، نیوان هه ردوو شانی به پشتیه که به رزده کریت وه بۆ نه وه ی سه ری ته واونزم بیت وه ، بۆیه که ده زمانه که کرایه لووتی ده کاته میشکی و ، به پزمین نه خووشیه که ی لیده رده هیتیت ، پیغه مبه ری خوا ﷺ ستایشی خو چاره سه رکردنی به (السعوط) کردوه و نه وه ی پیویسته له م باره وه نه نجام بدریت .

وذكر أبوداود في سننه : أن النبي ﷺ استعط^(١٤٢).

واته پیشه و (أبوداود) له (سنن) هکهیدا ده گیزته وه : که و پیغه مبه ری خوا ﷺ ده زمانه ده کرده لووتی .

به شیک : سه بارت به ریزی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی دل ئیشه دا (المفوود) :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ مُجَاهِدٍ ، عَنْ سَعْدٍ ، قَالَ ، مَرِضْتُ مَرَضًا ، فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُنِي ، فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ ثَدْيِي حَتَّى وَجَدَتْ بَرْدَهَا عَلَى فُؤَادِي ، وَقَالَ لِي : ((إِنَّكَ رَجُلٌ مَفْنُونٌ فَأَتِ الْحَارِثَ بْنَ كَلْدَةَ مِنْ ثَقِيفٍ ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ يَطْطِبُ ، فَلْيَأْخُذْ سَبْعَ تَمَرَاتٍ مِنْ عَجْوَةِ الْمَدِينَةِ ، فَلْيَجَاهُنْ بِنَوَاهُنَّ ، ثُمَّ لِيَلْذِكْ بَيْنَ))^(١٤٣)

واته (سعد) _ خوی لی رازی بیټ _ فرموویتهی : نه خوش که وتم و ، پیغه مبهری خواش ﷺ ته شریفی هینایه دیدهنیم ، دهسته کانی له نیوان هردوو مه کمدا دانا تا ههستم به ساردی دهسته کانی کرد له سه ر دلم ، پیی فرموودم : ((تو پیاویکیته هست به نازاری دلت ده که ی بویه بچوره لای (الحارث) ی کوپی (کلدۀ) له هوزی (ثقیف) ، پزشکیتهی ده کات ، با حوت خورما له (عَجْوۀ) ی مه دینه به ریت و به ناوکه که به وه بیکوتیت و ، پاشان بیکا به ده مته وه)) .

(المفوود) : نهو که سه یه دلی تووش بووهو ، هاوار له نازاره که ی ده کا ، وه کو (المبطون) که هاوار له نازاری سکی ده کات .

(واللود) : نهو ده زمانه یه که نه خوش له لایه کی زاریه وه ده یخواته وه .

خورما خاسیه تیکی سه رسوپمینی تیدایه ، به تاییه ت خورمای مه دینه ی پیروز ، به تاییه تریش جوړی (العَجْوۀ) ده که ی ، به حوت دانهش بخوریت خاسیه تیکی تره ، به

سروش خویی دهرک دهکرت ، وفي " الصَّحِيحَيْنِ " : مِنْ حَدِيثِ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ مِنْ تَمَرِ الْعَالِيَةِ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سَمٌّ وَلَا سِحْرٌ))^(١٤٤) .

وفي لفظ ((مَنْ أَكَلَ سَبْعَ تَمَرَاتٍ مِمَّا بَيْنَ لَابَتَيْهَا حِينَ يُصْبِحُ لَمْ يَضُرَّهُ سَمٌّ حَتَّى يُمَسِيَ))^(١٤٥) .

واته (عامر) ی کوردی (سعد) ی کوردی (ابی وقاص) له بابیه وه دهگپهته وه دهرمیت : پیغه مبری خوا ﷺ فرموی : ((ههرکس ژمی به یانیانی هوت خورما بیت له خورمای (العالیة) _ شویتیکه له مه دینه ی پیروژ _ نه و پوژده ژهرو جادوو زیانی پی ناگه یه نن)) .

له بیژده کی تردا ((ههرکس به یانیان هوت خورمای نێوانی نوو (اللابة) که^(١٤٦) بخوات ژهه زیانی پی ناگه یه نیت تا نێواره ی به سه ردا دیت)) .

خورما گهرمه له دووه مدا ، ووشکه له یه که مدا . گوتراوه : شیدارو ته په تیایدا . گوتراویشه : مام ناوه نده ، خواردنیکي به پیزه و پارێزگاریکی باشی ته ندروستیه به تاییه ت بۆ نهوانه ی پێی راهاتوون ، وه کو خه لکی مه دینه و جگه له خه لکی مه دینه ش ، چاکترین خوارده مه نیه بۆ نهوان به به راوردی خه لکی وه لاتته سارده کان ، له بهر ساردی ناوه پوکی دانیشتوانی مه دینه و ، گهرمی ناوه پوکی خه لکی وه لاتته سارده کان ، بۆیه دانیشتوانی وه لاتانی حیجازو یه مهن و تائیف و وه لاتته کانی تری هاوشیوه شیان به زۆری خوارده مه نیه گهرمه کان به کارده مه نین که ناچیت بۆ خه لکانی تر وه کو خورماو ، هه تگۆین ، بینیومانیشن

١٤٤ _ سبق تفريجه .

١٤٥ _ أخرجه البخاري (٩ / ٤٩٣) ، ومسلم (٢٠٤٧) .

١٤٦ _ اللابی : نوو پارچه زه رین له مه دینه ی پیروژ که به ردی په شی تیایه . وه رگپه .

بیهرو زه نجهفیل^(۱۴۷) له خوارده مه نیه کانیاندا به کارده هیتن به ئاستیک که ده نه وه ندو یا زیاتری خه لگی وه لاتانی دیکه به ، زه نجهفیلش ده خۆن وه کو نه وه ی حه لوا بخۆن ، خۆشم _ (ابن القيم) _ که سانیکم بینوه خۆی پتوه خه ریک ده کات و دانه دانه ده یخوات وه کو نه وه ی نوقل و میوه و چه ره سات بخوات و کاته که ی خۆی پتوه به سه ر ده بات ، نه وه ش به سووده بۆیان و زیانیان پی ناگه یه نیت له بهر ساردی ناوه پۆکیان و ، هاتنه ده رووه ی گه رماکه بۆ ده رووه ی جه سته یان ، نموومه ی نه وه ش وه کو نموونه ی نه و بیرانه یه که ناوه که نیان له هاویندا سارد ده بیئت و ، له زستانیشدا گه رم ده بیئت ، بۆیه له زستاندا گه ده له خۆراکه چه ره کان پیته ده گه یه نیت به ئاستیک له هاویندا نه و کاره ناکات و پی ناگه یه نیت .

به لام خورما بۆ خه لگی مه دینه ، به هاوشته وه ی پله ی گه نه که که سانی دیکه به کاری دین ، چونکه ماده ی خۆراکیانه ، خورمای (العالیة) ش چاکترین جۆری خورمایانه ، چونکه ته نیکی به و ، تامیکی خۆش و ، شیرینه کی راستی هیه ، خورما به شدار ده بیئت له پیکاته ی خواردن و ده رمان و میوه شدا ، گونجاوه بۆ زۆریه ی جه سته کان ، به هیزکاری گه رمی سروشتیه ، نه و پاشماوه خراپانه ی که خۆراک و میوه کانی تر له جه سته ی مرقدا دروستی ده که ن خورما دروست ناکات ، به لکو قه ده غه ی بۆگه نبوونی تیکه لاوه کان ده کات بۆ نه و که سانه ی پی پاهاتوون .

نه م فه رمووده په یامیکه و مه به ستداره بۆ کار پی کردنی تایبه ت ، وه کو دانیش توانی مه دینه و ده روویه ریان ، گومانی تیدا نی به که هه ر شوینیک پسپۆره به سوود وه گرتن له زۆریک له ده رمانه کان به بی هیتر ، بۆیه هه ندی پوه کی ده رمانی که له و شوینه دا ده پوین به سوود ده بن

۱۴۷ _ زنجبیل : پوه کیکی گیایه به رابرقم ده رویت و زۆر ده بی هه روه کو په تاته ، نزیکه ی (۷۰ سم) له زمینه وه بهر ز ده بیته وه ، گه لا له کانی پان و ، به سه ر زه ویدا خۆی پاده خات ، لق و پۆپی وردن ، گوله کانی که میک مه یله زه ردن و ، چه ندین جۆری هیه و ، په گه کانی به کار دیت . بپوانه : ئینته پنیئت : ساینی : (سنابل الخير للأعشاب) .

بۆ نهخۆشی ، که چی نهگهر نه و پروه که دهرمانیه له جینگهیهکی دیکه دا بپوێ ئه و سوودهی نابیت چونکه خاک و ههوا کاریگهریان له وه دا دهبی ، یا رووهک و خاک و ههوا پێکه وه کارتیکراو دهبن به و ژینگهیه ، چونکه زهوی سیفات و خاسیهتیهکی ههیه جیاواز دهبیته له شوێنیکه وه بۆ شوێنیکێ تر وه کو چۆن خو و سیفاتی مرۆف له که سێکه وه بۆ که سێکی تر جیاواز دهبیته ، زۆریک له پروه که کان بۆ هه ندی و هلات خۆراکیکه و ده خوریت ، به لام بۆ هه ندی و هلاتی دیکه زه هریکی کوشندهیه ، زۆر جار دهرمانی کۆمه لێک به لای کۆمه لێکی تر وه خۆراکه ، هه ندی دهرمان که بۆ کۆمه لێک چاره سه ری نهخۆشیکه لێکه بۆ کۆمه لێکی تر چاره سه ری نهخۆشیکه لێکی دیکه دهبیته ، دهرمانی خه لکی و هلاتیک بۆ و هلاتیک دیکه گونجاو نابیت و ، سوودیشی نه بیته .

به لام که پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : با حه وت خورما بخوات ، ئه وه خاسیه تی که وه کو فه دهر و وه کو شه رعیش چه سپاوه ، بۆیه ته ماشا ده که بن خوای تعالی ئاسمانه کانی به حه وت دروست کردووه ، زه ویه کان حه وتن ، پۆزه کان حه وتن ، خولقاندنی مرۆف به حه وت دۆخ ته و او بوو ، خوای تعالی بۆ به ند هکانی خۆی ته و اف و سوپانه وه ی به ده وری که عبه دا به حه وت داناوه ، سه عی کردنی نێوان سه فا و مروه ی به حه وت داناوه ، په جم کردنی شه ی تانه کانی به حه وت حه وت داناوه ، (الله اکبر) هکانی نوێژه کانی جه زنی له په کاتی یه که مدا به حه وت داناوه . پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((مُرُوهُمْ بِالصَّلَاةِ لَسَبْعٍ))^(١٤٨) واته : ((که منداله کانتان بوون به حه وت سالّ فه رمانی نوێژ کردنیان پێ بکه ن)) ، نه گهر دایک و باب جیا بوونه وه منداله که یان ته مه نی بوو حه وت سالّ مافی هه لێژاردنی پێ ده درێ له نێوان دایک و بابیدا ، هه ر کامیانی هه لێژارد له گه لّ ته ودا ده چیت . له (ریوایه) تیکێ تردا : بابی له دایکی مافدار تره به منداله که ، له (ریوایه) تیکێ تریشدا : دایکی مافدار تره ، و امر

١٤٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٤٩٤) ، والترمذي (٤٠٧) ، وصححه الألباني في صحيح أبي داود (

النبي ﷺ في مرضه أن يُصَبَّ عليه من سبعِ قَرِيرٍ^(١٤٩) واته يَغْمَبِرِي خوا ﷺ له كاتِي نه خُوشِيه كه يدا فه رمانيدا له حوت كرونه ئاوي به سه ردا بكرت ، خواي تعالى حوت پوژ باكي بالآ ده ست كرد به سه رقه ومه كه ي (عاد) دا ، ودعا النبي ﷺ أن يُعِينَهُ اللهُ عَلَى قومه بسبعِ كسبعِ يوسف^(١٥٠) واته پتغهمبهرِي خوا ﷺ له خواي تعالى پاراپيه وه يارمه تي بدات بۆ سه رقه ومه كه ي به حوت سالي نه هاتي وه كو ساليه كاني يوسف پتغهمبهر ، خواي تعالى سه باره ت به وه كه سانه ي ختريان بۆ زياد ده كات نمونه يه كي هيناوه ته وه به توويه ك بويه حوت گوله گنه م هر گوليك سه د تووي تيدابوو ، نه و گوله گنه مانه ش كه هاوه له كه ي يوسف له خويدا بينيبوي حوت بوون ، نه و ساليه نه ش كشتوكاليان تيدا كرد حوت بوون ، ختروچا كه داريش زياد ده كرت به نه ندازه ي حوصه د نه وه نده و زياتریش ، له م ئومه ته ش حفتا هه زار ده چنه به هشته وه به يي حيساب .

بي گومان نه م ژماره خاصيه ت و تاييه تمه نديه كي تيدايه له جگه نه م ژماره يدا به ديناكرت ، حوتيش ماناي ژماره ي كۆكرتته وه گشتيه كه ي و تاييه تيه كه ي ، چونكه ژماره جووت و تاكه . جووتيش : يه كه م و دووه مه . تاكيش : هر ئاوه هايه ، نه مه بويه چوار پله : جووتي يه كه م و ، دووه م . تاكي يه كه م و ، دووه م ، نه م پلانه ش له كه متر له ژماره حوتدا كۆنابيتته وه ، چونكه حوت ژماره يه كي ته واوه نه م چوار پله يه له خۆده كرت ، مه به ستم جووت و تاكه كه و ، يه كه مه كان و دووه مه كانه ، مه به ستيشم به تاكي يه كه م ، سي يه ، به دووه ميش پيتجه ، وه مه به ستيشم به جووتي يه كه م دووه ، به دووه ميش چواره ، پزيشكان

١٤٩ - صحيح : أخرجه البخاري (١ / ٦١ ، ١٦٩) ، (٢ / ٢٠٧) ، (٤ / ٩٩) ، (٦ / ١٣) ، ومسلم (٢ /

٢١ ، ٢٢) عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود أن عائشة زوج النبي - صلى الله عليه وسلم - قالت : لما

ثقل رسول الله - صلى الله عليه وسلم - وذكرت الحديث وفيه : ((... هريقوا علي من سبع قرب ...))

١٥٠ - صحيح : أخرجه البخاري (٢ / ٢٣ ، ٢٧) ، (٦ / ٩٦ ، ١٤٢ ، ١٥٦ ، ١٦٤ ، ١٦٥) ، ومسلم (٨ /

١٣١) عن مسروق عن ابن مسعود وفيه : ((إن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لما رأى من الناس إقبالاً فقال

: اللهم سبِّحْ كسبعِ يوسف ...)) .

گرتیگه کی گه وریان به جهوت دلوه ، به تایبته دهریاوانه کان . (بقراط) ده لیت : هه موو شتیك له م جیهانه دا له سه رحوت بهش نه ندازه گیرلوه ، نه ستیره کان جهوتن ، پۆژه کان جهوتن ، ته مه نه کانی خه لك جهوتن ، په کهم جار منداله تا جهوت ، پاشان نه وجوانه تا چولرده ، پاشان هه رزه کاره ، پاشان لاوه ، پاشان پیاوکی کامله ، پاشان پیره ، پاشان که نه فته و زۆر پیره تا کوتایی ته مه ن ، خوای په روه رنکاریش زلناتره به حیکمهت و به شهرع دانانی و ، قه ده ری له دیار کردنی ته م ژماره یه دا ، ئایا له بهر نه و مانایه ن یا هیدیکه یه ؟

سوودی ته م ژماره یه له م خورمایه له م شارمو له م شوینه دا به تایبته بهرام بهر به ژه هرو جادوو ، به جۆرێك مرۆف قه ده غه بکات له تووشبوون ، له و تایبه ته ندیانه یه که نه گهر پزشیکانیکی وه کو (بقراط) و (جالینوس) و پزشیکانی دیکه باسیان بکردایه ، پزشیکانی تر به قبولبوون و ملکه چبوونه وه وهریان ده گرت ، نه گهرچی نه و پزشیکانه کاره پزشیکیه کانیان ته نها به هوی زۆر دریایی و ته خمین کردن به هوش و گومان بردنه وه په ی پی ده بن ، بۆیه نه و که سه ی که گوفتاره کانی هه ره مووی بی دلا و دلی و ، به ئیگجاری و سه لماندن و وه حیه ، زۆر شایسته تر و گونجاوتره گوفتاره کانی به قبولبوون و ملکه چیه وه وه گیریت و ، واز له په خنه گرتن به یتریت ، دهرمانه کانی ژه هر جاره جار به چۆنیته ی ده بیت و ، جاره جاریش به خاسیهت وه کو خاسیهته ی زۆرێك له بهرده کان و گه وه ره کان و یاقوته کان . والله اعلم *

به شیک سه بارهت به سوودی ته م به رهو

کاریگه ری له سه ره هندی له ژه هره کان

شیاوه ته م به ره بۆ لابرندی هه ندی له ژه هره کان سوودی هه بی ، ئینجا فه رموده که ده بیته گشتیه کی تایبه تکرلو ، شیاویشه بۆ لادانی هه موو ژه هریك سوودی هه بی ، له بهر تایبه ته ندی نه و شارو نه و خا که تایبه ته ، به لام لیزه دا شتیکی تر هیه پیویسته ئا مازه ی پی بدریت ، نه وهش نه وهیه که نه و نه خۆ شه ی ده یه وی سوود له دهرمانیک وه رگری ، مه رجه

به دل دەرمانه کە ی قبول بێ و بپوای به سوود گاریگری هەبێ ، ئەو جە سەروشتی جەستەشی قبولی دەکات و ، دەیکات به یارمەتیدەرێک بۆ لادانی نەخۆشی و عیله تەکە ، تا ئەو ناستە ی زۆرێک له چارەسەرەکان سوود به نەخۆش دەگەیەنن ، ئەگەر به بپوایەکی تەولو و ، قبولبونیکی چاک و ، به وەرگرتنیکی تەولو و به کاری بیینی ، خەلکانیش شتانیکی سەرسۆمێنیان لەو بارەو بەینیو ، ئەوەش بۆ ئەو دەگەرێتەو کە سەروشتی نەخۆشە کە به توندی قبولی دەرمانە کە دەکات و ، زۆر پێی نەخۆش دەبێ ، بۆیه هیزی جەستەشی دەبۆزێتەو ، سولتانی سەروشتی جەستەشی به هیز دەبێ و ، له کۆتایدا به سەر نەخۆشیە کە دا زāl دەبێ و ، دوری دەخاتەو ، به پێچەوانەشەو زۆرێک له دەرمانەکان بۆ ئەو نەخۆشی و عیله تە به سوودن ، بەلام باوەری خراپی کە سه نەخۆشە کە ، کەوا سەروشتی دەرمانە کە ی به تەواوی قبول نابێ ، وا دەکات کە ئەو دەرمانە هیچ سوودی نەگەیەنێت .

له گەل ئەوەشدا گەرەترین دەرمان و شیفایەخشەکان و ، له هەموویان به سوودتر بۆ دلەکان و جەستەکان و دنیاو دۆزی دوا ی قورئانە ، کە بۆ هەموو نەخۆشیە ک شیفایەخشە ، بەلام بۆ ئەو دلانە ی بپوایان به شیفایەخشی و سوودی قورئان نی یه ، تەنها نەخۆشیەکانیان زیاد دەکات ، کەچی بۆ نەخۆشی دلان هیچ دەرمانیکی تری به سوود نی یه جگە له قورئان ، چونکە شیفایەخشی تەواویتی کە هەموو نەخۆشیەکان چاک دەکاتەو ، تەندروستی به تەواوی دەپاریزێ و ، بەرامبەر به هەر شتیکی زیانبەخشیکی بهوێی دەپاریزێ به پاراستنیکی تەواو ، بەلام له بەر ئەوەی زۆریه ی دلان پوویان لی وەرگێڕاوە ، به پوایەکی تەواویان پێ نی یه کە بەدلنای ی و به بێ گومان شیفایەخش بی و ، به کاری ناھێتن و ، له جیاتی قورئان دەرمانی دیکە به کاردههێتن ، کە مەزۆفیکی تر وەکو خۆی پێکیهێناوە و دروستی کردووە ، بۆیه هەموو ئەمانە بوون به پێگرتیک بۆ ئەوەی شیفایان پێبەخشێت ، ئالێرەدا دیسانەو ئەکامی ئەم کردەوانەیان زāl بوو و پوو وەرگێڕانیان له قورئان توندتر بوو ، نەخۆشی و عیله تە درێژخایەنەکانیش زیاتر دلانیان نەخۆش خست و ، پزیشکان و نەخۆشانیش له سەر چارەسەرەکانی مەزۆفی هاوڕەگەزی خۆیان و ، ئەوەی کە شێخەکانیان و

، نهو که سانهی که به گه وره یان دانه نین و نیتیان بهرام بهریان چاکه پاهاتن ، بویه کاره ساته که گه وره تر بوو ، نه خۆشیه کانیش زیاتر جیگیر بوون و ، چەندین نه خۆشی و عیله تیش پهیدا بوون ، که نه یانتوانی چاره سهری بکن ، وه چەند بهم ده زمانه دروستکراوانه چاره سهریان بکردایه نه خۆشیه که زیاتر ده بوو ، بارو حالیش ده یگوت :

ومن العجائب والعجائبُ جَمَّةٌ
قُرْبُ الشِّفَاءِ وما إِلَيْهِ وُصُولُ
كالعِيشِ فِي الْبَيْدَاءِ يَقْتُلُهَا الظَّمَا
وَالْمَاءُ فَوْقَ ظَهْرِهَا مَحْمُولُ

واته :

له شسته سه رسوپمینه کان که شتی سه رسوپمیتیش زۆره
شیفا نزیك بئی و نه توانی پئی بـگـهـیت
وه کو نه وهی له بیاباندا بئی و نه وهندهی نه مایی تینویه تی بیکوژی
که چی ناوه کهش له سهر پشتی نهو مه لگیراوه

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ به دوور خستنه وهی
زیانی خوراک و میوه کان و ، چاکردنیان به جوړیک زیانیان
لا بهریت و ، سوودیان به هیژ بکات :

ثبت فی الصحيحین من حدیث عبدالله بن جعفر ، قال : رأیتُ رسولَ الله ﷺ یأکل الرُّطَبَ
بالْقَنَاءِ^(۱۵۱) .

واته له (عبدالله) ی کوپی (جعفر) وه _ خوای لی پازی بیت _ فه رمویه تی : بینیم
پیغه مبهری خوا ﷺ ترۆزی به خورمای ته پری پیکه یوو ده خوات .

خورمای تهری پینگه یوو (الرطب) : گهرم و شیداره له دووه مدا ، گه دهی سارد به هیز دهکات و ، بۆی گونجاوه ، جووتیوون زیاد دهکات ، به لام خیرا بۆگن ده بیئت ، تینوهینه رهو ، خوین لیخن و لیژ دهکات ، سه ریئشه دروست دهکات ، کونیهی داخراو دروست دهکات ، نازاری میزندان دروست دهکات ، بۆ ددان زیانی ههیه ، به لام ترۆزی ساردو شیداره له دووه مدا ، تینویه تی ناهیلئت ، به بۆنکردنی هیز ده بوژنیته وه له بهر شهو بۆنه خووشی تیندایه ، گهرمی گرگرتوی نیو گه ده ده کوژنیته وه ، نه گهر تۆزه کهی ووشك بکریته وهو بکوتریت و تیکه ل به ناو بکریت و بگوشریت بۆ دهرهتانی ناوه کهی و ، پاشان بخوریت وه ، تینویه تی ناهیلئت ، میز زیاد دهکات ، بۆ نازاری میزندان باشه ، نه گهر بکوتریت و به هیلک پاک بکریت و به داندان بهیتریت ، سپی دهکاته وه ، نه گهر بکوتریت و له گه ل (المیخنج دا^(۱۵۲) برین پیچیکی لی دروست بکریت بۆ گه ستنی سه کی هار به سووده .

به گشتی : خورما گهرمهو ، ترۆزیش سارده ، بۆیه ههر دانه یه کیان به سووده بۆ شهو ویت ، زۆرتین زیانی به رامبه ری لاده دات ، بهرگریکردنی چۆنیه تی ههر دانه یه کیانه به دژه کهی ، لابردنی توندوتیژی ههر دانه یه کیانه به شهو ویت ، نه مهش خووی بۆ خووی بنه په تی هه موو چاره سه ریه کانهو ، بنه په تیشه یۆ پاراستنی ته ندروستی ، بۆیه به کارهینانیکی بهو جوړه و هاوشیوه کانیان له خۆراک و دهرماندا پۆلنکی کاریگهری ده بی له چاکردن و راستکردنه وهو ، دوورخستنه وهی چۆنیه تییه زیانبه خشه کانی ههر دانه یه ک به به رامبه ره کهی ، شهو ویت یارمه تیده ریکی باشی پاراستنی ته ندروستی و ، هیزو به پیت یوونیه تی ، خاتوو (عائشه) _ خوای لی پازی بیئت _ فهرموویه تی : هه ولیاندا به هه موو شتیك قه له وم یکن ، قه له و نه بووم ، ئینجا به ترۆزی و خورمای تهری پینگه یوو قه له ویان کردم ، شهو یوو قه له و بووم .

۱۵۲ _ المیخنج : عه جه مه کان شه ناوه به کاردینن ، که بریتییه له شه رییه تی تری ده کوژنیتریت تا دوو له سه ر سنی ناوه کهی ده چیئت و ده بیئت به رووی تری و به لای عه ره بیه شه وه به (طلا) ناوده بریئت ، به روانه الجوهری ، الصحاح فی اللغة ، ماده طلا ، ص ۴۲۹ ، وهرگیز .

به گشتی : دوورخستنه وهی زیانی سارد به گهرم و ، گهرم به ساردو ، شیدار به ووشك و ، ووشك به شیدار و ، پاستکردنه وهی هه رلانه یه کیان به نه ویترووتکهی هه موو جوړه چاره سه ریه کانه و ، لووتکه شه له پاراستنی تهنه روستیدا ، هاوتای شه جوړه چاره سه ریه ش جوړه چاره سه ریه کهی دیکه بوو که پیشتر ئاماژه ی پیدراو بریتی بوو له فه رمانی پیغه مبه ری خوا ﷺ به خو چاره سه رکردن به (السَّناو السَّنوت) و (السَّنوت) یش : هه تگوتیکه که میك له خو شاوی پوئی تیدایه (السَّنا) ی پی چاك ده کړیت و پاستی ده کاته وهو نیوه نجیتیه کی ده داتی ، که واپوو هلات و سه لام له نه و که سه ی نیردراوه بو ئاوه دانکردنه وهی دل و جهسته کان و ، به رژه وهه ندیه کانی دنیاو پوئی دواپی .

به شیک : سه باره ت به ریمازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له پاریزکردندا :

ده رمان هه ره مووی دوو شته : پاریزکردن و پاراستنی تهنه روستیه ، به لام نه گهر تیکه لاوئکی زیانبه خش له جهسته دا دروست بوو ، پیویستی به ده رهاویشتنیکی گونجاو ده بیت ، ته وهی پریشکیتیش به گشتی له سه ر شه سی یاسایه ده خولیته وه .

پاریزکردنیش دوو پاریزکردنه : پاریزکردنیک به رامبه ر به و شتانه ی نه خوشیی دروست ده کن ، پاریزکردنیکیش به رامبه ر به وهی که نه خوشیه که زیاد ده کات ، شه مش ده گهریته وه بو باری که سه که خو ، که واپوو یه که میان : پاریزکردنیکیش تاییه ته به وانهی که ته دروست و له ش ساغن . دووه میشیان : پاریزکردنیکه تاییه ته به وانهی نه خوشن . نه خوش نه گهر پاریزی کرد نه خوشیه کهی ده وستیت و زیاد ناکات ، هیزیش کارا ده بیت بو دوورخستنه وهی .

بنه رتیش له پاریزکردندا گوفتاری خوی په روهریگاره که ده فه رمیت : ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا ﴾ [سورة المائدة: ٦] واته : ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ ﴾ وه نه گهر نه خوش بوون ﴿ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ ﴾ یان له سه فه ردا بوون ﴿ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ ﴾ یان که سیکتان هاته وه له شوینی

پیوستی سهرناو ﴿أَوَلَمْ تَسْتُمِ النِّسَاءَ﴾ یان جووت له (یان پیستتان به ریه ک کهوت) له که ل خیزانه کانتاندا ﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً﴾ وه ناوتان دهست نه کهوت ﴿فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ نه وه تهیموم بکن به خوئیکی پاک^(۱۰۳) لیزه دا خوی تعالی مروئی پاراستوو له به کارهیننی ناو، چونکه زیانی پیده که یه نیت .

وفي سنن ابن ماجة وغيره ، عن أم المنذر بن قيس الأنصارية ، قالت : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ومعه عليّ ، وعليّ ناقة من المرض ، ولنا دوالي مُعَلَّقة ، فقام رسولُ الله ﷺ يأكل منها ، وقام عليّ يأكل منها ، فطَفِقَ رسولُ الله ﷺ يقول لعليّ : إِنَّكَ نَاقَةٌ حَتَّى كَفَ . قالت : وصنعت شعيراً وسلقاً ، فجنّت به ، فقال النبي ﷺ لعليّ : مَنْ هَذَا أَصَبَ ، فإنه أنفع لك . وفي لفظ فقال : مِنْ هَذَا فَأَصَبَ فإنه أَوْفَقُ لَكَ^(۱۰۴)

واته له (أم المنذر)ی کچی (قیس)ی نه نصاریه وه _ خوی لی پازی بیّت _ فرموویه تی: پیغه مبهری خوا ﷺ با یاوه ری (علي) _ خوی لی پازی بیّت _ دیده نیان کردم و ، (علي)یش به و نزیکانه له نه خوئی چاک بوپزوه ، نیمه ش هیشوکه لیکی خورمای هه لواسراومان هه بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ هه ستاو دهستیگرد به خوارینی و ، (علي)یش هه ستاو لیی ده خوارد ، پیغه مبهری خوا ﷺ به (علي) فرموو: تو به م نزیکانه له نه خوئی چاک بوپته ته وه ، تا وازی هینا . (أم المنذر) ده قهرمیّت: پاشان هه ستام سلق و جوم بۆ لیئان و ، بوم هینان ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ به (علي) فرموو: له مه بخو ، نه مه بۆ تو به سوودتره . له بیژیه کی تریشدا فرمووی: له مه بخو ، نه مه بۆ تو گونجاوتره .

۱۰۳ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی تهفسیری قورئان .

۱۰۴ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (۲۰۲۸) ، وابن ماجة (۲۴۴۲) ، وصححه الألباني في الصحيحة (۵۹) .

وَفِي " سُنَنِ ابْنِ مَاجَةَ " أَيْضًا عَنْ صُهَيْبٍ ، قَالَ : قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَبَيْنَ يَدَيْهِ خُبْزٌ وَتَمْرٌ ، فَقَالَ ((اأَنْزِلْ فَكُلْ)) ، فَأَخَذْتُ تَمْرًا فَأَكَلْتُ ، فَقَالَ ((أَتَأْكُلُ تَمْرًا وَبِكَ رَمَدٌ ؟)) فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْضَعْ مِنْ النَّاحِيَةِ الْآخَرَى ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ^(١٥٥) .

واته : له (صهیب) ده _ خوای لی پازی بیټ _ فرمویه تی : چومه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و هاوکات نان و خورمای له پیش ده ستدا بوو لیی ده خوارد ، پتی فرموم : نزیک به ره وه بخو ، منیش خورمایکم هه لگرت و خواردم ، پتی فرموم : خورما ده خوی و چاویشت ده یه شی ؟ منیش گووتم : نهی پیغه مبهری خوا من خواردنه که به لا چاک و راسته که م ده جوم ، پیغه مبهری خواش ﷺ زه رده خه نه گرتی .

وَفِي حَدِيثٍ مَحْفُوظٍ عَنْهُ ﷺ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا حَمَاهُ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا يَحْمِي أَحَدَكُمْ مَرِيضَهُ عَنِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ .
وَفِي لَفْظٍ إِنَّ اللَّهَ يَحْمِي عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ مِنَ الدُّنْيَا ^(١٥٦) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی : نه گه خوای تعالی بهنده یه کی خوشویست له دونیا ده پیاریزی وه کو چۆن که سیکتان نه خوشه که ی له خواردن و خواردنه وه ده پیاریزی .

له بیژده یه کی تریشدا : خوای تعالی بهنده بهواداره که ی خوی له دونیا ده پیاریزی .

به لام نهو فرموده یه ی له سه زمانی خه لك ده سورته وه و یاس ده کریټ : ((الْحَمِيَةُ رَأْسُ الدَّوَامِ ، وَالْمَعْدَةُ بَيْتُ الدَّاءِ ، وَعَوِدُوا كُلَّ جَسْمٍ مَا أَعْتَادَهُ)) واته : ((پیاریزکردن

١٥٥ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٢٠٢٨) ، وابن ماجه (٢٤٤٢) ، وصححه الألباني في صحيح ابن ماجه (٢٧٧٦) .

١٥٦ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٤٢٧ / ٥) ، والترمذي (٢٠٢٦) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (١٦٥٩) .

سەرەکیترین دەرمانەو ، گەدەش شووینی نەخۆشیە ، هەر جەستە یەکی ش پاییین لە سەر ئەوێ لە سەری پاهاتوو)) ، ئەم فەرموودە لە گوشتارەکانی (الحارث) ی کۆپی (کلدە) ی پزیشکی عەرەبو ، بەرزکردنەوێ بۆ پیغمبەری خوا ﷺ شیاونی یە و بە پاست دانا نریت ، زیاد لە یەکیک لە فەرموودە ناسان ئەمەیان گوتو ، وینکر عن النبی ﷺ : ((اَنْ الْمَعِدَةُ حَوْضُ الْبَدَنِ ، وَالْعُرْوُقُ إِلَيْهَا وَارِدَةٌ ، فَإِذَا صَحَّتِ الْمَعِدَةُ صَدَرَتِ الْعُرْوُقُ بِالصَّحَّةِ ، وَإِذَا سَقَمَتِ الْمَعِدَةُ ، صَدَرَتِ الْعُرْوُقُ بِالسَّقَمِ))^(١٥٧) واته : ئەم فەرموودە یەش لە پیغمبەری خواو ﷺ باسکراو : ((گەدە حەوزی جەستە یەو ، پەگەکانی بۆ هاتوو ، بۆیە ئەگەر گەدە تەندروست بێ ، پەگەکانیش ئەو تەندروستیە بڵاودەکەنەو ، ئەگەر گەدە نەخۆشیش کەوت ، پەگەکان بڵاوی دەکەنەو بە هەموو جەستەدا) .

(الحارث) دەلالت : لووتکە ی پزیشکی تی پارێزکردنە ، پارێزکردنیش بە لایانەو بۆ کەسی تەندروست _ لە پڕوی زیانەو _ بە پلە ی تیکچوونە بۆ نەخۆش و بۆ ئەوانەش بەم نزیکانە لە نەخۆشی چاک بوونەتەو ، بەلام پارێزکردن زۆرترین سوود بەو کەسانە دەبەخشیت کە بەم نزیکانە لە نەخۆشی چاک بوونەتەو ، چونکە سروشتی نەخۆشە کە هیشتا نەگەر پلەو تەو بۆ هێزو دۆخی جارانی خۆی ، هێزی هەرسکردنی لاوازه ، سروشتی نەخۆش قبولکارە ، ئەندامەکانیشی ئامادە یە ، بۆیە تیکدان ی هۆکارێک دەبێت بۆ شکست هێنانی ، کە لە دەستپێکردنی نەخۆشیە کە قورستر دەبێت .

بزانە کە پیغمبەری خوا ﷺ هەستا بە قەدەغەکردنی (علي) _ خوای لی پازی بیت _ کە بەو نزیکانە لە نەخۆشی چاک بووژوو بۆ ئەوێ لە هیشوو خورما هەلواسراو کە نەخوات ، چاکترین چارەساری بوو ، چونکە میوه زیانبەخشە بەو کەسانە ی بەم نزیکانە لە نەخۆشی چاک بوونەتەو ، لە بەر ئەوێ بە خێرا لە گەدەدا دەگۆڕین و ، سروشتی

نەخۆشیش هیشتا لاوازه و توانای پال پێوهنانی نی یه ، هیشتا هیزى نەگهراوه و ، سهرقالیشه به دوورخستنهوهی ئاسهوارى نەخۆشیهکهو ، لابردنى له جهستدا .

خورماى تهرى تازه پینگهيو (الرطب) جۆره قورسیهکی تێدايه بۆ گهده ، بۆیه نهگهه
بیخوات سهرقال دهبیئت به چاره سهركردن و چاگردنیهی و ئاو له ئاسهوارى نەخۆشیهکهو
لادانی ناداتهوه ، دهره نجامیش یا پاشماوهی نەخۆشیهکه ده مینیتتهوه ، یا زیاد دهکات .

کاتى سلق و جۆکه خرايه پيش دهستی ئيمامى (علي) _ خواى لى پازى بیئت _ ،
پێغه مبهرى خوا ﷺ فرمانیدا له وه بخوات ، چونکه يهكێكه له باشتري خۆراکهكان بۆ
كهسيك بهم نزیکانه له نەخۆشى چاك بويتهوه ، چونکه ئاوى جۆ چهند خاسیه تىكى وهكو
فینکردنهوه و خۆراک پى بهخشين و ، نهرم و نیا نکردن و ، به مێزکردنى تێدايه كه بۆ كهسيك
بهم نزیکانه له نەخۆشى چاك بويتهوه رۆژ به سووده ، به تاييهت نهگهه له گهـ سلقدا
كولتيرا ، بۆیه ئهـم خۆراکه رۆژگونجاوه بۆ ئهـو كهسانهـى گهـ دهـيان لاوازه ، ههچ تىكهـ لهـو
پاشماوه يهكى تر سينه ريش دروست ناکات .

(زيد) كۆپى (اسلم) ده لیت : (عمر) _ خواى لى پازى بیئت _ پارێزى به نەخۆشیهکی
خۆی دهکرد ، تا نه و ئاستهـى نەخۆشه که له بهر رۆژى پارێزکردن ناوکی ده مژى .

به گشتى : پارێزکردن به سوودترین دهـرمانهـكانه پيش تووشبوون به نەخۆشى ، قهـدهـغهـی
دروستبوونی دهکات و ، نهگهه دروستیش بوو ، زيادبوون و بڵاوبوونهوهی له جهستدا
قهـدهـغه دهکات .

به شیک :

پێوسته بزانریت که نه خۆش و نه و کهسهش بهم نزیکانه له نه خۆشی چاک بۆتهوه و که سی ته ندروستیش ، نه گهر ئاره زووی خواردنی کردو ، سروشتیشی مه یلی بۆ چوو ، پیوسته شتیکی کهم بخوات به نه ندازهیهک توانای هه رسکردنی هه بیت و ، به خواردنی نه وهش زیانی پێ نه گات ، به لکو پێوسته سوودیشی پێ گه یه نیت ، ئیتر لیڤه دا سروشت و گه ده به قبول و شادومانبوو نه وه خواردنه کان وه رده گریت و ، هه لدهستن به چاکردن و چاره سازیکردنی نه وهی ترسی زیانی لیڤه گریت ، پێده چی له و ده رمانانهش چاکتر بێ که سروشی مرۆف هه زی پێ نه یه و ، له خۆی دوور ده خاته وه ، بۆیه پێغه مبه ری خوا ﷺ پازی بوو (صُهَیْب) که چاوی ده یه شا چه ند دانه یه ک خورما بخوات و ، ده شیزانی زیانی پێ ناگه یه نیت .

له م باره شه وه ده گێڕنه وه که وا ئیعامی (علي) _ خاوی لی پازی بیت _ چاوی ده یه شاو ، چوو ده یه نهی پێغه مبه ری خوا ﷺ ، هاوکات پێغه مبه ری خوا ﷺ له پیش ده ستیدا خورما هه بوو لی ده خوارد ، فه رمووی : ئه ی (علي) هه زی لی ده که ی ؟ وه خورما یه کی بۆ فریڤدا ، پاشان دانه یه کی تری بۆ فریڤدا تا هه وت دانه ی بۆ فریڤدا ، پاشان فه رمووی : ئیتر به سه ئه ی (علي) .

وَمِنْ هَذَا مَا رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ عِكْرِمَةَ ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ عَادَ رَجُلًا ، فَقَالَ لَهُ : مَا تَشْتَهِي ؟ فَقَالَ اشْتَهِي خُبْزَ بُرٍّ . وَفِي لَفْظٍ اشْتَهِي كَعْفَاً فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ خُبْزُ بُرٍّ ، فَلْيَبْعْ إِلَى أَخِيهِ ، ثُمَّ قَالَ : إِذَا اشْتَهَى مَرِيضٌ أَحَدَكُمْ شَيْئًا ، فَلْيَطْعَمْهُ (١٥٨)

واته : له (ابن عباس) ههوه _ خوا له خۆی ویاپیشی پازی بیټ _ فرموویه تی :
 پیغه مبهری خوا ﷺ چوو ه سەردانی نهخۆشیک ، پی فرموو : هزت به چی به ؟ نهویش
 گووتی : هزم به نانی گه نه . له بیژهیهکی دیکدا : هزم به کیکه ، پیغه مبهری خوا ﷺ
 فرمووی : هه رکس نانی گه نمی ههیه ، با بۆ براکهی بنێری ، پاشان فرمووی : نهگەر
 نهخۆشی که سیکتان ههزی به خواردنیک بوو ، با بیداتی)) .

له م فرموودهیه دا نهئینهکی پزشکی ناسک به دیده کریت ، بریتیه له وهی که نهگەر
 نهخۆش له کاتی برسیتیهکی راستی سروشتیدا نهو خواردنهی ههزی لێیهتی بخوات ،
 نهگەرچی جۆره زیانیکشی تیدا بیټ ، سوودیکێ زۆر زیانیکێ که متری بۆ ده بیټ ، به لام
 نهگەر هه مان خواردن له کاتیکدا بخوات ههزی پی نه بیټ نهو سوودهی لی نابینیت نهگەرچی
 خواردنه که له خودی خۆشیدا به سوود بیټ ، چونکه نهو نهخۆشیهی به راستی ههزی به
 خواردنه کهیه ، سروشتی راستی نهو ههزلیکردنه زیانی نهو خواردنهی بۆ لاده بات ، به لام
 نهگەر به سروشتی رقی له خواردنیک به سوودیش بیټ ، پهنگه زیانیکێ پینگه یه نیت .

به گشی : خۆراکی خۆشی ههزلیکراو ، سروشتی مۆف به ووردی پووی تی ده کات و ، به
 جوانترین شیوه ههرسی ده کات ، به تاییهت له کاتیکدا که نهفس به ههزلیکردنیک راست و ،
 به هیزیک ته ندروسته وه پووی تیده کات . والله اعلم .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی چاونیشه دا
به نهرم و نیانی و له سه رخویی و وازهینان له جولانه وه پاریزکردن له وهی
ده بیټ به هوێ و روزاندنی چاونیشه که :

پیشتر ئاماژهی پیدرا که وا پیغه مبهری خوا ﷺ پاریزی بۆ (سهیب) به کارهینا ، کاتی
 نکۆلی لیکرد خورماکه بخوات ، چونکه چاونیشهی هه بوو ، ههروه ها پاریزی بۆ (علی)

به کارهینا ، کاتی قه ده غه ی کرد خورما ته ره پیتگه بیوه که بخوات ، به هوی چاو
نیشه به که وه تووشی بویو .

(أبونعیم) له کتیبی (الطب النبوي) دا ده لیت : پیغه مبه ری خوا ﷺ نه گهر خیزانیکی
تووشی چاو نیشه بویه نه ده چوو له لای تا چاوی چاک ده بویه وه .

چاو نیشه (الرمد) : ناوسانیکه گهرمه له سپیای چاودا پهیدا ده بیت ، هۆکاری بریتیه له
تیزدانی به کیک له چوار تیکه لآوه که ، یا بایه کی گهرمه بری له سه رو جهسته دا زیاد ده کات و
، به شیکیشی ده چیته ناوه پزکی چاو ، یا لیدلنیک بهر چاو ده که ویت و ، سروشتی له ش و
دلیش بریکی زوری خوینی بۆ ده نیریت ، چونکه دهیه ویت به هوی نارینی نه و بره خوینه وه
چاره سه ری بکات ، بویه نه ندانه لیدراوه که ده ناوسیت .

بزانه وه کو نه وه ی چۆن له زهویه وه بۆ بهرگه ههوا ، دوو ههلم بهرز ده بیته وه ،
به کیکیان : ووشکو ، نه ویتریان : گهرمی شیدارهو ، به ههردوکیانه وه هه وریکی که له که بوو
دروست ده کهن ، قه ده غه ی چاومان ده کهن و نا هیلان ده رکی ئاسمان بکهین ، ناوه هاش
شتی به و جۆره له قولایی گه ده وه بۆ کوتایه که ی بهرز ده بیته وه ، قه ده غه ی بینیمان لی
ده کهن ، به و هۆیه شه وه چه ندین نه خۆشی دروست ده بیت ، نه گهر سروشتی جهسته
به سه ریدا زال بوو و به ره و لووت پالی پیوه نا ، هه لامهت دروست ده کات ، نه گهر به ره و
زمانه بچکۆله وه هه ردوو کونه لووت پالی پیوه نا ، نه خۆشی گه ره خپه دروست ده کات ،
نه گهر به ره و لاکانی جهسته پالی پیوه نا ، نه خۆشی (الشوصه) دروست ده کات ، نه گهر
به ره و سنگ پالی پیوه نا ، کۆکه و هه لامهت دروست ده کات ، نه گهر چوو بۆ دل ، تیکچونی
دل دروست ده کات ، نه گهر به ره و چاو پالی پیوه نا ، چاو نیشه دروست ده کات ، نه گهر
دابه زیه ناوسک ، نه خۆشی هه وکرینی نه ندالمی زانی دروست ده کهن (السیلان) ، نه گهر
به ره و به شهکانی میشک پالی پیوه نا ، نه خۆشی بیرچوونه وه دروست ده کات ، نه گهر

به هۆیه وه خوێن به ره کانی مێشک شیدارو ته راوی بوون و پگه کانی لی پریوون ، نه خۆشی
 خهوتنی توند دروست دهکات ، نه کات خهوتنه که شیدار ده بیته و ، شه و نخونیش (السهر
) ووشك ده بیته . نه گهر هه له که وستی بۆ دهروهی سهر گوزه ر بکات و ، توانای نه بوو ،
 سه ر ئیشه و شه و نخونی دروست دهکات ، نه گهر هه له که بۆ لایه کی سه ر لیژیویه وه ،
 به دوایدا سه ر ئیشه ی (الشقیقة) دروست ده بیته ، نه گهر ناوه راست و سه ر سه ری داگیر کرد ،
 به دوایدا نه خۆشی خۆربردن (داء البیضة) دروست ده بیته ، نه گهر به هۆیه په رده ی مێشک
 سارد بوو یا گهرم بوو یا شیدار بوو و چهند بایه کی لیوه وروژا ، پژمین دروست دهکات ،
 نه گهر بویه هۆی وروژانی شی به لقه میه که ی نیو مێشک تا نه و ناسته ی زالی بیته به سه ر
 گهرمه سروشتیه که یدا ، بورانه وه (السکات)^(۱۵۹) دروست دهکات ، نه گهر (المرءة السوداء
) ی وروژان تا نه و ناسته ی هه وای مێشک تاریک بکات ، نه خۆشی دودلی دروست دهکات ،
 نه گهر پزایه نیو پیره و کانی ده ماره وه ، نه خۆشی فیی سروشتی دروست دهکات ، نه گهر
 کوبه ندی ده ماره کانی سه ر شیدار بیته و بپژیته نیو پیره وه کانی ، نه خۆشی نیفلیجی
 دروست دهکات ، به لام نه گهر هه له که له (المرءة الصفراء) وه بوو به ناستیک مێشک گهرم
 بکات ، نه خۆشی (البرسام) دروست دهکات ، نه گهر سنگیشی له که لدا به شداریوو ،
 نه خۆشی (السرسام)^(۱۶۰) دروست ، که وایوو باش تیبکه له م به شه .

مه به ستیش نه وه یه که خه لته کانی جهسته و سه ر ده جوئین و ده وروژین له باری
 چاوئیشه دا ، جووتبوونی خێزانیش جولان و هه له چونی زیاد دهکات ، چونکه جووتبون
 جولانیکی سه ر تا پای جهسته و وروح و سروشته . بۆیه جهسته له و باردا گهرم ده بیته

۱۵۹ - السکات : نه خۆشی که مه ربوم له قسه و گوته دهخات و به رده وام ده بیته له سه ر بیدهنگی ، بپوانه :
 فرههنگی ده ریا ، وه رگێڕ .

۱۶۰ - السرسام : نه ستوریوون و ناوسانتیکه له په رده ی مێشکا په یدا ده بی و له رزوتای به رده وام له
 نه خۆشی که په یدا دهکا ، ههروه ها دیارده ی تریشی لی په یدا ده بی بۆ نموونه خه و پزاندن و سه رسوپمان و
 سه رلێشتواندن . بپوانه : قاموسی رسته ، وه رگێڕ .

به دلنیايي ، نه فسيس جولانه كهي توندتر ده كاته وه بۆ گشتن به خوښي جوتبون و تهواو كردني ، روحيش ده جولايته وه له گال جولانه وه كهي نه فس و جهسته دا ، چونكه به كه م په يوه ندبووني روح به جهسته وه له دله وه ده ست پي ده كات و ، له ويشه وه روح دروست ده بي و ، به هه موو نه دنامه كاني جهسته دا بلاوده بيته وه . به لام مه به ست به جولانه وه كهي سروشت ، بۆ نه وه يه ناوي نيرينه ي پيوست به پتي نه دازه ي پيوست بنيري .

به گشتي : جوتبوني خيزان جولانه وه يه كي سه تا پايي گشتيه ، هيزو ، سروشت و خه لته كان و ، روح و نه فسي جهسته له گليدا ده جولايته وه ، بزيه هه موو جولانه وه يه ك خه لته كان ده وروژيني و نه رم و نه نكيان ده كاته وه به ئاساني په وانه ي نه دنامه لاوازه كاني جهسته ي ده كات ، چاويش له باري نه خوښي چاويش نه دا له هه مووي لاوا تر ده بي ، جولانه وه ي جوتبونيش له هه مووي زياتر ده بي بزي .

(بقراط) له كتيبي (الفصول) دا ده لئيت : پيدم چي سواربووني كشتي په نجه راده كي شيت بۆ نه وه ي كه جولانه وه هه لچون و وروژان به جهسته ده به خشيت . له گال هه موو نه مانه شدا چاويشه سووډو كه لكي زوري تيدا به ، چونكه پيوست به پاريز كردن و ده رهاويشني ماده زيانبه خشه كان ده كات ، هه روه ها سه رو جهسته له پاشماوه ماده گه نيوه كان پاك و روون ده كاته وه ، هه روه ها مړوډ ده بي وازيښت له وانه ي زيان به نه فس و جهسته ده گه يه نن وه كو توو په بوون و ، خه م و خه ف و ، جولانه وه تونو تيژه كان و ، كاره قورسه كان . له (اثر يكي سه له فيدا ماتووه : با رقتان له چاويشه نه بيت ، چونكه په گه كاني كويزبوون ده بريت .

له و هوكارانه ي به كارديت بۆ چاره سه ركړني چاويشه پشوودان و نه رم و نياني و خۆ مانډو نه كردنه ، هه روه ها وازه يتان له ده ست ليداني چاو و خهريك بوون پيوه ي ، چونكه نه وانه ي سه روه نه گه نه نجام ډران نه وا ده بن به هوكاريكي كاريگر بۆ تيپراني ماده يه ك بۆ نيو چاو . هه ندئ له پيشيناني چاك فه رمويانه : نموونه ي هاوه لاني پيغه مبهري خوا ﷺ وه كو

چاوه ، دهرمانی چاویش دەست لی نه دانیتتی . له فهرموده یه کی (مرفوع) دا باسکراوه : ((چاره سهری چاوتیشه نه وه یه که ئاوی سارد بتکینیتته نێو چاو)) . نه مهش به سوودترین دهرمانه کانه بۆ چاوتیشه ی گهرم ، چونکه ئاوی سارد به کارده میتیریت بۆ کوژاندنه وه ی گهرمی چاوتیشه نه گهر گهرم بوو .

وَلِهَذَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، لِامْرَأَتِهِ زَيْنَبَ وَقَدْ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا : لَوْ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ خَيْرًا لَكَ وَأَجْدَرُ أَنْ تُشْفِيَ ، تَنْضَجِينَ فِي عَيْنِكَ الْمَاءَ ، ثُمَّ تَقُولِينَ : اذْهَبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي ، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ ، شِفَاءَ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا ^(١٦١) .

واته : (عبدالله ی کورپی (مسعود) _ خوای لی پزنی بیته _ به (زینب) ی خیزانی فهرموو : نه گهر کاریتکت نه نجام بدایه به هاوشیوه ی کاره که ی پیغه مبهری خوا ﷺ چاکتر ده بو و شایسته تریش ده بوو بۆ چاکبونه وهت ، ئاو بتکینیتته چاوت و ، پاشان بلێی : نه ی پهروه ردگاری خه که ناپهتیه کان لابه ره و ، چاک بکه ره هه رتۆ چاک ده که یته وه ، هه یچ چاکبونه وه یه کیش نی یه جگه له چاکبونه وه که ی تۆ ، چاکبونه وه یه که هه یچ نه خۆشیه که تینه په پزینیت . نه مهش وه کو چه نده ها جار ئاواره مان پێداوه تاییه ته به هه ندی وه لاته وه و ، تاییه تیشه به هه ندی له جوړه کانی چاوتیشه وه ، بۆیه پێویسته گوفتاری تاییه تی پیغه مبهری خوا ﷺ گشتانندن نه کریت و ، گوفتاری گشتیشی تاییه ت نه کریت به به شیکێ خه که وه ، به وهش هه له گه لیک و ، پیچه واته گه لیکی راستی رۆز پروویدات . والله أعلم .

به شیک : سه بارهت به سربوونی گورچيله

كه له گه ئيدا جهسته رفق دهبيت :

نَكَرَ أَبُو عُبَيْدٍ فِي " غَرِيبِ الْحَدِيثِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي عَثْمَانَ النَّهْدِيِّ : أَنَّ قَوْمًا مَرَوْا بِشَجَرَةٍ فَآكَلُوا مِنْهَا ، فَكَانَ مَرَّتَ بِهِمْ رِيحٌ ، فَاجْتَمَعَتْهُمْ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَرَسُوا الْمَاءَ فِي الشَّنَانِ ، وَصَبُّوا عَلَيْهِمْ فِيمَا بَيْنَ الْأَذَلَّتَيْنِ .

واته : له (أبي عثمان النهدي) مه _ خوای لسی پازی بیّت _ فرموویته :
کومه له خه لکیک به لای درختیکدا تپه پوون و لئیان خوارد ، وهکو ئه وهی بایه ک به سه ریاندا
تپه پوو ، په قی کردن ، نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمووی : ئاو له کونه کاندا سارد
بکه ن و ، له نیوان بانگ و قامه تی نویژی به یاندا بیکن به سه ریاندا .

(أبو عبید) ده لیت : فرمایشتی پیغه مبه ری خوا ﷺ ((قَرَسُوا)) : واته : ساردی بکه ن .
خه لکیش ده لئین : ((قد قَرَسَ البرد)) واته : سه رماکه رۆر بوو . ((الشَّنَان)) : واته :
کونده و جه و نه دهی کون . باسی نه مه شی کربوه چونکه ئاوه که زیاتر سارد ده کات . ((بین
الأذنین)) واته : نیوان بانگ و قامه تی نویژی به یان . گوته کانی ته واویو .

مه ندی له پزیشکان گووتویانه : ئه م چاره سه ره له پیغه مبه ری خواوه ﷺ له چاکترین
چاره سه ره کانی ئه م نه خۆشیه یه نه گه ره له وه لاتیککی وه کو حیجازدا پوویدات ، که وه لاتیککی
گه رمی ووشکه ، چونکه گه رمیی سروشتی له ناوه پۆکی دانیشتوانی ئه م وه لاته دا لاوازه و ،
ئاوکردنیش به سه ریاندا له کاتی باسکرلوا که سارترین کاته کانی رۆژه ، هۆکاریکی کارا
ده بیت بۆ کۆکردنه وهی نه و گه رمیه سروشتیهی که بلأویرووه ته وه له جه سه ته یانداو هه موو
هیزه کانیش هه لده گریته و ، به و هه هیز پالنه ره به هیز ده بیت و ، له لایه کانی جه سه ته وه

بیت و له سکا کۆده بپهوه که شوینی نهخۆشیه که بهو ، به یارمهتی ههزهکانی تر نهخۆشیه که پال به نهخۆشیه که وه دهتیت و ، بهئیزی خوای تعالی بوری دهخاته وه ، نهگه (جالینوس) یا (بقراط) یا کهسانی تر ، وهسفی ئهم دهزمانه یان بۆ ئهم نهخۆشیه بکرا به ، پزیشکان ملکهچی دهبوون و ، له تهولوی زانستی سههسام دهبوون .

به شیک : سهبارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاکردنی نهو خورا که دا که میشی تیدمه کویت و رینمایهکانی سهبارهت به دوورخستنه وهی زیانهکانی ژهرمکان به دژمکانیان :

في " الصحيحين " من حديث أبي هريرة ، أن رسول الله ﷺ قال : إذا وقع الذباب في إناء أحدكم ، فامقلوه ، فإن في أحد جناحيه داء ، وفي الآخر شفاء^(١٦٢).

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((نهگه میش کهوته قاپی بهکیکتانه وه ، له شله که دا تقومی بکن ، چونکه له بالیکیدا نهخۆشی ههیه و ، له ویترا چاره سهه)) .

وفي " سنن ابن ماجه " عن أبي سعيد الخدري ، أن رسول الله ﷺ قال : أحد جناحي الذباب سم ، والآخر شفاء ، فإذا وقع في الطعام ، فامقلوه ، فإنه يقدم السم ويؤخر الشفاء^(١٦٣).

واته : له (أبي سعيد الخدري) _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((بالیکي میش ژههره و ، نهویتیش چاره سهه ره ، نهگه کهوته نێو قاپی

١٦٢ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٣٩٨) ، والدارمي (٢٠٤٤) ، والبخاري (٤ / ١٥٨) ، (٧ / ١٨١) ، وابن ماجه (٣٥٠٥) كلهم عن طريق عتبة بن مسلم مولى بني تميم ، عن عبيد بن حنين ، عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً ولم أجد في مسلم ، ولعله وهم من المصنف .

١٦٣ _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (٣٥٠٤) ، وصححه الألباني في الصحيحة (٢٩) .

یه کیکتانه وه ، له شله که دا نقومی بکەن بۆ دەهیتانی چاره سەرکه ی ، چونکه میڤش باله ژه هرینه که ی پێش دهخات و ئه و باله ی چاره سهری تێدایه دوایه دهخات)) .

ئهم فهرمووده دوو شتی تێدایه : فیهقی و پزیشکی :

به ئام فیهقیه که : به لگه یه کی ژۆر ئاشکه رایه که نه گهر میڤش له نیو ئاودا یا هر شله یه کی تردا مرد ، پیسی ناکات ، ئهمه ش گوشتاری جه ماوه ری زانایانه ، ناشزانراوه له پێشیندا که سیک هه بوبیت به ره ئستی ئهمه ی کردییت ، پوهی کردنی شی به به لگه ئه وه یه که وا پێغه مبه ری خوا ﷺ فرمانیدا به نقوم کردنی میڤشه که له ئاوه که دا ، زانراویشه به و کاره میڤشه که ده مریت ، به تاییه ت نه گهر چیڤشته که گهرم بوو ، بۆیه نه گهر پیسی بکرایه فرمانی به پرشتنی چیڤشته که ده کرد ، له راستیدا پێغه مبه ری خوا ﷺ فرمانی به چاکردنی چیڤشته که کرد به نقوم کردنی میڤشه که ، پاشان حوکه که له و سنوره تیپه پێنراوه موو ئه و جانه وه رانه شی گرتوه که نه فسکی شلیان نی یه ، وه کو میڤش هه تگۆین و زه رده وائه و ، جالجالۆکه و ، هاوشیوه کانیاان ، چونکه حوکم گشتی ده بییت به گشتی بونی هۆکاری و ، ناشمیڤیت به نه مانی هۆکاره که ی ، له بهر ئه وه ی هۆکاری پیسبوون ئه و خوینه یه که له جهسته ی ئازهلێ مردودا ده وه ستییت و ، جانه وه رانیڤ خوینیکی شلیان نی یه ، بۆیه حوکم به پیسبوونی ئه و شله ی میڤشی تێده که ویت نامیڤیت ، چونکه هۆکاری دروستبوونی پیسبوون که خوینه که یه نه ماوه .

پاشان ئه و که سانه ی که حوکم به وه ناکەن که ئیسکی مرداره وه بوو پیس بییت ده لێن : نه گهر ئهمه جیگیر بییت بۆ ئازله لیکێ ته ولو که هه موو جۆره شی و ته پی و ، پاشه پۆو ، نه بونیکی ره قی تێدا بییت ، جیگیربوونی شایسته تر ده بییت بۆ ئیسکی که هه یج جۆره شی و ته پی و ، پاشه پۆو ، خوینیکی وه ستاوی تێدا نه بییت ، ئهمه ش له وه پی به هیزیدایه ، بۆیه شایسته تره کاری پی بکرییت .

یه‌کەم کە سێکیش لە ئیسلامدا ئەم گوشتارە ی لێوێ بیستراییت و ، فەرموویتی : (ما لا نفس له سائلة) واتە : (ئەفسێکی شلی نەبییت) پێشەوا (إبراهيم النخعي) بوو ، لە ئەوێشەوێ هەموو زانیانی ئیسلام وەریانگرتوو ، ووشەی (النفس) ییش لە زمانی عەرەبیدا واتە : خوێن ، بۆیە دەگووتریت : (نَفَسَت المرأة) واتە : کەوتە بیئۆیژیەو ، بەلام ئەگەر گوترا (نَفَسَت) بضم النون : واتە : مندالی بوو .

بەلام مانا پزیشکیەکی : (أبو عُبَيْد) دەلێت : مانای (امْلَوْهُ) : واتە : نقومی بکەن با چارەسەرەکی بێتەدەر وەکو چۆن نەخۆشیەکی دەرچوو ، لەم بارەشەوێ لە زمانی عەرەبیدا دەگووتریت : (هما يَتَمَاقِلان) واتە : ئەو دووانە خۆیان لە ئاوەکەدا نقوم کرد .

بزانه بەلایانەوێ میژ هێژکی ژهرینی تێدایە ئاوسان و ، خوێوی کاتی کە بە مۆفەوێ دەدات پەنجە ی بۆ رادەکێشیت ، ئەمەش وەکو چەکی بۆ میژ ، ئەگەر کەوتە شتیکیەو بەجۆزیک زانی پێگەینیت ، بە چەکی خۆی دەپارێژیت ، بۆیە پێغەمبەری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ فەرمانداوە ئەو ژەرە ی لە بالیکیدایە چارەسەر بکریت بەو دەرمانە ی کە خۆی تعالی خستویەتیە بالەکی ترەو ی ، هەموو میژەکی لە ئاو و چێشتەکەدا نقوم دەکریت و ، مادە ژەرەکەو مادە بەسوودەکی بەرامبەر یەکتر دەبنەو ، زیانەکی نۆردەخاتەو ، ئەمەش پزیشکییەکی پزیشکانی گەرەو پێشەواکانیان پۆی نەبن و نایدۆزنەو ، بەلکو لە پوناکی پێغەمبەراییەتی بەدەرە ، لە گەڵ ئەمەشدا پزیشکی زانی سەرکەوتوو ملکەچی ئەم چارەسەرە دەبی و ، دانی پێدا دەنێ ئەو کەسە ی هێناویەتی تەلووترین بونەوەرەو ، پشتگیری کراوە بە سروشیکی ئیلامی بەدەرە لە هێزی مۆفایەتی .

زیاتر لە یەک پزیشک بەیادیان هێناوەتەو کە شوێنی پێوەدانی زەرەوآلەو نوووشک ئەگەر میژی پێدا بهێنریت سوودیکی ئاشکەرای بۆ دەبییت و ، ئێشەکی دەنیشینیتهو ، ئەوێش بۆ هیچی تر ناگەرێتەو تەنها بۆ ئەو ماددە نەبییت کە شیفای تێدایە ، ئەگەر بهێنریت بەو

ئاوسانه‌دا که له برزاتکی چاودا په‌یدا ده‌بیّت و به (الشُعْرَة) ناوده‌بریت پاش برینی سه‌ری
می‌شه که چاکی ده‌کاته‌وه .

به‌شیک : سه‌بار ده‌ت به‌ریازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
له چاره‌سه‌رکردنی زیکه‌دا :

ذَكَرَ ابْنُ السَّنِيِّ فِي كِتَابِهِ عَنْ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ
خَرَجَ فِي أَصْبُعِي بَذْرَةٌ ، فَقَالَ "عِنْدَكَ ذَرِيرَةٌ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ . قَالَ "ضَعِيهَا عَلَيْهَا " وَقَوْلِي :
اللَّهُمَّ مُصَغَّرَ الْكَبِيرِ ، وَمُكَبَّرَ الصَّغِيرِ ، صَغِّرْ مَا بِي (١٦٤) .

واته : که‌سانیک له خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
دیده‌نی کردم که هاوکات زیکه‌یه‌ک له په‌تجه‌مدا ده‌رچووو ، پیتی فرمووم : ده‌رمانی (ذریره)
(ت لایه ؟ گوتم : به‌لی . فرمووی : بیخه به سه‌ری و ، بلی : په‌روه‌رنگار نه‌ی بچوکاره‌وه‌ی
که‌وره‌و ، که‌وره‌کاری بچوک ، نه‌وه‌ی له جه‌سته‌مدایه بچوکی بکه‌روه .

(الذَّرِيرَةُ) : ده‌رمانیک‌ی هیندی کوترلو له قامیشی (الذَّرِيرَةُ) ده‌رده‌هینریت ، گهرم و
ووشکه‌و به‌سووده بۆ ئاوسانه‌کانی که‌ده‌و جگه‌رو ئاوبه‌تگ (الاستسقاء و) ، دل به‌هیز ده‌کات
چونکه بۆن خو‌شه . وَفِي "الصَّحِيحَيْنِ" عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ طَلَبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلَّحْلِ وَالْإِحْرَامِ (١٦٥) .

واته : له خاتوو (عائشة) ده‌و _ خوی لی پازی بیّت _ فرموویه‌تی : به‌ده‌سته‌کانی
خۆم به (الذَّرِيرَةُ) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆخو‌ش کرد له حه‌جی مالئاوایدا بۆ ئیحرام

١٦٤ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٢٧٠ / ٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٢١٠) .

١٦٥ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢٠٠ / ٦) ، ٢٤٤) ، والبخاري (٢١١ / ٧) ، ومسلم (١٠ / ٤) كلهم عن عروة
والقاسم عن عائشة فذكرته .

بهستن و دواي ئيحرام شكندنیش . (البثرة) : هه لتزقيويه كي بچوكه به هۆي ماده به كي گهرمه وه دروست ده بئ و سروشتي جهسته پالي پئوه ده نئ ، جتيگه كه له جهسته دا ده دزئ و لئى دئته ده ره وه ، پئويستى به شتيگه پئتيگه به نئيت و ده ريكا ته ده ره وه ، (الذئيرة) ش به كيگه له وه زمانا ته ئه و كار به جئ دئنيئ ، چونكه سيفه تيكي به رزي پئتيگه يانندن و ده هاويشتنى هه به سه ره پاي بۆن خوشيه كي ، نه گهرچى سيفه تيكي سارد كردنه وه شى تئدايه بۆ ئه و ئاگريه ئى له و ماده دايه ، بۆيه دانه ركتيبي (القانون) ده لئيت : هئچ شتيك نئ به له (الذئيرة) چاكتري بۆ سوتاندى ئاگر نه گهر له كه ل پۆنى گول و (بدهن الورد) سر كه دا (الخ) تئكه ل كرا .

به شيك : سه باره ت به چاره سه ركردنى ئاوسا و دومه ئه كان به هه لدرين و ده ره ئنانى كيئ و ئاوه كه ئى :

يُذكر عن علي أنه قال : دخلتُ مع رسول الله ﷺ على رجل يعودُهُ بظهره ورم ، فقالوا : يا رسول الله بهذه مِدَّة . قال : بُطُّوا عنه ، قال عليُّ فما بَرِحْتُ حتى بُطِّتُ ، والنبيُّ ﷺ شاهِدٌ^(١٦٦)

واته : له (علي) وه _ خواي لئ پازى بيئ _ باسكراوه فه ره موويه ئى : ((به يا وه رى پئغه مبه رى خوا ﷺ چويته ديدنه ئى پياويك ، پئغه مبه رى خوا ﷺ سه ردانى ده كرد به هۆي ئه و ئاوسانه وه كه له پشتيدا بو ، گوتيان : ئاوسانه كه ئى كيئ و زيچكاوى هه به ، ئه ويش فه ره مووى : هه لدرين ، (علي) _ خواي لئ پازى بيئ _ ده فه رميئ : جتيگه كه م به جئنه هيئت تا ئاوسانه كه ئى هه لدرى بۆ ده ره ئنانى كيئ و زيچكاوه كه ئى ، پئغه مبه رى خواش ﷺ ئاماده بو .

ويُذكر عن أبي هريرة : أن النبي ﷺ أمر طبيباً أن يَبْطُ بطن رجل أجوى البطن ، فقيل : يا رسول الله هل ينفع الطب ؟ قال : الذي أنزلَ الداء ، أنزلَ الشفاء ، فيما شاء^(١٦٧) .

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خَوای لى پازى بىت _ باسکراوه فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانیدایه پزیشکێک سکی پیاویکی تووشبوو به نهخۆشی ئاوبهنگ ههڵدېڤ ، گوترا : ئه ی پیغه مبهری خوا ئایا پزیشکیتى سوود دهگهیه نیت ؟ فهرموی : نه و زاته ی نهخۆشیه که ی دابه زاندوو ، چاره سه ره که شی دابه زاندوو ، به هه ر شتێک ئاره زووی لیبت .

ئاوسان (الورم) : ماده یه که به قه باره ی نه دامه که ، دروستبوونی دهگه پێته وه بۆ زیده ماده یه که ده پێته نێو ئه و جیگه یه ، له تیکرپای په گه زه کانی نهخۆشیدا هه یه ، ئه و مادانه ش ئاوسانه که پهیدا ده که ن چوار تیکه لاوه که و ، ئاو و ، بان ، نه گه ر ئاوسانه که کۆبووه به دومه ل (خُراج) ناوده بریته ، هه مو ئاوسانێکی گه رمی به ئازاریش ده ره نجامی سی شت ده بێ : یا شیبوونه وه نه مان ، یا کۆبوونه وه ی کیم و زیچکاو ، یا ده گورپته بۆ بارێکی په قی بۆیه نه گه ر هێزی مژۆف به هێزیو ، ماده ی ئاوسانه که کۆنترۆل ده کات و شیده کاته وه نایه یلێت ، ئه مه ش چاکترین باره کانه نه گه ر بارى ئاوسانه که ی پێدا تێپه ریته ، به لام نه گه ر هێزی له وه که متر بوو ، ماده ی ئاوسانه که پێده گه یه نیت و ، ده یكات به کیمێکی سه ی و ، جیگه یه کی بۆ ده کاته وه ده پێزینیتته ده ره وه ، نه گه ر هێزی مژۆفه که له وه ش که متر بوو ئه و ماده که ده گورپته بۆ کیمێکی ته واپێنه گه یو ، بێتواناش ده بێ جیگه یه که له و نه دامه دا بکاته وه و پالی پێوه بنیت بۆ ده ره وه ، له م باره دا ترسی گه نین له و نه دامه ی له شی مژۆف ده کریته به هۆی زۆر مانه وه ی ماده کێماوه په قه که تیايدا ، بۆیه پێویستی به یارمه تی پزیشکه بۆ هه لدرینی جیگه که ، یا هه ر رێگه یه کی تر بۆ ده هینانی ئه و ماده خراپبووه که نه دامه که ی خراپ کردوو .

هه لدرینیش دوو سوودی تێدا یه : یه که میان : ده هینانی ئه و کیم و ماده خراپانه یه که نه دامه که ی له ش خراپ ده کات . دووه میان : پێگری له کۆبوونه وه ی ماده ی تر له ویدا بۆ نه وه ی هێزی تری پێ نه به خشیت .

به لَام سه بارهت بهو گوفتارهی که فهرموویه تی : ((إِنْهُ أَمْرٌ طَبِيبًا أَنْ يَبْطُ بطن رجل أجوى
 البطن)) واته : ((فهرمانیدایه پزشکی سکی پیاویکی تووشبوو به نه خوشی ناویه نگ
 هه لدری)) ، لیره دا ووشه ی (الجوى) بۆ چهند مانایه ک به کاردی له واته : ئه و ناوه بۆگه نه به
 که له سکدا کۆده بیته وه و نه خوشی ناویه نگ دروست ده کات .

پزیشکان جیاوازیوون سه بارهت به هه لدرین و ده رهیتانی ئه و ناوه ی تیایدا کۆیۆته وه ،
 کۆمه لێک له پزیشکان پێگری لی ده کهن چونکه مه ترسیداره و ، ساغ و سه لامه تیشی لیوه
 به دووره ، کۆمه لێکی تریش شیاویتیان پێداوه و ، ده لێن : به ده ره له وه هیچ چاره سه ریکی تری
 نی یه ، مه به ستیشیان به و جۆره یه تی که به (الرقي) ناوده بریت ، چونکه وه کو پیشتریش
 نامازه مان پێدا سێ جۆره : ته پلێ و ، گوشتی و ، (الرقي) ه ، که به لای زۆریه ی
 پزیشکانه وه خراپترین جۆره کاته . پزیشکانی تریش گوتیانه خراپترین جۆریان گوشتیه
 چونکه هه موو جه سته داده پۆشی .

له کۆی چاره سه ره کانی جۆری (الرقي) ده رهیتانی ناوه که یه به هه لدرین (البزل) ،
 نه مه ش وه کو خوین ده رهیتانی پیسه له ره گه کانه وه ، به لَام مه ترسیداره وه کو پیشتر
 نامازه ی پێدا ، نه گه ر (صحیح) ی نه م فهرمووده یه جێگیربوو ، ئه و به لگه یه ک ده بیته بۆ
 شیاویتی هه لدرین و ده رهیتانی .

**به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له خوراک پێدانی مرووف به
 ناسکترین و به تامترین ئه و خوراکانه ی له سه ری راهاتووه :**

في " الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ : أَنَّهَا كَانَتْ إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ مِنْ أَهْلِهَا ،
 وَاجْتَمَعَ لِذَلِكَ النِّسَاءُ ، ثُمَّ تَفَرَّقْنَ إِلَى أَهْلِهِنَّ ، أَمَرَتْ بِبُرْمَةٍ مِنْ ثَلْبِينَةِ قَطْبُخَتْ ، وَصُنِعَتْ ثَرِيدًا ،

ثُمَّ صَبَّتِ التَّلْبِيْنَةَ عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَتْ : كُلُوا مِنْهَا ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ ((التَّلْبِيْنَةُ مَجْمَعَةٌ لِفُؤَادِ الْمَرِيضِ تَذْهَبُ بِنَعْيِ الْحُزَنِ))^(١٦٨) .

واته : (عُرْوَة) له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیت _ ده گپیته هوه ده فهرمیت : نه گریه کیک له که سوکاری بمر دایه ، پاش نه وهی ژنان کۆده بونه وه ، ده چونه وه مالی خویان ، فرمانیده دا مه نه لیک (تلبینة) لیده نرا ، نینجا تریدی ده کردو ، (تلبینة) هکه ی به سه ریدا ده کردو ، پاشان ده یفرموو لی بخون ، چونکه گوئیستی پیغه مبری خوا بووم ﷺ ده یفرموو : (((التلبینة) ئاسوده یی به دلی نه خوش ده به خشی و هندی له خه مه کان ده پوینیت هوه)) .

وَفِي " السَّنَنِ " مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ أَيْضًا ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْكُمْ بِالْبَغِضِ النَّافِعِ التَّلْبِيْنِ ، قَالَتْ : وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اشْتَكَى أَحَدٌ مِنْ أَهْلِهِ لَمْ تَزَلِ الْبُرْمَةُ عَلَى النَّارِ حَتَّى يَنْتَهِيَ أَحَدُ طَرَفَيْهِ . يَعْنِي يَبْرَأُ أَوْ يَمُوتُ^(١٦٩) .

واته : له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموو یی : پیغه مبری خوا ﷺ فهرمووی ((بیزلیکراوی به سوود به کاریینن (التلبین))) ، خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیت _ ده فهرمیت : پیغه مبری خوا ﷺ نه گریه کیک له که سوکاری نه خوش بوايه نیتر بهرده وام مه نه له (التلبین) هکه به سه ر ئاگره وه ده بوو تا به لایه کا کوتای ده هات . مه به سستی نه وه یه یا چاک ده بۆوه یا ده مرد .

١٦٨ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٧٩) ، ومسلم (٢٢١٦) .

١٦٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٦ / ٢٤٢) ، وابن ماجه (٢٤٤٦) ، وضعفه الألباني في ضعيف

الجامع (٣٧٥٥) .

وَعَنْهَا : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قِيلَ لَهُ إِنَّ فُلَانًا وَجِعَ لَا يَطْعَمُ الطَّعَامَ ، قَالَ : عَلَيْكُمْ بِالتَّلْبِينَةِ فَحَسُوهُ إِيَّاهَا ، وَيَقُولُ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا تَفْسِلُ بَطْنَ أَحَدِكُمْ كَمَا تَفْسِلُ إِحْدَاكُنَّ وَجْهَهَا مِنْ الْوَسَخِ^(١٧٠) .

واته : دیسان له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پزنی بیټ _ فەرموویەتی : ئەگەر بە پێغەمبەری خوايان ﷺ بگویتا فلان کەس نەخۆشەو خۆراک ناخوات ، دەیفەرموو ،)) (التلبينة) بە کاریبێنن با بیخواتەوه ، دەشیفەرموو : بە و زاتە ی نەفسی منی بە دەستە نێو سکی یەکیکتان دەشواتەوه بە هاوشتیوهی ئەوهی یەکیکتان دەم و چاوی له پیسی پشواتەوه .

(التلبين) : شۆریایەکی ناسکەو له خەستی ماستاودایە ، هەر له ئەویشەوه ناوێکە ی داتاشراوه ، (الهروي^١) دەفەرمیٖت : ناوێراوه بە (التلبينة) له بەر ئەوهی له ماستاودەچیت له بولری سپیتی و ناسکی و خەستیوه ، ئەم خۆراکە بەسوودە بۆ نەخۆش ، چونکە ناسکیکی پینگەبوو نەك چرێکی نەکولاو ، ئەگەر ویستی زانینی چاکیټی (التلبينة) دەکە ی ، تەماشای چاکیټەکانی ئاوی جۆ بکە ، بە لکو ئاوی جۆیە بۆ ئەوان ، چونکە (التلبينة) شۆریایەکی وەرگیراوه له ئاردی جۆ بە کەپەکەوه ، جیاوازیش له نێوان ئەم و ئاوی جۆدا ئەویە ئاوی جۆ له جۆ لێدەنرێت بە ساغی ، کەچی (التلبينة) له جۆ لێدەنرێت بە هارپاوی ، ئەمەش بەسوودترە چونکە خاسیەتی جۆکە لێتەدەروە بە هارپاوی ، پێشتریش ئاماژە ی پێدرا کە داب و نەرێت گاریگەری خۆی دەبیټ بۆ سوود وەرگرتن له دەرمان و خۆراکەکان ، چونکە نەرێتی عەرەب وایوو ئاویان له جۆی هارپاو وەردهگرت نەك بە ساغی ، ئەمەش خۆراکیکی زیاتر دەبەخشیت ، کاریگەریشی بەهێزترەو ، توانای پاککردنەوهشی گەورەترە ، بەلام پزیشکانی شار ئاویان له جۆی ساغ وەرگرتوو ، بۆ ئەوهی ناسک و نەرم و نیاوتر بی و ، قورسیش نەبی بۆ سروشتی نەخۆش ، ئەمەش بەگوێرە ی خووی دانیشتوانی شارو نەرم و

١٧٠ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٢٢ / ٦) ، ورواه البخاري (٥٤١٧) مرفوعاً بلفظ : ((التلبينة مُجِمَّةٌ

لفؤاد المريض ، تذهب ببعض الحزن)) . ورواه مسلم (٢٢١٦) .

نیانیانو ، ناوی جۆی هاڤاویش بۆ سروشتی ئەوان قورسە ، مەبەستیش ئەوەیە کە ناوی جۆی لێنراو بە ساغی خێرا گوزەر دەکات و ، پاککردنەوەشی زۆر ئاشکەرایەو ، خۆراکیکی نەرم نیانیش بە جەستە دەبەخشیت و ئەگەر بە گەرمیش بخوڕیتەو بەهێزتر پاک دەکاتەو ، خێراتریش گوزەر دەکات و ، گەرمی خۆپسکیش زیاتر پەرەپێدەدات و ، سەرکەوتوتریش بەر پووی گەدە دەکەوێت .

فەرمايشتى پێغەمبەرى خوا ﷺ ((مجمة لفؤاد المریض)) واتە ئاسودەکارە بۆ دلى نەخۆش و ، شادکارو خۆشى هێنەرە بۆی . فەرمايشتى : ((تذهب ببعض الحزن)) واتە : خەم بەرە ، ئەمەش _ والله أعلم _ لەبەر ئەوەیە خەم و خەفەت میزاج سارد دەکەنەو ، گەرمیی خۆپسکیش لاواز دەکەن ، چونکە ئەو خۆین و پووحی هەلگری گەرمیەکن مەیلی لای دڵ دەکەن ، کە جێگەی دروستبونیەتی ، ئەم شۆربایەش گەرمیە خۆپسکیە بەهێز دەکات بە زیادکردنی مادەکەى ، بۆیە زۆریەى ئەو خەم و خەفەتەى توشی بوو لەیدەبات .

دەشگوتریت _ ئەمە نزیکترە لە قبوڵبونەو _ هەندى خەم و خەفەت لەدەبات بە هۆی خاسیەتیکیەو کە تیایدا بە پەرگەزى خاسیەتى خۆراکە شادومانکارەکان ، چونکە هەندى لە خۆراکەکان شادومانى و ئاسودەى بەدڵ دەبەخشن بە هۆی خاسیەتیکی تایبەتەو . والله أعلم .

دەشگوتریت : هێزەکانى کەسى خەمبار لاواز دەبێت ، چونکە ووشکیى بەسەر ئەندامەکانى و ، بەسەرگە دەشیدا بەتایبەت زāl دەبێ ، بەهۆی کەمبونەوێى خۆراک تیایدا ، ئەم شۆربایەش تەپو شیدلری دەکاتەو ، بەهێزی دەکاتەو ، خۆراکی پى دەبەخشیتەو ، هەمان ئەو شتانەش بە دلى نەخۆش دەبەخشیت ، بەلām نەخۆش بە زۆری خەلتەى تالى و ترشى ، یا بەلغمى ، یا کێمى لە گەدەیدا کۆدەبێتەو ، ئەم شۆربایەش گەدە پاک

دهكاته‌وهو ، ئهو مادانه‌ش شلّ دهكاته‌وهو ، به‌پێیان ده‌خات و ، چۆنه‌تیان چاك ده‌كاته‌وهو ، توندتیریان ده‌شكینیت ، هه‌موو ئه‌مانه‌ش ئاسوده‌یی به‌ نه‌خۆش ده‌به‌خشیت ، به‌ تاییه‌ت بۆ ئهو كه‌سانه‌ی به‌ خواردنی نانی جۆ پاهاتوون كه‌وا نه‌ریتی دانیشتوانی مه‌دینه بوو ، زۆربه‌ی بژیوی و خواره‌مه‌نیان ئه‌وه‌بوو ، چونكه‌ گه‌م لای ئه‌وان ده‌گه‌م بوو . والله اعلم .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ پێیازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ چاره‌سه‌رکردنی نه‌خۆشدا به‌ خۆشکردنی نه‌فسیان و به‌هێزکردنی دل‌یان :

رَوَى ابْنُ مَاجَةَ " فِي سُنَّتِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ ، فَنَفَسُوا لَهُ فِي الْأَجْلِ ، فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئًا ، وَهُوَ يُطِيبُ نَفْسَ الْمَرِيضِ ^(١٧١)

واته : له‌ (أبي سعيد الخدري) _ خوای لی پازی بیّت _ فرمویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموی : ((ئه‌گه‌ر چوونه‌ سه‌ردانی نه‌خۆش ، ناره‌حه‌تیه‌کانی له‌ سه‌ر بپه‌یینه‌وه به‌ هیوای ته‌مه‌ن درێژی ، ئه‌وه‌ش هێچ شتێک له‌ چاره‌نووسی خوای تعالی ناگه‌رێنیته‌وه ، به‌لام دلی نه‌خۆشی پێ خۆش ده‌بی)) .

جۆریکی زۆر به‌پێز له‌ به‌پێزترین جۆره‌کانی چاره‌سه‌ری نه‌خۆش له‌م فرموده‌یه‌دا به‌دیده‌کریت ، که‌ بریتیه‌ له‌ رێنیشاندان بۆ ئهو شتانه‌ی دلی نه‌خۆشی پێ خۆش ده‌بیّت و ، چاکترینیشیان گوشتاری خۆشه‌ که‌ سروشتی نه‌خۆشی پێ به‌هێز ده‌بیّت و ، هێزی پێ ده‌بۆزێته‌وهو ، گه‌رمی خۆپسکیشی پێ بڵاوده‌بیته‌وه ، ئه‌مه‌ش یارمه‌تی دورخستنه‌وه‌ی نه‌خۆشیه‌که‌ ده‌دات ، یا که‌می ده‌کاته‌وه ، که‌ به‌رزترین مه‌به‌سته‌کانی پزیشکه‌ .

شادمان كردنی نه قسێ نه خوش و ، دلخۆشكردنی و ، باسكردنی شهوهی ئاسودهیی پێ ده به خشیته ، کاریگه ریه کی سه سهوهرمێنی له چاگردنه وهی نه خوشی و سوگردنه وهیدا ههیه ، چونکه خوین و پوچ و هیزه کانی پێ به هیز ده بێ و ، یارمه تیده رێکی چاکیش ده بێ بۆ دوورخستنه وهی زیانبه خشه که ، خه لکی ژۆرێک له نه خوشه کان ده بینن هیزه کانی ده بوژێته وه ، به تایبته به سهردانیی ئه و که سانهی که نه خوشه کان خوشیان دهوێ و ، به گه و ره یان داده نین و ، نه وانیش چاویان پێ ده کهوێ و ، سۆزو میهره بانی بۆ ده نوینن و ، له گه لیدا دهوین ، ئه مهش یه کێکه له سوده کانی سهردانی نه خوش که په یوهندی به نه وانه وه ههیه ، چونکه له بنچینه دا چوار جۆر سودی تێدا یه : جۆرێک ده که پێته وه بۆ نه خوش ، جۆرێک ده که پێته وه بۆ ئه و که سهی سهردانی ده کات ، جۆرێک ده که پێته وه بۆ که سوکاری نه خوش ، جۆرێکیش ده که پێته وه بۆ په مه کی خه لک .

پیشتر ئاماژهی پێدرا که پێیازی پێغه مبه ری خوا ﷺ وابوو له نه خوشی ده پرسی سه باره ت به نه خوشیه که ی و ، چۆن ههستی پێ ده کات و ، لێشی ده پرسی سه باره ت به و خۆراکه ی حه زری لێیه تی ، دهسته موباره که کانیشی ده خسته سه ر ته ویلی و ، رهنگه ده ستیشی بخسته بایه ته نێوان ههردوو مه که کانی ، بۆشی ده پاراپه وه نه زای بۆ ده کربو ، ده رمانیکیشی بۆ وه سف ده کرد گونجاوی نه خوشیه که ی بوايه ، پێده چی ده ستنوێژیشی بگرتایه و له ئاوی ده ستنوێژه که شی به سه ردا بگردا یه ، له وانه بوو به نه خوشیش بلی : ((لا بأس ، طهورٌ إن شاء الله))^(۷۳) واته : ده یفه رموو : ((هێچی تێدا نی یه ، چاک ده بیته وه إن شاء الله)) ، ئه مهش لوتکه ی ته واریتی سوزو میهره بانی و ، باشیتی چاره سه رو چاره سازیه .

۱۷۲ _ صحیح : أخرجه البخاري (۴ / ۲۴۶) ، (۷ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) ، (۹ / ۱۶۹) وفي الأدب المفرد (۵۱۴) ، (۵۲۶) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (۱۰۳۹) كلهم من طريق خالد الحذاء عن عكرمة عن ابن عباس فذكره .

بەشیک : سەبارەت بە ڕێیازی پێغەمبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی

جەستەکاندا بە پێدانی ئەو خۆراک و دەرمانانەی لە سەری ڕاهاتوو ، ئەک

بە دەوی لە سەری ڕانەهاتوو :

ئەمە بچینە یەکی گەورە یە لە بنچینەکانی چارەسەر ، بەسوودترین شتیشە تیایدا ، ئەکەر پزیشک هەڵەی تێدا بکات ، زیان بە نەخۆش دەگەینێ لەو شتەدا کە پێی وایە سوودی بۆ دەبێ ، هیچ کەسیش نامادە نی یە لەم دەستورە لابdat و ، ئەو دەرمانانە بەکاربێتی کە لە کتێبە پزیشکیەکاندا هەیه ، جگە لە پزیشکیکی نەفام ، چونکە گونجاویتی دەرمان و خۆراک بۆ جەستە بە گوێزەیی نامادەیی و قبوڵبوونی بۆ ئەو دەرمان و خۆراکە ، ئەمانەش دەشتەکی و وەرزیرو و کەسانی تری بەو هاوشیوانەن کەوا شەریەتی (لینوفر) و گۆلی ناسک و (الورد الطری) خواردنەوی گەرم کاریگەری بۆ ئەمانە نابێ ، هیچ شتێک کار لە میزاجیان ناکات ، بەلکو سەرچەم دەرمانەکانی دانیشقوانی شارو خەلکانی خۆشگوزەران کاریان تێناکات ، تاقیکردنەوێش گەواھیدەرە ، هەرکەس تەماشای ئەو چارەسەرە پێغەمبەرایەتیانە بکات کە ئاماژەیی پێدرا ، دەبینێ هەرمەمووی گونجاوی نەریتی نەخۆش و زەویەکیەتی ، گونجاوی ئەویە کە لە سەری پەرۆردە بوو ، کەوابوو ئەمە بنچینە یەکی گەورە یە لە بنچینەکانی چارەسەر ، کە پێویستە پەچاو بکری ، ئەمەش لە لایەن پزیشکە بەرێزەکانەو دانای پێدانراو ، تا ئەو ئاستەیی گەورەترین پزیشکی عەرەب (الحارث)ی کوپی (کَلْدَة) ، کە وەکو (بقراط) بوو لە نێو قەومەکی خۆیدا دەلێت : پارێزکردن سەرەکیترین دەرمانەو ، گەدەش شوێنی نەخۆشیەو ، هەموو جەستەیکیش پاییشتن لە سەر ئەوی لە سەری ڕاهاتوو ، لە بێزە یەکی دیکەشدا گوتویەتی : وازەهێنان لە خواردن و خۆ برسیکردن دەرمانە ، ئەمەش لە گەورەترین دەرمانەکانە بۆ چارەسەرکردنی ئەو نەخۆشیانە ی بە هۆی تێپێژانی یەکیک لە چوار تیکە ئاوەکانی خویتی ، بەلغەمی ، (صفراوی) ، (سوداوی) هەو پەیدا دەبن

به جۆریك له هه موو ئه و ده رمانانه ی به كار ده هیئێرێن بۆ به تالكردن و ده رهاویشتنی ئه و چوار تێكه لاوه چاكرته ، به مه رجێك ترسی ئه وه ی لێته كریته ئه و چوار تێكه لاوه زیاتر تێپێرێت ، یا ترسی وروژانی تێكه لاوه كانی لی بکریته ، یا تیژترو گرگرتوتری بکات .

گوفتاری (الحارث) ی كوی (كَلْدَة) : (المعدة بيت الداء) واته گه ده شوینی نه خۆشیه . گه ده : ئه ندامێکی ده ماری نێو بۆشه ، له شیوی كوله كه دایه ، له سی چین پێكه اتوه ، له پارچه گه لیکی وردی ده ماری پێكه اتوه به پێشال ناوده بریته ، گوشت چوارده وری داوه ، پێشالی چینێکیان به درێژه ، ئه وتریان به پانیو ، سی یه میش پێچاوپێچه ، ده می گه ده زۆترین ده ماری پێوه یه و ، بنیشی زۆترین گوشتی پێوه یه ، ناوه وه ی ریشووی هه یه ، كه وتۆته ناوه راستی سكه وه ، كه مێك به لای راستدا مه یل ده كات ، ئا به م شیوه یه له لایه ن خوای په روه رگا ره وه خوڵقیتره وه بۆ حیکمه تێکی ناسك و جوان ، گه ده مال و شوینی نه خۆشیه ، شوینی هه رسی یه كه م بوو ، تیایدا خۆراك پێده كات و لێژ ده بیته وه بۆ جگه رو پێخۆله ، پاشه پۆشی لی به جی ده میێت كه هیزی هه رسكردن نه یه توانیوه به ته واوی هه رسی بکات ، یا به هۆی زۆری خۆراكه وه ، یا به هۆی گه ندی خۆراكه كه وه ، یا به هۆی خراب پێكخستنی خۆراكه كانه وه ، یا به هۆی تێكرا ی ئه و هۆكارانه وه ، به زۆری مروف توانای خۆ پزگارگرینی له هه ندی له وانه نابیت ، بۆیه گه ده ده بی به مال و شوینی نه خۆشیه كان ، وه كو ئه وه ی به و گوفتارانه ی هانی خه لك بدات بۆ كه مكرینه وه ی خۆراك و ، قه ده غه كردنی نه فس له شوینكه وتنی ئاره زوه كانداو ، خۆپاراستن له زنده خۆراك و پاشه پوی زیاد .

به لām (عادة) واته : نه ریت ، ئه میش وه كو سروسشت وایه بۆ مروف ، بۆیه ده گوتریت : نه ریت خووی دووه مه ، كه هیزێکی گه وریه له له شدا ، ئا ئه و ئاسته ی ئه گه ر شتیك به پێی چه ند جهسته یه کی نه ریت جیاواز بپێوریت ، ده بیتریت بۆ هه ر دانه یه کیان جیاواز ده بی ، ئه گه رچی جهسته كان گه نجاو و پێكه وتوش بن له پوهه كانی تره وه ، بۆ نمونه سی جهسته ی میزاج گه رم له ته مه نی لاویدا ، یه کیکیان پاهێنرله وه له سه ر خواردنی شته گه رمه كان ،

دووهمیان پاهینراوه له سه‌ر خواردنی شته ساردەکان ، سێ یه‌میش پاهینراوه له خواردنی شته ناوه‌نده‌کان ، بۆیه یه‌که‌م : نه‌گه‌ر هه‌نگوین بخوات زیانی پێ ناگه‌یه‌نێت . دووهم : هه‌رکات ببخوات زیانی پێ ده‌گه‌ینی . سێ یه‌میش : به‌که‌می زیانی پێ ده‌گه‌ینی . که‌وابوو نه‌رێت پایه‌یه‌کی گه‌وره‌یه‌ له‌ پاراستنی تهن‌دروستی و ، چاره‌سه‌ری نه‌خۆشیه‌کاندا ، بۆیه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌موو جه‌سته‌یه‌کی چاره‌سه‌ر ده‌کرد به‌وه‌ی پاهاتوو له‌ سه‌ری له‌ بواری به‌کاره‌ینانی خۆراک ده‌رمان و شتی تهرشدا .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ رێبازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ چاره‌سه‌رکردنی نه‌و ژه‌هره‌دا که‌ تووشی بوو له‌ خه‌یبه‌ر له‌ لایه‌ن جوله‌که‌کانه‌وه :

ذَكَرَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ الزَّهْرِيِّ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ : أَنَّ امْرَأَةً يَهُودِيَّةً أَهْدَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ شَاةً مَصْلِيَّةً بِخَيْرٍ ، فَقَالَ : مَا هَذِهِ ؟ قَالَتْ هَدِيَّةٌ ، وَحَدَّرَتْ أَنْ تَقُولَ مِنَ الصَّدَقَةِ ، فَلَا يَأْكُلُ مِنْهَا ، فَأَكَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَكَلَ الصَّحَابَةُ ، ثُمَّ قَالَ : اأْمْسِكُوا ، ثُمَّ قَالَ لِلْمَرْأَةِ : هَلْ سَمِعْتَ هَذِهِ الشَّاةَ ؟ قَالَتْ : مَنْ أَخْبَرَكَ بِهَذَا ؟ قَالَ : هَذَا الْعَظْمُ لِسَاقِهَا ، وَهُوَ فِي يَدِهِ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ . قَالَ : لِمَ ؟ قَالَتْ : أَرَدْتُ أَنْ كُنْتُ كَانِبًا أَنْ يَسْتَرْجِعَ مِنْكَ النَّاسُ ، وَإِنْ كُنْتُ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ ، قَالَ : فَاحْتَجِمِ النَّبِيَّ ﷺ ثَلَاثَةَ عَلَى الْكَاهِلِ ، وَأَمَرَ اصْحَابَهُ أَنْ يَحْتَجِمُوا فَاحْتَجَمُوا ، فَمَاتَ بَعْضُهُمْ^(١٧٣) .

واته : (عبدالرحمن) ی کورپی (کعب) ی کورپی (مالک) فه‌رموویی : ژنیکی جوله‌که له‌ خه‌یبه‌ر مه‌ریکی برژاوی دایه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، فه‌رمووی : نه‌مه‌ چی یه‌ ؟ ژنه‌که‌ گوتی : دیاریه‌و ، وریابوو له‌وه‌ی نه‌لێت خه‌یرو سه‌ده‌قه‌یه‌ ، چونکه‌ لێی ناخوات ، نه‌وه‌بوو پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ لێی خواردو هاوه‌لانیش لێیان خوارد ، پاشان فه‌رمووی : ده‌سته‌لگرن ، پاشان به‌ ژنه‌که‌ی فه‌رموو : تایا مه‌په‌که‌ت ژه‌هرلوی کردووه‌ ؟ ژنه‌که‌ش گوتی : کێ

هه‌والی ئەمە‌ی پێ‌دای ، پێ‌غمبە‌ری خوا ﷺ فەر‌مووی : ئە‌م ئێ‌سکە‌ی لاقی ، کە‌ بە‌ دە‌ستی‌وه‌ بوو ؟ ژ‌نه‌ کە‌ گوتی : بە‌‌ئێ‌ . پێ‌غمبە‌ری خوا ﷺ فەر‌مووی : بۆ‌چی ؟ ژ‌نه‌ کە‌ گوتی : ویستم ئە‌گەر درۆ‌زن بیت خە‌لکی لە‌ دە‌ستت ب‌ه‌وێ‌نە‌وه‌ ، ئە‌گەر پێ‌غمبە‌ریش بیت ئە‌وا زیانت پێ‌ ناگە‌یه‌نێ‌ ، ئە‌و هاو‌ه‌له‌ بە‌‌پێ‌ژه‌ دە‌فەر‌میت : پاشان پێ‌غمبە‌ری خوا ﷺ سێ‌ کە‌له‌شاخی گرت لە‌ سەر‌شانی و ، فەر‌مانی دایە‌ هاو‌ه‌له‌نیشی کە‌له‌شاخ ب‌گرن ، ئە‌وانیش کە‌له‌شاخیان گرت ، پاشان هە‌ندیکیان مردن .

لە‌ ڕێ‌گە‌یه‌کی تری فەر‌مووده‌کە‌وه‌ با‌س‌کراوه‌ : کە‌وا پێ‌غمبە‌ری خوا ﷺ لە‌ سەر‌شانی کە‌له‌شاخی گرت بە‌‌هۆ‌ی خواردنی گزشتی مە‌‌پرە‌کە‌وه‌ ، (أبوهند) ی خ‌زمە‌ت‌کاری (بني بياضة) لە‌ پشتیوانان ، بە‌ شاخ و چە‌قۆ‌ی دە‌م پان کە‌له‌شاخی بۆ‌ گرت ، دوا‌ی ئە‌وه‌ پێ‌غمبە‌ری خوا ﷺ سێ‌ ساڵ مایە‌وه‌ تا ئە‌و ئێ‌ش و ئازارە‌ی توش بوو کە‌ بوبە‌ هۆ‌ی مردنی ، دە‌یفەر‌موو : تا ئێ‌ستا هە‌ست بە‌ ئازار دە‌کە‌م بە‌ هۆ‌ی ئە‌و پاروانە‌وه‌ کە‌ لە‌ گزشتی مە‌‌پرە‌کە‌م خوارد لە‌ پۆ‌ژی خە‌یبه‌ردا ، تا ئە‌وه‌ بوبە‌ هۆ‌ی برینی شاخوێ‌نبە‌رم ، بۆ‌یه‌ پێ‌غمبە‌ری خوا ﷺ بە‌ شە‌هیدی مرد ، ئە‌مه‌ گو‌فتاری (موسی) ی کو‌پی (عقبه) یه .

چارە‌سە‌ری ژ‌هەر‌به‌و دەر‌مانانە‌ دە‌ک‌رێ‌ت کە‌ خاسیە‌تی بە‌‌تال‌کردن و دەر‌هاوێ‌شتن‌یان هە‌یه‌ ، بە‌و دەر‌مانانە‌ی بە‌‌رمە‌‌ئستی کاری ژ‌هەر‌دە‌کە‌ن و پوکی دە‌کە‌نه‌وه‌و نایە‌ی‌لن ، یا بە‌ چۆ‌نیە‌تیە‌کانی ، یا بە‌ خاسیە‌تە‌کانی . هە‌رکە‌س ئە‌و دەر‌مانانە‌ی نه‌بوو ، با خێ‌را پوویکاته‌ بە‌‌تال‌کردن و دەر‌هاوێ‌شتنی سە‌‌تا‌پایی و بە‌‌سوو‌ترین شتیش لە‌م بواره‌دا کە‌له‌شاخ گرتنه‌ ، بە‌‌تایبە‌ت ئە‌گەر وه‌‌لاته‌کە‌ گە‌رم بوو ، زە‌مه‌‌نیش گە‌رم بوو ، چونکە‌ هێ‌زی ژ‌هەر‌ دە‌چێ‌ته‌ ئێ‌و خوێ‌نه‌وه‌ ، بە‌‌‌ڕێ‌گای ڕە‌گ و پێ‌ژه‌وه‌ کاندایا و دە‌‌میته‌وه‌ تا بە‌ دل دە‌گات ، کە‌ گە‌شته‌ ئە‌وێ‌ مردن پووده‌دات ، خوێ‌ن پارپە‌وی گە‌یه‌‌نە‌ری ژ‌هەر‌ه‌ بۆ‌ دل و ئە‌ندامە‌کانی دیکە‌ ، بۆ‌یه‌ ئە‌گەر کە‌سی ژ‌هەر‌اوی یە‌ک‌سەر دە‌ستپێ‌ش‌خە‌ری کردو خوێ‌نه‌کە‌ی دەر‌هێ‌نا ، ئە‌و چۆ‌نیە‌تیە‌ ژ‌هەر‌لویە‌ی تێ‌کە‌‌لیی بووه‌ لە‌ گە‌‌لیدا دە‌چێ‌ته‌ دەر‌ه‌وه‌ ، ئە‌گەر بە‌‌تال‌کردن و دەر‌هاوێ‌شتنه‌کە‌

به ته‌لویی بیټ ، نه‌وا چیت ژه‌هره‌که زیانی پی ناگه‌یه‌نی ، به‌لکو ژه‌هره‌که یا ده‌چیت و نامینیت ، یا لاواز ده‌بیټ و سروشتی مرۆشی به‌سەردا زال ده‌یی و ، کاریگەری پوک ده‌کاته‌وه یا ژۆر لاوازی ده‌کات .

شه‌هیدبوونی به ژه‌هره‌که :

که پیغه‌مبەری خوا ﷺ که‌له‌شاخی گرت ، له‌سه‌ر شانی که‌له‌شاخی گرت ، که‌نزیکترین شوپنیکه له‌دله‌وه‌بتوانریت که‌له‌شاخی تیدا بگیریټ ، نه‌وه‌بوو ماده ژه‌هراویه‌که له‌گەل خویندا هاته‌ده‌ره‌وه به‌لام نه‌ک به‌ته‌لویی ، به‌لکو له‌گەل لاوازیونی ماده‌که‌دا که‌چی شوپنه‌لاری هەر مایه‌وه ، چونکه‌ویستی په‌روه‌ردگار نه‌وه‌بو پله‌کانی فه‌زلی هه‌موو بۆ ته‌واو بکات ، بۆیه که‌خوای تعالی ویستی نه‌وه‌ی هه‌بوو به‌شه‌هیدبوون پێژ له‌پیغه‌مبەره‌که‌ی خوێ ﷺ بنیت ، بۆیه کاریگەری شوپنه‌لاری ژه‌هره‌که له‌خوینیدا دوباره‌ده‌رکه‌وته‌وه ، بۆ نه‌وه‌ی خوای تعالی کاریک به‌دییبنیت که‌هەر به‌دی دیت ، وه‌ته‌یتی گوشتاری خوای تعالی به‌رامبه‌ر به‌نوزمه‌کانی له‌جوله‌که‌ده‌رکه‌وت که‌ده‌فرمیت : ﴿ اَفْکَلَمَّا جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ بِمَا لَا تَهْوٰۤی اَنْفُسُکُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِیْقًا کَذَبْتُمْ وَفَرِیْقًا تَقْتُلُوْنَ ﴾ [البقرة : ۸۷] واته : ﴿ اَفْکَلَمَّا جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ ﴾ جا هەر کاتی پیغه‌مبەریکتان بۆ بهاتایه ﴿ بِمَا لَا تَهْوٰۤی اَنْفُسُکُمْ ﴾ به‌جۆریک که‌پێکی ئاره‌زوتان نه‌بوايه ﴿ اسْتَكْبَرْتُمْ ﴾ لووت به‌زیوون و خۆتان به‌گه‌رده‌گرتوووه ﴿ فَفَرِیْقًا کَذَبْتُمْ ﴾ جا ده‌سته‌یه‌کتان (له‌پیغه‌مبەران) به‌درۆ زانیوه ﴿ وَفَرِیْقًا تَقْتُلُوْنَ ﴾ وه‌ده‌سته‌یه‌کتان کوشتوون^(۱۷) . له‌م‌ئایه‌ته‌دا خوای په‌روه‌ردگار ووشە‌ی (کَذَبْتُمْ) ی به‌شیوازی فرمانی پابردوو باسکردوووه که‌ئاشکرایه‌بی‌باوه‌پان به‌درۆیان زانی و به‌ره‌لستیشیان کردو ، هه‌موو نه‌وانه‌ش پویدا ، وه‌ووشە‌ی ﴿ تَقْتُلُوْنَ ﴾ یشی به‌شیوازی فرمانی داهاتوو باسکردوووه که‌چاوه‌پوانی پودانی کوشتنی بوون ، والله اعلم .

به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی نهو جادووهدا که جوله که کان جادویان لیکرد :

دهسته یک نکولی له وه ده کهن که جوله که کان جادویان له پیغه مبهری خوا ﷺ کردبی و ،
دهلین : نه مه بۆ نهو شیاو نی یه و ، واگومان ده بن که موکری و عیبه ، به لام شته که ناوه ها
نی یه وه کو بانگه شهی بۆ ده کهن ، به لگو له په گزی نهو نه خوشی و نیش و نازارانه یه که
تووشی ده بوو ، نه خوشیه که له نه خوشیه کان ، تووشبوونی به جادوو به هاوشیوهی
تووشبوونی به ژهره که هیچ جیاوازیه کیان له نیولندا نی یه .

وقد ثبت فی الصحیحین عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا _ أَنَّهَا قَالَتْ : سَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
حَتَّى إِنْ كَانَ لَيُخِيلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَأْتِي نِسَاءَهُ ، وَلَمْ يَأْتِهِنَّ ، وَذَلِكَ أَشَدَّ مَا يَكُونُ مِنَ السَّحَرِ^(۱۷۵).

واته : له خاتوو (عائشه) وه _ خوی لی پازی بیته _ فه رموویه تی : جادوو کرا له
پیغه مبهری خوا ﷺ تا نهو ناسته ی وای به خه یالدا ده هات چوته لای خیزانه کانی و ،
نه شچوبوه لایان ، نه وهش توندترین جوره کانی جادوو .

پیشه وا (القاضي عياض) ده فره میت : جادوو نه خوشیه که له نه خوشیه کان ، شیاوه
تووشی بیته وه کو هه موو جوره نه خوشیه کانی تر ، نکولی لیتا کریت و ، پیغه مبهرایه تیشی
له که دار ناکات ، به لام سه بارهت به وهی وای خه یال ده کرد که کارنک ده کات و نه شیکردبوو ،
له مه دا هیچ نیته و نیازتکی دیکه تیکه له به راستگویه کی نابی ، چونکه له م باره وه به لگه و
(الإجماع) جیگیرن له سه ره نه وهی پیغه مبهری خوا ﷺ سیفه تی پاریزراوی (العصمة) له لایه ن

۱۷۵ _ صحیح : أخرجه البخاري (۴ / ۱۲۳ ، ۱۴۸) ، (۷ / ۱۷۶ ، ۱۷۷ ، ۱۷۸) ، (۸ / ۲۲ ، ۱۰۳) ،

ومسلم (۷ / ۱۴) .

خوای په روهدرگاره وه پئدراوه ، به لکو ئه مه به شیاو داده نریت بۆ ئه وهی که تووشی ده بیت له بواری شتگه لیکي دنیایدا که ئه مه هۆکاری نارینی نی یه ، هیچ فه زلکیشی پینه دراوه له بهر دنیا ، بۆیه وه کو هه موو مرؤفایه تی تووشی به لآو نارمه حه تیه کان ده بیت و ، به دوریش دانانریت خه یالی شتیکی کردبیت که حه قیقه تی نه بیت ، پاشانیش لایچیت وه کو جارن .

چاره سه رکردنی جادوو :

مه به ستیش : باسکردنی پڕیازی پیغه مبه ری خوايه ﷺ له چاره سه رکردنی ئه م نه خوشیه دا ، له م باره وه دوو جوړ چاره سه ری لێوه باسکراوه :

یه که میان : _ که له هه مووی گرنگتره _ ده ره یێنان و پوچکردنه وهی جانوه که یه ، وه کو ئه وهی به (صحیح) ی له پیغه مبه ری خوايه ﷺ باسکراوه که وا له په روهدرگاری خۆی پرسى و ، پڕی پیشاندر . ئه وه بوو هه ستاو جانوه که ی له و بیر ده ره یێنا ، جادوو هه کش له شان و هه ندی له تاله مووه کانی پیغه مبه ری خوايه ﷺ بروسه کرابوو ، که له سه رو پریشی که وتبوونه خواره وه ، له کاتی داهێناندا ، هه مووی خسته بوونه نێو په رده یه کی تایبه ته وه که به سه ر چروونه هه لاله کانی داره خوړوه یه ، که ده ره یێنان ، ئه و جانوو هی که تووشی بوو نه ماو لاچوو ، وه کو ئه وهی له پێوه ندیک ئازاد کرابی ، که وابوو ئه مه له گرنگترین ئه و شتانه یه که که سی جادولیکراوی پس چاره سه ر ده کریت ، ئه مه ش له پله دا وه کو لا برینی ماده پیسه کانه له جهسته به پڕگای به تالکردن و ده رهاوێشتن .

دوهم : ده رهاوێشتن له و جینگه یه ی که زیانی جانوو هه کی پیگه شتوو ، چونکه جادوو کاریگه ری خۆی له سه روشتی مرؤف و ، هه لچونی تیکه لآوه کانی و ، شلانی میزاجی هه یه ، ئه گه ر شوینه واری له ئه ندامیکدا به ده رکه وت و ، توانرا ماده گه نده که له و ئه ندامه دا به پڕگای ده رهاوێشتن بکریته ده ره وه ، سوودی زۆر ده به خشیته . (أبو عبید) له کتییی (غریب

الحديث (دا ده لیت : له (عبدالرحمن) ی کورې (أبي ایللی) وه ده قهر میت : پیغه مبهری خوا
ﷺ کاتی جانووی لیکرا به شاخیک سهری پروشینرو که له شاخی گرت .

زوریک له کهسانی که م زانست نه مه یان به لاره ئالوزیوه و ، ده لیتن : که له شاخ و جانو و
په یوه ندیه کیان پیکه وه هیه ؟ په یوه ندی له نیتوان نه م نه خوشیه و نه و دهرمانه دا چی به ؟
نه مانه نه گهر پزیشکانیکې وه کو (أبقرط) ، یا (ابن سینا) ، یا کهسانی تر نه و
چاره سهریه یان داریزایه ، زور به قبولیون و ملکه چیه وه پیشوازان لیده کردو ، ده یانگوت :
پزیشکانیک دایانریزایوه گومان له زانست و فزلیاندا نی به .

بزانه ماده ی نه و جانووه ی که توشی پیغه مبه ی خوابو و ﷺ که شته سهری ، که شته
یه کیکی نه و هیزانه ی تیایدا بوو ، به جوریکی وای به خه یال ده هات شتیک ده کات به لام
نه شیکردبوو ، نه مهش نه و کرداره یه که و جانوکار ته صروف به سروشت و ماده خوینیکه وه
ده کات ، به جوریکی نه و ماده یه به سهر ناوه وه ی پیشه وه ی سهری پیغه مبهری خوا دا زال بوو ،
میزاجی له سروشته بنه پته که ی خوی گورې .

جانوو : پیکه اتووه له کاریگهری پوچه خراپه زیانیه خشه کان و ، کاردانه وه ی هیزه
سروشته کانی مرؤف به رامبهری ، نه مهش به جانووی (التمریحات) ناوده بریت ، که توندترین
جوره کانی جانووه ، به تاییه ت بق نه و جینگیه ی له شی مرؤف که جانووه که ی تیدایه ، بویه
که له شاخ گرتن له م جینگیه دا که زیانی پیکه شتووه به هوی جانووه که وه به سووترین
چاره سهره کانه نه گهر به پیی نه و یاسایه ی که پیویسته به کارهیترا .

(أبقرط) ده لیت : نه و شتانه ی که پیویسته بکریته دهر وه ، پیویسته له و جینگایانه دا
دهریه پتریت ، که شیاوه بق نه و ه ی شته کانی بکریته دهر وه .

كورمه لټكي خه لكی تريش ده لټين : كاتې پټغه مبري خوا ﷺ تووشي ئه م نه خؤشيه بوو و ، وای به خه يالدا ده مات شمتيكي كړيوه و نه شيكرېوو ، وای دهراني ئه وه به هؤی ماده يه كي خوئينيه وه تووشي بووه كه به روه لای ميټسكي چوووه ، به سهر به شي سكي پيشه وه ي ميټسكيډا زال بووه ، ميزاجي له سهر باري سروشتي خؤی نه هيشتووه ، بو ئه م باره به كارهيټاني كه له شاخ له گرنگرين دهرمانه كان و ، به سوودترين چاره سهره كان بوو ، ئه وه بوو كه له شاخي گرت ، به لام ئه مه پيش ئه وه بوو كه خؤای تعالی سروشي بو دابه زينيت و پټي راگه يه نيت ئه و بارو حاله ته به هؤی جادووه تووش بووه ، بؤيه كاتې سروشي بو دابه زانده ، پټي راگه ياند جادووي ليكراوه ، ده ستي له وه هه لگرت و چاره سهری حقيقي به كارهيټا كه بريتي بوو له دهرهيټاني جادووه كه و پووچكړنه وه ي ، ئه وه بوو له په روه رډگاري خؤی پرسى و ، خؤای په روه رډگارش شوينه كه ي پيشانداو ، دهرهيټا ، پاشان پټغه مبري خوا ﷺ ه سستا وه كو ئه وه ي له پټوه نديك نازاد كرابي ، له راستيدا جادووه كه له جه ستو ، نه دماه ناشكرو دياره كانيدا بوو ، نه ك له ئه قلى و دليدا ، بؤيه باوه پي به راستيتي ئه و خه يالانه ي خؤی نه بوو كه وا ده چيټه لای خيژانه كانبي ، به لكو دهراني ته نها خه ياله و حقيقت نى يه ، شتي وه كو ئه مه ش زورجار له ئه نجامي چاند نه خؤشيه كه وه پووده مات و والله اعلم *

به شيك : سه باره ت به ووي كه دهرمانه ئيلاهيه كان

به سوودترين چاره سهره كانى جادووه :

به سوودترين چاره سهره كانى جادو دهرمانه ئيلاهيه كانه ، به لكو چاره سهری تاييه تي جادووه ، چونكه جادو له راستيدا كاريگري پووجه پيسه زيان به خشه كانى دونيابه ، بورخستنه وه ي ئه و كاريگريانه ش به چاره سهره گليك ده بيت كه به ره لستي بكات و به رگري بكات ، وه كو زيكره كان و ، تايه ته كانى قورنان و ، ئه و نزاو پارانه وانه ي كه كارو كاريگريه كانى پوچ ده كاته وه ، چه نديش ئه و نزيانه به هيژو توندتر بيت ، ئه مه نده

کارتیکردنی نوشته که به هیتر دهبیت ، نمونهی نهمش و هکو دو سوپایه ، هر دانه کیان چهك و کهرستهی خوی پئییه ، پوو به پووی به کتر دهبه وه ، هریه کیکیان زال بوو به سهه نه ویترا دهبشکیتیت و ، دهسته لات و حوكم هی خوی دهبی ، که واته نه گهر دل پر بیت له خواو نقومی زیکره کانی بیت ، بهردهوام ویریکی همه پۆزهی هه بیت له پووکرده بهروه رگاری ، نزاو دوعاكان و ، زیکره كان و ، په ناگرتن به خوا به خویندن سوره ته کانی (الفلق) و (الناس) هه موو په ناگرتنه کانی تر ، به جوریک نهو په یمانه ی له گهل خوی خویدا داویه تی نهیشکیتیت و ، له و کاته دا دل و زمانی چونیهك بن ، هه موو نه وانه دهبن به هۆکاریکی کاریگر بۆ تووش نه بوونی به جانوو ، گهرهترین چاره سهه ره کانیش دهبن دوی تووشبوونی به جادوو .

سه بارهت به جادویازانش : له راستیدا جادوکیان کاریگری تهوایی خزی ده بیټ له سهر
دله لاوازه کان و ، نه فسه به ئاره زووه کان ، ئهوانه ی دلیان په یوه سته به شته دونیا په کانه وه ،
بژی به زوری کار له ژنان و ، مندالان و ، نه فامان و ، ده شته کیه کان و ، ئهوانه ش که لایه نی
تاینیان لاوازه و ، ئهوانه ش که پشت به ستنی ته و او و ، یه کتا په رستیان نی یه و ، ئهوانه ش
که ویردی پوژانه ی وه کو نزاو ، په ناگرتنیان نی یه به خوای تعالی .

بە گەشتی سولتانی گاریگەریی بە سەر دڵە لاوازە کاندایە ، ئەوانەی هەواداریی خۆشیەکانی دونیان ، دەلێن : کەسی جادولیکراو خۆی یارمەتیدەرە بۆ تووشبوون بە جادوو ، ئیمە تەماشای دلیی دەکەین کە پەڕیوەستە بە شتیکیوە و ژۆر ئاوپری لیدە دانەو . بۆیە دەست بە سەر دلیدا دەگرین بە هۆی ئەو بیئاگایی و ئاوپدانەو یەکی کە بۆ شتە دونیایەکان هەیەتی ، پووحە پیسە زیانبەخشەکانیش لە پاستیدا زāl دەبن بە سەر دلانیکیدا ئامادەکی قبولبوونی ئەو زālبوونە ، چونکە هەواداری شتە لیکە دونیایە کە گونجایی ئەو پووحە پیسە زیانبەخشانە و ، هیچ هیزکی ئیلامی تیدا نە ماوە ، هیچ کەرستە یەکیشی بە دەستەو نی یە بتوانی بەرامبەر یان بجەنگی ، بۆیە تەماشای دەکا چۆلەو هیچ کەرستە یکی تیدا نی یە ،

ههواداریشه بۆ ئهوهی گونجای خۆیهتی ، بۆیه دهستی به سهردا دهگریت و ، به جانووشتی
تیش کاری خزی تیده کات . والله اعلم .

به شیک : سه بارهت به پیناهی پینغه مبهری خوا ﷺ له دهراویشن و کردنه دهرووی مادماندا به رشانوه :

روی الترمذی فی جامعه عن معدان بن أبي طلحة ، عن أبي الدرداء : أن النبي ﷺ جاء ،
فتوضأ فلقيت ثوبان في مسجد دمشق ، فذكرت له ذلك ، فقال : صدق ، أنا صَبَبْتُ له
وَضُوءَهُ (١٧٦) .

واته : له (معدان) ی کوی (أبي طلحة) هوه ، له (أبي الدرداء) هوه _ خوی لی پازی
بیست _ فهرموویه تی : پینغه مبهری خوا ﷺ رشایه وه ، دهستویژی گرتیه وه ، (معدان)
فهرمووی : له مزگهوتی دیمه شیدا چاوم به (ثوبان) کهوت و ، ئەمەم بۆ باسکرد ، فهرمووی
پاستی فهرمووه ، من ناوی دهستویژه که م به دهستیدا کرد .

رشانوه : به کیکه له پینج پینگه کانی دهراویشن ، که بنه پهن بۆ دهراویشن و بریتین
له : پهوانکردن و ، رشانوه وه ، دههینانی خوی و ، چونه دهروهی ههلم و ، ئارهق کردن ،
که سوونه تیان له باره وه هاتوه

سه بارهت به پهوان کردن : پیشتر ناماژهمان پیداره له فهرموودهی ((خيرُ ما تداوِيتُم بِهِ
الْمَسِيَّ)) ههروه ها له فهرموودهی (السُّنَا) دا .

سه بارهت به دههینانی خوی : پیشتر له فهرمووده کانی که له شاخ گرتندا باسمان کردوه .

سه‌بارەت به ده‌هاوێشتنی هه‌له‌مه‌کان : داوی ئەم به‌شه باسی ده‌که‌ین إن شاء الله *

به‌لام ده‌رهاوێشتنی مادده‌ پێسه‌کانی جه‌سته به‌ ئاره‌ق کردنه‌وه : به‌ زۆری به‌بی ئه‌وه‌ی مه‌به‌ستی مرۆفی له‌ گه‌ڵدا بێت خۆی دیته‌ ده‌ره‌وه ، چونکه‌ سروشتی جه‌سته پالی پێوه ده‌نێت بۆ پووکاری ده‌ره‌وه‌و ، پێکه‌وتنی کونیله‌ کرله‌وه‌کان ده‌کات و ، لێی دیته‌ ده‌ره‌وه *

پشانه‌وه‌ ده‌رهاوێشتنیکه‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ی گه‌ده‌وه ، حوقنه‌ش ده‌رهاوێشتنیکه‌ له‌ ژێره‌وه‌ی گه‌ده‌وه ، ده‌رمانیش له‌ سه‌ره‌وه‌و ژێره‌وه‌ ده‌کریت *

پشانه‌وه‌ش دوو جۆره : جۆریک به‌ زالبوون وه‌له‌چوون ، جۆریکی‌ش به‌ داوا کردن و خۆپشانه‌وه *

شیانو‌ی به‌ پشانه‌وه‌ پاگیریت و بگێردیته‌وه ، مه‌گه‌ر له‌ پاده‌ بجیته‌ ده‌ره‌وه‌و ئه‌و مرۆفه‌ زۆر زۆر برشیته‌وه‌و ترسی له‌ ناوچونی مرۆفه‌که‌ی لێکریت ، ئه‌وه‌کاته‌ ده‌وه‌ستینریت به‌و شتانه‌ی توانای وه‌ستاندن‌ی پشانه‌وه‌که‌ی هه‌یه *

به‌سوودترین پشانه‌وه‌ له‌ کاتی پێویستیدا به‌ ئه‌گه‌ر کات و مه‌رجه‌کانی په‌چاو بکریت *

هۆکاره‌کانی پشانه‌وه‌ش هه‌ن :

یه‌که‌میان : زالبوونی (المرّة الصفراء) ، که‌ سه‌رگه‌ده‌ ده‌که‌وێت و ، داوی هاته‌نه‌ ده‌ره‌وه‌ ده‌کات *

دووم : به‌ زالبوونی به‌لغه‌میکی لینج که‌ له‌ گه‌ده‌دا جولاوه‌ته‌وه‌و ، داوی هاته‌نه‌ ده‌ره‌وه‌ ده‌کات *

سێ یەم : پێدەچی بە هۆی لاوازیبونی خودی گەدەوه بیټ ، بۆیه خواردنه که هەرس ناکات و ، بۆ لای سەرەوه دا فریی دەدات .

چوارەم : پێدەچی تیکە لاویکی گەندی تیکەل بیټ و بێژیتە تیبوی ، لەبەر ئەوه هەرسکردنی خراپ دەبیټ و ، کاری لاواز دەیی .

پنجەم : خواردن و خواردنه‌وه‌ی زۆر دەخوړیت بە ئاستیک له ئەندازە‌ی بەرگەکردنی گەدە دەچیتە دەرەوه ، توانای گرتنی نابیټ و ، دلاوی پال پێوه‌نان و فریدانی دەکات .

شەشەم : ئەو خواردن و خواردنه‌وانە‌ی دەخوړیت گونجایی نابن و ، حەزی پێ نابیټ ، بۆیه دلاوی پال پێوه‌نان و فریدانی دەکات .

هەوتەم : هەندی مادە‌ی تیدا دروست دەبیټ خواردنه‌کان بە چۆنیەتی و سروشتی هەلدەچینیت و ، فریی دەداتە دەرەوه .

هەشتەم : دل تیکە لهاتن ، که هۆکاری دروستبوونی دل بەیه‌کا هاتن و هیلنج دانه .

نۆیەم : بەهۆی نه‌خۆشیه نه‌فسیه‌کانه‌وه ، وه‌کو خەم و خەفتی توندو ، خەمباربوون ، که هیزه سروشتیه‌کانی مرقی پێوه خەریک دەبیټ و ، گرتگی بە پوودانی ئەمانه دەدات و ئاوێ له چاره‌سازی جه‌سته‌و ، چاککردنی خۆراک و ، پێگه‌یاندنی و ، هەرسکردنی ناداته‌وه ، بۆیه گەدەش فریی دەداتە دەرەوه ، پێدەچی بەهۆی جولانه‌وه‌ی تیکە لاوه‌کانیشه‌وه بیټ له‌کاتی تیکچونی نه‌فسدا ، چونکه هەریه‌کیکیان کاردانه‌وه‌ی به‌رامبه‌ر به‌ ئه‌و‌تر دەبیټ و ، کار له‌ چۆنیەتی دەکات .

دهیهم : سروشت دهگوازیتتهوه ، بهوهی کهسیک یهکیکی دیکه دهبینیت دهپشیتتهوه ،
 نهویش پشانهوهی به سهردا زال دهبیئت بهبی دلاوکردن و خو پشانهوه ، چونکه سروشتیش
 گوێزهرهوهیه .

پیشهوا (ابن القیم) دهفرمیت : پزیشکیکی بهسەلیقه پیی پاگه یاندم و گووتی : کوپ
 خوشکیکم هه بوو زۆر لیها توبوو له چاو پشتمدا ، بۆیه دانیشتم و چاوی بۆ خهك دهرشت ،
 بهلام نهگەر پیاویك چاوئیشی هه بویه و بیینیایه و بۆی پشتمایه ، دهسبهجی خوشی
 تووشی چاوئیشه دهبوو ، نهوهشی چهئین جار لی دویاره بویهوه ، بۆیه دهستی لیها لگرت و
 ازی هینا . منیش پیم گووت : هۆکاری وازهینانت چ بوو ؟ پیی گوتم : گواستنهوهی سروشت
 ، چونکه گوێزهرهوهیه و نهخوشیهکان دهگوێزیتتهوه ، ههروهها هه مان پزیشك بۆی باسکردم و
 گوتی : یهکیکی تریش دهناسم ، نهگەر دومه لیککی به جیگه یهکی مرۆشه و بیینیایه ، هه مان
 جیگه ی جهستی خۆی دهخوړاند ، تا دومه لیککی لی دهده مات .

دهلیم _ (ابن القیم) _ هه مو نه مانه دهبی سروشتی بۆ ئاماده بیئت ، بهدنیایی نهو
 ماده یهش له و جیگه یه دا وهستاوه و ناجولیتتهوه ، بهلام هۆیه که له هۆکان دهجولینیت ، بۆیه
 نه مانه هۆکارن بۆ جولاندنی ماده که نهک هۆکاری دروستیونی بی .

بهشیک : سهبارت بهوهی پشانهوه له وهلاته گهرمهکاندا بهسوودهو ،
 رهوانبوینیش له وهلاته ساردهکاندا :

له بهر نهوهی دانیشتوانی وهلاته گهرمهکان و ، زهمه نه گهرمهکان تیکه لاویان تهك و ناسك
 دهبیتهوهو ، رادهکیشریت بۆ سهروهه ، بۆیه پشانهوهی بۆ بهسوود دهبیئت ، بهلام له بهر
 نهوهی له زهمه نه ساردهکان و وهلاتهکاندا ساردهکاندا چرپه و پاکیشانی بهره و سهروهه
 قورسه ، بۆیه دهراویشتنی خهاتهکان به رهوانکردن سوودی زۆری بۆ دهبیئت .

لادانی خه لته كان و دورخستنه وه یان به پاكیستان و ده هاویشتن ده بیټ ، پاكیستان له
 دوورترین ږنگه كانه وه ده بیټ و ، ده هاویشتنیش له نزیكترینه وه ، جیاوازی نیوانیشتیان
 نه وه په كه نه گهر ماده له كاردا بیټ بۆ تیږژان یا بۆ به رزبونه وه نه وا سه قامگیر نی وه ،
 پیوستی به پاكیستانه ، بۆیه نه گهر ماده كه له جهسته دا سیفته ی به رزبونه وه ی هه بیټ و له
 ژیره وه بۆ سه روه بجیت ، نه وا هه ر له ژیره وه پاده كیشریټ و ده ره كریټه ده ره وه ی جهسته و
 ، نه گهر سیفته ی تیږژانیسی هه بیټ و له سه ره وه ی جهسته وه بۆ خواره وه بجیت نه وا هه ر له
 سه ره وه وه پاده كیشریټ ، به لām نه گهر سه قامگیر بوو له جیگه كه یدا ، له ږنگه په كه وه
 پادكیشریټ زړو نزیكی بیټ ، بۆیه هه ركات ماده كه زیانی به نه ندانه كانی سه ره وه گه یاند ،
 له ژیره وه پاده كیشریټ ، هه ركاتیش زیانی به نه ندانه كانی ژیره وه گه یاند ، له سه ره وه
 پاده كیشریټ ، هه ركاتیش سه قامگیر بوو ، له نزیكترین جیگه وه پاده كیشریټ ، بۆیه
 پیغمبري خوا ﷺ جارېك كه له شاخی له سه ر شانی گرت و ، جارېكیش له سه ری و ،
 جارېكیش له سه ر پښی ، چونكه ماده خوینیه زیانبه خشه كه ی پاده كیشا له نزیكترین شوینه وه
 . والله أعلم .

به شیک : سه بارت به سوود كانی پشانه وه :

پشانه وه گه ده پاك ده كاته وه به هیڅی ده كات ، چاو تیږ ده كات ، قورسی سه ر نا هیلتیت ،
 به سووده بۆ برینه كانی گورچیلو ، میرلدان و ، نه خوشیه درېڅخایه نه كان : وه كو گولی و ،
 ناوبه تگ و ، نیفلیجی و ، له رزین ، هه روه ها بۆ زه ربووی (الیرقان) به سووده .

پیوسته كه سی ته ندروست له ماتگیكدا دوجاری په ك له دوا ی په ك پشانه وه به كار بیټیت
 ، به بی پراستنی كاتی دیاریكراو ، بۆ نه وه ی دووم فریای كه مو كورتیه كانی په كه م بكه ویت و
 چاكي بكاته وه ، نه و پاشه پزیا نه ش بكاته ده ره وه كه به هوی نه وه وه تیږژاون ، زځد
 به كار هیټانیسی زیان به گه ده ده گه په نیت ، وای لیده كات گونجاو بیټ بۆ زځده پاشماوه كان ،

زیان به ددان و چاو گوئی دهگه یه نیت ، پهنگه هه ندی له خوینبه ره کانیش بقلیشینیت ، پیویسته نهو که سانه ی ناوسانیکیان له گه رویدا هه یه ، ستگیان لاوازه ، یا ملیان باریکه ، یا ناماده ی خوین فریدانن ، ، خوین له پشانه وه به دور بگرن .

به لام نهو کاره ی زۆرێک له خه لک نهجامی دهدهن و به چاره سازیه کی خرابیش دانراوه ، هه لدهستن به پرکردنی ورگیان له خوارده مه نی و ، پاشان قرئی دهدهنه دهره وه ، نه مه چهنین به لای تیدا به وه کو : پیربوون پیش دهخات ، نهو که سه تووش به چهنین نه خووشی دهکات ، پشانه وه دهکات به نه ریتیکی به رده وای ، پشانه وه له گه ل ووشکیته جهسته و ، لاوازی هه ناودا ، سک لاوازه نه رم دهکات ، یا هه نه یی لاوازیوونی نهو که سه ی دهرشیته وه مه ترسیداره .

باشترین کاته کانی و چۆنیه تی نه نجامدانی :

باشترین کاته کانیشی هاوین و به هاره به یی زستان و پایز ، پیویسته له کاتی پشانه وه شدا چاو ه کانی بیه ستیته وه ، سکی بیه ستیت ، کاتی ته وایش ده ییت دهم و چاوی به ناوی سارد بشوات و ئینجا شه ریه تی سیو (شراب التفاح) بخواته وه له گه ل که میك له (المصطكي) و^(۱۷۷) ، ناوی گولیش (ماء الورد) سویدیکی ناشکه رای پیده گه یه نیت .

۱۷۷ _ المصطكي : دهره ختیکی هه میشه سه وزه و ، به ریکی سووی قالی هه یه ، نه م دهره خته بجوکه له ناچه کانی دهرای ناوه راستدا ده رویت ، بنیشتیکی تاییه تی لی دهره هینریت ، له سالیکیا سی جار دهره هینریت واته سی به ره م ده دات : به ره می په کم مه یلی سپیتی دهکات و خوشترین و چاکترین جۆریه تی ، به ره می دوهم زهردیکی بیگه رده خه وشه و ، به ره می کوتاش خۆله می شه ، به روانه : .

پشانهوه له سه رهوهی گه دهوه دهکریته ده رهوهوه ، له ژیرهوه پاده کیشریت ، پوانبونیش به پینچه وانه وهیه . (أبقرط) ده لیت : پیویسته له هاویندا ده راویشتن له سه رهوه بکریته به نه اندازه کی زیاتر له به کارهیتانی ده زمان بو ده راویشتن ، له زستانیشدا ده راویشتن له ژیرهوه بکریته .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له رینمایی کردندا بو چاره سهر و مرگرتن له به سه لیه ترین پزشکیه وه :

ذَكَرَ مَالِكٌ فِي " مُوطَّئِهِ " : عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، أَنَّ رَجُلًا فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَصَابَهُ جُرْحٌ ، فَاحْتَقَنَ الْجُرْحُ الدَّمَ ، وَأَنَّ الرَّجُلَ دَعَا رَجُلَيْنِ مِنْ بَنِي أُنْمَارَ ، فَنَظَرَا إِلَيْهِ فَرَعَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُمَا : " أَيُّكُمَا أَطَبُّ ؟ فَقَالَ أَوْ فِي الطَّبِّ خَيْرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَقَالَ أَنْزَلَ الدَّوَاءَ الَّذِي أَنْزَلَ الدَّاءَ .

واته : نیمامی (مالک) له (موطاء) مهکیدا : له (زید) ی کوپی (أسلم) وه ده گپریته وه ، کهوا پیاوێک له زهمانی پیغه مبهری خوادا ﷺ تووشی برینیک بوو ، برینه که خوینی تیزا . پیاهه که بانگی دوو پیای له هژی (بنی أنمار) کردو ، ته ماشای برینه که یان بو کردو واشیان پاگه یاند کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ ، پیی فره موون : کامتان پزشکیه کتره ؟ نه وانیش گوتیان : نایا پزشکیتی خهیری تیدایه نهی پیغه مبهری خوا ﷺ ، فره مووی : نه و که سهی نه خۆشیه کهی دابه زاندووه ده زمانه که شی دابه زاندووه .

له م فره موودهیدا پوون ده بیته وه که بو هه موو زانست و پیشه سازیه ک پیویسته داوای یارمهتی له به سه لیه ترین که سی نه م بواره بکریته و ، نه گه نه بوو پاشان له که سیکی به سه لیهی تر ، چونکه که سی به سه لیه له پیکانه وه نزیکه .

هەر بەو شێوەش پێویستە ئەو کەسەى داواى فەتوایەك دەكات سەبارەت بەو شتەى تووشى بووە ، داواى یارمەتى لە زانترین کەس بکات ، ئەگەر نەبوو لە زانایەكى تر ، چونکە زانترین کەس لە پێکانهوه نزیکترە بە بەرلوردى کەسیكى ترى خوارى خۆى .

هەر بەو شێوەش ئەو کەسەى قبیلهى لى نادیار بوو ، هەڵدەستیت بە لاسایکردنەوهى زانترین کەس کە چاوى پى دەکەوێ ، هەر لە سەر ئەم شتە خواى تعالى بەندهکانى خولقاندوو ، هەر وەها کەسى موسافیر لە دەشت و دەریادا پشت بەو دەستیت کە دلى پى شادومان دەبیت و ، دلتیاش دەبیت سەبارەت بە چاکترین یەكێك لە دوو بەلگە کە پاسترینیان ، بۆ دەچیت و ، پشتى پى دەبەستیت ، چونکە شەریعت و فێتەرت و ئەقل لە سەر ئەمە رێکەوتون .

فەرماشتى پێغەمبەرى خوا ﷺ ((أنزل الدواء الذي أنزل الداء)) فەرماشتى ترى بەو هاوشێوە لە زۆر فەرموودهى دیکەدا باسکراوە وەکو ئەوێ کە (هلال) ی کوپى (یساف) _ خواى لى پازى بیت _ فەرموویهتى : پێغەمبەرى خوا ﷺ چوو سەردانى نەخۆشێك و ، فەرمووى : بنێرن بە شوین پزیشکیکدا ، کەسیکیش گووتى : تۆى وادەلێى ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ؟ فەرمووى : بەلى ، خواى _ عزوجل _ هەر نەخۆشیەكى دابەزاندبیت دەرمانیکیشى بۆ دابەزاندوو .

وَقِي " الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْفَعُهُ : مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ دَاءٍ إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً (١٧٨).

واتە : لە (أبى هريرة) وه _ خواى لى پازى بیت _ فەرموویهتى : پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى : خواى تعالى هەر نەخۆشیەكى دابەزاندبیت شیفاکەشى دابەزاندوو .

خه لكیش جیاوازیوون سه بارهت به مانای (أنزل الداء والدواء) ، دهستهیهك ده لئین : كه
 فهرموویه تی : (أنزل) واته : دایبه زاند ، واته : ته نها به نده كانی لی ئاگادار كردۆته وه ،
 هیچی تر ، چونكه پیغه مبه ری خوا ﷺ هوالی دلو به دابه زینی گشتی بۆ هه موو نه خوشی و
 دهرمانیک و ، زۆریه ی خه لكیش ئه وه نازانن ، بۆیه فهرموویه تی : ((ئه و كه سه ی زانی زانی و
 ، ئه و كه سه ش نه یزانی نه یزانی)) .

دهستهیهكیش ده لئین : (إنزالهما) : واته : خولقاندن و له سه ر زه وی دانانی ، وه كو
 ئه وه ی له فهرمووده كه ی دیکه دا هاتووه : ((إِنْ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً)) واته :
 خوای تعالی هه ر نه خوشیه کی دلتاییت مه گه ر دهرمانیکیشی بۆ داناوه ، نه گه رچی نه م
 گوفتاره له قبولبوونه وه نزیکتره ، به ئام ووشه ی (إنزال) واته : دابه زاندن ، له ووشه ی (الخلق)
 واته : خولقاندن و ، له ووشه ی (الوضع) یش واته : دانان تایبه تره ، بۆیه پتویسته
 تایبه تی ووشه ی (إنزال) لانه بریت به بی به لگه .

دهستهیهكیش ده لئین : خوای تعالی هه ربوکیانی دابه زاندووه ، كه له ڕیگه ی په رینگه لیكه وه
 چاره سازیی خه لکیان پی سپیژدراوه له ڕوی نه خوشی و دهرمان و هیتیشه وه ، چونكه
 په ریه کان کاروباری نه م جیهانه یان پی سپیژدراوه ، هه روه ها کاروباری جۆری مرفیشیان
 پی سپیژدراوه ، له کاتی کهوتنی به سکی دایکه وه تا کاتی مرین ، بۆیه دابه زاندنی نه خوشی
 و دهرمانیش له ڕیگه ی په ریه کانه وه بووه ، ئه مه ش له هه ر دوو ڕوه که ی تر له قبولبوونه وه
 نزیکتره . دهستهیهكیش گوئیانه : سه رتا پای نه خوشیه کان و دهرمانه کان له ڕیگه ی
 بارانه وه بووه له ئاسمانه وه كه هه موو شتیکی لی دروست ده بیئت وه كو خۆراك و ، دهرمان و
 ، نه خوشیه کان و ئامرازه کانی تیكپای ئه وانه و ، هۆکاره کان و ته واکاریه کانیا ن ، هه روه ها
 کانزا به رزه کان كه له چیا کانه وه به ده ست دیت و ، ڕویارو دهریاکان و میوه کان ، هه موو

ئەمانە دەچنە چوارچێوەی بێژەکەو بەرپێگەی (التخلیب)^(۱۷۹) بەکارهێنانی کارێک (فعل) ئێک
 لە جیاتی بە کارهێنانی دوو کار (فعلین) ، ئەمەش لە زمانی عەرەبیدا زۆر بەکارهاتوو ،
 بەلکو لە زمانەکانی تریشدا بەکارهێنرا ، بۆنموونە ئەم شاعیرە دەلێت :
 عَلَفْتُهَا تَبْنًا وَمَاءً بَارِدًا حَتَّى غَدَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا

واتە

بە کا و ئاوی سارد ئاژۆمدا تا چاوه‌کانی دەستی کرد بە فرمێسک پێژان
 لێزەدا دەبینی ئالیک و ئاژۆردان بۆ کایە ، بەلام بۆ ئاودەبێ بگوتریت ئاودان ، بەلام
 شاعیر ووشەی ئاژۆردانی بەکارهێناوە بۆ کا و بۆ ئاویش ، بۆ ئەوەی بە پێگەی (التخلیب)
 تەنها کارێک (فعل) بەکارهێنێ لە جیاتی دوو کار (فعل) چونکە دلنایە ئەو کەسە
 گۆپیستی دێرە شیعەرەکە دەبێت خۆی بە باشی لە ماناکەی تێدەگات .

وقول الآخر :

وَرَأَيْتُ زَوْجَكَ قَدْ غَسَدَا مُتَقَلِّدًا سَيْفًا وَرُمَحًا
 واتە : مێردەکەم بینی چوو شمشیرێک و پمێکی کردبوو شان

۱۷۹ _ التخلیب : لە باری زمانەوانیدا هەڵبژاردنی ووشەیەکە بەسەر ووشەیەکێ دیکەدا بەمەرجی پەیوەندیەک
 لە نۆوانیاندا هەبێت وەک (الأبوين ، العمرين ، المشرقين ، والوالدين) لێزەدا دەبینی لە زمانی عەرەبیدا ووشەی (الأبوين)
 هەڵبژێردراوە بۆ دایک و باپ ئەگەرچی لە بنچینەدا ووشەکە مانای دوو باپ دەگەیەنێ بەلام عەرەب کە
 قسە دەکەن و دەلێن (الأبوين) مەبەستیان دوو باپ نی یە چونکە هیچ کەسێک دوو بابی نی یە بەلکو
 مەبەستیان دایک و باپە هەردوای بۆ ووشەکانی تریش ، لێزەدا بۆمان پوون دەبێتووە کە بەلێ باران هۆکاری
 دروسبوونی خۆراک و دەرمان و شتەکانی تریش ، بەلام هەموو مادەیەک بە هۆی بارانەو دروست نابێت ،
 بەلکو دەبینی کاناکان لە ئەنجامی هۆکاری دیکەو پەییدا دەین ، بەلام گرنگ ئەوەیە هەموو مادەکان لە
 دەرەنجامی شتیکەو پەییدا دەین ، بۆیە دەبینی لە زمانی عەرەبیدا تەنها یەک کار (فعل) بەکاردهێنێ لە
 جیاتی هەموو شتەکان ، بۆیە دەبینی گۆتوویەتی باران دەبارێت و خۆراک و دەرمان و نه‌خۆشی و کاناو
 دروست دەبێت . وەرگێڕ .

لەم دێرەدا : شمشیر لە شان دەکێت و ئاشکەرایە پمیش هەڵدەگیرێت .

وقول الآخر :

إِذَا مَنَّا الْفَاقِيَاتُ بَرَزْنَ يَوْمًا وَزَجَجْنَ الْحَوَاجِبَ وَالْعُيُونَا

واته :

هەر پۆڕێک ئافەرتە جوانەکان دەریکەوتن و بۆچو چاویان باریک کردبوو

لەم دێرەشدا : بۆ باریک دەکێتەوه و چاو دەپۆڕێت .

ئەمەش چاکترین شتیکیە لەم بارەوه گوتراوە و لە هەموو پووهکانی تریش
بەهێزترە . والله أعلم .

ئەمەش لە تەواویتی حیکمەت و دانایی و تەوویتی پەرەردگاریتی خوای تەعالاوەیە ،
چونکە وەک چۆن بەندەکانی بە نەخۆشیەکان تووش کردووە ، ئاوه‌هاش یارمەتی داون بەو
دەرمانانەی بۆی فەراهام کردوون ، وەک چۆن تاقیان دەکاتەوه بە تاوان ، ئاوه‌هاش یارمەتی
داون بە تەویە کردن و ، ئەو چاکانەی کردووە خراپەکان دەسپێنەوه ، ئەو بەلاو
کارەساتانەی تاوانەکان لادەبن ، وەک چۆن تووشی پوچه پیسە زیانبەخشەکانی کردوون ،
ئاوه‌هاش یارمەتی داون بە سەریازگەلیک لە پوچه پاکەکان ، کە بریتین لە پەریەکان ، وەک
چۆن تاقیان دەکاتەوه بە هەولو ئارەزوو ، ئاوه‌هاش یارمەتی داون بۆ دەستکەوتنیان بەو
شته شەریعە خۆشه پاکانەی بۆی فەراهام کردوون ، بۆیە تەماشای ئەکەین خوای تەعالی تووشی
شتیکی نەکردوون مەگەر شتیکی تری دلونەتی بۆ خۆ پرگارکردن لەو بەلایەو ،
دوورخستەوهی ، بەلام لە گەڵ ئەمەشدا جیاوازیان لە نێواندا دەمێنێتەوه سەبارەت بە
زانینی ئەو شتەو ، زانینی دەستکەوتنی و چۆنیەتی پیگەشتنی . والله المستعان .

به شیک : سه بارهت به رپیازی پیغه مبهری خوا ﷺ له پینژاردنی نهو که سه دا که چاره سهی خه ئک دمکات و نه فامه به بواری پزشکی :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ ، وَالتَّسَاتِي ، وَابْنُ مَاجَةَ ، مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((مَنْ تَطَلَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ اللَّطَبُ قَبْلَ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ)) (١٨٠) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویهتی : هر کهس خوی به پزشکی دابنیت و نه زانرا بیت پیشتر پزشکی کردوه ، خوی دهسته به رهو پیی ده بژدردیت .

ئه م فرموده په یوه ندی به سی شته وه هیه : زمانه وانی ، فیهی ، پزشکی .

سه بارهت به زمانه وانیه که ی : ووشه ی (الطَّب) له زمانی عه ره پیدا ، بۆ چه ند مانایه که به کارهاتوه . له وانه چاکردن ده گوتریت : (طِبِّئَه) نه گهر چاکم کرده وه . ده شگوتریت : (طِبَّ بِالْأُمُور) * واته : نه رم و نیانی و سیاسه تی به کاروباره کان هیه . شاعیر ده لیت : وَإِذَا تَغَيَّرَ مِنْ تَمِيمٍ أَمْرُهَا كُنْتُ الطَّبِيبَ لَهَا بِرَأْيِ ثِقَاقِبِ واته :

نه گهر کاروبار له هۆزی (بني تميم) گۆرا تۆ به پرایه کی به جیتی کاریگر سیاسه تیان به

له مانا کانیش دیسان (الحِذْق) ه واته : به سه لیه . (الجوهری) فرمویهتی : هر که سیکی لیتهاتوو به سه لیه به لای عه ره به وه پزشکی ، (أبو عبید) ده لیت : بنچینه ی ووشه ی (الطَّب) واته : لیتهاتوو به سه لیه یی له شته کاندای . بۆیه به پیاو ده گوتریت (طب و طبیب) نه گهر زۆر لیتهاتوو به سه لیه بوو تیایدا ، نه گهر چی له بواریکی دیکه شدا بیت .

کەسانی تریش گوتویانە : (رجل طيب) واتە : لێهاتوو بەسەلیقە ، بە پزیشک ناویراوە لەبەر
لێهاتووی و زینگی . (علقمة) دەلێت :

فَإِنْ تَسْأَلُونِي بِالنِّسَاءِ فَإِنِّي
إِذَا شَآءَ رَأْسُ الْعَرَمِ أَوْ قَلَّ مَالُهُ

خَيْرٌ بِأَدْوَاءِ النِّسَاءِ طَيِّبٌ
فَلَيْسَ لَهُ مِنْ وَدْهَنْ نَصِيبٌ

واتە :

ئەگەر سەبارەت بە ژنان لێم پرسن
ئەگەر پیاو سەری سپی بوو یا مالی کەم

من شارەزام بە نەخۆشیەکانی ژنان و پزیشکم تیایدا
لە خۆشەویستی ئەوان هیچ بەشێک ————— ی نابێ

وقال عنتره :

إِنْ تُعْذِرِي نُونِي الْقِنَاعَ فَإِنِّي
طَبٌّ بِأَخْذِ الْفَارِسِ الْمُسْتَلَمِ

واتە : ئەگەر پووپۆشەکەت شل بکەیتەوهو ، دەم و چاوت لەمن داپۆشیت و بتەوێت وازم
لێ بێنیت ، بزانە من شارەزاو لێهاتووم بە بردنی ئەو سوارەیی قەلغانی جەنگەکی پۆشیوه .

هەروەها لە ماناکانی (العادة) یە واتە : نەریت ، بۆیە لێرەدا دەگوێرێت : (ليس ذلك
بطبي) واتە : ئەوە نەریتی من نی یە ، (قَرُوءُ) ی کوپی (مُسِيك) دەلێت :

فَمَا إِنْ طَبُّنَا جُبْنَ وَلَكِنْ مَتَايَانَا وَدَوْلَةُ أَخْرَيْنَا

واتە : نەریتمان و کارمان ترس نەبووه بەلکو مردنی خۆمان و ئاژاوەگێڕی کەسانی تریوو.

(أحمد) ی کوپی (الحسين المتنبي) شاعیریش دەلێت :

وَمَا التَّيُّ طَبِّي فِيهِمْ غَيْرَ أَتْنِي
بَغِيضٌ إِلَيَّ الْجَاهِلُ الْمُتَعَاقِلُ .

واتە :

لوتبەرزێ نەریتی من نیە سەبارەت بەوان
بەلام بێزراوه بەلامەوه کەسێکی نەفامی خو بە ئاقل زان

ههروهه ها له ماناکانی (السحر) هاته : جادوو بۆیه دهگوتریت : (رجل مطبوع) واته :
 پیاویکی جادوو لیکراوه ، له فهرموودهیهکی (صحیح) دا خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی
 بیت _ بۆمان دهگێڕینهوه کهوا کاتی جولهکهکان جادوویان له پیتهمبهری خوا کرد ﷺ ، دوو
 پهری دانیشان به کیکیان لای سهری و نهووتیان لای پیتی ، به کیکیان گووتی : نهه پیاوه
 چینهتی ؟ نهووتیان گووتی : (مطبوع) واته : جادووی لیکراوه . گووتی : (مَنْ طَبَّه) ؟
 واته : کی جادووی لیکردوه ؟ گووتی : فلان کهسی جولهکه .

(أبو عبید) دهلێت : له راستیدا به کهسی جادوولیکراو گوتیان : (مطبوعاً) چونکه
 وشهکهیان بۆ مه بهستی دوونیازی به کارهیناوه ، بۆ نمونه عه ره بهکان به کهسی
 که زاستراویان گووتوه : (سلیم) چونکه کهشبین بوونه به ساغ و سهلامهتی نهو کهسه ،
 ههروهه به دهشتی بیابانی بی ناوی فهوتینهریان گووتوه : (مفاضة) واته : سهرکهوتن بۆ
 کهشبینی دهبرپین به سهرکهوتن و پرکاریبون له تیاچوون له نێو نهو بیابانهدا . ههروهه بۆ
 چاره سه رکردنی نهخۆشیهکانیش دهلێن : (الطَّب) * (ابن أبي الأسلت) دهلێت :

أَلَا مَنْ مُبْلَغٌ حَسَّ أَنْ عَنِّي أَسِحَرَ كَأَنَّ طَبَّكَ أَمْ جُنُونٌ
 واته :

ئاگادارین کی قسهکانم به ههسان دهگهیهنی پزیشکیت جادوو بوو یا شیئی
 وَأَمَّا قَوْلُ الْحَمَّاسِي :

فَإِنْ كُنْتَ مَطْبُوعًا فَلَا زِلْتَ هَكَذَا وَإِنْ كُنْتَ مَسْحُورًا فَلَا بَرَى السَّحَرُ
 واته :

ئهگەر نهوهی تووشم بووه به هۆی تۆو خۆشهویستی تۆوه بووه ، داواکارم خوای تعالی
 بهردهوامی بکات و ، نامهوی لا بچیت ، ئهگەر جادوو بیت یا نهخۆشی بیت .

لەم دێره شیعرەدا شاعیر ووشەی (مطبوب) ی بۆ جاندوو بە کارهێناوه ووشەی (مسحور)
(بیشی بۆ نه خوۆشی به کارهێناوه .

(الجوهري) ده‌لێت : به نه‌خوۆش ده‌گوترێت : (مسحور) *

(الطَّب) ، بفتح الطاء ، واته : زاتایه به کارویار ، هه‌روه‌ها (الطبيب) یش واته : پزیشك ،
دیسان پێی ده‌گوترێت : (الطَّب) ، (الطب) ، بکسر الطاء : واته کاری پزیشکیتی ، (الطَّب
(، بضم الطاء ، ناوی شوپێتیکه قَالَهُ ابْنُ السَّيِّدِ وَأَنشَدَ

فَقُلْتُ هَلْ أَنهَلْتُمْ بِطَبِّ رِجَابِكُمْ بِجَانِزَةِ الْمَاءِ الَّتِي طَابَ طِينُهَا
واته :

گروتم نایا یه‌که‌م جار ووشتره‌کانتان له (طُبُّ) ئاویدا به‌و ئاوپێدانه‌ی که‌ خا‌که‌که‌ی چا‌که

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رموویه‌تی : ((مَنْ تَطَيَّبَ)) به‌لام نه‌یفه‌رمووه ((مَنْ طَبَّ)) چونکه
ئهو ووشانه‌ی ده‌که‌ونه سه‌رکێشی (التَّفَعَّل) په‌نجه‌را ده‌کێشن بۆ ئه‌وه‌ی خاوه‌نه‌که‌ی خۆی
ده‌نوێنی بۆ راپه‌پاندنی ئهو کاره‌و خۆی تێه‌لده‌قوریتێنی و راپه‌په‌پێنی به‌ قورسی و
ناره‌حه‌تی ئه‌گه‌ر له‌و بواره‌شدا لێهاتوو نه‌بی و پیاوی ئهو بواره‌ش نه‌بی ، له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا
ووشه‌ی به‌و هاوشیوانه‌ زۆرن وه‌کو (تَحَلَّمَ) واته : ميه‌ره‌بانی ده‌نوێنی ، (تَشَجَّعَ) واته :
غیره‌تی نواند ، (تَصَبَّرَ) واته : ئارامگرتن ده‌نوێنی ، چه‌ندین ووشه‌ی دی‌که‌ی به‌و
هاوشیوانه‌ش ، بۆیه‌ له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا (تَكَلَّفَ) یان واته : خۆناتندن بۆ ئه‌نجامدانی شتی‌ک
ئه‌گه‌ر لێهاتووش نه‌بی له‌ سه‌ر ئهو کێشه‌ داناوه ، شاعیرێک ده‌لێت :

وقیسَ عَیْلانَ وَمَنْ تَقَیْسًا واته : خێلی (قَیْسَ عَیْلانَ) و ئه‌وانه‌ی خۆیان کربوو به (

قیس).

به لām سه بارهت به لایه نی شهرعی : پزیشکی نه قام زامنه و و لپرسینه وهی ده که ویتته سهر ، چونکه نه گره وولی فیژیوون و کارکردنی به زانستی پزیشکیداو ، پیشکوتنی به خۆوه نه بیانی له بواری تیگه شتن و فیژیوونیدا ، نه وایه و نه فامیهی خۆیه وه هپش ده بات و نه فسه کان تیاده چینییت و ، به هه له شهیه وه خۆی ده خاته مه ترسی نه نجامدانی نه و کاره وه که پیشتر نه نجامی نه دابوو ، به وهش نه خۆش تووش ده کات ، بۆیه زامنی و لپرسینه وهی ده که ویتته سهر ، نه مهش (إجماع) واته کړپلی زانایانی خاوهن زانسته .

پیشه و (الخطابي) ده فره میت : جیاوازیه که به دیناکه م که وایه و که سهی کاری چاره سهرکردن ده کات نه گره سهرپنجی کردو له سنوور چوو ده ره وه و ، زیانی به نه خۆش گه یاند زامنه و لپرسینه وهی ده که ویتته سهر ، نه و که سهش که زانستی که یا کاری که نه نجام ده بات به بی زانیکی ته و لو سهرپنجیکاره و له سنوور چۆته ده ره وه ، نه گره له نه نجامی نه و کاره وه که ده یات زانی که بۆ نه خۆش دروست بوو زامنی (الدیة) ده که ی^(۸۸) ده کات و ، (القود)^(۸۹) له سهر لاده چیت ، چونکه به ژۆرداری نه و کاره ی نه نجام نه دلوه به بی مولهت وهرگرتن له نه خۆشه که ، (الدیة) ی تاوانکردنی نه و که سهی خۆی کردوو به پزیشک ده که ویتته نه ستوی خزم و که سوکاری له باب وه به پیی گوفتاری هه ره موو زانایان .

۱۸۱ - الدیة : نه و پاره و ماله یه که پیویست ده بی له سهر که سهی تاوانبار به هۆی تاوانه که یه وه ، ده دریت به و که سهی تاوانه که ی ده ره ق کراره یا به خاوهن و که سوکاری . پروانه : پوخته ی فیهی شریعت : ماموستا طارق هه مه وه ندی . وهرگی .

۱۸۲ - القود : واته کوشتنی تاوانبار له جیاتی نه و که سهی کوشتویه تی ، پروانه : علم أصول الفقه ، الدكتور عبدالکرم زیدان ، وهرگی .

دەئیم _ (ابن القیم) _ بەشەکان پێنجن :

یەكەمیان : پزیشكیكی بەسەلیقە هەقی داوە بە كارو پیشەكەو دەستیشی تاوانی نەكردوووە ، بەلام لە دەرەنجامی كارەكە یەو كە لە لایەن شەرعەو پێ پێدراووە ، هەستاووە بە چارەسەرکردنی كەسێك و بوووە بەهۆی زیان پێگەیانندی ئەندامێكی ، یاخود نەفسی لەناوبردوووە ، یا زیانی بە سیفەتێكی ئەو كەسە گەیاندوووە ، ئەمە زامنی و لێپرسینەوێ لە سەرنی یە بە پێگەوتنی زانایان (بالإتفاق) ، چونكە ئەو زیان پێگەیانندنە دەرەنجامی كارێكی پێ پێدراووە لە لایەن شەرعەو ، وەكو ئەو كەسە كە خەتەنەى مندالێكی كردو ، تەمەنى مندالەكە گونجاوی خەتەنەكردنەكە یەو ، هەقی داووە بە كاروپیشەكە ، بەلام زیانی گەیاندوووە بە ئەندامەكە یا بە مندالەكە ، زامنی و لێپرسینەوێ نى یە ، هەروەها ئەگەر هەر جینگە یەكی جەستەى مەرفەئێكی عاقلی بپارێت بۆ هەر هۆیکە بێت ، لە كاتى خۆیداو بە شیوەى پێویست بەلام زیانی پێگەیانند ، زامنی و لێپرسینەوێ نابێت ، بۆیە زیان پێگەیانندی مەرفەئە لە ئەنجامی هەموو كارێكی پێ پێدراوی شەرعەو كە بە ئەنقەست و دەستدریژی نەكرابێ ، زامنی و لێپرسینەوێ نى یە ، وەكو (الحد) بە پێگەوتنی هەموو زانایان ، وە (القصاص) یە بە بەلای جەماوەرى زانایانەو (الجمهور) ، ئەمە بە پێچەوانەى پیشەوا (أبی حنیفة) وە یە ، چونكە ئەم پیشەوا یە زامنی و لێپرسینەوێ بۆ داناووە ، هەروەها تەمبێ كردن و ئەدەبدان (التعزیر) ، هەستانی پیاو یە لێدانی خێزانی ، مامۆستا بە لێدانی مندالی خۆشەندكار ، ئەو كەسە وە لاخیك بە كری دەگری هەموو ئەمانە زامنی و لێپرسینەوێ نابێت ، بە پێچەوانەى پیشەوا یان (أبوحنیفة) و (الشافعی) وە كە زامنی و لێپرسینەوێ یان بۆ داناووە ، بەلام پیشەوا (الشافعی) لێدانی وە لاخی جیاكردووە ، بۆیە بەگشتی یاسای بەشەكە لە یەك دەنگی و جیاوازی زانایاندا بەم جۆرە یە : زیان گەیاندن بە مەرفەئە بەهۆی ئەنجامدانی تاوانێكەو زامنی و لێپرسینەوێ بۆ دەكرێت ، بەلام ئەگەر زیانی بە مەرفەئەكە گەیاند لە دەرەنجامی بەجێپێنانی پێویستەكەو بۆ كەسەكە ، ئەوا زامنی ناكێت بە پێگەوتنی زانایان ، ئەوێشی دەكەوێتە نێوانەو جیاوازی تێدا یە . (أبوحنیفة) زامنی بە پێویست داناووە بە

په‌هایی ، (أحمد) و (مالك) زامنیان پوچکردۆته‌وه ، پێشه‌وا (الشافعي) جیاوازی ده‌كات له نێوان ئەندازه‌دانراو (المقدر) كه زامنی بۆ پوچکردۆته‌وه ، ئەندازه‌دانراو (غير المقدر) دا كه زامنی بۆ دانراوه . چونكه پێشه‌وا (أبوحنيفة) وای ته‌ماشای كردووه كه كاتێك مۆله‌تیان داوه به ئەنجامدانی كار كه له راستیدا مه‌رجی نه‌وه‌شیان دانراوه كه‌وا ساغ و سه‌لامه‌ت بن ، به‌لام پێشه‌وايان (أحمد) و (مالك) وایان ته‌ماشای كردووه كه كاتێك مۆله‌تیان داوه كار كه‌یان بۆ ئەنجام بدری ، ئیتر خۆی بۆ خۆی زامنی نه‌هێلاوه ، به‌لام پێشه‌وا (الشافعي) ته‌ماشای كردووه كه‌وا نه‌و شتانه‌ی ئەندازه‌و ژماره‌یه‌کی بۆ دانراوه توانای كه‌مكردنه‌وه‌ی نی یه ، چونكه له پله‌ی ده‌قدايه ، نه‌وه‌ش كه ئەندازه‌و ژماره‌یه‌کی بۆ دانراوه وه‌كو _ ته‌مبی كردن و نه‌ده‌بدان (التعزيرات والتأديبات) شیوازیکی (إجتهادي) هه‌یه و لێره‌دا نه‌گه‌ر زیانی پێگه‌یه‌نرا ، زامن ده‌كریت ، چونكه بۆچۆنی ده‌ستدریژی لێده‌كری .

به‌شی دووهم : كه‌سیکی خۆ به‌ پزیشك كاری نه‌قام ده‌ستی كرد به‌ چاره‌سه‌ركردنی كه‌سیك و ، زیانی پێ گه‌ياندا ، لێره‌دا نه‌گه‌ر كه‌سی تاوان لێكراو زانیبێتی پزیشكه‌كه نه‌فامه‌و ، له‌ گه‌ل نه‌وه‌شدا مۆلتی دابی ، نه‌وا زامنی و لێپرسینه‌وه‌ی له‌ سه‌ر نابێ ، ئەم شیوه‌ پێچه‌وانه‌ی فەرمووده‌كه‌ی پێشورنی یه ، چونكه ميانه‌و (السياق) به‌هێزی گوشتاری ناوه‌پۆکی فەرمووده‌كه‌ی باسی نه‌وه‌ ده‌كات كه‌وا فیریوی دابی و گومانی وای بۆ دروست كردبێ كه پزیشكه‌و ، پزیشكیش نه‌بێ ، به‌لام نه‌گه‌ر نه‌خۆش وای گومان به‌ربێ كه پزیشكه‌و ، مۆله‌تی پێدابی چاره‌سه‌ری بكات له‌ به‌ر نه‌وه‌ی وای زانیوه ده‌زانێ ، لێره‌دا پزیشكه‌كه زامنه‌و لێپرسینه‌وه‌ی لێده‌كریت له‌ به‌ر نه‌و تاوانه‌ی به‌ده‌سته‌كانی ئەنجامی داوه ، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر پزیشكه‌كه وه‌سفی ده‌رمانپێکی كرد بۆ نه‌وه‌ی نه‌خۆش به‌كاری بێنیت ، نه‌خۆشیش وای زانیوه له‌ پواتگه‌ی زانینی ته‌واوه‌وه‌ بۆی وه‌سف كردووه به‌لام زیانی پێ گه‌ياندا ، نه‌وا پزیشكه‌كه زامنی و لێپرسینه‌وه‌ی بۆ ده‌كریت ، له‌ فەرمووده‌كه‌دا وا ده‌رده‌كه‌وێت یا ناشكه‌رایه .

بهشی سئ یهه : پزیشکیکی لیتهاتوو ، مؤلهتی درا ، ههقی دلوو به کاروپیشه که ، به لأم دهستی ههلهی کردو ، سنوری به زاند بق نه ندلمیکی ساغ و زیانی پیگه یاند ، وه کو : که سئیکی خه ته نه کار دهستی گه شته سه ره خره که ی نه ندلمی نیرینه و زیانی پیگه یاند ، زامنی ولتیرسینه وه ی هه یه ، چونکه تاوانیکی ههله یه ، پاشان نه گهر نه و پارو و ماله ی به هوی زامن کرنی تاوانه ههله که یه وه لئی ده ستیزیت سئ یه ک و زیاتر بوو ، ده که ویتته نه ستوی خزم و که سوکاری ، نه گهر خه زم و که سوکار نه بوو ئایا (الدیه) هه که له ماله که ی خوی ده دریت ، یا له (بیت المال) ی موسلمانان ؟ دوو گوفتاری تئدایه : بریتین له دوو (ربوایه) ی نیمامی (أحمد) . گو تراوه : نه گهر پزیشکه که له (أهل الذمة)^(۱۸۲) بوو ، نه و ده بی له پارو و مالی خوی بیدات ، نه گهر موسلمانیش بوو ، نه و دوو (الروایه) ته ی تئدایه ، له کاتیکدا نه گهر (بیت المال) نه بوو ، یا (بیت المال) له تولا ئیدا نه بوو ، ئایا (الدیه) که لاده چیت ، یا پیویسته که سی تاوانبار له مالی خوی بیدات ، دوو پووی تئدایه به تاویانگترینیان : لاچون و نه مانیه تی .

بهشی چوارهه : پزیشکی به سه لیه ی لیتهاتوو له پیشه که یدا ، (إجتهد) ی کردو ده رمانیکی بق نه خۆش وه سف کرد ، به لأم له (إجتهد) هه که یدا ههله ی کردو ، بۆیه هوی کوشتنی نه خۆشه که ، نه مه له پوانگه ی دوو (الروایه) وه لیکده دریتته وه یه که میان : (الدیه) ی کوژراوه که له (بیت المال) ده درئ . دووهه : ده که ویتته نه ستوی خزم و که سوکاری پزیشکه که ، نیمامی (أحمد) له کتیبی (خطأ الإمام والحاكم) دا بریاری له سه ره نه م دووانه داوه .

۱۸۲ _ أهل الذمة : نه و هاره ل بریارده ره خاوان کتیبانه نه که سه رانه ده ده نه به پیشه وای موسلمانان به رامبه ر به پاراستنی سه ره مالیان ، بۆیه پیشه وای دلنایان ده کات که وا له ئاسایشدا ده بن له لایه ن موسلمانانه وه ، وه ده ولتی ئیسلام پارێزگاری له خوین و ئابو مالیان ده کات ، به وانه : پوخته ی فیه ی شه ریه ت ، ماموستا طارق هه مه وه ندی . وه رگێر .

نه‌گه‌ر گوت : نه‌و به ده‌ستدريژيکار دله‌نري له‌کاتي موله‌ت نه‌دانيداو ، به ده‌ستدريژيکارش دانانريت نه‌گه‌ر موله‌تي درا .

ده لیم _ (ابن القیم) _ ده سترژی کردن و نه کردنی له راستیدا ده گه پخته وه بۆ کرداره که ی خودی خوئی ، بویه مؤله تدان و مؤله تنه دان هیچ کاریگه ریه کی نابی . نه مهش جیی تیروانی نی زیاتره .

بەشك :

له فەرمووده‌کەى پېشوو دا ووشەى (الطيب) واتە پزىشك ئەو کەسە يە کە چارەسەر دەکات بە وەسفى و بە گوڤتارى و ، له زمانى عەرەبىدا ووشەى (الطبايعى) یشى پى دەگوترىت و ، ھەروەھا ووشەى پزىشك کەسانى چاپوڤژىش دەگرىتەو کە بە ميلە کەيان چاوان دەريژن و ، برىنسازانىش دەگرىتەو کە بە نەشترو مەلھەمەکانيان چارەسەرى دەکەن و ، خەتەنە کارىش دەگرىتەو کە بە موسەکەى خەتەنە دەکات و ، خوڤن گريش دەگرىتەو کە بە نەشتەرەکەى خوڤن دەگرىت و ، کەلەشاخ گريش دەگرىتەو کە بە پىالەى خوڤن گرتن و نەشتەرەکەى کەلەشاخ دەگرىت و ، ئەو کەسانەش دەگرىتەو کە بەستەرو پىچە کەکانيان ئىسکى شکاو دەگرەو و ، کەسى داخکارىش دەگرىتەو کە بە نامەرى داخکرنەکەى و

به ناگر داخ دهكات و ، نهو كه سهش ده گرتنه وه كه گۆزه كى (بقریت) چاره سهرى نه خوش دهكات له ژیره وه .

به يه كسانى نه گهر چاره سهرى ئاژه ئيك بكات ، يا چاره سهرى مرؤفك بكات ، ناوى پزىشك له پړوى زمانيه وه بۆ هه موو نه مانه به كار بێت ، خه لكيش كه وشه ى پزىشكى تاييه ت كردوه به هه ندی له جۆره كانى پزىشكه وه نه ریتىكى نوێ یه ، وه كو چۆن خه لكى زاراوه ى (الدابة)يان له زمانى عه ره بیدا تاييه ت كردوه به ئاژه له وه نه گهرچى مانای وشه كه زۆر له وه فرلوانتره .

به شيك سه باره ت به و شتانه ى كه ده بى پزىشكى به سه ليقه ره چاوى بكات :

پزىشكى ليه اتوو ، نهو پزىشكه يه كه له بوارى چاره سهردا بيه ست شت له بهر چاو ده گرت :
يه كه ميان : ته ماشا كردنى جۆرى نه خوشيه كه بۆ نه وه ى بزانریت چ نه خوشيه كه .
دووه م : ته ماشا كردنى هۆى نه خوشيه كه واته له چيه وه پوي داوه ، نهو هۆكاره كارايه ى بووه به هۆى دروست بوونى چيه .

سى يه م : هيزى نه خوش و ، ئايا توانای به رگرى نه خوشيه كه ى هه يه ، يا هيزى له نه خوشيه كه لاوازتره ؟ نه گهر توانای به رگرى نه خوشيه كه ى هه بوو ، به سه ريدا زال بوو ، له گه ل نه خوشيه كه دا به جى دى و ، دهرمان به كارنا هينيت .

چواره م : ميزاجى سروشتى جهسته چى يه ؟

پينجه م : ميزاجى دروست بووى نوێ به پيچه ولنه ى پيچه وى سروشتى .

شه شه م : ته مه نى نه خوش .

حه وته م : كاتى ئيستا له وه رزه كانى سالدو نه وى پيى گونجاوه .

هه شته م : نه ريتى كه پيى راهاتوو .

نۆیه م : نیشتمانی نه خۆش و خاكه كهی .

دهیه م : باری ههوا له كاتی نه خۆش كهوتندا .

یازدهیه م : ته ماشاكردنی دهرمانی گونجاری دژ به و نه خۆشیه .

دوازدهیه م : ته ماشاكردنی هیزی دهرمان و پله كهی ، هاوكیژی له نیوان دهرمان و هیزی

نه خۆش .

سیازدهیه م : دهبی هه موو مه بهستی پزیشك بۆ لابردنی نه خۆشیه كه نه بیته به ته نها ،

به لكو دهبی هۆشی خۆی به كار بیئیت بۆ لابردنی نه خۆشیه كه به جۆرك دلتیا بیته له وهی

نابی به هۆی دروستبوونی نه خۆشیه کی قورستر ، بۆیه ههركات لایردو دلتیا نه بوو له وهی كه

نابی به هۆی پوودانی نه خۆشیه کی قورستر ، نه خۆشیه كه له سه ر باری خۆی ده هیلتیه وه ،

هیزی خۆی ئاراسته دهكات بۆ ئاسان كردن وهیمن كردنه وهی نه خۆشیه كه و نه مهش پیوسته و

ئهركی سه رشانه ، وهكو نه خۆشی ده مه پگهكان ، چونكه ههركات به برین و وهستاندن

چاره سهركرا ، ترسی پوودانی نه خۆشی له وه قورستری لیده كریته .

چواردیهیه م : چاره سه ر بكری به ئاسانترین و ئاسانتر ، بۆیه له چاره سه ر كردن به خۆراك

واز ناھینیی و بچیت بۆ دهرمان مه گه ر له كاتی دهست نه كهوتنیدا ، دهرمانی ئاویتیه

به كار ناھینیت مه گه ر له كاتی دهست نه كهوتنی دهرمانی ساده دا ، بۆیه له لیھاتووی پزیشكه

ئهگه ر چاره سه ری خۆراكی له جیاتی دهرمان به كار بیئیت و ، دهرمانی ساده له جیاتی

دهرمانی ئاویتیه به كار بیئیت .

پازدهیهیه م : ته ماشای نه خۆشیه كه بكات ، ئایا له توانادایه چاره سه ر بكریت یا نه ؟

ئهگه ر نه توانرا چاره سه ر بكریت ، پیزی پیشه و كاره كهی ده پاریزیت و ، ته ماعكاری هانی

نادات بۆ ههستان به چاره سه ر كردنك هیچ سوودێكی نه بیته . ئهگه ر له توانادا بوو

چاره سه ر بكریت ، ئینجا ته ماشا دهكات ئایا له توانادایه لا بریت به ته ولوی یا نه ؟ ئهگه ر

بۆی دەرکەوت لە توانادانی یە بە تەواوی لابریت ، ئینجا تەماشای دەرکات ئایا لە توانادایە سووک بکریته وە یا هەرنەبێی کەم بکریته وە ؟ ئەگەر نەتوانرا کەم بکریته وە ، تەماشای کرد ئەو پەری توانا لە وەستاندن و نەهێشتنی فرلوان بونیادیە . ئەو کاتە مەبەستی چارەسەرەکی بۆ ئەو شتە ئاراستە دەرکات و ، یارمەتی بەهێزبوونی کەسی نەخۆش و ، لاوازبوونی مادەیی نەخۆشیە کە دەدات .

شازدەیه م : دەستکاری تیکەڵاوە کە نەکات و هەلنەسێت بە دەرھاوێشتنی پیش پینگەیانندی ، بە لکو مەبەستی خۆی ئاراستە دەرکات بۆ پینگەیانندی ماددە کە ، ئەگەر پینگەیی ، ئینجا دەست دەرکات بە دەرھاوێشتنی .

حەفدەیه م : دەبێ لە بواری نەخۆشیەکانی دڵ و پوچ و دەرمانەکانیدا شارەزایی ، ئەوەش بنچینەیهکی گەورەیه بۆ چارەسەرکردنی جەستە ، چونکە کاردانەوی جەستە و سروشتی بەرامبەر بە نەفس و دڵ کاریکی ئاشکەرایە و ، پزیشکیش ئەگەر شارەزابوو بە نەخۆشیەکانی دڵ و چارەسەرەکانیان ، ئەوجا دەبێ بە پزیشکیکی تەواو ، ئەو کەسەش شارەزایی بەوە نەبێ ، ئەگەرچی لێھاووش بێ لە چارەسەرکردنی سروشت و بارەکانی جەستەدا نیوە پزیشکە ، هەر پزیشکیکی تەماری نەخۆش نەکات بە پشکنینی دڵی نەخۆش و چاککردنی و ، بەهێزکردنی پوچی و هێزەکانی بە خەیر و چاکەداری و ، ئەنجامدانی کردەوی خەیر و ، چاککردن بەرامبەر بە خەڵک و ، پووکردنە خواو پۆزی دواپی ، ئەوە پزیشک نی یە ، بە لکو خۆ بە پزیشکاریکی بیتوانایە . گەورەترین چارەسەرەکانی نەخۆشیەش ئەنجامدانی کردەوی خێرو ، چاکەکردن بەرامبەر بە خەڵک و ، زیکرو ، نزاو پارانە وەو ، لافەلا و ، تەویەکردنە ، ئەم کردەوانە کاریگەرەکی بەهێزی لە دورخستەوێ نەخۆشیدا هەیە ، بە دەستپێنانی شیفاش بەو کردەوانە گەورەتر و کاریگەرتر بە بەراوردی دەرمانە سروشتیەکان ، بە لگام ئەمە دەکەوێتە سەر نامادەیی نەفسی نەخۆش و قبوڵکردنی و بیروباوەڕی بەوانە سودی .

هه ژدهیه م : ئاسان كردن و ئارامكردنهوهی نهفسی نهخۆش و ، بهسۆزو نهرمى مامه له
لهگه له كردنى ، بههاوشيوهی مامه له كردنى مندال .

نۆژدهیه م : جۆرهكانى دهرمانه سروشتى و ئىلاهیەكان بهكار بێنیت ، چارهسهر كردن به
خهيا لكردن (التخیيل) بهكار بێنیت ، چونكه پزىشكه لىهاتوو هكان له بوارى بهكارهتانی
خهيا لكردن (التخیيل) كردهوهگه لىكى سهروپمىتیا نهیه كه دهرمانهكان ناگه به ئاستى
، بۆیه پزىشكى لىهاتوو له ههموو یارمهتیدهرك سوود وهردهگریت بۆ چارهسهر كردنى
نهخۆشیهكه .

بیهسته م : باشتىن دهسته لاتی كاری پزىشكه ، كهوا چارهسهر و چارهسازیهكهى له
سهر شهش پایه دامهزێنیت : پاراستنى تهنروسىته ههبووهكه ، گهپانهوهى تهنروسىته
وونبووهكه به گوێرهى توانا ، لابردنى نهخۆشیهكه یا كه مكرنهوهى بهگوێرهى توانا ، ئهگه
دوو خراپه (مفسدة) ههبووه لىت بهلابردنى گهورهترینیان ، له كىسدانى بچوكتى
بهزدهوهندى (مصلحة) له پێتاو بهدهستهتیا گهورهتریناندا ، له سهر نهه شهش بنچینه
چارهسهر هكان دهخولیتوه ، بۆیه ههر پزىشك كه نهیه پىشهى نهبیت كه بۆى بگه پێتهوه ،
ئهوه پزىشك نى به . والله اعلم .

بهشيك سهباردت بهوهى كه دهبى پزىشك

دهچاوى بارو حالى نهخۆش بكات :

لهبهر ئهوهى نهخۆش چوار بارى هیه : دهستهپێكردن ، بهزىبونوه ، كۆتایی و ، نهمان
بۆیه پێوسته پزىشك چاودێرى ههر بارىكه له بارهكانى نهخۆشیهكه بكات بهوهى بۆى دهشیت
و گونجاویهتى ، بۆ ههر بارىكیش ئهوه بهكار بێنیت كه پێوسته تیايدا بهكار بێت . بۆیه له
خالى دهستهپێكردنى نهخۆشیهكهدا ، ئهگه تهماشای كرد سروشت پێوستى به جولا ندى

پاشماوه خراپه‌كانه و پتویسته دهرهاویشتنی بۆ بکړیت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مادده خراپه‌كان پینگه‌یوه ئیتر ده‌ست به‌وه ده‌کات ، نه‌گه‌ر جولاښتنی پاشماوه خراپه‌کانی له ده‌ست چوو له خالی ده‌ستپکړدنی نه‌خوښه‌کدا له‌به‌ر هر کوسپیک قه‌ده‌غی بکات ، یا له‌به‌ر لاوازی هیزی نه‌خوښ و به‌رگه‌نه‌گرتنی بۆ کاری دهرهاویشتن ، یا به‌هۆی ساردی وهرزه‌وه ، یا له‌به‌ر که‌مترخه‌میه‌ک پویداوه ، پتویسته وریا بیټ ئه‌و پهری وهریایی که کاری دهرهاویشتنه‌کی بۆ نه‌کات له خالی به‌رزبوونه‌وه‌ی نه‌خوښه‌کدا ، چونکه نه‌گه‌ر نه‌نجامی دا ، سه‌روشت پاده‌میښی و خوښی خه‌ریک ده‌کات به دهرمانه‌که‌وه‌و ، واز له چاره‌سازی نه‌خوښه‌که‌و به‌رگریکردنی دینی به‌یه‌کجاری ، نمونه‌غی وکو نمونه‌ی : که‌سپیک ده‌چیته لای سوارچاکیک که سه‌رقالی جینگه‌کانی نرژمنه ، خه‌ریکی ده‌کات به کاریکی تره‌وه . چونکه له‌م باره‌دا پتویسته یارمه‌تی سه‌روشت بدات بۆ پاراستنی هیز چه‌ند له توانادا بو .

نه‌گه‌ر نه‌خوښه‌که کوتایی هات و وه‌ستاو هیور بویه‌وه ، ده‌ست به دهرهاویشتنی و ، پشه‌کیش کردنی هۆکاره‌کانی ده‌کات ، نه‌گه‌ر گشته خالی نه‌مان ، نه‌وانه‌ی سه‌ره‌وه‌ی زیاتر بۆ شایسته ده‌بی . نمونه‌ی نه‌مش وکو نمونه‌ی نرژمنیکه هیزی ته‌واو بیټ و ، چه‌کیشی پی نه‌ما بیټ ، فه‌وتاندنی ئاسان ده‌بیټ ، نه‌گه‌ر پشتی هه‌لکړو ده‌ستی به هه‌له‌اتن کرد ، فه‌وتاندنی ئاسانه‌تره ، چونکه توندی و لیته‌تووی له سه‌ره‌تادایه ، هه‌روه‌ها باری دهرهاویشتن و ، فراوانی هیزی ، دهرمان و نه‌خوښیش به‌وشیوه‌یه .

به‌شیک سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که پزیشک به سه‌لیقه

له ئاسانه‌ترین وه چاره‌سازی ده‌کات :

پزیشکی لیته‌توو هه‌رکاتیک بتوانیت چاره‌سازی به ئاسانه‌ترین بکات ، ده‌بی وازی لی نه‌هینیت و بجیته سه‌ر قورسترین چاره‌سازی ، به‌لکو پله به پله له لاوازترین وه ده‌چیته سه‌ر به‌هینترین ، به‌لام نه‌گه‌ر ترسا له‌وه‌ی له نه‌نجامی به‌کاره‌یتانی دهرمانی لاوازه‌وه هیزی

نه خوشه كه له ناو بچیت ، ئهوا په كسره درماني به هیز به كار دیني ، له چاره سره كړنېشدا له سره په ك بار ناوېستې و تنهها په ك چاره سر به كار دیني ، چونكه سروشتي نه خوشيه كه له سره درمانيه كه پادیت و ، توانای بهرگه گرتنی درمانيه كه ی بۆ په یدا بیت و نه خوشيه كه ش هر بمینیتته وه ، درمانيه به هیزه كانیس له وهرزه به هیزه كاندې به كار ناهیتیت ، پیتشتریش نامازهمان پيدا كه تاوه كو توانای چاره سره كړنې به خوراك هه یی، درمان به كار ناهیتي ، نه گه ر نالوزیه كیشی لا دروست بو و نه یزانی نه خوشيه كه گرمه یاخود سارده ، دهست به چاره سره كړن ناكات تاوه كو بۆی پوون دهیتته وه ، هه ركات ترسی له دهره نجامی نه خوشيه كه هه بوو نه گه ر درمانيكی بۆ به كار هیتا ، ئهوا درمانيه كه ی بۆ تاقی ناكاته وه ، هیهچی تیدا نی په نه گه ر درمانيه كه ی تاقی كړده وه له بار كدا نه گه ر هیه ترسیكی نه بوو له وه ی شوینه واریكی خراب دروست بكات .

نه گه ر چه ند نه خوشيه كیش كړبوونه وه ، دهست به چاره سره كړنې ئه وه دهكات كه به كيك له م خه سلته تانه ی تیدا په :

یه كه میان : چاكبوونه وه ی ئه ویتر له سره چاكبوونه وه ی ئه م وه ستابی و ه كو ئاوسان و برین ، لیژده دا دهست به چاره سره ی ئاوسانه كه دهكات .

دووه م : دانه په كیان هوكاری دروستبوونی ئه ویتر بی و ه كو (السدة) و (الحمى العفنة)^(۱۸۴) ، لیژده دا دهست دهكات به لایرینی (السدة) كه چونكه هوكاری دروستبوونی تاكه په .

سی یه م : دانه په كیان له ویتر گرتگرتی ، و ه كو نه خوشيه كی توندو نه خوشيه كی دریژخایه ن ، لیژده دا دهست دهكات به چاره سره كړنې نه خوشيه تونده كه و ، له گه ل ئه وه شدا ئه ویتر فه راموش ناكات ، نه گه ر نه خوشيه ك و نه خوشيه كی كات به كات كړبوونه وه ، دهست

۱۸۴ _ السدة : ناویكه بۆ هر شتیك له فتر جهستدا دی له هاتوچوی شتیكی تر بگری .

الحمى العفنة : تابه كه به هوی په كيك له چوار تیکه لاله كه وه دروست دهی كه (الصفراء والسوداء) و خوینی و به لغمی ، بپوانه : مه لا محمودی گه لاله یی ، قاموسی پسته .

دهکات به چاره سه رکرنی نه خۆشیه که ، مه گهر نه خۆشیه کات به کاته که (العَرَض) به هیزتریی و هکو (القولنج)^(١٨٥) ، لێره دا دهست دهکات به نیشته وهی ئازاره کهو ، پاشان (السُّدَة) که چاره سه رکده کا ، نه گهر تواناشی هه بوو له جیگی چاره سه رکردن به ده هاویشتنی ماده کان ، جۆری چاره سه ری دیکی و هکو برسیتی و پۆژوو یا نووستن به کاریتی باشتهو ، یا کرداری ده هاویشتن نه حجام ته دات ، نه گهر ویستی پاراستنی هه ر ته ندروستیکی بوو ، با به هاویشتهو کان و ویکچوهو کان بیاریزیست ، نه گهر ویستی گواستنه وه شی هه بوو بۆ باریکی چاکتر له خۆی به دژ ده یگواستیته وه .

به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبه ری خوا ﷺ به خۆپاراستن نهو نه خوشیا نهی ده تریتته وه به سروشتی و رینمایی کردنی که سانی ته ندروست به خۆدورخستنه وه نهو که سانه ی تووشییونه :

ثَبَّتَ فِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، أَنَّهُ كَانَ فِي وَقْدٍ ثَقِيفٍ رَجُلٌ مَجْنُونٌ ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ ((ارْجِعْ فَقَدْ بَايَعْنَاكَ))^(١٨٦) .

واته : له (جابر ی کوبی (عبدالله) وه _ خوای لی پازی بیت _ فه رموویه تی : شانه ده کی هۆزی (ثقیف) پیاویکی گولی تیدابوو ، نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ هه والی بۆ ناد : ((بگه رێره وه پیه مانمان له گه ل به ستووی)) .

١٨٥ _ القولنج : نه خۆشیه که له ریخۆله دا په یدا ده یی و بیسایی و با به ئهسته که له کۆم دێته ده ره وه و هۆکه شی ده که ریتته وه بۆ هه وکردنی کۆلۆن ، بپوانه : فه ره ته کی ده ریا . وه رگێز .

١٨٦ _ صحیح : رواه مسلم (٤ / ١٧٥٢) بلفظ : ((إنا بايعناك فارجم)) واته : به بێژه ی : ((ئیمه په یمانان له گه ل به ستووی بگه رێره وه)) .

وَرَوَى الْبُخَارِيُّ فِي "صَحِيحِهِ" تَعْلِيْقًا مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((فِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْأَسَدِ))^(١٨٧).

واته : له (أبي هريرة) ده _ خوی لی پازی بیت _ فرمووی تی : ((له که سی گول هه لئی وه کو چۆن له شیر هه لائی)) .

وَفِي "سُنَنِ ابْنِ مَاجَةَ" مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ : ((لَا تُدِيمُوا النَّظَرَ إِلَى الْمَجْذُومِينَ))^(١٨٨).

واته : له (ابن عباس) ده _ خوا له خۆی ویا بیشی پازی بیت _ فرمووی تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((به بهرده وای ته ماشای که سی گول مه کن)) .

وَفِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((لَا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ))^(١٨٩).

واته : له (أبي هريرة) ده _ خوی لی پازی بیت _ فرمووی تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((خاوهن ووشتری نه خۆش یا ووشتره کانی نه باته سه رئاوی خاون ووشتری ساغ)) .

وَيُذَكِّرُ عَنْهُ ﷺ: كَلَّمَ الْمَجْذُومَ وَبَيْنَكَ وَبَيْنَهُ قَيْدٌ رُمَحٍ أَوْ رُمْحَيْنِ^(١٩٠).

١٨٧ _ صحيح : أخرجه البخاري (١٠ / ١٣٢) .

١٨٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٢٠٧٢) ، وابن ماجه (٣٥٤٣) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٠٦٤) .

١٨٩ _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٦٦ ، ١٧٩) ، ومسلم (٧ / ٣٠ ، ٣١ ، ٣٢) .

١٨٩ _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٦٦ ، ١٧٩) ، ومسلم (٧ / ٣٠ ، ٣١ ، ٣٢) .

واته: له پیغمه‌به‌ری خواوه ﷺ باسکراوه: له گه‌ل که‌سی گولدا بدووی یا دووری نیتوان تو
و ئه‌و نزیکه‌ی پمێک یاخود دوو پم بیټ.

نه‌خۆشی گولی یه‌ ؟

نه‌خۆشی گولی: نه‌خۆشیه‌کی خراپه‌ به‌هۆی بڵاوبونه‌وه‌ی (المرّة السوداء) ده‌وه‌ له‌ هه‌موو
جه‌سته‌دا پووده‌دات و، میزاجی نه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌و پووخسارو شیوازیان خراب ده‌کات،
پێده‌چێ له‌ کۆتادا په‌یوه‌ندی ئه‌و نه‌ندامانه‌ تێک بجێت تا ده‌پزێن و ده‌که‌ون، له‌ زمانی
عه‌ره‌بییدا به‌ (داء الأسد)یش ناوبراوه، سه‌باره‌ت به‌م ناوه‌ش پزیشکان به‌ سێ بۆچون
لێکیان داوه‌ته‌وه‌ یه‌که‌میان: چونکه‌ به‌ زۆری تووشی شیرده‌بێ، دووهم: چونکه‌ ئه‌م
نه‌خۆشیه‌ پووی که‌سی تووشبوو مۆپو مۆن ده‌کات و ده‌یچوێتی٢ به‌ شیوه‌و شیوازی شیر،
سێ یه‌م: که‌سی تووشبوو به‌م نه‌خۆشیه‌ پلوی ئه‌وانه‌ ده‌کات که‌ نزیکه‌ی ده‌بنه‌وه‌و
ده‌یانکوژی٢ت و ده‌کو شیر.

ئهم نه‌خۆشیه‌ به‌لای پزیشکانه‌وه‌ نه‌خۆشیه‌کی ته‌نراوه‌ی ئه‌م بۆ ئه‌وه، ئه‌و که‌سه‌ی
نزیکه‌ی که‌سی گول و تووشبوو به‌ نه‌خۆشی سیل ده‌بیته‌وه‌ هه‌ر به‌ بۆنیان تووشی
نه‌خۆشیه‌که‌یان ده‌بی٢ت، پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ له‌به‌ر ته‌ولو به‌زه‌ی هاتنه‌وه‌ی به‌ ئومه‌ته‌که‌یداو،
بۆ به‌جێهێنانی ئامۆزگاری کرنی ته‌ولو، قه‌ده‌غه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی خۆی کردووه‌ به‌ نزیک
نه‌بوونه‌وه‌ له‌و هۆکارانه‌ی نه‌خۆشی بۆ جه‌سته‌و دلیان ده‌گوژی٢ته‌وه‌، گومانی تی‌دا نی یه‌
جه‌سته‌ش له‌ ئه‌وپه‌ڕی ئاماده‌باشی شاراوه‌دایه‌ بۆ قبوڵکردنی نه‌خۆشیه‌که‌، په‌نگه‌ سروشتی

١٩٠ _ حس صحیح: أخرجه عبدالله بن أحمد (٧٨ / ١) عن الحسن بن علي عن أبيه عن النبي _ صلى الله عليه وسلم _ قال: ((لا تدبوا النظر المخدومين، وإذا كلمتهم فليكن بينك وبينهم قيد رمح)) واتته: ((به‌ برده‌وامی
ته‌ماشای که‌سی گول مه‌که‌ن و، ئه‌گه‌ر له‌ گه‌لیشیاندا دووان یا دووری نیتوان ئیتوه‌و ئه‌وان به‌ ئه‌ندازه‌ی پمێک
بیټ))

جسته نامادهی کاردانه‌وهی ته‌واو بیت بۆ وه‌رگرتن له جه‌سته‌ی شه‌وه‌که‌سانه‌وه که نزیک‌ی ده‌بنه‌وهو تیکه‌لی ده‌بن ، چونکه جه‌سته تووشبووه‌کان گوێزه‌ره‌وه‌ن ، له‌وانه‌یه ترس و خه‌یالی مرۆف له گه‌وره‌ترینی هۆکاره‌کان بن بۆ تووش بوون به‌م نه‌خۆشیه ، چونکه خه‌یال کارایه‌و زاله به‌سه‌ر هه‌یزه‌کان و خووه‌کانی مرۆفدا ، له‌وانه‌یه بۆنی که‌سی تووشبوو بگات به که‌سی ته‌ندروست و نه‌خۆشیه‌که‌ی بۆ بگوێزێته‌وه ، شه‌مه‌ش له چه‌ندین نه‌خۆشیدا بینراوه‌و ، بۆنیش په‌کیکه له هۆکاره‌کانی ته‌نینه‌وه‌ی نه‌خۆشی ، له گه‌ل هه‌موو شه‌مانه‌شدا ده‌بی جه‌سته ناماده‌بی بۆ قبولبوونی شه‌وه‌نه‌خۆشیه ، وَقَدْ تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ﷺ امْرَأَةً ، فَلَمَّا ارَادَ الدَّخُولَ بِهَا ، وَجَدَ بِكُتْحِهَا بَيَاضًا ، فَقَالَ : ((الْحَقِّي بِأَمْلِك))^(۱۹۱).

واته : باسکراوه که‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ژنیکی خواست ، که ویستی بجێته لای سپیایه‌کی له که‌له‌که‌یدا به‌دیکرد ، شه‌وه‌بوو فه‌رمووی : بجۆره‌وه مالی بابت .

كُتْمَةُ لَيْكٍ وَاِيَا نَزَانِيُوهُ ثُمَّ فَهَرَمُوْدَانَهُ بِهَرِيْرٍ دِرَاوَه‌تِه‌وه به كُتْمَةُ لَيْكٍ فَهَرَمُوْدَه‌ی دِيكه ، كه‌وا پوچيان ده‌كانه‌وه‌و دژایه‌تيان ده‌كات له‌و فه‌رموودانه : مَا رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ، مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ بِيَدِ رَجُلٍ مَجْذُومٍ ، فَأَدْخَلَهَا مَعَهُ فِي الْقُصْعَةِ ، وَقَالَ : ((كُلْ بِسْمِ اللَّهِ ، ثِقَةً بِاللَّهِ ، وَتَوَكَّلًا عَلَيْهِ))^(۱۹۲) ، وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ .

واته : له (عبدالله) ی کوردی (عمر) هوه _ خوای لی پازنی بیت _ فه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی که‌سیکی گولی گرت و ، خسته‌ی نیو له‌گه‌نه‌که‌وه له گه‌ل خۆیداو ، فه‌رمووی : بخۆ به‌ناوی خوا : متمانه به‌خوول ، پشت پی به‌ستنی .

۱۹۱ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد في مسنده (۳ / ۴۹۳) .

۱۹۲ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (۳۹۲۵) ، والترمذي (۱۸۱۸) ، وضعفه الألباني .

وَمَا ثَبَتَ فِي "الصَّحِيحِ" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةٌ^(١٩٣).

واته: له (أبي هُرَيْرَةَ) هوه _ خَوَّي لِي پَازِي بَيْت _ فەرموویه تی: پیتغه مبهری خوا ﷺ
 فەرمووی: ته نینه وهی نه خۆشی نی یه، شوومی و پره شبینی نی یه.

ثیمه ده لَین _ (ابن القيم) _ سپاست بۆ خوا هیچ دژ به یهك بوونیک له نیتوان فەرمووده (صحیح) هکانی پیتغه مبهری خوادا ﷺ به دیناکرت، نه گهر دژ به یهك بوونیکیش به دیکرا، نهوا پتیده چی یه کیک له فەرمووده کان گوفتاری پیتغه مبهری خوا ﷺ نه بی و، نهو که سانهی فەرمووده که یان گیراوه ته وه هه ل یان تیدا کردبی، نه گهر چی که سیکی باوه پیتکراوی سهراستیش بیت، چونکه که سی باوه پیتکراوه هه ل دهکات، یاخود یه کیک له فەرمووده کان (ناسخ) (١٩٤) نهویتی پیتش خۆی لادهبات نه گهر قبولی (نسخ) بکات، یاخود دژ به یهك بوونکه ته نها له تینگه شتنی بیسهردایه، نهك له فەرمايشته کانی پیتغه مبهری خوادا ﷺ بۆیه ده بی یه کیک لهو سیانهی پیتشه وه هه بی تاوه کو دژ به یهك بوونکه پروودات.

به لام دوو فەرموودهی (صحیح) ی ناشکرای دژ به یهك له هه موو پوویه که وه، به کیکیشیان نهویتیتر (نسخ) نه کاته وه، هه رگیز شتی وانه بووه، به لکو په نا ده گرین به خوا له گوفتاری پیتغه مبهری خوادا ﷺ نه م شتانه هه بیت، چونکه له زاری نه وه وه به دهر له هه ق هیچی تر نه گوتراوه، به لکو له راستیدا به لاکه که مته رخه میه:

١ _ له تینگه شتنی نهو فەرموودانه دا که هاتووه.

٢ _ توانا نه بوون له جیا کردنه وهی فەرمووده (صحیح) هکان و (ضعیف) هکاندا.

١٩٣ _ صحیح: أخرجه البخاري (٧ / ١٦٦، ١٧٩)، ومسلم (٧ / ٣٠، ٣١، ٣٢) عن الحسن عن أبي هريرة

، وأخرجه البخاري (٧ / ١٧٥، ١٨٠)، ومسلم (٧ / ٣٣) عن أنس . والحديث مروي عن كثير من الصحابة .

١٩٤ _ المسوخ: له زمانی عه ره بیدا له (نَسَخَ الشَّيْءُ) هوه هاتووه به وئای: هه لگرتن و لابردن، بۆیه ووشه (لنسخ) له زمانی عه ره بیدا وئای لابرو هه لگراوه ده به خشتیت.

۳ _ تینه گشتنی ته وار له مهبهستی راستی پیغمبهری خوا ﷺ

۴ _ هه لگرتنی فرموده که بۆ کارپیکردن له بوارگه لیکدا به پیچه وانهی مهبهستی پیغمبهری خواوه ﷺ. هه مو نه مانه هۆکارپوون بۆ دروستیوونی جیاوازی و خراپی . و بالله التوفیق *

(ابن قتیبة) له کتیبی (اختلاف الحديث) دلو _ له زاری نه و که سانهی دژمنی فرموده و فرموده ناسانن _ ده لیت : دوو فرموده ی دژ به یه کتان له پیغمبهری خواوه ﷺ گپراوه ته وه که فرموویتهی : ((لَا عَدُوَّ وَلَا طَيْرَةَ)) واته : نه ته نینه وه هه یه و ، نه شومی و په شبینی . پێشی گوترا : که پووی و خورووی له لیچی ووشتردا پهیدا ده بی و ، نینجا ووشتره کان که پوویان تیده که ویت ، فرمووی : نه ی چ شتیک نه خۆشیه که ی ته نیه وه بۆ یه که م ؟ ^(۱۹۵) . پاشان له فرموده یه کی تردا گپراوتانه ته وه : با هیچ کهس ووشتره نه خۆشه کانی نه باته سه ر ئاوی خاوهن ووشتری ساغ ، له کهسی گوول هه لبتی به هاوشیوه ی هه له اتنت له شیر ، وه پیاویکی گول هات بۆ گفتمانی به لām گفته که ی بۆ ناربو ، فرمانی پیدا بگه رپته وه و ، مۆله تی نه دا ، وه فرموویتهی : شوومی له ژن و مال و وه لاخدايه ^(۱۹۶) . گوتیان : هه مو نه مانه جیاوازن و یه کتیکیان له ویترا ناچیت .

(أبو محمد) ده لیت : تینه ده لیتین : له مه دا هیچ جیاوازیه ک نی یه و ، مانای هه ر فرموده یه کیان کات و شوینی خۆی هه یه ، نه گه ر له کات و شوینی خۆیدا دانرا جیاوازیه که لاده چیت *

۱۹۵ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (۲ / ۳۲۷) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۷۵۲۹) .

۱۹۶ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (۹ / ۱۱۸) ، ومسلم (۲۲۲۵) .

تەننەۋە دورمگەزە :

یہ کہ میان : تہ نینہ وہی گولی ، چونکہ بڑی کسی گول توند دہ بیٹ تا ئو کہ سانہ ش تووش دہ گات کہ زور لہ گہ لیدا دادہ نشن و قسہی لہ گہ لدا دہ کن ، ہر وہا بہ جو تہ بونی کسی گول لہ گہ ل خیزانہ کہیدا زبانی پیدہ گہ نہیٹ و ، لہ وانہ شہ تووشی گولی بیٹ ، ہر وہا مندالہ کانیشی لہ گہ ورہ بونی تہ مندہ تووشی دہ بن ، ہر وہا تووشہ بوان بہ نہ خوشیہ کانی سیل و گہ پوی ، چونکہ پزیشکان فرمان دہ کن بہ دانہ نیشتن لہ گہ ل تووشہ بوان بہ سیل و گولیدا ، لہ مشدا مہ بہ ستیان مانای تہ نینہ وہ نی بہ ، بہ لکو مہ بہ ستیان گورینی بڑیانہ و ، ئو کہ سانہ ش بہ زوری بونیان دہ کن تووشی ہمان نہ خوشی دہ بن ، پزیشکان دوورترین کہ سن لہ پہ شبینی و شوومہ وہ ، گہ پوی و خوری لہ ووشردا پہیدا دہ بی _ کہ گہ پویہ کی شیداری تہ پہ _ ئوہ ش تیکہ لی ووشرہ تووشہ بونہ کہ دہ بیٹ یا دہ خورینیت ، یا دہ چیتہ شوینی یخدانی ووشرہ کانہ وہ ئوی گہ پوہ کہ ی پی دہ گات و تووش دہ بیٹ ، ئمہ ئو مانایہ کہ پیغمبرؐ خوا ۱۱ فرموویہ تی : با هیچ کہس ووشری تووشہ بونہ باتہ سہر ئوی خاوان ووشری ساغ ، چونکہ بہ باشی نہ زانیوہ نہ خوش تیکہ ل بہ ساغ بیٹ نہ وہ کو ئارو خورہ کہ ی پی بگات و تووشی بگات .

دەفەرمیّت : بەلام پەرگەزەکی دیکەئە تەنینهو ، وەکو بڵاویبۆنەوێ نەخۆشی
چاوەقولهیه له وهلاتیکداو ، کهسانی تەندروستیش لهو وهلاته دهچنه دهرهوه له ترسی
تەنینهویدا ، پیغمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((إِذَا وَقَعَ بَبِلَرٍ وَأَنْتُمْ بِهِ ، فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهُ ،
وَإِذَا كَانَ بَبِلَرٍ ، فَلَا تَدْخُلُوهُ)) فەرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ ((إِذَا وَقَعَ بَبِلَرٍ وَأَنْتُمْ بِهِ ، فَلَا
تَخْرُجُوا مِنْهُ)) واتە : ((ئەگەر له وهلاتیکدا بڵاویبۆنەوێ لیبۆو ، لیی دەرەچن))
لیردا پیغمبەری خوا ﷺ پێمان دەفەرمیّت : ئێوە واکومان دەبن که به هه لهاتنتان له
چارەنووسی خوا له خوا پزگارتان دەبێ . فەرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ : ((وَإِذَا كَانَ
بَبِلَرٌ ، فَلَا تَدْخُلُوهُ)) واتە : ((ئەگەر له وهلاتیکدا بڵاویبۆنەو ، مەچنە ئێوی)) لیردا

پێغه‌مبەری خوا ﷺ پێمان دەفەرمیت : بە مانە وەتان لەو جێگەی کە تاعونی تێدا نی یە دڵتان زیاتر دەخەویتەووە ، گوزەرانتان خۆشتر دەبێ . لەم بوارەدا ژن یا مالا بە شووم ناسراوەن ، کە پیاو تووشی ناخۆشیەک یاخود بەلایەک دەبێ ، دەلێ : ژن و ماله‌کە شومیه‌کە ی بۆ تەنیمەووە لێدەم ، ئەمە ئەو تەنینه‌ووەیە کە پێغه‌مبەری خوا ﷺ لە بارەیه‌ووە فەرمووێتی : تەنینه‌ووە نی یە .

کۆمەڵێکی دیکەش دەلێن : بەلکو فەرماندان بە خۆدورخستنه‌ووە لە کەسی گول و هەلەاتن بۆ (الاستحباب) و هەلبژاردن و ، پێنمویی کردنە ، بەلام بۆ لە گەلیدا خواردن ، پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەوێ ئەجامدا بۆ بەدەرخستنی شیائویتی و ، حەرام نەبوونی .

کۆمەڵێکی دیکەش دەلێن : ئەم پەیامی پێغه‌مبەری خوا ﷺ لێردا بۆ بەشیکی خەلکە نەك بۆ هەمووی . بۆیە تەماشای دەکەیت پێغه‌مبەری خوا ﷺ بۆ هەریەکێکیان پەیامێکی فەرموووە بە باروحوالیان شایسته‌ بیت ، چونکە هەندێکی خەلک ئیمانی بەهێزە ، پشت بەستنی بەهێزە بە ئاستێک تەنینه‌ووەی نەخۆشیەکە لە خۆی دوردەخاتەووە ، وەکو چۆن هێزی سروشت هێزی نەخۆشیەکە دوردەخاتەووە پوچی دەکاتەووە ، کەچی هەندێ خەلکی تر ئەو هێزە ی تێدا نی یە ، بۆیە پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەم پەیامی خۆی ئاراستە ی ئەم جۆرە خەلکە کردووە بۆ ئاگاداری وەرگرتن و خۆپاریزی ، پێغه‌مبەری خوا ﷺ هەردوو بارەکەشی پێکەووە ئەجامداووە ، بۆ ئەوێ ئومەتەکە ی چاوی لێکەن و پەپرەویی بکەن ، بۆ ئەوێ ئەو کەسانە ی لە ئومەتەکە یدا بەهێزێن پێگە ی پشت بەستن و هێزو متەئە ی تەواو بە خوا هەلبژێرن و ، ئەوەشیان کە لاوازه‌ ی پێگە ی ئاگاداری وەرگرتن و خۆپاریزی بەکاربێنن و ، هەردوو پێگەکەش (صحیح) بو تەولون :

یەکەمیان : بۆ باوە‌پدارانی بەهێز .

ئەوتریشیان : بۆ باوە‌پدارانی لاواز .

لێره شدا هەر گۆمه لێکیان به لگه یه کی به دهسته وه دهبی و پێشه تگێشی دهبی ئه و کاره ی ئه نجام دابی به گوێره ی بارو حالیان و ئه وه ی بۆیان شایسته یه ، ئه مه ش به هاوشیوه ی هه ستانی پێغه مبه ری خوایه ﷺ به داخ کردن و ، ستایشی ئه و که سه شی کربوه که وازی لێده هێنیت ، چونکه وای داناوه ئه و که سه ی وازی لێده هێنیت پشت به ستنێکی ته وای به خوای تعالی هه یه ، هه روه ها پێغه مبه ری خوا ﷺ وازی له شوومی و ڕه شبینی هێناوه و ، هاوشیوه ی ئه مه ش له شه رعدا ڕۆره ، ئه مه ش ڕێگه یه کی تاسک و ڕۆر چاکه بۆ ئه و که سانه ی ده یانه و ئی هه قی خۆی ده نی ، به تابه ت ئه و که سانه ی توانای لێکدانه وه ی نه فسی خۆیانیا ن پێدراوه ، به مه ش ئه و دژ به یه ک بوونه ی هه ستی پی ده کات له سوونه تی (صحیح) دا نامینیت و لاده چیت .

گۆمه لێکی تریش وای بۆ ده چن که فه رمان کردن به هه له اتن و ، خۆ ئورخسته وه بۆ شتێکی سروشتیه ، که بریتیه له گواسته وه ی نه خۆشیه که بۆ که سی ته ندروست به ده ست پێوه دان و تیکه لیبون و بۆن کردن ، ئه م باره ش به ئویاره کړنه وه ی تیکه لیبون و ده ست پێوه دان ده بی ، پێغه مبه ری خواش ﷺ که هه ستا به خواردن له گه ل که سێکی گولدا بۆ به رژه وه ندیه کی په سه ندکراویو ، هه چی تیدا نی یه ، به یه ک جارو یه ک ساتیش ته نینه وه ی نه خۆشی دروست نابیت ، به لām قه ده غه ی کربوه بۆ ئه وه ی نه بیت به هۆکارێک بۆ بلاویونه وه ی نه خۆشی و فه وتاندن ، هه روه ها بۆ پاراستنی ته ندروستی ، به تیکه لیبونیکیش تیکه لیا ن بوو له بهر پێویستی و به رژه وه ندیه ک ، بۆیه هه چ دژ به یه ک بوونیک له نێوان هه ردوو شته که دا به دیناکریت .

گۆمه لێکی تریش ده لێن : پێده چی ئه و که سه گوله ی پێغه مبه ری خوا ﷺ له گه لیدا خۆراکی خواربی نه خۆشیه که ی شتێکی که م بی و ته نینه وه دروست نه کات ، که سانی گولیش هه موویان وه کو یه ک نین و ، ئه و ته نینه وه ش لێیا نه وه دروست ده بی هه مووی وه کو یه ک نی یه ، به لکو تیکه لیبونی که سانیکیان زیانی نی یه ، ته نینه وه دروست ناکات ، ئه و

كه سه گولهش توشى شتىكى كه مى گووى بوى ، پاشان وه ستاو له سه باره كهى به رده وام بوو ، گوليه كهش نه ته نيه وه بۆ سهراپاي له شى ، بۆيه به شايسته تر نه خوشيه كهى ناته نيته وه بۆ كه سانى تر .

كۆمه لىكى تريس ده لىن : خه لكانى تافى نه فامى بپويان وابوو كه ته نينه وهى نه خوشيه په تاكان به خودىكى سروشتى ده بىت ، به بى نه وهى بىگه پىننه وه بۆ خواى تعالى ، نه وه بوو پىغه مبهرى خوا ﷺ نه و باره پهى بوچكرينه وه ، له گه ل كه سه گوله كه دا خوراكى خواربو ، بۆى پوون كردنه وه كه خواى تعالى نه خوش ده خات و چاكيش ده كاته وه ، قه ده غهى نزىكبوونه وهى خه لكيشى لىكرىن بۆ نه وهى بۆيان پوون بكاته وه كه خودى نزىكبوونه وه يه كىكه له و هۆكارانهى له لايه ن خواى په روه رىگار وه دلنراوه بۆ دروستبوونى نه خوشيه كه ، كاتىكيش پىغه مبهرى خوا ﷺ قه ده غه ده كات له راستيدا هه لده ستىت به جىكرىدى نه و هۆكارانهى نه خوشى دروست ده كن ، كرپوه كهى پىغه مبهرى خوا ﷺ ئاشكه راي ده كات كه نه خوشيه كان سه ربه خۆيان وه رنه گرتوه له كاركرىندا ، به لكو هه موو شتىك خواى تعالى به ، ويستى هه بىت هىز له نه خوشيه كه وه رده گرتيه وه و چىتر كاريگه رى نابىت و ، ويستيشى هه بىت هىزه كهى ده هىلآيته وه و كاريگه رى دروست ده كات .

كۆمه لىكى تريس ده لىن : به لكو فهرمووده كان (ناسخ و منسوخ)ى تىدايه ، ته ماشاى مئژوه كهى ده كرىت ، نه گه رانرا فهرمووده به كيان نواكه وتوتره ، حوكم ده درىت كه (ناسخ)ه ، نه گه ر به و جوردهش نه بوو ، تىايدا ده وه ستىن .

كۆمه لىكى تريس ده لىن : هه ندئى له و فهرموودانه جىگيره و ، هه ندىكيشيان جىگير نىن ، بۆيه سه باره ت به فهرموودهى : ((لا عوى)) ده لىت : يه كه م جار هاوه لى به پىز (أبوه ريرة) ده يگىرايه وه ، پاشان له و باره وه گومانى بۆ دروست بوو وازى لىهتئا ، ديسان سه باره ت به و فهرمووده راوىزىان پىكردو ، گوتيان : گوئىستت بوين ده تگىرايه وه ، به لام قايل نه بوو بىگىرپىنه وه .

(أبوسلمة) ده‌لێت : نێتر نازانم ، (أبوهريرة) بیری چوو ، یاخود یه‌کێک له‌ فه‌رمووده‌کان ته‌وێتری (نسخ) کرده‌وه ؟

به‌لام فه‌رمووده‌که‌ی (جابر) _ خوای لی پازنی بیت _ : ((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَخَذَ بِيَدِ مَجْنُومٍ ، فَأَدْخَلَهَا مَعَهُ فِي الْقَصْعَةِ)) واته : ((پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی که‌سیکی گهوولی گرت و ، له‌ که‌ل خویدا ده‌ستی خسته‌ نێو له‌ که‌نه‌که‌وه)) ، فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) نیهو ، بۆ به‌رزترین پله‌شی ئیمامی (الترمذي) فه‌رموویه‌تی فه‌رمووده‌یه‌کی (غریب) هو ، نه‌ به‌ (صحیح) داناهوه نه‌ به‌ (حسن) بێشی داناهوه . (شعبة) ده‌لێت : خۆتان بپاریزن له‌و فه‌رمووده (غریب) که‌ ئیمامی (الترمذي) فه‌رموویه‌تی : له‌ چوارچێوه‌ی کرده‌وه‌کانی (عمر) هوه (رِوایه) ت که‌راوه ، نه‌مه‌ش جێگیرتره ، نه‌مه‌یه‌ باری نه‌م بوو فه‌رمووده‌یه‌ی که‌ به‌ره‌هه‌ستی فه‌رمووده‌کانی قه‌ده‌غه‌کردنی پی ده‌کریت :

یه‌کیکیان : (أبوهريرة) په‌شیمان بۆته‌وه له‌ گێڕانه‌وه‌یداو نکوویی لی کردوه .

دووهمیشیان : به‌ (صحیح) ی له‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ (رِوایه) ت نه‌که‌راوه ، له‌ کتییی (المفتاح) دا به‌ تیروته‌سلیمی سه‌باره‌ت به‌م مه‌سه‌له‌ دواوین ، وبالله‌ التوفیق .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ رِیازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ قه‌ده‌غه‌کردنی

خوچاره‌سه‌رکردن به‌ حرام‌که‌راوه‌کان :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَّتِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي الدَّرْدَاءِ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً ، فَتَدَاوَوْا ، وَلَا تَدَاوَوْا بِالْمَحْرَمِ))^(١٩٧) واته : له‌ (أبي الدرداء) هوه _ خوای لی پازنی بیت _ فه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

فهرمووی : ((خوای تعالی نه خۆشی و دەرمانه کهشی دابه زانوووه ، بۆ هر نه خۆشیه کیش دهرمانیکی داناو ، به ره چاره سه ربکه ن و ، به شتی حه رام چاره سه ره مه که ن)) .

وَذَكَرَ الْبُخَارِيُّ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ : إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ^(۱۹۸)

واته : ئیمامی (البخاری) له (صحیح) هکهیدلو له (ابن مسعود) هوه _ خوای لی پازی بیته _ ده گیریتته وه ، فهرموویته : خوای تعالی شیفای ئیتوهی له شته حه رام کراوه کاندانه ناوه .

وَفِي " السَّنَنِ " : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : ((نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الدَّوَاءِ الْخَبِيثِ))^(۱۹۹)
واته : له (أبي هُرَيْرَةَ) هوه _ خوای لی پازی بیته _ فهرموویته : ((پیتفه مبهری خوا ﷺ قه ده غهی خۆ چاره سه رکردنی کردوو به دهرمانه پیسه کانی وه کو مهی و ژه هر)) .

وَفِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " عَنْ طَارِقِ بْنِ سُوَيْدٍ الْجُعْفِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْخَمْرِ ، فَتَنَاهَا ، أَوْ كَرِهَ أَنْ يَصْنَعَهَا ، فَقَالَ : إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ ، فَقَالَ : ((إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ))^(۲۰۰)

واته : له (طارق) ی کوپی (سُوَيْدٍ الْجُعْفِيِّ) وه _ خوای لی پازی بیته _ : کهوا سه بارهت به مهی له پیتفه مبهری خوا ﷺ پرسیبوو ، ئه ویش قه ده غهی کردبوو ، یاخود به باشی

۱۹۸ _ ذكره البخاري تعليقاً (۱۰ / ۶۸) في الطب باب شراء الخلواء والعسل

۱۹۹ _ صحيح : أخرجه أحمد (۲ / ۳۰۵ ، ۴۴۶ ، ۴۷۸) وأبو داود (۳۸۷۰) ، وابن ماجه (۳۴۵۹) ، والترمذي (۲۰۴۵) كلهم من طريق يونس بن أبي إسحاق عن مجاهد عن أبي هريرة فذكره .

۲۰۰ _ صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۳۱۱ ، ۳۱۷ ، ۳۹۹) ، والدارمي (۲۱۰۱) ، ومسلم (۶ / ۸۹) ، وأبو داود (۳۸۷۳) ، والترمذي (۲۰۴۶) كلهم من طريق سماك بن حرب عن علقمة بن وائل عن أبيه فذكره

نه زانی دروستی بکات ، (طاریق) یش پیی فهرمووی : له راستیدا بۆ دهرمان دروستی ده کم ،
پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی : ((دلنیا به نه وه دهرمان نی به به لکو نه خوشیه)) .

وفي " السنن " أنه ﷺ سئل عن الخمر يجعل في الدواء ، فقال : ((إنها داء وليست بالدواء))^(٢٠١) رواه أبو داود ، والترمذي .

واته : له پیغه مبهری خویان ﷺ پرسی سه بارهت به وهی مهی وه کو دهرمان به کار بیت ،
نه ویش فهرمووی : ((نه وه نه خوشیه نه ک دهرمان)) .

وفي " صحيح مسلم " عن طارق بن سويد الحضرمي قال : قلت : يا رسول الله إن بأرضنا أعنابا نقتصرها فنشرب منها ، قال : " لا " فرأجته قلت : إنا نستشفى للمريض قال : ((إن ذلك ليس بشفاء ولكنه داء))^(٢٠٢) .

واته : له (طاریق) ی کوپی (سوید الحضرمی) وه _ خوی لی پازی بیت _ فهرمووی تهی :
گوتم : نهی پیغه مبهری خوا زه وهی کانی نیمه ترنگه لیکی لیه ده یگووشین بۆ (مهی) و لی
ده خوینه وه ، فهرمووی : نه خیر ، (طاریق) فهرمووی تهی : جار یکی تر وه لأم بۆ نارد وه و
گوتم : نه وه بۆ چاره سهری نه خوشی به کار بیتین فهرمووی : ((نه وه چاره سهری به به لکو
نه خوشیه))

وفي " سنن النسائي " أن طبيباً ذكر ضيقاً في نواء عند رسول الله ﷺ فنهاه عن قتلها^(٢٠٣)
واته له (سنن) ی نیمامی (النسائي) دا هاتوه که وا پریشکیک له خزمه تی پیغه مبهری خوا دا
ﷺ له دهرمانیکدا باسی بۆقی کرد ، به لأم پیغه مبهری خوا ﷺ قه ده غی کرد بۆق بکوژیت .

٢٠١ _ هو السابق .

٢٠٢ _ هو السابق ، وليس هذا لفظ مسلم .

وَيُذَكِّرُ عَنْهُ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((نَنْتَظِرُكَ بِالْخَمْرِ ، فَلَا شَقَاءَ لِلَّهِ))^(٢٠٤)

واته : له پیغه مبهری خواوه ﷺ باسکرلوه که وا فرموویتهی : ((هرکس به موی چاره سهر دهکات ، خوی تعالی شیفای نه دات)) .

خۆچاره سهرکردن به شته حه رامه کان قیزه و نه له پووی شهر و له پووی نه قلیشه وه ، له پووی شهرعه وه نه و فرمودانه بوو که له سهره وه باسکران . به لام له پووی نه قله وه : خوی تعالی نه و شتانهی حه رام کردوه له بهر پیستییان ، به لام شته چاکه کانی له م ئومه ته حه رام نه کردوه وه کو سزایه ک ، به هاوشیوهی نه و حه رامکردنهی که سه پاندی به سهر (بني إسرائيل) دا که ده فرمیت ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَانُوا حَرَمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ ﴾ [سورة النساء : ١٦٠] واته ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَانُوا ﴾ به موی سته م کردنه وه له لایه ن جوله که کانه وه ﴿ حَرَمْنَا عَلَيْهِمْ ﴾ حه رامان کرد لیان ﴿ طَيِّبَاتٍ ﴾ چند خۆراکیکی پاک و خاوین ﴿ أُحِلَّتْ لَهُمْ ﴾ که حه لال کر ابو بویان^(٢٠٥) ، به لکو چند شتیکی له م ئومه ته حه رام کردوه چونکه خودی نه و شتانه پیسن و ، حه رامیشی کردوه وه کو پاریزیک بو به نده کان و ، پاراستنیان له خواردنی ، بویه له م باره وه به شیوا دانانریت وه کو چاره سهری نه خوشیی به کاریت ، چونکه نه گهرچی پۆلی هه بیت له لادانی نه خوشیدا ، به لام پاشان نه خوشیه کی گه وره تر له دلدا دروست دهکات به موی نه و پیسیه وه که تیایدا به ، بویه نه و که سهی چاره سهر به شته حه رامه کان دهکات ، هه ولیدوه به نه خوشیستنی دللی چاره سهری نه خوشی جهستهی بکات.

٢٠٣ _ صحیح . أخرجه أحمد (٤٥٣ / ٣ ، ٤٩٩) ، وعبد بن حميد (٣١٣) ، والدارمي (٢٠٠٤) ، وأبو داود (٣٨٧١ ، ٥٢٦٩) ، والسنائي (٧ / ٢١٠) كلهم من طريق ابن أبي ذئب ، عن سعيد بن خالد ، وعن سعيد بن المسيب بن عبد الرحمن بن عثمان فذكره .

٢٠٤ _ إسناده صحيح : انظر الصحيحة (٢٨٨١) .

٢٠٥ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوختهی نه قسیری قورئان .

ھەرۈھالەبەر ئەۋەدى ئوشتانە ھەرلە ، بۆيە پىئويستە مۇڭ خۇي لى لاڭدات و خۇي لى بەنور بگىت ، بە ھەر رىگەيەك بىت ، بە ئام ئەگەر وەكو دەرمان بە كارھىنرا ، ئەۋە ھانى مۇڭ دەدات ئوشتانەي بەلاۋە پەسەندىي و زياتر بە كارى بىنى ، ئەمەش دژ بە مەبەستى شەرە ، لەلايەكى تىرىشەۋە ئوشتانە نەخۇشىن وەكو ئەۋەدى شەرە بىپارى لە سەرداۋە ، بۆيە نابى وەكو دەرمان بە كارىيىت .

ھەرۈھالەشتە ھەرلەكان سىفەتى بەدى و پىسى بە پوچ و سىروشتى مۇڭ دەبەخشن ، چونكە جەستە كاردانەۋەدى خۇي دەيىت بەرامبەر بە چۆنىەتى دەرمانەكە ، بۆيە ئەگەر چۆنىەتى دەرمانەكە پىس بىت ، ئەۋا پىسى بە سىروشتى مۇڭ دەبەخشىت ، كەۋاتە ئەگەر خودى دەرمانەكە پىس بو ئىتر دەبى چۆن بى ؟ ، بۆيە خۋاي تعالى خۇراك و خواردنەۋە جلى پىسى لە بەندەكانى ھەرلەكانى كىرەۋە ، چونكە پوخسارو سىفەتى پىسى بە نەفس دەبەخشن .

ھەرۈھالەپىگەدان بە بەكارھىنرانى ئوشتە ھەرلەمانە بۇ خۇچارەسەركىدن ، مەينەتەكە زياتر دەكات ، چونكە ئەگەر نەفس ھەۋادى بو ، ئەۋا دواترىش بۇ ھەۋا ئارەزۈۋش بە كارى دەھىنى ، بەتايىت ئەگەر نەفسى مۇڭ بزانى بۇي بەسۈۋەۋ ، نەخۇشىەكانى لادەباۋ شىفای بۇ دەھىنى ، ئەۋا دەبى بە خۇشەۋىستىن شت بەلايەۋە ، لىرەدا شەرە دەرگاكانى بەھانەي ھەمو داخستۈۋە بۇ ئەۋەدى بە ھىچ شىۋەيەك بەكارنەھىنرىت ، گومانى تىدا نىە ئەگەر لەلايەكەۋە دەرگاكانى بەھانە دابخات بۇ بەكارنەھىنرانى و ، لەلايەكى تىرىشەۋە دەرگاكانى بەھانە بكانەۋە بۇ بەكارھىنرانى وەكو دەرمان جىۋازى و دژ بەيەك بوون دوست دەكات و ئەمەش لە شەرەۋە دورە .

ھەرۈھالەم دەرمانە ھەرلەكانەدا نەخۇشى گەلىكى ئەۋتۈى تىدايە ، كە زۆر زياترە لەۋەدى كەخەك واگومان دەبات شىفای ھەندى نەخۇشى تىدا ھەبى ، بۆيە لەمەي و شەرابى

دایکی پیسه کاندای که خوای تعالی به هیچ شیوه یه که شیفای نه خستوتی نیو ئه م خوارینه وه یه وه ، به لای پزیشکان و ، زۆریک له شهر زنان و قسه ناسانه وه ، چه ندین نه خوشی به هیز بۆ سهر میشک دروست ده کات که سه نته ری نه قله .

(أبقرط) له میانه ی گرفتاره کانیدا له سهر نه خوشیه تونده کان ده لیت : زیانی مه ی بۆ سهر توندوتیژه ، چونکه به خیرا بۆی بهرز ده بیته وه ، له گه ل بهرز یونه ودا خه لته کانی له شیش بهرز ده بنه وه له شوینه بهرز ده کانی جه سته دا ده وه ستن و ، زیان به هوشی مرقف ده گه یه نن .

دانهری (الکامل) ده لیت : زیان گه یانندن به میشک و ده ماره کان له خاسیه ته گرنگه کانی مه ی و شه رابه .

به لام ده رمانه حه رامکراوه کانی دیکه دوو جۆرن :

یه که میان : به لای دله وه قیزه ونه و ، سروشتی مرقفیش یارمه تیده ری نابیت ، بۆ دوورخستنه وه ی نه خوشیه که وه کو ژه هره کان و ، گزشتی مارو شته پیس و پۆخله کانی دیکه ، بۆیه وه کو باریکی قورس به سهر سروشتی مرقفه وه ده مینیتیه وه وه ده بی به نه خوشی نه ک ده رمان .

دووه م : به لای دله وه قیزه ون نی یه وه کو ئه و خوارینه وانیه که دایکه سک پره کان به کاریده هین بۆ نمونه ، نه مه زیانی له سوو دو که لگی زۆرتیه ، نه قلیش بریاری حه رامبوونی ده دات و ، لیژده نه قل و فیتیه تی مرقف جووتی شهر ده بن .

لیژده نه یه یه کی ووردو ناسک به دیده کړیت سه باره ت به وه ی که حرامکراوه کان بۆ چاره سهر به کار نه یتریت ، مه رجی شیفای وه رگرتن له ههر ده رمانیک نه وه یه به نه وه یه ی قبولبوونه وه وه رگیریت ، باوه ره یه یته به سوو دو که لگی و ، خوای تعالی پیرۆزی شیفای

چاومدا ، ئەرەبوو پېئەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((وای بۆ ئەدەچووم شەکت و ماندوو بوونت بگات بەم ئاستەى كە دەیبینم)) ، لە (رېوايە) تىكى دىكەشدا : فەرمانىدايە سەرى بتاشى و ، سى (صاع) ى دانەوێلە بگات خۆركى شەش كەس ، ياخود مەركە بىەخشىت ، ياخود سى پۆڭ بە پۆڭوو بىت .

ئەسپى لە سەر و جەستەدا بەهۆى دوو شتەو پەيدا دەبى : دەرەوێ جەستەو ناوەرەوێ جەستە ، بەلام ئەوێ لە دەرەوێ جەستەدا پەيدا دەبى ھۆكارى دەگەرێتەو بۆ ئەو پىسى و پۆخلىەى لە سەر جەستە كۆدەبىتەو ، دوو مەيش : بەهۆى خەلتەيەكى پىسى بۆگەنەو كە سروشتى مرۆف پالى پێو دەنیت بۆ نىوان پىست و گوشت و ، پاشان لە كونىلەكانەو دەرەچىت ، لە ھۆى پىستىشدا بە شىوہەيەكى زياتر بەهۆى شى خوينەو بۆگەن دەبى ، ئەمەش ئەسپى دروست دەكات ، ئەم دياردەيە بەزۆرى پاش نەخۆشى زۆر دەبى و ، بەهۆى پىسىشەو ، لە سەرى منداڵاندا بە شىوہەيەكى فراوانتر دەبىنرى چونكە زۆرتر ئەو ھۆكارانە بەكار دەھىنن كە ئەسپى دروست دەكەن ، بۆيە پېئەمبەرى خوا ﷺ سەرى منداڵەكانى (جعفر) ى تاشى .

گەرەتەين چارەسەرىشى سەرتاشينە ، بۆ ئەوێ كونىلەى شىكان بكرىنەو ، شى پىسەكان بچنە دەرەو ، بەو شە مادەى خەلتەكە لاواز دەبى ، پاشانىش پىوىستە ھەموو سەر لەو دەرمانانە بگيرىت كە ئەسپى دەرەو و ، دروستبوونى قەدەغە دەكەن .

سەرتاشينىش سى جۆرە :

يەكەمیان : بۆ خواپەرستى و ھۆكارىكى نزىكبوونەو لە خواى پەرورەگار .

دووەم : بىدەو ھاوێل پەيداكردن .

سى يەم : پىوىستى و دەرمان .

كەواتە يەكەم : سەرتاشينە لە كاتى يەكێك لە خولپەرستىەكانى حەج ياخود ەمرەدا .

دوهم : سهرتاشین بۆ که سانیکی تری جگه له خوای پهروهردگار . وهکو سهرتاشینی موریده کان بۆ شیخه کانیان ، بۆیه که سانیکیان ده لاین : من سهرم تاشیوه بۆ فلان کهس و ، توش تاشیوته بۆ فلان کهس ، نه مه له پلهی نه وه دایه که بلایت : سوژدهم بۆ فلان کهس برد ، چونکه سهرتاشین ملکه چی و به ندایه تی و زه بوونی ده نوینی ، بۆیه له ته واکاریه کانی حهجه ، تا نه و ناسته ی به لای نیامی (الشافعی) وه پایه یه که له پایه کانی حهج که ته واک نابیت ته نها به و نه بی . مروض که پیشه سه ری له پیش دهستی خوا که یدا داده نی ، وهکو ملکه چیه که بۆ که وره یی و ، زه بوونی که بۆ شکومه ندی ، له بهرترین جوژه کانی په رسته نه ، بۆیه نه گهر عه ره به کان ویستی زه بوونکردنی دیل و بهردانیان هه بوايه ، سهریان ده تاشی و بهریان ده دا ، پاشان شیخه کانی گوهرایی و پیش بهرکی کارانی پهروهردگاریتی نه وانه ی بنچینه ی شیختیان له سه ر بیدعو هاوه ل په یدا کردنه ، هاتن و ویستیان موریده کانیان په رستنیان بۆ بکه ن و ، بۆیان پازاندنه وه که سهرتاشینیان بۆ بکه ن ، وهکو چون بۆیان پازاندنه وه سژودیان بۆ بهرن ، به لام به ناویکی تره وه ناویان ده هیناو ، ده یانگووت : ته نها سه ر دانانیکه له پیش دهستی شیخدا ، سویند به خوا سوژده برینیش بۆ پهروهردگار هه ر ته نها بریتیه له سه ردانان له پیش ده ستیدا ، پاشان نه و شیخانه بۆیان پازاندنه وه که نه زریان بۆ بکه ن و ، ته و به و په شیمانیا ن بۆ ده برین و ، به ناوی نه وانه وه سویند بخۆن ، هه موو نه مانه ش خودی به په رسترلوکردن و خودی کردنیانه به خوا وه ند به ده ر له خوای پهروهردگار ، خوای تعالی ده فهرمیت : ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ . وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ [ال عمران : ٧٩ _ ٨٠] واته : ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ ﴾ نابی بۆ ههچ ئاده می یه که ﴿ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ﴾ که خوا نامه و شهرعت و پیغه مبه ریتی دابیتی ﴿ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ ﴾ پاشان به خه لکی بلایت ﴿ كُونُوا عِبَادًا لِي ﴾ بین به بهنده ی من ﴿ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾ له جیاتی خوا ﴿ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ ﴾ به لکو (پییان ده لایت) خوا په رست ین ﴿ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ

الْكِتَابَ ﴿ چونکه ئێوه دەرسی نامەی ئاسمانی دەلێنەوه ﴿ وَیَمَّا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴾ وه ئێوه خۆشتان دەبخوین . ﴿ وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ ﴾ وه خوا فرمائتان پێ نادات ﴿ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ ﴾ كه فریشتە و پێغمەبەران بكن ﴿ أَرْبَابًا ﴾ به پەرستراوی خۆتان ﴿ أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكَفْرِ ﴾ چون فرمائتان پێ دەدات بێ پرۆابن (کافرین) ﴿ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ دواى ئەوهی كه ئێوه پرۆاداریبون ؟! (٢٠٧).

پایەبەرترین بەندایەتی دەربڕینیش بەندایەتی دەربڕینی نوێژە ، كه شیخ و ویچوان و زۆرداران له نێوان خۆیاندا هەستان و بە دابەشکردنی ، شیخەکان پایەبەرترین شتی نوێژیان بردووه كه سژوده ، كهسانی ویچوانیش به زانیان ركوعیان بردووه ، هەركات یەكتریان چاپێكەوت ركوع بۆ یەكتر دەبن ، وهكو چۆن ركوع بۆ خوای تعالی دەبن ، زۆردارانیش هەستانی نوێژیان بردووه ، بۆیه ئازادان و كۆیلەكان بهسەریانەوه دەوهستن وهكو بەندایەتی دەربڕینێك و ئەوانیش دانیشتون ، پێغمەبەری خوا ﷺ بهووردی قەدغەى ئەو سى پەفتارەى سەرەوهی کردووه ، بۆیه بەکارهێنانی سەربێچەکی ئاشکرای پێغمەبەری پەحمەت و بەزەیه ، قەدغەى کردووه سژود بۆ جگە له خوای پەرورەنگار بێریت و فرموویەتی : ((لا ینبغی لأحد أن یسجدَ لأحد)) (٢٠٨) واتە پێویستە هیچ كەس سژود بۆ كەسێكى تر نەبات . نكۆلیشی له هاوەلی بەرێز (معاذ) كرد كاتى سژودى بۆ برىو فرمووی : (مَهْ) (٢٠٩) واتە : دەست بکێشەرەوه واز لەو کردارە بێتە . حەرامبوونی ئەمەش له ئایەنەكەیدا زۆر بەدلتیایی زانیارە ، ئەو كەسانەش بۆ كەسانی تری جگە له خوای تعالی به شیاو دادهنن ، له پاستیدا دەیانەوهی پیش برکێی خواو پێغمەبەرەكەى پێیکەن ، چونکه سژودبەردن پایەدارترین پلەکانی بەندایەتی نواندە ، بۆیه ئەگەر ئەم كەسە هاوەل پەداکارە سژودبەردن بۆ مەوۆ به

٢٠٧ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوختەى تەفسیری قورئان .

٢٠٨ _ إسنادہ صحیح : صحیحہ الألبانی فی الإرواء (١٩٩٨) .

٢٠٩ _ حس صحیح : أخرجه أحمد (٥ / ٢٢٧) عن أبي ظبيان عن معاذ بن جبل فذكره ، وأخرجه أحمد (٥ /

٢٢٨) عن أبي ظبيان يحدث عن رجل من الأنصار عن معاذ بن جبل فذكره نحوه .

شیاو دابنیت ، ئەوا بە ندایەتی نوێی بۆ جگە لە خۆی پەرورەدگاری بە شیاو داناو ، و قد صَحَّ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ : الرَّجُلُ يَلْقَى أَخَاهُ أَيُّحْضِي لَهُ ؟ قَالَ : لَا . قِيلَ : أَيْلَتَزِمُهُ وَيُقْبَلُهُ ؟ قَالَ : لَا . قِيلَ : أَيُصَافِحُهُ ؟ قَالَ : نَعَمْ ^(۳) واتە : بە (صحیح) ی لە پێتەمبەری خاوە ﷺ (رێبایە) ت کراره کەوا پرسبیری لیکرا : پیاو چاوی بە براکە ی دەکەوێت ئایا بۆی بچەمیتهوه ؟ فەرمووی : نەخێر . گووترە : لە ئامیزنی بگرییت و ماچی بکات ؟ فەرمووی : نەخێر . گووترە : ئایا تەوقە ی لە گەل بکات ؟ فەرمووی : بەلێ .

هەر وه ها . چەمانه وه لە کاتی سلا و کردندا سزوو بو کړنووشه ، خوای تعالی فەرموویه تی : ﴿ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا ﴾ [البقرة : ۵۸] واتە : وه لە دەرگاوه بچنه ژووره وه به ملکه چى (به کړنووشه وه) (۲۱۱) ، نه گینا له توانا دانى به بچینه ژووره وه بۆ لای باج وه رگران ، هەر وه ها به (صحیح) ی لە پێتەمبەری خاوە ﷺ هاتوو کەوا قەدەغە ی کړبووه نه گەر که سیک هاته ژووره وه دانیشتون ههستن ، به هاوشتی وه ئه وه به گه وه دانانه ی که خه لکانی عه جهم به رامبه ر به یه کتر ده ری ده پښ ، تا گه شته ئه و ئاسته ی له نوێژیشدا قەدەغە ی کردن و ، فەرمانی پیکردن نه گەر به دانیشتنه وه نوێژی کرد ئه وانیش به دانیشتنه وه نوێژ بکه ن ، ئه مه له کاتی کدایه که تەندروستن و هیچ به هانه یه کیان نی یه ، بۆ ئه وه ی به سه ر سه ری وه نه وه ستن و ئه و دانیشتبیت ، هه رچه ند هه ستانه که شیان بۆ خوا یه ، ئه ی هه ستانی به گه وه دلان و به ندایه تی بۆ که سانی تری جگه له خوای پەرورەدگار ده بی چون بی ؟

مه به ستیش ئه وه یه : که نه فسه نه فامه گو مپا کان به ندایه تی کړدنیان بۆ خوای پەرورەدگار لابریوو ، ئه و به دیه یتراره ها وه لانه یان له گه لدا دلان و نه که به گه وه یان داده نین ، بۆیه سزوو دیان بۆ غهیری خوای تعالی بریو ، پکو عیان بۆ بریو ، وه ستان له پیش ده ستیدا به

۲۱۰ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (۲۷۲۹) ، وأحمد (۱۹۸ / ۳) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (۲۱۹۵) .

هاویشیهی وهستانیان له نوێژدا ، سویندیانی پێ خواردن و ، نهزریان بۆ کردن و ، سهریان بۆ تاشین و ، سهریپریان بۆ کردن و ، به دهوری شتگی لێکی تری چگه له ماله کهی خوادا سووپانه وه ، به گه وهریان دانان و خوشه ویستن و ، ترس و ، پارانه وه ، ملکه چیان بۆ نواندن ، وه کو چۆن پهروه رڊگار به گه وه دهگیریت ، به لکو زیاتریش ، به دیهیتراوه په رستراوه کانیاں له گه ل خوای تعالادا به کسان کرد ، نه مانه ن که دژ به باتگه وازی پیغه مبه ران ، نه مانه ن که هاوتا بۆ خوا داده نین و ، له ناگیرشدا له گه ل خوا وهنده کانیاںدا مشتومر ده که ن ﴿ تَاللهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ اِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ [الشعراء : ۹۸] ﴿ تَاللهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ سویند به خوا ئیمه له گومرپیه کی ناشکه رادا بووین ﴿ اِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ کاتیک ئیوه مان ده برده ریزی پهروه رڊگاری جیهانیانه وه ^(۱۳) ، نه مانه ن که خوای تعالی ده ریاره یان ده فهرمیت ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ نُّوْنِ اللّٰهِ اُنْذَادًا يُحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ، وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ﴾ [البقرة : ۱۶۵] واته : ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن ﴾ وه که سانی واهیه له خه لکی ﴿ يَتَّخِذُ مِنْ نُّوْنِ اللّٰهِ اُنْذَادًا ﴾ که هاو به شی رۆر بۆ خوا په یدا ده که ن ﴿ يُحِبُّوْنَهُمْ ﴾ خوشیان ده وین ﴿ كَحُبِّ اللّٰهِ ﴾ وه ک خوشه ویستی (ئیمانداران بۆ خوا ﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ﴾ به لām نهوانه ی بریایان هیناوه رۆر زیاتر خویان خوش دهوی ^(۱۴) ، هه موو نه مانه شیرک و هاوه ل په یدا کردن و ، خوای پهروه رڊگاریش له وه که سانه خوش نابیت که هاوه لی بۆ په یدا ده که ن ، نه م باسه مان توێژینه وه یه ک بوو له میانه ی باسی ریبازی پیغه مبه ری خوا ﷻ سه باره ت به سه رتاشین ، پیده چی له وه ش گرنگتر بی که مه به ستی سه ره کی باسه که مان بوو . والله اعلم .

۲۱۲ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورتان .

۲۱۳ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورتان .

بهشی دووهم

چهند به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردندا به
دهرمانه روحیه خواوهندیه تاکه کان و ، ئاویتیه که له وو ، له دهرمانه
سروشتییه کان :

به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی چاو لیدراودا :

رَوَى مُسْلِمٌ فِي "صَحِيحِهِ" عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((الْعَيْنُ حَقٌّ وَلَوْ كَانَ
شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ ، لَسَبَقَتْهُ الْعَيْنُ)) (٣٤).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوی و بابیشی پازی بیت _ فه رموویه تی :
پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((چاو پیسی پاسته ئه گه رشتیکیش هه بوایه پیتی
چاره نووس بکه وتایه ، چاوی پیتش ده کهوت)) .

وَفِي "صَحِيحِهِ" أَيْضًا عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ فِي الرِّقَةِ مِنَ الْخُمَةِ ، وَالْعَيْنِ
وَالنَّمْلَةِ (٣٥).

٢١٤ _ صحيح : أخرجه مسلم (٢١٨٨) .

٢١٥ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ١١٨ ، ١١٩ ، ١٢٧) ، ومسلم (٧ / ١٨) ، وابن ماجه (٣٥١٦) ،
والترمذي (٢٠٥٦) ، كلهم عن عاصم بن سليمان الأحول عن يوسف بن عبدالله عن أنس فذكره ، إلا أن الترمذي قال
. عن عاصم عن عبدالله بن الحارث عن أنس فذكره

واته : له (انس) هوه _ خَوای لى پازى بیټ _ فهرموویه تی : پیغمبرى خوا ﷺ مؤله تی داوه نوشته بکړت له چاوپیسى وگستنى گیانداری ژده راوی و برینی پیست .

وفي " الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، ((الْعَيْنُ حَقٌّ))^(۲۱۶)

واته : له (ابی هریره) هوه _ خَوای لى پازى بیټ _ فهرموویه تی : پیغمبرى خوا ﷺ فهرمووی : ((چاوپیسى پاسته)) .

وفي سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ : كَانَ يُؤَمِّرُ الْعَائِشَ فَيَتَوَضَّأُ ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ الْمَعِينُ^(۲۱۷) .

واته : له (عائشة) هوه _ خَوای لى پازى بیټ _ فهرموویه تی : فرمان به چاوپیس ده کرا ده ستونوژی دهشت و ، ټینجا به و ناوه که سی به چاوه و ده بوو خوی دهشت .

في الصَّحِيحَيْنِ " عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : أَمَرَنِي النَّبِيُّ ﷺ أَنْ أَمْرَأَنُ نَسْتَرْقِي مِنَ الْعَيْنِ^(۲۱۸) .

واته : له (عائشة) هوه _ خَوای لى پازى بیټ _ فهرموویه تی : پیغمبرى خوا ﷺ فرمانی پیکردم یا فرمانیدا نوشته بکهین له چاوی پیس .

وَذَكَرَ التِّرْمِذِيُّ مِنْ حَدِيثِ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ عَامِرٍ ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ ، أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ قَالَتْ ، يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ بَنِي جَفَعَرٍ تُصِيبُهُمْ

۲۱۶ _ صحيح : أخرجه أحمد (۲ / ۳۱۹) ، البخاري (۷ / ۱۷۱ ، ۲۱۴) ، ومسلم (۷ / ۱۳) ، وأبو داود (۳۸۷۹)

كلهم من طريق عبد الرزاق بن همام ، قال : حدثنا معمر ، عن همام م منه ، فذكره عن أبي هريرة مرفوعاً .

۲۱۷ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (۳۸۸۰) عن الأسود عن عائشة فذكرته .

۲۱۸ _ صحيح : أخرجه أحمد (۶ / ۶۳ ، ۱۳۸) ، البخاري (۷ / ۱۷۱) ، ومسلم (۷ / ۱۷) ، وابن ماجه (۳۵۱۲)

كلهم عن معمر بن خالد عن عبد الله بن شداد فذكره عن عائشة .

الْعَيْنُ ، أَفَأَسْتَرْقِي لَهُمْ ؟ فَقَالَ : ((نَعَمْ فَلَوْ كَانَ شَيْءٌ يَسْبِقُ الْقَضَاءَ لَسَبَقْتُهُ الْعَيْنُ))^(۳۹) قَالَ التِّرْمِذِيُّ : حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ .

واته : (أسماء) ی کچی (عُمَيس) خوی لای پانی بیټ _ فرموی : ئە ی پیغه مبهری خوا کوره کانی (جعفر) ده بن به چاوی پیسه وه ، نوشته یان بۆ بکه م ؟ فرموی : ((به لای نه گهر شتی ک پیشی چاره نووس بکه وتایه چاوی پیشی ده که وت)) .

وَرَوَى مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ ، قَالَ : رَأَى عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ سَهْلَ بْنَ حُنَيْفٍ يَغْتَسِلُ ، فَقَالَ : وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ وَلَا جِلْدَ مُخْبَأَوْ ، قَالَ : فَلَبِطَ سَهْلٌ ، فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَامِرًا ، فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ ، وَقَالَ : ((عَلَامَ يَقْتُلُ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ ؟ أَلَا بَرَكْتَ ؟ اغْتَسَلَ لَهُ)) فَغَسَلَ لَهُ عَامِرٌ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَمِرْقَيْهِ وَرُكْبَتَيْهِ ، وَأَطْرَافَ رِجْلَيْهِ ، وَدَاخِلَةَ إِرْزَارِهِ فِي قَدَحٍ ، ثُمَّ صَبَّ عَلَيْهِ ، فَرَأَى مَعَ النَّاسِ .

وَرَوَى مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ أَيْضًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، هَذَا الْحَدِيثُ ، وَقَالَ فِيهِ : إِنَّ الْعَيْنَ حَقٌّ ، تَوَضَّأَ لَهُ ، فَتَوَضَّأَ لَهُ^(۴۰)

واته : ئیمامی (مالک) _ به په جمه تی خوا بیټ _ ، له (ابن شهاب) وه ، له (أبي أمامة) ی کوپی (سَهْل) ی کوپی (حُنَيْف) وه ده گیزیته وه ، فرمویته تی : (عامر) ی کوپی (ربیعة) ته ماشای کرد (سَهْل) ی کوپی (حُنَيْف) خوی ده شوا ، نه وه بوو گو تی : سویند به خوا نه وه کو نه مپۆم بینیه وه نه کچی شونه کردووی نیۆ په رده ش ئاوه هایه ، (أبي أمامة) ده لیت : (سَهْل) تیکچوو دای به زه ویدا ، پیغه مبهری خوا ﷺ ته شریفی هینایه لای (عامر) و

۲۱۹ _ صحيح : أخرجه الترمذي (۲۰۵۹) ، من طريق عبد الرزاق قال : أخبرنا معمر ، عن أيوب ، عن عمرو بن دينار عن عروة بن عامر ، عن عبيد بن رفاعة فذكر الحديث عن أسماء . وطريق سفيان للذكر أخرجه الحميدي (۳۳۰) (واحد في مسنده (۴۳۸ / ۶) ، وابن ماجه في سننه (۳۵۱۰) ، والترمذي (۲۰۵۹) .

۲۲۰ _ إسناده صحيح : أخرجه مالك في الموطأ (۹۳۸ / ۲) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۴۰۲۰) .

، زۆر لێی توو پەبوو ، ئینجا فرمووی : ((بۆ کەسیکتان براکە ی دەکوژیت ؟ بۆ نزای فرۆ
 بەرە کەنت بۆ نەکرد ؟ خۆتی بۆ بشۆ ، ئەو بوو (عامر) دەم و چاوی و دەستەکانی و
 مەچەکی و ئەژتۆکانی و ، سەرەوهی پەنجەکانی پێی و ، کەتارو لێواری (الإزار) هەکی^(۲۲۱)
 لە ناووه له پەرداخیکدا شت و ، پاشان پشیترا بە سەر (سەل) دا ، ئەو بوو هەستاو له
 گەل خەلکە کەدا پۆشت .

هەروەها ئیمامی (مالک) ئەم فرمودە له (محمد) ی کوپی (أبي امامة) ی (سەل
) وه که له بابیه وه دهگیرێته وه تیایدا دهلێت : چاوپێسی راسته ، دەستنوێژی بۆ بشۆ ،
 ئەو بوو دەستنوێژی بۆ شت .

وَذَكَرَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ ابْنِ طَاوُوسٍ ، عَنْ أَبِيهِ مَرْفُوعًا ، الْعَيْنُ حَقٌّ ، وَلَوْ كَانَ
 شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ ، لَسَبَقْتُهُ الْعَيْنُ ، وَإِذَا اسْتُغْسِلَ أَحَدُكُمْ ، فَلْيَغْتَسِلْ . ووصله صحيح^(۲۲۲) .

واته : (عبدالرزاق) ، له (معمر) وه ، له (طاووس) وه ، له بابیه وه به (مرفوع
) ی دهگیرێته وه ده فرمیت : چاوپێسی راسته ، ئەگەر شتیکیش پیش چاره نووس
 بکه وتایه ، چاوی پیش ده کهوت ، ئەگەر خەلکتان به چاوه وه کردو داوای خوشنتان
 لیکرا خۆتان بشۆن .

پێشهوا (الزهري) فرمویه تی : چاوپێسی فرمانی پی ده کریت قاپیک ناو بینیت و ،
 ئینجا دهستهکانی دهکاته نیو قاپه که وه ، ناوه که له زاری وهرده دات و ههرده هینیته نیو
 قاپه که وه ، پاشان به دهستی چه پی ناو له قاپه که هه لده گریت و ، ده پڕێنی به سەر ئەژتۆی
 راستیداو ناوه که ی دهکاته وه نیو قاپه که و ، ئینجا کەتارو لێواری (الإزار) هەکی له ناووه

۲۲۱ — — الإزار : ده پێی ، پۆشاکیکه نیوه ی خواره وه ی له خشی مرقف پی دانه پۆشریت . وه رگیر .

۲۲۲ — — إسناده صحيح : صححه الألباني في السلسلة الصحيحة (۱۲۵۱) .

دهشوات و ، قاپه كه ناخاته سه زهوی ، پاشان له پشته وه به یهك جار ده پشیتريت به سهه
كهسی به چاوه وه بوودا ، به فهرمانی خوا سهه رفه راز دهیی .

به چاوه و بونیش دوو به چاوه وه بوونه : به چاوه وه بونیکي مروئی و ، به چاوه وه بونیکي
جنۆكه ی . فَقَدْ صَحَّ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى فِي بَيْتِهَا جَارِيَةً فِي وَجْهِهَا سَفْعَةٌ ، فَقَالَ:
اسْتَرْقُوا لَهَا ، فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ^(۲۲۳) .

واته : له (اُمِّ سَلَمَةَ) وه _ خوای لی پازی بیت _ ده گپنه وه كهوا : پیغه مبهری خوا ﷺ
كه نیه كه یكی له ماله كه پیدای بینی دهم و چاوی زه دهه لگه پابوو ، شه وه بوو فهرمووی : نوشته ی
به سهردا بخوینن ، جنۆكه تیی پوانیه وه .

(الحسين) ی كوپي (مسعود الفراء) ده لیت : كه فهرمووی تهی (سَفْعَةٌ) واته : تیپوانین ،
مه بهستی له جنۆكه وه بووه ، ده گوتريت : له تیپوانینی جنۆكه وه تووشی به چاوه وه بونیک
بووه كه له تیپه پوونی نوكه پم تیترته .

وَيَذْكُرُ عَنْ جَابِرٍ يَرْفَعُهُ : ((إِنْ الْعَيْنَ لَتُدْخِلَ الرَّجُلُ الْقَبْرَ ، وَالْجَمَلَ الْقَدْرَ))^(۲۲۴) واته له (جابر)
وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرمووی تهی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((دلنیا بن
چاوپیسی پیاو دهخاته نیتو گۆزه وه ، ووشتريت دهخاته نیتو مه نه له وه)) .

وعن أبي سعيدٍ _ رضي الله عنه _ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَعَوَّدُ مِنَ الْجَانِّ ، وَمِنْ عَيْنِ
الْإِنْسَانِ^(۲۲۵) .

واته : له (أبي سعيد) وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرمووی تهی : پیغه مبهری خوا ﷺ
په نای ده گرت به خوا له جنۆكه وه ، له چاوپیسی مروئی .

۲۲۳ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰ / ۱۷۱ ، ۱۷۲) ، ومسلم (۲۱۹۷) .

۲۲۴ _ إسناده حسن : أخرجه أبو نعيم في الحلية (۷ / ۹۰) ، وصححه الألباني في الصحيحة (۱۲۴۹) .

۲۲۵ _ صحيح : أخرجه ابن ماجه (۳۵۱۱) ، والترمذي (۲۰۵۸) ، والنسائي (۸ / ۲۷۱) عن الجريري عن أبي

بضرة عن أبي سعيد مذكور ورواه فيه . . . (فلما نزلت للعوذتان أخذ بهما وترك ما سوى ذلك) .

كۆمهلیك كه بهشیان له گوتیگرتن و ئه قلا پینه درلوه ، چاوپیسى و به چاوه وه بون پووج ده كه نه وه ، ده لێن : ئه وانه هه مووی خه یاله و له پاستیه وه به دوروه ، به لام ئه مانه نه فامترینی خه لکن به بیستن و ئه قلا ، په رده كانی سه ر چاو و دلایشیان له هه مووی نه ستورتره ، له هه موو كه سیش به دخووترن ، دورترین كه سیشن به ناسینی روح و نه فسه كان و ، سیفات و کردارو کاریگه ریان ، ناقل و ژیرانی ئومه تان به جیاوازی ئاین و بیروباوه رپانه وه ، بواری چاوپیسى و به چاوه وه بوون په ت ناكه ونه وه ، نكۆلیی لى ناكه ن ، ئه گه رچى جیاوازن سه باره ت به هۆكاری لایه نی کاریگه رى چاوپیسى .

كۆمهلیك ده لێن : نه فسى كه سى چاوپیس ئه گه ر له گه ل چۆنیه تیه كى پیسدا راهات ، له چاوه كانیه وه هێزى كه ژه هرین دیته ده ره وه ده گات به كه سى به چاوه وه بوو ، زیانی پێده گه به نیت . گوتیان : نكۆلیی له مه ناكریت ، وه كو چۆن ئاتوانریت نكۆلیی له هاتنه ده ره وه ی هێزى كه ژه هرین له جۆره ماریكه وه بكریت كه ده گات به مروف و ، ده یفه وتینیت ، ئه مه ش له جۆره ماریكه وه پرووده ات كه هه ركات ته نها به چاوه كانی ته ماشای مروف بكات ، به كسه ر ئه و مروفه ده فیه وتیت ، كاری چاوپیسیش ئاوه هایه .

كۆمهلیكى تریش ده لێن : به دور دنانریت له چاوی هه ندی مروفه وه چه ند نه ژانو كه وه رى كه ناسك و پوونى نه بیزارو (جواهر لطیفه غیر مرئیة) بیته ده ره وه ، بكات به كه سى به چاوه وه بوو ، بچیته نۆ كوئیه كانی جه ستیه وه ، زیانی پى بگه به نیت .

كۆمهلیكى تریش گوتیانه : خواى تعالی نه ریتى وابوو به پى ویستی خۆی زیان دروست ده كات ، كه وا هه ر به پوو به پووی نه وه ی چاوی پیس به كه سى كه زیانی پى ده گه به نیت ، به بى نه وه ی هێزى كه یاخود هۆیه كه یاخود کاریگه ریه كه هیه ت ، ئه مه پتیاوه ی نكۆلیكارانى هۆكارو هیزو کاریگه ریه كان له جیهاندا ، ئه مانه ده رگای هۆكارو کاریگه ریان له خۆیان داخستوه ، دژیه تى كراى ناقل و ژیران وه ستانه وه .

بەرپەرچدانەوی ئەو کەسانەی کە نكۆلیی ئە بە چاوەوبوون دەکەن :

گومانی تیدا نی یە خوای تعالی لە جەستە و پوچەکاندا هێزو دیاردەگەلیکی جیاوازی خولقاندووە ، چەندین خاسیەت و چۆنیەتی جورلوجۆری بە زۆریان بەخشیووە ، مۆفی ئاقل و ژیر هەریگز ناتوانیت نكۆلی لە کاریگەری پوچەکان لە جەستەدا بکات ، چونکە شتێکی بێنرۆی هەست پێکراوە ، تۆ دەم و چاوەبێنی چۆن سوور سوور دەبیتهوه کاتی کە سێک تەماشای دەکات کە شەرمی لێبکات ، زەرد زەربیش هەلەگەر پێت کاتی تەماشای کە سێک دەکات لێی دەترسیت ، خەلکانیش کەسانێکیان بینیووە تەنها بە تەماشاکردنی ، نەخۆش دەکەوێت و هێزی لاواز دەبێ ، هەموو ئەمانە کاریگەری پوچەکانە ، بەلام بەهۆی زۆر پەيوەندبوونی بە چاوهوه ئەو کارە دەدرێتە پال چاوە ، بەلام چاوەبکەری یە ، بەلکو کاریگەری پوچەکانە ، پوچەکانیش جیاوازی لە دیاردە و سروشت و چۆنیەتی و خاسیەتەکانیاندا ، پوچی ئێرەیی بەر (حسود) زیانیکی ئاشکەرا بە کەسی ئێرەیی برۆی بەرامبەر دەگەیهێت ، خوای تەلاش فەرمانی داو بە پێتەمبەرەکی پەنا بەخوا بگرێت لە شەپی کەسی ئێرەیی بەر ، بۆیە کاریگەرەکانی کەسی ئێرەیی بەری چاوەچۆک لە کەسی ئێرەیی برۆی بەرامبەردا زۆر ئاشکەرایە و هیچ کەس توانای نكۆلیکردنی ئەو کارە نی یە ، مەگەر کە سێک لە حەقیقەتی مۆفایەتی بەدەریت ، ئەمەش بنەرەتی بەچاوهوهبوونە ، چونکە نەفسی کەسی ئێرەیی بەری چاوەچۆک لە گەل چۆنیەتیکی پیسدا پادیت و ، بەرامبەر بە کەسی ئێرەیی براو دەبیتهوه ، بەهۆی ئەو خاسیەتە پیسەو کاری تیدەکات ، نمونە ی ئەمە وەکو نمونە ی مارە ، چونکە ژەهرەکی وزەیهکی مە ی بەهێزە تیایدا ، ئەگەر چاوی بە ئۆرمەنەکی کەوت ، هێزێکی تۆرەبونی لێو دەردەچێت و ، پادیت بە چۆنیەتیکی پیسی زیانبەخش و کاری خۆی دەکات ، پێدەچێ جار بە جار چۆنیەتیکی ئەمەندە بەهێز پیت کاریگەری هەبێت لە کەوتنی مندالی کۆرپەلە ی سکی دایکداو ، جار بە جاریش لە کوێرکردنی چاودا کاریگەری دەبێ ، کما قال النبی ﷺ فی الأَبتر ، وذی الطُّفَتین مِّنَ الحَيَّات : إِنَّهُمَا

يَلْتَمِسَانِ الْبَصَرَ، وَيُسْقِطَانِ الْحَبْلَ^(٣٣) واته : پیغمبره‌ری خوا ﷺ سه‌باره‌ت به ماری کوله‌وه‌ییاب و ، بازگ‌فرمویه‌تی : نه‌و‌دوانه‌ جاو‌کویره‌ده‌که‌ن و ، مندال‌له‌ باری‌دایک‌ ده‌به‌ن .

هه‌شیانه : به‌ته‌نها‌ بینین‌کار‌له‌ مرۆف‌ده‌کات‌به‌بی‌هیچ‌په‌یوه‌ندبوونیکی‌به‌و‌که‌سه‌وه ، به‌هۆی‌نۆر‌پیس‌ی‌نه‌و‌نفسه‌و ، چۆنیه‌تیه‌ پیسه‌ کاریگه‌ریه‌کانی ، کاریگه‌ریش‌له‌ سه‌ر‌په‌یوه‌ندبوونی‌جه‌سته‌یی‌نه‌وه‌ستاوه ، وه‌کو‌نه‌وه‌ی‌که‌سانیک‌ی‌که‌م‌زانست‌و‌زانین‌به‌ سروشت‌و‌شهریعت‌وای‌بۆ‌ده‌چن ، به‌لکو‌کاریگه‌ری‌جار‌به‌جار‌به‌په‌یوه‌ند‌بوونه ، جار‌به‌ جار‌به‌پوو‌به‌پوو‌بوونه‌یه ، جار‌به‌جار‌به‌بینینه ، جار‌به‌جار‌به‌ئاراسته‌بوونه‌وه‌ی‌پوچه‌ به‌ره‌و‌لای‌نه‌و‌که‌سه‌ی‌کاری‌تیده‌کات ، جار‌به‌جار‌به‌نزاو‌نوشته‌و‌په‌ناگرته‌نه‌کانه ، جار‌به‌ جار‌به‌خه‌یال‌و‌ئه‌ندیشه‌یه ، بۆیه‌کاری‌نه‌فسی‌چاوپیس‌به‌ته‌نها‌له‌سه‌ر‌بینین‌نه‌وه‌ستاوه ، به‌لکو‌پیده‌چی‌که‌سی‌چاوپیس‌کویره‌بیت ، که‌مشی‌بۆ‌وه‌سف‌کرا ، نه‌فسه‌پیسه‌که‌ی‌کاری‌ تیده‌کات ، نه‌گه‌رچی‌نه‌شی‌بینیبیت ، نۆرۆک‌له‌چاوپیس‌ان‌کار‌له‌خه‌ک‌ده‌که‌ن‌به‌وه‌سف‌و‌ به‌بی‌بینین ، وه‌کو‌نه‌وه‌ی‌خوای‌ته‌الی‌به‌پیغمبره‌که‌ی‌فرمویه : ﴿وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ﴾ [القلم : ٥١] واته : ﴿وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ به‌پاستی‌نزیك‌بوو‌بی‌به‌واکان ﴿لِيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ﴾ هه‌لت‌خلیسکین‌به‌چاو‌(ی‌پیس‌)یان ﴿لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ﴾ له‌کاتیک‌که‌قورئان‌ده‌بیست^(٣٣)، ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ (١) مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (٢) وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ (٣) وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ (٤) وَمِنْ شَرِّ حَاسِرٍ إِذَا حَسَدَ (٥)﴾ [سورة الفلق] واته : ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ ئه‌ی‌محمد ﷺ بلی : په‌نا‌ ده‌گرم‌به‌دروستکاری‌بوونه‌وه‌ر‌(به‌ره‌به‌یان) ﴿مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ له‌زیانی‌نه‌وه‌ی‌که‌

٢٢٦ _ صحیح : أخرجه الحميدي (٦٢٠) ، وأحمد (١٢١ ، ٩ / ٢) (٤٥٢ / ٣) ، والبخاري (١٥٤ / ٤) ، ومسلم (٣٨ / ٧) ، وأبو داود (٥٢٥٢) ، وابن ماجه (٣٥٣٥) ، والترمذي (١٤٨٣) كلهم عن ابن شهاب الزهري عن سالم عن ابن عمر فذكره مرفوعاً .

دروستی کردوه ﴿ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴾ وه له زیانی تاریکی کاتیک که دایی ﴿ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴾ وه له زیانی فووکه ران (جانووکه ران) به گری یاندا ﴿ وَمِنْ شَرِّ حَاسِرٍ إِذَا حَسَدَ ﴾ وه له زیانی به خیل و حسود کاتیک که حسودی بیات^(۲۲۸) بویه لیره دا ناشکرا ده بیټ که هه موو که سبکی چاوپیس نیره ی بریکی چاوجنوکو ، هه موو نیره ی بریکی چاوجنوکیش چاوپیس نی یه .

به لام له بهر نه وه ی که سانی نیره ی بهری چاوجنوک گشتیترن به به راوردی که سی چاوپیس ، بویه په ناگرتن له که سی نیره ی بهر په ناگرتنه له چاوپیس ، به گشتی کاره که شیان تیرگه لیکه له نه فسی که سی نیره ی بهری چاوجنوکو به ره و لای که سی نیره ی برلو و به چاوه وه بوو ده چیت ، جار به جار ده یانینیکیت و جار به جاریش به هه له دا ده چیت ، بویه نه گهر پیکه وتی که سیک بۆوه که هیچ پاریزه ریکی به سه ره وه نه بیټ و ناشکرا بیټ ، کاری تی ده کات ، به دلنیا یی ، به لام نه گهر له باری ناگاداریوون و ناماده بوون بۆ جه نگدا پیکه وتی کربو نه ماشای کرد هیچ پیره ویک نی یه بۆ تیره ریوونی تیره کانی ، کاری تی ناکات و ، پیده چی تیره کانیشی بۆ بگه پینیتته وه ، نه مه ش وه کو تیره اویشتنی هه ستی (الحسی) وایه ، چونکه نه مه له لایه ن نه فس و روحه کانه وه یه و ، تیره اویشتنی هه ستیش له لایه ن جه ستو خیره کانه وه یه . بهرته تیشی بریتیه له به دل بوون و سه رسامبوونی چاوپیس به شته که ، پاشان نه فسه پیسه که ی شوینی ده که وی و ، ئینجا به تیره وانینیک بۆ که سی نیره ی برلوی به رامبه ر ژه ره که ی جیبه چی ده کات ، په تگه پیاو خودی خویشی به چاوه وه بکات ، له وانه یه که سی چاوپیس به بی ویستی خو ی ، به لگو به سهروشت و خو پسکی خه لک به چاوه وه بکات ، نه مه ش خراپترین جوړی مرقایه تیه ، هاوه لانمان _ (ابن القیم) _ له زانایان و جگه له وانیش فهرموویانه : نه و که سه ی به وه ناسرلو بیټ ، پیشه و ده ستبه سه ری ده کات و ، بزوی بۆ ده ریتته وه تاوه کو مردن ، راستیش نه مه یه به دلنیا یی .

به شېك : سه باره ت به چاره سه ركردنی كه سی به چاره وه بوو به نوشته و په ناگرتنه كان

مه به ستیش : چاره سه ری پیغه مبه رایه تیه بو ئه م نه خو شیه ، نه وه ش چه ند جوړیکه ،
وقد روی أبوداود فی سننه عن سهل بن حنیفر ، قال : مررنا بسیل ، فدخلت ، فاغتسلت فیہ ،
فخرجت محموماً ، فتمی ذلك إلى رسول الله ﷺ ، فقال : ((مُرُوا أَبَا ثَابِتٍ يَتَعَوَّذُ)) . قال :
فقلت : یا سیدی والرقي صالحة ؟ فقال : ((لا رقية إلا فی نفس ، أو حمى ، أو لدغ))^(۲۲۹) .

واته : له (سهل) ی کوړی (حنیفر) وه _ خوای لی پازی بیت _ فه رمویه تی :
به لای سیلاویکدا تیپه ربووین ، منیش چومه نیوی و ، خوم شت ، که هاتمه دهر وه (تا)
گرتبومی ، هه والم که یزایه پیغه مبه ری خوا ﷺ ، نه وه بوو فه رموی : ((فرمان بدهن با)
أبا ثابت (نوشته بکات)) (سهل) فه رموی : که ورم ئایا نوشته چاکه ؟ نه ویش
فه رموی : ((له وه چاکتر نابیت که نوشته بو چاوپیس و ، (تا) و ، پیوه دانی
جان هره ره هه رداره کان بکریت)) .

ووشه ی (النفس) ی نیو فه رموده که ، واته : چاو ، ده گوتریت : (أصابت فلاناً نفس)
واته : فلان که س به چاره وه بوو . (النفس) واته : چاوپیس . ووشه ی (اللدغة) ی نیو
فه رموده که واته : پیوه دانی دوشک و به و هاوشیوانه . له و په ناگرتن و نووشتانه ی له
توانادایه نه نجام بدریت : خویندن (المعونتين) و ، سورته ی (الفاتحة) و ، ئایتی (الكرسي)
(و ، هه روه ها زیکرو په ناگرتن و نوشته کانی پیغه مبه ره ﷺ : وه کو : ((أعوذ بکلمات الله
التامات من شر ما خلق)) واته : په نا ده گرم به خوای په روه ردار له خراپه ی

دروستكروهكانى . ((أعينكما بكلمات الله التامة من كل شيطان وهامة ومن كل عن لامة)) *
 واته : په ناتان ددهم به ووشه ته ولوهكانى خوى تعالى له شهيتان و هه رگيانله بريكى زيان
 به خشى خاوهن زدهرو و له چاوپيستیكى لومهكرو .

((أعوذ بكلمات الله التامات التي لا يجاوزهن بر ولا فاجر ، من شر ما خلق وذرا وبرا ، ومن
 شر ما ينزل من السماء ، ومن شر ما يعرج فيها ، ومن شر ما ذرا في الأرض ، ومن شر ما يخرج
 منها ، ومن شر فتن الليل والنهار ، ومن شر طلوق الليل ، إلا طارقاً يطرق بخير يا رحمن)) .

واته : په نا دهگرم به ووشه ته ولوهكانى خوى تعالى كه چاكه كارو خراپه كار ناتوان
 بيبه زینن ، له خراپه ى نه وه ى دروستى كړدوهو ، به ديهان و هيتاونه تيه بوون ، وه له
 خراپه ى نه وه ى له ناسمانه وه داده به زى و ، خراپه ى نه وه ى بوى به رږ دهيته وه ، له
 خراپه ى نه وه ى له زهويدا چيندراوهو ، نه وه ى له زهويه وه به دهرديت ، وه له فيتنه و
 ناشوبه ى شو و پوژ ، وه له هه مو ليده ريكي ده رگا به شو ، مه گه ر لپده ريك بى به خير
 لى بدات نه ى خوى به به زه بى .

((أعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعقابه ، ومن شر عباده ، ومن همزات الشياطين وأن
 يحضرون)) * واته : په نادهگرم به ووشه ته ولوهكانى خوى تعالى له تووپه بوونى و سزادانى ،
 وه له خراپه ى بندهكانى ، وه له دودلى و گومان دروستكړنى شهيتان و ناماده بوونى .

((اللهم إني أعوذ بوجهك الكريم ، وكلماتك التامات من شر ما أنت آخذ بناصيته ، اللهم
 أنت تكشف المغرم والمائم ، اللهم لا يهزم جنك ، ولا يخلف وعده ، سبحانه وبحمده)) .
 واته : په روه رگارا من په نادهگرم به پووى پيرونو ، ووشه ته ولوهكانت له خراپه ى هه مو
 شتيك تو خاوه نيت و ته صرونى پتوه ده كهيت ، په روه رگارا تو لابه رى گونا هه كانى تاوان و
 ياخي بوونى ، په روه رگارا سه ريازانت شكست ناميئن ، په يمانت ناشكيتريت ، پاك و بنگه ردى
 و ستايش بى تويه .

((اَعُوذُ بِوَجْهِ اللَّهِ الْعَظِيمِ الَّذِي لَا شَيْءَ أَعْظَمُ مِنْهُ ، وَبِكَلِمَاتِهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهَا بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ ، وَأَسْمَاءُ اللَّهِ الْحُسْنَى ، مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ ، مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَأَ ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ لَا أُطِيقُ شَرَّهُ ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهِ ، إِنْ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)).

واته : په ناده گرم به پوی گورهی خوی په روه دگار که شتیکی تر له و گوره تر نی یه ، وه به ووشه ته واوه کانی که هه موو که سیکی چاک و خراب لیتی تیپه پ نابین ، وه به ناوه پیروزه کانی ، نه وهی ده یزانم و نه وهی نایزانم ، له خرابه ی نه وهی خولقاندویه تی و دروستی کردوه و هیناویه تیه بوون ، وه له خرابه ی هه موو خاوه ن خرابه یه ک که توانای به رگه کرتنی خرابه کانیم نی یه ، وه له خرابه ی هه موو خاوه ن خرابه یه ک که تو خاوه نیت و ته سپړنی پیوه ده که یت ، په روه دگارم له سه ریڼگه یه کی پاسته .

((اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ، مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ، أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ، إِنْ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)).

واته : په روه دگارا تو په روه دگاری منی و هېچ خوا به کی تر نی یه به هه ق جگه له تو ، پشتم به تو به ستووه و ، تو په روه دگاری عرشې مه زنی ، هه رچی خوی تعالی بیه ویت ده بی و ، هه رچیش نه یه ویت نابیت ، هېچ گورلن و تولنا یه کیش نی یه مه گره له لایه ن خوی په روه دگاره وه ، به زانینی ده وری هه موو شتیکی دلوه ، په روه دگارا من په نات پیده گرم له خرابه ی نه فسی خوم و ، له خرابه ی هه موو شتیکی که تو خاوه نیت و ته سپړنی پیوه ده که یت ، په روه دگارم له سه ریڼگه یه کی پاسته .

((تحصنْتُ بالله الذي لا إله إلا هو ، إلهي وإله كل شيء ، واعتصمتُ بربي ورب كل شيء ، وتوكلتُ على الحي الذي لا يموت ، واستدفعتُ الشرَّ بالحوَل ولا قُوَّة إلا بالله ، حسبي الله ونعم الوكيل ، حسبي الربُّ من العباد ، حسبي الخالقُ من المخلوق ، حسبي الرازقُ من المرزوق ، حسبي الذي هو حسبي ، حسبي الذي بيده ملكوتُ كل شيء ، وهو يُجِير ولا يُجَار عليه ، حسبي الله وكفى ، سَمِعَ الله لمن دعا ، ليس وراءَ الله مرمى ، حسبي الله لا إله إلا هو ، عليه توكلتُ ، وهو ربُّ العرشِ العظيم)).

واته : قه‌ل‌به‌ندیم به خوای تعالی ک‌ردووه که هیچ خ‌وا‌یه‌کی تر نیه به‌ه‌ق جگه لهو ، خ‌وا‌وه‌ندی من و خ‌وا‌وه‌ندی هه‌موو شتی‌ک ، وه په‌ناده‌گرم به په‌روه‌ردگارم و په‌روه‌ردگاری هه‌موو شتی‌ک ، وه پشتم به ست به زیندوویه‌ک که هه‌رگیز نامریت ، وه به گوته‌نی هیچ گ‌و‌ران و توانایه‌ک نیه مه‌گه‌ر به خ‌وا‌وه خ‌راپه له خ‌ۆم ئورده‌خه‌مه‌وه ، هه‌ر خ‌وام به‌سه که پشت پی به‌ستراویکی چاکه ، خ‌وام به‌سه به‌بی به‌نده‌کان ، خ‌ولقینه‌رم به‌سه به‌بی خ‌ولقینه‌راوه‌کان ، پ‌ۆزیده‌رم به‌سه به‌بی پ‌ۆزی دراوه‌کان ، به‌سمه ئه‌وه‌ی که به‌سمه ، به‌سمه ئه‌و زاته‌ی که فه‌رمانه‌وایی هه‌موو شتی‌کی به‌ده‌سته‌و ، وه په‌نای هه‌موو که‌س ده‌دات و که‌س لهو په‌نا نادریت ، هه‌ر خ‌وام به‌سه و هیچی تر ، خوا گو‌ی‌بیستی ئه‌وانه‌یه که نزا ده‌که‌ن ، پاش په‌روه‌ردگار هیچی تر نی یه بک‌ریت به مه‌به‌ست ، به‌سمه ئه‌و خ‌وا‌یه‌ی که هیچ خ‌وا‌یه‌کی تر نی یه به‌ه‌ق جگه لهو ، پشتم پی به‌سته‌و ، په‌روه‌ردگاری عه‌رش مه‌زنه .

وه هه‌ر که‌س ئه‌م نزاو دوعاو په‌ناگرتنه‌نه تاقیکاته‌وه ، ئه‌ندازه‌ی سو‌بو که‌ک و ، زۆر پی‌ویستبوونی بۆ ده‌رده‌که‌ویت ، قه‌ده‌غه‌ی ئه‌وه ده‌کات که کاریگه‌ری چاوپیس به‌ م‌ۆ‌ف بگات ، پاش گه‌شتنیشی به‌ م‌ۆ‌ف هه‌لده‌ستیت به‌ دورخسته‌وه‌ی ئاسه‌واری ، به‌ گو‌یره‌ی به‌ه‌یزی باوه‌پ‌وونی بی‌زه‌ره‌که‌ی و ، به‌ه‌یزی‌وونی نه‌قسی و ، ئاماده‌بوونی و ، به‌ه‌یزی پشت به‌ستنی و جی‌گ‌یری دل‌یی ، چونکه ئاشکه‌رایه کاریگه‌ری و ه‌یزی چه‌ک به‌و که‌سه‌یه که ده‌یه‌او‌ی‌زیت .

به شیک : سه بارهت به و شتانهی به چاودوه بوونی پی دورد خریته وه :

ئه گهر که سی چاوپیس ترسا چای زیان به که سی به رامبه ری بگه یه نیت ، با زیانی چای نورخانه وه به گوتهی : (اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيْهِ) واته : په روهر دگارا فره به ره که ت برشیننه به سه ریدا ، نه وه بو پیغه مبه ری خوا ﷺ به (عامر) ی کوپی (ربیعة) ی فره موو کاتیک که (سَهْل) ی کوپی (حنیف) ی کرد به چاوه وه : (اَلَا بَرَكْتَ) واته : نه ی بۆ نه تگوت : په روهر دگارا فره به ره که ت برشیننه به سه ریدا .

هه روها له و نزیانه ش که چاوپیسی پی نور ده خریته وه گوتهی : (مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) واته : هه رچی خوی تعالی بیهوی هه ره وه ده بی و هه موو توانایه کیش هه ره به ده ست خوی په روهر دگاره .

هه روها ده توانریت نوشته که ی (جبریل) _ علیه السلام _ به کار به یتریت که نیمامی (مسلم) له (صحیح) هه کیدا ده یگتریت وه ده فره میت : عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ جِبْرِيلَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَا مُحَمَّدُ اسْتَنْكَيْتَ ؟ فَقَالَ : ((نَعَمْ)) ، فَقَالَ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللَّهُ يَشْفِيكَ ، بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ^(۲۳۰).

واته : له (أبي سعيد الخدري) وه _ خوی لی پلزی بیت _ فره موو یتهی : (جبریل) _ علیه السلام _ هاته خزمتهی پیغه مبه ری خوا ﷺ و فره مووی : نه ی محمد نازارت هه یه ؟ نه ویش فره مووی : ((به لی)) ، نه وه بو (جبریل) _ علیه السلام _ فره مووی : به ناوی

۲۳۰ _ صحیح : أخرجه أحمد (۲ / ۲۸ ، ۵۶ ، ۵۸ ، ۷۵) ، وعبد بن حميد (۸۸) ، ومسلم (۷ / ۱۳) ، وابن ماجه (۳۵۲۳) ، والترمذي (۹۷۲) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (۱۰۰۵) ، كلهم من طريق أبي بصرة عن أبي سعيد فذكره .

خولوه نوشتەت بۆ دەخوینم ، له هەموو شتێك ئازارت بدات ، له خراپەى هەموو نەفسێك یا چاوپێسیكى ئێرەبى بەرخوا شیفات بدات ، بەناوى خولوه نوشتەت بۆ دەخوینم .

كۆمەلێك له پێشین وای بۆ دەچن ئایەتى قورئانى بۆ بنوسریت و بکریته نێو ئاوه‌وه‌و ، بیخواته‌وه . (مجاهد) ده‌لیت : هه‌یچى تێدا نی یه قورئان بنوسریت و ، له ئاودا بیخواته‌وه ، نه‌خۆشه‌که بیخواته‌وه ، هه‌ره‌وه‌ها له (أبی قلابَة) شه‌وه هه‌مان شت باسکراوه ، دیسان باسکراوه که (ابن عباس) _ خوا له خۆی و باپیشی پلزی بیّت _ فەرمانیدا چه‌ند ئایه‌تیک له قورئان بۆ ژنیک که منالَبوونی ناستەم و گران بوو بنوسریت و ، پاشان له نێو ئاودا بیخۆنه‌وه‌و بیخواته‌وه . (ایوب) ده‌لیت : (أبی قلابَة) م بینى چه‌ند ئایه‌تیکى قورئانى نووسی و پاشان له نێو ئاودا شتى و دای به پیاویك بیخواته‌وه که ئازاریکی هه‌بوو .

به‌شیک : سه‌باره‌ت فەرمان دان به چاوپێس به شتتى بن هه‌نگل و هه‌موو شوینه پیچه‌کانى جه‌سته‌ی ولاکانى و ناوودى (الإزار) هه‌کەى :

هه‌موو ئەوانه‌ی سه‌ره‌وه به دوو گوشتار لێك درلونه‌ته‌وه : یه‌که‌میان : مه‌به‌ست به‌وانه‌ی سه‌ره‌وه ئەندامه‌کانى زاورتییه . دووه‌میان : لای پاستى (الإزار) هه‌کەیه‌تى له ناوه‌وه که یه‌که‌سه‌ر به‌ر جه‌سته ده‌که‌ویت ، پاشان له کاتی‌که‌دا که‌سى به چاوه‌وه بوو بى ئاگابى ده‌پشێنریت به سه‌ریدا ، ئەمه‌ش شتیکه چاره‌سه‌ی پزیشکانى پى نه‌گه‌شتوو ، وه ئەو که‌سى که نکۆلی لێده‌کات ، یاخود گاته‌ی پى ده‌کات ، یاخود لێى به گومانه ، یا ته‌نها تاقیده‌کاته‌وه‌و له‌و بڕوايه‌دا نی یه سوودی بۆ هه‌بیّت ، هه‌موو ئەم جۆره که‌سانه سوودی لى نابینن .

حیکمەت و دانایی خوشتن :

باشه ئەگەر لە سروشتدا چەند خاسیەتێک هەبێ و ، هەرگیز لە لایەن پزیشکانەوه هۆکانی نەزانرێت و ، بەلایانەوه لە ئەندازەی سروشت بەدەرەو بە خاسیەت کار دەکات ، ئیتر بۆ کەسە گومراو نەفامەکانیان نەگۆلی لە خاسیەتە شەریعیەکان بکەن ، لە گەڵ ئەوهی کە چارەسەرکردن بەم خۆشتنە ئەقل و ژیری تەندروست شایەتی بۆ دەدەن و ، دانی پێدا دەنێن ، ئەوەتا (تریاق)ی^(۳۳) ژەهری مار لە گۆشتەکیدایەو ، چارەسەری نەفس تووڕە ، بە هیۆرکردنەوهی تووڕەبۆنەکیەتی و ، دامرکاننەوهی گرمیەکیەتی بەوهی کە دەستت لە سەری دانینی و دەستی پیاھیتی ، نمونەی ئەمەش وەکو نمونەی پیاویکە مەشخەڵیکی ناگری بەدەستەو بێ و ، بیهۆیت بۆ قوی فەقێ بدات و ، هەر بە دەستی پیاوێکەو ئاوت بە سەردا پشاند تا کوژایەو ، بۆیە فەرمان درایە چاوپیس بگێت : (اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيْهِ) بۆ ئەوهی بە نزاو دوعا ئەو چۆنیەتیە خراب و پیسە دورخاتەوهو کاریگەری لە سەر بەرامبەرەکی نەبێ کە لە پاستیدا چاکەشە بۆ کەسی بەرامبەر ، چونکە دەرمانی شت بە دژەکی دەبێ . وە لە بەر ئەوهی کە ئەم چۆنیەتیە خراب و پیسە لە جێگە نەرم و تەنکەکانی جەستەدا بەدەردەکەوێت ، چونکە دەیهوێت تێپەرێ و ، لە جێگە پێچەکانی جەستەو ، ناوہە (الإزار) نەرمتر و تەنکتر نائۆزێتەو ، بەتایبەت ئەگەر مەبەست بە هەموو ئەوانە ئەندامەکانی زاونێ بێت ، ئەوا لە هەمووی ناسکترو تەنکترەو لە هەمووشی ئامادەترە بۆ تێپەرپوون ، بۆیە ئەگەر بە ئاو بیشوات ، کارو کاریگەری پوچ دەبێتەو ، لە لایەکی تریشەوہ پوچە شەیتانیەکان پەسپۆن بەم جێگانەی جەستەو .

مەبەست : ئەوێکە شەشێ بە ئاو ناگریەکی دادەمرکێنێتەو ، ئەو ژەهریەشی ناھێڵێت .

۲۳۱ _ تریاق : دەرمانێکی ئاوێتەو ، (ماغیس) دایەتتاو ، پاشان (اندروماخیس)ی دێرین بە زیادکردنی گۆشتی مار بۆ دەرمانەکە تەلوی کرپووە ، بە شێوەیەکی میکانیکی ناھێڵێت ژەھر لە گەدو پێخۆلەوہ هەلمرزێت ، پروانە : الفاموس المحیط للفیروزئابادی ، وەرگێژ .

ههروهه ها شتیکی تریشی تیدایه : بریتیه له گه یاندنی ئاسه واری شتن بۆ دل له ته نکتیرین جیگه کانی جهسته وه ، که به به راوردی جیگه کانی تر له هه مووی خیراتر نه و ئاسه واره تیده په پینیت و ، نه و ئاگری و ژه هریه ده کوژیتیه وه ، که سی به چاوه وه بوو چاک ده بیته وه ، نمونه ی نه مه وه کو نمونه ی جانه وهره ژه هراویه کانت ، نه گه ر بکوژین دوی نه وه ی هه لده ستن به پیوه دانی که سیک ، کاریگری پیوه دلنه که که م ده بیته وه ، هه ست به حه وانه وه ده کات ، چونکه جانه وهره که هه ر خۆی یارمه تیده ری زیاد کردنی ئازاره که شه دوی پیوه دان و ، نه و زیاده ئازاره یارمه تیده ره ش ده که په نیت به که سی پیوه دراو ، بۆیه نه گه ر بکوژیت ، ئازاره که که م ده بیته وه ، نه مه له زۆر که سی پیوه دراوه و به یئراوه ، ههروهه ها نه وه جیگه ی دلخۆشبوونی که سی پیوه دراوه ، ساری پژیوونی دلیه تی به کوشتنی دوزمه که ی ، نه و جا سروشتی که سی پیوه دراو به هیز ده بی و ، دوردیه خاته وه .

به گشتی . خۆشتنی که سی چاوپیس هۆکاریکی کاریگره بۆ لادانی نه و باره ی لیوه به دهر دیت ، به سوود تریش ده بی نه گه ر نه فسی راهاتیت له گه ل نه و باره چاوپیسیدا .

نه گه ر گوترا : هۆکاری شتنی نه و شوینانه ی که سی چاوپیس زانرا ، نه ی هۆکاری پشانندی ئاوه که ی به سه ر که سی به چاوه وه بودا چی به ؟

ده گوتريت : نه و ئاوه ی که ئاگری که سی چاوپیس پی کوژیترا به وه ، نه و باره چاوپیس به خراپه ی له سه ر پوچکرا به وه ، به هه مان شیوه نه و ئاگریه ی که تووشی که سی به چاوه وه بوو به ده کوژیتیه وه ، ئاسه ولر له سه ر شوینی کارتیکراوی که سی به چاوه وه بوو لاده بات ، پاش په یوه ندبوونی ئاوه که له گه ل جهسته ی که سی کارتیکه ری چاوپیسدا ، نه و ئاوه ی که ئاسنی پی ده کوژیتیه وه به شداره له پیکهاتنی چه ندین دهرمانی سروشتیداو پزیشکان باسیان کردوه ، نه وه ئاوه ی که ئاگری که سی چاوپیس کوژانده وه ، نکۆلیی ناکریت که به شدار بیت له دهرمانیکدا شیاوی نه م نه خۆشیه بیت .

به گشتی . پزیشکیتی پزیشکان و چاره سهریه کانیان به به راوردی پزیشکیتی پیغه مبرایه تی ، وه کو پزیشکیتی سؤفیه نه زلنه کانه به به راوردی پزیشکیتی نه وان ، به لگو که متریش ، چونکه جیاوازی نیوان نه وان و پیغه مبران گهره یه و ، گهره تریشه له و جیاوازی له نیوان نه وان و سؤفیه کانداهیه ، به ئاستیک مرقف نه اندازه که ی نه زانیوه ، نه و په یمانه برایه تیه شمان بق پوون بۆته وه که له نیوان شهرع و دلنایدایه ، که هیچ کامیشیان دژیه به ویترنی یه ، خوی په روه ریدگاریش به ویستی خوی پیتنمووی ههرکه سیک ده کات بق رینگه ی راست و ، هه موو ده رگا کانیش ده کاته وه به رامبر به وانیه به رده وام له ده رگای سهرکه وتن دده دن ، نیعمه تی فراوان و ته الو ، به لگه ی به میزی پیته بق به نده کانی .

به شیک : سه باره ت به داپوشینی نه و خوورموشته چاک و باشانه ی مه ترسی به چاووه بوونی لیده کړیت به ههر شتیک لینی دورخاته وه :

ديسان له و چاره سهریانه ی به کاردیت بق خۆپاراستن ، داپوشینی نه و خوورموشته چاک و باشانه یه که مه ترسی به چاووه بوونی لیده کړیت و ، به ههر شتیک لایه ریت ، پیشه وا (البغوي) له کتیبی (شرح السنة) دا فهرمه وویه تی : (عثمان) _ خوی لی پازی بیت _ مندالیکي جوانی به دیکرد ، نه وپوو فهرمووی : (دَسْمُوا مُنْتَه ، لثَلَا تُصِيبُهُ الْعَيْن) واته : چاله بچوکه که ی چه ناکه ی رهش بکن بق نه وه ی به چاووه نه بی .

هه روه ها پیشه وا (الخطابي) له کتیبی (غریب الحديث) دا فهرمه وویه تی : (عثمان) _ خوی لی پازی بیت _ مندالیکي بینی تووشی به چاووه بوونی ده بی ، فهرمووی : (دَسْمُوا مُنْتَه) ، (أبو عمرو) ده لیت : سه باره ت به و فهرمایشته ی (عثمان) له (أحمد) ی کوپی (یحی) م پرسسی ، گوئی : مه بهستی به ووشه ی (النونة) واته : نه و چاله بچوکه ی له چه ناکه دایه . (التدسیم) واته : رهشکردن . به گشتی مه بهستی نه و به بو چاله بچوکه که ی چه ناکه ی رهش بکن بق نه وه ی به چاووه نه بیت . هه روه ها فهرمووی : له م باره وه خاتوو (

عائشة (_ خوای لی پازی بیت _ فرموویتهی : أن رسول الله ﷺ خطب ذات يوم ، وعلى رأسه عمامة دَسْمَاء^(۳۳) واته : بِرُؤْيِكَ يَتَغَمَّبُهُ رِي خَوَا ﷺ ووتاری ده خوینده وهو میزه ریکی چهورو پهشی به سه ره وه بوو ، واته : به لگهی ده هینایه وه له سه ووشهی (الدَسْمَاء) ،
 نالیره شه وه شاعیریک گوفتاره که ی وه رگرتوه که ده لیت :

مَا كَانَ أَخْوَجَ ذَا الْكَمَالِ إِلَى عَیْبِ يُوقِيهِ مِنَ الْعَيْنِ
 واته :

خاوهن سیفاتی ته واپیویستی به که موکو پداریک نه بوو له چاو بیپاریزیت

به شیک : سه بارهت بهو نوشتانه ی چاوپیس دگیړنه وه :

له نوشتانه ی چاوپیس دگیړنه وه نه وه به که له (أبي عبدالله السَّاجِي) وه باس ده کړیت ، که و له سه فره ریکیدا به سه ووشتریکی جولنه وه بوو ، که بۆ حاج یاخود بۆ غه زا ده جوو ، له نئو په فیه کانیشیدا پیاویتی چاوپیس هه بوو ، که ته ماشای شتیکی ده کرد که م جار نه یده هه وتاند ، به (أبي عبدالله) یان گووت : ووشتره که ت له چاو پیسه که بیپاریزه ، گوئی : هیچ ریگه یکی نی به به ووشتره که م بگات ، گوفتاره کانی (أبي عبدالله) که نریزه چاوپیس که ، نه وه بوو چاوپیس که له کانتیکدا تاماده نه بوونی (أبي عبدالله) ی به هل زانی ، هاته لای کوپانی ووشتره که و ، ته ماشایه کی ووشتره که ی کرد ، به کسه ووشتره که و تیکچوو و کهوت ، (أبي عبدالله) هاته وه ، هه والیان پیدا که چاوپیس که چاوی له ووشتره که ی داوه ، نه وه تا ده بیینی که وتوه ، گوئی : شوینی نه و پیاویم پیشان بدن . پیشان درا ، نه وه بوو ،

۲۳۲ _ لم أجده من حديث عائشة . وأخرج أحمد (۱ / ۲۳۳ ، ۲۸۹) ، والبخاري (۲ / ۱۴) (۴ / ۲۴۸) ،
 (۵ / ۴۳) والترمذي في الشمائل (۱۱۸) كلهم عن عبدالرحمن بن سليمان بن حنظلة بن الغسيل قال : سمعت عكرمة
 عن ابن عباس قال : خرج رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ، في مرضه الذي مات فيه بملحفة ، قد عصب بعصابة
 دسما ۰۰۰ والرواية المذكورة إنما هي رواية أحمد (۱ / ۲۳۳) عن ابن عباس .

به سه ریه وه وه ستاو ، گوتی : بسم الله ، حَبَسْ حَابَسْ ، وَحَجَرْ يَابَسْ ، وَشَهَابٌ قَابَسْ ، رَدَّتْ عَيْنَ الْعَائِنِ عَلَيْهِ ، وَعَلَى أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيْهِ ، ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴾ (۳) ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿ (۴) ﴾ [الملك : ۳ - ۴] واته : گرتنیک گرتویهك ، به رده ووشكك ، گروینوسکی تاگره وه رگیراوێك ، چاوپیسى نه كه سه بگه پیتته وه بۆ خۆی و ، بۆ خۆشه و یسترین كهس به لایه وه ، ئینجا نه ئایه تانه ی سه ره وه ی خویند ، واته : ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ﴾ چاو بگێره و وورد به ره وه بزانه ﴿ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴾ ئایا هیچ ناته وایه كه ده بینیت . ﴿ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ ﴾ دوباره چاو بگێره ﴿ كَرَّتَيْنِ ﴾ یه كه له دواى یه كه ﴿ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا ﴾ چاوت به پرسیواى و ناتو میدی ده گه پیتته وه بۆ لای خۆت ﴿ وَهُوَ حَسِيرٌ ﴾ وه نه (چارهت) مانده وه تا ته تی چوووه ^(۳۳) ته وه بوو گلینه ی چاوپیسه كه هاته دهره وه ، ووشتره كهش به ساغی ههستا ^(۳۴).

به شیک : سه بارهت به وه ی كه پیغه مبه ری خوا ﷺ به نووشته ئیلاهییه كان

چاره سه ری گشتی بۆ هه موو ئازاره كان ده كرد :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِهِ " : مِنْ حَدِيثِ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : ((مَنْ اشْتَكَى مِنْكُمْ شَيْئًا ، أَوْ اشْتَكَاهُ أَخٌ لَهُ فَلْيَقُلْ : رَبَّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ ، تَقْدَسَ اسْمُكَ ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ كَمَا رَحِمْتَكَ فِي السَّمَاءِ ، فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي

۲۳۳ - مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی ته فسریری قورئان .

۲۳۴ - له فهتوای ژماره (۱۹۶۳۵) ۱۵ ، (اللجنة الدائمة) ی تاییهت به زانا یانی وه لاتنی سعودیه و بۆ وه لامدانه وه ی پرسپاریك كه سه بارهت بهم مه سه له یه ئاراسته یان كرابوو فهرموویانه : نه م گوفتاران ه جیگر نه بووه نه له پیغه مبه ری خوا وه _ صلى الله عليه وسلم _ و نه له هاوه له به پیزه كانیشه وه ، به لامانه وه هیچ بنه په تیکی نی یه و ، ووشه كانیشی نامۆیه و ، چاره سه ری چاوپیسى و به چاره وه بونیش به ئایه ته كانی قورئان و نووشته و نزار دوعا كانی پیغه مبه ری خوا ده بیئت _ صلى الله عليه وسلم _ ، وه رگیر .

الْأَرْضِ ، وَاغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَخَطَايَانَا أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ ، أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ ، وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجَعِ ، فَيَبْرَأُ بِإِذْنِ اللَّهِ (٢٣٥)

واته : له (أبي الدرداء) دهو _ خوائ لی پازی بیت _ فهرمووی تی : گویبستی پیغه مبهری خوا بووم ﷺ دهیغه رموو : ((هرکس له ئیوه نازاریکی هه بوو ، یاخود براکی نازاریکی بۆ ده برپی با بلیت : په روه دگارمان نهو خوا به به که له ناسماندایه ، ناوه جوانه کانت به پاک و پیروژ پاده گرین ، فهرمانت له زهوی و ناسماندا به رده وامه و جیبه جی ده کریت وهکو نه وهی به زهوی و په حمهت له ناسماندا فهرام کردوه ، ناوش به زهوی و په حمهت له سهر زهویدا زیادو فهرام بکه ، له تاوانی گه وهی به نه نقه ستمان و له تاوانه بجوکه کانمان خوش به ، تر په روه دگاری پاکان و چاکه کانی ، نهوانی وازیان له تاوان سهر پیچی هیناوه ، په حمهت و به زهیه کی خوت و ، شیفایه که له شیفاکانی خوت به سهر نه م نازاره دا دابه زینه ، ئیتر به ئیزنی خوائ تعالی چاک ده بیته وه)) .

صَحِيحُ مُسْلِمٍ " عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، أَنَّ جَبْرِيلَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ اشْتَكَيْتَ ؟ فَقَالَ : ((نَعَمْ)) ، قَالَ جَبْرِيلُ ﷺ بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللَّهُ يَشْفِيكَ ، بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ (٢٣٦) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) دهو _ خوائ لی پازی بیت _ فهرمووی تی : (جبریل) _ عليه السلام _ هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و فهرمووی : نهی محمد نازارت هه به ؟ نهویش فهرمووی : ((به لی)) ، نهو هه بوو (جبریل) _ عليه السلام _ فهرمووی : به ناوی

٢٣٥ _ ضعيف : أخرجه أبو داود (٣٨٩٢) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٣٨) كلاماً عن محمد بن كعب عن فضالة بن عبيد عن أبي الدرداء فذكره ، وأخرجه النسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٣٧) عن محمد بن كعب عن أبي الدرداء نحوه ولم يذكر فيه فضالة بن عبيد .

٢٣٦ _ صحيح : أخرجه مسلم (٢١٨٦) .

خواوه نوشتەت بۆ دەخوینم ، لە هەموو شتێک ئازارت بدات ، لە خراپەیی هەموو نەفسێک یا چاوپێسیکی نێرەیی بەرخوا شیفات بدات ، بەتاوی خواوه نوشتەت بۆ دەخوینم .

ئەگەر گوترا چ دەلێن دەربارەی ئەو فەرموودەیە کە ئیمامی (أبو داود) دەیگێڕێتەو : ((لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَى)) ؟ واتە : ((نوشتەکردن نی یە مەگەر بۆ دورخستنه‌وه‌ی بەچاوه‌وه‌بوون یاخود جانه‌وه‌ره ژه‌هرداره‌کان)) .

بۆ وه‌لامه‌که‌ی ده‌لێن : ئەو فەرموودەیه قەدەغەیی شیاویتی نووشتەکردن ناکات بۆ بواره‌کانی دیکە ، چونکە مەبەست بە فەرموودەکه ئه‌وه‌یه که : نوشتەکردن شایسته‌ترو به‌که‌ك تره که بۆ چاوپێسی و پێوه‌داننی جانه‌وه‌ره ژه‌هرداره‌کان بکریت بەبەرلوردی بواره‌کانی تر . میانەو شیاوێزی فەرموودەکه به‌لگه‌ی سه‌ر ئهم شته‌ن ، چونکە (سَهْل) ی کوپی (حَنِيف) کاتی که به‌چاوه‌وه‌بوو فەرمووی : (أَوْ فِي الرُّقَى خَيْرٌ ؟ فَقَالَ : لَا رُقِيَّةَ إِلَّا فِي نَفْسٍ أَوْ حُمَى) واتە : فەرمووی : گه‌ورهم ئایا نووشتە چاکه ؟ ئه‌ویش فەرمووی : ((له‌وه چاکتر نابێت که نوشتە بۆ چاوپێسی و ، پێوه‌داننی جانه‌وه‌ره ژه‌هرداره‌کان بکریت)) . هه‌روه‌ها تیکرای فەرموودەکانی نووشتە گشتی و تایبه‌ته‌کان په‌نجه بۆ ئه‌وه پاده‌کێشن

وَقَدْ رَوَى أَبُو دَاوُدَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : ((لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ ، أَوْ حُمَى ، أَوْ دَمٍ يَرْقَى))^(۳۳۷)

واتە : (أنس) _ خۆی لێ پازنی بیٔ _ فەرموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی : ((له‌وه چاکتر نابێت نووشتە بۆ به‌چاوه‌وه‌بوون ، یا پێوه‌داننی جانه‌وه‌ره ژه‌هرداره‌کان ، یا بۆ وه‌ستانه‌وه‌ی خوێن به‌ریونی لووت بکریت)) .

وَفِي "صَحِيحِ مُسْلِمٍ" عَنْهُ أَيْضًا : رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الرِّقَةِ مِنَ الْعَيْنِ ، وَالْحَمَةِ ، وَالنَّمَلَةِ^(٢٣٨) .

واته : (انس) _ خَوای لى پازى بىته _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ مۆله تی داوه نوشته بکریته بۆ به چاوه وه برون و ، پیوه دانى جانه وه ره ژه هرداره کان و ، شهو برین و زامانه ی له لاکانى مۆفدا دروست ده بن .

به شیک : سه بارهت به وهی که پیغه مبهری خوا ﷺ چارمه ر و نووشته ی بۆ که سی پیوه دراو دمکرد به خویندنی سوره تی (الفاتحه) :

أَخْرَجَا فِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرَةٍ سَافَرُوها حَتَّى تَزَكُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ ، فَاسْتَضَافُوهُمْ ، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ ، فَلَدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ ، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ : لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرِّهْطَ الَّذِينَ تَزَكُوا لَعَلَّهُمْ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ ، فَأَتَوْهُمْ فَقَالُوا : يَا أَيُّهَا الرِّهْطُ إِنْ سَيِّدَنَا لَدِغَ ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ ؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ ، نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْقِي ، وَلَكِنْ اسْتَضَفْنَاكُمْ ، فَلَمْ تُضَيِّفُونَا ، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا ، فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ ، فَاَنْطَلَقَ يَتَقَلُّ عَلَيْهِ ، وَيَقْرَأُ : ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ، فَكَانَ مَا أَنْشَطَ مِنْ عَقَالٍ ، فَاَنْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلْبَةٌ ، قَالَ : فَأَوْفَرُوهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ اقْتَسِمُوا ، فَقَالَ الَّذِي رَقِيَ : لَا تَفْعَلُوا حَتَّى تَأْتِيَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَتَذْكُرْ لَهُ

الَّذِي كَانَ ، فَنَنْظُرُ مَا يَأْمُرُنَا ، فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرُوا لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ : ((وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهُا رُقِيَّةٌ ؟)) ثُمَّ قَالَ : ((قَدْ أَصَبْتُمْ لِقِسْمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا))^(٢٣٩)

واته : له (أبي سعيد الخدري) كه _ خواي لي پازي بيت _ فهرموويه تي : چند كه سيك له هاوه لاني پيغه مبهري خوا ﷺ له سه فهريكدا به ريكه وتن تا لاي خيلاك له خيله كاني عه ره بدا دابه زين ، داواي ميوانداريان ليكردن ، به لام به ميوان وهريان نه گرتن ، كه وهري خيله كه پيوه ي درا ، به هه موو شتيك هه وليان بوذا هيچ شتيك سووي بؤ نه بوو ، كه سانيكيان گوتيان : نه گهر بچونايه ته لاي نهو چند كه سه ي لاتان دابه زيون به شكو لاي كه سيكيان شتيك هه بيت ، نه وه بوو چونه لايان و گوتيان : نه ي نه م كومه له خه لكه كه وه ره كه مان پيوه ي دراوه و ، به هه موو شتيك هه ولمان بؤ دلو به لام بيتسوود بوو ، تايا به لاي به كيخانه وه شتيك دهست ده كه وي ؟ كه سيكيان فهرمووي : به لي سويند به خوا من نوشته ده كه م ، به لام داواي ميواندايمان ليكردن و ، به ميوان وهرتان نه گرتين ، بؤيه دلنيابن نوشته ي بؤ ناكه م تا كرپيه كمان بؤ دانه نين ، نه وه بوو له سه ر پانيك مه له گه لياندا ريكه وتن ، بؤيه كه سيكيان راپه ري و تقي به شوييني پيوه دلنه كه دا ده كرو ، ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ده خويند ، تا واي ليها ت وه كو نه وه ي له پيوه نديك نازاد كرابي ، نه وه بوو دهستي به رويشتن كردو هيچ نه خوشي به كي نه مابوو ، گوتي : نهو كرپيه ي له سه ر ريكه وتن بيانده ني ، كه سانيك له هاوه لان فهرموويان با دابه شي بكه ين ، به لام نهو هاوه له ي نوشته كه ي كرد فهرمووي : نهو كاره نه كه ن تاوه كو ده چينه وه خزمه تي پيغه مبهري خوا ﷺ و نه وه ي پويدا بؤي ده گيرينه وه و ، ته ماشا ده كه ين چ فرمانيكيان پي دهكات ، پاشان هاتنه وه خزمه تي پيغه مبهري خوا ﷺ نه وه يان

٢٣٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٤٤) ، والبخاري (٣ / ١٢١) (٧ / ١٧٠ ، ١٧٣) ، ومسلم (٧ /

١٩ ، ٢٠) ، وأبو داود (٣٤١٨ ، ٣٩٠٠) ، والترمذي (٢٠٦٤) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٢٨)

(١٠٢٩) كلهم من طريق أبي بشر جعفر بن إياس ، عن أبي المتوكل عن أبي سعيد الخدري فذكره .

بِقَیِّمِ رَایِهِ وَهُوَ نَویسِ فَهَرَمُوی ((چُون زانیو ته سوره تی (الفاتحة) نوشته یه)) پاشان
 فَرَمُوی : ((بِنِكاوتانه بچن دابه شی بكن و به شكیش بَق من دابنِین)) .

وَقَدْ رَوَى ابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ عَلِيٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((خَيْرُ الدَّوَاءِ
 الْقُرْآنُ)) (٢٤) .

واته : ئیمامی (علی) _ خَوای لای پازی بیّت _ فَرَمُوییه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
 فَرَمُوی : ((خَیترین و چاکترین دهرمان قورئانه)) .

ناشکرایه هندی گوفتار خاصیه ت و سوووبو که لکی تا قیقراوه ی هیه ، نه ی گوفتاری
 خَوای تعالی ده بیّ چُون بیّ ؟ ، که فه زلی داوه به سه ره موو گوفتاری کدا ، وه کو نه وه ی
 فه زلی خوی داوه به سه ره موو خولقینراوه کانیدا ، بۆیه گوفتاره کانی شیفاده ری ته واوه ،
 هۆکاری ته واوه بَق دوریوون له هه له و تاوان ، نورو پوناکی پینمایکاره ، به زه ی و په حمه تی
 گشتیه ، که نه گهر دابه زینرایه سه ره چیا به ک ده شکیت و سه ق ده بات له به ر که وره یی و
 شکومه ندی ﴿ وَنَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴾
 [الإسراء : ٨٢] واته : ﴿ وَنَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ ﴾ وه له م قورئانه دا ده نئیرینه خواره وه ﴿ مَا هُوَ
 شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ نه وه ی که شیفاو میهره باتیه بَق به روا داران ﴿ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا
 خَسَارًا ﴾ به لام (هاتنی نه م قورئانه) بَق سه م کاران هیچ زیاد ناکات بیتجه له و سه ساره ت
 مه ندی (٢٤١) ، واتای ئایه ته که نه وه ده به خشیت که له په گزی نه م قورئانه ی دابه زاندوه بَق
 شیفابه خشین ، نه ک هه ندی له قورئانه که شیفابه خش بن به لکو هه مووی شیفابه خشه . نه مه
 پاسترینی دوو بۆچونه له م باره وه ، نه مه ش به هاوشیوه ی گوفتاریه تی له ئایه تیکی تردا که
 ده فه رمیت : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ [الفتح : ٢٩]
 [واته : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ ﴾ خوا به لئینی داوه ﴿ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ ﴾ به وانه یان که

٢٤٠ _ إساده صعیف : أخرجه ابن ماجة (٣٥٧١) ، وضعه الألبانی فی ضعیف الجامع (٢٨٨٥) .

٢٤١ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

باوه‌ریان هیناوه‌و کرده‌وی چاکیان کردوه ﴿مَغْفِرَةً وَأَجْراً عَظِيماً﴾ به لیبوردن و پاداشتی گه‌وره (که به‌هسته) ^(۳۱۷) ، هه‌مووشیان له‌وانه‌ن که باوه‌ریان هیناوه‌و کرده‌وی چاکیان کردوه . نه‌ی سوره‌تی (الفاتحة) ده‌یی چۆن بی ؟ ، که نه‌له قورئان و ، نه‌له ته‌ورات و ، نه‌له ئینجیلیشدا به‌هاوشیوه‌ی دانه‌به‌زیوه ، که مانای هه‌موو کتێبه‌کانی خوا له خۆده‌گریت .

باسی بنه‌په‌تی ناوه‌کانی په‌روه‌ردگار و کۆکه‌ره‌وه‌ی له خۆده‌گریت ، وه‌کو : (الله) ، (الرب) ، (الرحمن) . جیگیرکردنی ده‌ره‌نجام و پلاژی زیندوبونه‌وه له خۆده‌گریت .

باسی هه‌ردوو جۆره‌که‌ی په‌کتاپه‌رستی : په‌کتاپه‌رستی په‌روه‌ردگاریتی و ، په‌کتاپه‌رستنی ئولوهیه‌تی تێدایه .

باسی پێویست بوون به‌ خوای تعالاوه‌ ده‌کات ، سه‌باره‌ت به‌ داواکردنی یارمه‌تی و داواکردنی پێنموویی و ، تایبه‌تکردنی خوای په‌روه‌ردگار به‌وه‌وه .

باسی چاکترین و به‌سوودترین و پێویستیتترین جۆره‌کانی نزاو دوعای تێدایه ، که پێویستترین شتن بۆ به‌نده‌کانی خواو ، بریتیه له پێنمووی کردن بۆ پێگای پاست ، که له چوارچێوه‌ی ته‌واو ناسینی خوای تعالی و په‌کتاپه‌رستی و په‌رستنیدا خۆی ده‌نوینی ، به‌ نه‌جامدانی نه‌وه‌ی فه‌رمانی پێکردوه‌و ، خۆیه‌دورگرتن له‌وه‌ی قه‌ده‌غه‌ی کردوه‌و ، به‌رده‌وام بوون له‌ سه‌ری تاوه‌کو مردن .

باسی هه‌موو جۆره به‌دییه‌ت‌راوه‌کانی خوای تعالی تێدایه که دابه‌ش بوونه بۆ جۆریک : نیعمه‌تی خۆی به‌سه‌ردا پشtoon وه‌کو ناسینی هه‌ق و ، کارپێکردنی و ، خۆشوێستنی و ، فه‌زلدانی به‌ سه‌ر هه‌موو شتیکی تردا ، جۆریکیش : خه‌شمیان لیگیراوه چونکه پاش

ئەوێ هەقیان ناسی وازیان لێهێتا ، وە جووژکی گومراش : بە هۆی ئەناسینی خوای
پەروردگاری هەقەو .

باسی جێگیرکردنی قەدەر و چارەنوس و ، شەڕ و ، ناو و ، سیفات و ، زیندووبوونەو ، (
النبوات) و ، پاکردنەوێ نەفس و ، چاکرینی دلانی تێدایە .

باسی دادپەرەری و چاکەکاری و ، وەلامدانەوێ ئەهلی بێدەعو و پوچیتی تێدایە ، وەکو
ئەوێ لە کتێبە گەورەکانماندا (مدارج السالکین) باسمان کردووە .

بۆیە ئەگەر سورەتێک ئەمە باروحوالی بێ ، بەراستی زۆر شایستە بکڕیت بە ھۆکاریک بۆ
وەرگرنتی شیفاو ، نوشتەیک بێت بۆ کەسی پێوەدرلو .

بە گشتی . لەبەر ئەوێ سورەتی (الفاتحة) بەتەنھا بەندایە تیکردن و ، ستایشکردنی
خوای تەعالای تێدایە ، ھەرھەمما ھەموو دەستەڵات پێدانێک و ، دلاوی یارمەتی و ، پشت پێ
بەستن و ، داواکردنی ھەموو نێعمەتێک لە خوای تەعالی لە خۆ دەگریت ، کە بەراستی پێنمووی
کارە بۆ دەستخستنی ھەموو نێعمەتێک و ، لادانی ھەموو سزایەک ، بۆیە بۆ بە گەورەترین
دەرمانە شیفا بەخشەکان .

گوتراوە : جێگەی نوشتەکە لەم سورەتدا بریتێ لە ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ [
الفاتحة : ٤] واتە : ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ ﴾ (خوایە) تەنھا تۆ دەپەستین ﴿ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ وە
تەنھا لە تۆ دلاوی یارمەتی دەکەین ^(٢٤٣) ، بێگومان ئەم دوو ووشەیە بەھێزترین بەشەکانی ئەم
دەرمانەن ، چونکە ھەموو ئەمانە لە خۆ دەگریت : دەستەڵات پێدان ، پشت بەستن ،
پەنابردن ، دلاوی یارمەتیکردن ، پێویست بوون و دلاکردن ، کۆکردنەو لە نێوان گەورەترین
مەبەستەکاندا : کە بریتێ لە بەتەنھا پەرستنی خوای تەعالا ، بەرێزترین وەسیلەکانیشدا کە

دلواى يارمه تى كردنه به تنها له خواى تعالى ، بۆ به جيهتئاننى په رستنى ته واوى خوى ، كه له هيج جيكه يه كى ديكه دا نه م شتانه كو نه بوته وه . پيشهوا (ابن القيم) فرمويه تى : له مه ككه بووم كاتيك به سه ردا تيپه ريوو نه خووش كه وتم و ، پزىشك و دهرمانم دهست نه كه وت ، بۆيه خووم به م سوره ته چاره سر ده كرد ، ده چوم چهند قوميك له ناوى زه مزه م ده هيناو ، چهند جاريك نه م سوره ته م به سه ردا ده خوئيندو ، پاشان ده مخواردوه ، نه وه بوو بويه هوى چاكبونه وه تى ته واوم ، پاشان پشتم پى ده به ست بۆ چاره سر كردنى هر نازاريكى تريش كه تووشم ده بوو ، به ودهش نه وپه پرى سووده م ليوه رده گرت .

به شيك : سه باره ت به وهى كاريگه رى نوشته كرن به سوره تى (الفاتحة) و جگه له ویش نهينيه كى سه رسوپمىنى تيدايه له چاره سر كردنى ژه هرداره كاندا :

له م باره وه كاريگه رى نوشته كرن به سوره تى (الفاتحة) و جگه له ویش نهينيه كى سه رسوپمىنى تيدايه سه باره ت به چاره سر كردنى پتوه دانى ژه هرداره كان ، چونكه ژه هرداره كان چۆنيه تيه پيسه ژه هره كانيان به كارد هينن وه كو چه كيك بۆ خو پاراستن كاتى كه هه لدهستن به گه زتن و پتوه دان ، به و كارهش هه لتاسن تاوه كو توپه نه بن ، نه گه ر توپه بوون ، ژه هره كانيان هه لده چن و ، به ئاميره كانيان فرىسى ددهن ، خواى په روه رديگاريش بۆ هه موو نه خووشيه ك دهرمانيكى داناوه ، بۆ هه موو شتيك دژيكى داناوه ، نه نفسى نه و كه سهى نووشته كه دهكات كار له نه نفسى نه و كه سه دهكات كه نووشته كهى بۆ ده كريت ، له نيوان هه ريوو نه فسه كه دا كارو كارتىكراو بوون دروست ده بى ، وه كو نه وهى له نيوان نه خووشى و دهرماندا دروست ده بى ، بۆيه نه فس و هينى نه و كه سه نووشته كه زياتر به سه ر نه خووشيه كه دا زال دهكات و ، به نيزنى خواى په روه رديگار لايد ه بات . ليتره وه پوون ده بپته وه كه ته وه رى كاريگه رى دهرمان و نه خووشيه كان له سه ر كارو كاتىكراو بوون وه ستاوه ، چونكه به هاوشيوهى نه وهى كه له نيوان نه خووشى سروشتى و دهرمانه سروشتيه كاندا پووده دات ، تاوه هاش له نيوان نه خووشى پوحى و دهرمانه پوحيه كاندا ، وه

پوچانی و ، سروشتیه کاندای پورده دات ، فوکردن و تفکردنیش هۆکاریکن پشت به شی و ههواکه یان ده به ستریت ، له گه ل نه و نه فسه ی نوشته که ده کات و ، له گه ل زیکرو نزاکردندا به کاردین بۆ لادانی نه خویشیه که ، چونکه نوشته له دل و ده می نه و که سه وه درده چیت که نوشته که ده کات ، بۆیه نه گهرشتیک له تف و ههوا و نه فسه ی ناوه کی نه و که سه ی له گه لدا بی گاریگه ری نه وای ده بی و ، کارو تیپه پبونیکه به هیزیشی ده بی ، به جووتکردنی نووشتو تف و ههواکه درممانیکه کاريگه ری به هیز پهیدا ده بی که ده چوپنریت به و درممانه ی که به ناوێته کردن به ده ست دین .

به گشتی . نه فسی نوشته کار به رامبه ر به نه فسه خراب و پیسه کان ده وه ستیته وه ، نه م شته ش زیاترو کاريگه رتر ده بی به گوێره ی نه فسی نووشته کار خۆی ، وه به یارمه تی خویندنی نوشته که و فوکردن نه و ئاسه واره لاده بات ، بۆیه هه رچه ند نه فسی نوشته کار به هیزتر بیت نه مهنده نووشته که ته ووتر ده بی ، نوشته کاریش که یارمه تی له فوکردنی خۆی وهرده گریته به هاوشیوه ی نه و نه فسه پیسانه یه که یارمه تی له گه رتن و پیوه دانی خۆیان وهرده گرن .

فووکردن نه یه نیه کی تریشی تیدایه ، چونکه هۆکاریکه پوچه چاک و پیسه کانیش به کاری ده هین و یارمه تی لیوه رده گرن ، بۆیه جادوگه رانیش به کاریده هین وه کو هه ر خه لکیکی باوه ردار که به کاریدین .

خوا ی تعالی فرمویه تی : ﴿ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴾ [الفلق : ٤] واته : وه له زیانی فووکه ران (جادووکه ران) به گری یاندا ^(٢٤٤) ، چونکه نه فس له گه ل باریکی تووپه بوون و جه تگاندای دایت و ، نه فسه وه کو تیپیکه خۆی ده نیریت و ، به فووته ف کومه کی ده کات که که میك لیکی له گه لدا یه ، ئیتر به یاوه ری باریکی کاريگه ریش کاری خۆی نه نجام ده دات ،

جانبوکه ران یارمه تی له فووکردن وهرده گرن به ئاشکرا ، نه گهرچی هیچ په یوه ندیە کیشی به جهسته ی که سی جانبو لیکراوه وه نه بی ، به لکو فوو له گرێکان دهکات و گری یان دهکات ، به جانبو قسه دهکات و ، نه و کاره به که سی جانبو لیکراوه دهکات به یارمه تی پوچه پیسه کانی خواړه وه ، پوچه پاک و چاکه کهش به خوێستنی نوخته به رامبه ری ده وه ستیت و دوری ده خاته وه ، له م باره شدا یارمه تی له فووکردنی خوی وهرده گریت ، هه رکامیان به هیزتر بوون حوکم بۆ نه و ده بیئت . پوو به پوو بونه وه ی هه ندی له پوچه کان به رامبه ر به هه ندیکی تریان و ، جه تگکردنیان و نه و که رستانه ی که به کاری دین ، له په گزی پوو به پوو بونه وه ی جه سته کان و ، جه تگکردنیان و نه و که رستانه ی که به کاری دین ، چونکه بیه رت له هیزی جه نگین و پوو به پوو بونه وه ی پوچ و جه سته کاندانه و سه بازو که رستانه یه که به کار ده هیزتر ، به لام هه ندی که سی بیرو هوشی وای لیکردوه هه ست به کاریگری پوچه کان و کارو کاتی که رابوونیان نه کات ، چونکه له لایه ن بیرو هوشی خوی وه ده سته ی به سه ردا گیراوه ، خوی له جیهانی پوچه کان و ، حوکم و ، کرده وه کانیان به دورگرتوه .

مه به ستیش نه وه یه که : نه گهر پوچ به هیزبوو و له گه ل مانا کانی سوره تی (الفاتحه) دا پاهات و ، کومه کی له فووکردن و تفی خوی وهرگرت ، نه و پوو به پویی نه و ئاسه واره ده بیته وه که به هوی نه قسه پیسه کانه وه تووشی بووه و ، لایه نه بات و دوریده خاته وه .
والله اعلم .

به شیک : سه باره ت به چاره سه رکردنی پیومدانی دوو پشک به نوشته :

رَوَى ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي " مُسْنَدِهِ " ، مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي ، إِذْ سَجَدَ فَلَدَغَتْهُ عَقْرَبٌ فِي أُصْبُعِهِ ، فَأَنْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ : " ((لَعَنَ

اللَّهُ الْعَرْبَ مَا تَدْعُ نَبِيًّا وَلَا غَيْرَهُ))^(۳۰) ، قَالَ : ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَمِلْحٌ ، فَجَعَلَ يَضَعُ مَوْضِعَ اللَّذْغَةِ فِي الْمَاءِ وَالْمِلْحِ ، وَيَقْرَأُ ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ ، حَتَّى سَكَتَتْ.

واته : له (عبدالله) ی کورێ (مسعود) وه _ خوای لی پازی بیت _ فرموویه تی : له کاتیکیا پیغه مبهری خوا ﷺ نویژی ده کرد ، که چوه سوجده دوویشکیک دای به په نجهیه وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ سلاوی نویژه که ی دایه وه و فرمووی : ((نه فرینی خوا له دوویشک بیت که نه له پیغه مبهریک و نه له که سیکی تریش واز دیتی)) ، (عبدالله) فرمووی : پاشان بانگی کرد قاپیکی بۆ بیتن ناو خوئی تیدا بیت ، نه وه بوو شوینی پیوه دانه که ی ده خسته نیو ناو و خوێکه و ، ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ و (المعوذتين) ده خویند ، تاوه کو نازاره که ی نیشته وه .

ئهو سوودانه ی له سورته ی (الإخلاص) دایه

بۆ چاره سه رکردنی که سی پیوه دراو :

چاره سه ری نیو ئه م فرموده ی به ده زمانیکی ئاوێته کراوه له دوو شت : سروشتی و خوایی ، چونکه سورته ی (الإخلاص) یه کتاپه رستی زانستی باوه پیی (التوحید العلمي الاعتقادي) له خو ده گریت . جیگیرکردنی ته نهایی بۆ خوای تیدا یه ، که پیویسته هه موو هاوبه شیکی لی ئورخه یته وه .

جیگیرکردنی (الصمدية) ی تیدا یه ، واته سیفاته کانی له هه موو پوویه که وه ئه وپه ری بلندن له ته و اویتیدا ، به ئاستیک هه موو بونه وهر پووی تیده که ن بۆ جیبه جیگردنی پیویسته کانیان ، له ئاسمان و له زه مین .

نه فیکردنی باب و کوپو ، هاوتا و هاوشان و ، لق و مندال و هاو وینه و ، هاوچه شنی تیدایه .
چونکه هه موو نه وانه ته نهها تاییه تن به پهروه دنگاره وه بهم شیوه ئه م سورده ته له جیی
سی یه کی قورئانه .

ناوی (الصمد) شیوه ی ته وای بی کهم و کوپی ده به خشیت . نه فیکردنی (الکف)
نه فیکردنی هاوشیوه و هاوشان ده به خشیت . ووشه ی (الأحد) یش نه فیکردنی هه موو
هاوبه شیکه بۆ خوای پهروه دنگار ، ئه م سی بنه پرتانهش کۆکه ره وه ی یه کتاپه رسته .

ئه و سوودانه ی له (المعوذتین) دایه بۆ چاره سه رکردنی که سی پیوه دراو :

(المعوذتین) په ناگرتنه له هه موو شه پو خراپه و نه ویستراویک به گشتی ، چونکه که
مرۆف په نا به خوا ده گرتیت له خراپه و شه پی هه موو نه وانه ی که خوای تعالی دروستی
کردوون ، ئه و به تیکرا هه موو خراپه و شه پیک ده گرتیه وه ، به یه کسانی نه گه ر له
جه سته دا بن یاخود له پوچه کاندا .

هه روه ها په ناگرتنی تیدایه له و خراپانه ی له شه ودا پووده دهن و ، نیشانه شی ئاوابونی
مانگه ، که بریتیه له په ناگرتن به خوا له خراپه ی هه موو ئه و روحه پیسانه ی تیایدا بلاء
ده بنه وه ، که پیشتر پوناکی پۆژو پوناکی مانگ قه ده غه ی بلاء یونه وه ی لی ده کردن ، به لام به
ئاوابونی پۆژو مانگ و داهاتنی تاریکی ، ئه و روحه خراپه زیانبه خشانه بلاء یونه وه و ده ستیان
به خراپی کرد .

په ناگرتن له شه پی فوکه ران به گرێکاتیاندا واته په ناگرتنه له شه پو خراپه ی جادوکران و
جادوکانیان . په ناگرتنیش له شه پو خراپه ی که سانی ئیره یی بهر ، واته په ناگرتنه به خوا له و
نه فسه پیسه زیانبه خشانه ی که به ئیره یی و چاوچتۆکی و تیروانییان خراپه دروست ده که ن

سوره تی دووه میشت واته سورده تی (الناس) په ناگرتنه به خوا له شه پوخرابه ی شه یقانه کانی مړوف و جنوکه ، به راستی هه ربوو سورده ته که هه موو په ناگرتنیکیان به خوا کۆکرېوتوه ، له هه موو شه پوخرابه یه ک ، پله یه کی گه وره شیان هه یه بۆ خو پاریزی و قه لابه ندی له شه پوخرابه پینش شه وه ی پوویدهن ، ولها أوصی النبي ﷺ عقیبة بن عامر بقراءتهما عقب كل صلاة^(۲۴۶)، ذکره الترمذی فی جامعہ ، واته : بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ (عقیبة) ی کوپی (عامر) ی پاسپارد پاش هه موو نوژیژیک (المعوذتین) بخوینیت .

نهینیه کی گه وره له مه دا به دیده کریت بۆ دورخستنه وه ی شه پوخرابه له نوژیژیکه وه بۆ نوژیژیکی تر . پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموو یه تی : هه رگیز په ناگرتنان (المتعوذون) نه ینتوانیوه به شتیکی تری هاوشتیوه ی (المعوذتین) په نا به خوا بگرن ، باسکراوه که وا پیغه مبه ری خوا ﷺ به نوازده گری جاندوی لیکرو ، (جبریل) _ علیه السلام _ (المعوذتین) ی بۆ دابه زاندو ، نه ویش که نایه تیکی ده خویند گریه ک ده کرایه وه ، تاوه کو هه نوازده گریکه کرانه وه ، نه وه بوو هه ستا وه کو شه وه ی له پیوه ندیک پزگار کرابی .

سوود له خویندایه بۆ چاره سه رکردنی پیوودان :

به لام بۆ چاره سه ری سروشتی ، ماده ده ی خوئی بۆ لابردنی زۆریک له ژه هره کان سوودی هه یه ، به تاییه ت پیوه داننی دوو پشک ، دانه ری کتییی (القانون) ده لیت : له گه ل توی که تاندا (بزیر الکتنان) بۆ پیوه داننی دوو پشک به کاردی ، هه روه ها که سانی تریش هه مان شتیان باس کردوه ، خویش هیژکی پاکیشانی تیدایه ژه هر پاده کیشیت و شی ده کاته وه ، له بهر شه وه ی گه زتن و پیوه داننی دوو پشک هیژکی ئاگرینی تیدایه و پیویستی به

۲۴۶ _ صحیح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۵۵ ، ۲۰۱) ، وأبو داود (۱۵۲۳) ، والترمذی (۲۹۰۳) ، والسنائی (۳ / ۶۸) ، وابن خزيمة (۷۵۵) ، کلهم عن علي بن رباح عن عقیبة بن عامر قال : ((أمرني رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ أن أقرأ المعوذات دبر كل صلاة)) .

ساردکردنه وه و پراکیشان و دهرهینان دهیئت بویه پیغمبهری خوا _ صلى الله عليه وسلم _ هستا به کړکړنه وه له نیتوان ئاو بؤ سارکه روهی گه رتن و پیوه دانه کو ، خویدا که هیژکی پراکیشان و دهرهینانی هیه ، نه مهش ته ولوترین و ئاسانترین شیوه کانی چاره سهره ، ئاگادار کړنه وهی نیمه شه که وا چاره سهری ئم نه خخشیه به ساردکردنه وه و پراکیشان و دهرهینان دهی . والله أعلم .

قَدْ رَوَى مُسْلِمٌ فِي "صَحِيحِهِ" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَغْتَنِي الْبَارِحَةَ ، فَقَالَ : ((أَمَا لَوْ قُلْتَ حِينَ أَمْسَيْتَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ، لَمْ تَضُرَّكَ)) (٢٤٧).

واته : له (ابي هريرة) وه _ خواى لى پلزی بیت _ فرمویه تی : پیاویک هاته خزمه تی پیغمبهری خوا ﷺ و فرموی : نهی پیغمبهری خوا چ نازاریکم پینگشت به هوی دوپشکیکه وه که نه مشه و پیوه یدام ، نه ویش فرموی : ((نه گه سهر له نیواره بنگوتایه : په نا ده گرم به ووشه ته واوه کانی خواى تعالی له زیانی نه و شتانه ی نروستی کړدوه ، نه وا زیانی پی نه ده گه یاندى)) .

بزانه که دهرمانه سروشتیه خوابه کان به سووده بؤ نه خخشیه کان پاش پودانی ، وه قه دهغه ی پوودانیشى دهکات ، نه گه ر پووشببات به پوودانیکی زیان به خخ پوونادات ، نه گه رچی به نازاریش بیت . له راستیدا دهرمانه سروشتیه کان به سوود دهی پاش پودانی نه خخشیه که . به ئام په ناگرتنه کان و زیکره کان ، یاخود قه دهغه ی پوودانی هوکاري نه خخشیه کان دهکات ، یان ناهیلئت کاریگره یکی ته واوی هه بیت ، نه ودهش به گویره ی

٢٤٧ _ صحيح : أخرجه مالك في موطئه (٥٩٠) ، وأحمد (٣٧٥ / ٢) ، والبخاري في خلق أعمال العباد (٥٨) ،

ومسلم (٨ / ٧٦) ، وابن ماجه (٢٥١٨) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٥٨٧) ، (٥٨٨) ، (٥٨٩) ،

(٥٩١) ، (٥٩٢) كلهم عن أبي صالح عن أبي هريرة فذكره .

ته‌واوی و به‌هیزی و لاوازی په‌ناگرته‌که‌یه ، نوشته‌و په‌ناگرته‌کان بۆ پاراستنی ته‌ندروستی و لابردنی نه‌خۆشی به‌کارده‌هینریت ، بۆ یه‌که‌م : که پاراستنی ته‌ندروستی به‌پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : **فِي الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَفَثَ فِي كَفْيِهِ : ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ وَالْمُعَوَّنَتَيْنِ . ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ ، وَمَا بَلَغَتْ يَدُهُ مِنْ جَسَدِهِ ^(٢٤٨) وَاتَهُ : خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیت _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌که‌ر بجوایه‌ته سه‌ر نویتنه‌که‌ی فووی به‌هه‌بوو ده‌ستیدا ده‌کردو : ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ و (الْمُعَوَّنَتَيْنِ) ی تیدا ده‌خویندو ، پاشان ده‌هینا به‌ده‌م و چاوی و ، نه‌وه‌ی ده‌ستی بیگه‌شتایه له‌جه‌سته‌ی .**

وَكَمَا فِي حَدِيثِ عُودَةَ أَبِي الدَّرْدَاءِ الْمَرْفُوعِ : اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، وَقَدْ تَقَدَّمَ وَفِيهِ : مَنْ قَالَهَا أَوَّلَ نَهَارِهِ لَمْ تُصِبْهُ مُصِيبَةٌ حَتَّى يُمَسِّيَ ، وَمَنْ قَالَهَا آخِرَ نَهَارِهِ لَمْ تُصِبْهُ مُصِيبَةٌ حَتَّى يُصْبِحَ ^(٢٤٩) .

واته : (أبي الدرداء) _ خوای لی پازی بیت _ به‌م شیوه‌ په‌نای به‌خوا ده‌گرت :
په‌روه‌ردگارا تو په‌روه‌ردگاری منی هیچ خولایه‌کی ترنی یه به‌هه‌ق جگه له‌تو ، پشتم به‌تو به‌ست و تو په‌روه‌ردگاری عه‌رش مه‌زنی ، نه‌مه‌شی تیدا به‌هه‌رکه‌س سه‌ره‌تای پۆژ بیخوینیت هیچ به‌لایه‌کی تووش نابیت تاوه‌کو ئیواره‌و ، هه‌رکه‌س له‌کو‌تای پۆژدا خویندی هیچ به‌لایه‌کی تووش نابیت تاوه‌کو پۆژ ده‌کاته‌وه .

٢٤٨ _ صحیح : أخرجه أحمد (٦ / ١١٦ ، ١٥٤) ، وعبد بن حميد (١٤٨٤) ، والبخاري (٦ / ٢٣٣) ، (٨ / ٨٧) ، (٧ / ١٧٢) ، وأبو داود (٥٠٥٦) ، وابن ماجه (٣٨٧٥) ، والترمذي (٣٤٠٢) ، وفي الشرائع (٢٥٧) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٧٨٨) كلهم عن ابن شعاب عن عروة عن عائشة فذكرته
٢٤٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن السني في عمل اليوم والليلة (٢٠ ، ٢١) ، وضعفه الألباني في ضعيف الترميز والترهيب (٣٨٢) .

وَكَمَا فِي "الصَّحِيحَيْنِ" : ((مَنْ قَرَأَ الْآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةٍ : كَفَّاهُ))^(٢٥٠)
 واته : له (الصحيحين) دا هاتوو : ((ههركهس دوو ئایه تهكه ی كوتایى سورته ی (البقرة)
 (له شهودا بخوینی : بهسیه تی)) .

وَكَمَا فِي "صَحِيحِ مُسْلِمٍ" عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ((مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فَقَالَ : أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ))^(٢٥١)
 واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((ههركهس له شوینیكا دابهزی و پاشان گوتی
 : په نا دهگرم به ووشه ته واوه كانی خوائی تعالی له شه پی هه موو شتی كه دروستی كړدوو ،
 هیچ شتی زیانی پیناگه به نیت تا له و شوینه كچ دهكات)) .

وَكَمَا فِي "سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ فِي السَّفَرِ يَقُولُ بِاللَّيْلِ : ((يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ ، وَشَرِّ مَا يَدْبُ عَلَيْكَ ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسَدٍ ، وَمِنْ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ ، وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ ، وَمِنْ الْوَلَدِ وَمَا وَلَدَ))^(٢٥٢) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له سه فهردا به شه و ده یقه رموو : ئه ی زه مین په روهر دگارم و
 په روهر دگارت خوايه ، په نا دهگرم به خوا له شه و خراپه ت و شه و خراپه ی ئه وه ی تیتندایه و ،

٢٥٠ - صحيح : أخرجه الحميدي (٤٥٢) ، وأحمد (١٢١ / ٤) ، والبخاري (١٠٧ / ٥) ، (٢٤٢ / ٦) ،

ومسلم (١٩٨ / ٢) وابن ماجه (١٣٦٨) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٧٢٠) ، وفي فضائل القرآن (٢٩) ،

(٤٥) ، وابن حزمه (١١٤١) ، كلهم عن طريق إبراهيم عن عبد الرحمن بن يزيد عن علقمة عن أبي مسعود فذكره .

٢٥١ - صحيح : أخرجه أحمد (٣٧٧ / ٦) ، والبخاري في خلق أفعال العباد (٥٧ ، ٥٨) ، ومسلم (٧٦ / ٨) ،

والترمذي (٣٤٣٧) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٥٦٠) كلهم عن سعد بن أبي وقاص قال : سمعت حولة بنت

حكيم فذكرته مرفوعاً

٢٥٢ - إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (٣٨٨٧) ، وأحمد (١٢٣ / ٢) وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود

له شه روخراپه ی نه وهی به سهردا ده چیت ، په ناده گرم به خوا له شیرو پش ، له مارو دوویشك و ، له نیشته نی وه لات و ، له باوهك و نه وهی لئی كه وتوته وه .

به لام دووهم : كه لا برنی نه خوشیه ، وهكو هه موو نه و نوشتانه به كه به سوره تی (الفاتحة) ده كړیت ، یا خود وهكو نووشتی پیوه دانی دوویشك .

به شیک : سه باره ت به رڼیازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له نوشته گردندا
بو برینه گانی پیستی ناسراو به (النملة) :

قَدْ تَقَدَّمَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ الَّذِي فِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ أَنَّهُ ﷺ رَخَّصَ فِي الرَّقِيعَةِ مِنَ الْحَمَةِ وَالْعَيْنِ وَالنَّمْلَةِ ^(٢٥٣) .

واته : (أنس) _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ موله تی داوه نوشته بكریت بو به چاوه وه بوون و ، پیوه دانی جانه وهره ژه هرداره كان و ، نه و برین و زمانه ی له لا گانی مړوقدا دروست ده بن .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ عَنِ الشَّافِعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا عِنْدَ حَفْصَةَ ، فَقَالَ : ((أَلَا تَعْلَمِينَ هَذِهِ رُقِيَّةُ النَّمْلَةِ كَمَا عَلَّمْتِهَا الْكِتَابَةَ)) ^(٢٥٤) .

واته : له (الشفاء) ی کچی (عبدالله) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : من له خزمه تی (حفصة) دا بووم كه پیغه مبه ری خوا ﷺ دیده نی کردم و فه رمووی : ((نه وه بو نه مه فیزی نوشته ی برینی پیست نا که ی وهكو نه وهی فیزی نووسینت کرد)) .

٢٥٣ _ تقدم تخریجه .

٢٥٤ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٣٨٨٧) ، وأحمد (٦ / ٣٧٢) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٧٨٠) .

(النملة) : برینیکه له پیستی لاکانی مرقدا دروست ده بیټ ، نه خوښیه کی ناسراوه ، ناوړاوه به (النملة) ، چونکه که سی تووش بوو واهست ده کات که میړولیه که به سهر پیستیدا پئی ده کات و گازی لیده گریټ ، سی جوړی هیه ، (ابن قتیبة) و که سانی تریش ده لئین : مه جوسه کان وایان راده که یاند که نه گهر کوپی پیاو له خوشکیه وه خه ت به ده وری میړوله دا بکیشیت ، که سی تووش بوو چاک ده بیټه وه . تالیره شه وه شاعیر گوفتاری شیعره که ی وه رگرتوه

وَلَا عَيْبَ فِينَا غَيْرَ عُرْفٍ لِمَعْشَرٍ كِرَامٍ وَأَنَا لَا نُخْطُ عَلَى النَّمْلِ
واته :

هیچ عیبیکمان نی به جگه له وهی وچی کومه لیکي

وجاخ زاده ی و نیمه مه جوس نین تا خه ت به ده وری میړوله دا بکیشین

(الخال) ده گپړته وه ده لیت : (الشفاء) ی کچی (عبدالله) له تالی نه فامیدا نووخته ی ده خویند بۆ برینی پیستی لاکانی مرقدا ، کاتی کوچی کرد بۆ لای پیغه مبهری خوا ﷺ و پیشریش له مه که گفתי پئی دابوو ، پئی فرموو : نه ی پیغه مبهری خوا من له تالی نه فامیدا نووخته م ده کرد بۆ برینه کانی پیست و ، ده موی بیخه مه پروت ، نه وه بوو بۆی خویند ده وه فرمووی : بِسْمِ اللَّهِ ضَلَّتُ حَتَّى تَعُودَ مِنْ أَفْوَهِهَا ، وَلَا تَحْضُرُ أَحَدًا ، اللَّهُمَّ اكْشِفِ الْبَأْسَ رَبِّ النَّاسِ ، قَالَ : تَرَقِي بِهَا عَلَى عُرْوِ سَبْعِ مَرَاتٍ ، وَتَقْصِدُ مَكَانًا نَظِيفًا ، وَتَذُلُّكُهُ عَلَى حَجَرٍ بِخَلِّ خَمْرِ حَانِقٍ ، وَتَطْلِيهِ عَلَى النَّمْلَةِ واته : به ناوی خوا بوه ستیت تا له ده مبه کانی ده گپړته وه ، په روه ردگارا نه خوښیه که لایره نه ی په روه ردگاری خه که ، ده لی : حوت جار نوخته که ی به سهر داریکدا ده خویندو ، له جیکه یه کی خاوند دایده ناو ، پاشان له که ل سرکه ی شه رابیکی پاکدا ده یه نایه سهر به ردیکدا تا وورد ده بوو ، پاشان برینه که ی تیده گرت . له فرموده که شه وه پوون ده بیټه وه که : شیاوه ژن فیری نویسن بکریټ .

به شیک : سه بارهت به رینازی پیغه مبهری خوا ﷺ له نووشته کردندا بو مار :

بیشتر ناماژهی پیدرا که را پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : له وه چاکتر نابی نووشته بکریت بۆ به چاوه وه بوون و ، پیوه دانی جانوه وه ره ژه هرداره کان و ، نه و برین و زامانه ی له لاکانی مروّفا دروست ده بن .

وَفِي " سُنَنِ ابْنِ مَاجَةَ " مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ : رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الرِّقْيَةِ مِنَ الْحَيَةِ وَالْعُقَرَبِ^(٢٥٥) .

واته له خاتوو (عائشة) وهه _ خولای لی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ مۆله تی داوه نووشته بۆ گه رتن و پیوه دانی مارو نوویشک بکریت .

ههروه ها له پیشهوا (الزهري) وه ده گێرنه وه ، فرموویه تی : مارێك كه سانیکی له هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ گه رت ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ئایا كه سیک ههیه نووشته بکات ؟ فرموویان : نه ی پیغه مبهری خوا (آل حزم) نووشته ی ماریان ده کرد ، به لām كه قه ده غه ی نووشته ت کرد وازیان لیهیتنا ، فرمووی (عُمارة) ی کوپی (حزم) م بۆ بانگ بکه ن نه وه بوو بانگیان کردو ، نه ویش نووشته کانی خسته پووی پیغه مبهری خوا ﷺ ، بۆیه فرمووی : ههچی تیدا نی یه و مۆله تی دلو نووشته ی بۆ کردن .

٢٥٥ _ أخرجه ابن ماجة في سننه (٣٥١٧) عن طريق أبي الأحوص عن مغيرة عن ابراهيم عن الأسود مذكروه عن عائشة .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له نووشتکردندا بوزام و برینه کان :

أَخْرَجَ فِي "الصَّحِيحَيْنِ" عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اشْتَكَى الْإِنْسَانُ أَوْ كَانَتْ بِهِ قَرْحَةٌ أَوْ جُرْحٌ ، قَالَ بِأُصْبِعِهِ : مَكَّنَّا وَوَضَعَ سُفْيَانُ سَبَابَتَهُ بِالْأَرْضِ ، ثُمَّ رَفَعَهَا وَقَالَ : ((بِسْمِ اللَّهِ تُرِيَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا ، يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا))^(٢٥٦)

واته : له خاتوو (عائشة) وهه _ خوای لی پلزی بیت _ فهرموویتهی : پیغه مبهری خوا ﷺ
ئه گهر مرۆفیک ئازاری بوایه یاخود زامیک یا برنیک پیوه بوایه ، به په نجهی ئاماژهی ده کرد :
(سُفْيَانُ) په نجهی شایتومانای خسته سهر زهویه کهو ، پاشان به رزی کرده وهه فهرمووی :
به ناوی خوا خاکی زهویه که مان له گه لایکی خۆمان ، ببیت به شیفای نه خۆشه که مان به
فهرمانی خوا .

ئه مه له چاره سهره ئاسانه به سووده ئاوێته کانه ، بریتیه له چاره سه ریکی نه رم و نیان که
زام و برینه شیداره کانی پی چاره سهر ده کریت ، به تاییهت له کاتی نه بوونی ده رمانی
دیکه دا ، چونکه له هه موو زهویه کدا فهرامامه ، به راستی زانراوه که سروشتی خاکی پوخت
سارد و وشکه و ، وشکه ره وهی شی برین و زامه کانیشه ، ئه و برین و زامانه ی که ناهێلێت
سروشت به باشی کاری خۆی بکات و ، به خێرای سارپێژ به وهه ، به تاییهت له وه لاتنه

٢٥٦ _ صحیح : أخرجه الحميدي (٢٥٢) ، وأحمد (٩٣ / ٦) ، والبخاري (١٧٢ / ٧) ، ومسلم (١٧ / ٧) ،
، وأبو داود (٣٨٩٥) ، وابن ماجه (٣٥٢١) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٢٣) كلهم عن عمرة عن عائشة
فذكرته . مانای فهرمووده کهش ئه وهیه که : هه ندی له لیکی خۆی به په نجهی شایتومان هه لده کریت و ،
پاشان ده یخانه سهر خا که نا شتیکی پیوه ده لکیت و ، چیکه برینداره کی پی ده سپیت و هاوکاتی
سپینه کهش ئه م زیکره ده خوینیت .

گهرمه‌کان و ، خاوه‌ن میزاجه گهرمه‌کاندا . برین و زامه‌کانیش به زۆری میزاجیکی خراپی گهرم بق مۆف. دروست ده‌کات ، له‌م باره‌دا گهرمی وه‌لآت و میزاج و برین و زام کۆده‌بنه‌وه‌و ، سروشتی خاکی پوختیش ساردو ووشکه‌و له‌هه‌موو ده‌رمانه‌ تا‌که‌ سارده‌کانی تریش ساردتره ، بۆیه ساردی خا‌که‌که‌ پوو به‌ پوو‌ی گهرمی نه‌خۆشیه‌که‌ ده‌بیته‌وه ، به‌تاییه‌ت نه‌گهر خا‌که‌که‌ شۆردرابیته‌ و ووشک کرابیته‌وه ، هه‌روه‌ها برین و زامه‌کان زۆریک له‌ کێماو شی‌ی پیس دروست ده‌کات و ، خا‌کیش ووشکیان ده‌کاته‌وه‌و ، به‌هۆی ئه‌و خاسیه‌ته‌ ووشکردنه‌وه‌ که‌ تیایدا‌یه‌ ئه‌و شی‌ و کێماوه‌ پیسانه‌ لاده‌بات ، که‌ پێگهری له‌ چاکبوونه‌وه‌ی برینه‌که‌ ده‌کات و ، به‌وه‌ش میزاجی ئه‌ندامه‌ نه‌خۆشه‌که‌ پاست ده‌بیته‌وه‌و ، هه‌رکات میزاجی ئه‌ندامه‌ نه‌خۆشه‌که‌ پاست بویه‌وه ، هه‌یزه‌ چاره‌سازه‌کانیشی پاست ده‌بیته‌وه‌و ، به‌ فرمانی خ‌وای تعالی نه‌خۆشیه‌که‌ لاده‌بات .

مانای فهرمووده‌که‌ش ئه‌وه‌یه‌ : که‌وا که‌سی نووشته‌کار به‌ په‌نج‌ای شایتمانی لیکی خ‌وای مه‌لده‌گریت و ، پاشان ده‌یخاته‌ سه‌ر زه‌ویه‌که‌و ، هه‌ندی خاکی پتیه‌ ده‌لکیت و ، برینه‌که‌ی پێ ده‌سپیت و ، هاوکاتی سه‌پینه‌که‌ش ئه‌و زی‌کهره‌ دو‌خوینیت ، چون‌که‌ قه‌ویه‌ره‌که‌تی زی‌کری خ‌وای په‌روه‌ردگاری تێدا‌یه ، هه‌روه‌ها پێسپاردنی بارو‌حالی خ‌وای به‌ خ‌وای تعالی ، پشت به‌ستنی‌شه‌ به‌و زاته ، بۆیه‌ هه‌ردوو چاره‌سه‌ره‌که‌ ده‌چنه‌ پال‌یه‌کترو ، کاری‌گه‌ری‌که‌یان به‌هه‌یتر ده‌بی .

ئایا مه‌به‌ست به‌ فهرمایشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (قُرْیَةُ اَرْضِنَا) واته‌ : خاکی زه‌ویه‌که‌مان تاییه‌ته‌ به‌ خاکی مه‌دینه‌ی پی‌رۆزه‌وه‌ یا هه‌موو خا‌کی‌که‌ ده‌گریت‌وه‌ ؟ دوو بیروبو‌چونی تێدا‌یه ، بێ گومان هه‌ندی خا‌ک چه‌ند خاسیه‌تیکی تێدا‌یه‌ به‌و خاسیه‌ته‌یه‌وه‌ به‌سوود ده‌بیته‌ بق نه‌خۆشی‌گه‌ لیکی زۆرو ، چه‌ندین نه‌خۆشی پی‌سیشی پێ چاره‌سه‌ر ده‌کریت .

(جالينوس) ده‌لټ : له ئيسكه‌نده‌ريه چاوم به كه‌سانتيكي رۆري جگه‌ر نه‌خۆش و ، نه‌خۆشاني ئاوبه‌نگ كه‌وت ، قوپي ميسر به‌كاردين ، لاق و ، پان و ، بال و ، پشت و ، په‌راسووه‌كاني خۆيانيان تټه‌دگرت و ، سوپيكي رۆريان لټه‌دبيني . ده‌لټ : به‌م جۆره له‌وانه‌يه ئه‌م تټه‌له‌سوينه به‌سوود بيټ بۆ رۆري كه‌ له‌ ئاوسانه بۆگه‌ن و نه‌رم و شله‌كان ، ده‌لټ : من كاسانيك ده‌ناسم هه‌موو جه‌سته‌يان شل و خاو بۆته‌وه ، له‌به‌ر ده‌رهاويشتني خويينيكي رۆر له‌ ژنده‌وه ، سوپيكي رۆريان له‌م قوپه‌ بينيوه ، كه‌سانتيكي تريش نه‌خۆشيگه‌لټيكي دريژخايه‌نيان پي چاره‌سه‌ركرد كه‌ به‌ توندي جيگيريويو له‌ هه‌ندي ئه‌ندامه‌كانياندا ، ئه‌وه‌بوو چاكبوته‌وه‌و نه‌خۆشيه‌كه‌يان به‌ يه‌كجاري لاچوو .

دانه‌ري كتيبي (المسيحي) ده‌لټ : هيزي قوپي هينراو له (كنوس) هوه كه‌ به‌دورگه‌ي (المصطكي) ناوده‌برټ هيزي كه‌ كه‌ لاده‌بات و ده‌شواته‌وه ، گوشتي برينه‌كان دوباره ده‌پويته‌وه‌و ، ساريژيان ده‌كاته‌وه . گوته‌كاني ته‌واويوو .

بۆيه ئه‌گه‌ر ئه‌م سوودانه له‌و خاكانه‌دا هه‌بيټ ، ده‌بي پاكترين خاكي سه‌رزه‌مين و فربه‌ره‌كه‌ترينيان چۆن بي كه‌ مه‌دينه‌ي پيرۆزه ، به‌ تاييه‌ت كه‌ تيگه‌ليش بوو به‌ ليكي پټغه‌مبه‌ري خوا ﷺ . پاشان پټغه‌مبه‌ري خوا ﷺ نووشته‌كه‌ي له‌ گه‌ل ناوي په‌روه‌ردگاري‌دا جوت كرڤو ، ئه‌م كاره‌شي به‌ خواي ته‌الي سپارد ، وه‌كو پټشتريش ئامازه‌ي پټدرا كه‌ به‌ هيزي و كاريگه‌ري نووشته به‌گوڤه‌ري باري ئه‌و كه‌سه‌يه كه‌ نووشته‌كه‌ ده‌كات ، هه‌روه‌ها ئاستي كاريگه‌راويوني كه‌سي نووشته بۆ كرلوه به‌ نووشته‌كه‌ي ، ئه‌مه‌ش هيج پزيشكيكي موسلمانن به‌ريز نكوڤي لټناكات ، ئه‌گه‌ر يه‌كيك له‌م وه‌سفانه له‌ناوچۆن ، با هه‌رچي ئاره‌زوو ده‌كات بټيټ .

به شیک : سه باره ت به ریمازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی نازاردا به نووشته کردن :

رَوَى مُسْلِمٌ فِي "صَحِيحِهِ" عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ ، أَنَّهُ شَكَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعًا يَجِدُهُ فِي جَسَدِهِ مُنْذُ أَسْلَمَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ ((ضَعْ يَدَكَ عَلَى الَّذِي تَأَلَّمَ مِنْ جَسَدِكَ وَقُلْ : بِسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا ، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ)) (٢٥٧) .

واته : (عثمان ی کوی (ابی العاص) ، سکالای نازاریکی برده خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ که وایله جهسته بیدا هستی پیده کات له وکاته وهی موسلمان بووه ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((دهستت دابنێ له سه ره نه وشوینه ی نازاری هیه له جهستت و بلی : به ناوی خوا سی جارو ، حوت جاریش بلی : په ناده گرم به شکومه ندی و توانای خوا ی تعالی له شهو خراپه ی نه و نازاره ی هستی پیده که م و خۆمی لی په ناده دهم)) .

له م چاره سه ردا ناستیکی به رزی وه کو زیگری خواو ، سپاردنی پارو حال به خوا ی په روه ردگارو ، په ناگرتن به شکومه ندی و توانای خوا ی تعالی له شهو خراپه ی نازاری تیدایه که نازاره که دورخاته وه ، دوباره ش ده کړیته وه بۆ نه وه ی کاریگه رترو چاکتر بیت ، به هاو شیوه ی دوباره کړنه وه ی دهرمان بق کړنه وه دهره وه ی ماده خراپه که ، له هه وتیشدا خاصیه تیک هیه که له هیدیکه دانی په .

٢٥٧ _ صحیح : أخرجه مالك في موطئه (٥٨٥) ، وأحمد (٤ / ٢١) ، وعبد بن حميد (٣٨٢) ، ومسلم (٧ / ٢٠) ، وأبو داود (٣٨٩١) ، وابن ماجه (٣٥٢٢) ، والترمذي (٢٠٨٠) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٩٩٩) ، (١٠٠١) ، كلهم من طريق نافع بن جبير عن عثمان بن أبي العاص فذكره .

وَفِي الصَّحِيحَيْنِ " : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُعَوِّذُ بَعْضَ أَهْلِهِ ، يَمْسَحُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى ، وَيَقُولُ : ((اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهِبِ الْبَاسَ ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي ، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا)) (٢٥٨) .

واته : پیغمبره‌ری خوا ﷺ نوشتی بق کسانیک له کس و کاری خوی ده‌کردو ، ده‌ستی پاستی ده‌مینا به شیونی نازاره‌که‌دلو ، ده‌یفه‌رموو : ((نه‌ی په‌روه‌ردگاری ناده‌میزاد نه‌م نازاره‌لابره ، شیفابده‌تو شیفابه‌خشی ، شیفایه‌جگه له شیفای تو ، شیفایه‌ک نه‌خو‌شی جی نه‌میلئت)) .

له‌م نوشتی‌یدا له‌خوای تعالی پاپارونه‌تسه‌وه به‌شیوه‌ی ته‌واوی بی‌که‌موکوپي په‌روه‌ردگاریتی و ، شیوه‌ی ته‌واوی به‌زه‌ی و په‌حمه‌تی به‌شیفادان و ، به‌پاستی ته‌نها هر خوی شیفابه‌خسه‌و ، به‌پاستی هیچ شیفایه‌ک نی به‌جگه له شیفای ته‌وزاته ، بویه نوشتی‌که پاپارانه‌ویه‌ک له‌خو‌ده‌گریت به‌ته‌واوی به‌کتابه‌رستی و چاکه‌و په‌روه‌ردگاریتی خوا بالاده‌ست .

به‌شیک : سه‌بارت به‌ریزازی پیغمبره‌ری خوا ﷺ

له‌چاره‌سه‌رکردنی خه‌ماریوون بو‌گهرمی به‌ئاو کاره‌سات :

قال تعالی : وَيَشْرُ الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (١٥٧) ﴿البقرة : ١٥٥ - ١٥٧﴾ [واته : ﴿ وَيَشْرُ ﴾ جا موژده‌ بده ﴿ الصَّابِرِينَ ﴾ به‌خوپراگران ﴿ الَّذِينَ ﴾ نه‌وانی ﴿ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ ﴾ که له‌گه‌ل دوچارى سه‌ختیه‌ک بوون ﴿ قَالُوا ﴾ ده‌لین ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا رَاجِعُونَ ﴾]

٢٥٨ - صحیح : أخرجه أحمد (٦ / ٤٤ ، ٤٥ ، ١٠٩ ، ١١٤ ، ١٢٦ ، ١٢٧ ، ١٣١ ، ٢٧٨) ، والبخاري (٧ / ١٥٧ ، ١٧١ ، ١٧٣) ، ومسلم (٧ / ١٦ ، ١٥) ، وابن ماجه (١٦١٩) ، (٣٥٢٠) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠١٠) ، (١٠١١) ، (١٠١٣) ، (١٠١٤) ، (١٠١٦) ، (١٠٩٦) ، كلهم عن مسروق عن عائشة فذكرته .

إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿ نێمه هه‌ر ه‌ی خ‌واین و هه‌ر بۆ لای ئه‌و ده‌گه‌ڕێنه‌وه ﴿ أُولَئِكَ ﴾ ئا ئه‌وانه ﴿ عَلَيْهِمُ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ﴾ دروویو به‌زه‌یی به‌سه‌ر ئه‌واندا ده‌باری له لایه‌ن په‌روه‌ردگاریانه‌وه ﴿ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴾ وه‌وانه ئه‌و که‌سانه‌ن که هه‌یدایه‌تیان وه‌رگرتوووه ^(٢٥٩).

وفي "المُسْتَد" عَنْهُ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((مَا مِنْ أَحَدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ : إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ، اللَّهُمَّ أَجِرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا ، إِلَّا أَجَارَهُ اللَّهُ فِي مُصِيبَتِهِ ، وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا)) ^(٣٦٠).

واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموووه‌تی : ((هه‌ر که‌سێک تووشی کاره‌ساتێک بێت و بڵێت : (نێمه هه‌ر ه‌ی خ‌واین و هه‌ر بۆ لای ئه‌و ده‌گه‌ڕێنه‌وه) ، خ‌وایه پاداشتم بده‌ره‌وه له‌سه‌ر ئه‌و کاره‌ساته‌ی تووشم بووه‌و چاکتر له‌وه‌ی لێت سه‌ندووم پێم ببخه‌شه ، به‌دڵنیایی خ‌وای ته‌الی پاداشتی ده‌داته‌وه‌و چاکتری پێ ده‌به‌خشیت)) .

ئهم گوفتارانه چاکترین جۆره‌کانی چاره‌سه‌ره‌و ، به‌سه‌وودترین شتێکی‌شه بۆی له‌ د‌نیایاو پ‌وژی د‌وایدا ، چونکه‌ دوو ب‌ه‌په‌تی گه‌وره له‌خۆده‌گریت ، ئه‌گه‌ر به‌نده له‌ زانی‌نیان د‌ل‌نیابوو ، نه‌وا د‌ل‌خ‌ۆش ده‌بیت و بیری لای کاره‌ساته‌کی نام‌ینیت :

یه‌که‌میان : به‌نده‌و خ‌یزان و سه‌روه‌ت و سامانی م‌ولکی خ‌وای په‌روه‌ردگاره به‌حه‌قیقه‌ت ، به‌ئامانه‌ت لای د‌ایناوه ، بۆیه ئه‌گه‌ر لێی سه‌نده‌وه ، وه‌کو ئه‌وه وایه قه‌رزده‌رێک م‌اله‌که‌ی له‌ قه‌رزدار وه‌رگرتنه‌وه ، هه‌روه‌ها تابل‌وقه‌داوه به‌ دوو نه‌بوون : نه‌بوونیکی پ‌یش و ، نه‌بوونیکی

٢٥٩ - مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پ‌وخته‌ی ته‌فسیری ق‌ورئان .

٣٦٠ - صحیح : أخرجه أحمد (٤ / ٢٧) ، وابن ماجه (١٥٩٨) ، والترمذي (٣٥١١) ، والسنائي في عمل اليوم

والليلة (١٠٧٠) ، (١٠٧٢) كلهم عن أم سلمة عن أبي سلمة فذكره . وأخرجه أحمد (٦ / ٣٠٩) ، ومسلم (٣

/ ٣٧ ، ٣٨) عن ابن سفيان عن أم سلمة فذكرته ، وليس فيه أبو سلمة .

پاش ، سه روهت و سامانی به ندهش خۆشیه کی کاتی هیه بۆ ماوه یه کی که م ، هه روه ها به نده خودی خۆی نه و مال و سامانه ی له نه بونه وه به دینه میتناوه ، بۆ ئه وه ی بیهت به مولکی خۆی به حقیقهت ، هه روه ها خودی خۆشی توانای پاراستنی ماله که ی نی یه له و بالایانه ی تووشی ده بی پاش بوونی ، مانه وه ی مال و سامانه که ش له سه ر ئه م نه وه ستاوه ته وه ، بۆیه به نده هیچ کاریگه ریه کی به سه ر نه و سامانه وه نی یه و ، به حقیقهتیش مولکی نه و نی یه ، هه روه ها ته صه رونی پتوه ده کات وه کو ته صه رونی به نده یه کی فه رمان پیکراو و قه ده غه کراو ، نه ک وه کو ته صه رونی ئه وه ی خۆی خاوه نی بیته ، بۆیه شیوانی یه ته صه رونی تیدا بکات مه گه ر گونجای فه رمانی خاوه نه حقیقه که ی بیته .

دووه م : ده ره نجامی به نده و گه رپانه وه ی ته نها بۆ لای په روه ردگاره حقه که یه تی و ، ده بی ئه یونیاش به جیبیلایتهت و ، به تاکێ وه کو ئه وه ی یه که مجار خولقاندی به بی که سوکارو خیزان و خیل و سه روهت و سامان بگه رپته وه بۆ لای په روه ردگاری ، به لکو ته نها چاکه و خراپه که ی ده بات ، بۆیه ئه گه ر نه مه سه ره تای به نده و کوتایه که ی بیته ، ئیتر چون دلخۆش بیته به بوون ، یا خه مبار بیته بۆ نه بوون ، بۆیه بیرکری نه وه ی به نده له سه ره تای بوون و ده ره نجام و کوتایی خودی خۆی له گه وه ره ترین چاره سه ره ریه کانی ئه م نه خۆشیه یه ، له چاره سه ره ریه کانی تریشی ئه وه یه که به بی دللاودلی بزلنیت ئه وه ی تووشی بووه به دلنیا یی لی ئی به هه له دا نه ده چوو ، ئه وه ش لی ئی به هه له دا چوو هه رگیز تووشی نه ده بوو.

قال تعالی : مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ . لِكَيْ لَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿الحديد : ٢٢ - ٢٣﴾ ولته : ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ﴾ هیچ زیان و به لایه ک په روی نه داوه ﴿فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ﴾ نه له زه وی و نه له خودی خۆتاندا ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ﴾ نیلا له (لوح المحفوظ) دا نوسراوه ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ پیش ئه وه ی به دی به ینین ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ بی گومان ئه وه بۆ خوا زۆر ئاسانه ﴿لِكَيْ لَا تَأْسَوْا﴾ تا خه فته

نەخۆن ﴿عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ﴾ بۆ ئەوەی لە دەستان چووہ ﴿وَلَا تَفْرَحُوا﴾ وە دلخۆش و
 غەپانەبن ﴿بِمَا آتَاكُمْ﴾ بەوەی کە پێی دلون ﴿وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ وە خوا هیچ
 خۆبەزل زانیکی شانازی کەری خۆش ناوی^(۳۱).

هەروەها لە چارەسەرەکانی تریشی ئەوەیە کە تێپروانیته ئەو شتە ی تیایدا تووش بووہ ،
 نێتر دەزانیت پەرەردگاری هاوشتووی ئەو شتە لە دنیادا بۆ هێلاوەتوہ ، یا لەو چاکتر ،
 ئەگەر بەئارام بێ و پازی بێ ئەوا خوای تعالی شتەکی بۆ پاشەکوت کردووہ زۆر گەورەتر
 لەو شتانە کە بەهۆی ئەو کارەساتەو لە دەستی دلوہ بەچەندەها جار ، ئەگەر ویستیشی
 هەبێ زۆر لەو گەورەتری دەکات .

**خۆ دلدانەو بە تەماشاکردنی کەسانی دیکە ی تووشبوو وە باسکردنی چەند
 چیرۆکی ئەو بارەوہ:**

لە چارەسەرەکانی دیکەشی ئەوەیە کە ئاگری کارەسات لە دایدا بکوژنیتوہ بە ساردی
 خۆ دلدانەو بە خەلکانی تری تووشبوو بە کارەسات و ، بزانیته هەر خۆی بە تەنها تووشی
 کارەسات نەبووہ ، با بزانیته هەموو شیویک (بنوسعد) ی تێدایە ، یا تەماشای لای راستی
 بکات ، ئایا لە دەردەسەری زیاتر دەبینیت ؟ ئیجا با بەر بە لای چەپیدا بکاتوہ ، ئایا لە
 پەژارە زیاتر دەبینیت ؟ ، بە راستی ئەگەر هەموو دنیا بگەریت جگە لە گرفتار نابینیت ، کە
 یا خۆشەویستیکی لە دەست داوہ ، یاخود خراپەیکە نەویستراوی تووش بووہ ، بە راستی
 شەپوخرەپەکانی دنیا وەک خەونیکە یا سیبەرێکی لاچووہ ، ئەگەر کەمێک پێکەنینیت ، زۆر
 دەگرنیت ، ئەگەر پۆتیک دڵ شادومان بکات ، سالتیک دڵ خەمبار پەژارەدار دەکات ، ئەگەر
 کەمێک خۆشی بەخش بێ ، ماوەیکە درۆش پێگری لێدەکات ، ئەگەر مالتیکیش پێ خێر

(ابن مسعود) _ خَوای لیّ رازی بیّت _ فەموویەتی : ھەر دَلْخۆشبوونیک پەژارە یەکی ھەبەو ، ھەر مائیکیش پێر کرابیّت لە دَلْخۆشبوون پاشان پێرکراوە لە پەژارە .

(هند) ی کچی (النعمان)^(۳۳) ده لیت : یتیمه شکومه نترینی خه لکان بووین و له هه مووشی زیاتر مولکمان هه بوو ، پاشان هیشتا پږژ ئاوا نه بوو یتیمه بووین به که مترینی خه لک ، مافی خوای په روهر دگاره که خیری فراوانی به هر مالیک به خشی ، پاشان به دنیایی له فرمتسکش بری دهکات .

پیاویک دلای له (هند) کرد باسیکی بارو حالئ خوی یز بکات : نهویش گرونی : پۆزمان کردهوو ، هیچ کهسێک نهما له عه‌ره‌ب به‌هیوای به‌خشین نه‌بووی له ئێمه ، که شه‌ومان به‌سه‌ردا هات هیچ کهسێک نهما له عه‌ره‌ب یزه‌یی به‌ ئێمه‌دا نه‌یه‌ته‌وه .

۲۶۲ - (هندى كچى) (النعمان) ى كورى (المنذر) ه ، كه له لايەن كيسراى پادشاي فارسەو بابى به پادشاي (الحيرة) داترابوو ، كچىكى و جاخزادهى ، زمان پارلو يوو ، له مالى پادشايەتيدا گەورە بوو ، كيسراى پادشاي فارس له (النعمان) ى بابى توورەبوو ، له پادشايەتى (الحيرة) دەرهيئاو لاي خزى خستيه زيندانەو تاهەكو مرد ، پاش مردنى بابى پەبەنگەرى هەلبازارو له كەنيسەيەكى نىوان (الحيرة) و (الكوفة) دا مايەو ، (خالد) ى كورى (وليد) پاش پزگار كوردنى (الحيرة) نيدەنى كړو ، باتگى كرد بۆ ئىسلام ، بەلام بهەزى گەورەبوونى تەمەنيەو داواى لتيوردينى كرد ، بەلام (خالد) پزى لى كرت و فرمانيدا يارەمەتى و پزىشاكيشى بدهنى ، پاش تەمەنكى دريژو كوژديوونى چاوەكانى هەر له و كەنيسە دا مرد . بېوانە : الشيخ محمد هادى اليوسفى القروي ، موسوعة التاريخ الإسلامى . وەرگێتير .

بُؤْزِيكَ (حُرْقَةُ) كچی (النُّعْمَان) كه خوشکی (هند) ه گریا ، كه له كاتی پادشاهی تی و شكۆمه ندایاندا بوون ، پیی گوترا : چ ده تگرتیت ، نه وه كا كه سِيك ئازاری دابیتتی ؟ گوتی : نه خیر ، به لام خۆشگوزارانیه کی فراوان له كه سوکارمدا ده بینم ، كه مَالِيك له خۆشی پر ده بیی ، دلنیا بن پاشان له خه مباریش پر ده بیی .

(إِسْحَاق) ی کوپی (طَلْحَة) ده لیت : بؤزیک چوومه دیدهنی (هند) و ، پیم گووت ، خیروخۆشی پادشایان ت چۆن بینی ؟ ئه ویش گووتی : ئه وه ی ئیمه ئه مۆ تیایدا بن زۆر چاکتره له وه ی كه بوینی تیایدا بووین ، ئیمه له کتیبدا بینیومانه كه وا كه سوکاری هه م مَالِيك نه گه ره له خیریکی به رفراواندا بزین ، به دلنیا بی به نویدا فرمیسك ده پرتن ، زه منیش نه گه ره بؤزیک به ده رخستیی بۆ کۆمه لیک هه زیان پی بیت ، به دلنیا بی بؤزیک تریشی بۆ هه لگرتوون هه زیان پی نه بیت . پاشان گوتی :

فَبَيْنَا نَسُوسُ النَّاسَ وَلَأَمْرُ أَمْرًا
إِذَا نَحْنُ فِيهِمْ سَوْقَةٌ نَنْتَصِفُ
فَأَفْ لِدُنْيَا لَا يَكُونُ نَعِيمًا
تَقَلُّبُ نَارَاتِ بِنَا وَتَصَرَّفُ

واته :

له کاتی کدا رابه رایه تی خه لکمان ده کربوو فه رمان فه رمانی ئیمه بوو

له پر دا بۆین به خه لکیکی ئاسایی خزه ته کار

ئاساخ بۆ دۆنیا به خۆشیه کانی به رده وام نـــــــــــــــــابیت

كه چهنده ها جار وه رچه رخان و ئه م دیو ئه و دیومان پی ده کات

هه روه ها له چاره سه ریه کانی دیکه ی خه ما بریوون بۆ ئه و کاره ساتانه ی تووشمان

ده بیت ئه ویه : مروف ده بی بزانییت بی ئارامی و شه پرزه بوون نایگه پینیت ته وه ، به لکو بی

ئارامی و شپږزه بونه که ی زیاده دهکات ، که له حقیقه تدا له ئه نجامی زیاده بوونی نه خوښیه که وه پروده دات.

له چاره سه ریه کانی تریشی : پتویسته نه وه بزانیته که پاداشته کانی ئارامگرتن و پازیبوون به چاره نووسی خوای تعالی ، بریتیه له به خشینى تاوان و به زه ی و په حمهت و هیدایه تدان ، که خوای تعالی بۆ نه وه که ساته ی دلتاوه ، که ئارام دهگرن و (إنا لله وإنا إليه راجعون) ده لێن ، بۆیه نه گهر نه و پاداشته نه له دهست بدات و له کیسه ی بچیت ، نه و له حقیقه تدا زۆر له خودی کاره ساته که گهره تره .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پتویسته بزانیته بۆ ئارامی جیگه ی شادومانبوونی دوزمه کانیه تی به و به لآو گرفتداریه ی تووشی بووه ، مایه ی بیزاری هاو پتیانیه تی ، خواکه ی توو په دهکات ، شه ی تانه که ی دلخۆش دهکات ، مایه ی به فیژچونی پاده شته کانیه تی ، نه فسی لاواز دهکات ، نه گهر ئارامگربو به و باره و قایل بوو تیربارانی شه ی تانه که ی دهکات و ، به نا ئومیدی ده یگه پتیتیه وه ، په روه ردگاری له خۆی پازی دهکات ، هاو پتیانی دلخۆش دهکات ، دوزمنانی بیزار دهکات ، په ژاره ی دلی براکانی هه لده گریت و دلنه وایان دهکات ، پیش نه وه ی نه وان دلنه وایی بکه ن ، ئانه مه به غیره تیی و شیوه ی ته ولوی بۆ که م و کوپی مژفه ، نه ک لیدانی پرومهت و ، دراندنی پۆشاک و ، نزا کردن به واوه ی لاو مال و یران بوون و ، بیزابوون له چاره نووسراو .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پتویسته بزانیته نه و به له زه تی و خوښیه ی پاش ئارامگرتن و قایل بوون دهستی ده که ویت ، چهنده هاو چهنده ها جار گهره تره له وه ی دهستی ده که وت نه گهر نه و شته ی بۆ به مایه ته وه که تیایدا تووشی کاره سات بووه ، ته نها نه و (بیت الحمد) هشی به سه که له به هه شته بۆی دروست ده گریت ، له پاداشته ی سوپاس و ستایش کردنی په روه ردگاری و گوته ی (إنا لله وإنا إليه راجعون) نا ، با تیروانیته : کام له م دوو کاره ساته

گهه تره ؟ نهو کاره ساته ی تووشی بووه ، یاخود کاره ساتی له ده ستانی (بیت الحمد) له بهه شتی نه براره دا ؟

وفی الترمذی مرفوعاً : (يَوْمُ نَاسٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ جُلُودَهُمْ كَانَتْ تُفَرَّضُ بِالْمَقَارِيزِ فِي الدُّنْيَا لَمَّا يَرَوْنَ مِنْ ثَوَابِ أَهْلِ الْبَلَاءِ) (۳۳۳).

واته : پيشهوا (الترمذی) ده گيريتته وه كهوا پيتمه مبهري خوا ﷺ فرمويته تي : ((له پوژی قيامه تدا كه سانتيك خوژكه ده خوازن كهوا له دونيادا پيستييان به مه قهست بپردياره به هوی نهو پاداشته وه كه ده يبينن بۆ تووشبوواني کاره ساته كان دانراوه)) .

كه سانتيك له پيشين گوتويانه : نه گهر کاره ساته كانی دنيا نه بوايه به مايه پوچی بۆ قيامه ده گه پايته وه .

له چاره سه ريه كانی ديكه شی : دلی كه سی کاره ستبار خوژش بكریت ، به ئومیدی نه وهی كه خواي تعالى له جیي نه وهی پی ده داته وهو بۆي دبژيرتته وه ، چونكه هه موو شتيك جيگره وهی هه يه مه گهر خواي په روهرنگار ، كه جيگره وهی نی بهو هاوشتیه نی به ، وه كو نه وهی گوتراوه

مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِذَا ضَيِّقَتْهُ عِوَضُ

وَمَا مِنْ اللَّهِ أَنْ ضَيِّقَتْهُ عِوَضُ

واته :

هه موو شتيك نه گهر له ده ستت چوو جيگره وهی ده بی

به لام نه گهر خوات له ده ست چوو جيگره وهی نا بی

له چاره سه ره به کانی دیکه شی : پتویسته مرقف بزانتیت به شی له کاره ساته که به گویره ی نه وه به که خوی بۆ خوی دروست دهکات ، بۆیه هه رکه س پازیی بوو ، خوای تعالاش لیتی پازی ده بی و ، هه رکه سیش بیزاری و پق ده ریپیت ، نه و پقی بۆ خوی ده سته بهر کردووه ، لیڤه وه ناشکه را ده بی که به شی مرقف له کاره ساته که به گویره ی په فتاری خویه تی ، که وابوو چاکترین یا خود خراپترین به ش به ویستی خۆت هه لێڤیره ، بۆیه نه گه ر پق و کوفری بۆ کاره ساته که ده ریپی ، نه و له دیوانی تیاچواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر شپوهن و نوزه نوزو که مته رخه می ده ریپی به وازلیه تانی (واجب) ێک ، یا کرده وه به کی حه رام ، نه و له دیوان که مته رخه مپواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر گه یی و گازنده و بی ئارامی ده ریپی ، نه و له دیوانی تیشکا و فربووخوارداندا ده نوسریت ، وه نه گه ر په خنه ی له خوای تعالی گرت و ، هه سته به پلار تیگرتنی دانایی و حیکمه ته که ی ، نه و له ده رگای زه ندیقیه تی داوه (واته که سیک ی بی ئاینه و خوی به ئایندار ده نویی) یا چۆته نیوی ، به لام نه گه ر ئارامگرتن و خۆگری بۆ خوای تعالی ده ریپی ، نه و له دیوانی به ئارامپواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر به خوا پازی ، نه و له دیوانی پازیبواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر سپاس و ستایشی ده ریپی ، نه و له دیوانی سوپاستگوزاراندا ده نوسریت و ، له ژێر ئالای ستایشکاراندا ده بییت ، وه نه گه ر خۆشه ویستی و ئاره زووی دیدارکردنی په ره رده گاری ده ریپی ، نه و له دیوانی خۆشه ویستکاره دلسۆزه کانددا ده نوسریت .

وفي مسند أحمد والترمذي ، من حديث محمود بن لبيد يرفعه : أن رسول الله ﷺ قال : ((إن الله إذا أحب قوماً ابتلاهم ، فمن رضي فله الرضى ، ومن سخط فله السخط)) زاد أحمد : ((ومن جزع فله الجزع))^(٢٦٤)

واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((نه گه ر خوای تعالی کۆمه لێکی خۆشویست تاقیان ده کاته ، هه رکه س پازی بوو نه و پازیبوونی خوای بۆ خوی ده سته بهر کردووه ، هه رکه سیش

رقی لیبیتەوہ ئەوا بقی لیبوتەوہی خوای بۆ خۆی دەستەبەر کردووە ((پێشەوا (احمد)یش ئەم زیادەییە خستۆتە سەر ((وە هەر کەسیش بۆ تاقەتی و بۆ ئۆقرەیی دەربڕیت ئەوا بۆ تاقەتی و بۆ ئۆقرەیی بۆ خۆی دەستەبەر کردووە)) .

لە چارەسەرەکانی دیکەشی : ئەگەر لە شیوەن و نوزەنوزدا مەزۆف بگاتە ئەوپەری ، لە کۆتادا هەر دەبێ قایل بۆ بە ئارامگرتنیکی ناچاری ، بەلام ئەم بارە نەستایشکراوە و نە پاداشتیشی دەبێت ، کەسانیک لە دانایان دەڵێن : کەسانی ژیر لە یەکەم پۆژی کارەساتەکاندا ئەو نەنجام دەدات کە نەقام پاش چەند پۆژیک نەنجامی دەدات ، وە هەرکەس ئارامی نەگرت وەکو ئارامگرتنی کەسانی جوامێر ، ئەوا ناچار دەبی وەکو ئازەل ئارام بگرت .

وفي الصحيح مرفوعاً : ((الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّنْعَةِ الْأُولَى))^(٣٥) واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ فرمویەتی : ((ئارامگرتن لە سەرەتای کارەساتەکانی)) .

(الأشعث) ی کورپی (قیس) دەڵێت :

لە چارەسەرەکانی دیکەشی : پێویستە بزانیت کە چاکترین دەرمان بۆ ئەو ، پازیبوونە ، بەوێ پەرورەدگاری پێی پازیه و حەزی پێیەتی کە بەندەکی لەم بارەدا نەنجامی بدات ، چونکە یەکیک لە خاسیەتەکانی خۆشەویست سازیاربوونە لە گەڵ خۆشەویستەکاندا ، بۆیە هەرکەس بانگەشەیی خۆشویستنی یەکیک بکات و ، پاشان رقی بێتەوہ لەوێ خۆشەویستەکی حەزی پێیەتی ، وە حەزی بەوێی کە خۆشەویستەکی رقی لیبیتەتی ، ئەوا شایەتی لە سەر نەفسی خۆی دەدات کە درۆی کردووە ، لە دلی خۆشەویستەکانیدا بقی کێنە بەرامبەر بە خودی خۆی دروست دەکات .

(أبو الدرداء) فرمویەتی : خوای پەرورەدگار ئەگەر فرمانیدا بە حوکمیک ، حەزی بەوێ پێی پازنی بن .

(عمران) ی کورپی (حصین) له نه خوشیه کهیدا دهیفرموو : خوشه ویتترین شت به لامه وه
 نهویه که خوشه ویتترین شته به لای شهوه ، ههروهه (أبو العالیة) ش هه مان شتی
 دههفرموو .

ئه مهش دهه مان و چاره سه ریه که کار ناکات مه گهر له گهل خوشه ویتستاندا ، بویه هه موو
 که سیک له توانیدا نیه وه کو چاره سه ر به کاری بیتیت .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : با ته ماشاکات بزانییت کامیان کیشدارترو قورسترو
 بهرده وامتره ، له زهت و خوشی وه گرگرتن له شه کاره ساته ی تووشی بووه ، یا له زهت و
 خوشی پاداشتی خوای تعالی ، نه گهر پای په سه ندی بۆ ده رکهوت ، با سوپاسی خوای تعالی
 بکات که سه ری خستوه ، به لام نه گهر پای په سه ندنه کراوی به لاهه باشتربوو ، با بزانییت
 شه کاره ساته ی له نه قل و دل و ناینه که یدایه زۆر گه وره تره له و کاره سه ته دونیایه ی که
 تووشی بووه .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پتویسته بزانییت شهوه ی تووشی شه کاره ساته ی کردوه
 دانوه رترینی هه موو دانوه رانه و ، میهره بانترینی هه موو میهره بانانه ، وه خوای تعالاش
 تووشی شه کاره ساته ی نه کردوه بۆ شهوه ی بیفه وتیتیت ، یا خود به و کاره ساته سزای بدات ،
 یا خود هیزشی به ریته سه ر ، به لکو له راستیدا دهیه یی به و کاره ساته پله ی نارامگرتن و
 پازیبون و باوه پی تاقیکاته وه ، گرتییستی پاپانه وه و لاله وه ی بیت و ، ببینی خوی
 فریادوه ته بهر ده رگاکی و ، هانای بۆ جه نایی بریوه به دلشکاری له پیش ده ستیدا ،
 چیرۆکی سکا لکانی بۆ بهرز کردۆته وه .

(شیخ عبدالقادر) فهرمویه تی : کوپم کاره سات نه هاتوه بۆ فه وتانت ، به لکوهاتوه بۆ
 تاقیکردنه وه ی پله ی نارامگرتن و باوه پت ، کوپم قه دهرو چاره نووس جانه وه ریکی دپنده یه و (سُبُع)
 ، جانه وه ری دپنده ش مرداره وه بوو ناخوات .

مه به ستیش نه وهیه که کاره سات (کیر)^(۳۶) واته موشه دهمه ی به ندهیه که به هویه وه ناگری کوره که خوش دهکات بۆ تونه وهی کانهزاکه ، بۆیه دهره نجام یا زۆریکی سوری دهست دهکه ویت ، یا هه مووی خراپ ده بیت و هه یج دهستکه وت نابیی ، شاعیریش ده لیت :

سَبَّكَ نَاسَهُ وَنَحَسَّ بِهِ لَجِينًا فَأَبْدَى الْكِبْرُ عَنْ خَبَثِ الْحَدِيدِ
واته :

تواندمانه وه وامانزانی زۆره به لام موشه دهمه که پیسی ئاسنی به ده رخت نه گهر نه موشه دهمه و دهستکه وته که ی سودی بۆ نه بیت ، با بزانیته گهره ترین موشه دهمه ی پۆزی نوای له پیش دهستدایه ، بۆیه نه گهر بۆی دهرکه وت که به کاره ی نانی موشه دهمه ی دونه یاو دهستکه وته که ی بۆی چاکتره به به راوردی نه و موشه دهمه و دهستکه وته که ی ناچاریشه یه کیک له موشه دهکان هه لبرۆیت ، با پۆزو قهری نه و نیعمه ته بزانیته که خوای تعالی پیتی به خشیوه و مۆله تی دله که موشه دهمه ی دونه به کاره ی نیت .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پیویسته بزانیته که نه گهر به لای کاره ساتی دونه نه بویه ، به نده تووشی چه نده ها نه خوشی فیزولوت به رزی و شانازی و دلپقی و خۆبه گهره زانین و زۆرداریکی نه وتو ده بوو ، که ده بووه هۆکاری تیاچوونی ئیستاو نوایی ، بۆیه خوای پهروه ردار به په حمهت و به رزی خۆی جار به جار تووشی چه نده ها جووری دهرمانه کاره ساته کانی دهکات و، دهره نجامیش ده بیت به پاریزی له وه نه خوشیانه ی سه ره وه و ، ته ندروستی و چاکیتی به ندایه تی ده پاریزیته و ، ماده ده خراپه بۆگه نه فه وتی نهره کانی بۆ دهکاته دهره وه . پاک و بیگهردی بۆ نه و پهروه رداره ی که به لای کاره ساته کانی به کاره ی نیت

۲۶۶ - کیر : واته موشه دهمه که نامیتریکه له پیست سروست ده کۆی و ئاستگر به کاری دینی بۆ گه شانه وه و

خۆشکردنی ناگری کوره که ی ، وه رگرتی .

بۆ به زه‌ی پێدا هاتنه‌وه‌ی به‌نده‌کانی و ، کهسانتیکیش به‌ نیعمه‌ته‌کانی خۆی تاقی ده‌کاته‌وه ،
وه‌کو شاعیر ده‌لێت :

قَدْ يُنْعِمُ اللَّهُ بِالْبَلَوَى وَلِنْ عَظُمَتْ
وَيُبْتَلَى اللَّهُ بَعْضَ الْقَوْمِ بِالنَّعَمِ

واته :

پێده‌چی خوا به‌ کاره‌ساته‌کانی خۆی ئه‌گه‌رچی گه‌وره‌ش بێت نیعمه‌ت به‌پشتی‌بێت به‌ سه‌ر به‌نده‌که‌یدا
به‌نیعمه‌ت به‌خشینه‌شی بۆ هه‌ندێ له‌ به‌نده‌کانی تاقیان بکاته‌وه

ئه‌گه‌ر خوای په‌روه‌ردگار به‌نده‌کانی خۆی به‌ ده‌رمانه‌کانی به‌لاوکاره‌سات چاره‌سه‌ر
نه‌کردایه ، سه‌رکه‌ش ده‌بوون و سنوریان ده‌به‌زاند ، سه‌مه‌یان ده‌کرد ، له‌ خۆیان بایی
ده‌بوون ، خوای په‌روه‌ردگاریش ئه‌گه‌ر ویستی چاکه‌ی به‌ به‌نده‌که‌ی هه‌بێت ، ده‌رمانه‌کانی
به‌لاوکاره‌سات و تاقیکردنه‌وه‌ی ده‌داتێ به‌ گوێزه‌ی باروحوالی ، تا نه‌خۆشیه‌ فه‌وتینه‌ره‌کانی
بۆ ئوردخاته‌وه ، تاوه‌کو ئه‌گه‌ر بژاردگاری و خاوی‌نکردن و پاکردنه‌وه‌ی بۆ به‌نده‌که‌ی کرد ،
شایسته‌ی ده‌کات به‌ به‌رێزترین پله‌کانی دنیا ، که‌ به‌ندایه‌تی بۆ کردنیه‌تی و ، شایسته‌شی
ده‌کات بۆ به‌رێزترین پاداشته‌کانی پۆژی نوای ، که‌ به‌ریتیه‌ له‌ بینین و نزیکبونه‌وه‌ له‌ خوای
په‌روه‌ردگار .

له‌ چاره‌سه‌ریه‌کانی دیکه‌شی : پێویسته‌ بزانی‌ت که‌ تالیه‌کانی دنیا شیرینه‌کانی پۆژی
دوايه ، خوای تعالی ئا به‌و شیوه‌ ده‌یگۆڕێت ، شیرینه‌کانی دونه‌یاش تالیه‌کانی پۆژی دوايه ،
به‌نده‌ش ئه‌گه‌ر به‌رگه‌ی تالیه‌ کۆتای هاتوووه‌کانی دنیا بگۆڕێت ، له‌ پێناو به‌ده‌سته‌یه‌تانی
شیرینه‌ به‌رده‌وامه‌کانی پۆژی دوايدا ، خێزیکه‌ی چاکتری ده‌ستگیر ده‌بێ ، به‌ به‌رلورده‌ی
ئه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ کاریکات . ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌شت نه‌زانی ، ئه‌وا ته‌ماشای فه‌رمایه‌شتی

پێغه مبه‌ری خوا بکه که ده‌فرمیت : ((حَقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ ، وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ))^(٢٦٧)
واته : ((به‌هشت به‌ناخوشی و ناپه‌هه‌تی‌ه‌کان ده‌ور دراوه ، دۆزه‌خیش به‌ه‌واو
ناره‌زووه‌کان ده‌ور دراوه)) .

له‌م جێگه‌یه‌دا ئه‌قل و ژیری خه‌لك جیاوازی بوون و ، حه‌قیقه‌تی پیاوانیش به‌ده‌رکه‌وتن ،
دۆربه‌یان په‌سه‌ندیستی شیرینی برپاوه‌یان دابه‌سه‌ر شیرینی به‌رده‌وامدا که له‌ناو ناچیت ،
به‌رگه‌ی تالی ساتیک ناگریت له‌پێناو شیرینی هه‌تا هه‌تایدا ، به‌رگه‌ی که‌ساسی ساتیک
ناگریت له‌پێناو سه‌ریه‌ریه‌کی هه‌تا هه‌تایدا ، به‌رگه‌ی مه‌ینه‌تی ساتیک ناگریت له‌پێناو
خوشی هه‌تا هه‌تایدا ، چونکه به‌لایه‌وه شتی تاماده‌ شایه‌ت و گه‌واهیده‌ری خوشی و
ناخوشیه‌و ، شتی چاوه‌پوانکراویش نادیاره ، باوه‌ڕیش لاوازه‌و ، سولتانی هه‌واو ناره‌زوو
فرمانپه‌وايه‌و ، هه‌موو نه‌مانه‌ هۆکاری پالنه‌ری مرقف‌ن بۆ په‌سه‌ندیستی هه‌نوکه‌و ، قبوله‌بوونی
پۆژی دوايی ، نه‌مه‌ باری تێپوانینه‌ بۆ باروچالێ بیاری خه‌لك و ، سه‌ره‌تاكانیان ، به‌لام
تێپوانینی به‌جی که په‌رده‌کانی په‌سه‌ندیستی هه‌نوکه‌ تێپه‌یشت ، بۆ نه‌و ده‌ره‌نجام و
مه‌به‌ستانه‌ی که هه‌ندیکێ تر بیری لێده‌که‌نه‌وه‌و هه‌ولی بۆ ده‌ده‌ن بۆ به‌ده‌سته‌ینانی پۆژی
دوايی ، نه‌مه‌ شتیکی تره .

بۆیه بائگی نه‌فسی خۆت بکه بۆ نه‌و خوشیه‌ نه‌برپاوه‌و نيعمه‌ت و سه‌رکه‌وتنه‌ گه‌وره‌یه‌ی که
خوای په‌روه‌ردگار دایناوه‌ بۆ نه‌و وه‌لی و به‌نده‌ خوشه‌و په‌ستانه‌ی که گوێپاڵی ده‌که‌ن ،
هه‌روه‌ها ته‌ماشای نه‌و شه‌رمه‌زاری و سزاو نه‌قسوسه‌ به‌رده‌وامانه‌ بکه که دایناوه‌ بۆ که‌سانی

٢٦٧ _ صحیح : أخرجه أحمد (٢٥٤ / ٣) ، (٢٨٤) ، وعبد بن حميد (١٣١١) ، ومسلم (١٤٢ / ٨) ،
والترمذي (٢٥٥٩) عن حماد بن سلمة عن ثابت وحيد عن أنس فذكره مرفوعاً ، وأخرجه أحمد (١٥٣ / ٣) ،
والدارمي (٢٨٤٦) مثله ليس فيه حميد . وأخرجه أحمد (٣٨٠ / ٢) عن أبي هريرة مثله ، وأخرجه أحمد (٢٦٠ / ٢) ،
(، والبخاري (١٨٧ / ٢) ، ومسلم (١٤٣ / ٨) عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة مرفوعاً : ((حجت النار
بالشهوات وحجت الجنة بالمكاره)) .

مایه پوچ و هل له کیس خۆدهر ، پاشان هه به شیکیان که بۆ خۆتی به شایسته دهزانی هه لێژیره ، هه موو که سیکیش له سهه سروشت و پێیازی خۆی کاردهکات ، هه موو که سیکیش به پرۆشه بۆ نه وهی گونجاویهتی و ، شایسته یه بۆی ، ئهم چاره سههه به درێژ دامه نی ، چونکه زۆر پێویسبوونی بۆ پزیشک و نه خۆش وای لیکردین به درێژی باسی بکهین . و بالله التوفیق *

به شیک : سه بارهت به پێیازی پێغه مبهری خوا ﷺ له چاره سههه کردنی نارههتی و خهه و خههت و دلتتهنگی و ناخوشتیدا :

أَخْرَجَا فِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ : ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ، وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)) (٣٦٨) .

واته : له (ابن عباس) دهو _ خوا له خۆی و یابیشی پازی بیت _ فهرمویهتی : پێغه مبهری خوا ﷺ له کاتی نارههتیدا دهیفرموو : ((هیچ په رستراویک نی یه بهههق جگه له خوای مهزنی میهره بان ، هیچ په رستراویک نی یه بهههق جگه له پهروهردگاری عهرشی گهوه ، هیچ په رستراویک نی یه بهههق جگه له پهروهردگاری ههوت ئاسمانه کهو ، پهروهردگاری زهههین و پهروهردگاری عهرشی بهرێژ)) .

وَفِي "جَامِعِ التِّرْمِذِيِّ" عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا حَزَبَهُ أَمْرٌ ، قَالَ : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ)) (٣٦٩) .

٢٦٨ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١١ / ١٢٢) ، ومسلم (٢٧٣٠) .

٢٦٩ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٢٢) ، وصححه الألباني رحمه الله .

واته له (انس) هوه _ خوای لى پازى بىت _ فرمويه تی : پیتهمبه ری خوا ﷺ ته گه ر
بوودلو یكى کاریگه ری تووش بولیه دهیفرموو : ((نهی خوای زیندوو نهی خوای ههلسوپنه ری
بونه وه هاناو هاوار بۆ به زه ی و په حمه تی تو ده به م)) .

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَحَمَّهُ الْأَمْرُ ، رَفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ : ((سُبْحَانَ
اللَّهِ الْعَظِيمِ)) ، وَإِذَا اجْتَهَدَ فِي الدَّعَاءِ قَالَ : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ))^(٢٧٠) .

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خوای لى پازى بىت _ فرمويه تی : پیتهمبه ری خوا ﷺ
ته گه ر شتیک خه مبهاری بکردایه ، چاوه کانی بۆ ئاسمان بهرز ده کرده وه دهیفرموو : ((پاک
و بیکه ردی بۆ خوای گه وه)) ، ته گه ر به په ریشیشه وه فزای بکردایه دهیفرموو : ((نهی
خوای زیندوو نهی خوای ههلسوپنه ری بونه وه)) .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِيقِ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((دَعَوَاتُ
الْمَكْرُوبِ : اللَّهُمَّ رَحِّمْنَا أَرْجُو ، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ، لَا
إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ))^(٢٧١) .

واته : له (أبي بكر) هوه _ خوای لى پازى بىت _ فرمويه تی : پیتهمبه ری خوا ﷺ
فرمويى ((نزاكانی كه سى ناره حهت : په روه رىگارا هیواى به زه یت ده كه م و ، به نه ندازه ی
چاوتروكانیک مه مدره ده ست خۆم و ، هه موو كارویارم چاك بكه ، هیچ په رستراویك نی به
به هه ق جگه له تو)) .

٢٧٠ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٣٤٣٢) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٣٥٦) .

٢٧١ _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٥٠٩٠) ، وصححه الألباني رحمه الله .

وَفِيهَا أَيْضًا عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ قَالَتْ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولِينَ عِنْدَ الْكَرْبِ أَوْ فِي الْكَرْبِ : ((اللَّهُ رَيْيَ لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا))^(٢٧٦) وَفِي رِوَايَةٍ أَنَهَا تَقَالُ سَبْعَ مَرَّاتٍ .

واته : (أسماء) ی کچی (عُمَيس) _ خوای لی پازی بیئت _ فەرموویەتی : پێغه مبه‌ری خوا ﷺ پێی فەرمووم ئەوە بۆ چەند ووشە یەکت فێرنە کەم لە کاتی ناپه‌حه‌تیدا یا لە ناپه‌حه‌تیدا بپێی : ((خوا پەرە دگاری و هیچ شتێک ناکەم بە هاوێ)) ، لە (رِوایە) تێکی دیکە دا هاتوووە کە حەوت جار دەگووترێت .

وَفِي مُسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ " عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : ((مَا أَصَابَ عَبْدًا هَمٌّ وَلَا حُزْنٌ فَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ ، ابْنُ عَبْدِكَ ، ابْنُ أَمَتِكَ ، نَاصِيَتِي بَيْنَكَ ، مَا ضَرَفْتُ فِي حُكْمِكَ ، عَدَلْتُ فِي قَضَائِكَ ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَةٌ بِهٖ نَفْسُكَ ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ ، أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ رَبِيعَ قَلْبِي ، وَثَوْرَ صَدْرِي ، وَجَلَاءَ حُزْنِي ، وَذَهَابَ هَمِّي ، إِلَّا أَتَمَّ اللَّهُ حُرَّتَهُ وَمَعَهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَهُ فَرَحًا))^(٢٧٧)

واته : لە (ابن مسعود) هەو _ خوای لی پازی بیئت _ فەرموویەتی : پێغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركات بەنده‌ی خوا تووشی هەرخەم و خەفتێک بوو و بلیت : پەرە دگارا من بەنده‌ی تۆم ، کوپی بەنده‌یەکی تۆم ، کوپی کەنیزەکی تۆم ، تاوچاوان و کاروبارم بەده‌ستی تۆیە ، حوکمت بەسەرمدا بەرده‌وامەو ، بپاریت بە سەرمدا جێبەجێ و بەداده ، داوات لی دەکەم بەهەموو ناویک کە هەتەو خۆت پێ ناواناوە ، یا لە کتێبە کە تدا نارووتەتە خوارەو ، یا فێری بەکێک لە دروستکارەکانی خۆت کردوو ، یا لە عیلمی غەیبی خۆتدا

٢٧٦ _ إسناده حسن : أخرجه أبو داود (١٥٢٥) ، وابن ماجه (٣٨٨٢) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع)

مهلت گرتوو و خۆت دهیزانی . که قورئان بکهیته به هاری دلم و نورو پوناکی سنکم و پهوینه رهوهی دل ته نگیم و ، لابهری خه م و خه فتم ، ئه وا خوای تعالی خه م و خه فتهی لاده بات و ، جیگه که ی ده گرپیت به خۆشی و شادومانی)) .

وَفِي التَّرْمِذِيِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((دَعَا ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ، لَمْ يَدْعُ بِهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أُسْتَجِيبَ لَهُ))^(٢٧٤)
وَفِي رِوَايَةٍ ((إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَا يَقُولُهَا مَكْرُوبٌ إِلَّا فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ : كَلِمَةُ أَخِي يُونسَ)) .

واته : له (سعد ی کوپی (وقاص) هوه _ خوای لی پازی بیئت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی ((نزاکی (ذی النون) پیغه مبه رک له سکی نه هه نگه که دا بوو بیی له خوای تعالی پارایه وه : ﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ [الأنبياء : ٨٧] واته ﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ﴾ (نه ی خوا) به راستی هیچ په رستراویک نی به جگه له تو ﴿ سُبْحَانَكَ ﴾ پاک و بیگه ردی بۆ تویه ﴿ إِنِّي كُنْتُ ﴾ بیتکومان من ﴿ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ له سه مکاران بووم^(٢٧٥) هیچ پیاویکی موسلمان نی به بۆ هه رشتیک به م نزایه له خوا بیارینه وه مه گه ر خوای تعالی وه لایمی داوه ته وه)) .

له (ریوایه) تیکی دیکه شدا : ((من گرفتاریک ده زانم هیچ خه فته باریک نی به و بیلیت مه گه ر خوای تعالی خه م و خه فته که ی ده پوینیتته وه و لایده بات : گرفتاره که ی (یونس) پیغه مبه ری برام)) .

٢٧٤ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٠٠) ، وصححه الألباني رحمه الله .

٢٧٥ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی نه فسیری قورئان .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ الْمَسْجِدَ ، فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ : أَبُو أُمَامَةَ ، فَقَالَ : يَا أَبَا أُمَامَةَ مَا لِي أَرَاكَ فِي الْمَسْجِدِ فِي غَيْرِ وَقْتِ الصَّلَاةِ ؟ " فَقَالَ : هُمُومٌ لَزِمْتَنِي ، وَدُيُونٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَقَالَ : ((أَلَا أَعْلَمُكَ كَلَامًا إِذَا أَنْتَ قُلْتَهُ أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّكَ وَقَضَىٰ دَيْنَكَ ؟)) " قَالَ : قُلْتُ : بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : ((قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ)) ، قَالَ : فَفَعَلْتُ ذَلِكَ ، فَأَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمِّي ، وَقَضَىٰ عَنِّي دَيْنِي ^(٢٧٦) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) كه _ خواى لى پازى بيت _ فرمويه تى : پوژدك پيغه مبهري خوا ﷺ چوه مزگه وتوه ، له پردا چاوى به پياويك له پشتيوانان كهوت به (ابوأمامة) ناسرابور ، فرموى : نهى (ابوأمامة) بق به دهر له كاتى نويژ له مزگه وتدا ده تبينم ؟ نهو يش فرموى : خه مگه ليك دايگرتووم و ، قه زاريگه ليكيش نهى پيغه مبهري خوا ، فرموى : ((بق گوفتاريكت فيتر نه كه م نه گهر بيليتى خواى تعالى خه م و خهفتت ده پوييتته وه ، قه زاريه كانيشت بق ده داته وه ؟)) (ابوأمامة) فرموى : گوتم : به لى نهى پيغه مبهري خوا ، نهو يش فرموى : نه گهر به يانى و نيوارهت كرده وه بلى : ((په روه ردگارا ، په نات پى ده گرم له دلته نگى و خه م و خهفتت ، په نات پى ده گرم له بيده سه لاتى و ته مبه لى ، په نات پى ده گرم له دهست قوچاوى و ترستو كى ، په نات پى ده گرم له زالبونى قه رزو دوزانى پياوانى موسلمان)) ، (ابوأمامة) فرموى : نه وه م جيبه جى كرد ، نه وه بيو خواى تعالى خه م و خهفتى پواندمه وه ، قه رزه كهشى بق دلمه وه .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ ، عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((مَنْ لَزِمَ الْإِسْتِفْقَارَ ، جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ مَمِّ فَرْجًا ، وَمِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا ، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ)) (٢٧٧) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خَوای لى پازى بیټ _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((هرکس به رده وام بى له سهر دواکردنى لیخوش بوون له خَوای تعالى ، له
 هه موو خه م و خهفتیک پزگاری دهکات ، له هه موو ناپه خه تی و تهنگانه یه ک پزگای کردنه
 دهره وهی بۆ داده نیت و ، له شویتیکیشه وه پزى ددهات که به خه یالیدا نه هات بیت)) (٢٧٧) .

وَفِي " الْمُسْنَدِ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ ، فَرَجَّ إِلَى الصَّلَاةِ ، وَقَدْ قَالَ تَعَالَى : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ (٢٧٨) واته له (المسند) دا هاتووه : که وا پیغه مبهری خوا ﷺ
 نه گهر بوداویک دلته نگى بگردایه ، هانای دهرده بهر نوپزکردن ، خَوای په روه ردگاریش
 فهرموویه تی : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ واته : ﴿ په نا به رنه بهر نارام گرتن و نوپز (بۆ
 گه شتن به مه به ست) ﴾ (٢٧٩) .

وَفِي السَّنَنِ : ((عَلَيْكُمْ بِالْجِهَادِ ، فَإِنَّهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ ، يَدْخُعُ اللَّهُ بِهِ عَنِ النَّفُوسِ
 الْهَمَّ وَالْغَمَّ)) (٢٨٠) واته : له (السنن) دا هاتووه : ((تیکوشن له پیتاوی خوادا ، چونکه
 دهرگایه که له دهرگاکانی به هه شت ، خَوای تعالى خه م و خهفتى سهر دلى به نده گانی پى
 دهرپوینیته وه)) .

٢٧٧ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (١٥١٨) ، وأحمد (٢٢٣٤) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (٧٠٥) .

٢٧٨ _ حسن : أخرجه أحمد (٢٨٨ / ٥) ، وأبو داود (١٣١٩) ، كلاًهما عن عبد العزيز بن أخي حذيفة عن حذيفة
 فذكره ، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٤٧٠٣) .

٢٧٩ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورئان .

٢٨٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٣١٤ / ٥) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٩٤١) .

وَيَذْكُرُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ((مَنْ كَثُرَتْ هُمُومُهُ وَغَمُومُهُ ، فَلْيُكْثِرْ مِنْ قَوْلِ : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))^(٢٨١)

وَبُيِّنَتْ فِي "الصَّحِيحَيْنِ" : أَنَّهَا كَثُرَ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ^(٢٨٢) .

وَبِالْتَّرَمِذِيِّ : أَنَّهَا بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ^(٢٨٣) .

له (ابن عباس) هه _ خوا له خۆی و بایبشی پازی بیټ _ هه رموویه تی : ((هه رکه س خه م و خه فتی زۆربوو ، با نه م گرفتاره زۆری بلێت : (هه یچ هه یزو په ناو توانایه ک نی یه ته نه ا به خوا نه بیټ) .

له (الصحیحین) یشدا هاتوو : به پاستی سامانیکه له سامانه کانی به هه شت .

له (الترمذی) دا هاتوو : ده رگایه که له ده رگا کانی به هه شت .

نه م ده رمانانه پاتزه جۆری ده رمان له خۆ ده گریت ، نه گه ر توانایان نه بوو خه م و خه فت و دلته تکی مرۆف لابهرن ، نه وا نه خۆشی نه وکه سانه په گی داکوتاوو ، هه کاره کانیشی چه سپیون ، بۆیه پێویسته ده رهاویشتنیکی ته ولویان بۆ بکریټ .

یه که م : به کتا په رستی په رو ده رگا ریتی .

دوو ه م : به کتا په رستی ئولو هیه ت .

سێ یه م : به کتا په رستی زانستی باوه ری (التوحید العلمی الاعتقادی) .

چوار ه م : به دورگرتنی خوای په رو ده رگا ره سته م کردن به رامبه ره به نده که ی ، یا هه سته به سزادان ، به بی نه وه ی به نده که ی هه یچ کرده وه یه کی خراپی نه نجام دابیټ ، که شایسته بیټ به سزادان .

٢٨١ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٤٩١) بلفظ : (من أعم الله عليه نعمة) .

٢٨٢ _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ٦٩) ، (٥ / ١٦٩) ، (٨ / ١٠١ ، ١٠٨ ، ١٥٥) ، (٩ / ١٤٤) ،

ومسلم (٨ / ٧٣ ، ٧٤) كلاهما عن أبي عثمان النهدي عن أبي موسى فذكره .

٢٨٣ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٧٦) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (٢٨٣٤) .

پینجهم : دانا پیدانانی بهنده به وهدا که خودی خوی ستمکاره .

شه شهم : پارانه وه (توسل) له خوای پهروه ریکار به خوشه ویسترین شته کان ، که ناو و سیفات کانتیتی ، له هه مووشیان زیاتر که ماناکانی ناو و سیفات کزیکاته وه : (الحي القيوم) ه ، واته زیندوی راگری بونه وهر .

حه وته م : به ته نها له خوای تعالی داوای یارمه تیدان بکریت .

هه شته م : دانا پیدانانی بهنده که وا خوای تعالی به ته نها جیی هیواکردن و پارانه وه کردنه .

تویه م : به جیه پینانی پشت پی به ستنی و ، کارپی سپارینی و ، دان پیدانانی بهند که وا نیوچاوان و کاروباری به دهستی پهروه ریکاره و ، به ویستی خوی ته صروفیان پیوه دهکات و ، حوکه کانی به سهردا جیه جی دهکات و ، داپه روه رانه برپاره کانی به سهردا دهکات .

ده به م : له گولستانی قورئاندا دللی به ویتته وه و ، دللی تیایدا ئاسوده بیست ، به هاوشیوهی ئاسوده بوونی گیانله به ران له به هاردا ، له تاریکی گومان و دودلی هه واوتاره زوودا خوی پی پووناک بکاته وه ، خۆئاسوده کردن به قورئان له جیاتی هه موو نه وانیهی له دهست ده چیت ، خۆدلدانه وه به قورئان به رامبه ر به هه موو به لئو کاره ساتیک که تووشی ده بیست ، قورئان بۆ چاره سه رکردنی نه خوشیه کانی سنگی به کار بینیت ، نه وا دلته تگی ده پوینیتته وه و ، بۆ خه م و خه فه ته کانی شیفایه خش ده بیست .

یازده هه م : داوای لیخۆشبوون .

نوازه هه م : په شیما بونه وه و ته ویه کردن .

سیازده هه م : تیکۆشان له پیناوی خواوا .

چوارده هه م : نوێژ .

پازده هه م : نکۆلیکردن له هیزو په ناو تواناو ، سپاردنیان به دهستی نه و زاتهی

نه وانیهی به دهسته .

به شیک : سه بارهت به لایه نی کاریگه ری نه م دهرمانانه نه م نه خوشیانده دا :

خوای تعالی نه وهی ئاده م و نه دنامه کانی له شی خولقاندوه ، بۆ هه موو نه دنامیک شیوه یه کی ته وای بی که م و کوپی داناه ، که نه گه روونیکات هه ست به ئازار ده کات ، هه روه ها بۆ دلش که سه روه ری نه دنامه کانه شیوه یه کی ته وای بی که م و کوپی داناه ، نه گه ره ده ستی بدات ، نه خۆشی و تازاره کانی وه کو خه م و خه فته و دلته نگه کانی ئاماده ده بیته .

نه گه ره چاره کان هیزی بینینیان نه میت و ، گوینکانش هیزی بیستنیان نه میت و ، زمانیش هیزی قسه کردنی نه میت که بۆ خولقیندراره ، شیوه ی ته ولوی بی که م و کوپی خۆیان له ده ست ده دن .

دلش : خولقیندراره بۆ ناسینی به دیهینه ری ، خۆشویستی ، به ته نها په رستی ، شادومان بوون به خوا ، دلخۆشبوون به خۆشویستی ، پازیبوون به خوا ، پشت پی به ستی ، خۆشویستن له پیناویدا ، بق لیبوونه وه له پیناویدا ، خۆشه ویستی له بهر خواو دزایه تی له بهر خوا ، به رده وام زیکرکردنی ، به لایه وه له هه موو شتیك خۆشه ویستر بیته ، له هه موو شتیك زیاتر جیگای ئومیدی بیته ، له دلیدا له هه موو شتیك شکومه ندر بیته ، نیعمه ت و شادومانی و له زه ت و ، به لکو به لایه وه زیانیش به بی ته وزاته مانایه کی نه بیته ، هه موو نه مانه وه کو خۆراک و ته ندروستی و زیانن بۆ دل ، به نه بوونیان خه م و خه فته و دلته نگه له هه موو لایه که وه پوهی تی ده کات و ، به سه ریوه ده میتته وه .

که وهره ترین نه خۆشه کانی دلش : هاوه ل په یدلکردن و تاوان و بی ناگایی و به سووک ته ماشاکردنی نه وه یه که په روه ردگار خۆشی ده وین و پیتی پازیه ، وازه نیان له گه راندنه وه و

سپاردنی کاره‌کانه به خواى تعالى ، که مى پشت به سفته به خواى تعالى ، متمانه‌کردنه به جگه له خواى تعالى ، بیزاربوونه له چاره‌نووسی ، به‌گومان‌بوونه له په‌یمان و هه‌په‌شه‌کانی .

به تیروانینت له نه‌خۆشیه‌کانی دل ، بۆت ده‌رده‌که‌وێت ئه‌م شتانه‌و هاو‌شیۆه‌کانیان هۆکاری دروستبوونی ئه‌و نه‌خۆشیانه‌ن و هیچ هۆکاریکی تری نی یه ، ته‌نها ده‌رمانی دل‌یش که هیچ ده‌رمانیکی تری نی یه ، چاره‌سه‌ره پێقه‌مبه‌رایه‌تیه‌کانه که چه‌ندین شتی دژ به‌و نه‌خۆشیانه‌ی تێدایه ، چونکه نه‌خۆشی به‌ دژه‌کانی لاده‌دریژت و ، ته‌ندروستی‌ش به‌ هاو‌شیۆه‌کانی ده‌پاریژریژت ، بۆیه ته‌ندروستی به‌م شته پێقه‌مبه‌رایه‌تیه‌کانه ده‌پاریژریژت و ، نه‌خۆشیه‌کانیشی به‌ دژه‌کانیان چاره‌سه‌ر ده‌کریژت .

یه‌کتابه‌رستی : ده‌روازه‌کانی خه‌یرو شادومانی و چیژوه‌رگرتن و دلخۆشی و ئاسوده‌یی بۆ به‌نده‌ی خوا ده‌کاته‌وه ، ته‌ویه‌و په‌شیمانیش ده‌رهاو‌یشتنیکه بۆ ئه‌و تیکه‌لاو و ماده خراپانه‌ی که هۆکارن بۆ نه‌خۆش که‌وتنی به‌نده ، هه‌روه‌ها له تیکچوونیش ده‌پاریژریژت و ، ده‌روازه‌ی شه‌په‌رخراپه‌شی لێ داده‌خات ، بۆیه ده‌روازه‌کانی خه‌یرو خۆشی به‌ یه‌کتابه‌رستی ده‌کریژته‌وه ، ده‌روازه‌کانی شه‌ریش به‌ ته‌ویه‌و په‌شیمانی داده‌خریژت .

که‌سانیک له پزیشکانی پێشین گوتویه‌نه : هه‌رکس خوازیاری ته‌ندروستی جه‌سته‌یه ، با خواردن و خواردنه‌وه‌کانی که‌م بکاته‌وه ، هه‌رکس‌یش ته‌ندروستی دل‌یی ده‌وێ ، با واز له تاوانه‌کان بێنیت .

(ثابت) ی کوی (قُرَّة) ده‌لێت : هه‌وانه‌وه‌ی جه‌سته له که‌م خواردندایه ، هه‌وانه‌وه‌ی پو‌حیش له که‌می تاوان کردندایه ، هه‌وانه‌وه‌ی زمانیش له که‌م قسه‌کردندایه .

تاوانيش بۆ دل ، وهكو ژههرهكانه ، كه نهگرنه يفه وتينيت نهوا به دلنيابي لاوازي دهكات ، كه هيژيشي لاواز بوو ، چيتر ناتوانيت به رامبه ر به نه خوشيه كان به ره لستي بكات ، پزيشكي دلان (عبدالله) ي كوپي (مبارك) ده فهرميت :

رَأَيْتُ الذُّنُوبَ تُعَيِّتُ الْقُلُوبَ وَقَدْ يُورِثُ الذَّلَّ إِيمَانُهَا
الذُّنُوبُ حَيَاةُ الْقُلُوبِ وَخَيْرٌ لِنَفْسِكَ عَصِيَانُهَا

واته :

تاوانم بيني دل ده مريتيت سه رشوپيش به رده وامه تي پي ده به خشيت
وازمينان له تاوان زيانده وي دله بۆ خوت چاكستره سه رپيچي بكهيت

ههوا ناره زوو به گه وره ترين نه خوشيه كانی دل داده نريت و ، سه رپيچيكردي نه وهواو ناره زوانهش به گه وره ترين چاره سه ره كانی دل دانراوه ، له بنه پهدا نه فس به نه قامی و سته مكاری خولقيئراوه ، بۆيه به هوی نه وه نه فاميه وه واده زانيت نه گهر شويني ههواو ناره زوووه كانی نه فسی خوی بكه ويت نه وه ده بيته چاره سه ر ، به لام له راستيدا ده يفه وتينيت و په کی ده خات ، وه له به ر نه وهی كه سيکی سته مكاري شه هيچ شتيکی له پزيشکی ناموزگار يكار وه قبول نابي ، به لكو نه خوشي ده خاته جيگهی ده رمانه وه و پشتی پي ده به ستيت و ، ده رمانيش ده خاته جيگهی نه خوشيه وه خوی لی به دور ده گريت ، ليره دا كه نه خوشي په سهند دهكات و ، خوی له ده رمانه كان به دور ده گريت ، جورها ده ردو نه خوشي پووی تيدهكات ، به جوريك پزيشكان ماندوو دهكات و ، شيفاش تاسته م دهكات ، كاره ساتي گه ورهش نه ويه كه هه موو نه وانه به چاره نووسه وه ده به ستيت وه ، بۆيه به زمانی حال خوی به بي تاوان داده نيت و ، به به رده وامی سه رزه نشتي په روه رنگاری دهكات ، سه رزه نشته كهش به هيژ دهكات تاوه كو به زمانی ناشكه رای دهكات .

نه گه نه خۆش به م باره گه شت ، چاوه پێی چاكبونهوهی لێناكرێت مه گه خۆای تعالی په حمهت و به زهیی خۆی به و كه سه بگهیه نیت و ، به ژيانكی نوێ بیژنیتته وه ، پێگهیه کی باش و ستایشكراویشی پیشان بدات ، بۆیه فهرموده كه ی (ابن عباس) _ خۆای له خۆی و یابیشی پازی بیست _ سه بارهت به نزاى كاتى كاره سات جۆره كانى په كتاپه رستى په روهردگارێتى و په رسترلویتى له خۆده گرت و ، خۆای تعالاش به گه وره و میهره بان وه سف دهكات ، ئه م دوو سیفه تهش شیوهی تهواوی بێ كه م و كۆپى په حمهت و به زهیی و به توانایی و ، چاكه كردن و لێبوردن بۆ خۆای تعالی جیگیر دهكهن .

خۆای تعالی به شیوهی تهواوی بێ كه م و كۆپى په روهردگارێتى بۆ جیهانه كانى سه رو و خوارو وه سف دهكات .

باسی عهرشیش دهكات كه سه ربانى هه موو به دیهیتراوانه و له هه مووشیان گه وره تره .

شیوهی تهواوی بێ كه م و كۆپى په روهردگارێتى خۆای تعالی په كتاپه رستن پێویست دهكات و ، ده بێ هه موو جۆره كانى په رستن و خۆشه ویستى و هیواو خواست و پێزو گوێزپه لێی به ته نها بۆ ئه و زاته بكریت .

گه وره یی به په هایی خۆای په روهردگاریش واپێویست دهكات هه موو شیوهیه کی تهواوی بێ كه م و كۆپى بۆ جیگیر بكریت و ، هه موو كه م و كۆپى و چواندنكی لێ به دور بگیریت.

میهره بانى خۆای تعالاش شیوهی تهواوی بێ كه م و كۆپى په حمهت و به زهیی و چاكه كردنى به رامبه ر به به دیهیتراوانى خۆی به درده خات .

كه دل نهوانه ی سه ره وه بزانیته ، ئه وا خۆشویستن و پێزگرتن و په كتاپه رستى بۆ خۆای تعالی جێبه جێ دهكات و ، به وهش مرۆف دلخۆشی و شادومانی و چێژی دهست دهكه ویت به ناستیک نازاری كاره سات و خه م و خه فتى لێ دۆرده خاته وه ، تۆ ته ماشا دهكه یت نه خۆش

ئەگەر ئەو هەوالانە ی پێ بگات کە دلخۆشی بکات و ، نەفسی بە هێز بکات ، چۆن سروشتی جەستە ی بە هێز دەبێ و نەخۆشیە هەستیەکانی خەم و خەفت لادەبات ، کەوابوو دل بە ناسایی چاک دەبێتەوە .

پاشان ئەگەر بەراوردیکی نێوان تەنگانەکانی کارەسات و فراوانی ئەو وەسفانە ی نێو نزاو دواکانی کارەسات بکەیت ، دەبینی زۆر زۆر گونجاو بۆ ئەو ی دەرووی تەنگانەکان بکاتەو ، دلێش لەو دەروازە یەو گۆزەر بکات بۆ بەهاری دلخۆشی و شادمانی ، ئەمەش لەو کەسانە دا زیاتر بە دیدە گرێت ، کە پوناکی ئەو نزایانە ی تێدا هەلەاتوو ، دلێشی لە ئێش پێکردنی راستیەکانیدا دەست بە کاریوو .

فەرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ ، بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيْثُ)) هۆیەکی گونجاو بۆ ئورخستەو ی ئەم نەخۆشیە ، چونکە سیفەتی (حَيَّ) واتە : زیندوو کە شیو ی تەوای بێ کەم و کوپی لە خۆدەگرێت و ، پیو ی پە یوئەندە .

هەر وەها سیفەتی (الْقَيُّوْم) واتە : هەلسوڕپنەری بوونەو ، ئەمە هەموو سیفەتە کرداریەکان لە خۆدەگرێت ، بۆیە گەرترین ناوی خوا کە ئەگەر نزای پێ بکریت قبول دەکریت و ، دلاوی پێ بکریت پێت دەدەریت بریتیە لە : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ)) .

سیفەتی زیندوویی تەوای بێ کەم و کوپی خوا ی تعالاش ، دژی هەموو نەخۆشی و نازارەکانە ، بۆیە کاتێک زانی خەلکی بە هشت تەواو بوو و کەم و کوپی تێدا نەما چیت تەووشی خەم و خەفت و دلەتگی و بەلاکان نابن ، بەلام سیفەتی کەم و کوپ بوونی زیان بە کردەوکان دەگە یە نیت و ، دژی (الْقَيُّوْمِ) .

بوونی سیفەتی (الْقَيُّوْمِ) تی خوا ی تعالاش ، پەتگدانەو ی شیو ی تەوای بێ کەم و کوپی سیفەتی زیان و زیندووییە ، چونکە زاتێک کە بە پەها زیندوو بێ و ، زیانیشی تەواو بێ

، ئەوا هەموو سیفاتهکانی تەواویتی لە خۆدەگرێت ، (الْقَيُّوم)یش هیچ کردەوێهێکی شیاوی بەلاوە ناستەم نابێت .

هاوتای ئەمەى سەرەوهش پارانەوهى پێقه‌مبەرى خوايە ﷻ لە خواکەى بە پەرورەدگارێتیکردنى بۆ (جبریل) و (میکائیل) و (إسرائیل) بۆ ئەوهى پێنموى بکات بۆ ئەوه‌قه‌ى خەلکی تیايدا جیاوازن و ، لەسەر ئەوه‌قه‌ دلمەزراوى بکات ، چونکە ژيانى دل بە پێنموى وەرگرته .

خوای تەعلاش ژيانى بەم سى فریشتەیه سپاردووه ، سروش ، که ژيانى دلە بە (جبریل)ى سپاردووه .

باران ، که ژيانى جه‌سته‌ى مرقف و تازەلانه به (میکائیل)ى سپاردووه .
 فووکردن به بووقدا ، که هۆى ژيانى جیهان و گه‌پانه‌وه‌ى پووحه‌کانه بۆ جه‌سته‌کان به (إسرائیل)ى سپاردووه .

که‌وابوو پارانەوه به پەرورەدگارێتى خوای تەعالی بۆ پوحى ئەو فریشتە گه‌ورانەى که ژيانیان پى سپێردلوه ، کاریگه‌ریه‌کی ئیجابی ده‌بێ بۆ ئەوه‌ى داواکاریه‌کان به‌ده‌سته‌بێنری .

مه‌به‌ستیش ئەوه‌یه که : ناوى ((الْحَيَّ الْقَيُّومُ)) کاریگه‌ریه‌کی ئیجابی تاییه‌تى هه‌یه بۆ ئەوه‌ى داواکاریه‌کان وه‌لام بدرێته‌وه‌و ، کاره‌ساته‌کان لابه‌رێت .

وَفِي "السَّنَنِ" وَ"صَحِيحِ أَبِي حَاتِمٍ" مَرْفُوعًا : اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ : ﴿وَالَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ [البقرة ١٦٣] ، وَقَاتِحَةُ آلِ عِمْرَانَ ﴿الْمُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ قَالَ التِّرْمِذِيُّ : حَدِيثٌ صَحِيحٌ^(٢٨٤) .

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی : گه وره ترین ناوه کانی خوای تعالی له م دوو سوره ته دایه ﴿وَالَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ واته ﴿وَالَهُكُمْ﴾ په رستراوی ئیوه ﴿إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ په رستراویکی تاک و ته نه یه ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ هیچ په رستراویکی راست نی یه ته نه یه و نه بییت ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ که به خشنده ی میهره بانه ، هه روه ها ئیه تی یه که می سوره تی (آل عمران) ﴿الْمُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ واته : ﴿الْم﴾ ته نه یه خوا ماناکه ی ده زانییت به (ئه لیف ، لام ، میم) ده خویند ریته وه بۆ ماناکه ی سهیری سه ره تای سوره تی (البقرة) بکه ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا﴾ خوا نه و خواجه یه که هیچ په رستراویکی راست نی یه جگه له خوا ﴿لَحْيَ الْقَيُّومُ﴾ زیندوی پاکری بونه وهره^(٢٨٥)

وَفِي "السَّنَنِ" وَ"صَحِيحِ ابْنِ حِبَّانٍ" أَيْضًا : مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا دَعَا ، فَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَمَّانُ ، بَدِيعِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، يَا حَيَّ يَا قَيُّومُ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : ((لَقَدْ دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ ، وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ))^(٢٨٦) .

واته : له (انس) دوه _ خوای لی پازی بییت _ فهرموویه تی : پیاویک نزای کردو ، فهرموی : په روه ردگارا من داوات لیده که م به وه ی که ستایش بۆ تویه ، هیچ په رستراویکی نی

٢٨٤ _ حسن : أخرجه أحمد (٦ / ٤٦١) ، وعبد بن حید (١٥٧٦) ، والدارمی (٣٣٩٢) ، وأبو داود (١٤٩٦) ، وابن ماجه (٣٨٥٥) ، والترمذی (٣٤٧٨) کلهم من طریق عبيد الله بن أبي زياد عن شهر بن حوشب عن أسماء بنت يزيد فذكرته مرفوعاً .

٢٨٥ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی ته فیسیری قورئان .

٢٨٦ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (١٤٩٥) ، وصححه الألباني .

یه به ههق جگه له تۆی بهخشندهی منهکاری ، دامینهی ئاسمانهکان و زهوی ، ئهی
 خاوهن پێزو شکومهندی ، ئهی زیندوی پاگری بونههر ، ئهوهبوو پێغه مبهری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((له خوا پاراپهوه بهناوه گهوهرکانیی که ئهگهر نزای پێ بکریت قبول دهکریت و
 داواشی پێ بکریت پێی دهدری)) .
 بۆیه پێغه مبهری خوا ﷺ ئهگهر به پهروشهوه نزای بکردایه دهیفرموو : ((یا حی یا
 قیوم) .

فرمایشتی پێغه مبهری خوا ﷺ ((اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو ، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرَفَةَ عَيْنٍ ،
 وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ)) واته : پهروهردگارا هیوای بهزهیت دهکهم و ، به
 نهندازهی چاوئوکانتیک مه مدره دهست خۆم و ، ههموو کاروبارم چاک بکه ، هیچ په رستراویک
 نی یه به ههق جگه له تو)) ، له م نزیاده هیوای بهزهی له زاتیک داوا دهکریت که ههموو
 خهیریکی به دهسته و ، به ته نها پشتی پێ ده به ستری و ، مۆف هه موو کاروباره کانی خۆی پێ
 ده سپیری و ، لێی ده پارێت هه بۆ ئه وهی هه موو کاروباره کانی چاک بکات و ، به نهندازهی
 چاوئوکانتیک نه یداته دهستی خۆی و ، لێی ده پارێت هه به یه کتاپه رستی ، چونکه له
 دوورخستنه وهی نه خۆشیدا پۆلیکی کاریگه ری به هیز ده بینیت . هه روه ها فرمایشتی : ((
 اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا)) هه مان کاریگه ریه کانی سه ره وهی تیدا به .

به لام فهرمووده که ی (ابن مسعود) _ خوای لێ پازی بیت _ : ((اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ
 عَبْدِكَ)) چه ندین زانستی ئیلاهی و ، نه هیئی به ندایه تی تیدا به که له کتیییکدا جیی
 نابیت هه ، چونکه مۆف لێره دا دان به به ندایه تی خۆی و باوان و دایانیدا ده نیت ، که
 نیوچاوان و هه موو کاروباره کانی به دهستی ئه و زاته یه و چۆنی هه ز لیبیت ته صروقی پێوه
 ده کات ، به ندش توانای هیچ سوو زیان و ، مرین و ژیان و ، زیندو بونه وه یه کی بۆ خۆی نی
 یه ، به لکو دیلی ژیر دهستی په روه ردگارو ، که ساسی ژیر سولتان و زالو نیتی .

وه فرمایشتی : ((ماضٍ فِي حُكْمِكَ عَدْلٌ فِي قَضَاؤِكَ)) واته : حوکمت به سهرمدا
به رده وامه ، برپارت به سهرمدا دانپه روه رانه یه ، دوو بنچینه ی گه وره له خۆده گریت که
ته وهره ی یه کتاپه رستی له سهر ده خولیتته وه .

یه که میان : جیگیرکردنی چاره نووس ، وه حوکمه کانی خوای تعالی به سهر به نده کانیدا
جیبه جی کراوه و به رده وامه ، مرۆف ناتوانیت لئی جیابیتته وه ، هیچ پزگه یه کیشی به ده سته وه
نی یه بۆ دورخستنه وه ی .

دووه م : خوای تعالی له م حوکمانه دا دانپه روه ره و ، هیچ ستمیک له به نده که ی ناکات ،
به لکو تیایدا له چوارچیره ی دانپه روه ی و چاکه کردن ناچیتته دهره وه ، چونکه ستم کردن
هۆکاره کانی ده گهریتته وه بۆ نه وه ی که ستمکار یا پیویستی به شتیکه ، یاخود نه فامه ،
یاخود نه زان و گیله ، به لām هه رگیز گونجاو نیه نه وه له زاتیک بوه شیتته وه که به هه موو شتیک
زانایه و ، پیویستی به هیچ شتیک نی یه و ، هه موو شتیک پیویستی پییته ی و ، دانپه روه رترین
دانپه رانه و ، بچوگرترین گهریله له قه ده ره و چاره نووسه کانی ناتوانیت له له حیکمه ت و دانایی
و ستایشکردنی بچنه دهره وه ، وه کو چۆن له تواناو ویستی ناچنه دهره وه ، بۆیه حیکمه ت و
دانایی په پیره وکراوه له گه ل تواناو ویستیدا ، نه وه بوو (هود) پیغه مبه ر _ صلی الله علی نبینا
وعلیه وسلم _ کاتی قه ومه که ی به به ته کانیان ده یترسین ده لیت :

﴿ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا
تَنْظُرُونَ * إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هِيَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴾ [هود : ٥٤ - ٥٦] . واته : ﴿ أَشْهَدُ اللَّهَ ﴾ خوا ده که م به شایه ت ﴿ وَأَشْهَدُوا ﴾ و
نیوه ش شایه ت بن ﴿ أَنِّي بَرِيءٌ ﴾ که به راستی من به ری و دوورم ﴿ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴾ له وه ی
که نیوه ده یکن به هاویه ش بۆ خوا ﴿ مِنْ دُونِهِ ﴾ جگه له خوا ﴿ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ﴾ جا
هه مووتان پیلانم لی بگپن ﴿ ثُمَّ لَا تَنْظُرُونَ ﴾ له پاشان مۆله تیشم مه دن (ولیم مه وه ستن)

﴿ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ﴾ به پاستی من پشتم به خوا به ستووه ﴿ رَبِّي وَرَبُّكُمْ ﴾ كه به روه ردگاری من و به روه ردگاری تئووه شه ﴿ مَا مِنْ دَابَّةٍ ﴾ هیچ گیان له به ریک نی به ﴿ إِلَّا هُوَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهَا ﴾ مه گهر خوا ده سه لات دراوه به سه ریدا (بگری مووی پیشی سه ریتی) ﴿ إِنَّ رَبِّي ﴾ به پاستی به روه ردگارم ﴿ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ له سه ر پئگه یه کی پاسته ^(TAV) واته له که ل نه وده دا که خوای تعالی ده سه لاتی خوی دلوه به سه ره موو شتیکداو به ویستی خوی ته صروفیان پیوه ده کات ، به لام له سه ر پئگه یه کی پاستیشه و به دادپه روه ری و دانایی و ، چاکه کردن و په حمهت و به زهیی نه بیئت ته صروفیان پیوه ناکات . بویه فره مایشتی : ((ماضٍ فِي حُكْمِكَ)) واته : حوکمهت به سه رده مدها به رده وامه ، سازیارو پئککه وتووی فره مایشتی خوای تعالی به : ﴿ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهَا ﴾ واته : هیچ گیانله به ریک نی به مه گهر خوای تعالی ده سه لات درلوه به سه ریدا ، هه روه ها فره مایشتی : ((عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ)) واته : برپارت به سه ر مدها دادپه روه رانه یه ، سازیارو پئککه وتووی فره مایشتی خوای تعالی به : ﴿ إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ واته : به پاستی به روه ردگارم له سه ر پئگه یه کی پاسته . پاشان له به روه ردگاری ده پارپتیه وده به و ناوانه ی که خوی پی ناوانوه ، نه وده ی به نده کان ده یزانن و نه وده شی که نه یانزانیه وده . له وانه ش : هه ندیک له و ناوانه ی له عیلمی غه ییی خویدا هه لگرتووه و ، پیشانی هیچ په ریه کی نزیک ، یاخود پیقه مبه ریکی نه داوه ، نه م وه سیله یه گشتیترین وه سیله یه و ، له هه مووشیان به لای خولوه خو شه ویسترو ، له هه مووشیان نزیک تره بۆ ده سته که وتنی داواکراو .

پاشان داوای لیکرد قورئان بکات به به هاری دلی ، چونکه به پاستی قورئان به هاری دلانه ، وه بیکات به شیفای خه م و خه فه ته کانی ، بویه ده چیتته جیگه ی نه و ده رمانه ی که نه خو شیه کان پرشه کیش ده کات و ، ته ندروستی بۆ جه سته ده گه پئنیته وده ، داواشی لیکرد خه م و خه فه ته کانی پی لابه ریت وه کو چون ژنگ و پیسی مشت و مال ده کریت ، بویه نه گهر

نه خۆش به پاستگزی ئه م ده زمانه به کاری نیت نه و نه خۆشیه که ی لاده بات و ، شی فایه کی ته وای بۆ ده سه ته به ر ده کات و ، ته ندروستی شی بۆ ده گه پێ نیت ته وه . والله الموفق .

به لام نزا که ی (ذي النون) شی وه ی ته وای بۆ که م و کوپی به کتا په رستی و پاک و بێ گه ردی خوای په روه ردگاری تێ دایه ، هه روه ها به نده ی خوا دان به سته م و تا وانی خۆیدا ده نیت و ، به وه ش ده بی ت به گه رته رترین ده زمانه کانی کاره سات و خه م و خه فته لابر دن و ، چاکترین وه سیله کانی ش ده بی بۆ ته وه ی خوای تهالی پێ یو سی ته کان جێ به جی بکات ، چونکه یه کتا په رستی و پاک و بێ گه ردی هه موو ته ولویه ک بۆ خوای تهالی جێ گیر ده کن و ، هه موو که م و کوپی که ی و عی ب و چواندنیک ی لێ به نور ده گرن . دان تانی به نده ش به سته م دا له پاستیدا په نگدان وه ی با وه پی ته وای ته ی به شهرع و پاداشت و سزا ، بۆیه ئه مه وای لێ ده کات خۆی بشکێ نیت ته وه بۆ لای خوا بگه پێ ته وه ، واز له هه لئوتانه کانی به نیت ، دان به به ندایه تی خۆیدا بنیت ، پێ یو سی ته ی خۆی بۆ خوای تهالی ئاشکرا بکات . لێ ره دا چوار شت به کارهاتوو ه بۆ پارانه وه : یه کتا په رستی ، پاک و بێ گه ردی ، به ندایه تی ، دان پێ دانان .

به لام فه رموو ده که ی (أبي امامة) _ خوای لێ پازی بیت _ : ((اللهم إني أعوذ بك من اللهم والحرز)) ، له هه شت شتا په نا به خوا ده گری ت ، هه ر دوانی ک یان پێ که وه به ندیک ی جووتن ، ته وه تا دل ته نگ ی و خه م دوو بران ، بێ ده سه ته لاتی و ته مه به لێ دوو بران ، تر سنۆکی و ده سه ت قوچاوی دوو بران ، زالبونی قه رزو دێ رانی پیاوان دوو بران ، چونکه شتی نه ویسترلوی به ئازار که به دل گه شت ، پێ ده جی هۆکاره که ی شتی کی پابر دوو بیت ، بۆیه مرۆڤ دل ته نگ ده کات ، یا خود شتی که چاره پوان ده گری ت له ئاینده دا پوویدا ت ، بۆیه مرۆڤ خه می ده خوات .

که مرۆڤ له به رژه وه ندیه کانی دا ده که ویت و له ده سه تی ده چیت ، هۆکاره که ی ده گه پێ ته وه یا بۆ بی ترانایی که به بێ ده سه ته لاتی نا و ده بریت ، یا خود ده گه پێ ته وه بۆ وره به ردان و نا ئومیدی که به ته مه به لێ نا و ده بریت .

که مرۆف خێرو سودو که لێ له خودی خۆی و هاوڕێگزی قهدهغه دهکات ، یا به جهستهی ئهوه سوده قهدهغه دهکات ، که به ترستۆکی ناودهبریت ، یا خود به مال و سامانی ، که به دهست قوچاوی ناودهبریت . وه که خه لکی به سهردا زال ده بێت یا به هه قه ، که زالبونی قه رزه ، یا به ناهق و پوچیه که به دۆرانی پیاوان ناودهبریت ، بۆیه له م فرموده یه دا په نا به خوا گیراوه له هه موو شهرو خراپه کاریه ک .

به لام کاریگه ری نیستفارو داوای لیخۆشبوون له دورخستنه وهی خه م و دلتهنگی و تهنگانه دا ، له بهر ئه وه یه که هه موو پێیازو ناقل و ژیرانی ئومه تیک ده زانن که سه رپێچی و خراپه کاری خه م و خهفت و ، ترس و دلتهنگی و ، سنگ تهنگی و ، نه خۆشیه کانی دل پهیدا دهکات ، ئیتر هه رکات ئاره زووه کانیان له و خراپه و سه رپێچیان تێریو و ، لێی بێزاربوون ، دوباره ئه و سه رپێچی و خراپه کاریه ئه نجامی ده ده نه وه بۆ دورخستنه وهی ئه و خه م و خهفته ی دایگرتوون ، وه کو ئه وهی شیخی گومرپاویان ده لیت :

وَكَأْسٍ شَرِبْتُ عَلَى لَذْوٍ وَأَخْرَجْتُ مَنُهَا بِهَـ
واته :

کاسیکی شه رايم خوارد وه بۆ خۆشی و خۆشم لێ چاره سه ر کرد به خواردنه وهی کاسیکی تر بۆیه نه گه ر ئه مه ئاسه واری تاوان و گونا هه کان بێت له سه ر دل ، ئه و هیه چ ده رمانیکی نی یه به ده ر له ته ویه و په شیمانی و داوای لیخۆشبوون .

به لام نوێژ . ده روزه یه کی گه وریه بۆ شانومانیبوون و به هیژبوون و ، کرانه وه و ئاسوده بوونی دلان ، هه روه ها دل و روح به خوای تعالی دهکات ، لێی نزیک ده بێته وه و چیژ له یادو زیکرکردنی و هه رده گریت ، به پازونیان کردنی دلخۆش ده بێت ، له پێش ده ستیدا ده وه ستیت ، هه موو جهسته و هیژو ئه ندامه کانی له په رستیدا به کارده هیئت و ، هه موو ئه ندامیک به شی خۆی ده دات ، واز له خه لک و تیکه لایون و گفتو گو کردنیان ده هیئت و ،

هیزه‌کانی دلی و نه‌نامه‌کانی به خوای په‌روه‌رنگاره‌وه په‌یوه‌ست ده‌بیټ و ، له ده‌ستی نوژمنی ده‌حه‌وټه‌وه ، هه‌موو نه‌مانه که له کاتی نوټژنا مروڤ په‌په‌وی ده‌کات ده‌بیټ به گه‌وره‌ترین ده‌رمانه‌کان و دلخوش‌کاره‌کان خوراکیه‌کان که به‌ته‌ها گونجاوی دل ته‌ندروسته‌کانه . به‌لام دل نه‌خوشه‌کان ، به‌هاوش‌تیه‌ی جه‌سته‌کانه که به‌ده‌ر له خوراکی چاک هیچی تر سودی بۆ نابیت .

بۆیه نوټژ یارمه‌تیده‌ریکی گه‌وره‌یه بۆ شه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی دوتیاو پۆژی دوا‌ی پی به‌ده‌ست به‌یتریت و ، خراپه‌کانی دوتیاو پۆژی دوا‌ی پی دیریخته‌وه ، تاوان قه‌ده‌غه ده‌کات ، نه‌خوشیه‌کانی دل دورد‌ه‌خاته‌وه ، نه‌خوشیه‌کانی جه‌سته لاده‌بات ، دل پوناک ده‌کاته‌وه ، پووی مروڤ سپی ده‌کات ، نه‌نامه‌کانی له‌ش و نه‌فس چالاک ده‌کات ، پۆژی فرلوان ده‌کات ، سته‌م دورد‌ه‌خاته‌وه ، سته‌ملیکراو سه‌رده‌خات ، تیکه‌لاوه‌کانی ئاره‌زوو هه‌لسان داده‌مرکیټیه‌وه ، نیعمه‌ت ده‌پاریزی ، بق و قین دورد‌ه‌خاته‌وه ، په‌حمه‌ت و به‌زه‌ی داده‌به‌زیټیت ، خه‌م و خه‌فه‌ت لاده‌بات ، بۆ زۆریک له ئازاره‌کانی سک به‌سوده .

وَقَدْ رَوَى ابْنُ مَاجَةَ فِي "سُنَنِهِ" مِنْ حَدِيثِ مُجَاهِدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا نَائِمٌ أَشْكُو مِنْ وَجَعِ بَطْنِي ، فَقَالَ لِي : ((يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشْكَمْتَ دَرْدُ ؟)) قَالَ : قُلْتُ : نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : ((قُمْ فَصَلِّ ، فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شِفَاءً)) (٢٨٨)

وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مَوْقُوفًا عَلَى أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَنَّهُ هُوَ الَّذِي قَالَ ذَلِكَ لِمُجَاهِدٍ وَهُوَ أَشْبَهُ وَمَعْنَى هَذِهِ اللَّفْظَةِ بِالْفَارِسِيِّ أُبُوجِعُكَ بَطْنُكَ ؟ وَاتَه : لَهُ (أَبِي هُرَيْرَةَ) هُوَ — خَوَاي لِي پازي بیټ — فه‌رموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ منی به‌دیکرد که نووستبووم و هاوارم له ئازاری سک ده‌کرد ، شه‌بوو به زمانی فارسی پیی فه‌رمووم ((أَشْكَمْتَ دَرْدُ)) واته سکت ئازای

ههیه ، (أبوهريرة) دهفرمیت : گوتم : به لای ئەی پێغه مبه‌ری خوا ، ئەویش فرمووی : ((ههسته نوێژ بکه ، چونکه نوێژ شیفای تێدایه)).

ئەگەر سنگی پزیشکی زەندیقی بێ باوه‌ر بێم چاره‌سه‌ره نه‌کرایه‌وه ، ئەوا به‌شێوانی پزیشکی له‌ گه‌لیدا قسه‌ده‌کریت و ، پێی ده‌گوتریت : نوێژ وه‌رزشی نه‌فس و جه‌سته‌شه‌ پێکه‌وه ، چونکه‌ چه‌ندین جوڵانه‌وه‌و باری جیاواز له‌ خۆده‌گریت وه‌کو هه‌لسان و ، پکوع و ، سجدو ، دانیشن له‌ سه‌ر سمت و ، گواستنه‌وه‌کان له‌ باریکه‌وه‌ بۆ باریکی تر که‌ له‌ گه‌لیدا زۆری جومگه‌کان ده‌جوڵینه‌وه‌و ، هه‌روه‌ها زۆری ئەندامه‌ ناوه‌کیه‌کانی وه‌کو گه‌ده‌و ، پێخۆله‌و ، ئەندامی هه‌ناسه‌دان و ، هه‌تریش ده‌جوڵینه‌وه‌ ، بۆیه‌ نکۆڵی ناکریت که‌ ئەم جوڵانه‌وانه‌ پۆلیکی کاریگه‌ر بێنیت له‌ به‌هێزکردن و شیکردنه‌وه‌ی ماده‌کاندا ، به‌تایبه‌ت به‌هۆی هێزی نه‌فس و کرانه‌وه‌و ئاسوده‌بونی له‌ نوێژدا ، ئەوا جاسروشتی جه‌سته‌ش به‌هێز ده‌بیت و ، نه‌خۆشیه‌که‌ دۆرده‌خړیته‌وه‌ .

به‌لام نه‌خۆشی زەندیقی بێ باوه‌ری و پوو وه‌رگیران له‌ و په‌یامی که‌ پێغه‌مبه‌ران هه‌تاویانه‌و ، له‌ جیاتیدا باوه‌ر نه‌بوون به‌خوا هه‌لبێژدریت ، ئەوا هه‌یج ده‌رمانیکی نی به‌ده‌ر له‌ ئاگرێکی بلێسه‌دار ، که‌ که‌س ناچیتته‌ نیوی مه‌گه‌ر خراپترینی خه‌لک ، به‌تایبه‌ت ئەو که‌سانه‌ی که‌ به‌روایان نی به‌ و پشت هه‌لده‌که‌ن له‌ تاینی راستی ئیسلام .

به‌لام کاریگه‌ری تیکۆشان له‌ پێتاوی خوادا (الجهاد) بۆ دۆرخسته‌وه‌ی خه‌م و خه‌فه‌ت ، کاریکه‌ مۆڤ به‌ وێژدانی خۆی ده‌یزانیت ، چونکه‌ نه‌فس هه‌رکات هه‌ر شه‌هیدانی پووج و ناهه‌ق و داگیرکردنه‌کانی پشت گوێ خست ، خه‌م و خه‌فه‌ت و ، کاره‌سات و ترسه‌کانی زیاتر ده‌بێ ، بۆیه‌ ئەگه‌ر مۆڤ بۆ خوا به‌رامبه‌ر به‌رانه‌ تیکۆشا ، ئەوا خوای تعالی ئەو خه‌م و خه‌فه‌ت و دله‌نگیه‌ی بۆ ده‌گوێزێت به‌ شادمانی و چالاکی و هێز ، وه‌کو ئەوه‌ی خوای تعالی فرموویه‌تی : ﴿ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيُنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ

مُؤْمِنِينَ (١٤) وَيُذْهِبُ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ﴿[التوبة: ١٤ _ ١٥] وَاتِهِ : ﴿قَاتِلُوهُمْ﴾ (باوه‌پداران) بیا نكوژن ﴿يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ﴾ خوا به ده‌ستی ئێوه سزایان ده‌دات ﴿وَيُخْزِيهِمْ﴾ وریسوايان ده‌كات ﴿وَيَنْصُرُكُمْ عَلَيْهِمْ﴾ وه سهرقان ده‌خات به سه‌ریاندا ﴿وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ﴾ وه (خوا) سینه و دلی كۆمه‌لی بپوادر خوش ده‌كات ﴿وَيُذْهِبُ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ﴾ و پق و خه‌شمی دل‌ه‌كانیان داده‌مرکێتی و ناغیٔی^(٢٨٩)، بۆیه هیچ شتێك نی یه به نه‌ندازه‌ی تێكۆشان په‌ریشانی دل و خه‌م و خه‌فته‌ی لابه‌ریت . والله المستعان *

به‌لام کاریگه‌ری (لاحول ولا قوة إلا بالله) له دورخستنه‌وه‌ی ئه‌م نه‌خۆشیه‌دا ، ده‌گه‌پێته‌وه بۆ شیوه‌ی ته‌واری بی‌كه‌م و كوپی سپارینی کاروبار به‌ده‌ستی خوای ته‌الی ، نكۆلیکردنه له هه‌ر هێزو توانایه‌ك مه‌گه‌ر له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاره‌وه به‌ده‌ست هاتنی ، وه له‌و باره‌وه له توانادا نی یه ناكۆکی له گه‌ل خوادا بکریت ، بۆیه به‌گشتی هه‌موو گوپانیك له باریکه‌وه بۆ باریکی تر له جیهانی سه‌ره‌وه و خواره‌وه‌دا ته‌نها به یارمه‌تی خوای ته‌الیه‌و ، هێزی خوای ته‌الاش له‌سه‌ر نه‌و گوپانه‌یه ، هه‌موو نه‌وانه‌ش به ده‌ستی خواجه به‌ته‌نها ، هیچ شتێك ناتوانیت له ناستی ئه‌م روشه‌یه‌دا هه‌ستیه‌وه .

له هه‌ندی (آثار) دا هاتوه : هیچ په‌ریه‌ك له ئاسمانه‌وه دانابه‌زیت و ، بۆشی به‌رز نابێته‌وه مه‌گه‌ر به (لاحول ولا قوة إلا بالله) ، کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌شی هه‌یه له دورخستنه‌وه‌ی شه‌یتاندا . والله المستعان *

به شیک : سه باره ت به پریازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی ترس و ، خه وزراندنا :

رَوَى التِّرْمِذِيُّ فِي " جَامِعِهِ " عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ : شَكَى خَالِدٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَنَا مِنَ اللَّيْلِ مِنَ الْآرَقِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : ((إِنَّا أَوْتَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ : ((اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظَلَّتْ ، وَرَبَّ الْأَرْضَيْنِ ، وَمَا أَقَلَّتْ ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضَلَّتْ ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ ، أَوْ يَنْبَغِيَ عَلَيَّ ، عَزَّ جَارُكَ ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ)) (۳۰) .

واته : له (بُرَيْدَةَ) وهه _ خوائ لی پازی بیّت _ فهرموویتهی : (خالد) سکالای برده خزمتهی پیغه مبهری خوا ﷺ و فهرمووی : نهی پیغه مبهری خوا من به شوان خهوم ده زپی و ناخهوم ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((نه گهر چوینته سه ر نوینته کهت بلی : خوابه نهی په روه ردگاری حوت ناسمانه کهو نه وهی سییه ری بۆ ده کات ، نهی په روه ردگاری چینه کانی زه وی و نه وهی هه لیگرتووه ، نهی په روه ردگاری شهیتانه کان و نه وهی گومرپایان کربون ، خوابه پشتیوانم به بهرام بهر به شه پو خراپه ی هه موو به دپه یتر اوانت نه وه کا به کیکیان دستدریزیم بکه نه سه ر ، یا خود ستمم لیبکه ن ، نه وهی تو په نای بدهیت به هیزو زال دهیی ، ستایشکردنت پیروو دیاره ، هیچ په رستراویکی ترنی به به هه ق جگه له تو)) .

وَفِيهِ أَيْضًا : عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ مِنَ الْفَرْعِ : أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ ، وَعِقَابِهِ ، وَشَرِّ عِبَادِهِ ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ،

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ، قَالَ : وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو يُعَلِّمُهُنَّ مَنْ عَقَلَ مِنْ بَنِيهِ . وَمَنْ لَمْ يَعْقِلْ كَتَبَهُ ، فَأَعْلَقَهُ عَلَيْهِ ، ^(۳۹۱)

واته : له (عَمْرُو) ی کورپی (شُعَيْب) دهوه ، له بابیهوه ، له باپیریوه دهگیریتتهوهوه دهفهرمیت : پیغه مبهری خوا ﷺ فیزی دهکردن له کاتی قرسدا بلین : په ناده گرم به وشه ته واوه کانی خوا له تورپه بوونی و ، له سزای و ، شه پو خراپه ی به نده کانی و ، له خه ته ره و پالنه رو وه سوه سه ی شه ی تانه کان و ، وه په نات پی ده گرم له وه ی شه ی تانه کان لام ناماده بن و سه رم لی بشیوینن ، (عَمْرُو) ده فهرمیت : (عبدالله) ی کورپی (عَمْرُو) مندا له کانی خوی نه وانه ی گوره و زیر ده بوون نه م نرایه ی فیز دهکردن و ، بۆ نه وانه ش که مندا له بوايه ن هیشتا زیر نه بوون ده بنوسی و ، پتیاندا هه لیده واسی .

که و ابو سازیار بوونی نه م په ناگرتنه بۆ چاره سه رکړنی نه م نه خوشیه پوونه و شار اوه نی یه .

به شیک : سه باردت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ

له چاره سه رکړنی ناگرکه وتنه ووهو کوزانه وهدا

يُذَكِّرُ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((إِذَا رَأَيْتُمُ الْحَرِيقَ فَكَبِّرُوا ، فَإِنَّ التَّكْبِيرَ يُطْفِئُهُ)) ^(۳۹۲)

واته : (عَمْرُو) ی کورپی (شُعَيْب) له بابیهوه له باپیریوه دهگیریتتهوهوه فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((هه رکات ناگرکه وتنه و متان به دیکرد (الله اکبر) بکن ، چونکه (الله اکبر) ده ی کوزینیتتهوه)) .

۲۹۱ _ حسن دون قوله ((وكان عبدالله ۰۰۰)) : أخرجه أحمد (۲ / ۱۸۱) ، وأبو داود (۳۸۹۳) ، والترمذي (۳۵۲۸) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (۷۶۵) ، (۷۶۶) كلهم عن عمر بن شعيب عن أبيه عن جده فذكره .

۲۹۲ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن السني (۲۸۹) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع .

له بهر نه وهی ئاگر هۆکاری سه ره کی ئاگر که و تنه وهی و ، ئاگریش نه و ماده یه به که شهیتانی لی خولقیترلو و ، خرابه یه کی گشتی نه و توی تیدایه که گونجاوی شهیتانه وه کو ماده که و وه کو کردلریش ، بۆیه شهیتان یارمه تیده ری که و تنه وه یه تی ، ئاگریش به سروش دلوای به رزیونه وه و خرابه کاری ده کات ، نه م دوو شته ش پیازی شهیتانه و ، بانگه وازی بۆ ده کات و ، به و دوو شته ش نه وهی ئاده م ده فیه و تینیت ، هه ریه که له ئاگر شهیتان دلوای به رزیونه وه و خرابه کاری له سه ره زه ویدا ده که ن ، به ئام شکومه ندی و گه وری و مه زنی په روه رداگر شهیتان و کرداره کانی داده مرکیتینه وه و لایان ده بات .

له بهر نه مه (الله اکبر) گوتن کاریگه ری به تینی هه یه له ئاگر کوژانه ودا ، چونکه هه یه شتیک توانای وه ستانی نی به له بهرده م گه وری و مه زنی خوای په روه رداگر ، بۆیه نه گه ر موسلمان (الله اکبر) ی گووت ، نه و (الله اکبر) گووتنه ئاگره که داده مرکیتینه وه و شهیتانیش داده مرکیتینه وه که لی خولقیترلو و ، ئینجا ئاگره که ش ده کوژینه وه ، ئیمه _ (ابن القيم) _ و کهسانی تری جگه له ئیمه ش نه مه مان تاقیکریوتنه وه ، بینومه مانه ئاوه هایه . والله أعلم .

به شیک : سه باره ت به ریازی پیغه مبه ری خوا ﷺ

له پاراستنی ته ندروستیلا :

نیوه نجیتی و ته ندروستی و مانه وهی جهسته ده که ریته وه بۆ نه و ته پایی و شینیه ی که له جهسته دایه و به رگری پله کانی گه رمی ده کات ، ته پایی وشێ ماده ی ته ندروستی ، گه رمیش نه و ماده یه پی ده که یه نیت و ، پاشماوه کانی بۆرده خاته وه و ، چاکیان ده کات و ، نه م و نیانیان ده کات ، نه گینا جهسته خراب ده بوو توانای هه ستانی نه ده بوو . هه روه ها ته پایی و شێ خوراکی گه رمیه ، نه گه ر ته پایی وشێ نه بویه ، گه رمی جهسته ی ده سوتان و ووشکی ده کریو خرابی ده کرد ، هه لسه و پلاندنی کاروباری هه ر دانه یه کیان له سه ره ئه ویت و هه ستاوه ،

مانه‌وه و جیگیری و دروستی جه‌سته له سه‌ره‌ه‌ه‌وکیان پێکه‌وه ده‌وه‌ستیت ، هه‌ر یه‌کیکیان ماده‌یه بۆ ئه‌وێتر ، بۆیه گه‌رمی ماده‌ی ته‌پیی و شیی یه‌ که ده‌پیارێتیت و ، له خراپی و گوپان بۆ باری ناشیاو قه‌ده‌غه‌ی ده‌کات ، ته‌پای و شیش ماده‌ن بۆ گه‌رمی که خۆراکی ده‌دات و هه‌لیده‌گریت ، هه‌رکات یه‌کیکیان به‌سه‌ر ئه‌وێتر دا زیادبوو ، به‌ گوێره‌ی ئه‌و زیادبوونه‌ میزاجی جه‌سته ده‌ست به‌لادان و شیان ده‌کات ، گه‌رمی به‌ به‌رده‌وامی ته‌پای و شیی شیده‌کاته‌وه ، بۆیه جه‌سته پێویستی به‌ شتی تره‌ تاوه‌کو جیگه‌ی ئه‌وانه‌ بگه‌یه‌ته‌وه که گه‌رمی شیکردۆته‌وه ، ئه‌و شتانه‌ش بریتیه‌ له خۆراک و خواردنه‌وه ، به‌لام ئه‌گه‌ر خۆراک و خواردنه‌وه زیاد بوو له ئه‌ندازه‌ی ئه‌وه‌ی که شیی بویۆوه ، ئه‌وا چیتر گه‌رمی توانای شیکردنه‌وه‌ی پاشماوه‌کانی نابیت ، بۆیه ئه‌و پاشماوانه‌ ده‌گه‌ڕێت بۆ ماده‌گه‌لیکی خراپی زیانبه‌خش ، باری جه‌سته تیک ده‌دات و ، خراپی ده‌کات ، بۆیه چه‌ندین نه‌خۆشی له جه‌سته‌دا په‌یدا ده‌بێ به‌گویره‌ی هه‌مه‌ چه‌شنه‌ی ماده‌کان و ، قبولکردنی ئه‌ندامه‌کانی جه‌سته و ئاماده‌بوونیان ، هه‌موو ئه‌مانه‌ش له گوفتاری خوای په‌روه‌ردگاره‌وه وه‌رگه‌راوه که ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ﴾ [الأعراف : ۳۱] واته‌ : بخۆن و بخۆنه‌وه (له‌وه‌ی که حه‌لله‌ بۆتان) و زیاده‌ په‌وی مه‌که‌ن^(۳۳) ، لێره‌دا خوای ته‌عالی پێنمای به‌نده‌کانی ده‌کات بۆ خواردن و خواردنه‌وه به‌ ئه‌ندازه‌یک جه‌سته‌ی پێ پاره‌وه‌ستیت و به‌مینیّت و جیگه‌ی ئه‌و خۆراکانه‌ بگه‌یه‌ته‌وه که پێشتر شیبونه‌ته‌وه ، به‌ ئه‌ندازه‌یه‌ک بیت جه‌سته سودی لێ ببینیّت له چه‌ندایه‌تی و چۆنیه‌تیدا ، به‌لام هه‌رکات ئه‌و سنوره‌ی به‌زاند ئه‌وا زیده‌پۆیه ، بۆیه هه‌ریه‌ک له نه‌خواردن و نه‌خواردنه‌وه ، یاخود زیده‌پۆیی کردن تیايندا وه‌کو یه‌ک ته‌ندروستی باش ده‌شیۆینن .

پاراستنی ته‌ندروستی له‌ دوو رووشه‌ ئیلاهییه‌ی سه‌ره‌وه‌دان ، گومانی تیدا نی یه‌ که جه‌سته به‌رده‌وام له شیکردنه‌وه‌ی ماده‌ خۆراکیه‌کان و له جی دانانه‌وه‌ی ئه‌و ماده‌ خۆراکیه‌

شیکراوانه دا کار ده کات ، هه چهند ئه وشیکردنه وهیه زیاد بیټ ، ئه وا گهرمی جهسته ش لاواز ده بیټ ، له بهر ئه وهی که مادهی گهرمیه که لاواز کهم ده بیټه وه ، چونکه نۆرسی شیوونه وه له جهسته دا ته پای و شی له ناو ده بات و ، ئه و شی و ته پایه ش مادهی گهرمیه وه کو پیشتر نامازهی پیدرا ، بۆیه نه گهر گهرمی لاواز بوو ، هه رسیش لاواز ده بیټ ، به و شیوه بهرده وام ده بیټ تاوه کو شی و ته پای نامینیت و ، گهرمیش ده گوزیتنه وه به گشتی ، بۆیه مروفیش ئه و ته مه نه ته واو ده کات که خوی تعالی بۆی نوسیوه پپی بگات . بۆیه مه به سستی مروف له چاره سه رکردندا نه نها پاراستنی جهسته یه تاوه کو ده گاته شه م باره ، نه ک له پینا و پاراستنی گهرمی و شی و ته پای جهسته له باریکی نه وتودا که بتوانیت گه نجیتی و ته ندروستی و هیزی مروف به بهرده وامی بیاریزیت ، چونکه ئه وشیه ته واویه له دونهیادا بۆ هیچ کهس به دینه هاتوه ، له راستیدا مه به سستی پزیشک ته نها پاراستنی شی و ته پای جهسته یه به رامبه ر به خرابیونی وه کو بۆگه ن یوون و شتی تر ، گهرمیش ده بیاریزیت به رامبه ر به و شانه ی لاوازی ده کهن ، پزیکیان ده خات و ده یانخاته یه ک کیشه وه له کرداریکی چاره سازیدا که جهسته ی مروفی پی پزیکراو بیټ ، وه کو چۆن ئاسمانه کان و زه مین و هه موو به دیهینراوانی تر به پزیک و کیشیکی چون یه ک و دادپهروهی پزیکراون .

هه رکهس تیروانیته پزیکازی پیغه مبه ری خوا ﷺ چاکترین پزیکازی ده ستگیر ده بیټ ، که له توانادایه ته ندروستیکی ته واوی پی بیاریزیت ، ئه و پاراستنه له سه ر چاره سازیه کی پزیک و پزیک وه ستاوه له خواردن و خواردنه وه دا ، له پۆشاک و مالدا ، له هه ولو نوستندا ، له به خه به ربوون و جولانه وه دا ، له سه ره و قن و ژن هیتاندا ، له ده ره هاویشتن و پزیکراندا ، نه گهر هه موو ئه وانیه سه ره وه له باریکی گونجاوی له باردا به پپی جهسته و نیشتمان و ته مه ن و نه ریت ده ستگیر بوو ، ئه وا نزیکه ته ندروستی بهرده وام بیټ ، یاخود باره که به سه ر مروفدا زال ده بیټ و به ره و لای ته واویونی ته مه ن ده چیټ .

ته ندروستی و هیزو توانا ، به پزترین نیعمه ته گانی خوابه بق بهنده که ی ، زودترین به خششه کانیتی ، دهوله مه ندرترین خه لات کانیتی ، به لکو ته ندروستی و هیزو توانا به پزترین نیعمه ته گانه به گشتی ، بویه هرکه سنی نه ندازه یه که له سه رکه و تنی پیدرا بیئت شایانیتی چاودیری بکات و بیپاریزیت و پاریزکاری لی بکات به رامبه ر به و شتانه ی دزی نه و ته ندروستیه ن .

وَقَدْ رَوَى الْبُخَارِيُّ فِي "صَحِيحِهِ" مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ : الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ))^(۳۹۴) .

واته : له (ابن عباس) دهو _ خوا له خوی ویا بییشی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((دوو نیعمه ت هه ن که زودیک له خه که هه لئه تاو خه سار و مه ندن تیایدا : ته ندروستی و ده ست به تالی)) .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ وَغَيْرِهِ مِنْ حَدِيثِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مِحْصَنٍ الْأَنْصَارِيِّ ، قَالَ : قَالَ ﷺ : ((مَنْ أَصْبَحَ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ ، أَمِنًا فِي سِرِّهِ ، عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا))^(۳۹۵) .

واته : له (عبیدالله) ی کوی (محصن الأنصاري) وه _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((هرکه سیک جه سته ی ته ندروست بوو ، نه فس و دلی تارام و ناسوده بوو ، خوراک ی نه و پوزده ی هه بوو ، وه کو نه وه وایه هه موو دونیای بق کو کرا بیته وه)) .

۲۹۴ _ صحیح : أخرجه أحمد (۱ / ۲۵۸ ، ۳۴۴) ، والدارمی (۲۷۱۰) ، والبخاری (۸ / ۱۰۹) ، وابن ماجه (۴۱۷۰) ، والترمذی (۲۳۰۴) ، کلهم من طریق عبدالله بن سعید بن أبي هند أنه سمع أباه عن ابن عباس فذكره مرفوعاً .

۲۹۵ _ حس : أخرجه الحميدي (۴۳۹) ، والبخاري في الأدب المفرد (۳۰۰) ، وابن ماجه (۴۱۴۱) ، والترمذی (۲۳۴۶) کلهم من طریق سلمة بن عبدالله عن أبيه فذكره

وَفِي التِّرْمِذِيِّ أَيْضًا مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((أَوَّلُ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّعِيمِ ، أَنْ يُقَالَ لَهُ : أَلَمْ تُصِحِّحْ لَكَ جِسْمَكَ ، وَتَرْوِكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ))^(٣٩٦) .
واته : له (أبي هريرة)وه _ خوای لی پازنی بیّت _ فرموییه تی : پیغمبرای خوا ﷺ
فرموی : ((له پوژی قیامتدا یه کهم شتیک که له بهندهی خوای ده پرسن ، سه بارهت به
نیعمه ته کان ، نهویه که پیی ده گوتریّت : نایا جهسته مان بۆ ته ندروست نه کردی و ، ناوی
ساردمان دایتی))

نالیژدها که سانیك له پیشین سه بارهت بهم گوفتارهی خوای تعالی : ﴿ تُمْ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴾ [التَّكْوِيْنُ ٨] گوتویانه : وشه ی (النعیم) ی نپو نه م نایه ته واتای ته ندروستی
چاک ده که یه نیّت .

وَفِي مُسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِلْعَبَّاسِ : ((يَا عَبَّاسُ ، يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ))^(٣٩٧) .

واته : پیغمبرای خوا ﷺ به (عباس) ی مامی فرموی : ((نهی (عباس) ، نهی مامی
پیغمبرای خوا داوای ته ندروستی چاک له خوای تعالی بکه له دونیاو پوژی دوایدا)) .
وَفِيهِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِيقِ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : ((سَلُوا اللَّهَ الْبَقِيَّةَ
وَالْمُعَافَاةَ ، فَمَا أُوتِيَ أَحَدٌ بَعْدَ الْبَقِيَّةِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ))^(٣٩٨) .

واته : له (أبي بكر الصديق) وه _ خوای لی پازنی بیّت _ فرموییه تی : گوئیستی
پیغمبرای خوا بیوم ﷺ ده فرموی : ((دلوای دلتیابوون و ته ندروستی بکه له په روه ردگار
، چونکه هیچ که سیک پاش دلتیابوون له ته ندروستی چاکتری پی نه دراوه)) .

٢٩٦ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٥٥) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (٢٦٧٤) .

٢٩٧ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٠٩) ، وأحمد (١٧٨٣) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٥٢٣) .

٠ (

٢٩٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (١٧ / ٥) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٧٢) .

لیره دا نیتوان دلتیابوون و ته ندروستی تاین و دونیای کۆکردۆته وه ، چاکبوونی بهندهی خوا له دونیاو پۆژی نوایدا ته واونایی مه گهر به دلتیابوون و ته ندروستی ، چونکه دلتیابوون سزاگانی پۆژی دواى لى دۆرده خاته وه و ته ندروستیش نه خوشیه دونیا زيانبه خشه گانی دل و جهستهی لاده بات .

وَفِي " سُنَنِ النَّسَائِيِّ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْقَعُهُ : ((سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ ، فَمَا أُوتِيَ أَحَدٌ بَعْدَ يَقِينٍ خَيْرًا مِنْ مُعَافَاةٍ))^(۳۹۹)

واته : له (أبي هُرَيْرَةَ) وه _ خواى لى پازى بیته _ فهرموویه تی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((له خواى تعالى دواى لیبوردن و ته ندروستی و چاکبوون بکهن ، چونکه هیچ که سیک پاش دلتیابوون له ته ندروستی چاکتری پی نه دراوه)) .

ئهم فهرموودهیه دواى سى شت له خواى تعالى دهکات ، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ که فهرموویه تی : (سلوا الله العفو) واته : بۆ لادانی شه پو خراپه ی پابردوتان له خواى تعالى دواى لیبوردن بکهن ، (العافية) واته له خواى تعالى دوا بکهن کاتی ئیستاتان ته ندروست و بیوه ی بکات ، (المعافاة) واته له خواى تعالى دوا بکهن بۆ تاینده تان چاکبوون و پاراستن فهرهام بکات ، که وایوو ئهم سیانه دواى ته ندروستی و بیوه یی و چاکبون ده به خشن .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ مَرْفُوعًا : مَا سَأَلَ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْعَافِيَةِ^(۴۰۰) .

واته : پيشه و (التِّرْمِذِيِّ) ده گيژي ته وه : که و هیچ شتي که له خواى تعالى دوا نه کراوه که به لایه وه له ته ندروستی خوشه ويستر بیته .

۲۹۹ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (۳۳۸۷) .

۳۰۰ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (۳۵۱۰) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (۵۷۲۰) .

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى : عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَأَنْ أَعَاقَى فَأَشْكُرَ حَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُبْتَلَى فَأَصْبِرَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((وَرَسُولُ اللَّهِ يُحِبُّ مَعَكَ الْعَافِيَةَ)) (٣٠١) .

واته : (أَبِي الدَّرْدَاءِ) _ خَوای لئی پازی بیّت _ ده لَیْت : گوتم : ئه ی پیغه مبهری خوا
 ه زده کهم ته ندروست بم و سوپاسی خوا بکه م نه که به نه خُشِی تا قی بکریتمه وه نارام بگرم
 ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((پیغه مبهری خواش له گه ل تودا هه زی به
 ته ندروستی)) .

له (ابن عباس) ه وه _ خوا له خُزِی ویا بیهی پازی بیّت _ ده گپره نه وه که وا ده شته کیه ک
 چو وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و پئی گووت : پاش پینج نویره فرزه که چ له خَوای
 تعالی داوا بکه م ؟ ئه ویش فرموی : ((له خوا تعالی داوای ته ندروستی چاک بکه)) ،
 ده شته کیه که دو باره لئی پرسیه وه ، له سئ یه م جاردا به ده شته کیه کی فرموو : ((له
 خَوای تعالی داوای ته ندروستی چاک بکه له دونیایو پوژئی نویدا)) .

ئمه بارو حالی ته ندروستی چاکه ، بویه چه ند شتیک له پَیازی پیغه مبهری خوا ﷺ
 ده خینه پرو سه باره ت به چاود پیریکرنی ته ندروستی ، ئه و که سه ی ته ماشای بکات بوی
 ده رده که ویت که ته ووترین پَیازه به گشتی ، به هویه وه پاراستنیک ته وای ته ندروستی
 جهسته و دلی ده ستگیر ده بی و ، ژانیکی نوئی دونیایو دوا پوژیش ، والله المستعان ، وعلیه
 التکلان ، ولا حول ولا قوة إلا بالله .

به شېك : سه بارهت به رېيازى پېغه مبهرى خوا ﷺ له بوارى خواردن و خواردنه ودا :

به لام بق خواردن و خواردنه وه ، نه رېتقى پېغه مبهرى خوا ﷺ وانه بووه نه نفسى خوى له سهر جۆرىك له خوارده مهنى راگرېت و ، دهستى لى مه لنه گرېت بق خوارده مهنى كه تر ، چونكه نه م كاره زيانىكى زور به سروشتى مړوف دهگه يه نېت ، پېده چى مړوف جار به جار نه وه ي به لاوه ناسته م بېت و خواردى ديكى دهست نه كه وېت ، به لام نهگه رشتى تر نه خوات ، لاواز ده بى يا خود تيا ده چېت ، نهگه ر جۆرىكى ديكشى خوارى ، سروشتى جهسته ي قبولى نه بو ، ديسان زيانى پى دهگه يه نېت ، به رده وامبوون له سهر يهك جۆر خوارى ، نهگه رچى چاكترين خوارده مهنىه كانيش بى مه ترسيه كى زيان به خشى تىدايه ، بويه پيوسته نه و خوارده مهنىانه بخوات كه باوه به لاي خه لكى شاره كه يه وه ، وهكو گوشت و ، ميوه و ، نان و ، خورماو ، شتى تريش كه له به شى رېيازى پېغه مبهرى خوا ﷺ باسما كرده سه بارهت به خوارده مهنىه كان ، بيخوينه ره وه .

نهگه ر پيوستى بكردايه كه وا تين و كاريگه رى يه كيك له خوارده مهنىه كان كزو لاواز بكرايه ، يا پيوستى به رېكخستن مه بوايه ، پېغه مبهرى خوا ﷺ به پى توانا نه و كارى به دژه كه ي نه جام ده دا ، وهكو رېكخستنى گهرمى خورماي پوتابى تازه پيگه يو به كالهك ، چونكه كالهك پاده ي شيرينى كه مه و خورماش زور شيرينه نهگه ر پيگه وه خوران شيرينى يه كتر رېك ده خن ، نهگه ر نه وه شى دهست نه كه و تايه ، به پى پيوست و دلتيچون ، نه و خوراكه ي ده خوارده بى زنده پويى ، نه و كاته سروشتى جهسته ش زيانى پى نه دهگه شت .

نه گەر دلێشی لێ تێکه لهتایه نهیده خواردو ، له سه ربی ئارهزوویبون نهیده کرد به کۆلیه وه ، نه به بنچینه به کی گه وه به بۆ پاراستی ته ندروستی ، هه رکات مرۆف شتیکی خواردو نه نفسی قیزی لێ ده بووه و ، حه زێ پێ نه بوو ، بۆ جه سته ی زیانی له که لکی رۆتتر ده بی . قال أبو هريرة : ما عاب رسول الله ﷺ طعاماً قط ، إن اشتهاه أكله ، وإلا تركه ، ولم يأكل منه^(٣٠٧) واته : (أبي هريرة) _ خوای لێ پازی بیت _ فه رموویه تی : هه رگیز پێغه مبه ری خوا ﷺ خواردنی عه ببدار نه ده کرد ، نه گه ر حه زێ لێ کردایه ده یخوارد ، به پێچه وانه شه وه وازی لێ ده هێناو ، نه یه ده خوارد .

ولما قُدمَ إليه الضَّبُّ المشويُّ لم يأكل منه ، فقيل له : أهو حرامٌ ؟ قال : لا ، ولكن لم يكن بأرض قومي ، فأجذني أعافه^(٣٠٨) .

واته : کاتی گۆشتی بزێ مژه به کی برژلویان خسته پێش ده ستی لێ نه خوارد ، پێی گوترا : بزێ مژه كه حه رامه ؟ فه رمووی : نه خێر ، به لām له خاکی قه ومه که ی مندا نه بووه ، بۆیه ده بیانی حه زم لێ نی یه . لێره دا ته ماشا ده که بیت پێغه مبه ری خوا ﷺ چاودێری داب و نه ریت و حه زێ خووشی کردووه ، چونکه له خاکه که ی خۆیدا له سه ر خواردنی پانه ها تبوو ، نه فسیشی حه زێ پێ نه بوو ، بۆیه نه یخوارد ، به لām قه ده غه ی خواردنی نه کرد بۆ ئه و که سانه ی حه زیان لێ بوو ، وه داب و نه ریتیشیان خواردنی بوو .

پێغه مبه ری خوا ﷺ حه زێ به گۆشت بوو ، له هه مووشی به لایه وه خوشت قۆله کان و ، به شی پێشه وه ی مه پ بوو ، هه ر بۆیه نه م به شه ی بۆ ژه هراوی کرا . وفي الصحيحين : أَنِّي

٣٠٢ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٤٧٤ ، ٤٧٩ ، ٤٨١) ، والبخاري (٤ / ٢٣٠) ، (٧ / ٩٦) ، ومسلم (

٦ / ١٣٣ ، ١٣٤) ، وأبو داود (٣٧٦٣) ، وابن ماجه (٣٢٥٩) ، والترمذي (٢٠٣١) (كلهم عن سليمان الأعمش عن أبي حازم عن أبي هريرة فذكره . وقد وهم للمصنف إذ جعله عن أنس .

٣٠٣ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٧٧) ، ومسلم (٢٠٦٤) .

رسول الله ﷺ بلحم ، فَرُقِعَ إِلَيْهِ الذَّرَاعُ ، وَكَانَتْ تُعَجَّبُهُ ^(٣٠٤) واته : له (الصحيحين) دا هاتووہ : کہوا پیٹھمبہری خوا ﷺ گوشتی بۆ ھیترا ، ئەوہبوو قۆلہکانی خرایہ پیش دەست ، کہ حەزی لێ بوو .

وَذَكَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ وَغَيْرُهُ عَنْ ضِبَاعَةَ بِنْتِ الزَّيْبِرِ ، أَنَّهَا ذَبَحَتْ فِي بَيْتِهَا شَاةً ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ ((أَطْعِمِينَا مِنْ شَاتِكُمْ)) ، فَقَالَتْ لِلرَّسُولِ : مَا بَقِيَ عِنْدَنَا إِلَّا الرَّقَبَةُ ، وَإِنِّي لَأَسْتَحْيِي أَنْ أُرْسِلَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَرَجَعَ الرَّسُولُ فَأَخْبَرَهُ ، فَقَالَ : ارْجِعِي إِلَيْهَا فَقُلِي لَهَا : ((أُرْسِلِي بِهَا ، فَإِنَّهَا هَادِيَةُ الشَّاةِ وَأَقْرَبُ إِلَى الْخَيْرِ ، وَابْعَدُهَا مِنَ الْأَذَى)) ^(٣٠٥) .

واته : (ضِبَاعَةُ) ی کچی (الزَّيْبِرِ) _ خۆای لێ پازنی بێت _ له ماله‌که‌ی خۆیدا مه‌ریکی سه‌رپری ، ئەوہبوو پیٹھمبہری خوا ﷺ کہ سیکی نارد بۆ لای کہوا ((له گوشتی مه‌په‌که‌تان به‌شمان بده)) ، (ضِبَاعَةُ) ش پیتی گووت : جگه له مله‌که‌ی هه‌چی ترمان نه‌ماوه‌و ، منیش شه‌رم ده‌که‌م بۆ پیٹھمبہری خۆای ﷺ بنێرم ، که‌سه نی‌راوه‌که‌ش گه‌پایه‌وه‌و هه‌واله‌که‌ی به‌ پیٹھمبہری خوا ﷺ ڤاگه‌يانده ، ئەوہبوو به‌ که‌سه نی‌راوه‌که‌ی فەرموو : بگه‌پێره‌وه‌ بۆ لای و پیتی بلێ : ((ببنێره‌ بۆمان ، چونکه‌ به‌شی پێشه‌وه‌ی مه‌په‌و له‌ خه‌یریشه‌وه‌ نزیکتره‌و ، له‌ هه‌مووشی زیاتر له‌ پشقل و ڤیخ و پاشماوه‌وه‌ به‌دوره‌)) . گومانی تێدانی یه‌ که‌ سوکترین گوشتی مه‌پ گوشتی مل و ، گوشتی قۆل و باسکه ، که‌ زۆر بۆ سه‌ر گه‌ده سووکه‌و ، خه‌راتریش هه‌رس ده‌کریته ، نه‌مه‌ش خۆی بۆ خۆی چاودێرکردنی خۆراکه‌ که‌ سی‌ خاسیه‌ت له‌ خۆیدا کۆده‌کاته‌وه‌ :

یه‌که‌م : سووکه‌لکی زۆر بێ و کار له‌ هه‌یزه‌کانی جه‌سته‌ بکات .

دووه‌م : له‌ سه‌ر گه‌ده سووک بێ و ، هه‌چ قورسیه‌کی له‌ سه‌ر نه‌بێ .

٣٠٤ _ صحیح : تقدم تحريمه .

٣٠٥ _ إسناده حسن : أخرجه أحمد (٦ / ٣٦٠) ، عن الأعرج عن ضباعة بنت الزبير فذكرته .

سۆیەم : بە خێرا هەرس بوونی ، ئەمەش چاکترین خاسیەتی خواردەمەنی باشە . بۆیە خواردنی کەمبەختی ئەمە لە زۆریکی خواردنی تر باشتر و بەسووترە .

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ حەزی بە حەلواو هەتگۆین بوو ، ئەم سیانە مەبەستم : گوشت و حەلواو هەتگۆینە چاکترینی خواردەمەنیەکانە ، لە هەمووشی زیاتر بۆ جەستەو جگەر و ئەندامەکان بەسوودە ، خواردنی ئەمانە سویدیکی گەورەیی لە پاراستنی تەندروستی و هێزدا هەیە ، هیچ کەسێش نییە خۆی لە دوریخاتەوه مەگەر کەسێکی نەخۆش و دەرداوی .

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ نانی بە پێخۆرهوه دەخوارد ئەگەر دەستی کەوتایە ، ئەوەبوو جار بە جار بە گۆشتەوه دەبخواردو دەیفەرموو : هُوَ سَيِّدُ طَعَامِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ^(٣٠٦) واتە : سەرداری خواردنەکانی خەلکانی دویا و پۆژی دواوە . جار بە جاریش بە کالەکووە دەبخواردو ، جار بە جاریش بە خورماو ، ئەوەبوو خورمایەکی خستە سەر پارچەیهك نانی جۆ ، فەرموو : ((هَذَا إِدَامُ هَذِهِ))^(٣٠٧) واتە فەرموو : ئەمە پێخۆری ئەمە . ئەم شتە چارەسازیهکی چاکی خواردەمەنی تێدایە ، چونکە نانی جۆ ساردو رووشکەو ، خورماش گەرمی تەپری شێدارە بەپیتی راسترینی دوو گوشتار لەم بارەوه ، بۆیە خواردنی لە گەڵ نانی جۆدا چاکترین چارەسازیه ، بەتایبەت بۆ ئەوانەی ئەوە نریتیانە و تیاپاندا باو ، وەکو خەلکی مەدینە ، جار بە جاریش بە سرکهوه دەبخواردو ، دەیفەرموو : نَعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ^(٣٠٨) واتە : چاکترین پێخۆر سرکهیه ، لێرەدا ئەم گوشتارە پێغەمبەری خوا ﷺ سەبارەت بەو سرکهیه ستایشکردن و پیاوه‌لدانێکە بە گۆیرە پێویستیەکانی باربوخی ئامادە ، ئەگینا مەبەستی ئەوە نەبوو چاکیتی بدات بە سەر خۆراکەکانی دیکەدا

٣٠٦ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٢٢٠٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٢٢٧) .

٣٠٧ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٢٢٥٩) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (٧٠٨) .

٣٠٨ _ صحيح : أخرجه الدارمي (٢٠٥٥) ، ومسلم (١٢٥ / ٦) ، وابن ماجه (٢٢١٦) ، والترمذي (١٨٤٠) ، وفي الشمائل (١٥١) كلهم عن عروة فذكره .

، وهکو ئه وهی نه فامه کان لیتی تیده گهن ، هۆی فهرمووده کهش ئه وه بوو که پۆژۆک چووه ، ژوره وه بۆ لای خیزانی ، نانی خسته پێش دهستی ، ئه ویش فهرمووی : ئایا هیچ پێخۆریکتان ههیه ؟ فهرموویان : به ده ره له سرکه ههچی ترمان نی یه . ئه ویش فهرمووی : چاکترین پێخۆر سرکه یه .

مه به ست ئه وه یه : خواردنی نان به پێخۆرموه له هۆیه کانی پاراستنی تهن دروستییه ، به ئام ئه گهر له سه ره دانه یه کیان خۆی سنوویه ند بکات ، ئه وا کاریگه ریه کانی به پێچه وان ه وه ده بی ، له زمانی عه ره بیدا ووشه ی (الأدم) واته پێخۆر ، به (آدم) یش ناوبراوه : چونکه نان چاک ده کات و ، وای لیده کات بۆ پاراستنی تهن دروستی له بار پێت . له م باره شه وه که پێغه مبه ری خوا ﷺ ڕیگه ده دات که سی خوازی پێنیکار ته ماشای کچ بکات بکات ده فه رمیت : (إنه أحرى أن يُؤدَمَ بَيْنَهُما) واته : له ڕیگه وتن و پێهاتن و قایل بوونه وه نزیکتره ، چونکه مێرد ده چیته نێو مه سه له که وه به چاو کراره یی ، بۆیه په شیمان ناییت ه وه .

پێغه مبه ری خوا ﷺ له میوه ی شاره که ی خۆی ده خوارد کاتی ده هاته به رو ، خۆی لی نه ده پاراست ، ئه مه ش دیسان له گه وره ترین هۆیه کانی پاراستنی تهن دروستییه ، چونکه خوای تعالی به حیکمه ت و دانای خۆی ، له هه موو شارێکدا ئه و میوانه ی فه راها م کردوه ، که له کاتی خۆیدا دانیش توانیی سو دی لی ببینن ، به وه ش تهن دروستی چاک به ده ست ده هیئن و ، نیه تر پێویستیان به زۆرۆک له ده رمانه کان ناییت ، ئه و که سانه ی که له ترسی نه خۆش که وتندا خۆپاریزی له میوه ی شاره که ی خۆیان ده کهن ، له راستیدا له هه موو که س زیاتر جه ستیه ان نه خۆشتره و ، له هه مووشیان زیاتر له تهن دروستی وه یزه وه به بوون . ئه و ئه ندازه ته ری و شیه ی له میوه دا هه یه زیانی نیه ، چونکه گه رمی وه رزو زه مین و ، گه رمی گه ده پێی ده گه یه نیت و ، شه رو خراپه ی دوور ده خاته وه ، به مه رجی ئه و که سه ژیده پۆیی له خواردنیدا نه کردبی و ، سروشتی جه سته شی لی بار نه کردبی به ئه ندازه یه کی زیاتر له توانا به ده ره ، خۆراکیشی پی خراپ نه کردبی پێش هه رسکرینی ، خراپیشی نه کردبی به وه ی ناوی به سه ردا

خواربیتتهوه ، یاخود خۆراکی خواربیی پاش خواربنی میوهکه ، چونکه نهخۆشی (القولنج)
واته نهخۆشی پێخۆلهکان لهو کاتهدا پهیدا دهبی ، بۆیه ههركهس ئەندازهی پێویستی لێ
خواربیی له کاتی پێویستداو به شیوهی پێویستی گونجاو ، دهبیته دهرمانیکی بهسود .

بهشیك : سهبارهت به رێنیزی پێغه مبهری خوا ﷺ

له شیوازی دانیشتندا بۆ خۆراك خواردن :

صَحَّ عَنْهُ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ((لَا أَكُلُ مُتَكَنًّا))^(٣٠٩) واته : پێغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((به
پالدا نهوهوه خۆراك ناخۆم)) ، وقال : إِنَّمَا أَجْلِسُ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ ، وَأَكُلُ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبْدُ^(٣١٠)
واته : پێغه مبهری خوا ﷺ فرموی : له راستیدا داده نیشتم وهكو دانیشتنی بهندهو ،
دهشخۆم وهكو خواردنی بهنده .

وروی ابن ماجه فی سننه أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَأْكُلَ الرَّجُلُ وَهُوَ مُنْبَطِحٌ عَلَى وَجْهِهِ^(٣١١) واته : پێشهوا
(ابن ماجه) له (سنن) ههکیدا دهگێڕیتتهوه ، کهوا پێغه مبهری خوا ﷺ قه دهغه ی کردوه پیاو
به پاکشانهوه له سه ر سك خواردن بخوات . ووشه ی (الْأَتْكَاءُ) ی نێو فرموده ی یه که م به
دانیشتنی چوارمشفی لیکدراوه تهوه ، ههروهها به پالدا نهوه به سه ر شتیکیا لیکدراوه تهوه ،
که پشت پێوه دانی شتیکه ، ههروهها به پالدا نهوه به سه ر لادا لیکدراوه تهوه . هه ر سێ
شیوه کهش هه ر پالدا نهوه یه ، به لām شیوه ی پالدا نهوه به سه ر لادا زیان به خواردن دهگه یه نیت
، چونکه قه دهغه ی خواردن دهکات به شیوه ی پێره یی سروشتی خۆیدا تێپه ر بیت و ، پێی
لیده گریت به خیرای بۆ نێو گه ده گوزهر بکات ، پال په ستۆشی دهخاته سه رو ، بۆ کردنه وهش
پته و تۆکه نابیت ، ههروهها لار دهبیته وهو به پێکی ناوه ستیت ، بۆیه به ئاسانی خواردنی

٣٠٩ _ صحیح : أخرجه البخاري (٧ / ٩٣) عن علي بن الأقرم قال : سمعت أبا جحيفة فذكره مرفوعاً .

٣١٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد في الزهد (٥ ، ٦) ، وصححه الألباني في الصحيحة (٥٤٤) .

٣١١ _ صحيح : أخرجه أبو داود (٣٧٧٤) ، وابن ماجه (٣٣٧٠) عن الزهري عن سالم بن ابن عمر فذكره

پى ناگات . به ئام دوو جۆره كهى تر : له شىوازەكانى دانيشتنى زۆردارانە كه دژ به به نديايتى مرقۇه بۆ خواى تعالى ، بۆيه پيغه ميهرى خوا ﷺ فهرمووى : دهخۆم وهكو خواردينى بهنده ، به هه لئروشكانه وه (الإقعاء) خۆراكى دهخوارد ، ههروهه باسكراوه بۆ كاتى خۆراك خواردن له سهر سمتەكانى و نه ژنۆكانى داده نيشت و سكى پيى چه پى دهخسته سهر پشتى پيى پاستى _ به هاوشيوه دانيشتنى نوێژ _ وهكو خاكيتيهك بۆ پهروهردگارى _ عۆجَلْ _ و نه ده بيكيش له پيش دهستيداو ، وهكو پيژيكيش بۆ خۆراكه كه و نه و كه سهش كه له گه ليدا ده بخوارد ، نه م شيوه دانيشتنه به سووترين و چاكترين شيوه كانى دانيشتنه ، چونكه هه موو نه ندامه كان له سهر بارى سروشتى خويان ده بن كه خواى تعالى خولقاندويه تى له گه ل نه و شيوه نه ده بيهى له سهرى دروستى كردون ، خۆراكى مرقۇفيس به سووتر ده بى نه گهر نه ندامه كانى له سهر بارى سروشتى خويان بن له كاتى خواردندا ، نه مه به دينايهت مه گهر له كاتى پيژ و هستاندا ، خراپترين دانيشتنه كانى خواردينش نه وهيه كه له سهر لا پالده يتوه ، چونكه وهكو پيشتر باسكرا كه سورينجگ و ، نه ندامه كان قووتدانيش له م شيوه دا تهسك ده بنه وه ، گه دهش له سهر بارى سروشتى خوى نامينيت ، چونكه په ستانه كه ده كه ويته سهر نه و لايهى له سهر زهويه كه يه و ، به ره و لاي په ردهى جياكه ره وهى نتيوان نه ندامه كانى خواردن و ، نه ندامه كانى هه ناسه داند .

نه گهر مه به ست به ووشهى (الاتكاء) پالदानه وه بيت له سهر پشتى و پاخهرى نه رم ونۆل كه له ژيتر كهسى دانيشتودايه ، نه و ماناي فهرموده كه نه وه ده بيت : من نه گهر خۆراكم خوارد دانانيشم و پالم دابيت وه سهر پشتى و پاخهر ، به هاوشيوهى كردارى زۆرداران و ، نه و كه سانهى ده يانه وى زۆر بخۆن ، به لكو نه ندارهيهك دهخۆم پيويستيم تيريكات وهكو خواردينى بهنده كان وليم زياد نه بيت .

بەشيك سەبارەت بە خواردن بە سى پەنجەكە

پېغەمبەرى خوا ﷺ بە سى پەنجەى خۆراكى دەخوارد ، ئەمە بەسودترین جۆرەكانى خواردنە ، چونكە ئەركەسى خواردن بە پەنجەيك يا دوو پەنجە دەخوات چىژى لىوئەناگرىت و ، بەلايەو خۆش و تەندروست و بەكەك نايىت ، تىرىشى ناكات مەگەر پاش ماوئەيكى درىژ ، ئەندامەكانى خۆراك و گەدەش لە ھەر پاروئەكى خوراو خۆشى و چىژ وەرناگرن و ، بە گوئەدانەو وەرىدەگرن ، بەھاوشىوئەى پياوئەك ھەقەكەى بە تۆوئەك يا دوو ترو يا بەو ھاوشىوانە وەرىگرىت ، بۆيە چىژى لىوئەناگرىت و ، پىشى دلخۆش نابى . بەلام خواردن بە بەر لەپ و پىنج پەنجە وادەكات خۆراك لە سەر ئەندامەكانى مرقف و ، گەدەى كەلەكەبن ، پاشانىش پىدەچى ئەندامەكانى بەو ھۆيەو دابخرىن و بمرىت ، بەلام بەزۆرى ئەندامەكان ناچارى پال پىوئەنانى ئەو خۆراكە زۆرانە دەكرىت و ، گەدەش ناچارە تەحەمولى بكات ، دواى ئەوئەش ھىچ چىژو خۆشى و سودىكى لى نايىت ، بۆيە بەسودترین شىوانى خواردنەكان شىوانى خواردنەكەيەتى ﷺ ، ھەر وەھا خواردنى ئەو كەسەشە كە پەپرەوى دەكات و بەسى پەنجەكەى دەخوات .

بەشيك

ھەركەس تەماشائى خواردنەكانى پېغەمبەرى خوا ﷺ بكات ، دەبينى ھەرگىز نىوان ماست و ماسى كۆنەكرىوتەو و بەيەكەو و بىانخوات ، ھەر وەھا نىوان ماست و خۆراكىكى ترشى كۆنەكرىوتەو ، ھەر وەھا نىوان دوو خۆراكى مىزاج گەرم ، ياخود سارد ، ياخود لىنجى كۆنەكرىوتەو ، ياخود نىوان دوو خۆراكى كۆنەكرىوتەو و سەك بگرن ، ياخود تووشى سەكچونى بگەن ، ھەر وەھا نىوان دوو خۆراكى چر ، ياخود نەرم و شلى كۆنەكرىوتەو ، ھەر وەھا نىوان دوو خۆراكى كۆنەكرىوتەو بگۆرپىن بۆيەك تىكەلار ، ھەر وەھا نىوان دوو خۆراكى جىاوازيشى كۆنەكرىوتەو وەكو ئەوئەى دانەيەكيان سەك بگرىت و ئەوئەريان تووشى

سك چونی بکات ، یاخود دانەیه کیان خێرا هەرس بکریت و ئەو ویتریان خاوە لەسەر خۆ ، یاخود دانەیه کیان بېرژینریت و ئەو ویتریان بکولیندرییت ، یاخود دانەیه کیان پاراوە نەرم و شل و تازەو ئەو ویتریان ووشکراوە ، یاخود نێوان ماست و هیلکە ، یاخود گۆشت و ماستی کۆنە کەردۆتەو ، هەروەها خۆراکی نەدەخوارد لە کاتی زۆر گەرمابویندا ، یاخود چێشتیکی نەدەخوارد شو مایبێتەو و سبەینی بۆی گەرم بکریتەو ، یاخود جۆرە خواردەمەنیە بۆگەن و سوپەرەکانی وەکو ، (کوامخ)^(۳۳) ترشیات و ، سوپەرەمەنیەکانی نەدەخوارد . هەموو ئەم جۆرانە زیانبەخشن و مەزۆف لە نێوەنجیتی و تەندروستی چاک دەبەنە دەرەو .

پێغەمبەری خوا ﷺ زیانی هەندێ لە خواردەمەنیەکانی بەهەندیکی تری خواردەمەنی چاک دەکرد ، ئەگەر پێگەی چارەسەری هەبواوە ، بۆ نموونە گەرمی ئەم خواردەنی بە ساردی ئەو خواردەنە چارەسەر دەکرد ، یاخود وشکیتی ئەم خواردەنی بە تەپیتی ئەو خواردەنە چارەسەر دەکرد ، وەکو ئەوەی خەیارو خورمائی پوتابی تازەپێگەییو بەیەکەو دەخواردو ، هەروەها خورمائی لە گەل (الحیس)^(۳۴) دەخوارد ، هەروەها خورمائی بۆ دەکرایە نێو ئاو و دەیخواردەو بۆ ئەوەی (کیموس)ی خواردەمەنیە توندو بەتینەکانی پێ نەرم و نیان و چاک بکاتەو ، هەروەها فەرمانی بە خواردنی شیوان دەکرد ، ئەگەر بە چنگیک خورماش بیت و ، دەیفەرموو : ((تَرَكَ الْعِشَاءَ مَهْرَمَةً)) ، ذکره الترمذی فی جامعہ ، وابن ماجه فی سننه^(۳۴) واتە : ((وازەهێنان لە خواردنی شیوان لازمی و پیری نروست دەکات)) .

۳۱۲ _ کوامخ : واتە پێخۆر ، یاخود ترشیات و زەلالتەو شتی وا کە ئێشتیهای خواردن بکاتەو ، بپوانە : المعجم الوسيط ، وەرگێت .

۳۱۳ _ الحیس : خورماوەشک و پۆن تیکەل بەیەک دەکرین و دەکوێرن و دەشیلدرین و دەکریت بە قوت ، بپوانە : قاموسی پسته ، وەرگێت .

۳۱۴ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذی (۱۸۵۷) ، وضعفه الألبانی فی ضعیف الترمذی (۳۱۵) .

پیشهوا (أبونعیم) دهگێڕیتوه کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ قه دهغهی دهکرد مرۆف
تیربخوات و به کسه ر به ویت ، ههروه ها باسکرلوه کهوا دل په قی دروست دهکات ، بۆیه
پزیشکان چهند نامۆزگاریهکیان خستۆته پوو بۆ ئه و که سانه ی ده یانه وی ته ندروستیان بپاریزن
: کهوا پیویسته دوا ی شتوان چهند ههنگاوێک پێ بکات ئه گه ر سه د ههنگاویش بێ ، دوا ی
خواردن به کسه ر نه خه ویت ، چونکه رۆز زیانبه خشه ، پزیشکه موسلمان هکانیش گوئیانه :
یاخود پاش خواردن نوێژ بکات بۆ ئه وه ی خۆراکه که له بنی که ده دا جیگیر بێ و ، هه ر س
کردنی ئاسان بێ و ، به وه ش چاک ده بێ .

پیغه مبهری خوا ﷺ ئاوی به سه ر خواردنه کهیدا نه ده خوارده وه بۆ ئه وه ی خراپی نهکات ،
به تایبته ت ئه گه ر ئاوه که گه رم بێ یاخود سارد بێ ، چونکه رۆز خراپه . شاعیرێک ده لێت:

نه که ی له کاتی خواردنیکی گه رم یا سارد یا چونه گه رماوه وه ئاو بخویتـــــــــــــــــه وه
ئه گه ر به راستی خۆت له وه دوور خه یته وه هه تا له ژياندا بی له نه خۆشی ئاوه کی مه تر سه

ئاو خواردنه وه له پاش وه رزش کردن و ، مانده یوون ، جووت بوونی خه یزان و ، پێش و
پاش خواردن و ، پاش خواردنی میوه به باش دانه تراوه ، ئه گه رچی خواردنه وه ی پاشی
هه ندیکیان ئاسانه تره به به راوردی هه ندیکێ تریان ، ههروه ها ئاو خواردنه وه له پاش
گه رماوکردن و ، کاتی خه به ریونه وه له نووستن به باش دانه تراوه ، هه موو ئه مانه دژیه
پاراستنی ته ندروستین *

به شیک : سه باره ت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له خواردنه و کاند

رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له خواردنه و کاند ، به ته واوترین پێبازه کان داده نریت بۆ
پاراستنی ته ندروستی ، ئه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ ههنگوینی تیکه لکراوی به ئاوی سارد

ده خواردنه وه ، ئەمەش پڕیازێکی تەواوە بۆ پاراستنی تەندروستی که بەدەر لە پزیشکە بەرێزەکان کەسی دیکە پەی پێ نابات ، چونکە خواردنه وه و لاستنه وه ی پێش نان خواردنی بەیانی بەلەم ناهێڵێت و ، پێشوەکانی گەدە دەشواته وه ، لێنجیهکانی لادەبات و ، پاشەپۆکانی دۆردەخاتە وه ، بەشیوەیهکی مام ناوەند گەرمی دەکات و ، کونیلە داخراوهکانی دەکاتە وه ، هەمان کردارێش بە جگەر و گورچیلە و میزێدان دەکات ، بۆ گەدە لە هەموو شیرینیەکانی تر که دەچنە تێوی بەسووترە ، بەلەم بەشیوەیهکی کاتی (العَرَض) زیان بە تووشبوونی نەخۆشی (الصفراء) دەگەیەنێت ، لەبەر تیزبێتی هەردوکیان ، که پێدەچی بیوروژینێت ، بەلەم دەتوانرێت بە سرکه (الخل) زیانی ئەوەیان لێ دۆر بخێتە وه ، بەوەش سودێکی زۆری لێدەبینن ، خواردنه وه شی زۆر بەسووترە بەبەروردی زۆریک لێ خواردنه وهکانی تر که لە شەکر دروست دەکریڤ ، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانە ی بە خواردنه وه شەکرەکان پانەهاتوون و ، سروشتی جەستەشیان هۆگری نەبووه و ، ئەگەر بێخواته وه وەکو هەنگوین بۆی لەبار نابێت و ، لێشیوە نزیک نی یە ، دلوهریش لێرەدا نەرێتە ، که زۆریک لە بنچینهکان دەپۆخینێت و ، زۆریکیش دروست دەکاتە وه .

بەلەم خواردنه وه یەك که هەردوو وەسفێ شێرنی و ساردی لە خۆیدا کۆبکاتە وه ، لە هەموو شتێک بەسووتر دەبێ بۆ جەستە و ، لە گەورەترین هۆیهکانی پاراستنی تەندروستیش دەبێ ، پوچ و هیزەکان و جگەر و دلێش شەیدای ئەم جۆرە خواردنه وه و ، بەدەستەپێنانین ، ئەگەر ئەو دوو وەسفە سەرۆی تێدا بوو ، ئەوا خۆراکی چاک بە جەستە دەدەات و ، خواردنیش بە ئاسانی بۆ نێو ئەندامەکان گۆزەر دەکات و ، بەو پەڕی تەواویشە و پێیان دەکات .

ناوی سارد تەپەو گەرمی دادەمرکێنێتە وه ، تەپێ و شێ بنەپەتیەکانی جەستە دەپارێزێت ، جێگە ی ئەوانەش دەگرێتە وه که لێی شی بوونەتە وه ، خواردنه مه نی نەرم و نیان و ناسک و تەنک دەکات و بە ئاسانی بۆ پەگەکان گۆزەریان پێ دەکات .

پزیشکان به دوو گوشتار جیاوازیان تیگهوت سهبارت به وهی که ئایا ئاو خۆراک ده به خشیتته جهسته ؟ کۆمه لێک له سه ره ئه واپایه ن که خۆراک ده به خشیتته جهسته به پێی ئه و گه شه و زیاده و هیزه ی که ده بیین به هۆی ئاوه وه له جهسته دا دروست ده بێ ، به تایبهت له کاتێکدا ئه گه ره جهسته زۆر پێویستی پێی بێت .

گوئیان : له نیوان ئاژه ل و پوه کداو له چه ند پوهیه که وه چه ند ئه ندازه یه کی هاو به ش هیه له وانه : گه شه کردن و خۆراک وه رگرتن و نێوه نجیته ی ، له پوه کدا هیزکی ههستی هیه که گونجاویته ی ، بۆیه خۆراکی پوه ک به ئاوه ، که وابوو نکۆلی ناکریت ئاژه لیش جوړه خواردنێک له ئاوه وه وه رگرت و ، ئاویش به شیک بێت له خواردنه ته واوه کی .

گوئیان : ئیمه نکۆلی له وه ناکه یه ن که هیزه ی گه شه کردن له خۆراکدا بێت ، به لکو ئه وه به راست نازانه ی که ئاو به هیچ شێوه یه ک هیزه ی خۆراک پێدان و گه شه کردنی نه بێت . گوئیان : ههروه ها خواردنیش له راستیدا هیزه ی خۆراک به خشینی به هۆی ئه و ئاوه وه یه که تیا یه یه ، چونکه به بێ ئاو خۆراک به خشین و گه شه کردن پوونادات . گوئیان : ئاو ماده ی ژیا نی ، ئاژه ل و پوه که و ، بێ گومان ئه وه ی نزیکه له ماده ی شته وه ، خۆراک وه رگرتن و گه شه کردنی لێوه به ده ست دێت ، باشه ئه گه ره خودی ئاو ماده ی به نه په تی شته که بێ ده بێ چۆن بێ ، خۆای تعالی ده فه رمیته ی : ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ [الأنبياء : ۳۰] واته : ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ ﴾ وه فه راها ممان هینا له ئاو ﴿ كُلُّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ هه موو شتیکی زیندوو (۳۱) ، که وابوو چۆن نکۆلی به ده سه پێنانی خۆراک وه رگرتن و گه شه کردن له شتیکه وه بکه یه ن که ماده ی ژیا نه به گشتی ؟

گوئیان : که سی تینومان بینوه ئه گه ره ئاوی سارد بخواته وه ، هیزو چالاکی و جولانه وه ی بۆ ده گه ریتته وه ، به رامبه ره به بێ خۆراکیش به ئارم ده بێ ، تا ئه و ئاسته ی که سوود له

ئەندازەى كەمىشى وەردەگىزىت ، كەچى كەسى تىنئوى دىكەمان بىنيوہ كە پىشتەر تىر ئاوہ نەبووہ ، هېچ سووڭىكى لە ئەندازەىەكى زۆرى خوارىن وەرنەگرتووہ ، هېچ ھىزو گەشەو خۆراك وەركرتنىكىشى لى وەرنەگرتووہ ، وە ئىمە نكۆلىى لەوہ ناكەين كە ئاوہ خۆراكەكە بۆ ئەندامەكانى جەستە دەگويزىتتەوہ ، كارى خۆراك بەخشىنىش بەبى ئاوتەولو نابىت ، بەلكو ئەوہ بەراست نازانين كە كەسانىك ھىزى خۆراك بەخشىن و گەشەكرىن لە ئاو بەدور دەگىرن ، ھىندەى نەماوہ بەلامانەوہ گوشتارىيان بچىتە چوارچىوہى نكۆلىى كرىنى كاروبارە ويجدانىەكانەوہ .

كومەلىكى تىرىش نكۆلىى لەوہ دەكەن كە لە ئاوہوہ خۆراك و گەشەكرىن بەدەست بىت ، بەلگەشيان چەند شتىكە پوختەكەى دەگەرىتتەوہ بۆ ئەوہى كە ئاو بەتەنھا بەس نى يەو ، جىگەى خۆراك ناگىرتتەوہ ، گەشەى ئەندامەكانى پى زیاد نابىت و ، جىگەى ئەوہ ناگىرتتەوہ كە گەرمى شىبى كرىتتەوہ ، چەند شتىكى تىرىش كە پىسپۇرانى خۆراك نكۆلىيان لى نەكرىوہ ، ئەوان خۆراك بەخشىنى ئاو بە گويزەى گەوھەرو ئاوہ پۆكى و ، بە گويزەى نەرم و ناسكىەكەى لىك دەدەنەوہ . بەلام خۆراك بەخشىنى ھەر شتىك بە گويزەى خۆيەتى ، بۆ نمونە بىنراوہ ھەوای شىدارى ساردى نەرم و نىيانى خۆش سىفەتى خۆراك بەخشىن و گەشەكرىنى ھەيە بە گويزەى خۆى ، بۆنى خۆش جۆرىك لە سىفەتى خۆراك بەخشىن و گەشەكرىنى تىدايە ، كەوابو سىفەتى خۆراك بەخشىنى ئاو ئاشكەرا ئاشكەرايە .

مەبەست ئەوہىە : ئەگەر سارد بىت و ، شتىكى شىرىنكارى وەكو ھەنگوین و شەربەتى مېوہژ ، ياخود خورما ياخود شەكرى تىكەل كرا ، بەسووترىن ئەو شتانە دەبى كە دەچنە جەستەوہ ، تەندروسىتىش دەپارىزىت ، بۆيە خۆشەويستىرین خوارىنەوہكان بەلاى پىغەمبەرى خوولە ﷺ ساردى شىرىن بوو . بەلام ئاوى شلەتتىنى نە ساردو نەگەرم باكرىن و سك ھەلاوسان دروست دەكات و ، بە پىچەوانەى ئەوانەى سەرەوہوہ كار دەكات .

له‌بەر ئه‌وه‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاوێك كه مایه‌تته‌وه له‌و ئاوه‌ی كه كاتی ده‌ره‌یتانی ده‌خوریتته‌وه به‌ سوودتره ، بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ كاتی چووه‌ باخه‌كه‌ی (أبي الهيثم) ی كۆپی (التيهان) وه‌ فهرمووی : ئایا ئاوێكتان هه‌یه له‌ كونه‌دا مایه‌تته‌وه ؟ ئه‌وه‌بوو بۆی هه‌یناو ، ئه‌ویش لێی خوارده‌وه ، ئیمامی (البخاري) ده‌یگێڕیتته‌وه به‌ بێژهی : ((إن كان عندك ماءٌ بات في شئهِ وَالْأَكْرَفَا))^(٣١١) واته : ((ئه‌گه‌ر ئاوێ هه‌یه‌و له‌ كونه‌دا ماوه‌ته‌وه بۆمانی بێته ئه‌گه‌نا دهم ده‌خه‌ینه نێو ئاوه‌كه‌و ده‌یخوێنه‌وه _ به‌بێ به‌كاره‌یتانی ده‌ست _)) . ئاوی سارد وه‌كو هه‌ویری هه‌له‌اتوو وایه ، به‌لام ئه‌و ئاوه‌ی له‌ كاتی ده‌ره‌یتانیدا ده‌خوریتته‌وه وه‌كو هه‌ویری هه‌له‌هاتوو ، هه‌روه‌ها ئاو ئه‌گه‌ر به‌مێنیتته‌وه خول و خاكه‌كه‌ی نێوی ده‌نیشیتته‌وه لێی جیا ده‌بیتته‌وه ، باسكراوه‌ كه‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاوی بۆ ده‌هه‌ینرا ، به‌لام ئه‌و ئاوه‌ی هه‌له‌هه‌ژارد كه‌ مابۆوه . وقالت عائشة : كان رسول الله ﷺ يُسْقِي له الماء العذب من بئر السقياء^(٣١٧) واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاوی سازگاری له‌ بیری (السُّقْيَا) وه‌ بۆ ده‌هه‌ینرا .

ئه‌و ئاوه‌ی له‌ كونه‌ی شه‌ركه‌ندایه ، زۆر به‌له‌زه‌تره به‌به‌راوردی ئه‌و ئاوه‌ی كه له‌ قاپی گه‌لێنه‌و به‌ربو شتی تردایه ، به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر له‌ پێست دروستكراوی خوشتره ، بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داواي ئاوێكی كرد له‌ كونه‌دا مایه‌تته‌وه به‌تایبه‌ت به‌بێ شتی دیکه‌ی دروستكراو له‌ گۆ وه‌یتر ، ئه‌و ئاوه‌ش كه ده‌خوێته نێو كونه‌و ، شتی دیکه‌ی دروستكراو له‌ پێست خاسیه‌تیکی ناسکی هه‌یه ، به‌هه‌زی ئه‌و كونیله كرلوانه‌وه كه ئاوه‌كه ده‌پالێویت ، بۆیه ئه‌گه‌ر ئاوێك له‌ قاپیكی گه‌لێنه‌دا بێت و تونای پالێوتنی هه‌بێ زۆر به‌له‌زه‌تر و ساردتریش ده‌بێ له‌و ئاوه‌ی كه له‌ نێو قاپیكی گه‌لێنه‌دا بێت و تونای پالێوتنی نه‌بێ ، بۆیه _ صلاة وسلام _ له

^{٣١١} _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٢٨ ، ٣٤٣ ، ٢٤٤ ، ٣٥٥) ، والدارمي (٢١٢٩) ، والبخاري (٧ / ١٤٢) ،

(١٤٤) ، وأبو داود (٣٧٢٤) ، وابن ماجه (٣٤٣٢) كلهم عن سعيد بن الحارث عن جابر بن عبد الله مذكروه .

^{٣١٧} _ حسن : أحمد (٦ / ١٠٠ ، ١٠٨) ، وأبو داود (٣٧٣٥) عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة فذكرته .

بئر السقياء : بئرك بوو له ده‌ورییه‌ری شوێنی (الحرة) ی نزیک به‌ شارێ مه‌دینه‌ی پیرۆز ، به‌وانه : أخلاق النبي لأبي

سەر ته‌واوترینی بونه‌وه‌رو ، به‌پزترینیان ، خاوه‌نی چاکترین پێیاز له‌ هه‌موو شتی‌کدا ، نه‌و
پێغه‌مبه‌ری که‌ پێگه‌ی پاستی به‌ ئومه‌ته‌که‌ی پێشان داوه ، بۆ چاکترین کاروباره‌کان و
به‌سودترینیان له‌ دلّ و جه‌سته‌و ، دونه‌یاو پۆژی دهباندا .

قالت عائشة : كان أحبّ الشراب إلى رسول الله ﷺ الحلو البارد^(٣١٨) واته : خاتوو (عائشة)
— خواى لى پازى بیٔ — فهرموویه‌تى : خوشت‌ترین خواردنه‌وه‌کان به‌ لای پێغه‌مبه‌ری خواوه
ﷺ شیرینی سارد بوو .

لێره‌دا ده‌گونجی مه‌به‌ستی ئاوی سازگار بیٔ ، وه‌كو ئاوی کانی و بیره شیرینه‌کان ،
چونکه ئاوی سازگاری بۆ ده‌هیترا . ده‌شگونجی مه‌به‌ستی ئاویکی تێکه‌لک‌روی هه‌نگوین بی ،
یاخود نه‌و ئاوه‌ بیٔ که‌ خورماو تپتی تێدا خوسپێندراوه . له‌وانه‌شه‌ بگوتریٔ : هه‌مووی
ده‌گریته‌وه ، نه‌مه‌ش ناشکه‌رات‌رو دیارتره .

فهرمايشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ فهرمووده (صحیح) هه‌که‌دا : ((نه‌گه‌ر ئاوت هه‌یه‌و له‌
کونه‌دا ماوه‌ته‌وه‌ بۆمانى بیٔنه‌ نه‌گینا ده‌م ده‌خه‌ینه‌ نێو ئاوه‌که‌و ده‌یخۆینه‌وه)) ، به‌لگه‌یه‌
له‌ سەر شیاویٔتی خواردنه‌وه‌ به‌ده‌م به‌بیٔ به‌کاره‌یتانی ده‌سته‌کان له‌ حه‌وزو ئاوک‌زو به‌و
هاوشیوانه ، نه‌مه‌ش له‌ به‌ر نه‌وه‌بووه ، والله أعلم ، که‌ کانیه‌ک بووه جێگه‌که‌ی واکه‌وت‌روه
که‌ پێویستی به‌وه‌ کرد‌وه به‌ده‌م ئاوی لى بخوریت‌وه ، یاخود پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وه‌ی
فهرمووه بۆ پوونکردنه‌وه‌ی شیاویٔتی نه‌م جۆره‌ خواردنه‌وه‌یه ، چونکه هه‌ندى که‌س حه‌زی
به‌م شیوه‌ خواردنه‌وه‌یه نى یه‌و ، پزیشکانیش هیتده‌ی نه‌ماوه‌ حه‌رامی بکه‌ن و ، ده‌لێن :
زبان به‌ گه‌ده ده‌گه‌یه‌نیٔ ، رُويَ فِي حَبِيثٍ لَا اَذِي مَا حَالُهُ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ
نَهَانَا أَنْ نَشْرَبَ عَلَى بُطُونِنَا ، وَهُوَ الْكَرْخُ ، وَنَهَانَا أَنْ نَقْتَرِفَ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ وَقَالَ : ((لَا يَلْعُ

^{٣١٨} — صحیح : أخرجه الحميدي (٢٥٧) ، وأحمد (٦ / ٣٨ ، ٤٠) ، والترمذي (١٨٩٥) ، وفي الشرائع)

(٢٠٤) ، كلهم من طريق الزهري عن عروة عن عائشة فذكرته .

أَحَدُكُمْ كَمَا يَلُغُ الْكَلْبُ وَلَا يَشْرَبُ بِاللَّيْلِ مِنْ إِنَاءٍ حَتَّى يَخْتَبِرَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مُخْمَرًا)) (٣١) واته : له (ابن عمر) ده _ خوی لی پازی بیت _ فرمویتهی : پیغمبری خوا ﷺ قه ده غه ی کردین له سهر سکمان ناو بخوین ، واته مروف له سهر سک پاکشیت و یه کسر ده م بخاته نیو ناوه که و لئی بخواته به بی به کارهینانی ده سته کانی ، هروه ها قه ده غه ی کردین به یه که ده ست ناو ه لگرین و فرموی : ((با هیچ که ستان زمانی نه باته نیو ناوه که و لئی بخواته وه کهو سگ ، به شه ویش له قاپیک ناو نه خواته وه تاوه کو تاقی ده کاته وه مه گه ر داپوشراو بی)) .

فرموده که ی پیشووی نیما می (البخاری) له م فرموده (صحیح) تره ، نه گه ر (صحیح) یش بیت ، هیچ دژبه یه که بونیکیان له نیواندا نی به ، چونکه پیده چی له و کاته دا له تواندا نه بی ناوه که به ده ست بخوریته وه ، بویه پیغمبری خوا ﷺ فرموی : نه گینا به ده م ناو ده خوینه وه ، له راستیدا خوارده وه به ده م زیان به مروف ده که یه نیت نه گه ر له سهر سکی پاکشاو ناوی خوارده وه ، وه کو نه و که سه ی ناو له پویارو جوگه له کان ده خواته وه ، به لام نه گه ر به پیکي پاوه ستاو ناوی له حه ورتکی به رزو به و هاوشیوانه خوارده وه ، نه و ا هیچ جیاوازیه کی نی به ناوه که به ده سستی یا خود به ده می بخواته وه .

به شیک سه بارت به روونکردنه وی نه و جیاوازیه ی که له نارادایه

ده رباری ناو خوارده وه به پاوه ستانه وه

پییازی پیغمبری خوا ﷺ نه وه ببو که به دانیشتنه وه ناوی ده خوارده وه ، نه مه پتیازی راهاتووی بو ، به (صحیح) ی له پیغمبری خولووه ﷺ (ربوایه) ت کراوه که و قه ده غه ی ناو خوارده وه ی کربوه به پی وه ، هروه ها به (صحیح) ی له پیغمبری خواوه ﷺ (ربوایه) ت کراوه که و فرمائی دلو به و که سه ی به پاوه ستانه وه ناوی خوارده وه ، خو ی

٣١٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٣٤٣١) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه (٧٤٦) .

برشیتیتوه ، ههروهه به (صحیح ی) له پیغه مبهری خواوه ﷺ (ریوایه) ت کراوه که به پلوه ستانهوه ئاوی خواربۆتهوه .

کۆمه لێک ده لێن : ئەمه قه دهغه کردنه که ی (نسخ) کردۆتهوه ، کۆمه لێکی دیکهش ده لێن : ئەمه پوونی ده کاتهوه که قه دهغه کردنه که بۆ حه رام کردن نه بووه ، به لکو بۆ پێنیشان دان و واز لێهێنانه له پێناو نه نجامدانی کاری شایسته تر ، کۆمه لێکیش ده لێن : به هیچ شیوه یه ک درایه تیان له نێواندا نی یه ، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ له کاتی پێویستیدا به پلوه ستانهوه ئاوی خواربۆدهوه ، نه وه بوو چووه لای بیری زه مزه م و ، که سانیکیش ئاویان لی درده هێنا ، داوی ئاوی کردو نه وانیش سه تله که یان پێدلو ، به پێوه ئاوه که ی خوارده وه ، به لām ئەمه جیگه یه ک بوو نه وه ی پێویست بوو .

ئاو خواربۆدهوه به پلوه ستانهوه چه نین به لای تێدایه له وانه : تێر ئاوبوونی ته وای پی به ده ست نایه ت ، له که ده شدا جیگیر نایی ئاوه کو جگر به سه ر نه ندامه کاندا دابه شی ده کات ، به خیرای و به تیزێ داده به زیته نیو گه ده ، بۆیه ترسی نه وه ی لێده کریت گه رمیه که ی دابه زینیت و ، به شیوینیت و ، به خیرای گوزهر بکات بۆ خواره وه ی جه سه ته به بی شینه یی و له سه رخۆ ، هه موو نه مانه زیان به مرقۆ ده گه یه نیت ، به لām نه گه ر زۆر به که می یاخود له بهر پێویستی نه و کاره ی نه نجامدا ، زیانی پی ناگه یه نیت .

به شیک سه باره تا به سی جار هه ناسه دان له کاتی خواربۆده ودا :

وفي صحيح مسلم من حديث أنس بن مالك ، قال : كان رسول الله ﷺ يَتَنَفَّسُ فِي الشَّرَابِ ثَلَاثًا ، وَيَقُولُ : ((إِنَّ أَرْوَى وَأَمْرًا وَأَبْرَأُ)) (٣٠)

واته : له (أنس) ی کۆپی (مالك) دهوه _ خۆای لمی پلزی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ له کاتی خواردنه ودا سێ جار ههناسه ی ده دلو ده یفه رموو : ((ئاوا چاکتر تینویه تی ده شکینێ و ، بیوه ی ترو ، به ئاسانه تریش ده چیته نێو که دهوه)) .

ووشه ی (الشراب) له زمانی دانهری شهر و هه لگرانی شهر عدا بیرتیه له : ئاو ، وه مانای (يَتَنَفَسُ فِي الشَّرَابِ) واته په رداخه که ی له زاری مویاره کی لاده دلو ، له دهره وه یدا ههناسه ی ده دلو ، پاشان ده که پایوه بق خواردنه وه ، وهکو ئه وه ی به ئاشکرا له فهرمووده یه کی تردا باسکراوه : إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَسُ فِي الْقَدَحِ ، وَلَكِنْ لِيُبْنِ الْإِنَاءَ عَنْ فِيهِ (٣٣) واته : هه رکات که سێکتان ئاوی خواردنه وه با له نێو په رداخه کدا ههناسه نه دات ، به لکو با په رداخه که له زاری دوریخاته وه .

چه ندين دانایی و ، چه ندين سوود ، له م شیوه خواردنه ودا به دیده کړیت ، پیغه مبهری خوا ﷺ هه مووی کورت کړیو ته وه به فه رمایشتی : (إِنَّهُ أَرَوَى وَأَمْرًا وَأَبْرًا) ، لیته دا ووشه ی (أَرَوَى) واته : واته به ئاستیکی به رزی به سوود و به هیز تینویه تی ده شکینیت ، (وَأَبْرًا) واته : شیفا ، مه به ستی ئه وه ببو که شیفا به خشه بق تینویه تی به هیز ، چونکه جار له ئاوی جار ده چیته نێو که ده ی گرگرتوو ، نه گه ر به جاری یه که م هێور نه بویتته وه ئه وا جاری نووه م هێوری ده کاته وه ، نه گه ر به جاری نووه م هیش هێور نه بویتته وه ئه وا جاری سێ یه م و ، به و شیوه به تاوه کو ده حه ویتته وه ، هه روه ها بیوه ی ترو بق گه رمی که ده ، چاکتریش پارێزگاری له و گه رمیه ده کات و ده بیلتیه وه به به رلوردی ئه وه ی که نه گه ر به یه ک جارو به یه ک خواردنه وه ئاوه سارده که هێرشی بق به ریت . هه روه ها به یه ک خواردنه وه ، ناتوانیت تینویه تی به شکینیت چونکه نه نها ساتیکی که م پێکه وتی گه رمی تینویه تیه که ی ده کات ، پاشان لێی

٣٢١ _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجة (٣٤٢٧) ، وصححه الألباني في صحيح ابن ماجة (٢٧٢٦) ، بلفظ :

إذا شرب أحدكم (...) .

دورده که ویتنه وه ، هیشتا توندوتیژی تینویه تیه که نه شکاوه ، نه گهر بشکیتیش به ته وای نابیت به پیچه وانه ی ناو خواردنه وه به هتواشی و کم کم .

هه روه ها دهره نجامی بیوه ی تروه ، له به لآو کاره ساتیشه وه به دورتره به به راوردی هه موو نه وانه ی به یه ک جار ده خوریتنه وه ، چونکه به یه کجار خواردنه وه ترسی نه وه ی لیده کریت به هوی ساردی و زوری بره که یه وه گهرمی سروشتی جهسته بکورتیننه وه ، یاخود لاوازی بکات و به وهش میزاجی گه ده و جگه خراپ ده کات و ، ده بیته هوی دروستبوونی نه خووشی ، به تاییه ت له نیو دانیش توانی وه لاتنه گهرمه کانی وه کو حیا جزویه مه ن و به و هاوشی وانه ، یاخود له وه رزه گهرمه کانی وه کو هاویندا ، خواردنه وه ی ناو به یه ک جار زور ترسناک بویان ، چونکه گهرمی سروشتی ناوه کی دانیش توانی لاوازه ، وه له وه رزه گهرمه شدا .

ووشه ی (و امراً) واته : خوراک و خواردنه وه بۆ جهسته ی قوت چوو ، واته : چوو نیو جهسته ی و به ئاسانی و به چیژو سووده وه تیکه لی بوو . خوای تعالی ده فهرمیت ﴿ فَكُلُوْهُ هٰنِیْئًا مَّرِیْئًا ﴾ [النساء : ۴] واته : (فکلوه) بیخون (هنیئاً) ئاکام و دهره نجامی خووشی بیت (مریئاً) خووش و به له زه ت بی له چه شتیندا (۳۳۳) . ده شگوتریت مانای نه وه یه : له سورینچکه وه به خیرای سهریه روه خوار ده بیته وه ، چونکه به سهریه وه ئاسان و سووکه ، به پیچه وانه ی زورکی تر ، که له سورینچکه وه به ئاسانی ناچنه خواره وه .

له به لآکانی دیکه ی خواردنه وه به یه کجار ، ترسی نه وه ی لیده کریت ناوه که له قورگیدا گیر بیت ، به وه ی پیره ی خواردنه وه که دابخریت ، له به زوری نه و بره ناوه ی بۆ هاتوو ، به وهش هه ناسه دانی به ئاسته م و گران بۆ ده بریت و دهره نجامی خراپی هیه ، به لآم نه گهر ورده ورده هه ناسه ی داو ، پاشان بخواته وه ، له وه به لایه پرکاری ده بی .

له سوډه کانی : ئه و که سه ی ئاو ده که ده خواته وه ، له گه ل یه که م خوار دنه وه دا شی نو که لیه گه رمه که ی سه ر دل و جگه ری به رز ده بیته وه ، له بهر نه و ئاو ه سار ده ی بۆ هاتو وه ، به وهش سروشته ئه و شیه له خۆی دوری ده خاته وه ، به لām نه گه ر ئاو ده که به یه ک جار بخواته وه ، ئه و دابه زینی ئاو ه سار ده که و ، به رز یونه وه ی شی کانه هاوکاتی یه که ده بن و ، پاله په ستو ده خه نه سه ر یه کترو خۆیان چاره سه ر ده که ن ، به وهش ئه و که سه ئاو له قورگ گیران و هه ناسه نه دانی تووش ده بی ، له بهر نه وه خۆشی له ئاو ده که نابینیت و ، به ئاسانی بۆی ناچیته خواره وه ، تیر ئاویش نابیت .

وَقَدْ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ ، وَالْبَيْهَقِيُّ ، وَغَيْرُهُمَا عَنْ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا ((شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُمِصْ الْمَاءَ مَصًّا ، وَلَا يَغُبَّ عَيْنًا ، فَإِنَّهُ مِنَ الْكِبَادِ)) (٣٣٣).

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((هه رکات که سیکتان ئاوی خواره وه با به هیواشی و نه رم و نیانی بیخواته وه ، بینی پیوه نه نیت و به یه کجار هه لی قورینیت ، چونکه ئه مه ئازاری جگه ر دروست ده کات)) . وشه ی (الْكِبَادِ) ی نێو فه رمووده که واته ئازاری جگه ر ، چونکه هه ر به تا قیکردنه وه ژانراوه که دابه زینی ئاو به جارێک بۆ سه ر جگه ر ئازاری پی ده که یه نیت و گه رمیه که ی لاواز ده کات ، هۆکاری نه وهش ده گه ریته وه بۆ ئه و دژایه تییه ی له نێوان گه رمی جگه رو ، له نێوان بپو چۆنیه تی ئه و ئاو ه سار ده دا هه یه که داده به زیته سه ری . به لām نه گه ر ورده ورده له سه رخۆ بۆی دابه زیایه ، دژایه تی گه رمی جگه ری نه ده کردو ، لاوازیشی نه ده کرد ، نموونه ی ئه مهش وه کو نموونه ی ئاو به سه را کردنی مه نجه له له کاتی کولانیدا ، به لām نه که ر که م که م ئاوی به سه ردا کرا زیانی بۆ نابیت .

٣٣٣ _ ضعیف : ضعفه الألبانی فی ضعیف الجامع (٥٦١) ، (٥٦٢) ، (٥٦٣) ، وانظر الضعیفة (٩٤٠) ، ()

وَقَدْ رَوَى التِّرْمِذِيُّ فِي " جَامِعِهِ " عَنْهُ ﷺ ((لَا تَشْرَبُوا نَفْسًا وَاحِدًا كَشُرْبِ الْبَعِيرِ ، وَلَكِنْ اشْرَبُوا مِنْ ثَلَاثٍ ، وَسَمَوْا إِذَا أَتَمْتُمْ شَرِبْتُمْ وَاحْمَدُوا إِذَا أَتَمْتُمْ فَرَعْتُمْ)) (٢٢٤).

واته : پيغمبري خوا ﷺ فرموده تي : ((به يه كه نه قهس ئاو مه خونه وه وه كو خواردينه وه ي ووشتر ، به لكو به دوو جاردو به سي جاردو به خونه وه ، (بسم الله) بلين نه گهر دهستان به ئاو خواردينه وه كردو ، كه ته وويش بوون (الحمد لله) بلين .

(بسم الله) گووتن له سهره تاي خواردين و خواردينه وه دلو ، (الحمد لله) گووتنيش له پاشيدا كاريگه ريه كي سهر سوپميني هه به بؤ سود وه رگرتن و چيژ وه رگرتن له و خواردين و خواردينه وه ويه ، دور خسته وه ي زيانه كاني .

ئيمامي (احمد) فرموده تي : نه گهر خواردين چوارشت كزيكاته وه ، نه وا ته وا وه وي كه م و كوپيه : نه گهر (بسم الله) له سهره تايدا گووترا ، (الحمد لله) ي له كوتادا گووترا ، دهستي له سهر رۆر بوو ، خوارديكي حه لاليش بوو .

به شيك سهره تاي به دا پويشيني قاپ :

وَقَدْ رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : ((غَطُّوا الْإِنَاءَ ، وَأَوْكُوا السَّقَاءَ ، فَإِنَّ فِي السَّنَةِ لَيْلَةً يَنْزِلُ فِيهَا وَبَاءٌ لَا يَمُرُّ بِإِنَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ غَطَاءٌ ، أَوْ سِقَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ وَكَاءٌ إِلَّا وَقَعَ فِيهِ مِنْ ذَلِكَ الدَّاءِ)) (٢٢٥) .

٢٢٤ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (١٨٨٦) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٦٢٣٣) .

٢٢٥ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٥٥) ، وعبد بن حيد (١١٤٠) ، ومسلم (٦ / ١٠٧) كلهم من طريق القعقاع بن حكيم عن جابر فذكره مرفوعاً .

واته : له (جابر)ی کوپی (عبدالله)وه _ خوای لی پازی بیت _ فرموویه تی :
 گوئیستی پیغمبهری خوا بووم ﷺ دهیفرموو : ((قاپه کان داپۆشه کان و ، ده می
 کونده کان بیهستن ، چونکه له سالدا شهوتیک ههیه نه خوشی تیدا داده به زی ، نه گه به سه
 هر قاپیکدا تپه پریت و دانه پۆشرایت ، یا خود به سه هر کونده یکدا تپه پریت و ده می
 نه بسترایت ئه و ئه و نه خوشیه داده به زیتته نیوی)) .

ئه مهش به کیکه له و شتانه ی که زانستی پزشکی پی نه گه شتوو ، به لام ژیرانی خه لک به
 تاقیردنه وه زانیویه . (اللیث)ی کوپی (سعد) که به کیکه له و که سانه ی فرمووده که
 ده گێڕنه وه فرموویه تی : بیگانه کانی لای ئیمه له مانگی کانونی به که مدا خویان له شه ی
 ئه و ساله ده پارێزن .

به (صحیح)ی له پیغمبهری خواوه ﷺ باسکراوه که وا فرمانیداوه به داپۆشینی
 قاپه کان نه گه به دارچیلکه به کیش بیت . دارچیلکه خستنه سه ر قاپیش چه ند حیکمه ت و
 داناییه کی تیدا به ، له وانه ئه وه به که داپۆشینی قاپه که ی بیرناچیت ، به لکو گرنگی پی
 ده دا نه گه به دارچیلکه به کیش بیت ، له دانایه کانی دیکه ش : ئه وه به که په نگه
 جانه وه ریک بیه ویت بکه ویتته نیوی ، به لام به سه ر دارچیلکه که دا ده روات و ، ده بیتته پردیک
 و نا هیلت بکه ویتته نیوی .

به (صحیح)ی له پیغمبهری خواوه ﷺ باسکراوه که وا فرمانیداوه له کاتی داپۆشینی
 قاپه کاندای بگو تریت (بسم الله) ، چونکه (بسم الله) گوتن له کاتی داپۆشینی قاپه کاندای
 شه ی تانی لی دور ده خاته وه ، هه روه ها داپۆشینی قاپه کان هۆکاریکه بۆ ئه وه ی جانه وه ی لی
 دور بخزیت وه ، بۆیه پیغمبهری خوا ﷺ فرمانی داوه به (بسم الله) گوتن له م دور
 جیکه به دا له بهر ئه و دور هۆکاره .

وردی البخاری فی صحیحہ من حدیث ابن عباس ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الشَّرْبِ مِنْ فِي السَّقَاءِ^(۳۲۶) .

واته : له (ابن عباس) وهـ _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیّت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ قه ده غه ی کردوه ئاو له ده می کونده وه بخوریت وه .

له مه شدا چەند ئادابیك به دیدە کریت : دیاره بونه وه ی نه فه سی که سی ئاو خۆر له سه ر ده می کونده که چه ری و بۆنیکی ناخۆشی پی ده که یه نیت و ، مۆف قیزی لی دیت وه .

هروه ها : پیده چی ئاوی کونده که زال بی به سه ریداو به پاده یه کی ژۆر بجیته سکیه وه ، زیانی پیگه یه نیت . پیده چی جانه وه ریکی تیدا بی و ئه وه سستی پی نه کات و ، زیانی پیگه یه نیت . له وانه یه ئاوه که خاک و خۆل و شتی دیکه ی تیدا بی و نه بیینیت له کاتی خوارینه وداو ، بجیته سکیه وه . له لایه کی تریشه وه له گەل ئاو خوارینه ودا هه وا ده چیته سکه وه ، به وه ش ته سک ده بیته وه بۆ وه رگرتنی ئاو ، یا فشاری ده خاته سه ر ، یا زیانی پیده که یه نیت ، هروه ها بۆ چەندین حیکمه ت و دلنایی تریش .

نه گه ر گوترا : ئه ی چ ده که ن به وه ی که ئیمامی (الترمذی) له (جامع) هکه یدا ده گێریت وه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَا بِإِدَاوَةِ يَوْمٍ أَحْو ، فَقَالَ : ((اخْنُتْ فَمَ الْإِدَاوَةِ)) . ثُمَّ شَرِبَ مِنْ فِيهَا^(۳۲۷) واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی ئوحدا بانگی کرد جه وه نده ئاوه که ی بۆ بیتن ، ئه وه بوو فه رموی : ((ده می جه وه نده که بنوشتینه وه)) . پاشان له ده مه که یه وه ئاوی خواره وه . ئیمه ش ده لێن ته نها گوفتاره که ی ئیمامی (الترمذی) مان به سه که ده فه رمیت : (هذا حديث ليس إسناده بصحيح ، وعبدالله بن عمر العُمري يُضَعِّفُ

^{۳۲۶} _ صحيح : أخرجه البخاري (۷ / ۱۴۵) من طريق خالد الحذاء عن عكرمة عن ابن عباس مذكرو .

^{۳۲۷} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (۳۷۲۱) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (۷۹۷) .

من قبل حفظه ، ولا أدري سمع من عيسى ، أولا . أنتهى ، يريد عيسى بن عبدالله الذي رواه عنه ، عن رجل من الأنصار) .

به شیک سه بارهت به ئاو خواردنه وه لهو جینگه وه که په رداخه که شکاوه رووتگردنه وهی خراپه کانی

وفي سنن أبي داود من حديث أبي سعيد الخدري ، قال : نهى رسول الله ﷺ عن الشرب من ثَلَمَةِ الْقَدَحِ ، وَأَنْ يَنْفُخَ فِي الشَّرَابِ (٣٧٨)

واته : له (أبي سعيد الخدري) وه _ خواى لى پازى بيت _ قه رمويه تى : پيغه مبهرى خوا
ﷺ قه دهغهى كردوه له جینگه شکاويه کهى ليوارى په رداخه وه ئاو بخوريتته وه ، قور له
خواردنه وه بکريت .

ئمه له و ئادابانه په که به رژه وهندى کهسى ئاوخورى پى ته لار و پىک و پىک ده بى ، چونکه
خواردنه وه له جینگه شکاوى ليوارى په رداخه وه چهندين خراپه تى تى دايه :

يه کهم : هر خاک و خول و شتيک به سهر پوى ئاوه که وه بى له جینگه شکاويه که دا
کۆده بيتته وه ، به پيچه وانتهى لا دروسته که .

دووه م : پيده چى سهر له مرؤف بشيوييت و ، نه توانيت به چاکى ئار له جینگه
شکاويه که وه بخواته وه .

سى يه م : پيسى و چه وى له جینگه شکاويه که دا کۆده بيتته وه ، شتيشى پى ناگات ،
به لام لا دروسته که باشت شتنى پى ده گات .

چوارهم : شکاوی له پهرداخدا جیگه ی عیبه و ، خراپترین جیگه یه تی ، بویه پیویسته مړوف خوی لی ددرخاته وه و ، لا راسه که به کار بینیت ، چونکه خراپیی هه موو شتیکی خیری تیدا نی یه ، که سانیکی له پیشینی چاک پیاوړه کی به دیکرد شتیکی خراپی ده کړی ، پیی فرموو : نه و کاره مه که ، نه ی نه ترانیوه خوی تعالی فېو به ره که تی له هه موو شتیکی خراپ لا بر دوه .

پینجهم : په تگه جیگه شکاوی که ی لیواری پهرداخه که تیژی و دهمی مړوف بریندار بکات ، له بهر نه م هؤکارانه و چندی نی تریش ، پیویسته مړوف خوی له جیگه ی شکاوی پهرداخه وه به نور بگریت .

به لأم فووکردن له خواردنه وه . وا ده کات دهمی که سی فووکار بونیکی ناخوش به خواردنه وه که بگه یه نیټ و چیتز قیزی لی بگریته وه ، به تاییه ت نه گه ر که سی فووکار بونی دهمی گوراپیت . به گشتی : نه فسی که سی فووکار تی که له به خواردنه وه که ده بی ، بویه پیغه مبه ری خوا ﷺ قه دهغه کردنی هه ناسه دان له نیو قاپدا فووکردن له خواردنه وه ی کورکړوته وه له فرموده یه کدا که نیمامی (الترمذي) دهیگریته وه ، عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، قال : نهی رسول الله ﷺ أن يُتَنَفَّسَ فِي الْإِنَاءِ ، أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ^(۳۲۹) واته : له (ابن عباس) وه _ خوا له خوی و بابیشی پازی بیټ _ فرموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ قه دهغه ی کردوه هه ناسه له نیو قاپدا بدریت ، یاخود فووی تی بگریت .

^{۳۲۹} _ صحیح : أخرجه الحميدى (۵۲۵) ، وأحمد (۱ / ۲۲۰ ، ۳۰۹ ، ۳۵۷) ، والدارمي (۲۱۴۰) ، وأبو داود (۳۷۲۸) ، وابن ماجه (۳۲۸۸) ، (۳۴۲۸) ، (۳۴۲۹) ، (۳۴۳۰) ، والترمذي (۱۸۸۸) کلهم من طريق عكرمة عن ابن عباس .

نه گه رگوترا : نهی چ به فرموده که ی (انس) ده کن که له (الصالحین) دا هاتوه :
 أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ ثَلَاثًا^(۳۳۰) واته : پیغمبر ی خوا ﷺ له قاپه که سی
 جار هه ناسه ی ددها .

ده گوتریت : به قبول و ملکه چیه وه پوو به پوی ده بینه وه ، هیچ دژی به بونیک له نیوان
 نه م فرموده وه فرموده که ی به که مدا نی به ، ماناشی نه وه یه له خوارنه وه که ی سی جار
 هه ناسه ی ددها به دور خستنه وه ی قاپه که له زاری و هه ناسه دان له دهره وه یداو دیسان
 جاریکی تر دهستی به خوارنه وه که ی ده کرد ، به لام باسی قاپ ده کات چونکه نامیری
 خوارنه وه که یه ، نه مهش به هاوشی وه ی نه م فرموده (صحیح) یه : أَنْ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ رَسُولِ
 اللَّهِ ﷺ مَاتَ فِي الثُّدَي^(۳۳۱) واته : (إِبْرَاهِيمَ) ی کوپی پیغمبر ی خوا ﷺ له زه مه نی مه مک
 خواردندا مرد . واته له زه مه نی شیر خواردندا .

به شیک سه بارت به خوارنه وه ی ماست به ته نهاو جار به جارش تی که له به ناو و سوو ده کانی :

پیغمبر ی خوا ﷺ جار به جار ماستی پوختی ده خوارده وه ، جار به جارش تی که له به
 ناو کرابوو . خوارنه وه ی ماستی پوخت و به ناو تی که له کرلو له وه لاتنه گه رمانه دا سو دیکی
 به کجار گه وره ی هیه له پاراستنی ته ندروستی و ، ته پکردنی جه ستو ، داشتنی (رَی)
 جگه ردا ، به تاییه ت ماستی نه و ناژه لانه ی که له سه رپووه که کانی (الشیخ) و ، (الْقِصُوم) و

^{۳۳۰} - صحیح : تقدم ترجمه .

^{۳۳۱} - صحیح : رواه مسلم (۴ / ۱۸۰۸) حديث (۲۳۶۱) وقوله ((مات في الثدي)) أي في رمن إلتقام الثدي ،

وهو مدة الرضاعة .

(الخُزَامِيُّ) (و^{٣٣٢}) نەواوشتیوانە دەلەوهرپێن ، ماستی نەواژەلانیە خواردنیکە لە خواردنەکان ، خواردنەویەکیە لە خواردنەوهکان ، دەرمانیکە لە دەرمانەکان

وفي جامع الترمذي عنه عليه السلام قال : ((إذا أكل أحدكم طعاماً فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ ، وَ اطْعِمْنَا خَيْراً مِنْهُ ، وَ مَنْ سَقَى لَبناً فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ ، وَ زِدْنَا مِنْهُ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزَى مِنْ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ)) (و^{٣٣٣}) قال الترمذي : هذا حديث حسن .

واتە : پێغه مبه‌ری خوا عليه السلام فرموویەتی : ئەگەر کەسێکتان خواردنیکێ خوارد با بڵێت : پەرەردگارا بەرە کە تمان بۆ بپژدە نێوی و ، لەم خواردنەش چاکترمان بدەری ، وە هەرکە سێک ماستاوی درایە ، با بڵێت : پەرەردگارا فەرە کە تمان بۆ بخەرە نێوی و ، لەمەشمان بۆ زیاد بکە ، چونکە هیچ شتێک جێگەی خواردن و خواردنەوه ناگرێتەوه مەگەر ماستاوی .

بەشیک سەبارەت بە خواردنەوهی (النبیذ) پێش ئەوهی

تێژ بێ و بگۆردریت بۆ ماددەیه‌کی سەرخۆشکار

وَقَبَّتْ فِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " أَنَّهُ عليه السلام كَانَ يُنْبِذُ لَهُ أَوَّلَ اللَّيْلِ ، وَيَشْرِبُهُ إِذَا أَصْبَحَ يَوْمَهُ ذَلِكَ ، وَاللَّيْلَةُ الَّتِي تَجِيءُ ، وَالْفَدَى ، وَاللَّيْلَةُ الْآخَرَى ، وَالْفَدَى إِلَى الْعَصْرِ ، فَإِنْ بَقِيَ مِنْهُ شَيْءٌ سَقَاهُ الْخَادِمَ ، أَوْ أَمْرِيهِ فَصُبَّ (و^{٣٣٤}) .

^{٣٣٢} - الخُزَامِيُّ : پەرەردگاری یەك سألەیه‌و لە بەهاریا دەرپێت ، لەقەکانی فزیکە (٤٠) سم درێژ دەبێ ، کە لاکانی گەشاوێ ، شیراوکە ، لاکێشە ، لیوار گرەجە ، خۆلەمیشی مەیلە و سەوزە ، بەدرێژی (٦ سم) و پانی (٢ سم) ، گۆلەکان لە کۆتایی لەقەکاندا دێتەدەر ، پەتگیکی بەنەوشەیان هەبە ، ئەم پەرە کە لە خاکە لمبەکاندا دەرپێت ، لە دەشتەکاندا پاش باران بارین بە خێرایی دەرەچێت و ، بەشە گۆلەکی بەکار دەبرێت .

^{٣٣٣} - إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٤٥١) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٠٤٥) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له سه رتهای شهوه و خواردنهوهی (النَّبِذ) ی بۆ دروست دهکرا ، که پۆژی لی ده بویه لئی ده خواردهوه ، نه شهوهش که دههات ، سههینی و ، شهوه که ی تریش ، پۆژی سی به میش تاوه کو عسر ، نه گهر شتیکی لی بهایه تهوه به خزمه تکاره که ی دهه ، یا فرهانی دهه بپژینریت .

خواردنهوهی (النَّبِذ) : خورمای تیده کرا بۆ شیرین کردنی ، که به شداد دهی له خواردن و خواردنهوهه ، بۆ زیادبوونی هیژو ، پاراستنی ته دروستی ژۆر به سووده ، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ نوای سی پۆژ نهیده خواردهوه له ترسی گۆرانییدا بۆ مادهیه کی سه رخۆشکار .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سازی جل و بهرگدا :

ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له م بارهوه ته ولوترین و بی که م و کوپترین پیاز بوو ، که به سووتترین پۆشاک ی بۆ جهسته ی به کارده میتا ، به جۆرێک ژۆر سوک بی له بهریدا ، له هه مووشی ئاسانتر بی بۆ پۆشین و دلکه نین ، ژۆریه ی پۆشاکه کانی عباو (الإزار) بوو _ پۆشاکێک نیوه ی خوارمهوه ی جهسته داپۆشی _ ، که بۆ جهسته له هه موو شتیکی تر سووکتتره ، کراسیشی (القميص) ده پۆشی و ، له هه موو پۆشاکه کانی تر به لایهوه خۆشه ویستر بوو .

ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له پۆشینیدا نه وه بوو که به سووتترین پۆشاک ی بۆ جهسته ی هه لده بیژارد ، بۆیه سه ر قۆله کانی درێژ نه ده کردمهوه ، فراوانی ده کرد ، به لکو سه ر قۆله کانی تاوه کو مه چه کی بوو له دهستی تینه ده په پی ، بۆ ئه وه ی قورسی و نا په حه تی له سه ر

^{۳۴} _ صحیح : أخرجه أحمد (۱ / ۲۲۴) ، ومسلم (۶ / ۱۰۱ ، ۱۰۲) ، وأبو داود (۳۷۱۳) ، وابن ماجه (۳۲۹۹) ، والسنائي (۸ / ۳۲۲ ، ۳۲۳) کلهم عن يحيى بن عبيد بن أبي عمر عن ابن عباس مذكروه .

دروست نه بێ و، نه وهكا نه هیلێت به ئاسانی بچولێته وه دهستی بهم لاو ئه و لادا به رێت ، له م ئاستهش سه ر قۆله كانی زیاتر كورت نه ده كرده وه ، بۆ ئه وهی ده رنه كه ون بۆ گه رماو سه رما .

داوینی كراس و (الإزار) هكهی تا نیوهی قاچی بوو له پاژنه ی تینه ده په یی ، بۆ ئه وهی ئازاری نه دات و به لای وه گران نه بێت و ، بېكات به كه سیکی پێوه نذكر او ، له ماسولكه كانی پێیشی كورتری نه ده كرده وه ، بۆ ئه وهی ده رنه كه ویت و گه رماو سه رما ئازاری پێ نه گه یه نن.

مێزه ره كه ی گه وړه نه بوو به هه لگرتنی ئازار به سه ری بگه یه نیت ، یاخود لاوازی بكات و تووشی نه خۆشی بكات ، وه كو باری ئه و كه سانه ی كه مێزه ری گه وړه یان به سه ره وه یه ، بچوكیش نه بوو به راده یه كه نه توانییت سه ر بپاریزییت به رامبه ر به گه رماو سه رما به لكو نێوه ندی ئه و دوانه بوو ، ده یخسته ژێر چه ناكه یه وه ، چه ندين سوودیش له مه دا به دیده كریت : له وانه مل له گه رماو سه رما ده پاریزییت ، به م جۆره مێزه ره كه چاكتر جێگیر ده بێ ، به تاییه ت له كاتی سواربوونی ئه سپ و ووشترو ، هێرش بردن و كشانه وه دا ، كه سانیکێ زۆریش له جیاتی چه ناكه قولا ب به كار ده هینن ، به لām جیاوازیه کی زۆریان له نێواندا یه له هه ر دوو لایه نی سووو جوانیشه وه ، نه گه ر تق ته ماشای ئه م پۆشاكه بكهیت ده بینی له پۆشاكه كانی تر به سوودتره و ، له هه مووشیان چاكتره بۆ پاراستنی ته ندروستی ، له هه موو پۆشاكێکی تریش به دورتره له تیچوون و گیرگرفت و نا په حه تیه وه بۆ سه ر جهسته .

له سه فه ردا به به رده وامی ، یاخود له زۆریه ی باره كانیدا سۆلی (خُف) له پێ ده كرد ، چونكه پێیه كانیش پێویستیان به شتیكه له گه رماو سه رما بیانپاریزییت ، جار به جار له ماله وه شدا له پێی ده كردن .

خۆشه‌ویستترین په‌نگه‌کان به‌لایه‌وه‌ سه‌پی و ، (البُرْدَة) (٣٣٥) بوو ، که بریتی بوو له (البُرْدَة) یه‌کی نه‌خشینه‌راو .

له‌ پێیازیدا نه‌وه‌ نه‌بوو پۆشاکێ سوورو ، په‌ش و ، په‌نگه‌راو ، بپۆشیت .

به‌لام نه‌و (الحَلَّة) (٣٣٦) سووره‌ی که پۆشیه‌ی ، بریتی بوو له‌ عه‌باهیه‌کی (الرداء) یه‌مه‌نی که نه‌خشینه‌رابوو به‌ په‌ش و سوورو سه‌پی ، به‌هاوشینه‌وه‌ی (الحَلَّة) سه‌وزه‌که ، نه‌وه‌بوو نه‌وه‌و نه‌مه‌شی ده‌پۆشی ، پێشتریش نه‌وه‌مان یه‌کلکرده‌وه‌و ، بۆچونی نه‌و که سانه‌شمان به‌هه‌له‌ دانا که وای بۆ ده‌چون سووری تیزی پۆشیوه .

به‌شیک : سه‌بارت به‌ پێیازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ چاره‌سازی شوینی نیشته‌جی بووندا :

که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیابوو له‌وه‌ی که پێ ده‌کات و ، دونیاش قوناغیکێ موسافیره‌ که تیایدا داده‌به‌زی به‌ نه‌ندازه‌ی درێژی ته‌مه‌نی و ، پاشان ده‌گوازیته‌وه‌ بۆ دونیایه‌کی تر ، بۆیه‌ له‌ پێیازی خۆی و هاوه‌لانی و شوینکه‌وتولنیاندا نه‌بوو گرنگی به‌مال و خانوو بدن و دروستی بکه‌ن و ، به‌رزی بکه‌نه‌وه‌و ، بپارێژنه‌وه‌و ، فروانی بکه‌نه‌وه‌ ، به‌لکو چاکترین خانووی پشوی موسافیر نه‌وه‌یه‌ له‌ گه‌رمایه‌ بپارێژیت ، له‌ چاوی خه‌لک به‌ری گرت ، قه‌ده‌غه‌ی چونه‌ ژوره‌وه‌ی جانه‌وه‌ران بکات ، ترسی دایه‌خانی نه‌کریت له‌ به‌ر زۆر قورسی ، مه‌روه‌ها جانه‌وه‌ران مه‌یلانه‌ی تیدا نه‌که‌ن ، له‌ به‌ر زۆر فروانبوونی ، هه‌وای زیانبه‌خشیش جارێک له‌ باکوور جارێک له‌ باشوور جارێک له‌ پێش و جارێک له‌ پاشه‌وه‌ تیایدا هاتوچۆ نه‌کات ،

٣٣٥ _ البُرْدَة : پۆشاکێکه‌ مرۆڤ به‌ ده‌وری جه‌سته‌یدا ده‌یسوپێنێته‌وه‌و خۆی پێ ده‌پێچێته‌وه‌ ، به‌وانه‌ : عه‌ذیب السلس للطیری ، ج ١ ، ص ١٤٣ ، وهرگێڕ .

٣٣٦ _ الحَلَّة : دوو پارچه‌ پۆشاکه‌ له‌یه‌ک کوتان دروست ده‌کریت به‌زۆری بریتییه‌ له‌ ده‌رپێه‌ک (إزار) و کراسێک یا عه‌باهیه‌ک (الرداء) ، وهرگێڕ .

لە بەر ئۆر بەرزى ، ژۆر زەمىنىش نەبى بەجۆرىك زيان بە دانىشتوانى بگەيەنیت ، ئۆرىش لە سەر زەمىنەو بەرز نەبى ، بەلگە ئۆوەندى ئەو ئولە بى ، ئەمە باشترین سىفاتی مال و خانو ، كە كەمترین گەرمى و ساردى بەردەكەویت ، تەنگىش نابى لە سەر دانىشتوانى ، بەجۆرىك تيايدا گىرىن ، لىشى زیاد نەبى و كەسى تیدا نەژى و بىتە شوپىنك جانەوەرەن دالەبات ، شوپىنكىشى نەبى بە بۆنى ناخۆشى ئازار بە دانىشتوانى بگەيەنیت ، بەلگە بۆنى ماللى خۆشترین بۆن بوو ، چونكە حەزى بەبۆنى خۆش بوو ، بەردەوام بەلايەو بوو ، بۆنى جەستەشى خۆشترین بۆن بوو ، ئارەقەى خۆشترین بۆن بوو ، بىگومان ئەم جۆرە مالە ئۆوەنجىترین مال و بەسودترینانە و بۆ جەستەش ئۆر گونجاو ، تەندروستىش دەپارۆزىت .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغمبهری خوا ﷺ

له چاره‌سازي کاروباري نووستن و به‌ئانگابوندا :

ههركس ته ماشای نووستن و به ناگابوونی پیغه مبهری خوا ﷺ بکات ده بیینی چاکترین نووستنه و ، زۆر به سودیشه بۆ جهسته و ئه ندلمه کان و هیزه کان ، چونکه سه ره تایی شه و ده نووست و ، سه ره تایی نیوه ی دووه می شه و به ناگا ده هاته وه ، هه لده ستا سیواکی ده کربو ، ده ستنوویی ده گرت و چند خوای تعالی بۆ بنوسییا نوویی ده کرد ، به م جوړه جهسته و ئه ندلمه کان و هیزه کان به شی خویان له نووستن و حه وانده وه وهرده گرت و ، به شی خویشان له مه شقی دهرونی وهرده گرت له گه ل پاداشتیکی ته واولدا ، ئه مه ش ئه وپه ری چاکیتی دل و جهسته و ، دونیوا دواړوژیشه . پیغه مبهری خوا ﷺ له نووستن ئه ندازه ی زیاد له پتویستی وهرنه ده گرت ، قه ده غه ی نه فسی خو شی نه ده کرد له ئه ندازه ی پتویستی نووستن ، به ته واولترین شیوه کان ئه وه ی ئه نجام ددها ، بۆیه ئه گه ر پتویستی به نووستن بوایه به لای راستیدا راده کشا ، زیکی په روه رځگاری ده کرد تا چاوه کانی ده چووه خه و ، به جوړیک سکی له خوړاک پر نه بوایه ، له سه ر زه ی نه ده نوست ، نویتی به رزی نه بوو ، به لکو نوینه که ی له

پێست و ناواخه كه ی پێشالی داره خورما بوو ، سه‌ری ده‌خسته سه‌ر سه‌رین و ، جاره به جاریش ده‌ستی ده‌خسته ژێر گۆنای .

ئیمه‌ش به‌شێك سه‌باره‌ت به‌ نووستنی به‌سوودو نووستنی زیانبه‌خش باس ده‌كه‌ین و ده‌لێین : نووستن باریکی جه‌سته‌یه كه به‌هوایدا گه‌رمی غه‌ریزی و هێزه‌كان به‌ره‌و ناوه‌پۆکی جه‌سته پۆده‌چن بۆ پشودان ، ئه‌مه‌ش دوو جووره : سروشتی و ، ناسروشتی :

سروشتی : خۆگرتنه‌وه‌ی هێزه‌ نه‌فسانیه‌كانه له ئه‌نجامدانی كرده‌وه‌كانیان ، كه بریتیه له هێزه‌كانی مه‌ست و جولانه‌وه خۆیسته‌كان ، هه‌ركات ئه‌م هێزانه خۆیان له جولاندنی جه‌سته گرتنه‌وه خاوی و سستبونه‌وه‌ی به‌سه‌ردا زāl ده‌بی و ، به‌وه‌ش ئه‌و ته‌پری و شییانه‌ی كه له كاتی جولانه‌وه‌و به‌ئاگابوندا شی ده‌بونه‌وه‌و جیا ده‌بونه‌وه له می‌شكدا كۆ ده‌بنه‌وه ، می‌شكیش وه‌كو زانراوه شوینی دروستبوونی هه‌موو هێزو جولانه‌وه‌كانی جه‌سته‌یه ، بۆیه كاتی ئه‌و ته‌پری و شییانه‌ی تیدا كۆ ده‌بیته‌وه ، سه‌رده‌بیته‌ و به‌وه‌ش خاوی و سستبونی به‌سه‌ردا زāl ده‌بی و ، نووستنی سروشتی پوی تیده‌كات .

نووستنی ناسروشتی : هۆكاری نووستنی ناسروشتی ده‌گه‌رێته‌وه بۆ پوداویکی كاتی یاخود نه‌خۆشیه‌ك ، وه‌كو ئه‌وه‌ی كه شی و ته‌پاتییه‌کی ژۆر می‌شك داگیر ده‌كات ، به‌ ئاستێك به‌ئاگابوون له توانیدا نابێ بڵاوه‌یان پێ بكات و شییان بکاته‌وه ، یاخود شیییه‌کی ته‌پری ژۆری بۆ به‌رز ده‌بیته‌وه وه‌كو ئه‌وه‌ی له كاتی تیژیووندا پووده‌دات ، ئه‌وه‌ش می‌شك قورس ده‌كات و ، خاوی و سستی به‌سه‌ردا زāl ده‌كات و ، هوا‌ی ئه‌وه می‌شك سه‌ر ده‌بی و ، هێزه‌ نه‌فسانیه‌كان خۆیان له كرده‌وه‌كردن ده‌گرتنه‌وه‌و ، نووستن پووده‌دات .

نووستن دوو سوودی به ریزی ههیه :

یه که میان : سره وتنی ئەندامه کانی جهسته و هوانه و هیان له و هیاکی و ماندوبونه ی
توشیان ده بی ، به وهش ههسته کان له ناره حه تیه کانی به ناگابوون ده حه وینیته وه ،
شه که تی و که شه نگیان لی دوورده خاته وه .

دووم : هه رسکردنی خۆراك و ، پیگه یاندنی تیکه لاوه کان ، چونکه له کاتی نووستندا
گهرمی غه ریزی پۆده چی به ره و ناوه پۆکی جهسته ، ئەوهش یارمه تیده ریکی باشی ئەو
کردارانیه ، بۆیه که سی نوستوو پوکەش و پوالتی دهره وهی جهسته ی سارد ده بی و
پیویستی به داپۆشه ری زیاد ده بی .

به سووترین نووستن : ئەوهیه مرۆف به لای راستیدا بنوی ، به م شیوه خۆراك به باشی له
گه ده دا جیگیر ده بی ، چونکه گه ده که میك به ره و لای چه پ لاریوته وه ، پاشان پیویسته
مرۆف شیوازی نووستنه که ی بگۆریت و که میك به لای چه پیدا بنوی بۆ ئەوهی هه رسکردنه که
خیرا بیته وه ، چونکه گه ده له جگه ر دوورده که ویته وه ، قوناغی کۆتاش نووستنه که ی
به لای راستدا جیگیر ده کات ، بۆ ئەوهی خۆراك به خیرای له گه ده بیته خواره وه ، به
جۆریک نووستنی به لای راستیدا سه ره تای نووستنه که ی و کۆتاکه شی بیت ، زۆر نووستنی
مرۆف به لای چه پدا زیان به دل ده که یه نیت به هوی لابونه وهی ئەندامه کان به لایداو ،
به وهش ماده کانی تی ده رژیت .

خراپترین نووستنه کان نووستنی سه ر پشته ، به لام زیانی تی به بۆ هوانه وه به بی نوستن
به سه ریدا پاکشیت ، له وهش خراپتر نووستنه به پالکه وتن له سه ر پوو ، وفي المسند وسنن ابن
ماجه ، عن ابي امامة قال : مرَّ النبي ﷺ على رجلٍ في المسجد منبطح على وجهه ، فضرِبَه
برجله ، وقال : قم أو أقعد فإنها نومة جهنمية^(٣٣٧)

^{٣٣٧} — أخرجه ابن ماجه (٣٧٢٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه (٨١٦) .

واته : له (أبي أمانة)وه _ خۆی لێ پازێ بیټ _ فرمویه تی : پێغه مبهری خوا ﷺ به لای پیاوی کدا تیپه رپوو له مزگه وندا به سه ر پوویدا پاکشابوو ، ئه وه بوو به پێهه کانی لییداو فرموی : ههسته یاخود دانیشه چونکه نووستنیکی دۆزهخیه .

(أبقراط) له کتیی (التقدمة)دا ده لێت : به لām نووستنی نه خۆش له سه ر سکی به بی ئه وه ی پێشتر له کانی ته ندروستیدا نه ریتی ئه و جۆره نووستنه بیټ ، نیشانه ی تیکچونی نه قلۆ ، نیشانه ی ئه وه یه که تازار له لاکانی سکیدا هیه ، پانه کارانی کتیه که ی گوتیانه : چونکه پێچه وانیه ی نه ریتی چاکی کردو شیوه یه کی خراپی به کاره ی نا ، به بی ئه وه ی هیچ هۆیه کی ناشکرا یاخود شاراره هه بی .

نووستنی پێک و پێک وا له هیزه سروشتیه کان ده کات کرده وه کانیا ن به چاکی نه نجام بده ن ، هیزه نه فسانیه کان ده حه وینیتته وه ، گه وه ری هه لگریان دۆر ده کات ، تا ئه و ناسته ی په نگه ئه و خاوبونه وه و سست بونه وه یه ی له کاتی نووستندا به سه رییدا زال ده بی پێگری له شیبونه وه ی روجه کان بکات . نووستنی پۆژ خراپه و نه خۆشیه ته پاتیه کان و به لāو مه ی نه تی دروست ده کات ، په نگه مرۆف ده گزیت و خراپی ده کات ، هه وکردن و ئاوسانی سپل دروست ده کات ، دهمار خاوده کاته وه ، ته مه یلی دروست ده کات ، شه هوه ت و ئاره زوو لاواز ده کات ، به ده ر له نووستنی کاتی قرچه ی گه رمای هاوینان ، له هه مووشی خراپتر نووستنی سه ره تای پۆژه ، له وه ش خراپتر نووستنی دوا ی عه سه ره ، پێشه وا (عبدالله ی کوی)عباس _ خوا له خۆی و بابیشی پازێ بیټ _ کوپێکی خۆی به دیکرد به یانیخه و ده کات ، ئه وه بوو پێی فرموو : ههسته ، ئایا له کاتی کدا ده نویتی پۆزیه کانی تیدا دابه ش ده کریت ؟

گوتراوه : نووستنی پۆژ سی جۆره په وشتی (خُلق) ، سوتاوی (حُرُق) ، گیلی (حُمُق) . په وشتی (خُلق) : نووستنی قرچه ی گه رمای نیوه پۆیه ، که په وشتی پێغه مبهری خاوبوو ﷺ . سوتاوی (الحرق) : نووستنی چیشته تگاهوه ، که کارویاری دنیاو پۆزی دوا ی پشت

گوئ ده خات . گیلی (الحُمق) نوستنی کاتی عهسره . کهسانیک له پیشین گوتویانه :
 هه رگهس دواى عهسرنوست و ، نه قلی لی سهندرایه وه ، با له خۆی زیاتر سه رزه نشتی هیچ
 کهسی تر نه کات . شاعیر ده لیت :

ألا إنَّ تَوَمَّاتِ الضُّحَى تُورِثُ اللَّغَى
 خبالاً وتَوَمَّاتِ الْعَصِيرِ جُنُونُ
 واته :

ئاگاداریه نووستنی چیشتنگاوبۆ لاو خراپه نووستنی عهسرانهش شیته
 نوستنی به یانیان قه دهغه ی پۆزی ده کات ، چونکه کاتیکه به دیهینراوانی په روه ریدگار
 به دواى پۆزی خۆیاندا ده گه پین ، که کاتی دلبه شکرینی پۆزیه کانه ، بۆیه نووستنی نه و کاته
 بیه شیوونه مه گه له بهر پروداویکی کاتی یاخود زه روره تیک ، زیانیکی زۆریش به جهسته
 ده گه یه نیت ، چونکه جهسته خاوه ده کاته وهو ، پاشه پۆکانیش خراپ ده کات ، که پیوسته به
 مه شق کردن شی بکریته وه ، بۆیه له ش تیکشکان و شه که تی و لاوازی پووی تی ده کات .
 نه گه پینش پیسیکردن و جولانه وه وهرزش کردن و سه رقاکردنی گه ده به شتیکه وه بیت ،
 نه و نه خوشیه کی سهخته و چه ندین جۆری نه خوشی دروست ده کات .

نووستنی بهر هه تاو نه خوشی شاراره ده ورزینیت ، وه نوستنی مرؤف به جۆریک نیوهی
 له بهر هه تاو بی و ، نیوه که ی دیکه شی له سییه ردا بی خراپه ، وَقَدْ رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِ
 " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الشَّمْسِ فَقَلَصَ عَنْهُ
 الظِّلَّ ، فَصَارَ بَعْضُهُ فِي الشَّمْسِ وَبَعْضُهُ فِي الظَّلِّ ، فَلْيَقُمْ)) (٣٢٨) واته : له (أبي هريرة) وه
 _ خواى لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((نه گه که سیکنان
 له دهر وه بوون و له بهر سییه ری کدا دلنیشتبوو سییه ره که ش هاته وه یه ک و که م بۆوه تا هه ندی
 له جهسته ی که وته بهر هه تاو و هینده که ی دیکه شی له سییه ردا بوو ، با هه ستیت و
 شوینه که ی بگوریت که هه ره مووی سییه ری بی یاخود هه ره مووی هه تاو بی)) .

وفي " سنن ابن ماجه " وغيره من حديث بريدة بن الحصيب ، أن رسول الله ﷺ نهى أن يقعد الرجل بين الظل والشمس^(٣٩) .

واته : له (بريدة) كوپى (الحصيب) هوه _ خواى لى رازى بيت _ فهرموويه تى : پيغمبرى خوا ﷺ قه دهغه كوردوه پياو له نيوان سييه رو هه تاودا دانيشيت . نه مه ناگدار كردنه وه مانه به نه نوستن له و نيوانه دا .

وفي " الصحيحين " عن البراء بن عازب ، أن رسول الله ﷺ قال : ((إذا أتيت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة ، ثم اضطجع على شقك الأيمن ، ثم قل : اللهم إني أسلمت نفسي إليك ، وجهت وجهي إليك ، وقوضت أمري إليك ، وألجأت ظهري إليك ، رغبة ورهبة إليك ، لا ملجأ ولا منجأ منك إلا إليك ، آمنت بكتابك الذي أنزلت ، وبنيك الذي أرسلت ، وأجعلن آخر كلامك ، فإن مت من ليلتك ، مت على الفطرة))^(٤٠) .

واته : له (البراء) كوپى (عازب) هوه _ خواى لى رازى بيت _ فهرموويه تى : پيغمبرى خوا ﷺ فهرمووى : ((هركات ويستت بچيته سه نوينه كهت دهستنويز بگه وه كو چون بو نويز كردن دهستنويز دهگرى ، پاشان به لاي راستدا پاكش و ، بلئ : په روه ردگارا من نه فسى خوم دايه دهستى تو ، روم كرده تو ، پشتم به ست به تو ، پشت و په نام دا به تو ، به نوميدى به زه يى تو و ترسان له تو ، هيچ حه شارگه و شويى پزگار يونيك نى په مه گر بو لاي تو ، بروام هيتا به و كتيبته كه دلتبه زاندوه ، به و پيغمبرى كه ناروده ، با نه مانه دوايه مين گرفتاره كانى بيت ، نه گر له و شه وه تدا بمریت له سه ر فیتره ت و سروشتى پاك ده مریت .

^{٣٩} _ صحيح : أخرجه ابن ماجه (٣٧٢٢) عن ابن بريدة عن بريدة فذكره .

^{٤٠} _ صحيح : أخرجه البخاري (١ / ٧١) ، (٨ / ٨٤) ، ومسلم (٨ / ٧٧) كلاهما عن سعد بن عبيدة عن

وَفِي "صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ" عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا صَلَّى رَكَعَتِي الْفَجْرِ - يَغْنِي سُنَّتَهَا - اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ^(٢٤).

واته : خاتو (عائشة) _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغمبری خوا ﷺ نه گهر نوو پکاته سوونه ته که ی نویژی به یانی بگردایه به لای پاستیدا پاده کشا .

گوتراوه : دانایی نووستن به لای پاستدا ، بۆ نه وه یه که سی نووستو نوقمی نووستنه که نه بی ، چونکه دل به لای چه پدا لار بۆته وه ، نه گهر مروف به لای پاستیدا نووست ، دل داوای جیگه نارامگه که ی خزی ده کات که لای چه په ، نه م بارو حاله قه ده غی جیگیر بونی که سی نووستوو ده کات و ، ناهیلایت نووستنه که ی قورس بی ، به پیچه وانای هیمن بوونه وه ی دل له نووستندا ، که کاتی به لای چه پدا ده نوی ، چونکه نارامگه ی خویته تی ، به وهش له حه وانوه و پشویه کی ته واودا ده بی و ، مروفیش نوقمی نووستن ده بی و ، قورس ده بی و ، نیتر به رزه وه ندیه کانی دونیاو پۆژی له ده ست ده جیت .

سووده کانی نزاگردنی پیش نووستن :

له بهر نه وه ی نووستن له پایه ی مریدایه و ، برای مریدو له بهر نه مه شه که خوی تعالی نانویت و ، خه لکانی به مه شتیش تیایدا نانون ، بۆیه که سی نووستوو پیویستی به که سانی تره پاسه وانایی بکه ن و ، بیپاریزن له و به لای کاره ساتانه ی تووشی ده بن و ، پاسه وانای جهسته شی بکات له و به لایانه ی که به شه و پوی تیده که ن و ، به ته نها په روه ردگاری و به دیهینه ری نه و کاره ی گرتوته نه ستق ، بۆیه پیغمبری خوا ﷺ که سی نووستوو فیژکردوو ، که وا ووشه کانی کارویار سپاردن به خوی تعالی و ، په نابردن به خوی تعالی و ، نومیبدو ترس (الرغبة والرهبه) بلین ، بۆ نه وه ی به ته واوی پاراستن و ، پاسه وانای خوی

^(٢٤) _ صحیح : أخرجه البخاري (١ / ١٦١) ، (٢ / ٦٩) عن عروة عن عائشة .

پهروهردگار بۆ نهفس و جهستهی پی ئامادهبکات ، له گه‌ل نه‌وه‌شدا پێنمایێ کردوون بۆ نه‌وه‌ی باوه‌ر بیری خۆیان بخه‌نه‌وه‌و ، له‌ سه‌ر نه‌وه‌ بنوون ، گوته‌ی نه‌و باوه‌ره‌ش بکه‌ن به‌ کۆتا قسه‌کانیان ، چونکه‌ له‌وانه‌یه‌ خۆای ته‌الی له‌ نووستنه‌که‌یاندا بیانمریتیت ، نه‌گه‌ر باوه‌ر کۆتا قسه‌کانیان پی ده‌چنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌ ، که‌ وایوو نه‌م پێیازه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی دل و جهسته‌و روح له‌ کاتی نووستن و به‌ئاگیون و ، دونه‌یاو دواپۆژیشدا له‌ خۆده‌گریت ، بۆیه‌ _ الصلاة والسلام _ له‌ سه‌ر نه‌وه‌که‌سه‌ بیت که‌ بویه‌ هۆی نه‌وه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی هه‌موو خێریکیان ده‌ستگیر بیت .

فه‌رمایشتی : (أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ) ، واته‌ : نه‌فسی خۆم سپاردۆته‌ ده‌ستی تو ، به‌هاوشیوه‌ی کویله‌یه‌که‌ نه‌فسی خۆی ده‌سپێریتته‌ ده‌ستی خاوه‌ن و گه‌وره‌که‌ی .

فه‌رمایشتی : (وَجَّهْتُ وَجْهِيَ إِلَيْكَ) ، واته‌ : به‌ته‌واوی پووم کردۆته‌ په‌روه‌ردگارم و ، به‌دلسۆزیه‌وه‌ مه‌به‌ست و ویستی خۆم پوو تیگرددوه‌و ، دلن به‌ به‌ ملکه‌چی و سه‌رشۆپی و خۆبه‌ده‌سته‌وه‌داندا ده‌نیتم ، خۆای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ﴿ فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ﴾ [آل عمران : ٢٠] واته‌ : ﴿ فَإِنْ حَاجُّوكَ ﴾ ئینجا نه‌گه‌ر (خاوه‌ن نامه‌کان) ده‌مه‌قالی یان له‌ گه‌ل کردیت ﴿ فَقُلْ ﴾ (نه‌ی محمد ﷺ توش بلی) ﴿ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ ﴾ پووی خۆم سپارد به‌خوا (مکه‌چی ئوم) ﴿ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ﴾ له‌ گه‌ل نه‌وانه‌ی په‌په‌وه‌ی من ده‌که‌ن^{٢٢٢} . لێره‌دا که‌ باسی پوو ده‌کات له‌به‌ر نه‌وه‌یه‌ که‌ به‌پێترتین نه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌ی مرقۆه‌و ، کۆجیی هه‌موو هه‌سته‌کانیشه‌ ، هه‌روه‌ها مانای پوو تیگرددن و مه‌به‌ستبوونی کرده‌وه‌کانی تێدایه‌ ، به‌ به‌لگه‌ی نه‌م دێره‌ شیعه‌ه‌ :

^{٢٢٢} _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ذَنْباً لِّسَنِي مُخَصَّصِيهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ إِلَيْهِ الرَّجْعُ وَالْعَمَلُ

واته :

داوی لیخو شیبون له پەرور دنگار ده کم سه باره ته به تاوانگه لیک که نه مژمار بوه

پەرور دنگاری به نده کان که کرده وه و پروتیکردن ته نها بۆ لای نه وه

فرمایشتی : (فَوَضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ) : واته : هه موو کاروباره کانم که پاندۆته وه بۆ خوای تعالی ، نه مه و له مروف ده کات که دلنیا بو نیکي ته وای بۆ دروست بۆ و ، هیمنی و هیوریونه وه پور له دلی بکات و ، پازی بیت به وهی خوای تعالی بۆی هه لیده بژی ریت و بریاری له سه ر ده دات ، له وانه ی که خوشی ده و ی و پیی پازیه ، کاروبار که پاندنه وه بۆ خوای تعالی به پزترین پایه کانی به ندایه تیه و ، هیچ زه ده یه کی تیدا نی یه ، نه مه له پایه تایبه ته کانه به پیچه وانه ی بیرو پای نه و که سانه وه که بۆ چو نیکي پیچه وانه ی نه مه یان هه یه

فرمایشتی : (أَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ) : واته : زۆر به به هیز پشتم به خوای تعالی به سترو وه ، متمانه م پیکرد وه ، لیتی دلنیا م ، چونکه نه و که سه ی دیوار نیکي قایم و جیگیر ده کاته پالپشتی خۆی ، چیت له که و تن ناترسیت .

له بهر نه وه ی دل دوو هیزی تیدایه : هیزی دوا کردن ، که بریتیه له ئومید بوون ، وه هیزی هه لئاتن ، که بریتیه له ترس ، به ندهش دوا ی به رژه و مندی هه کانی ده کات و ، له زیانکاره کانی هه لدیت ، بۆیه هه ربوو شته که ی له کاروباری خۆ سپاردن به خوای تعالی و پروتیکردنیدا کو کردته وه ، ده لیت : به ئومیدی به زه ی تو و له ترسی تو دا .

پاشان ستایشی پەرور دنگاری ده کات ، به وهی به نده هیچ په ناو حه شارگه یه کی نی یه مه گه ر نه و زاته ، هیچ شویتیکي پزگاریوونیشی له و زاته نی یه “ مه گه ر خودی په نای نه و زاته ، چونکه به نده له په نای نه و زاته دا خۆی حه شار ده دات ، بۆ نه وه ی نه فسی له خودی نه و

زاته رزگار بکات ، وه کو ئه وهی له قهرموده کهی دیکه دا به ناشکرا هاتوو : **أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَبِعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ** ^(۲۴۲) واته : په روه رگارا په نا ده گرم به په زابونت له خه شم و تور به بونت ، په ناده گرم به لیږوده بیت له سزادانت ، وه په ناده گرم به تو له تو . هر خوای تعالیه په نای به نده کهی دهدا ، وه له وه ترسی و زیانه ی که به ویست و چاره نویسی خو یه تی “رزگاری ده کات ، بویه به لا له خوا وه یه ، یارمه تیدانیس هر له خوا وه یه ، هر له خو شی داوای پزگاریوون له خودی خو ی ده کریت ، بۆ پزگاریوون په نا بۆ خودی خو ی ده بریت ، چونکه هر خو یه تی که ده کریت په پالپشت بۆ پزگاریوون له وه به لاو خه شم و تور به بونه ی له لایه ن خودی خو یه وه دروست ده بی ، وه په نای پی ده گیریت له وانه ی له لایه ن خو یه وه دروست ده بی ، چونکه په روه رگاری هه موو شتیک هر خو یه تی و ، هیچ شتیکیش به بی ویستی ئو نابیت ، خوای تعالی ده فهرمیت : ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾ [الأنعام : ۱۷] واته : ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ﴾ وه نه گه رخوا دوو چاری به لاو زیانی کردیت ﴿فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾ نه وه جگه ئو (خوا) که س نی به بتوانی لایبات ^(۲۴۳) ، هه روه ها ده فهرمیت : ﴿قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ﴾ [الأحزاب : ۱۷] واته : ﴿قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ﴾ بلی کی یه نه وه که سه ی ئیوه له خوا ده پاریزی ﴿إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ﴾ نه گه رخوا زیان و خرابه یا به زه بی و په حه تی بۆ ئیوه بوئ ^(۲۴۴) *

پاشان نزا که ته واو ده کات به دان پیدانان به قورئان و پیغه مبه ره که ی که هوکاری پزگاریوون و ، سه رکه وتنی دنیاو دوا پزیشی ، نه مه یوو پزیزانی پیغه مبه ری خوا بوو ﷺ له نووستنیدا .

^{۲۴۲} _ أخرجه مسلم (۴۸۶) .

^{۲۴۳} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۲۴۴} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

لَوْ لَمْ يَقُلْ إِنِّي رَسُولٌ لِّكَ

نَ شَاهِدٌ فِي مَـذْهَبِهِ يَنْطَلِقُ

واته :

ئەگەر ئەشیگوتبا من پیغممبەرم ئەوا بە ڕێبازمکانی شایەتی ئەوەی دەداو دەریدەبێی

بەشیك سەبارەت بە ڕێبازی پیغممبەری خوا ﷺ

ئە کاتی بە ئاگابوندا

بەلام بۆ ڕێبازی پیغممبەری خوا ﷺ ئە کاتی بە ئاگابونیدا ، ئەوەبوو بەیانێان لە گەڵ قوڵاندنی کە لە شێردا خەبەری دەبۆو ، سەپاست و ستایشی خۆی تەعالای دەکردو (الله أكبر) ی دەکرد ، (لا إله إلا الله) دەکردو دلۆی لێ دەکردو ، پاشان سیواکی دەکردو ، ئینجا دەستنوێژی دەگرت و ، لە پیش دەستی پەرورەبگاریدا دەوەستا بۆ نوێژکردن ، بە گوتهکانی رازونبازی (مناجاة) لە گەڵ پەرورەبگاریدا دەکرد ، ستایش و پیاوەلدانی دەکرد ، داخوازی لێ دەکرد ، بە ئومێدی بەزە پەرورەبگاری بوو ، لێی دەترسا ، کەوابوو چ پاراستنێکی تەندروستی دل و جەستەو ، پوچ و هیزەکان و ، نێعمەتەکانی دونیاو دواپۆژ لەمە چاکتر بێ و لە سەرووی ئەم ڕێبازەو بێ .

بەشیك سەبارەت بە ڕێبازی پیغممبەری خوا ﷺ

ئە وەرزش کردندا

بەلام بۆ چارەسازیی جولانەو و سەرموتن ، کە بریتییە لە وەرزش ، بەشیکی لێ باس دەکەین ، لە میانەی ئەوەدا بۆت ئاشکرا دەبێ کە ڕێبازی پیغممبەری خوا ﷺ لەم بوارەدا گونجایی تەواوترین جۆرکانیی و باشترین و پاسترینیانە ، بۆیە دەلێین :

زانراوە جەستە بۆ ئەوەی بمیئەتەو پێویستی بە خواردن و خواردنەوێە ، خۆراکیش بەگشتی نابێتە بەشیك لە جەستە ، بەلکو پاش هەرس کردن پێویستە بەشیکی هەر

بمییخته وه ، به تئیه پپوونی زه من نه گهر نه و خۆراکه زۆریوو ، نه و به شیکی کۆده بیته وه و هیندو چۆنیته پی پیداده کات ، به هینده زۆره که ی زیان ده گیه نیت ، له بهر نه وه ی کونیه داده خات و جهسته قورس ده کات و ، به مهش نه خوشیه کانی گیران و قه بزپوون پووده دات ، نه گهر ده راویشتنیشی بۆ بکریت ، نه و جهسته زیانی پی ده کات به هۆی نه و ده رمانانه وه که له م بواره دا به کاردین ، چونکه زۆریه ی ژه هریه ، ههروه ها به شیک له شته چاکه سووداره کانیش ده کاته ده ره وه ، به چۆنیته که شی زیان ده گیه نیت ، به وه ی به خودی خۆی گهرم ده کات ، یاخود به گه نین ، یاخود به خودی خۆی سارد ده کات ، یاخود گهرمی غهریزی لاواز ده کات و نیت له پیگه یاندنی نه و مادانه دا به شدار نابۆ .

نه و کونیه داخراوانه ی به هۆی پاشه پۆوه پهیدا ده بن به دلنیا یی زیانبه خشه ، واز له و پاشه پۆیانه بهینریت یاخود ده راویشتنی بۆ بکریت ، جولانه وهش به هینترین هۆیه کانی پینگرته له دروستبوونی ، چونکه نه ندامه کان گهرم ده کات ، پاشه پۆکانی ده توینیتته وه و به پریان ده خات و ، چیت به تئیه پپوونی زه من کۆنابنه وه و ، به وهش سووکی و چابوکی و چالاک ی بۆ جهسته ده گه پیتته وه ، وای لیده کات خوارین قبول بکات ، جومگه کان پته و ده کات ، ژێ و ده مارو به سته ره کان به هیز ده کات ، هه موو نه خوشیه ماده به کان و زۆریه ی نه خوشیه میزاجیه کان ناهیلایت “ نه گهر له کاتی خۆیلو به نه ندازه یه کی مام ناوه ند به کارهات و ، نه و چاره سازیه کانی دیکهش پاست و دروست بوون .

کاتی وه رزش کردن پاش لیژیونه وه ی خۆراکه و ، پاش نه وه ی خۆراک به ته واوی هه رس ده بیته ، وه رزش کردنی مامناوه ند ، نه و وه رزش کردنه یه که پیستی تیدا سوور بیتته وه و ، جهسته که میک شیدار بیت ، به لām نه و وه رزشه ی که تاره قیه کی زۆری له گه لدا ده کری ” نه وه له پاده به دهره ، هه ر نه ندامیکیش وه رزش پیکردنی زۆریوو به هیز ده بی ” به تایبته له سه ر جۆری نه و وه رزشه ، به لکو هه موو هیزیک ناوه هایه ، بۆیه هه رکهس زۆ له بهر بکات توانای له بهر کردنی زانسته کانی به هیز ده بی ، هه رکهس زۆر بیر ی خسته کار بۆ چاره سه ری

گیروگرفته کان ئەوا تونای بیرکردنەوێ بەهێز دەبی ، هەموو ئەندامیکیش وەرزشیکی هەیه بەخۆیەو تاییبەتەکراوە ، بۆیە سنگ خۆیندنێ هەیه ، پا سەرەتا بەچاو بیخویننیتەوێ پاشان کەم کەم بەرزینیتەوێ بۆ خۆیندنەوێ بە دەنگی بەرز ، وەرزشی بیستن بە بیستنی دەنگەکانە ، قسەکردن پلە بە پلە ، لە سوکەوێ بجێت بۆ قورستر ، هەروەها وەرزشی زمان لە قسەکردنایە ، هەروەها وەرزشی چاو ، هەروەها وەرزشی پێکردن پلە بە پلە و کەم کەم .

بەلام سواری ئەسپ و ، تیرهاوێشتن و ، نۆرانبازی ، پێشپێکی کردن لە سەرپێ ، وەرزشیکە بۆ هەموو جەستە ، کە ریشەکیشەری هەموو نەخۆشیە نرێژخابەنەکانە ، وەکو گولی و ئاوبەنگ و (القولنج) .

وەرزشی نەفس بە فێربوون و ئەدەب وەرگرتن و ، دڵخۆشی و شادمانی و ، ئارامگرتن و خۆپاگری و ، ئازایەتی و سنگ فراوانی و میهرەبانی و ، ئەتجامدانی کردەوێ خەیر و ، بەهەوشیوانەیه کە نەفسی پێ پادیت و هۆگر دەبی ، بەلام گەرەترین وەرزشەکانی : ئارامگرتن و خۆشەویستی و ، ئازایەتی و چاکەکردن و جوامێریە ، بەهۆی ئەم وەرزشانەوێ بەردەوام پادیت و هۆگر دەبی ” تا ئەو سیفاتانەئێ تێدا دەبی بە شیوازیکی قایم و ، خوونەرێتیکی جێگیر .

ئەگەر لەم بارەوێ دیقەتی پێبازی پێفەمبەری خوا ﷺ بدەیت ، بۆت دەردەکەوێت کە تەواوترین پێبازەو تەندروستی و هێزەکان دەپارێزێت و ، بۆ پەیداکردنی بژێوی و پاداشتەکانی پۆژی دوايش بە سوودە .

گومانی تێدا نی یە کە خودی نوێژ هۆکاریکی بەهێزە بۆ پاراستنی تەندروستی جەستەو ، تەوانەوێ تیکەلاو پاشەپۆکانی مرۆڤ و ، سویدیکی تۆری پێ دەگەینێت سەرەپای ئەوێ کە تەندروستی ئێمان و باوەڕ دەپارێزێت و ، هۆکاری کامەرانیشە لە دونیاو پۆژی دوايدا ، هەروەها شەونویژ بەسوودترین هۆکارەکانی پاراستنی تەندروستیە ، لە هەموو شتیکیش

نه خۆشه كانیان و ، به پێكردنی مردووه كانیان و ، پێكردن بۆ مزگهوت بۆ به جیهانیانی نوێژه
 فهزیهكان و نوێژی ههینی و ، جولانهوهكانی دهستنوێژگرتن و خۆشتن و ، هتد...

ئهمه كه مترین ئهوشانهیه كه ههروه زشتیكى دیاریكراو تیایدا به شداد دهبی له پاراستنی
 ته ندروستی و ، دهراویشتنی پاشه پێكاندا ، به ئام ئهوهی شهع له م بوارهدا به شیایوی داناه
 “ بۆ ئهوهی مژۆ پێی بگات به خێری دونیاو پۆزی دوا و ، دورخستنهوهی شهپو خراپهكانی
 ، شتیکی تره .

لێره دا بۆت دهردهكه ویت كه پێبازی پێغه مبهری خوا ﷺ له بوازی پزیشکیتهی جهسته و دل
 و ، پاراستنی ته ندروستی و ، دورخستنهوهی نه خۆشیه كانیدا “ به سه ره موو پێبازه كانی
 دیکه وهیه ، له مه زیاتر ناخهیه نه پوو “ بۆ ئهوه كه سانهی به راستی ئه قل و ژیریان ئامادهیه .
 وبالله التوفیق .

به شیک : سه بارهت به جووتبونی خیزان و پێبازی پێغه مبهری خوا ﷺ له م بارهوه :

سه بارهت به جووتبونی خیزان ، پێبازی پێغه مبهری خوا ﷺ له م بارهوه ته واوترین و بی
 كه م و کوپیتترین پێبازه کانه ، ته ندروستی پی ده پارێزیت ، به له زهتی و شادمانی نه فسی پی
 ته واو ده بی ، ئه وه به ستهانی له پێناویدا دلهروه پێی به ده ست ده هینرین ، چونکه
 جووتبونی خیزان له بنه رته دا بۆ سی شت دلهروه که بریتین له مه به سته کانی :

یه که م : پاراستنی وه چهو ، به رده وامبوونی جۆر “ تا ته واو بونی ئه و ژماره یه ی که خوا ی
 تعالی نوسیویه تی له م جیهانه دا ده رکه ویت .

بووه م : ده رهینانی ئه و ئاوه ی که راگیرکردن و تیزانی زیان به هه موو جهسته ده که یه نیت

سى يەم : به جيهيتنانى حەزونا رەزىو ، دەستكە وتنى لەزەت و ، پابواردن بە نىعمەتەو ،
 لە بەمشتدا تەنھا ئەم خالە كارايە و سودى لى دەبينریت ، چونكە لەوى وچە خستنهو نى يە
 ، هيج ئاو تيزانئيكيش نى يە تا به ئاو دابەزىن بكریتە دەرەو .

جووتبوون لەو ھۆيانە يە كە تەندروستى دەپاريزیت :

بەپرزانی پزىشكان : وا دەبينن كە جووتبوون يەككە لە ھۆيەكانى پاراستنى تەندروستى .
 (جالينوس) دەلالت : ئاگرو ھەوا بەسەر گەوھەرى تۆماوى نيرىنەدا زال ، ميزاجى گەرمى
 تەرە ، چونكە لە خۆيتى پاك و پوختە ، كە خۆراكى ئەندامە بنەپەتەكانە ، لێرەدا كە فەزلى
 تۆماوى نيرىنەت بۆ ھون بويەو ، دەبى بزانیت كە پتويستە دەرەھەينریت “ مەگەر بۆ
 ئەوھى وەچەى پى بە دەست بەينریت ، يا بۆ دەرھەينانى ئاوى تيزراو كۆبۆو ، چونكە ئەو
 تۆماوھە ئەگەر تيزان و كۆبونەوھى بەردەوام بى ، چەندىن نەخۆشى خراپ دروست دەكات ،
 وەكو : وەسواس و شىتتى و پەركەم و ، ھتد .

لەوانە يە زۆر جار بەكارھەينانى جووتبوون زۆر كە لەو نەخۆشيانە چارەسەر بكات ، چونكە
 ئەگەر ماوھە يەكى درژ تۆماوھە كە پاگيریت ، خراپ دەبى و دەگوریت بۆ چۆنەتەيكى ژەھرىن ،
 كە دەبیت بەھۆى دروستبوونى چەندىن نەخۆشى خراپ وەكو ئامازەمان پيدا ، بۆيە ئەگەر
 زۆر بوو “ ئەوا سروشتى مرۆڤ بە لە خەودا ئاوامانەوھە (الاحتلام) دەيكاتە دەرەوھە “ بەبى
 جووت بوون .

كەسانئىكى پيشين گوتويانە : پتويستە مرۆڤ لە نەفسى خۆيەو پەيمان بدات “ كە سى
 شت بە ئەنجام بگەيەنیت : واز لە پێكرىن نەھەينیت ، بۆ ئەوھى ئەگەر پۆژىك پتويستى پى
 بيت بتوانيت ئەنجامى بدات ، واز لە خوارىن نەھەينيت ، چونكە پيخۆلەكانى تەسك دەبنەو ،
 واز لە جووتبوون نەھەينيت ، چونكە ئەگەر بىر دەرەھەينریت ولە قوپوليتە پاك نەكریتەو ،
 ئاوەكەى نامەينيت .

(محمدی کوپی (زکریا) ده لیت : هه رکهس ماوه یه کی درێژ واز له جووتبوون بهینیت ، هیزی دهماره کانی لاواز ده بی و ، پیره وکانی ده گیریت و ، نه ندای زاونیشی کرژده بیتوه . ده لیت : که سانیکم بینی وازیان له جووتبوون هینا وه کو جوریک له به تهنگ دونیاوه نه هاتن ، نه وه بوو جهسته یان سارد بقره ، جولانه وه یان سهخت و ناپه حهت بوو ، دلته تگی و بیزاریهک پووی تیگردن به بی هیچ هویهک ، ئاره زوو شه هوهت و هه رسکردنیشیان کهم بقره . قسه کانی ته و او بوو .

له سووده کانی : چاو دانواندن ، نه فس پاریزی ، توانای داوین پاکی و دورکه و تنه وه له حه رام و ، هه موو نه وانه له خیزانی خۆیدا نه تجام بدات ، به و هویه وه مرۆف سوود به نه فسی خۆی ده به خشیت " له دونیاو پوژی دوایلو ، سوودیش به ژن ده گیه نیت ، بویه پیغه مبه ری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ بایه خی پی ده لار خۆشی ده ویست و ، ده یفه رموو : ((حُبِّ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ : النِّسَاءُ وَالطَّيِّبُ))^(٢٤٧) واته : ((له دونیاکه ی ئێوه دا دوو شتم به لاوه خۆشه ویست کراوه : ژنان و بۆنی خۆش)) .

له کتیی (الزهد) ئیمامی (أحمد) دا زیاده یه کی ناسک له م فه رموو ده یه دا هاتوو ، بریتیه له : ئارام ده گرم به رامبه ر به خواردن و خوارنه وه و ، ئارام ناگرم به رامبه ر به ژنان .

هانی ئومه ته که شی داوه بق زه واج کردن و ، ده یفه رموو : ((قَتَوْجُوا ، فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمْ الْأَمَمِ))^(٢٤٨) واته : ((زه واج بکه ن ، چونکه من شانازی به زۆری ژماره تانه وه ده که م به رامبه ر به ئومه تانی دیکه)) .

پیشه و (ابن عباس) _ خوای له خۆی و باییشی پازی بیت _ فه رموو یه تی : خیردارترین و چاکترین که سی نه م ئومه ته نه و که سه یه که زۆرترین ژنی هه بیت .

^{٢٤٧} _ إسناده صحيح . أخرجه أحمد (٣ / ٢٨٥) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣١٢٤) .

^{٢٤٨} _ إسناده حسن : أخرجه أبوداود (٢٠٥٠) ، وانظر الصحيحة (١٧٨٢) .

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنِّي أَنْتَزَجُ لِلنِّسَاءِ ، وَأَنَامُ وَأَقُومُ ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنِّي سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي)) (٢٤٩).

واته : پیغمبري خوا ﷺ فرمویه تی : ((من ژن دهخوایم ، ده نووم و ده لیښده ستم بۆ شه و نوێژ ، پۆژوو ده گرم و ده شیشکینم ، هه رکهس پشت له سوونه تی من هه ل بکات ، له ئومه تی من نی یه)) .

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، فَإِنَّهُ أَغْضَرُ لِلْبَصَرِ وَأَحْفَظُ لِلْفَرْجِ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ ، فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ)) (٢٥٠).

واته : پیغمبري خوا ﷺ فرموی : ((ئە ی کۆمه لی لاوان ، هه رکهس له ئیوه توانای هه بوو با ژن بیتیت ، چونکه چاکترین هۆکاری چاو دانواندن و داوین پارێزی یه ، هه رکه سیش ناتوانیت ، با پۆژوو بگریت ، چونکه بۆی ده بی به قه لغان)) .

وَلَمَّا تَزَوَّجَ جَابِرٌ ثَيِّبًا قَالَ لَهُ : ((هَلَّا بَكَرًا تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ)) (٢٥١) .

واته : کاتی (جابر) _ خوای له خوی و یابیشی پازی بیت _ بیوه ژنیکی خواست پیغمبري خوا ﷺ پیتی فرموو : ((ئە ی نه بکرا کچیک بیت گه مه ت له گه ل بکر دایه و ، گه مه ی له گه ل بکر دیتایه)) .

٢٤٩ _ صحیح : أخرجه البخاري (٢ / ٧) ، ومسلم (٤ / ١٢٩) عن أنس .

٢٥٠ _ صحیح : أخرجه البخاري (٣ / ٣٤) ، (٣ / ٧) ، ومسلم (٤ / ١٢٨) كلاهما عن حديث علقمة عن ابن

مسعود .

٢٥١ _ صحیح : أخرجه البخاري (٣ / ٨١) ، ومسلم (٢ / ١٥٦) ، (٤ / ١٧٦) كلاهما من حديث وهب بن

کیسان عن جابر بن عبدالله .

وَبَوَى ابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " : مِنْ حَدِيثِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((مَنْ أَرَادَ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ طَاهِرًا مُطَهَّرًا ، فَلْيَتَزَوَّجِ الْفَرَائِثَ)) (٣٥٢).

واته : له (أنس بن كوری (مالك) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەرکەس دەیه‌وێت بە پاکێ و ڕزگار بیون له تاوانه‌کانی داوین پیسی بگه‌ڕێته‌وه بۆ لای خوای تعالی ، با ژنه ئازاده‌کان بخوازێت)) .

وَفِي " سُنَنِهِ " أَيْضًا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ يَرْفَعُهُ ، قَالَ : ((لَمْ تَرَ لِلْمُتَحَابِّينِ مِثْلَ النِّكَاحِ)) (٣٥٣).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی و یاییشی پازی بیټ _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هیچ چاره‌سه‌ریکی تر به‌چاک دانانیتین بۆ دوو خۆشه‌ویست به‌ده‌ر له زه‌واج کردن)) .

وَفِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((الدُّنْيَا مَتَاعٌ ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ)) (٣٥٤).

واته : له (عبدالله بن كوری (عمر) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((دُنیا خێرو خۆشیه ، چاکترین خێروخۆشی دُنیاش ژنی چاکه)) .

٣٥٢ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (١٨٦٢) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (١٤١٧) .

٣٥٣ _ صحيح : أخرجه ابن ماجه (١٨٤٧) عن طاووس عن ابن عباس فذكره مرفوعاً . وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٢٠٠) وانظر الصحيحة (٦٢٤) .

٣٥٤ _ صحيح : أخرجه أحمد (١٦٨ / ٢) ، وعبد بن حميد (٣٢٧) ، ومسلم (٤ / ١٧٨) ، وابن ماجه (١٨٥٥) ، والنسائي (٦ / ٦٩) كلهم عن أبي عبد الرحمن الجلي عن عبد الله بن عمر فذكره مرفوعاً .

پیغمبهری خوا ﷺ نومه ته که ی هانده دا بۆ خواستنی کچی جوانی چاک و ، ناین په روه ر ،
 وَفِي " سُنَنِ النَّسَائِي " عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَيْ النَّسَاءِ خَيْرٌ ؟ قَالَ : ((
 الَّتِي تَسْرُهُ إِذَا نَظَرَ ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ ، وَلَا تُخَالِفُهُ فِيمَا يَكْرَهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا)) (٢٥٥) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خواي لی پازنی بیت _ فه موویه تی : له پیغمبهری خوايان
 پرسى ﷺ چ جورىكى ژنان خيردارو چاکن ؟ فه رموى : ((نه و ژنه يه كه ته ماشای بكهيت
 دلخوش بيت ، گوپرايه لت بى نه گهر فه رمانت پيگردد ، سه رپيچيت نه كات له وهى هه زت پى نى
 يه له نه فس و مالتدا)) .

وَفِي " الصَّحِيحَيْنِ " عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : ((تُنْكِحُ الْمَرْأَةَ لِمَالِهَا ، وَلِحَسَبِهَا ، وَلِجَمَالِهَا
 ، وَلِدِينِهَا ، فَاطْفَرُ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبْتُ يَدَاكَ)) (٢٥٦) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خواي لی پازنی بیت _ فه رموىه تی : پیغمبهری خوا ﷺ
 فه رموى : ((بۆ چوار مه به ست ژن ده خوازريت له بهر مال و سامانه که ی ، ياخود له بهر
 بنه ماله که ی ، ياخود له بهر جوانیه که ی ، ياخود له بهر ثابنه که ی ، بۆيه تو براوه به خواستنی
 ژنی ئايندارى خواناس تا ده ست پى بهر هه كات بى)) .

پیغمبهری هانی نومه ته که ی ده دا بۆ خواستنی نه و ژنانه ی منداليان ده بى و ، هه زى به
 خواستنی نه و ژنانه نه بوو كه منداليان نابى ، كَمَا فِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ ،
 أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : إِنِّي أَصْبَتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ ، وَإِنَّهَا لَا تَلِدُ ،

٢٥٥ _ إسناده صحيح : أخرجه النسائي (٦ / ٦٨) ، وصححه الألباني .

٢٥٦ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ١١٥ ، ١١٦) ، ومسلم (١٤٦٦) .

أَفَاتَزَوَّجُهَا ؟ قَالَ ((لَا)) ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ ، فَتَهَاهُ ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ ، فَقَالَ : ((تَزَوَّجُوا الْوُلُودَ الْوُلُودَ ، فَإِنِّي مُكَاثِّرُ بِكُمْ)) (٢٥٧) .

واته : له (مَعْقَل) ی کوردی (یَسَار) دهه _ خوای لی پازی بیټ _ فەرموویەتی : پیاویک هاته خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ و فەرمووی : من ژنیکێ پەسەنی و جاخ زادهی جوانم دەستکەوتوو ، بەلام منداڵی نابێ ، ئایا بیخوایم ؟ فەرمووی ((نەخێر)) پاشان بۆ جاری دووهم هاتهوه خزمەتی ، بەلام قەدەغەیی کرد ، پاشان بۆ جاری سێ یەم هاتهوه خزمەتی و ئەویش فەرمووی : ((ژنی پووخواشی خوێش پەفتاری بەسک و ژا بخوایم ، چونکە من شانازی بە ژماره زۆریتانەوه دەکەم)) .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ عَنْهُ مَرْفُوعًا : ((أُرِيعَ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ : النَّكَاحُ ، وَالسَّوَاكُ ، وَالنَّعْطَرُ ، وَالْحِنَاءُ)) (٢٥٨) رُويَ فِي " الْجَامِعِ " بِالنُّونِ وَالْيَاءِ وَسَمِعْتُ أَبَا الْحَجَّاجِ الْحَافِظَ يَقُولُ الصَّوَابُ أَنَّهُ الْخِتَانُ وَسَقَطَتِ النُّونُ مِنَ الْحَاشِيَةِ وَكَذَلِكَ رَوَاهُ الْمُحَافِلِيُّ عَنْ شَيْخِ أَبِي عِيْسَى التِّرْمِذِيِّ .

واته : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((چوار شت له سونەتی پیغەمبەرانی : ژن هینان ، سواک کردن ، خۆ بۆخۆش کردن ، خەنەکردن)) .

ئەو شتانەیی کە پێیویستە پێش جووتبەون ئەنجام بدەیت " یاری و گەمەکردن و ، ماچ کردن و ، مژینی زمانی ژنە ، ئەوەبوو پیغەمبەری خوا ﷺ یاری و گەمەیی لە گەڵ خێزانەکانی دەکردو ، ماچی دەکردن .

وروی أبوداود فی سننه : أَنَّهُ ﷺ كَانَ يُقْبِلُ عَائِشَةَ ، وَيَمصُّ لِسَانَهَا (٢٥٩) .

٢٥٧ _ حسن صحيح : أخرجه أبوداود (٢٥٥٠) ، والنسائي (٦ / ٦٥) كلامهما عن معاوية بن قرة عن معقل بن يسار فلذكره .

٢٥٨ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (١٠٨٠) ، وضعفه الألباني رحمه الله .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ ماچی (عائشة)ی ده کړو ، زمانی ده مزی .

وَيُذَكِّرُ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْمُؤَاظَعَةِ قَبْلَ الْمَلَاعَبَةِ (٣٦).

واته : (جابر)ی کوپی (عبدالله) _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ قه ده غه ی جووتبونی خیزانی کړو پش ده ستبازی و گه مه کړن .

جار به جار پیغه مبهری خوا ﷺ له گال هه موو خیزانه کانیدا جووت ده بوو پاشان به ک جار خوی دهشت (الفسل) ، جار به جاریش لای هه موو خیزانیکي خوی دهشت

فَرَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِفُسْلٍ وَاحِدٍ (٣٧) واته : له (انس) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ به سر هه موو خیزانه کانیدا ده گه پلو به ک جار خوی دهشت .

وَرَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِهِ " عَنْ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ طَافَ عَلَى نِسَائِهِ فِي لَيْلَةٍ ، فَاعْتَسَلَ عِنْدَ كُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ غُسْلًا ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ اغْتَسَلْتَ غُسْلًا وَاحِدًا ، فَقَالَ : ((هَذَا أَزْكَى وَأَطْهَرُ وَأَطْيَبُ)) (٣٨).

واته : له (أبي رافع) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ له شه ویکدا به سر هه موو خیزانه کانیدا گه پرا ، لای هه ر ټنیکیان خوی دهشت ، منیش گروتم نه ی

٣٥٩ _ ضعيف : أخرجه أحمد (٦ / ١٢٣ ، ٢٣٤) ، وأبو داود (٢٣٨٦) وابن خزيمة (٢٠٠٣) كلهم عن مصدع أبي يحيى عن عائشة فذكرته .

٣٦٠ _ موضوع : أورده الألباني في ضعيف الجامع (٦٠٥٦) وأشار إليه بالوضع ، وانظر الضعيفة (٤٣٢) .

٣٦١ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٢٢٥) ، ومسلم (١ / ١٧١) من طريق شعبة عن هشام بن يزيد عن أس فذكره .

٣٦٢ _ إسناده حسن : أخرجه أبو داود (٢١٩) ، وحسنه الألباني في صحيح أبي داود (٢٠٣) .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەگەر یەک جار خۆت شتبا چاکتر دەبوو ، ئەویش فەرمووی : ((ئەمە پاکیزەترو خاوێن‌ترو چاکتره)) .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانی داوه بەو کەسە ی که دەیه‌وی جارێکی تر بگەرێتەوه بۆ جووتبوون پیش ئەوهی که خۆی بشوا ، له نێوان هەردوو جووتبوونه‌که‌دا دەست‌نویژ بگرێت .

كَمَا رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلُهُ ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ)) (٣٦٣) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) وه _ خۆی لێ پازێ بیّت _ فەرموویه‌تی : پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركات که سیکتان چوو له خێزانی و ، پاشان ویستی جارێکی تر بگەرێتەوه با دەست‌نویژ بگرێت)) .

خۆشتن و دەست‌نویژگرتن پاش جووتبوون هۆکارێکی گەوره‌یه بۆ گەڕانه‌وه‌ی چالاکی و ، شادمانبوونی نه‌فس و ، جێنشین‌کردنه‌وه‌ی هەندێ له‌وانه‌ی به‌هۆی جووتبوونه‌وه‌ شی بونه‌وه ، له‌ گە‌ڵ ته‌واو پاکبونه‌وه‌و ، کۆبوونه‌وه‌ی گەرمی غەریزی له‌ نێو جه‌سته‌دا پاش ئەوه‌ی به‌هۆی جووتبوونه‌وه‌ بڵاوبووبۆوه‌و ، به‌ده‌سته‌خانی ئەو پاک‌تییه‌ی خۆی ته‌الی حەزی پێیه‌تی و ، پقی له‌ پێچه‌وانه‌که‌یه‌تی ، هه‌موو ئەمانه له‌ چاکترین چاره‌سازیه‌کانی جووتبوون ، هۆکارێکی چاک‌یشن بۆ پاراستنی ته‌ندروستی و ئەو هێزانه‌ی تیا‌یدان .

بەشیك سه‌باره‌ت به‌ چاکترین کاته‌کانی جووتبوون و هه‌زل و شیوه‌کانی

به‌سوودترین جووتبوون : ئەوه‌یه که له‌ دوا‌ی هه‌رسبوونی خۆراک و ، مام ناوه‌ندبوونی جه‌سته له‌ گەرمی و ساردی و ، ووشکی‌تی و شیداری‌تی و ، چۆل بوون و پرپویندا ئە‌نجام

بدریت ، زیانی نیشی ئاسانترو که متره له کاتی پرپوونی جهسته دا به به راوردی زیانی له کاتی چۆل بوونیدا ، ههروه ها زیانی که متره له کاتی زۆریونی شیدا به به راوردی زیانی له کاتی ووشکیته جهسته دا ، وه زیانی که متره له کاتی گهرمیتی جهسته دا به به راوردی زیانی له کاتی ساردبوونیدا ، له راستیدا پیویسته مرۆف جووتبوون نه انجام بدات له کاتی توندبوونی شه ههوت و ئاره زوو و ، بڵاوبونه وهی ته وای به هه موو جهسته دا “ به بی شه وهی زۆر له خۆی بکات ، یاخود بیر له وینه یه ک بکاته وه ، یاخود ته ماشایه کی یه ک له دوا ی یه ک بکات.

پیویسته مرۆف به زۆر شه ههوت و ئاره زوو بۆ خۆی پهیدا نه کات و ، زۆر له نه فسی نه کات ، به لکو پیویسته له کاته دا په له ی نه جامدانی جووتبوون بکات “ که تۆماوی نیرینه ی ده ورزیت و ، ئاره زووی دیت هه ژان ، به لām با له جووتبوونی ژنی پیر پاریز بکات ، ههروه ها با له جووتبوونی نه مندالانه ی که جووتبوونی نا کریت و ، شه ههوت و ئاره زوویان نی یه پاریز بکات ، ههروه ها با له جووتبوونی ژنانه ی نه خۆش و ، ناشیرین و ، بیزارو پاریز بکات ، چونکه جووتبوونی نه مانه هیزه کانی جهسته لاواز ده کهن و ، جووتبوونیش لاواز ده کات به خاسیهت ، نه و پزیشکانه ش به هه له داچوونه که ده لێن : جووتبوونی ژنانه ی بیوه ژن به سووتترو و ، زیاتریش ته ندروستی ده پاریزیت به به راوردی جووتبوونی کچان ، ته مه بیروپایه کی بۆگه نه و ، به لām پیده چی هه ندیکی دیکه ی پزیشکان ئاگاداری خه لکیان کر بیهتته وه له بۆگه نیتی کاره ، ههروه ها پیچه وانه ی بیروپای ناقل و ژیرانی خه لک و ، نه و پیاژه یه که سروشت و شه ربهت له سه ری پێکه وتوون .

جووتبوونی کچ چه ندین خاسیهتی تیدا یه ، که له ژنانه ی بیوه ژندا به دینا کریت ، وه کو ته وای په یوه ست بوون و هۆگر بوونی کچ له گه ل نه و که سه دا که جووتی ده بی ، کچ دلی له خۆشه و یستی نه و که سه پر ده بی و ، مه یل و هه واداریشی له نیاوان نه و و پیاویکی تردا دابهش نابێ . نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ به (جابر ی) فرموو : نه ی نه ده کرا کچێک بخوازیت ، خوا ی تهالی شیوه یه کی ته وای بی که م کوپی بۆ ژنانه ی خه لکی به هه شت له)

الْحُورِ الْعَيْنِ) داناو، نهوهیه که دهستی هیچ که سیکیان لی نه که وتوو پێش نهو پیاوانه ی له به مه شتدا بۆیان دانراون .

وَقَالَتْ عَائِشَةُ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَرَأَيْتَ لَوْ مَرَرْتَ بِشَجَرَةٍ قَدْ أُزْتِغَ فِيهَا ، وَشَجَرَةٍ لَمْ يُزْتِغَ فِيهَا ، فَفِي أَيِّهِمَا كُنْتُ تُزْتِغُ بِعَبْرِكَ ؟ قَالَ : ((فِي الْتِي لَمْ يُزْتِغَ فِيهَا)) (٣٦٠).

واته : خاتوو (عایشه) _ خوای لی پازی بیته _ به پیغمه بهری خوای ﷺ فرموو : نه گهر به لای دره ختیکیا تپه پپووی ووشتری لی له وه پایته و ، به لای درختیکی تردا تپه پپووی لی نه له وه پپنرایته ، له کام دانه یندا ووشتره که ت ده له وه پپنیت ؟ نه ویش فرموی : ((له وه یاندا که لی نه له وه پپنراوه)) . مه بهستی نه وه بوو له خۆی زیاتر کچی تری نه خواستوو .

جووتیبوونی ژنی خۆشه ویست لاوازی جهسته که م ده کاته وه “ له گه ل دره هاویشتنی تو ماویکی زۆردا ، به لام جووتیبوونی ژنی بپنزلو جهسته شی ده کاته وه ، هیزه کان لاوازی ده کات و دره هاویشتنی تو ماویش که م ده کاته وه ، جووتیبوونی ژنی بپنویژیش حه رامه له هه ربو لایه نی خووی مرقۆ و شه رعیشه وه ، چونکه زۆر زیانه خسه و ، تیکرایی پزیشکانیش خه لکیان له نزیک نه که وتنه وه ی نه و ژنانه ئاگادر کردۆته وه .

چاکترین شیوه کانی جووتیبوون نه وهیه که پیاو به سه ردا ژندا به رزیته وه ، پاش ده ستبازی و ماچ کردن پایخات و بلاوی کاته وه ، له بهر نه مه یه ژن به پاخه ر ناوئراوه ، وه کو نه وه ی پیغمه بهری خوا ﷺ فرمویه تی : ((الْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ)) (٣٦٠) واته : ((مندا ل بق پیاوه)) چونکه خاوه نی پاخه ره که یه ، نه مه ش نه وه پپی سه ره رشتیاریتی و چاودیریتی پیاوانه

٣٦٤ _ صحیح : أخرجه البخاري (٦ / ٧) عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة فذكرته .

٣٦٥ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٥ / ٢٧٨) ، ومسلم (١٤٥٧) .

به سه ر ژنانه وه ، وهكو نه وهی خوای تعالی ده فره میت : ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ [النساء : ۳۴] واته : پیاوان سه په رشتیارن (کار به دهستن) به سه ر ژان فره تانه وه (۳۶۶) ،
هروه ها شاعیر ده لیت :

إِذَا رُمْتُهَا كَأَنَّتَ فِرَاشًا يُقْلِنِي وَعِندَ قَرَاغِي خَادِمٌ يَتَمَلَّقُ
واته :

نه گه ر ژان ره نوم لیتی پاخریکه وه لم ده گری کاتی ته وایوینیشم خزمه تکاریکه مه رایم بۆ ده کا

هروه ها خوای تعالی ده فره میت : ﴿هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ﴾ [البقرة : ۱۸۷]
واته : ﴿هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ﴾ نه وان بۆ ئیوه پوشاکن ﴿وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ﴾ وه ئیوه ش بۆ نه وان
پوشاکن (۳۶۷) ، وه ته ووترین و بی که م و کو پترین پوشاک هه به م بارو حاله ده بی ، چونکه
پاخری پیاو له م باره دا که خیزانه که یه تی پوشاکه بۆی ، هروه ها داپوشهری ژن له م باره دا
که میرده که یه تی پوشاکه بۆی ، نه م شیوه جووتیونه به پیزه له م ئایه ته وه وه رگیراوه . نه مه
جوانترین شیوهی خواستنه (الاستعارة) له زمانی عه ره بیدا که هه یه ک له ژن و پیاوی کردوته
پوشاکی نه ویت .

هروه ها پڕویه کی تریشی تیدایه : به وهی جار به جار ژنه که وه رده گریت به سه ریداو ،
به وه ش وه کو پوشاکی لیدیت بۆی ، شاعیر ده لیت :

إِذَا مَا الضَّجِيعُ نَنَى جِدَهَا تَنَنَّتْ فَكَانَتْ عَلَيْهِ لِبَاسًا
واته :

نه گه ر راکشاو لایه کی به سه ردا چه مانه وه لارده بیتته وه ده بی به پوشاک به سه ریه وه

۳۶۶ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوختهی ته فسیری قورئان .

۳۶۷ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوختهی ته فسیری قورئان .

خراپترین شیوه‌کانی جووتبۆن : ئەوێه ژنەکه به سەر پیاوه‌کدا به‌رزبێتەوهو ، له سەر پشت له گەڵ خێزانه‌که‌یدا جووت بێت ، ئەمە پێچه‌وانەی ئەو شیوه‌ سروشتیه‌ که خوای تعالی هه‌ریه‌ك له پیاو و ژنی له‌سەر خولقاندووه ، به‌لکو که جۆری نیرو مێی له سەر خولقاندووه به‌په‌هایی ، ئەم شیوه‌ چهندین خرابیی له خۆده‌گرێت ، له‌وانه‌ تۆماوی نێرینه به ناپه‌حه‌ت ده‌ده‌چی ، له‌وانه‌یه هه‌ندی له‌و تۆماوه له ئەندامی نێرینه‌دا به‌مێنێته‌وه‌یه‌وه‌ش بۆکه‌ن ده‌بی و خراپ ده‌بی و ، زیان به پیاو ده‌که‌یه‌تیت .

هه‌روه‌ها : پێده‌چی هه‌ندی له ته‌پری و شیی ئەندامی زاونیی ژن بجێته نیو ئەندامی نێرینه‌ی پیاوه‌که‌وه .

هه‌روه‌ها : منداڵانی ژن له‌م شیوه‌یه‌دا ناتوانیت ئاوه‌که بگریته‌ خۆی و تیایدا کۆبێته‌وه‌و ، په‌یوه‌ست بێت پێوه‌ی بۆ خولقاندنی منداڵ .

هه‌روه‌ها : له راستیدا له هه‌ردوو لایه‌نی خوو و شه‌رعیشه‌وه ژن کارلێک‌راوه ، بۆیه ئەگه‌ر به‌سەر پیاودا به‌رز بێته‌وه‌ وه‌کو بکه‌ری لێدیت و ، ئەم‌ه‌ش پێچه‌وانه‌ی پێویسته‌یه‌کانی خوو و شه‌رعیشه .

ئەوه‌بوو کۆمه‌لی (اهل الكتاب) ته‌نها له سهر‌یه‌ك شیولز له گەڵ خێزانه‌کانیاندا جووت ده‌بوون ئەویش ڕاکشانی ژنەکه‌ بوو له سەر پشت و ، ده‌یانگوت : ئەمە بۆ ژن ئاسانه‌تره .

به‌لام (قریش) و کۆمه‌لی پشتیوانان به‌هه‌موو شیولزێک له گەڵ خێزانه‌کانیاندا جووت ده‌بوون ، ئەوه‌بوو جوله‌که‌کان عه‌یب‌لاریان ده‌کردن ، بۆیه خوای تعالی ئەم ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ﴾ [البقرة : ۲۲۳] واته‌ : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ ﴾ ژنه‌كانتان كێلگه‌ی خۆتانن ﴿ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ ﴾ جا تۆو بوه‌شێته‌ ناو كێلگه‌که‌تان‌وه‌ ﴿ أَنَّى ﴾

شِئْتُمْ ﴿ به مهر شيوهيك ده تانه وي (له شوييني تاييه تي خوي كه پيشهويه نهك
دواوه (۳۶۸) ۰

وفي "الصَّحِيحَيْنِ" عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ : إِذَا أَتَى الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ مِنْ نُبْرَاهَا
فِي قُبُلِهَا ، كَانَ الْوَلَدُ أَحْوَلَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَتَى
شِئْتُمْ ﴾ [البقرة : ۲۲۳] ﴿ وفي لفظ لمسلم : إِنْ شَاءَ مُجَبِّئَةً ، وَإِنْ شَاءَ غَيْرَ مُجَبِّئَةٍ ، غَيْرَ أَنَّ ذَلِكَ
فِي صِمَامٍ وَاحِدٍ (۳۶۹) ۰

وايه : له (جابر) هوه _ خوي لي پاني بيت _ فهرموويه تي : جوله كه كان ده يانگوت :
نه گهر پياو له پوي دواوه له شوييني منداله وه له گه ل خيزانه كهيدا جوت بي ، منداله كه يان
خيل ده بي ، بويه خوي تعالي نه م تايه تي دابه زاند : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَتَى
شِئْتُمْ ﴾ [البقرة : ۲۲۳] له بيژه يه كي ثي عامي (مسلم) دا هاتووه : نه گهر تاره زوي لتيو با
پالكويت له سر پوي و ، نه گهر تاره زوشي لتيو با به شيوازي جكه له پالكويتن به سر
پوودا ، به لام له يهك شويته وه ، كه شوييني كيتلان و مندال بيوته ۰

به لام له كومه وه : هه رگيز له سر زماي هيج پيغه مبه ريك پي پينه دراوه ، نهو كه سانه ش
كه ريپيداني جوتبوني دن له كومه وه يق هه ندي پيشيني چاك ده گه ريته وه ، قسه ي هه له يان
دواوه ته پاليان ۰

وفي سنن أبي داود عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ ((ملعونٌ مَنْ أَتَى الْمَرْأَةَ فِي
نُبْرَاهَا)) (۳۷۰) ۰

۳۶۸ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ي ته فسيهي قورتان ۰

۳۶۹ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (۸ / ۱۴۳) ، ومسلم (۱۴۳۵) ۰

۳۷۰ _ حسن : أخرجه أبوداود (۶۲ / ۲) عن الحارث بن مخلد عن أبي هريرة فذكره ۰

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خَوای لای پازی بیئت _ فهرموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((نه فرین لیکراوه نه وکسه سی له کومه وه ده چیته لای خیزانه کی)) .

وفي لفظ لأحمد وابن ماجه : ((لا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ جَامَعَ امْرَأَتَهُ فِي نُبْرَاهَا)) (٢٧١).

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((خَوای تعالی ته ماشای پیاویک ناکات له
 کومه وه له گه ل خیزانه کهیدا جوت بویت)) .

وفي لفظ للترمذي وأحمد : ((من أتى حائضاً ، أو امرأة في نُبْرَاهَا ، أو كاهناً فَصَدَّقَهُ ، فقد
 كَفَرَ بما أُنْزِلَ على محمد ﷺ)) (٢٧٢).

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((هه رکس بچیته لای ژنیکی بینویژ ، یاخود له
 کومه وه بچیته لای ژنیک ، یا بچیته لای جادوگریک و باوه پی پی بکات ، نه و کوفری کربوه
 به وه ی بۆ محمد ﷺ دابه زیوه)) .

له بیژه به کی تری پیشه و (البیهقی) دا هاتوه : هه رکس له کومه وه بچیته لای پیاویک
 یاخود ژنیک کوفری کربوه .

وفي مصنف وكيع : حَدَّثَنِي زُعْمَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ طَاوُوسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ
 عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدٍ قَالَ : قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنْ اللَّهَ لَا
 يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ)) ، وَقَالَ مَرَّةً : ((فِي أَدْبَارِهِنَّ)) (٢٧٣) .

٢٧١ _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (١٩٢٤) ، وصححه الألباني في صحيح ابن ماجه (١٥٦٠) .

٢٧٢ _ إسناده صحيح . أخرجه الترمذي (١٣٥) ، وصححه الألباني في الإرواء (٢٠٠٦) .

٢٧٣ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في الإرواء (٢٠٠٥) .

واته له (مصنف وکیع) دا هاتووہ : (زمعة) ی کوپی (صالح) بوی باسکردم ، له (ابن طاووس) هوه ، له بابیه وه ، له (عمرو) ی کوپی (بنار) هوه ، له (عبدالله) ی کوپی (یزید) هوه (عمر) ی کوپی (خطاب) _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغمبری خوا ﷺ فهرمووی : ((خوای تعالی له گوئی هه ق شهرمه زار نابی ، له دواوه مه چنه لای ژنان)) ، جاریکیشیان فهرمووی : ((له کومه وه)) .

وفي الترمذي : عن علي بن طلق ، قال : قال رسول الله ﷺ : ((لا تأتوا النساء في أعجازهن ، فإن الله لا يستحي من الحق)) (٢٧٤).

واته : له (علي) کوپی (طلق) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغمبری خوا ﷺ فهرمووی : ((له دواوه مه چنه لای ژنان ، خوای تعالی له گوئی هه ق شهرمه زار نابی)) .

وفي ((الكامل)) لأبن عدي من حديثه عن المحاملي عن سعيد بن يحيى الأموي قال حدثنا محمد بن حمزة عن زيد بن ربيع عن أبي عبيدة عن عبدالله بن مسعود يرقعه : ((لا تأتوا النساء في أعجازهن)) (٢٧٥)

واته له (الكامل) ی (ابن عدي) دا هاتووہ : له (المحاملي) وه ، له (سعيد) ی کوپی (يحيى الأموي) وه ، گوئی ته تی : (محمد) ی کوپی (حمزة) ، له (زيد) ی کوپی (ربيع) هوه بوی باسکردین ، له (أبي عبيدة) وه ، له (عبدالله) ی کوپی (مسعود) هوه فهرموویه تی : پیغمبری خوا ﷺ فهرمووی : ((له دواوه مه چنه لای ژنان)) .

٢٧٤ _ إسناده صحيح . أخرجه الترمذي (١١٦٤) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٤٢٨) .

٢٧٥ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٦٠٧) .

له (الحسن)ى كوپى (علي الجوهرى)وه ، له (أبى نر)وه _ خواى لى پازى بىّت _
 فرموييه تى : پیغه مبهرى خوا ﷺ فرموى : ((هرکس له کومه به بچيته لای پیاو یاخود
 ژن ، کوفى کړوه)) .

وروى إسماعيلُ بْنُ عِيَّاشٍ عَنْ سَهِيلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ يَرْفَعُهُ :
 ((اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي حُشُوشِهِنَّ)) (٢٧٦) ، ورواه
 الدَّارِقُطْنِيُّ مِنْ هَذِهِ الطَّرِيقِ وَلَفْظُهُ : ((إِنْ لَمْ يَسْتَحْيِ مِنَ الْحَقِّ لَا يَحِلُّ مَا تَأْكُلُ النِّسَاءُ فِي
 حُشُوشِهِنَّ)) (٢٧٧)

واته له (إسماعيل)ى كوپى (عيَّاش)وه ، له (سهيل)ى كوپى (أبى صالح)وه ،
 له (محمد)ى كوپى (المنكدر)وه ، له (جابر)وه _ خواى لى پازى بىّت _ له
 فرموده يه کدا که به رزى ده کاته وه بى پیغه مبهرى خوا ﷺ فرموييه تى : ((له خوا
 شهرم بکن ، خواى تعالى به رامبه ر به گووتنى هق شهرمه زار نابى ، له کومه وه مه چنه
 لای ژنان)) .

له هه مان پښه وه پیښه وا (الدارقطني) نه و فرموده ده گيړتیه وه ، بیژه که شی
 نه مه یه ((خواى تعالى به رامبه ر به گووتنى هق شهرمه زار نابى ، حالانکى به له کومه وه
 بچيته لای ژنان)) .

٢٧٦ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الجامع (٩٣٤) .

٢٧٧ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٦٧) .

وقال البغوي : حَدَّثَنَا هُدْبَةُ حَدَّثَنَا هَمَامٌ قَالَ : سَأَلَ قَتَادَةَ عَنِ الَّذِي يَأْتِي امْرَأَتَهُ فِي دُبْرِهَا ؟ فَقَالَ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((تِلْكَ اللَّوْطِيَّةُ الصَّغْرَى)) (٣٧٨) .

واته پيشه‌وا (البغوي) فهموویته : (هُدْبَةُ) بوی باسکردين ، (هشام) بوی باسکردين و ، فهمووی : له (قَتَادَةَ) یان پرسى سه‌بارت به وکسه‌ی له کومه‌وه ده‌چيته لای خيزانی ، نه‌ویش فهمووی : (عمرُو) ی کوپی (شُعَيْب) ، له بابيه‌وه ، له باپيره‌وه بوی باسکرديم ، که‌وا پيغه‌مباری خوا ﷺ فهمووی : ((نه‌وه (لوط) به‌تيکی بچوکه)) .

وقال أحمد في مسنده : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ، قَالَ : حَدَّثَنَا هَمَامٌ ، أَخْبَرَنَا عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ عَمْرُو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، فَذَكَرَهُ (٣٧٩) .
وفي المسند أيضاً : عن ابن عباس : أنزلت هذه الآية : ﴿ نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] في أناسٍ من الأنصار ، أتوا رسولَ الله ﷺ ، فسألوه ، فقال : ((انتهـا على كلِّ حال إذا كان في الفرج)) (٣٨٠) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوئی ویاپیشی پازی بیت _ فهموویته : نه‌م نایه‌ته ﴿ نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] سه‌بارت به که‌سانیک له پشتیوانان دابه‌زی ، هاتنه خزمه‌تی پیغه‌مباری خوا ﷺ و ، لییان پرسى ، نه‌ویش فهمووی : ((به‌ه‌موو شیوازیک بچو لای نه‌گه‌رتنه‌ها له نه‌ندلمی زلوئی وه بوو)) .

وفي المسند أيضاً : عن ابن عباس ، قَالَ : جاء عمرُ بنُ الخطابِ إلى رسولِ الله ﷺ فقال : يا رسولَ الله : هلكت . فقال : ((وما الذي أهلكك ؟)) قَالَ : حَوَّلْتُ رَحْلِي الْبَارِحَةَ ، قَالَ : فلم يَرُدُّ

٣٧٨ _ إسناده صحيح : صحيحه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (٢٤٢٨) .

٣٧٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ١٨٢ ، ٢١٠) كلاهما عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده .

٣٨٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٢٦٨) .

عليه شيئاً ، فأوحى الله إلى رسوله : ﴿ نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتِ سِنْتُمْ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] أَقْبِلْ وَأَنْبِرْ ، وَأَتَّقِ الْحَيْضَةَ وَالذَّبْرَ^(٣٨١) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوى وبابيشى پازى بيٽ _ فهرموويه تى : (عمر) كوردى (خطاب) _ خواى لى پازى بيٽ _ هاته خزمه تى پيٽه مبهرى خوا ﷺ و فهرمووى : نهى پيٽه مبهرى خوا : تياچوم . نهوئيش فهرمووى : ((چ بويه هوى تياچونت ؟)) فهرمووى : دوينى زينه كه م گواسته وه (واته به شيوازيكى تر چوته لاي خيزانه كهى) ، (ابن عباس) فهرمووى : پيٽه مبهرى خوا ﷺ به هيچ شتيك وه لامي نه دايه وه ، به لام پاشان خواى تعالى نه م نايه تى بو نارد هواره وه : ﴿ نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتِ سِنْتُمْ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] له پيش و پاشه وه بچوره لاي خيزانه كهت ، به لام خوت له بينويئى و كرم بياريزه .

وفي الترمذي : عن ابن عباس مرفوعاً : لا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَنْتِ رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي الذَّبْرِ^(٣٨٢) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوى وبابيشى پازى بيٽ _ فهرموويه تى : خواى تعالى ته ماشاى پياويك ناكات له كومه وه چوبيته لاي پياويك ياخود ژنيك .

ورويانا من حديث أبي علي الحسن بن الحسين بن نوما ، عن البراء بن عازب يرفعه : ((كفر بالله العظيم عشرة من هذه الأمة : القاتل ، والساحر ، والذئب ، وناكح المرأة في دبرها ، ومانع الزكاة ، ومن وجد سعة ومات ولم يحج ، وشارب الخمر ، والساعي في الفتن ، ويانع السلاح من أهل الحرب ، ومن نكح ذات محرم منه))^(٣٨٣) .

^{٣٨١} _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٢٩٨٤) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (٢٣٨١) .

^{٣٨٢} _ حديث حسن : أخرجه الترمذي (١١٦٥) ، عن كريب عن ابن عباس فذكره مرفوعاً .

^{٣٨٣} _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في الضعيفة (٢٠٠٥) .

واته : (البراء) ی کوپی (عازب) _ خوای لی پازی بیت _ له فهرمووده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((ده کهسی ئەم ئومەتە کوفریان به خوای گه وره کردوه : بکوژ ، جادوگر ، گه واد ، ئەو کهسی له کۆمه وه ده چیتە لای خیزانی ، مه ی خۆره وه ، زه کات نه در ، ئەو کهسی ده و له مه نیش بوو مردو حه جی نه کرد ، ئەو کهسی له کاتی فینه و ئاشوبدا هه وڵ ده دات خراپه بڵاویکاته وه ، قروشیاری چه ک بۆ ئەو که سانه ی له چه نگدان ، ئەو کهسی که سیتی نامه حه رم ده خوازیت)) .

(عبدالله) ی کوپی (وهب) ده لیت : (عبدالله) ی کوپی (لهیعة) ، له (مشح) ی کوپی (هاعان) وه ، له (عقبه) ی کوپی (عامر) وه بۆی باسکرین ، که و پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((نه فرین لی کراوه ئەو کهسی له کۆمه وه ده چیتە لای ژنان)) .

له (مسند) ی (الحارث) ی کوپی (أبي أسامة) دا هاتوه : (أبي هريرة) و ، (ابن عباس) فهرموویان : پیغه مبهری خوا ﷺ پیش مردنی و تاریکی بۆ خویندینه وه ، که کوتا و تاره کانی بوو تا گه پایه وه بۆ لای په ره رنکاری _ عز و جل _ و تیایدا فهرمووی : ((هه رکه س له کۆمه وه به چیتە لای ژنیك یاخود پیاویك یاخود مندالیک ، پۆزی قیامه ت کۆده کریته وه ، بۆنی له لاکسی بۆنکردو بۆ گه نتره و زیان به خه لک ده گه یه نیت تا ده چیتە ئاگره وه ، خوای تعالی کرده وه کانی پوچ ده کاته وه ، تهویه و په شیمانی قبول ناکات ، ده خریته نیو سندوقیکی ئاگرینه وه ، به بسمازی ئاگرین لیی توند ده کریت ، (أبو هريرة) فهرموویه تی : ئەمه له باریکدا نه گه ر تهویه ی نه کردو په شیمان نه بۆوه .

پیشه و (أبو نعيم الأصبهاني) بۆی باسکرین که (خزيمه) ی کوپی (ثابت) له فهرمووده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((خوای تعالی له گوئنی هه ق شه ره زار نابێ ، له کۆمه وه له گه ل ژناندا جووت مه بن)) .

وقال الشافعي : أخبرني عمي محمد بن علي بن شافع . قال أخبرني عبد الله بن علي بن السائب عن عمرو بن أحيحة بن الجلاح عن خزيمة بن ثابت أن رجلاً سأل النبي ﷺ عن أنثيان النساء في أدبارهن فقال : ((حلال)) فلما ولي دعاه فقال : ((كيف قلت في أي الخريتين أو في أي الخريتين أو في أي الخصفتين أمن دبرها في قبلها ؟ فنعم ، أم من دبرها في دبرها فلا ، إن الله لا يستحي من الحق ، لا تأتوا النساء في أدبارهن)) (٣٨٤) .

پێشهوا (الشافعي) فەرموویەتی : مام (محمد)ی کوپی (علي) کوپی (شافع) پێی پاگەیاندم و ، فەرمووی : (عبدالله)ی کوپی (علي) کوپی (السائب) ، له (عمرو)ی کوپی (أحيحة)ی کوپی (الجلاح)هوه ، له (خزيمة)ی کوپی (ثابت)هوه پێی پاگەیاندم ، کهوا پیاویک سەبارەت بە جووتبونی ژن لە دواوه له پیغه مەبری خوای ﷺ پرسى ، ئەویش فەرمووی : ((حەڵال)) ، که پیاوه که پشتی پشتی هەڵکریو چوو ، پیغه مەبری خوا ﷺ جارێکی تر بانگی کردەوه و فەرمووی : ((چۆنت گوت ، له کام قولایه وه ، له کام کونه وه ، له کام چالایه وه ، ئەگەر له دواوه بێ بۆ ئەندامی زانی ، بە ئێ . به لام ئەگەر له دواوه بێ بۆ کۆم ، نه خێر ، خوای تعالی له گوتنی هەق شەرەزەر نابێ ، له کۆمه وه مه چنه لای ژنان)) .

(الربيع) دەلێت : بە پێشهوا (الشافعي)یان گوت : ئەى تو چ دەلێی ؟ فەرمووی : مام متمانە پێکراوه (ثقة) ، (عبدالله)ی کوپی (علي) متمانە پێکراوه ، بە خێر باسی (الأنصاري)کەشی کردووه ، مەبەستی (عمرو)ی کوپی (الجلاح) بوو ، (خزيمة)ش لەو کەسانە یە که گومان لە باوەر پێکراوی ناکرێت ، بە لام من رێ بەو کارە نادەم ، بە لکو یاساغ و قەدەغەى دەکەم .

دەلێم _ ابن القيم _ ئالێزەوه خەلکی بە هەلەدا چوون و گوفتاری کەسانی پێشین و پێشهوا یان بە هەلە لێکداوە تەوه که پێشدراویتی ئەو کارە له پیغه مەبری خواوه ﷺ

ده گيرنهوه ، چونكه له راستيدا پى دلووه كه دلووهى ژن وهكو پنگهك به كار به پتریت بۆ جووت
 بون له نه ندامى زانئ وه ، به م جوړه مه به سستی نه وه نه بوو له دلووه له گه ل ژندا جووت بى
 بۆ كۆم ، به لكو مه به سستی نه وه بوو پياو له دلووه له گه ل ژندا جووت بى بۆ نه ندامى زانئ ،
 هه روه ها بيسه رى فهرموده كهش به هه لدا چوو مو (من) واته : (له) ئى ئىو فهرموده كهى
 به (ئى) واته : بۆ ئىو لىكدلووه ته وه نه يزانيوه جياوازيان له ئىواندا هه يه ، كه وابوو نه مه يه كه
 پيشين و پيشه و ايان پىيان پىدلووه ، به لام كه سانى تر گوفتاره كانى ئه وانيان به هه ليه كى
 ناشيرين لىكدلووه ته وه .

خوای تعالى ده فهرمیت : ﴿ فَأْتُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾ [البقرة : ۲۲۲] واته : ﴿
 فَأْتُوهُمْ﴾ بچنه لایان ﴿ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾ له و شوینه وه كه خوا فهرمانى پىداون (٢٨٥) ،
 مجاهد (فهرموويه تى : سه بارهت به و نایه ته له (ابن عباس) م پرسى ، ئه ویش فهرمووى :
 له و شوینه وه كه فهرمانت پىكراوه لى دوركه ویته وه ، مه به سستی شویتى بىنوژی بوو . (علي
) كوپى (أبی طلحة) له (ابن عباس) وهه باس دهكات كه وا (ابن عباس) فهرمووى :
 مه به سستی نه ندامى زانئ وه ، سنوریش مه به زینن بۆ شویتى كى تر .

ئهم نایه ته به لگه يه بۆ حه رامكرنى جووتبونى ژنان له كۆمه وه له بهر دوو هۆكار ،
 يه كه میان : پى دلووه به جووتبونى ژنان له شویتى كیلا نه وه ، كه شویتى مندا ل بوونه نهك له
 كۆمه وه كه شویتى بيسى و نازاره . خوای تعالى كه ده فهرمیت : ﴿ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾ [البقرة : ۲۲۲]
 مه به سستی شویتى كیلا نه واته نه ندامى زانئى ژنان ، هه روه ها نایه ته كه
 ده فهرمیت ﴿ فَأْتُوا حَرَّتُكُمْ اَنْتِ سِتُّمُ ﴾ [البقرة : ۲۲۳] لىرهدا شىوانى جووتبونى ژنان له
 دلووه به لام بۆ نه ندامى زانئى له م نایه ته وه دهستكهوت بووه ، چونكه فهرموويه تى : ﴿ اَنْتِ
 سِتُّمُ ﴾ واته : له هه ركوى وه ئاره زوتان لى بوو له پيشه وه ياخود له پاشه وه . (ابن عباس

(_ خَوای له خَوی و بابیشتی پازی بیّت _ سهبارت به گوفتاری خَوای تعالی ﴿ فَأَتُوا حَرَّتُكُمْ ﴾ فەرموویتە : مەبەستی : ئەندامی زاونی یە .

ئەگەر خَوای تعالی جووتبونی ژنانی له ئەندامی زاونی وه له بهر زیانیکی کاتی حەرام کردبیت ، وهکو ببووژی ، کهوابو باری حەرامیتی کۆم توندتره ، چونکه شوینی پیسی و ئازاری بهردهوامه ، سه ره پای خراپه ی ترو وهکو وهچه بپین ، لیتره دا ئەمه حەرام کراوه ، بۆ ئەوهی نه بێته به هانه و ده رگای خراپه ی دیکه ش نه کاته وه بۆ تاوانی گه رهرتر ، وهکو ئەوهی ئەم پرهفتاره له دواشه وه له گه ل مندا لان ئەنجام بدری .

ههروه ها : ژن مافی جووتبونی به سه ر میرده که یه وه هه یه ، جووتبونیشی له کۆمه وه هه یی ده فەوتینیت و ، هه زو ئاره زوی به جی ناهیتیت و ، مەبەستەکانی پی بە دەست نایەت .

ههروه ها : کۆم ئاماده نه کراوه بۆ ئەم کاره و ، بۆ ئەوه ش نه خولقیتراره ، به لکو له پاستیدا ئەندامی زاونی بۆ ئەوه ئاماده کراوه ، بۆیه ئەو که سانه ی وازی لی ده هینن و کۆم به کاردینن له حیکمهت و دانایی و شرعی خوا چونته ده ره وه به گشتی .

ههروه ها : ئەو کاره زیانبه خشه بۆ پیاو ، بۆیه ئاقل و ژیرانی پزیشکان له فەیلە سوف و کهسانی تریش قه ده غه و یاسا غیان کردوه ، چونکه ئەندامی زاونی ژنان خاسیه تی پاکیشانی ئاوی تیزاو و هه وانه وه پیدانی پیاوی هه یه ، جووتبونیش له کۆمه وه یارمه تیده ری پاکیشانی هه موو ئاوه که نابیت و ، هه موو ئاوه تیزاوه که ی پیاو ده ر ناهیتیت ، چونکه پێچه وانه ی کاری سروشتیه .

ههروه ها : له پڕویه کی دیکه شه وه زیانبه خشه ، چونکه ئەنجامدانی ئەو پرهفتاره له کۆمه وه پێویستی به جم و جۆلی ماندوکار هه یه ، له بهر ئەوه ی پێچه وانه کاری سروشتیه .

ههروه‌ها : جینگه‌ی پیسی و باوگژهی ناوسکه‌و ، پیاویش به‌په‌وی پوو به پوو ده‌بیته‌وه‌و ، تیکه‌لی ده‌بی .

ههروه‌ها : زۆر بۆ ژن زیانبه‌خشه ، چونکه شتیگه‌و له خووی سروشتی مرقه‌وه نامۆ به‌دوره ، رقی لییه‌تی و چاره‌ی ناوێت .

ههروه‌ها : خه‌م و خه‌فه‌ت و ، پق لیبونه‌وه بۆ هه‌ریو که‌سی بکه‌رو کارلێکراو دروست ده‌کات .

ههروه‌ها : په‌وی مرقه‌و په‌ش ده‌کات و ، سنگی تارێک ده‌کات و ، نورو په‌وناکی دلی ده‌کوژێنێته‌وه‌و ، سامناکی و په‌سته‌یک په‌وی داده‌پۆشیت “هه‌رکه‌سیک که‌مترین زانستی په‌وناکی بزانییت “ئه‌وه‌ی پێوه به‌دیده‌کات .

هه‌روه‌ها : دورکه‌وتنه‌وه‌و پق لیبونه‌وه‌یه‌کی توندو ، له‌یه‌ک دابه‌ران له‌ نیوان بکه‌رو کارلێکراودا دروست ده‌کات .

هه‌روه‌ها : بارو‌حالی بکه‌رو کارلێکراو به‌جۆریکی وا خراپ ده‌کات که‌ دوا‌ی ئه‌وه هه‌نده‌ی نامینی چیتەر هه‌یوای چاک بونه‌وه‌ی لێنه‌کریوت ، مه‌گه‌ر به‌ ته‌ویه‌و په‌شیمان بونه‌وه‌یه‌کی وا که‌ به‌یار بدات چیتەر ئه‌و کاره ته‌نجام نه‌دات .

هه‌روه‌ها : هه‌موو خوو په‌وه‌شتیکی چاک و باش له‌ سه‌ره‌ریوکیان لاده‌بات و ، دژی ئه‌و په‌وه‌شته‌یان له‌به‌ر ده‌کات و ، هه‌موو دۆسته‌یه‌تی و په‌یوه‌ندیه‌کی دلسۆزانه‌ی نیوانیان لاده‌بات و ، تۆوی کینه‌هه‌لگرتن و نه‌فرین کردنی په‌کتریان له‌ نیواندا ده‌چینی .

هه‌روه‌ها : له‌ گه‌وره‌ترین هه‌کاره‌کانی نه‌مانی نیعمه‌ت و ، دابه‌زینی خه‌شم و قین و توپه‌بونه ، چونکه نه‌فرین و نه‌ویسته‌راویتی په‌روه‌ریگاریان بۆ دروست ده‌کات و ، پوو له‌ بکه‌ری ئه‌و په‌فتاره وه‌رده‌گیریت و ، به‌چاوی سۆزه‌وه ته‌ماشای ناکات ، بۆیه که‌سی بکه‌ر پاش هه‌موو ئه‌مانه به‌هه‌یوای چ خه‌ریکه‌و ، له‌ چ شه‌ریکیش دلتیابیت ، بۆیه ژیا‌نی به‌نده‌یه‌ک که‌ نه‌فرین و خه‌شم و رقی خوای تووش بو‌ی ده‌بی چۆن بی ، که‌ په‌وی لێ وه‌رده‌گیراوه‌و ، به‌چاوی سۆزیشه‌وه ته‌ماشای ناکات .

ههروه ها : شهرم و بهخۆدلچونهوه بهگشتی ناهیلێت ، شهرمیش ژیانی دلۆ ، نهگهر شهرم له دلدا نه مینیت ، کردهوه ناشیرینهکان به چاك داده نیت و ، کردهوه جوانه کانیش به خراب داده نیت ، نهو کاته مرۆف خراپه ی له دلدا قایم و جیگیرتر ده بی .

ههروه ها : نهو خوو په و شتانه دهگزییت که خوای تعالی بۆ مرۆفی داناوه ، مرۆف له خوو په و شتی خۆی ده رده هینیت بۆ خوو په و شتیکی تر که خوای تعالی بۆ هیچ گیانه بریکی دانه ناوه ، که خوویه کی هه لاهه گه پاره یه و ، خوش نه گهر هه لگێر پرایه وه ، دل و ، کرده وه و ، پێبازیش هه لده گێر دێته وه و ، نه و جا هه موو کرده وه و شتیاو زیکی خراب به چاک داده نیت و ، به وه ش بارو حال و کرده وه و گوفتاری به بی وستی خۆی خراب ده کات .

ههروه ها : بی ئابرویی و بی شهرمی و زاتکرینیک بۆ مرۆف به جیده هیلێت “ که هیچ په فتاریکی تر دروستی ناکات .

ههروه ها : شوره یی و سووکی و بی پێزی و هیچ و پوچیهك بۆ مرۆف به جیده هیلێت “ که هیچ په فتاریکی تر دروستی ناکات .

ههروه ها : پۆشاکی بق و کینه و نهو یسترلوی و ، ههروه ها لاقرتی و تانوت لیدان و ، پيسوابوون و به سوک ته ماشا کردنی خه لگی له بهر ده کات ، به بچوک ته ماشای ده که ن “ به ئاستیک نه وه به چاو ده بینریت . بۆیه _ صلاة و سلام _ له سه ر نه و که سه ی بی ، که خۆشی و کامه رانی دونه یار پۆزی دوا ی ته نها به شوینکه و قتی پێبازه که یه تی و ، تیاچونی دونه یار پۆزی دوا ی ، به سه ر پێچی کردنی پێبازه که یه تی و نه وه ی که هیناویه تی .

**به شیک : جووتیبوونه زیانبه خشه کانیس : دوو جۆره ، زیانبه خش له پووی
شهرعه وه ، زیانبه خش له پووی خوو پهوشته وه :**

ئه وهی زیانبه خشه له پووی شهرعه وه : هه رانه کاته ، ئه مه چه ن دین پله یه و هه ن دیکیان له هه ن دیکێ دیکه یان توندتره . هه رام کراوی کاتیسی (العارض) سوکترو ئاسانتره له هه رام کراوی به رده و امیتی (اللازم) ، وه کو هه رامبوونی جووتیبوون له کاتی ئیحرام به ستندا ، هه رامبوونی جووتیبوون له کاتی پلژویدا ، هه رامبوونی جووتیبوون له کاتی ئیعتکافدا ، هه رامبوونی ژنی (الظهار)^(٢٨٦) لیکراو تا که فارهت ده دات ، وه حرامیتی جووتیبوونی ژن له کاتی بینویژیداو ، به و هاوشیوانه ، بۆیه سنوریک بۆ ئه م جۆره جووتیبونه نی به .

به ئام هه رامبوونی به رده و ام (اللازم) : دوو جۆره : جۆریک هه یج ریگه یه ک بۆ هه لالبوونی نی به : وه کو ژنانی مه حره م ، دایک و خۆشک و هند ... ، ئه م جۆره جووتیبونه کوشتن پتویست ده کات ، وه کو سنوریک بۆ ئه و تاوانه ، به لای کۆمه لیک له زانایانه وه وه کو پیشه و (أحمد) ی (حنبل) و که سانی دیکه ش ، فه رموده یه کی (مرفوع) ی (ثابت) یش له م باره وه هه یه^(٢٨٧).

^{٢٨٦} — الظهار : نه گه ر پیاو به ژنه که ی بلایت : تر وه کو پشتی دایکم وای ؛ یاخود وه کو پشتی خوشکم وای ؛ ئه وه (الظهار) ی له ژنه که ی کردوه ، شه رعیش ئه مه ی هه رام کردوه تا وه کو پیاوه که که فارهت ده دات ، یاخود تا ماوه ی (الظهار) هه که ته و او ده یی ، به وانه : پوخته ی فیه ی شه ریه ت ، مامۆستا طارق هه مه وندی . وه رگێر .

^{٢٨٧} — بشیر إلى حدیث الزَّهَّاءِ قَالَ : لَقِيتُ خَالِي وَمَعَهُ الزَّاهِيَةُ ، فَقُلْتُ : أَتَنْزِيهُ ؟ قَالَ : أُرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ — صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ — إِلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً أَبِيهِ مِنْ بَعْدِي أَنْ أَضْرِبَ عُنُقَهُ أَوْ أَقْتُلَهُ . رواه النسائي (١٣٣٣) واللفظ له ، ورواه أبو داود (٤٤٥٦) ، والترمذي (١٣٦٢) وإسناده : (الزَّهَّاءِ) — خَوَالِي لِيْ پِلْزِي بَيْت — فه رمویه تی : چاوم به خالم

دوهم : ئه‌وهی له توانادایه هه‌ڵاڵ بکړیت ، وه‌کو ئه‌جنه‌بی ، بۆیه ئه‌گه‌ر می‌ت‌دار بیټ ، له جوت‌بونیدا دوو هه‌ق هه‌یه : هه‌قیك بۆ خولو ، هه‌قیك بۆ می‌رد . ئه‌گه‌ر زۆر لیک‌راو بی ، سێ هه‌قی تیدا ، ئه‌گه‌ر کس و کاری هه‌بی و به‌و هۆیه‌وه عه‌ییدارو له‌که‌دارین ئه‌وا چوار هه‌قی تیدا ، ئه‌گه‌ر ژنیک‌ی مه‌حره‌می بیټ ، ئه‌وا پینج هه‌قی تیدا ده‌بیټ . زیانی ئه‌م جوړه به‌ گوێزه‌ی پله‌کانیټی له‌ هه‌رامیدا .

به‌لام زیانه‌خش له‌ پړوی خوو په‌وشته‌وه ، دیسان دوو جوړه : جوړیک زیانه‌خشه به‌ چۆنه‌تیه‌که‌ی وه‌کو ئه‌وه‌ی پێشتر باس‌کړو ، جوړیکیش زیانه‌خشه به‌ زۆر‌کردنی ، ئه‌م جوړه هێژ ده‌پۆختیټ ، زیان به‌ ده‌مار ده‌گه‌یه‌نیټ ، له‌رزین دروست ده‌کات ، ئیفلجی ، کرژبوون ، لاوازیوونی چاو و تیک‌پای هێزه‌کان ، گه‌رمی غه‌ریزی ده‌کوژینیټه‌وه ، پێژه‌وه‌کان فراوان ده‌کاته‌وه‌و ، وای لیده‌کات ئاماده بیټ بۆ پاشه‌پۆ زیانه‌خشه‌کان .

به‌سوودترین کاته‌کانی جوت‌بوون : پاش هه‌رسبوونی خۆراکه‌ له‌ که‌ده‌داو ، له‌ زه‌مه‌نیکی مام ناوه‌ندا ، نه‌ک له‌ سه‌ر برسیټی ، چونکه‌ گه‌رمی غه‌ریزی ده‌کوژینیټه‌وه ، نه‌ک له‌ سه‌ر تیر‌بونیش ، چونکه‌ نه‌خۆشیه‌گی لیک‌ی توند دروست ده‌کات ، هه‌روه‌ها نه‌ له‌ سه‌ر ماندووبوون ، نه‌ له‌ دوا‌ی گه‌رماو‌کردن ، نه‌ له‌ دوا‌ی ده‌رهاو‌یشتن ، نه‌ له‌ دوا‌ی هه‌ست به‌ جولانیکی ده‌رونیش وه‌کو خه‌م و خه‌فت و دلته‌گی و شادومان‌بوونیکی به‌هێژ .

چاکترین کاتی‌شی پاش چواریه‌ک یاخود سێ یه‌کی شه‌وه ، چونکه‌ له‌و کاته‌دا پیکه‌وتی هه‌رسبوونی خۆراک ده‌بی ، پاشان خۆی ده‌شوات و ده‌نوێت یاخود ده‌ست‌نوێژ ده‌گریت و

که‌وت و ئالاکه‌ی به‌ده‌سته‌وه بوو ، گروم : بۆ کوێ ده‌چی ؟ فه‌رمووی : پێغه‌مبه‌ری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ نارێومی بۆ لای پیاویك یاوه‌ژنه‌که‌ی خۆی خواستوه‌و پاش مرینی بابی بۆ ئه‌وه‌ی له‌ ملی بده‌م یاخود بیکوژم .

دهنویت ، به وەش هیزه کانی بۆ دهگه پێتهوه ، با له پاشیشیدا وەرزش و جولانه و هیهکی زۆر نهکات ، چونکه زۆر زیانبه خشه .

به شیک : سه بارهت به پێیازی پێقه مبهری خوا ﷺ له چاره سهری عیشیدا :

ئهمه نه خۆشیه که له نه خۆشیه کانی دل ، به پێچهوانه ی هه موو نه خۆشیه کانی تروه یه له خودی خۆی و هۆکاره کانی و چاره سهریدا ، ئهم نه خۆشیه ئه گه رقایم بوو و پته و توکمه بوو ، ئیتر چاره سهری به لای پزیشکانه وه قورس ده بی و ، نه خۆشیش ماندوو ده کات ، له پاستیدا خوای تعالی له قورئانه کهیدا باسی خه لک ده کات که عیشقی دوو کۆمه ل ده بن : ژنان و ، دل لیچونی لاوی موو لیده رنه هاتوو ، باسی ژنه که ی (عزیز) ی میسر ده کات سه بارهت به (یوسف) ، ههروه ها باسی قه ومه که ی (لوط) ده کات ، خوای تعالی هه والی ئه وانمان پی راده که یه نیت کاتی که په ریه کان هاتنه لای (لوط) و ده فهرمیت : ﴿ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾ (٦٧) قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ (٦٨) وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا (٦٩) قَالُوا أَوْلَمْ نُنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ (٧٠) قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ (٧١) . لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ (٧٢) ﴾ [الحجر : ٦٧ _ ٧٢] واته : ﴿ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾ جا خه لکی (نێریازی) شاره که هاتن (به ره و مالی (لوط) و) مرده یان به یه کتری ده دا ﴿ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي ﴾ (لوط) ووتی دلنیا بن ئه مانه میوانی من ﴿ فَلَا تَفْضَحُونِ ﴾ ده ی ئابروم مه به ن ﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا ﴾ و له خوا بترسن و شه رمه زلرو پیسوام مه که ن ﴿ قَالُوا أَوْلَمْ نُنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾ ووتیان ئیمه پیمان نه ووتیت نابی به رگری له که س بکه یت (نابی که س توختن که و) ﴿ قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي ﴾ (لوط) فه رموی ئانه وانه کچانی من (ماره یان که ن) ﴿ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴾ ئه گه ر ئیوه (ئه وکاره) ئه نجام ده ده ن ﴿ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ ﴾ سویند به ته مه ن و

ژیانی تو (ئە ی محمد ﷺ) به پاستی ئەوانه ﴿ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾ له سەر خوشی خۆیاندای سەرگردانن (٢٨٨) *

به لām که سانیك ئە و پێزو سهنگینه بۆ پیغه مبه‌ری خوا ﷺ دانانن که شایسته‌یه‌تی و واپاده‌گه‌یه‌نن که وا پیغه مبه‌ری خوا ﷺ توشبووه له باره‌ی (زینب) ی کچی (جش) وه ، چونکه پیغه مبه‌ری خوا ﷺ (زینب) ی بینیه‌وه و فهرموویه‌تی : (سُبْحَانَ مَقْلَبِ الْقُلُوبِ) واته : پاک و بێگهردی بۆ خوای مه‌لپینه‌رو ئەم دیوو ئەو دیوکاری دڵان و ، دلی لێ سه‌ندوه ، که‌چی به (زید) ی کوپی (حارثة) ی ده‌فهرموو : لای خۆت پایگهر و بیه‌یله‌روه ، تا خوای تعالی ئەم ئایه‌ته‌ی بۆ دابه‌زاند : ﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ﴾ (الأحزاب : ٢٧) واته : ﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ ﴾ (بیربکه‌روه) کاتی ده‌بووت به که‌سی (زید) ی کوپی (حارثة) که خوا به‌مه‌ری به‌سه‌ردا رشتبوو تۆیش چاکه‌ت له گه‌لدا کردبوو (به‌نازادکردنی و په‌روه‌رده‌کردنی) ﴿ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ ﴾ خیزانت (زینب) لای خۆت پایگهر و بیه‌یله‌وه ﴿ وَاتَّقِ اللَّهَ ﴾ وه له خوا بترسه ﴿ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ ﴾ له دلی خۆتا شتیک ده‌شاریت‌وه که خوا ئاشکه‌رای ده‌کات ﴿ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ﴾ وه له (قسه‌ی) خه‌لک ده‌ترسی له کاتی‌کا خوا شیاوتره که لیتی بترسی (٢٨٩) ، که‌سانی بانگه‌شه‌کارانی ئە و گرفتاران و اگومان ده‌بن ئەر ئایه‌تانه سه‌باره‌ت به‌خۆشه‌ویستی ، بۆیه که‌سانیکیان کتییکی داناه سه‌باره‌ت به‌خۆشه‌ویستی ، تیایدا باس له‌خۆشه‌ویستی پیغه مبه‌ران ده‌کات و ، باسی ئەم پودلوه‌ش ده‌کات ، به‌پاستی ئەم که‌سه به‌رامبه‌ر به‌قورئان و به‌رامبه‌ر به‌پیغه مبه‌ران نه‌فامه ، چونکه مه‌ستاوه به‌لیکدانه‌وه‌ی ئایه‌ته‌کان به‌پێچه‌وانه‌ی مه‌به‌ستی پاسته‌قینه‌ی خوای په‌روه‌ردگار ، شتگه‌لیکیشی داوه‌ته

٢٨٨ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان

٢٨٩ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان

پال پیتهمبه‌ری خوا ﷺ که خوای تعالی به‌دوری خستوت‌وه لیتی ، چونکه (زینب) ی کچی (جش) خیزانی (زید) ی کوپی (حارثه) بوو ، پیتهمبه‌ری خواش ﷺ (زید) ی کردبووه کوپی خوی (تبئی) ، نه‌وه‌بوو به (زید) ی کوپی (محمد) ناوده‌برا ، (زینب) یش لوتبه‌ری و خۆبه‌رزکردنه‌وی به‌سه‌ر (زید) دا ده‌نولد ، بۆیه پراوژی به پیتهمبه‌ری خوا ﷺ کرد سه‌بارت به‌وه‌ی که (زینب) ته‌لاق بدات ، پیتهمبه‌ری خواش ﷺ پیتی ده‌فه‌رموو : خیزانه‌که‌ت لای خۆت پاگه‌و بیه‌یله‌ره‌وه‌و له‌ خوا بترسه ، نه‌وه‌شی له‌ دلی خۆیدا شارده‌وه که‌وا نه‌گر (زید) ته‌لاقی بدات “ بۆی خۆی ده‌یخولزیت ، له‌ره‌ش ده‌ترسا خه‌لکی پیتی بلین ژنی کوپه‌که‌ی خۆی خواستوو ، چونکه (زید) به‌ کوپی (محمد) ناوده‌برا ، ئا نه‌مه‌ بوو که پیتهمبه‌ری خوا ﷺ له‌ دلی خۆیدا شارده‌بووه‌ی ، نه‌وه‌ش نه‌و ترسه‌بوو له‌ خه‌لک که به‌سه‌ریه‌ات ، بۆیه خوای تعالی ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاندو تیایدا باسی ئه‌و به‌هره‌و نیعمه‌تانه ده‌کات که پیتی به‌خشبووه “ نه‌ک سه‌رزهنشتی بکات ، وه‌ پیتی پاگه‌یاند که نابی له‌ قسه‌ی خه‌لکی بترسیت “ سه‌بارت به‌و شتانه‌ی خوای تعالی بۆی هه‌لال کردوی ، چونکه خوای تعالی شایسته‌تره‌ ترست لیتی ، ده‌ست هه‌لنه‌گرت له‌وه‌ی بۆی هه‌لال کردوی “ له‌به‌ر قسه‌ی خه‌لک ، پاشان پیتی پاگه‌یاند که‌وا (زینب) ی لی ماره‌ ده‌کات دوا‌ی نه‌وه‌ی که (زید) پیوستی پی نه‌ماو و ته‌لاقیدا ، بۆ نه‌وه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی شوینی که‌ون و په‌یره‌وی بکه‌ن له‌وه‌داو ، پیاو ژنی به‌کوپه‌کروی خۆی بخولزیت “ نه‌ک ژنی کوپه‌که‌ی خۆی که له‌ پشتیتی ، بۆیه خوای تعالی له‌ نایه‌تی هه‌رام‌کردنا ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ ﴾ واته : ﴿ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمْ ﴾ وه (هه‌رامه‌ بۆتان) هاوسه‌ری کوپه‌کانتان (بووک) ﴿ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ ﴾ نه‌وانه‌ی که له‌ پشتی خۆتانن() ، هه‌روه‌ها خوای تعالی له‌م سوخته‌دا ده‌فه‌رمیت ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ ﴾ [سورة الأحزاب : ٤٠] واته : محمد ﷺ باوکی هیچ یه‌ک له‌ پیاوه‌کانتان نی یه ، له‌ سه‌ره‌تای سوخته‌که‌شدا ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ﴾ [الأحزاب : ٤] واته ﴿ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ﴾

﴿ وَهَٰذَا نَبَأُ الْكَافِرِينَ ﴾ (٢٩١) ، كه وایو تیروانه له م بهرگریکرنه له پیغه مبهری خوا ﷺ و ، دورخستنه وهی تانهی تانه داران له و زاته پاکه . و بالله للتوفیق .

به لئ . پیغه مبهری خوا ﷺ خیزانه کانی خوشه ویست و ، له هه مووشیان به لایه وه خوشه ویستر (عائشة) بوو ، خوشه ویستی هیچ که سیکیش به لایه وه نه ده گشته خوشه ویستی (عائشة) جگه له خوشه ویستی خوای په روه دگاری ، به لکو به (صحیح) له پیغه مبهری خواوه ﷺ ده گێر نه وه فه رموویه تی : ((لو كنتُ مُتَّخِذًا مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ خَلِيلًا لَأَتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا)) ، و بی لفظ : وَإِنْ صَاحِبُكُمْ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ (٢٩٢) واته : ((نه گه ر من له خه لکی سه ر زه مین خوشه ویستی کم هه لێژاردایه (ابوبکر) م به خوشه ویستی خۆم ده کرد)) ، له بیژه یه کی تریشدا هاتوو : به راستی هاوړیکه تان خوشه ویستی ره حمانه .

به شیک :

له راستیدا دلانیك گیرۆده ی خوشو ویستی وینه و پوخسار ده بن ، که له خوشه ویستی خوای تعالی بۆش و به تال بن ، نه واته ی پووی لیوه ده گێرن و ، به شتی تر جیگه ی پر ده که نه وه ، چونکه نه گه ر دل پر پوو له خوشه ویستی خواو تامه زبۆی چاوپیکه وتنی بوو ، نه واته خوشی خوشو ویستی وینه و پوخساری لی ئورده خاته وه ، بۆیه خوای تعالی سه باره ت به (یوسف) پیغه مبه ر ده فرمیت : ﴿ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴾ [یوسف : ٢٤] واته : ﴿ كَذٰلِكَ ﴾ ئا به و جوړه (به لگه مان نیشانی یوسف دا) ﴿ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ ﴾ بۆ نه وه ی خراپه و دلوین پیسی لی ئوربخه ی نه وه ﴿ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴾ چونکه به راستی نه و (یوسف) له به نده پاک و هه لێژاردنه کانی

٢٩١ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٢٩٢ _ متفق علیه : أخرجه البخاري (١٥ / ٧) ، ومسلم (٢٢٨٣) .

نیمه^(۲۹۲)، له م ئایه ته دا پوون ده بیته وه که دلسۆزی و هه لېژێردراوی هۆکارێک بوون بۆ دورخستنه وه ی خۆشه ویستی و ، ئه و خه راپه و کرده وه ناجۆراته ی که به روبوم و ئه نجامین له (یوسف) پێغه مبه ر _ علیه السلام _ ، بۆیه وازلێهێنانی هۆکار وازلێهێنانی مایه ی هۆکه شه ، که سانێکی پێشین گوتویه نه : خۆشه ویستی جولانه وه ی دلیکی بۆش و به تاله ، واته له خۆشه ویسته که ی زیاتر هیچی دیکه ی تیدا نی به . خۆای تعالی ده فهرمیت : ﴿وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا﴾ [القصص : ۱۰] واته : جا دلی دایکی موسا خالی بوو (له هه موو شتیك جگه له مندا له که ی) ^(۲۹۱) واته : خالی بوو له هه موو شتیك جگه له موسی چونکه له راده به ده ر خۆشیده ویست و ، دلیشی تۆر پێوه ی په یوه مندبوو .

خۆشه ویستیش له دوو شت پێکهاتوه : به چاک زانینی خۆشویستراو و ، سووربوون له سه ر پێگه شتنی ، بۆیه هه رکات دانیه کیان نه ما خۆشه ویسته که ش نامینیت ، نه خۆشی خۆشویستن تۆرێک له ئاقل و ژیرانی ماندوو کردو ، که سانێکیشیان تیایدا دواون ، به لام قسه کانیا وازی لێده هێنریت بۆ شتی راستر .

ده لێین _ ابن القیم _ حیکمه ت و دانایی خۆای تعالی له دروستکراوان و کاروباریدا جێگیربووه له سه ر بنچینه ی سازان و پێکهاتن له نیوان هاوشیوه کاند ، هه موو شتیکیش بۆ لای گونجاوی خۆی و بۆلای پێکه وه هه لکراوی خۆی راکێش ده بی و ، پووی تی ده کات “ وه کو خویه کی سروشتی ، وه له جیاوازو له یه ک نه چووی خۆی هه لدیت ، تا ئه و ئاسته ی خۆی لی نور ده خاته وه “ وه کو خویه کی سروشتی .

بۆیه نه یینی تیکه لبوون و په یوه ندی کردن به یه که وه له جیهانی به رزو خواروشدا ، له راستیدا ده گه ریته وه بۆ سی شت : گونجاوی و پێکهاتن و وه که کبوون .

^{۲۹۲} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۲۹۱} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

نهینی جیاوازی و جیاپورنه وهش ، له راستیدا دهگه پیتته وه بۆ سێ شت : نه گوجاوی و پیکنه هاتن و وهکیه کنه بوون .

که وابوو له سه ر ئهم بنچینانه به دههاتن و کاروبار به پیره ده چیت ، بۆیه هاوچه شن هه ولاداری هاوچه شنی خۆیه تی و ، دهگه پیتته وه بۆ لای ، دژیش له دژه که ی هه لدیت و ، خۆی لی ئورده خانه وه ، خوای تعالی ده فهرمیت : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ﴾ [الأعراف : ۱۸۹] واته : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ ﴾ (خوا) نه وزاته یه که ئیوه ی دروست کردوه ﴿ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ﴾ له یه ک کس (که ئاده مه) ﴿ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا ﴾ هه ر له خۆی هاوسه ری به دهیتنا ﴿ لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ﴾ تا لای به سه یته وه (ئارام بگری) (٣٩٠) ، لیژده دا خوای تعالی هۆی حه سانه وه و ئارامگرتنی پیاوی لای خیزانه که ی گه رانته وه بۆ نه وه ی که له جۆره چه شن و گه وهه ری خۆیه تی ، بۆیه حه سانه وه ی پیاو لای خیزانه که ی _ که بریتیه له خۆشه ویستی _ دهگه پیتته وه بۆ نه وه ی له چه شنی خۆیه تی ، ئه مه به لگه یه که هۆی حه سانه وه به جوانی ویتته و پوخسارنی یه ، هه روه ها به مه به ست و ویست و ، خولقاندن و پیتتمویش نی یه ، نه گه رچی هه موو نه وانه له هۆکاره کانی حه سانه وه و خۆشه ویستین .

پیتفه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا اِثْتَلَفَ ، وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اِخْتَلَفَ)) .

واته : ((پوچه کان سه ریازی پاهیتزلاون ، نه وانه یان هاوپه وشت و هاویرین پیکه وه ده گونجین و ، نه وانه شیان سه روشت و بیرویاوه پریان جیاوازه له یه ک دوور ده که ونه وه)) .

وَقِي " مُسْنَدُ الْإِمَامِ أَحْمَدَ " وَغَيْرِهِ فِي سَبَبِ هَذَا الْحَدِيثِ : أَنَّ امْرَأَةً بِمَكَّةَ كَانَتْ تُضْحِكُ النَّاسَ ، فَجَاءَتْ إِلَى الْمَدِينَةِ ، فَتَرَلَّتْ عَلَى امْرَأَةٍ تُضْحِكُ النَّاسَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ

مُجْتَدَةُ الْحَدِيثِ^(٢١) واته : له (مسند ی ئیمامی (أحمد) و هیتیشدا هژی گوئنی ئەم
 ڤه رمووده یه هاتوو هه کوا : ژنیک له هه ککه خه لکی پێده کەنان ، ئەوه بوو چوو هه دینه و ، له
 مالی ژنیک دابه زی که ئەمیش دیسان خه لکی پێده کەنان ، بۆیه پێغه مبه ری خوا ﷺ ڤه رمووی
 : پوچه کان سه ریازی ڤا هینراون ... ڤه رمووده که .

شه ریعه تی خوای تعالی جینگیر بووه له سه ره ئه وه ی که حوکمی شتیک وه کو حوکمی
 هاو شیوه که یه تی ، شه ره که شتی دابه ش نا کړیته سه ره دوو لیکچوداو هه ریبه کیان حوکمی
 تاییه تی هه بیته ، هه روه ها شه ره که شتی کژنا کړیته وه له نیوان دوو هاو دژداو هه ربو کیان یه ک
 حوکمیان هه بیته ، هه رکه س بۆ چونیکێ قری له مه جیا وازتری هه بی ، ئەوا ده که ږیته وه بۆ
 ئەوه ی که زانینی به رامبه ر به شه ریعه تی خوای تعالی که مه ، یا خود که مه ترخه مه به رامبه ر به
 زانینی له یه کچوون و جیا وازی ، یا خود شتکه لیک ده داته ڤال شه ریعه ت که ڤه رمانی خوای
 تعالی له سه ر نی یه ، به لکو له بیرو ڤای هه ندی ڤیا واته . به دانایی و دانپه روهری په روهر دگار
 به دپه یتان و شه ریعه ته کی ده رکه وت ، به داده په روهری و کیشی ووردی په روهر دگار
 به دپه یتان و شه ریعه ته کی چه سپاو راست بۆوه ، که بریتیه له یه کسان کړدن و ږیک کړدن وه له
 نیوان دوو له یه کچوو ، وه جیا کړدن وه له نیوان دوو جیا وازدا .

ئهمه ش که له نوێادا چه سپاوه ، له ږۆزی قیامه تیشدا هه ر تاوه هایه . خوای تعالی
 ده ڤه رمیت : ﴿ أَحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ. مِنْ نُونِ اللَّهِ فَأَمْدُوهُمْ إِلَى
 صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴾ [الصافات : ٢٢] واته ﴿ أَحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ ﴾ (خوا به
 فریشته کان ده ڤه رموی) ئەوانه ی سته میان کړد کویان بکه نه وه له که ل هاوړی کانیان
 هاوړینه کانیان) ﴿ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴾ له که ل ئەوانه ی ده یانپه رستن ﴿ مِنْ نُونِ اللَّهِ ﴾ جگه له

^{٢١} — صحیح : أخرجه أحمد (٢ / ٢٩٥ ، ٢٥٢٧) ، والبخاري في الأدب المفرد (٩٠١) ، ومسلم (٨ / ٤١)

كلهم من حديث أبي صالح عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً .

خو ﴿ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴾ ئەنجا ڕێگای نۆزه خیای نیشان دەن (٢٩٧) ، پێشهوا (عمر) ی کورپی (خطاب) _ خۆای لی پانی بیت _ و پاش ئەویش پێشهوا (أحمد) ی کورپی (حنبل) _ به پره حمهتی خوا بیت _ دهرياره ی گوفتاری خۆای تعالی ﴿ وَأَنزَا جَهُمْ ﴾ فهرموویانه : واته : هاووینه و لیکچوه کان .

خۆای تعالی ده فهرمیت : ﴿ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴾ [التکویر : ٧] واته : ساتیک که هه راوهن کاریک جووتکرایوه له گه ل هاووینه و لیکچووی خۆیدا ، وهکو جووتکردنی دوو کهسی خۆشه ویست له بهر خۆای تعالی له به هه شتدا ، جووتکردنی دوو خۆشه ویستی ملکه چی شه یان له نۆزه خدا ، چونکه هه که سیک له گه ل ئەو که سه دایه که خۆشی ده وی ، بیه وی یا خود نه یه وی ، وفي مستدرک الحاكم وغيره عن النبي ﷺ : ((لَا يُحِبُّ الْمَرْءُ قَوْمًا إِلَّا حُسْرَ مَعَهُمْ)) (٢٩٨) واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویتهی : ((هه که س قه ومیکي خوشویست به دلتیایی له گه لیاندا کۆده کریته وه)) .

خۆشه ویستی چهند جۆریکه و چاکترین و به ڕیزترینیان : خۆشه ویستیه له بهر خواو بۆ خوا ، لی ره دا پێویسته مڕۆف ئەوانه ی خۆشبویت که خۆای تعالی خۆشی ده وی و ، هه ره ها پێویسته مڕۆف خواو پیغه مبه ره که شی خۆشبویت .

دیسان : خۆشویستنی ڕیکه وتن له سه ر ڕیکه یه ک ، یا ئاینیک ، یا ڕیئاوه ڕیک ، یا ڕیبا ڕیک ، یا خزمایه تی هه ک ، یا پێشه سازیه ک ، یا هه ره مه به ستیکي تر .

دیسان : خۆشه ویستیه ک بۆ ده ستکه وتنی به رژه وه ندی و سوودیک له که سی خۆشویستراو ، یا له پله و پایه که ی ، یا له مال و سامانه که ی ، یا خود له فیڕکردن و پێنمایه که ی ، یا بۆ

٢٩٧ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورتان .

٢٩٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٤٥ ، ١٦٠) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذ و التهذيب (٣٠٣٧) .

بەدەستەینانی خۆشی و ئارەزوویەك ، ئەمانە خۆشەویستی كاتین و نامتین بە ئەمانی ئەو
 ھۆكارانەى دروستى كردوون ، دلنیا بە ئەو كەسەى بۆ كارێك خۆشى دەوێى ، پشتت تى
 دەكات و دوردەكەوتنەو كاتى كارەكە تەلویى .

بەلام خۆشویستنى ھاوشیوھى و گونجاوى كە لە نێوان دوو خۆشەویستدا ھەبە ،
 خۆشویستنىكى بەردەوامەو لەناوئاچیت " مەگەر كۆسپ و تەگەرەيەك لايبات ، خۆشەویستى
 عیشق لەم جۆرەيە ، چونكە پەسەندكردنىكى پوھانى و ، تىكەلبونىكى نەفسانىەو ، ئەو
 گومان و دودلى و لاوازی و بېھیزى و دامەزرلوى و سەرقالى و پەشیوھى لە خۆشویستنى
 عیشقدا دا تووشى مرۆف دەبى لە جۆرەكانى دىكەى خۆشویستنەكاندا تووشى نابیت .

بۇ عیشق جار بە جار لە یەك لاویە :

ئەگەر گووترا : ئەگەر ھۆكارى عیشق ئەو پەيوەندى و پەيوەستبوون و لەیەكچوونە
 پوھانىە بێت كە باستان كرد ، كەوابوو بۆ بەردەوام نابى لەنێوان ھەردوو لادا ، بەلكو بەزۆرى
 تەماشادەكەیت تەنھا لە لاين ئەو كەسەوھە كە تووشى عیشق بوو ، بۆیە ئەگەر ھۆكارى
 عیشق ئەو پەيوەندیە نەفسانىەو ئەو تىكەلبوونە پوھانىە بوايە ، ئەوا خۆشەویستىكەى
 نێوانیان ھاویەش و لە ھەردوو لاو دەبوو .

وہلام بۆ ئەمە : ئەوھە كە ھۆكار جار بە جار ماھەو ئەنجامەكەى ئادەكەوتت لەبەر
 نەبوونی مەرجێك ، یاخود بوونی كۆسپ و تەگەرەيەك ، دواكەوتنى خوشویستنىش لە لاينى
 بەرامبەرەو دەگەریتەو بۆ یەكێك لەم سى ھۆكارانە :

یەكەم : زەدەيەك (علة) لە خۆشویستنەكەدا ، وە خۆشویستنىكى كاتىەو خۆى نى یە ،
 وە مەرج نىە مرۆف لە خۆشویستنى كاتیدا ھاویەشى ھەبى ، بەلكو پێدەچى ئوركەوتنە ھەبى
 لەلاين كەسى خۆشویستراوہ .

دوهم : كۆسپىڭ لە خودى كەسى عاشقدايە ، كە قەدەغەى كەسى خۆشويستراوى بەرامبەر دەكات خۆشى بویت ، ئەو كۆسپە يا لە خوو و پەشتىدايە ، يا لە جەستە و دىمەن و شىۋەيدايە ، يا لە رېئازىدايە ، يا لە كرده وەيدايە ھتد.

سېيەم : كۆسپىڭ لە كەسى خۆشويستراودايە و ناھيائىت ھاويەشى كەسى عاشق بىت لە خۆشەويستىيە كەيدا ، ئەگەر ئەو كۆسپە نەبولى وەكو ئەو خۆشى دەويست ، بۆيە ئەگەر ئەو كۆسپانە نەمىنئىت و ، خۆشەويستىيە كەش خۆيى بوو ، ئەوا بە دلتىايى لە ھەردوو لايەنە و دەبىت .

ئەگەر كۆسپى خۆبەگەرە دانان و ئىزەيى و ، سەرگەرەيى و دوشمنايەتى لە دلىى بىياوەراندە نەبوايە ، بە دلتىايى پىغەمبەرلەيان لە خودى خۆيان و كەس و كارو سەرەوت سامانىش خۆشتر دەويست ، بۆيە كاتى ئەو كۆسپە لە دلى دەست و پىۋەندەكانىاندە نەبوو ، بە لايانە وە خۆشەويستى پىغەمبەرلەيان لە سەروى خۆشويستى نەفس و كەسوکارو سەرەوتىشە وە بوو .

بەشيك سەبارەت بە ھەوى كە چارەسەرى عىشق بە ھەوى دەكرىت كە عاشق خۆشەويستەكەى بخوازىت

مەبەستىش ئەو ھە : لەبەر ئەو ھەوى عىشق نەخۆشەكە لە نەخۆشەكان ، بۆيە قبولى چارەسەر كەردن دەكات و ، چەند جۆرىك چارەسەرىشى ھەيە ، كە واپوو ئەگەر كەسى عاشق ھىچ رېگەيەكى بە دەستە وە نەبىت بەدەر لە دەستكەوتنى خۆشويستەكەى لە ھەردوو لايەنى شەرىع و چارەنوسىشە وە ، ئەو ھەوى _ دەستكەوتنى خۆشەويستەكەى _ چارەسەرى دەبى ، كەما ثبت فى الصحيحين من حديث ابن مسعود _ رضى الله عنه _ ، قال : قال رسول الله ﷺ)) يا معشر الشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج ، ومن لم يستطع فعليه بالصوم ، فإنه له

وَجَاءَ))^(٢٩) واته : له (ابن مسعود) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((نهی کومه لی لاوان ، هرکس له ئیوه توانای هیه با ئن بهینیت ، چونکه چاکترین موکاری چار دانواندن و دلۆن پاریزی یه ، هرکس شیش توانای نی یه ، با پۆژوو بگریت ، چونکه بۆی ده بیته قهلقان)) . لیژدها پیغه مبهری خوا ﷺ ریگهی دوو چاره سهری به عاشق پیشاندا : بنه پهرتی _ ماره کردنی خوشه ویست _ ، له بری _ پۆژوو گرتن _ . فرمانیشی پیکرد بنه پهرتیه که به کاریتیت ، که چاره سهریه که بۆ ئه م نه خوشیه دانراوه ، بۆیه پیویسته وازی لیته هیترت بۆ چاره سهریکی تر ، ئه که ره هر ریگه یه که هه بوو بۆ به کارهینانی .

وروی ابن ماجه فی سننه عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، عن النبي ﷺ انه قال : ((لَمْ تَرَ لِلْمُتَحَابِّينِ مِثْلَ النِّكَاحِ))^(٣٠) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوی و بابیشی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((هیچ چاره سهریکی تر به چاک دانانیتین بۆ دوو خوشه ویست به دهر له زهواج کردن)) . ئه مه ئه و مانایه یه که خوای تعالی ئاماژه ی پێداوه _ پاش ئه وهی ژنانی حه لال کریوه ، ئازادو که نیزه که ، له کاتی پیویستیدا _ به گوشتاری ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء : ٢٨] واته : ﴿يُرِيدُ اللَّهُ﴾ خوا ده به ویت ﴿أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ﴾ که ئه رکتان له سهر سووک بکات ﴿وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ چونکه ئاده می به لاواز دروست کراوه^(٣١) له م شویتنه دا خوای تعالی باسی سووکردنه وه ده کات ، وه هه وال دان به لاوازی موقوف له ئایه ته که دا په نجه پاده کیشیت بۆ لاوازی به رگه نه گرتنی به رامبه ر به م شه هوه ت و ئاره زووه ، وه خوای تعالی ئه وهی بۆ سووکردنه ته وه به حه لال کردنی ژنان

^{٢٩} _ صحیح : تقدم تخريجه .

^{٣٠} _ صحیح : تقدم تخريجه .

^{٣١} _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوختی ته فیسری قورئان .

دوو یا سێ یا چوار ، پێگه‌شی داوه بچیته لای به‌نده‌و که‌نیزه‌که‌کانی خۆی ، پاشان پێگه‌شی پێدا نه‌گه‌ر پێویست بوو که‌نیزه‌ک بخوازیت وه‌کو چاره‌سه‌ریه‌ک بۆ ئه‌م شه‌هوه‌ت و ئاره‌زووه‌و ، بۆ سووکرده‌وه‌ی ئه‌م خووه‌ لاوازه‌و ، وه‌کو به‌زه‌یی پیداها‌تته‌وه‌ش .

به‌شێك :

ئه‌گه‌ر هه‌یج پێگه‌یه‌کی‌ش به‌دینه‌کرا بۆ ئه‌وه‌ی که‌سی عاشق به‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ی شادبێت‌وه‌ وه‌کو چاره‌نووس یاخود وه‌کو شه‌رع ، یاخود لێی قه‌ده‌غه‌کرا بێت له‌هه‌ریو لاره‌ ، ئه‌وا نه‌خۆشیه‌کی بێ ده‌رمانه‌و ، گه‌رنه‌گه‌رن چاره‌سه‌ره‌کانیشی ، بریتیه‌ له‌وه‌ی نه‌فسی خۆی ئاگادارکاته‌وه‌ به‌وه‌ی هیوا‌ی لێ بپێت ، چونکه‌ نه‌فس هه‌رکات بێئومێد بوو له‌ شتێک ، ده‌حه‌وێت‌وه‌و ، چیتر ئاوێی لێ ناداته‌وه‌ ، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل ئاتومێدیشدا عیشه‌که‌ی هه‌ر به‌رده‌وام بوو ، ئه‌وا خوو و په‌وشتی ئه‌و که‌سه‌ تووشی چه‌وت‌په‌ویه‌کی توند بووه ، بۆیه پێویسته‌ بیکۆریت به‌ چاره‌سه‌ریکی تر ، که‌ بریتیه‌ له‌ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌قلی خۆی ، چونکه‌ ده‌بێ بزانی په‌یوه‌سبوونی دل به‌شتیه‌که‌وه‌ که‌ هیوا‌ی ده‌ستکه‌وتنی نا‌ک‌ریت جو‌ریکه‌ له‌ شیتی و ، خاوه‌نه‌که‌شی وه‌کو که‌سێکه‌ عاشقی خۆی بێ و ، پو‌حیسی حه‌زی به‌وه‌بێ که‌ بۆلای ب‌ل‌ندبێت‌وه‌و ، له‌ گه‌لیدا له‌ سه‌ر خوله‌که‌ی بسو‌پێت‌وه‌ ، ئه‌م که‌سه‌ به‌لای تێک‌پ‌رای نا‌قل و ژیرانه‌وه‌ شیت‌وه‌ ، له‌ کۆمه‌لی ئه‌واندا حیسابی بۆ کراوه .

ئه‌گه‌ر پێگه‌شتنیشی نه‌گه‌رنجاوبێ وه‌کو شه‌رع نه‌ک چاره‌نووس ، چاره‌سه‌ره‌که‌ی بریتیه‌ له‌وه‌ی ده‌بێ وه‌کو نه‌گه‌رنجاوبی چاره‌نووسی ته‌ماشای بکات ، چونکه‌ شتێک که‌ خوا‌ی ته‌عالی مۆله‌تی نه‌دای ، چاره‌سه‌رکردنی مرۆف و پ‌ز‌گاری‌وونی ته‌نها لێ دورکه‌وتنه‌وه‌یه‌تی ، که‌وابوو با نه‌فسی خۆی ئاگادار بکاته‌وه‌ ، که‌وا نه‌بووه‌و قه‌ده‌غه‌کراوه‌و ، هه‌یج پێگه‌یه‌کی پێگه‌شتنی نی یه‌و ، وه‌کو تێک‌پ‌رای مه‌حاله‌کانی دیکه‌یه‌ ، وه‌ ئه‌گه‌ر نه‌فسی ئا‌وا‌وه‌گیرێ هه‌ر لێی دورنه‌که‌وت‌وه‌ ، با وازی لێ بێنیت له‌به‌ر یه‌که‌ک له‌م دوو شتانه‌ ، یه‌که‌م : یا له‌ ترساندا ، وه‌ یا له‌ ده‌ستدانی خۆشه‌ویستیکی دیکه‌ که‌ زۆر به‌لایه‌وه‌ خۆشه‌ویسته‌و ، به‌سو‌د‌تره‌و ،

خیزدارتریشه ، چیژو پی شادومانبوونیشی بهرده ولامتره ، چونکه کهسی ناقل و ژیر هه رکات بهراوردی کرد له نیوان دهستگه ورتنی خوشه ویستیکی خیرا نه ماو به لهده سستدانی خوشه ویستیک له و گه وره ترو ، بهرده ولامترو ، بهسودترو ، بهچیژترو به پیچه وانه شهوه ، بهکسه ر جیاوازی هه ربوکیانی بۆ درده که ویت ، بۆیه هه رگیز چیژی بهرده وام که هیچ مهترسیه کی تیدا نی به مهگۆپه وه به چیژی ساتیک ، که پاشان بۆ نازار دهگۆریت ، حه قیقه ته که شی ته نها خه ونی که سیکی نووستوو ، یا نه ندیشه به که و جیگیر نابی ، بۆیه چیژ دهچیت و ، نه نجام ده مینیت ، شهوه و ناره زووش نامینین و ، بهدبه ختی ده مینیت .

دوهم : پوودانی خراپه به کی نه ویستراو که رۆر به لایه وه قورستر ده بی به بهراوردی لهده سستدانی نه م خوشه ویسته ، ، یاخود هه ربوو شته که ی بۆ کۆده بیتته وه ، مه به ستم _ ابن القیم _ : لهده سستدانی شتیکی خوشه ویستر به بهراوردی لهده سستدانی نه م خوشه ویسته ی ، وه پودانی به لایه کی حه ز پی نه بووی رۆر نه ستم تر به بهراوردی لهده سستدانی نه م خوشه ویسته ی ، بۆیه نه گه ر دلتیا بوو که به دهستگه ورتنی نه م خوشه ویسته نه و دوو شته ی تووش ده بی ، به لایه وه ناسان ده بی وازی لی بهینیت ، واش ده بینیت که ئارامگرتنی به رامبه ر به لهده سستدانی خوشه ویسته که ی ناسانتره به بهراوردی تووشبوونی به و دوو شته ی سه ره وه ، چونکه نه قل و ناین و ، جوامیری و پیاو ته که ی ، فره ماننی پنده کات به رگه ی زیانی که م بگرت _ که خیرا ده شگۆریت بۆ چیژو خوشی و شادومانی _ له پیتا و دوور خستنه وه ی نه و دوو زیانه گه وره به دا . به لام نه قامیه که ی ، ناره زووه که ی ، سته مکاریه که ی ، هه له شه به که ی ، سووکیه که ی فره ماننی پنده دات به په سه ندیتی نه م خوشه ویسته به په لیه ، وه به و که م و کوپه وه که تیا بیا به ، وه له گه ل نه وه ی که به سه ریدا ده مینیت - پارێزراویش نه و که سه به که خوا ی تعالی ده بیاریژیت .

نه گه ر نه فسی نه م ده زمانه ی قبول نه بوو ، گویتیریشی نه کرد بۆ نه م چاره سه ره ، با ته ماشای نه و خراپه خیرا و دهست ویردانه بکات که شهوه و ناره زو به سه ریدا دینیت و ،

ئەو بەرزەو وەندیانەى كە لىى قەدەغە دەكات ، چونكە لە ھەموو شتىك زياتر خراپەكانى دۇنيا بۆ مرۆف نامادەكات و ، گەرەتريىن ھۆكاريشە بۆ پەكخستنى بەرزەو وەندیەكانى ، چونكە ناھىلىت بەندە بەتەولوى ھۆش و ھەست و ژىرى بەكارىنىت كە كارى پى رادەپەرىنىت و ، بەرزەو وەندیەكانى پى راست دەكاتەو .

ئەگەر نەفسى ئەم دەرمانەشى قبول نەبوو ، با خراپى ھەرگوتەو كرددارو شتىكى تری خۆشەويستەكى بىرخۆى بىتتەو ، ئەوانەش كە وای لیدەكات خۆى لى بەدورىگريت ، چونكە ئەگەر بەدايدا بگريت و تەماشای بكات ، دەبىنىت چەندەھا ئەوئەدى ئەو خور پەوشتە چاك و باشانەيە كە وای لىكرىو خۆشى بویت ، سەبارەت بەوئەش لىى شاراوەيە با لە دىلوسىكانى بپرسیت ، چونكە وەكو چۆن خور پەوشتى چاك وياش ھۆكارى خۆشەويستى وويستە ، ئاوەھاش ناتەولوى و كەم و كوپى ھۆكارى پق لىبۆنەو و دىلوسىوئەيە ، با بەلورىدىكى نىوان ھەردو شتەكە بكات و ، ئەوئەى خۆشبویت كە پىش دەكەوئەى و نرىكترىن دەروازەشە بۆ ئەو ، با لەو كسانە نەبیت كە پەنگىكى جوانى بەسەر جەستەيەكى بەلەكى گولەو فرىوى دابیت ، با چاوەكانى جوانى دىعەن تىپەرىنىت بۆ خراپى كرددەو ، با لە پردى جوانى دىعەن بپرىتەو بۆ ئەو خراپانەى كە دل ھەوالى پىدلو .

ئەگەر تىكرای ئەم دەرمانانە بىتولانابوون لە چارەسەركرىندا ، ھىچ پىگەيەكى تری نابیت جگە لەوئەى پەنا بۆ ئەو زاتە بەریت كە وەللى كەسى تاجارو بىدەرەتان دەداتەو ، با خۆى فرىداتە پىش دەستى و لەبەر دەرگا كەيدا ، پەناى بۆ بەریت ، لىى بپارىتەو ، بەكەساسى ، بە زەبوونى ، بە ملكەچى ، ھەركاتىك ئەوئەى بۆ پەخسا ، ئەو لە دەروازەى سەركەوتنى دلو ، با نىتر پاك بى و دەستەلگريت و خۆى لە گوتەو كرىلارى نەگوتجاو و نەشیاو بپارىزىت و ، شىعەرى دلدارى بۆ یادكردنەوئەى خۆشەويست نەلئەى و ، لە نىو خەلكىدا ناوى نەزىپنىت و ، نووشى زىانى نەكات ، چونكە دەبى بەستەمكارىكى شەفرۆش .

با فریونه خوات به و فرموده (موضوع) ی که لوله ته پال پیغمبه‌ری خوا ﷺ که وا (سُود) ی کوپی (سعید) هه ستاوه به گێرانه‌وه‌ی ، له (علی) کوپی (مُسهر) هوه ، له (أبي يحيى) ی کوپی (الْقَتَات) هوه ، له (مجاهد) هوه ، له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیت _ له پیغمبه‌ری خولوه ﷺ ، هه‌روه‌ها (أبي مسهر) هه ستاوه به گێرانه‌وه‌ی ، له (هشام) ی کوپی (عروة) هوه ، له بابیه‌وه ، له (عائشة) هوه _ خوا ی لێ پازی بیت _ ، له پیغمبه‌ری خولوه ﷺ ، هه‌روه‌ها (الزُّبیر) ی کوپی (بَكَّار) هه ستاوه به گێرانه‌وه‌ی ، له (عبدالملك) ی کوپی (عبدالعزیز) ی کوپی (الماجشون) هوه ، له (عبدالعزیز) ی کوپی (أبي حازم) هوه ، له (ابن أبي نجیح) هوه ، له (مجاهد) هوه ، له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیت _ که وا پیغمبه‌ری خوا ﷺ فرمویه‌تی : ((مَنْ عَشِقَ ، فَعَفَّ ، فَمَاتَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَفِي رِوَايَةٍ : مَنْ عَشِقَ وَكُتِمَ وَعَفَّ وَصَبَرَ ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ، وَادْخَلَهُ الْجَنَّةَ)) واته : ((هه‌رکس خۆشه‌ویستی بکات و ، له کردارو گوشتاری نه‌شیاو خۆی گرته‌وه ، نه‌گه‌ر بمریت به‌شه‌هید له‌قه‌له‌م ده‌بریت ، له (ریوایه) تێکی تریشدا : هه‌رکس خۆشه‌ویستی کردو نه‌یتنی پاراست و له کرداری نه‌شیاو خۆی پاراست و ئارامی گرت ، خوا ی تعالی لێ ده‌بریت و ، ده‌یخاته به‌هه‌شته‌وه)) . ئهم فرموده‌یه به (صحیح) ی له پیغمبه‌ری خولوه ﷺ (ریوایه) ت نه‌کراره‌و ، ناگوڤیت له فرمایشه‌کانی ئه‌و بیت ، چونکه شه‌هیدبون پله‌یه‌کی به‌رزه لای خوا ی په‌روه‌رنگار ، جووتکراره له گه‌ل پله‌ی (الصدیقیه) دا^(٢٠) ، کرده‌وه‌و باروحالی هه‌یه ، که مه‌رجن بۆ ده‌ستکه‌وتنی ، دوو جووره : گشتی و تاییهت .

تاییهت : شه‌هیدبوونه له پێناوی خوادا .

^{٢٠} _ الصدیقیه : به‌رزترین پله‌کانی پاسگزیه و بریتییه له شێوه‌ی ته‌واوی بێکه‌موکوپێ گوێدێری و ملکه‌چی بۆ پیغمبه‌ر له گه‌ل شێوه‌ی ته‌واوی بێکه‌موکوپێ دلسۆزی بۆ په‌یامنێر ، به‌وانه : التفسیر القيم لأبن القيم ، وه‌رگیز

گشتی : پینجن و له فرموده ده کی (صحیح) دا باسکراون و عیشق یه کیکیان نی یه .
عیشق هاویهش په یداکردنه له خۆشه ویستیدا (شرك المحبة)^(۴۲) ، دل خالی ده بی له خوای
تعالی ، دهیکا به هی یه کیککی دیکه ، بۆیه خۆشو ویستنی یه کیککی دیکه ی جگه له خوای تعالی
پله ی شه هاده تی پی به ده ست به ینریت ، نه مه شتیکی مه حاله ، چونکه عیشق به جوریک دل
تیک ده دات که له هه موو تیکداننیک تر خراپتره ، به لکومهی و شرابی پوحو و سرخو شی
ده کات ، له یادکردنه وه و خۆشو ویستنی خوای تعالی و ، چیت و هرگرتن له پازونیازی و (المناجاة
(، پی شادومان بوونی دوری ده خاتمه وه ، واده کات دل به ندایه تی یه کیککی دیکه ی جگه له
خوای تعالی بکات ، چونکه دلی عاشق به ندایه تی خۆشه ویسته کی ده کات ، به لکوم عیشق
ناوکرۆکی به ندایه تی ، شیوه ی ته راوی بیکه موکوپی سرشوپی و ، خۆشو یستن و ، ملکه چی
و به گوره دانانه ، باشه نه و دلی به ندایه تی بۆ یه کیککی دیکه ی جگه له په روه ردگار ده کات ،
چون پله ی به یرزانی یه کتاپه رستان و داناو زاناو ، وه لی یه تایبه تیبه کانی خوای پی به ده ست
به ینریت ، بۆیه نه گهر (اسناد) ی نه م فرموده وه کو پۆژ بوایه ، ته نها هه له و خه یال و
نه ندیشه ده بوو ، هرگیز له هیچ فرموده ده کی (صحیح) دا ووشه ی عیشق له پیغه مبه ری
خواوه ﷺ جیگیر نه بووه .

پاشان عیشق حه رام و ، حه لالی هه یه ، که وایوو مرۆف نابی گومانی وابهریت که
پیغه مبه ری خوا ﷺ حوکم به سه ر هه موو عاشقیکا ددها به شه هیدبوون نه گهر نه ینتی پاراست

^{۴۲} _ هاوه له په یداکردنی خۆشه ویستی (شرك المحبة) : واته له گه ل خوای په روه ردگاردا یه کیککی تری
خۆشبویت وه کو خۆشو ویستنی بۆ خوای تعالی یا له و توندترو زیاتر ، نه مه هه ول په یداکردنی گه رده یه ، خوای
تعالی له م باره وه ده فرمیت : [وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ
(البقرة : ۱۶۵)] واته : ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ ﴾ وه کهسانی واهه یه له خه لکی ﴿ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا ﴾ که
هاویه شی نۆر بۆ خوا په یدا ده که ن ﴿ يُحِبُّونَهُمْ ﴾ خۆشیان ده وین ﴿ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ وه کو خۆشه ویستی
نیمانداران بۆ (خوا ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ﴾ به لام نه وانه ی به وایان هیتاوه نۆر زیاتر خوایان خۆش ده ویت
_ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورتان ، به وانه : الإعلام بتوضیح نوقض الإسلام ، وه رگیز .

و له کرداری نه شیاو خوی پاراست و نارامی گرت ، بۆیه نابیی بیرویاوه پت وایی که هرکس ژنیکێ خوشویست ، یاخود عیشقی لاه موو دهرنه هاتوو هکان بوو ، یاخود عاشقی ژنانی داوین پیس بوو ، بهو عیشقه پلهی شه هادهتی دهستگیر دهبی ، چونکه پیچه وانهی زانراوه به لگه نه ویسته کانی ئاینه .

له بهر نه وهی عیشق نه خۆشیه که له نه خۆشیه کانی و خوای تعالی دهرمانی بۆ داناوه له ههردوو لایهنی شهرعی و چاره نوسیشه وه ، بۆیه خۆچاره سه رکردن له نه خۆشی عیشق یا واجب) ه ئه گه عیشقه که حه رام بیته ، وه یاخود (مُسْتَحَب) ه واته سوونه ته .

ئه گه ته ماشایه کی نه و نه خۆشی و به لایانه بکهیت که وا پیقه مبه ری خوا ﷺ حوکی به سه ر تووشبوانیدا داوه به شه هیدی ، ده بینیت له و نه خۆشیانه یه که چاره سه ری نی یه وه کو تووشبوانی چاره و ته و ، نه خۆشیه کانی سک و ، شیتی و ، سووتاوی ، خنکاوی و ، مردنی ژن به سه ر مندا له وه ، چونکه به لگه لیکه له لایه ن خوای په روهر دنگاره وه و به نده هیچ دهستیکی له بونیدا نی یه ، چاره سه ری نی یه ، هۆکاره کانی دروستبو نیشی حه رام نی یه ، وه ناشبیته به هۆی تیکدانی دل و ، په رستنی شتی دیکه ی جگه له خوای تعالی ، وه کو نه وهی عیشق دروستی ده کات . ئه گه ره موو نه مانه ی سه ره وهی به لاه به س نه بوو بۆ پۆچ کردنه وهی نه م فه رموده و گه پانه وهی بۆ پیقه مبه ری خوا ﷺ با چا ولیکه ری زانایانی فه رموده ناس بکات ، نه وانه ی شاره زان به فه رموده و زده کانی (علله) ، نه و جا بۆی ئاشکه را ده بی که هه رگیز پیشه وایه ک نه بووه شایه تی بۆ (صحیح) بوون ، یاخود (حسن) بوونی نه م فه رموده یه بدات ، چونکه زانایان سه رزه نشت و نکۆلیان له (سؤید) کردوه سه باره ت به گێرانه وهی نه م فه رموده یه و ، له بهر نه مهش به دروستکردنی به لای گه و ره و مه زن تا ونباریان کردوه ، تا نه و ئاسته ی هه ندیکیان غزا کردنی نه م پیاوه یان به حه لال داناوه “ له بهر نه م فه رموده یه . پیشه را (ابو احمد) ی کوپی (عَدِي) له (الکامل) دا فه رموویه تی : نه م فه رموده یه یه کیکه له وانه ی سه رزه نشت و نکۆلی له (سؤید) کراوه به گێرانه وهی ،

هروهه پێشهوا (البیهقی) ییش فهرموویه تی : ئەم فهرمووده له وانهیه که سه رزه نشت و نکۆلی له (سوید) ده کریت به گێرانه وهی ، هروهه (أبوطاهر) له (الذخیره) دا هه مان شتی باسکردوه ، پێشهوا (الحاکم) ییش له (تاریخ نیسابور) دا ئەم فهرمووده باس ده کات و ده فرمیت : من له م فهرمووده یه سه رم سو پرده میتی ، چونکه له که سیکی تروه وه باس نه کراوه جگه له (سوید) ، که که سیکی باوه پێکراوه ، پێشهوا (أبو الفرج) ی کوپی (الجوزی) له کتیی (الموضوعات) دا باسی کردوه ، (أبو الأرق) یه که م جار له (سوید) وه به رزی ده کردوه بۆ پێغه مبه ری خوا ﷺ ، به لām له و باره وه سه رزه نشت کرا ، بۆیه ناوی پێغه مبه ری خوا ﷺ لابرده و چیت له (ابن عباس) _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیت _ تی به ر نه ده بوو .

له و کاره ساتانه ی ته حه موول نا کریت نه وه یه که ئەم فهرمووده یه بکریت به فهرمووده ی (هشام) ی کوپی (عروه) ، له بابیه وه ، له (عائشه) وه _ خوا ی لی پازی بیت _ له پێغه مبه ری خواوه ﷺ . نه وه ی که مترین شاره زای له فهرمووده و زه ده کانیدا هه بی ، هه رکی ز نه مه ته حه موول نا کات ، هه روه ها نا گونجیت له فهرمووده کانی (الماجشون) بیت ، له (ابن أبي حازم) وه ، له (أبي نجیح) وه ، له (مجاهد) وه ، له (ابن عباس) وه _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیت _ له پێغه مبه ری خواوه ﷺ ، هه روه ها (موقوف) یشی له سه ر (ابن عباس) _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیت _ پێویستی به تێوانینه ، خه لکی (سوید) ی کوپی (سعید) یان به به لآو کاره ساتی گه وره تاوانبار کردوه ، هه روه ها (یحیی) ی کوپی (معین) سه رزه نشتی (سوید) ده کات و ده فرمیت : که سیکی نامه ردی برۆژه نه ، نه که ر نه سپێک و پمیکم بوایه غه زام ده کرد ، پێشهوا (أحمد) ی کوپی (حنبل) ده فرمیت : (متروک الحدیث) ، پێشهوا (النسائی) ده فرمیت : (لیس بثقة) ، پێشهوا (البخاری) فهرموویه تی : کوژی به و که سانی تر فهرمووده ی تریان پی ده گوتوه می خۆی نه بوو ، پێشهوا (ابن حبان) فهرموویه تی : فهرمووده ی (المعضل) ی له که سانی باوه پێکراوه وه باس ده کرد ، بۆیه پێویسته فهرمووده کانی پشت گوێ بخریت .

چاکترین نه و گرفتارانەش که دەرپارە (سُوید) گوتراوه گرفتاری (أبو حاتم الرازي) ه
 ه فرموویەتی : (إنه صدوق كثير التدليس) ، هروه ها گرفتارە که ی پیشەوا (الدَّارْقُطَنِيُّ)
 ه که فرموویەتی : که سێکی باوه پێتکراوه بەلام که بەتەمەن بوو پێدەچی فرموودە ی
 یان بۆ باسکردایە هەندی (النکارة) ی تێدا بولیە ، که چی پێی پێ دەدا . تهواویوو .

وه پیشەوا (مسلم) یان عەبیدار دەکرد که هەلەستا به (تخریج) کردنی فرموودەکانی
 سُوید کو ، ئەوەش حال وباری بوو ، بەلام ئیمامی (مسلم) ئەو فرموودانە ی لێوه
 هگیراپیوه که کەسانی تر (متابعة) یان کردیی و ، تەنهاش نەبویتەوه له گیرانەوه یداو ، وه
 فرموودە ی کی (منکر) کو (شاذ) یش نەبیت به پێچەوانە ی ئەم فرموودە یه . والله أعلم .

بەشیك : سەبارەت بە پێیاری پێغەمبەری خوا ﷺ له پاراستنی تەندروستییدا به خۆبۆنخۆشکردن :

بۆنی خۆش خۆراکی پوحو ، پوچیش ئەو یه که هەموو هیزەکانی له سەر سوار دەکریت ،
 یزەکانیش به بۆنی خۆش زیاد دەکەن ، زۆریش به سوودە بۆ مێشك و دل و ، هەموو ئەندامە
 وهکیەکانی تر ، دل شادومان دەکات ، خۆشی به نەفس دەدات و ، پوچ فراوان دەکات و ،
 سترین شتە بۆ پوچ و ، له هەموو شتێکی ش بۆی له بارترەو ، له نێوان ئەو و پوچدا
 یوهندیەکی نزیک هەیه ، له بەر هەموو ئەو هێزانە ی سەر وه بۆنی خۆش یه کێک بوو له دوو
 وشە ویستە که ی دونهیا به لای پێغەمبەری خواوه ﷺ

وفي صحيح البخاري : أنه ﷺ كان لا يَرُدُّ الطَّيِّبَ^(١) .

واته : به پاراستی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆنی خۆشی نەدەگەراندەوه .

^١ - صحيح : أخرجه البخاري (٢٠٥ / ٣) ، (٢١١ / ٧) عن عروة بن ثابت عن ثمامة عن أنس فذكره

وفي صحيح مسلم عنه ﷺ : ((مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ ، فَلَا يَرُدُّهُ فَإِنَّهُ طَيِّبُ الرِّيحِ ، خَفِيفُ الْمَحْمَلِ))^(٤٠٠).

واته : پیغممبهری خوا ﷺ فرمویه تی : ((هه رکس ره یحانه ی درایه ، با نه یگه پرنیتته وه چونکه بۆنی خۆشه و ، هه لگرتنیشی سووکه)) .

وفي سنن أبي داود والنسائي ، عن أبي هريرة _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ : ((مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ طَيِّبٌ ، فَلَا يَرُدُّهُ ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ))^(٤٠١) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوا ی لى پرنی بیت _ ، له پیغممبهری خوا وه ﷺ فرمویه تی : ((هه رکس بۆنی خۆش درایه ، با نه یگه پرنیتته وه ، چونکه هه لگرتنی سووکه و بۆنیشی خۆشه)) .

وفي مسند البزار : عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ ، فَتَنَفَّقُوا أَقْنَاءَكُمْ وَ سَاحَاتَكُمْ ، وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ يَجْمَعُونَ الْأَكْبَابَ فِي دُورِهِمْ))^(٤٠٢) .

واته له (مسند ی) (البزار) ها هاتوه : پیغممبهری خوا ﷺ فرمویه تی : خوا ی تعالی چاکه و حهزی به بۆنی خۆشه ، پاکه و پاکی خۆش دهوئ ، میهره بانه و میهره بانی خۆش دهوئ ، به خشندهیه و به خشندهی خۆش دهوئ ، حه وشه و گۆره پانه کانتان پاک بکه نه وه ، خۆتان به جوله که کان مه چوینن که خۆل و خاشاکه که یان له رێگه کانیاندا کۆده که نه وه .

^{٤٠٠} _ صحيح : أخرجه مسلم (٧ / ٤٨) عن الأخرج عن أبي هريرة فذكره .

^{٤٠١} _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٤١٧٢) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٣٩٣) .

^{٤٠٢} _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٢٨٠٠) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (١٦١٦) .

(ابن أبي شيبه) دهگيرتته وه : كهوا پيغه مبرى خوا ﷺ جۆريك له بۆنى خۆشى هه بوو
خۆى پى بۆنخۆش ده كرد .

وَصَحَّ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ : ((إِنْ لِلَّهِ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَقْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ ، وَإِنْ كَانَ
لَهُ طَيْبٌ أَنْ يَمَسَّ مِنْهُ)) (٤٨).

واته : پيغه مبرى خوا ﷺ فرموويته : ((خواى تعالى مافى به سهر هه موو موسلمانتيكه وه
هه به كهوا له ههر حهوت پۆژدا خۆى بشوات و ، تهگهر بۆنى خۆشيشى هه بوو خۆى پى
بۆنخۆش بكات)) .

بۆنى خۆش چه ندين خاسيه تى تىدايه ، له وانه په ريه كان خۆشيان دهوئ ، شه يتانه كان
لئى دورد ده كه ونه وه ، چونكه خۆشترين شت به لايانه وه بۆنى ناخۆشى به درنه ، پوه
چاكه كان بۆنى خۆشيان خۆش دهوئ و ، پوهه پيسه كانيش بۆنه ناخۆشه كانيان به لاوه
خۆشه ، بۆيه هه موو پوحيك هه وادارى گونجاوى خۆيه تى ، ئافره تانى ئاپاك بۆ پياوانى ئاپاك
، پياوه پيسه كان بۆ ئافره ته پيسه كان ، ئافره ته پاكه كان بۆ پياوه پاكه كان ، وه پياوه
پاكه كان بۆ ئافره ته پاكه كان ، هه رچه ند ته گوفتاره بۆ پياوان و ئافره تانه ، به ئام كرد ده وه
گوفتاره كان و ، خواردن و خواردنه وه كان و ، پۆشاك و بۆنه كانيش ده گيرتته وه ، يا به
گشتيتى گوفتار (عموم لفظه) ، يا به گشتيتى ماناكه ي .

٤٨ - صحيح : أخرجه البخاري (٢ / ٣) ، ومسلم (٣ / ٣) كلاهما عن عمرو بن سليم عن أبي سعيد الخدري .

به شېك : سه بارهت به رښاري پيغه مبهري خوا ﷺ له پاراستني ته ندروستي چاودا :

روى أبوداود في سننه : عن عبدالرحمن بن النعمان بن معبد بن هُوَذَة الأنصاري ، عن أبيه ، عن جده _ رضي الله عنه _ ، أن رسول الله ﷺ أمرَ بالإِثْمِدِ المُرْوَجِ عِنْدَ النَّوْمِ وقال : ((لِيُتَقَهِ الصَّائِمُ))^(٩٩).

واته : له (عبدالرحمن) ی کړی (النعمان) ی کړی (معبد) ی کړی (هُوَذَة الأنصاري) وه ، له بابيه وه _ له باپريه وه _ خوی لی پازی بیت _ ده گڼپته وه ده فهرمیت : پيغه مبهري خوا ﷺ فهرمانی دا به به کارهینانی کلی بونځ شکراو به میسک له کاتی نووستنداو فهرمووی : ((با پښووان خوی لی پپاریزیت)) .

هروه ها پيشه وا (ابن ماجه) له (سنن) هکيدلو کسانى تريش له (ابن عباس) وه _ خوا له خوی وبابيشی پازی بیت _ ده گڼپته وه فهرموويه تی : پيغه مبهري خوا ﷺ کلدانيکی هه بوو چاوی پي ده پشست ، سى جار بى هه چاويک .

وفي الترمذي : عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، قال : كان رسول الله ﷺ إذا اكتحل يجعلُ في اليمنى ثلاثاً ، يبتدئ بها ، ويختم بها ، وفي اليسرى ثنتين^(١٠٠) .

^{٩٩} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٢٣٧٧) ، وضعفه الألباني في الإرواء (٩٣٦) .

^{١٠٠} _ صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٣٥٤) ، وعبد بن حيد (٥٧٣) ، وابن ماجه (٣٤٩٩) ، والترمذي (١٧٥٧) ،

(٢٠٤٨) ، وفي الشماثل (٤٩) ، (٥٠) كلهم عن طريق عباد بن منصور عن عكرمة عن ابن عباس .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی ویاییشی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغمبهری خوا ﷺ نه گهر چاوی پرهشتایه سی جار کلی ده کرده چاوی راستی ، له وه وه دهستی پی ده کردو ، له ویشه وه کزتایی پی دههینا ، دوو جاریش بۆ چاوی چه پی .

وقد روی أبو داود عنه ﷺ : ((مَنْ اَكْتَحَلَ فَلْيُوتِرْ))^(٤١١).

واته : پیغمبهری خوا ﷺ فرمووی : ((ههركهس چاوی پهشت با تاك بیریزیت)) .

باشه نایا به تاك پهشتن بۆ ههردوو چاوه ، سی جار بۆ چاوی راست و ، دوو جار بۆ چاوی چهپ ، وه چاوی راست شایسته تر بی به دهست پیکردن و پیشخستن ، یاخود به تاك پهشتنه که بۆ هه چاویکه ، سی جار بۆ چاوی راست و ، سی جاریش بۆ چاوی چهپ ، نه مه دوو گرفتاری نیمای (أحمد) و کهسانی دیکهیه .

کل ته ندروستی چاو ده پاریزیت ، نه و نورو پوناکیه که هۆکاری بینینه به هیزی دهکات ، پاکیان دهکاته وه ، ماده خراپه کان نه رم و نیان دهکاته وه دهیانکاته دهره وه ، هه ندی جۆری کل جوانیه که ده به خشیته چاو ، کاتی نووستن سوو دوو چاکه کانی زیاتر ده بن ، چونکه نه گهر کل به کارهینراو ، پاشان سرهوتن و له جوله که وتنی زیانبه خشی به دواوه بوو ، سروشتیش کاری خۆی کرد ، نه و سوو دیکه زیاتر به چاو ده به خشیت ، کلی (الإثم) یش له و باره وه خاسیه تیکی تاییه تی تیدایه .

وفي سنن ابن ماجه عن سالم ، عن أبيه يرفعه : ((عليكم بالإثم ، فإنه يَجْلُو البَصَرَ ، وَيُنْبِتُ الشعر))^(٤١٢).

واته : له (سالم) هوه ، له بابیه وه له پیغمبهری خواوه ﷺ فرموویه تی : ((کلی) بالإثم) به کاربینن ، چونکه بینین به هیزو چاک دهکات و ، مووی برژانگ ده ده چینیّت)) .

^{٤١١} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (٣٥) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (١٠٢٨) .

^{٤١٢} _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (٣٤٩٥) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٠٥٦) .

وفي ((كتاب أبي نعيم)) : ((فَإِنَّهُ مَنْبَغَةٌ لِلشَّعْرِ مَذْهَبَةٌ لِلْقَدَى مَصْفَاةٌ لِلْبَصَرِ))^(٤١٣).

واته له كَتَبَهُ كَلَى (أبي نعيم) يَشْدَا بِهِمْ شَيْوَهُ هَاتُووه : ((دهرمینهری مووه ، لابهری رپیۆقه ، پاكرهوهی چاوه)).

وفي سنن ابن ماجه أيضاً : عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ يرفعه : ((خَيْرُ أَكْحَالِكُمُ الْإِئْمَدُ ، يَجْلُو الْبَصَرَ ، وَيُنْبِتُ الشَّعْرَ))^(٤١٤) واته : (ابن عباس) _ خواله خۆی وبابیشی پازنی بیّت _ له فهرمووده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیّقه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((خیرترین چاوپشتنانان به کلی (الإئمد) ه ، چونکه چاو به هیز ده کات و ، مووی برزاتگ ده ده چیّنی)) .

^{٤١٣} _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الترغيب و الترهيب (٢١٠٦) .

^{٤١٤} _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (٣٤٩٧) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٣٠٥) .

بهشی سی یهه

بهشیك : له باسكردنی نه و دهرمان و خوراكه تاكانه دا كه له زاری پیغه مبهري
خواوه ﷺ پیمان گه شتووو پرزگراوه به پینی پیتته هیجانیه كان :

پیتی هه مزه (ا) :

ئهمد : به ریدیكى كلى ره شه ، له (اصبهان) هوه دههینریت و ، له هه موو جوړه كانی
دیكه ی چاكتره ، هه روه ها له رۆژتاوا شه وه دههینریت ، چاكترینیشی نه وه یه كه زوو وورد
دهبی و ، وورده كه شی تروسكه داره ، ناوه كه شی نه رمولوسه و هیچ پیسیه كی تیدا نی یه .

میزاجی ساردی ووشكه و بۆ چاو به سووده و به هیزی دهكات ، دهماره كانی به هیزو پته و
دهكات ، ته ندروستی ده پاریزیت ، گوشتی زیادى نیتو برینه كان ناهیلایت و سارپژی ده كاته وه
، پیسیه كانی پاك ده كاته وه ، به هیزی دهكات ، نه گهر له گهل هه تگوتینی ئاویی پووندا (
العسل المائي الرقيق) بكریتته چاو سه رنیشه ناهیلایت ، نه گهر كو تراو تیکه ل به هه ندی به زى
نه رم و تازه (الشحوم الطرية) كراو ، شوینی سووتاوی تیهه ئسوینریت ، چینه ووشكه كه ی
به سه روه دروست نابیت پاش سارپژی و نه وه ی برینه كه ، هه روه ها به سووده بۆ نه و بلى و
تلۆقانه ی به هیه وه دروست ده بیته ، باشتیرین كله كانی چاو به تاییهت بۆ مرقه به ته مه نه كان
و ، نه وانه ی چاویان لاواز بووه نه گهر كه میك (المسك) تیکه ل بكریت .

أُتْرُج^(١٥): ثَبِتَ فِي الصَّحِيحِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْأُتْرُجَةِ، طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَرِيحُهَا طَيِّبٌ))^(١٦).

واته له فهرموده یه کی (صحیح) دا پیغمبره ی خوا ﷺ فهرموده تی: ((نموونه ی نهو بپواداره ی قورئان ده خوینیت ، وهکو نموونه ی (أُتْرُج) ه، تامی خوشه و ، بۆنیشی خوشه)) .

(أُتْرُج) سوودیکی زۆری تیدایه ، له چوارشت پیکهاتوو ، توئیکل ، ناوگه ره ، ترشی ، تقو ، هه ر دانه کیان میزاجیکی تاییه تی هه یه ، بۆیه توئیکله کی گهرمی ووشکه ، ناوگه ره ی گهرمی ته ره ، ترشیه کی ساردی ووشکه ، تزوه کی گهرمی ووشکه .

له سووده کانی توئیکله کی : نه گه ره له نیو پۆشاکدا دابنریت نه واه ده ده غه ی مۆرانه ی لی ده کات ، بۆنه کی خرابی هه واهه روه ها درم چاک ده کات ، نه گه ره له ده مدا راگیریت بۆنی خوش ده کات ، بای نیو سک شی ده کاته وه ، نه گه ره بکریته نیو چیشته وه وه کو به هارات ، یارمه تی هه رسکردن ده دات ، دلته ری (القانون) ده لیت :

گوشراوی توئیکله کی نه گه ره بخوریته وه بۆ گه زتنی مار به سووده ، وه توئیکله کی وه کو ده رمانیک ده خریته سه ر برین ، سووتینراوی توئیکله کی تی هه لسه ویه کی باشه بۆ نه خوشی به له کی . گوفتاره کانی ته وایوو .

^{١٥} - أُتْرُج : دره ختیکه له مزه مه نیه کان ، درۆژیکه ی ده گاته پینچ مه تر ، لق و گه لاکانی نه رمن ، گوله کانی سپیه و ، به ره کانی له لیمۆ ده چیت به لام زۆر گه وره تره ، په تگیکی پرته قالی زۆپینی هه یه ، بۆنیشی خوشی

هه یه و ناوه کی ترشه . بپوانه : ar.wikipedia.org/wiki

^{١٦} - متفق علیه : أخرجه البحاري (٨ / ٥٩) ، ومسلم (٧٩٧) .

به لّام ناوگهره ی : گهرمی نئو گه ده سووك دهكاتوه ، بۆ تووشبوان به (المرّة الصفراء) به سووده ، دامركینه ری هه لّمه گهرمه كانه . (الغافقي) ده لّیت : خوارینی ناوگهره ی بۆ تووشبوان به نه خۆشی مایه سیری به سووده .

به لّام ترشیه که ی : قه بزکاره و شکینه ری (الصفراء) ه ، هیمنکه ره وه ی دل لیدانی خیرایه ، به سووده بۆ زهر دوی وه کو خوارینه وه و وه کو چا و پی پشته نشی ، پشانه وه ی زهر دوی ده وه ستینیت ، دلکه ره وه یه بۆ خوارینی زیاتر ، هیمنکه ره وه یه بۆ سروشت ، بۆ تووشبوان به نه خۆشی په وانی زهر دوی به سووده ، گوشراوه ترشه که ی شه هوه و و ناره زووکردنی کوئرتول نه کراو به رامبه ر به ژنان (غلّة النساء) هیمن دهكاتوه ، نه گهر ده م و چاوی تی هه لّسوی په له کانی ناهیلّیت ، نه خۆشی ووشك هه لّاتو و قلیشانی پیست و نه مانی تووك و موو به سه ری وه ناهیلّیت ، به به لگه ی لابرینی نه مه ره که به ی ده که ویته سه ر پۆشاك ، هه ره ها هیزکی نه رم و نیان که ره وه ، لابرین و نه هیلّان و ، ساریکه ره وه ی تیدایه ، گهرمی جگهر دوکوژینیته وه ، گه ده به هیز ده کات ، تیزی (المرّة الصفراء) و ، نه و خه مه ی به هویه تووشی مرؤفه ده بیت ناهیلّیت ، تینویه تی هیمن دهكاتوه .

به لّام تۆوه که ی : هیزکی شی که ره وه ی ووشکه ره وه ی هیه . (ابن ماسویه) ده لّیت : خاسیه تی تۆوه که ی به سووده بۆ ژه ره کوشنده کان نه گهر به گیشی مسقالیک بخوریته وه تویکله که ی لابراییت به ئاوکی شله تین ، به کولاندن پوویکی به سوودی هیه نه گهر بکوئیت و بخریته شوینی گه زتنه وه ، بۆ به سوود ده بی ، بۆن و به رام خۆش ده کات و ، زۆریه ی نه م کارنه ش له تویکله که یدایه .

که سانی دیکه ش گوتویانه : خاسیه تی تۆوه که ی بۆ پیوه دانی دوو پشك به سووده ، نه گهر به گیشی دوو مسقال بخوریته وه تویکله که ی لابراییت له ئاوکی شله تیندا ، هه ره ها نه گهر کوئراو خرایه سه ر جیگه ی گه زتن به سوود ده بی .

که سانی تریش گوتویانه : تۆوه که ی به سووده بۆ تیکرای ژه هه ره کان ، هه روه ها به سووده بۆ که تنی تیکرای جانه وهران .

باسکراوه که وا یه کیک له کیسراکان توو په بوو به رامبه ر به کۆمه لیک له پزیشکان و ، فرمانیدا بخوینه به ندیفانه وهو ، سه رپشکی کردن پیخۆرێک هه لێژێرن و له وه زیاتریان نادریتی ، نه وانیش (أُتْرَج) یان هه لێژارد ، پێیان گوترا : بۆ نه مه تان له جیگه ی هه موو خواردنه کانی تر هه لێژارد ؟ نه وانیش گوتیان : چونکه له باری ئیستادا په یحانه ، دیمه نی دلخۆشکاره ، تویکله که ی بۆنی خۆشه ، ناوگه ری میوه یه ، ترشه که ی پیخۆره ، تۆوه که ی دژه ژه هره ، چه وریشی تێدایه .

بۆیه شتیک نه مه سووده کانی بیته به راستی شایسته یه که وا پالآوته و پوختی بونه وهرانی پی بچوینریت ، نه ویش نه و برواداره یه که قورئان ده خوینیت ، که سانیکی پیشینی چاک هه زیان ده کرد ته ماشای بکه ن چونکه ته ماشاکرینی دیمه نه که ی دل خۆشی ده کردن .

أُرِز : واته : برنج ، دوو فهرمووده ی پۆچی (موضوع) ی له باره وه هاتووه :

یه که میان : به راستی نه گه ر پیاو بوایه ، میهره بان ده بوو .

دووه م : هه موو شتیک له زهوی دهرهاتبی نه خۆشی و دهرمانیکی تێدایه جگه له برنج : به راستی شیفایه و نه خۆشی تیدا نیه . لێره دا ئه م دوو فهرمووده یه مان باس کردوه بۆ ناگاردار کرنه وه نه وه کو بدریته پال پیغه مبه ری خوا ﷺ .

دوای نه وه ش برنج که رمی ووشکه ، له دوای گه نم چاکترین خۆراکه ، خه لته یه کی چاک دروست ده کات ، سک توند ده کات به توندکرینیکی که م ، گه ده به هیز ده کات ، خۆشه ی ده کات و ، تیایدا ده مینیتته وه ، پزیشکه هندیه کان و لپاده گه یه ن که چاکترین و به سوودترین

خۆراکه نه‌گه‌ر به شیرى مانگاوه لیترا ، جهسته به‌فرو چاك ده‌كات ، تۆماوى نیرینه زۆر ده‌كات ، خۆراکیكى چاك به جهسته ده‌به‌خشیت ، په‌نگ پوون ده‌كاتوه .

أُرِزُّ ، بفتح الهمزة وسكون الراء ، واته : درمختى كاژ : پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌م فهرموده‌یه‌دا باسى كردوه : ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ ، تُفْقِيئُهَا الرِّيحُ ، تُقِيمُهَا مَرَّةً ، وَتُعْمِلُهَا أُخْرَى ، وَمَثَلُ الْكَافِرِ مَثَلُ الْأَرْزَةِ الَّتِي لَا تَزَالُ قَائِمَةً عَلَى أَصْلِهَا حَتَّى يَكُونَ انْجِعَافُهَا مَرَّةً وَاحِدَةً)) (٤١٧).

واته : ((نمونه‌ی بې‌وادار نمونه‌ی پوه‌کیكى ته‌پو پارلوه ، با ده‌یجولیتیت ، جارى پاستی ده‌كاتوه ، جاریکیش لاری ده‌كاتوه ، نمونه‌ی كه‌سى دووپووش نمونه‌ی درختیكى كاژه كه به‌رده‌وام له سه‌ر بنه‌په‌ته‌كه‌ی سه‌قامگیره تا به‌یه‌ك جار له پیشه هه‌لده‌كه‌نریت)) .

تۆوى كاژ گه‌رمى شیداره ، خاسیه‌ته‌كانی پیگه‌یانندن و نه‌رم كردنه‌وه ، شیى كردنه‌وه‌ی تیدایه ، هه‌روه‌ها سیفته‌ی چۆزانه‌وه‌ی تیدایه به‌لام به‌خوساندنی له ئاودا لاده‌چیت ، ده‌پنگ هه‌رسه ، خۆراکیكى زۆر ده‌به‌خشیت ، بۆ كۆكه باشه ، شی و ته‌پیه‌كانی كۆنه‌ندامی هه‌ناسه پاك ده‌كاتوه ، تۆماوى نیرینه زۆر ده‌كات ، ژانه سك نروست ده‌كات و ، ده‌رمانه‌كه‌شى هه‌ناری مزه كه چاكی ده‌كات .

إِنْخِرْ : ثبت في الصحيح ، عنه ﷺ أنه قال في مكة : لَا يُخْتَلَى خَلَاءًا ، فقال له العباس _ رضي الله عنه : إِلَّا الْإِنْخِرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّهُ لِقَيْنُهُمْ وَلِيبُوتِهِمْ ، فقال : إِلَّا الْإِنْخِرَ (٤١٨).

واته : پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ سه‌باره‌ت به مه‌كه فهرمووی : پوه‌كى ته‌پى نابېریت ، عباس) _ خوا له خۆی ویا‌بیشی پازى بیټ _ پێى فهرموو : جگه له (الْإِنْخِر) نه‌ی

^{٤١٧} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٩٢) ، ومسلم (٢٨١٠) .

^{٤١٨} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٤ / ٤٠) ، ومسلم (١٣٥٣) .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ چونکە بۆ ماڵ و بۆ پیشە‌سازیەکانیانە ، ئەویش فەرمووی : جگە لە (الإِنْخِرُ)^{*}

(الإِنْخِرُ) گەرە لە دووهدا ، ووشکە لە یەكەدا ، نەرم و نیاوە و کونیلە داخراوە‌کان و ، دەمی پەگە‌کان دەکاتە‌وه ، مێژو خۆی ئی بینووی ژۆر دەکات ، بەرد وەرد دەکات ، ئاوسانی پەقی نێو گە‌ده و جگەر گورچیلە شیی دەکاتە‌وه بە‌خواردنە‌وه و بە‌خستە‌سەر و بە‌پێچانیش ، پێشە‌کانیشی کۆلە‌کی ددان و گە‌ده بە‌هێز دەکات ، دَلَّ تَيْكَلْ هاتن هێمن دەکاتە‌وه ، سەک دە‌گرتە‌وه .

پیتی باء (ب) :

بطیخ ، واتە : كَالَهْك : روى أبوداود والترمذي ، عن النبي ﷺ ، أَنَّهُ كَانَ يَأْكُلُ الْبَطِيخَ بِالرُّطْبِ ، يَقُولُ : نَكْسِرُ حَرًّا هَذَا بِيَرْدِ هَذَا ، وَيَرْدُ هَذَا بِحَرِّ هَذَا^(١٩).

واتە : پێغه‌مبەری خوا ﷺ كَالَهْك و خورمای پوتایی تازە‌پێگە‌یوی بە‌یە‌کە‌وه دە‌خوارد ، دە‌یفەرموو : گە‌رمی ئە‌مه بە‌سە‌ردی ئە‌مه دە‌شکێنن و ، سە‌ردی ئە‌مه‌ش بە‌گە‌رمی ئە‌مه .

سە‌بارەت بە‌ كَالَهْك چە‌ند فەرموودە‌یە‌ك هاتووە جگە لە‌م فەرموودە‌یە ئە‌وانی تر (صحیح) نین ، مە‌بە‌ستیش بە‌ كَالَهْك جۆرە سە‌وزە‌کە‌یە‌تی ، سە‌ردی تە‌پوشێ‌دارە ، پاك کەرە‌وه‌یە ، بە‌هەروردی کالبارو خە‌یار ژۆر بە‌خێرای لە‌ گە‌ده‌وه لێ‌ژ دە‌بی‌تە‌وه ، ژۆر بە‌خێرای دە‌گۆرێ‌ت بۆ هەر تێ‌کە‌لاوی‌ك پێ‌کە‌وتی بی‌ت لە‌ گە‌ده‌دا ، ئە‌گەر کە‌سی‌ك تایی هە‌بی و بی‌خوات سو‌دی‌کی ژۆری لێ‌ دە‌بینێ‌ت ، بۆ ئە‌و کە‌سە‌ش پلە‌ی گە‌رمی جە‌ستە‌ی دابە‌زیووە و سە‌رمای بوووە ئە‌گەر کە‌مێ‌ك زە‌نجە‌فیل و بە‌و هاوشی‌وانە‌ی تێ‌کە‌ل بکات زیانی نابێ‌ت ، پێ‌ویستە‌ پێ‌ش خۆراک بخورێ‌ت و ، پاشان خۆراکە‌که بخورێ‌ت ، ئە‌گینا تووشی دَلَّ تَيْكَلْ هاتن و پشانە‌وه دە‌بی‌ت.

^{١٩} - إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٣٨٣٦) ، والترمذي (١٨٤٤) ، وصححه الألباني في الصحيحة (٥٧) .

کەسانیک لە دانایان دەلێن : ئەگەر پێش خۆراک بخوریت سەبەجانی دەشواتەوه ، لە
بنەڕەتەوه نەخۆشیهکە تاهێلێت .

بَلِّغْ ، واتە : خورمای پێتەگەییو ، روى النسائي وابن ماجة في سنتهما : من حديث هشام بن
عروة ، عن أبيه ، عن عائشة _ رضي الله عنهما _ قالت : قال رسول الله ﷺ : كُلُوا الْبَلِّغَ بِالْتَّمْرِ
، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا نَظَرَ إِلَى ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُ الْبَلِّغَ بِالْتَّمْرِ يَقُولُ : بَقِيَ ابْنُ آدَمَ حَتَّى أَكُلَ الْحَدِيثَ
بِالْعَتِيقِ (٤٢٠).

واتە : لە خاتوو (عائشة)وه _ خوای لی پازنی بیّت _ فەرموویهتی : پێتەمبەری خوا
ﷺ فەرمووی : خورمای پێتەگەییو بە خورماوه بخۆن ، چونکە ئەگەر شەیتان تەماشای
نەوهی ئادەم بکات کە خورمای پێتەگەییو بە خورماوه دەخوات دەلێت : نەوهی ئادەم
مایەوه تا نوێی بە کۆنەوه خوارد .

لە (رِیوایە)تێکی تریشدا : كُلُوا الْبَلِّغَ بِالْتَّمْرِ ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَحْزَنُ إِذَا رَأَى ابْنَ آدَمَ يَأْكُلُهُ
يقول : عاش ابن آدم حتى أكل الجديّد بالخلق . رواه البزار في مسنده ، وهذا لفظه * واتە :
شەیتان دڵگران دەبێ ئەگەر تەماشای نەوهی ئادەم بکات ئەو دوانە بەیەکەوه دەخوات و
دەلێت : نەوهی ئادەم ژیا تاوهکو نوێی بە کۆنەوه خوارد .

دەلێم _ ابن القيم _ (باء)ی ووشەی (بِالْتَّمْرِ) بەمانای : لەگەڵ دێت ، واتە : ئەمە لە
گەڵ ئەمەدا بخۆن . هەندێ لە پزیشکە موسلمانەکان گوتویانە : لە پاستیدا پێتەمبەری خوا
ﷺ فەرمانی داوه بە خواردنی خورمانی پێتەگەییو بە خورماوه ، چونکە خورمای پێتەگەییو
ساردی ووشکەو ، خورماش گەرمی تەپۆشیدارەو ، هەردوکیان یەکتەر چاک دەکەنەوه ، بەلام
فەرمانی نەداوه بە خواردنی ئەو خورمایە تازە شیرینی تێکەوتوو (البُسْر) بە خورماوه ،

٤٢٠ _ موضوع : أخرجه ابن ماجة (٣٣٣٠) ، وضعه الألباني في الضميمة (٢٣١) ، بلفظ : (الجديد بالخلق)

چونکه هه‌ریه‌کیکیان گهرمن ، نه‌گهرچی خورما گهرمی نۆرتیه ، چونکه له‌په‌ری پزیشک‌وه نابیی نیوان دوو گهرم یاخود دوو سارد کۆبکریته‌وه ، وه‌کو پیشتریش ئاماژه‌ی پیدراوه .

نهم فهرمووده‌یه : راستیتی بنچینه‌ی پیشه‌سازی پزیشکیتمان بۆ په‌ری ده‌کاته‌وه ، له‌گه‌ل چاودێریکردنی نه‌و چاره‌سازی‌یه‌ی به‌کاربێت و چاکه‌ بۆ دورخستنه‌وه‌ی چۆنیه‌تی خۆراک و ده‌رمانه‌کان هه‌ندیکیان به‌هه‌ندیکی تر ، له‌گه‌ل چاودێری کردنی نه‌و یاسا پزیشکیته‌یه‌ی که ته‌ندروستی پێ ده‌پاریزێت .

خورمای پینه‌گه‌یوو (البلح) ساردی و وشکیته‌ی تێدایه‌و ، بۆ دهم و په‌وک و گه‌ده به‌سووده ، به‌لام بۆ سنگ و سییه‌کان باش نی‌یه‌ به‌هه‌زی نه‌و زیری و په‌یه‌ی تیا‌دایه ، له‌گه‌ده‌دا خاوه‌و خۆراک به‌خشیینی که‌مه ، خورمای پینه‌گه‌یوی داره‌ خورما (بلح) وه‌کو به‌رسیله‌ی (الحصرم) دره‌ختی تری‌یه ، که‌ هه‌ریکیان باو ، قۆره‌قۆره‌و ، سک ئاوسان دروست ده‌که‌ن ، به‌تاییه‌ت نه‌گه‌ر ئاویان به‌سه‌ردا خورایه‌وه ، بۆ دورخستنه‌وه‌ی نه‌و زیانانه‌ خورما ، یاخود هه‌نگوین یاخود که‌ره‌ی له‌گه‌لدا ده‌خوریته‌ .

بُسْرُ: ثبت في الصحيح : أنَّ أبا هيثم بن التَّيْهَانِ ، لما ضافه النُّبِيَّ وأبو بكر وعمر _ رضي الله عنهما _ ، جاءهم بعدقٍ _ وهو من النخلة كَالْعُنُقُودِ مِنَ الْعَنْبِ _ فقال له : هلا انتقيت لنا من رُطْبِهِ فقال : أحببتُ أَنْ تَنْتَقُوا مِنْ بُسْرِهِ وَرُطْبِهِ (٤١١) .

واته : له‌ فهرمووده‌ی (صحیح) ئا هاتوو : کاتیک که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌هاولێتی (أبو‌بکر) و (عمر) بوون به‌میوانی (أبا الهيثم بن التَّيْهَانِ) کۆری (التَّيْهَانِ) ، هه‌شویه‌کی فه‌ریکه‌ خورمای بۆ مه‌ئنان و داینا ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : بۆ خورمای پێگه‌شتوت بۆ

٤١١ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٣٧٠) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (١٩٣١) .

هه‌لنه‌بژاردوین گوتی : نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ویستم به‌ ئاره‌زووی خۆتان له‌و خورمایه‌ی تازه‌ شیرینی تێکه‌وتوو (بُسِرِه) له‌ خورما پوتابه‌ پێگه‌یووکه‌ی هه‌لبژێرن .

خورمای تازه‌ شیرینی تێکه‌وتوو (البُسِر) گه‌رمی ووشکه‌ ، ووشکیه‌که‌ی له‌ گه‌رمیه‌که‌ی زۆرت‌ره ، شێ و ته‌پی ووشک ده‌کاته‌وه ، که‌ده‌ خۆشه‌ ده‌کات ، قه‌بزیوون دروست ده‌کات ، بۆ ده‌م و پوک باشه ، به‌سوودتریشنیشی ئه‌وه‌یه‌ که‌ نه‌رم و شیرینه ، به‌لام زۆر خواردنی هه‌ردوو جۆری خورمای پێنه‌گه‌یو و ئه‌وه‌ی که‌ تازه‌ شیرینی تێکه‌وتوو له‌ هه‌ناودا کونیه‌ ده‌به‌ستن .

البیض ، واته‌ : هیلکه‌ ، پێشه‌وا (البیه‌قی) له‌ کتێبی (شُعَبُ الْإِيمَانِ) دا (أثر) یکی (مرفوع) باس ده‌کات : که‌وا پێغه‌مبه‌رێک له‌ پێغه‌مبه‌ران سکاڵای لاوازی برده‌ لای خوای تعالی ، ئه‌وبوو فه‌رمانی پێدا هیلکه‌ بخوات . به‌لام (صحیح ی) (أثر) که‌ جێگه‌ی تێپوانینه‌ .

له‌ هیلکه‌ دا نوێ هه‌لده‌بژێردرێت به‌سه‌ر کۆندلو ، هیلکه‌ی مریشک به‌سه‌ر تێک‌پای ب‌النده‌کانی دیکه‌ دا ، مام ناوه‌نده‌و که‌مێک مه‌یلی ساردی ده‌کات .

دانه‌ری کتێبی (القانون) ده‌لێت : زه‌ردینه‌ی هیلکه‌ : گه‌رمی ته‌پو شێداره‌و ، خوێنێکی ته‌ندروستی چاک دروست ده‌کات و ، خۆراکیکی که‌م ده‌به‌خشێت ، ئه‌گه‌ر نه‌رم بێ به‌خێرای له‌ گه‌ده‌وه‌ لیژ ده‌بیته‌وه .

که‌سانی دیکه‌ش گوتویه‌نه‌ : زه‌ردینه‌ی هیلکه‌ : دامرکێتی تازاره ، سافکاری گه‌رو و بۆپی سبی یه‌کانه ، بۆ گه‌رو و کۆکه‌و برینه‌کانی سبی و گورچیه‌و میزڵدان به‌سووده ، زیری ناهێلێت ، به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل پۆنی باده‌می شیریندا (ده‌ن اللوز الطو) به‌کارهێنرا ، پێگه‌یه‌نه‌ری خه‌لته‌کانی سنگه‌ ، نه‌رمیان ده‌کاته‌وه ، زیری گه‌رو نه‌رم ده‌کاته‌وه ، سپینه‌ی هیلکه‌ ئه‌گه‌ر بکریته‌ چاویکی ئاوساوی گه‌رمی به‌ئازار ، ساردی ده‌کاته‌وه ، تازاره‌که‌ی

داده مرکینیت ، نه گەر جیگه ی سوتاوی تیه لسوینریت، تلۆقه و بلقی ئاوی دروست ناکات ، نه گەر دهم و چاوی تیه لسوینریت ناهیلایت به قوی گهرمی هه تاوه وه بسوتیت ، نه گەر له گه ل (الکندر)دا^(٤٢٢) تیکه ل کراو نیوچاوانی تیه لسوینرا ، بۆ سه رماوه لاهمات به سووده .

دانه ری کتیبی (القانون) له پیزی دهرمانه کانی دلدا باسی کردووه و ، پاشان گوته یه تی : نه گەرچی له دهرمانه په هاکان نی یه به لام کاریکی زۆر له به هیزکردنی دل ده کات ، ده لایت : مه به ستم زهر دینه که یه تی ، نه وه ش بۆ سی هۆکار ده گه رپته وه : خیرا گوپینی بۆ خوین ، که می پاشماوه ی ، نه و خوینه ی لئی دروست ده بی چونیه کی نه و خوینه یه که ده چیت بۆ دل و سووکه و به په له تیکه لی ده بی ، بۆیه گونجاوترین شتی که که پووی به پووی نه و نه خویشانه ده کرپته وه که گه وه ری روح و خوین شی ده که نه وه .

بَصَلَ ، واته : پیاز ، روی أبوداود فی سننه : عن عائشة _ رضي الله عنها ، أنها سُلَّتْ عن البصل ، فقالت : إِنَّ آخَرَ طَعَامٍ أَكَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ فِيهِ بَصَلَ^(٤٢٣)

^{٤٢٢} _ الکندر : ناوی که تیره ی دره ختو که یه کی دپاکویه نزیکه ی دوو مه تر به رز ده بیته وه ، گه لاه ده نکی زۆر له مؤرد ده چی ، له شوینی گهرم ده پویت وه کو وه لاته کانی عه ممان و یه من ، باشتترین جۆری نه وه یه که تازه و نه رم بیت ، پووی دهره وه ی سپی دیاره و به ئاسانی ناشکی ، که شکادت ناوه که ی چه سپی په تگ زهردی زیریه ، یه کیکی تر له نیشانه کانی (الکندر) ی پوخت نه وه یه که به جوانی ده سوتی ، به لام نه وه ی که کتیره ی عهره بی و هه وه ری تیکه ل کرابیت ناسوتیت ، هه رچی که تیره ی عهره بیه ناسوتی و که تیره ی هه وه ره ییش ته نها دوکه ل ده کات و گه ناگریت . به م جۆره به کار دیت : سه ره تا له نیو ئاره قی پازیا نه بخوسی نه گەر ده ته ویت له گه ل مه له می به هیت نه و له ناو سرکه دا بیخوسینه . که به ته نها بخوری دوو تاوه کو پینچ گهرام بۆ یه کجاره ، بپوانه کتیبی : سروشت و ته ندروستی ، صالح عبدالله ابراهیم . وه رگتیر .

^{٤٢٣} _ حسن : أخرجه أحمد (٦ / ٨٩) ، وأبوداود (٣٨٢٩) ، کلهم عن أبي زياد عيار بن سلمة عن عائشة فذكرته

واته : سه‌بارەت بە پياز لە خاتوو (عائشة) یان پرسى _ خۆى لى پازى بىت _ ، ئەویش
فەرموى : كۆتا ئەو خۆراكانەى كە پێغەمبەرى خوا ﷺ خواردى پيازى تێدا بوو .

له (الصحيحين) دا جیگىر بوو : كەوا پێغەمبەرى خوا ﷺ قەدەغەى كردوو ئەو كەسانەى
پياز دەخۆن بچنە مرگەوتەو .

پياز گەرە لە سى یەمدا ، تەپى و شىیهكى زیادى تێداى بەسوودە بۆ گۆرانی ئاو ، با
زەهراوێهەكان دوردەخاتەو ، شەهوەت و ئارەزوو دەكاتەو ، گەدە بەهیز دەكات ، ئارەزووى
جووتبوون دەوروزێت ، تۆماوى نێزى زیاد دەكات ، پەنگ جوان دەكاتەو ، بەلقەم
ناهیلت ، گەدە پاك دەكاتەو ، تۆوه‌كه‌ى نەخۆشى بەلەكى ناھیلت ، دەهینرێت بە چوار
دەورى نەخۆشى تووك وەرانی دەرە پۆیدا ، قۆربۆى بەسوود دەبێت ، لە گەل خۆیدا
بالووكە هەلەكەنێت ، ئەو كەسەى دەرمانى پەوانكارى خواردبێت و بۆنى پياز بكات
ناهیلت تووشى پەشانەو دڵ تێكەل هاتن بێت و بۆنى ئەو دەرمانەش ناھیلت ، ئەگەر
ئاوێكه‌ى بكرێتە لووت ، سەر پاك دەكاتەو ، دەكرێتە گۆى بۆ قورس بیستن و زڕنگانەو
كیم و ، ئەو ئاوێ له گویكاندا دروست دەبێ ، بەسوودە بۆ ئەو ئاوێ كە لە چاودا دروست
دەبێ بەوێ تۆوه‌كه‌ى لە گەل هەنگویندا چاوى پى دەپێژرێت بەسەر سپیای چاودا ،
كوولوى پياز خۆراكىكى زۆرى تێداى و بۆ زەربوى و كۆكەو ، زیرى ستگ بەسوودە ، میز
زیاد دەكات ، خووەرم و نیا دەكاتەو ، بەسوودە بۆ گەزنى سەگى ناھار ئەگەر لە گەل
سپەندو (السذاب)^(٤٢٤) خۆیدا تێكەل كراو بەسەر ئەو جیگەیه‌دا چكێترا ، ئەگەر هەلبگیرێت ،
دەمى مایەسىرى دەكاتەو .

٤٢٤ _ السذاب : پووه‌كىكى گيايه‌و ، (٥٠ _ ١٠٠ سم) درێژ دەبێتەو ، قەدىكى رەق و ووشك هەيه ، لقەكانى
گەلایەكى چرى سەوزى مەیلەو شینی پێوه‌يه ، كۆتایی لقەكان كۆمەلە گۆلێكى زەردى بۆندارى بەهیز
هەلەكەن ، لە كۆتایی وەرزی هاویندا دەرچوونی گۆلەكان تەولو دەبێ ، ئەم پووه‌كه‌ گەلەكانى بەكاردين و ،

زیانه‌کانی : نه‌خۆشی شه‌قیقه دروست ده‌کات ، سه‌ر ده‌یه‌شینیٓت ، یا دروست ده‌کات ، چاو تاریک ده‌کات ، زۆر خواردنی نه‌خۆشی بیرچوون دروست ده‌کات ، ئه‌قل خراپ ده‌کات ، بۆنی ده‌م ناخۆش ده‌کات ، زیان به‌و که‌سه ده‌گه‌یه‌نیت که له‌ گه‌لتدا دانیشتوو ، هۆکاری بیزاربوونی په‌ریه‌کانه ، به‌لام ته‌گه‌ر کولتندرا ئه‌م زیانانه‌ی لی‌ دور ده‌خاته‌وه .

له (السنن) ه‌کاتدا هاتوو که‌را پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی داوه به‌و که‌سانه‌ی سه‌رو پیاز ده‌خون بیانمریتن به‌ کولاندن .
جوینی هه‌ندی له‌ گه‌لای سه‌په‌ند یۆنه‌که‌ی تاهیلٓیت .

بازنجان ، له‌ فه‌رموده‌یه‌کی (موضوع) ی هه‌لبه‌ستراوا به‌ده‌می پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ هاتوو : بايجان بۆ چاره‌سه‌رکردنی هه‌ر نه‌خۆشیه‌که که له‌ پیتاویدا بخوریت ، ئه‌م قسه‌یه به‌ ناشیرین داده‌نریت بدريتته پالٓ تاکه تاکه‌ی ئاقلٓ و ژیران ، سه‌ره‌پای پێغه‌مبه‌رانیش ، بايجان سوو جۆره : سپی و په‌ش ، جیاوازی له‌ نێوان زانایاندا هه‌یه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ئایا گه‌رمه یاخود سارده ؟ پاستیش : گه‌رمه ، (السوداء) و مایه‌سیری ، کونیه‌ی داخراو شیرپه‌نجه‌و گولی دروست ده‌کات ، په‌نگ خراپ ده‌کات و په‌شی ده‌کاته‌وه ، زیان به‌ بۆنی ناخۆشی ده‌م ده‌گه‌یه‌نیت ، به‌لام جۆره سپیه‌که‌ی هه‌یج کام له‌وانه‌ی تیدا نی یه .

بیستی تاء (ت)

تَمَرٌ ، واته : خورما ، ثبت في الصحيح عنه ﷺ مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ وَفِي لَفْظٍ : مِنْ تَمَرِ الْعَالِيَةِ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمْ وَلَا سِحْرٌ^(٤٢٥) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : هه رکس به یانیان ههوت خورما ، له بیژه یه کی تریشدا : له خورمای (عالیة) _ شوینیکه له مه دینه ی پیرۆز _ بخوات ئیتر ئه و پۆزه زه ههرو جادوویانی پی ناگه یه نن .

و ثبت عنه أنه قال : بَيْتٌ لَا تَمُرُّ فِيهِ جِبَاعُ أُمَّهُ^(٤٢٦) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : مائیک خورمای تیدا نه بی دانشتوانی له برسیتیدان .

ههروه ها جیگیربووه که وا پیغه مبهری خوا ﷺ خورمای به که ری وه خواربووه ، خورمای به نانه وه خواربووه ، به ته نه اش خواربوویه تی .

خورما گهرمه له دووه مدا ، وه ئایا ته پی شیداره له یه که مدا ، یاخود ووشکه ؟ له م باره وه دوو گوشتار مه یه . جگه به هیز دهکات ، خووی مرقف نه رم و نیان دهکاته وه ، ئاره زووی جووتبوون زیاد دهکات ، به تاییهت له گه ل تقوی کاردا (حب الصنوبر) ، زیری گه روو چاک دهکاته وه ، به لأم ئه و که سانه ی له سه ری پانه هاتوون وه کوو دانیش توانی وه لاته سارده کان کونیه ی داخراویان (السدد) بۆ دروست دهکات ، زیان به ددان دهگه یه نیت ، سه رنیشه ده ورۆژنیت ، بۆ دورخستنه وه ی زیانه کانی بادهم و خه شخاشی (اللوز والخشخاش) له گه لدا به کاردیت ، زیاتر له هه موو میوه کانی تر خۆراک ده به خشیته جهسته به هوی ئه و گه وه ره

^{٤٢٥} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٢٠٣ ، ٢٠٤) ، ومسلم (٢٠٤٧) .

^{٤٢٦} _ صحيح : أخرجه مسلم (٢٠٤٦) .

گهرمه شیداره‌ی که تیایدایه ، خواردنی پیش نان خواردنی به‌یانی کرم ده‌کوژیت ، چونکه له گه‌ل گهرمه‌که‌یدا هیزیکێ ده‌رمانی دروست ده‌کات ، نه‌گهر به‌رده‌وام پیش نان خواردنی به‌یانی به‌کاره‌یترا ، ماده‌ی کرم سووک ده‌کاته‌وه ، لاوازیان ده‌کات و که‌میان ده‌کاته‌وه ، یاخود ده‌یانکوژیت ، خورما میوه‌و خۆراکه ، ده‌رمان و خواردنه‌وه‌و شیرینه .

تین ، واته : هه‌نجیر ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی هه‌نجیر له‌زه‌وی حیجازو مه‌دینه‌ی پیروزدا نی یه ، ناویشی له‌سوونه‌ندا نه‌هاتوه ، چونکه خاکیکی جیاوازی پتوسته به‌به‌راوردی خاکی داره‌خورما ، به‌لام خوای تعالی له‌قورئاندا سویندی پی‌خواردوه ، له‌به‌ر زۆری سوود که‌لکی ، پاستیش : نه‌وه‌ه‌نجیره‌ی خوای تعالی سویندی پی‌خواردوه : هه‌نجیره ناسراوه‌که‌یه .

هه‌نجیر گهرمه ، سه‌باره‌ت به‌ته‌پی و وشکه‌که‌ی دوو گرفتاره‌یه ، چاکترینی : سپیه‌که‌یه‌تی که‌توێکه‌که‌ی پێگه‌یوه ، لمی نێو گورچیلو میزئلدان پاک ده‌کاته‌وه ، دژ به‌ژه‌هره‌کانه ، زیاد له‌هه‌موو میوه‌کانی تر خۆراکه ده‌بخشی و بۆ زبیری گه‌رو و سنگ و هه‌روه‌ها بۆ بۆری هه‌وا به‌سووده ، گورچیلو سپل ده‌شواته‌وه ، خه‌لتی به‌لغمی له‌گه‌ده‌دا پاک ده‌کاته‌وه ، خۆراکیکی چاک به‌جسته ده‌به‌خشیت ، به‌لام نه‌گهر زۆری لی خورا نه‌سپی دروست ده‌کات .

ووشکه‌که‌ی خۆراکه به‌خشه‌و ، بۆ ده‌ماره‌کان به‌سووده ، نه‌گهر له‌گه‌ل گویزو باده‌مدا بخوریت چاکتره . (جالینوس) ده‌لایت : نه‌گهر له‌گه‌ل سپه‌ندو (السذاب) گویزدا خورا پیش ژاهاوی بوون ، به‌سوود ده‌بی و ، له‌زیانیش ده‌پیاریزیت .

ویندکُر عن أبي الدرداء أهدى إلى النبي ﷺ طبقٌ من تينٍ فقال : ((كُلُّوا)) وأكل منه وقال : ((فلو قلتُ إن فاكهةَ نزلت من الجنةِ قلتُ : هذه لأن فاكهةَ الجنةِ بلا عجمٍ ، فكلُّوا منها فإنها تقطعُ البواسيرَ وتنفعُ من النقرس))^(٤٢٧) وفي ثبوت هذا نظر .

واته له (أبي الدرداء) هوه __ خوای لی پازی بیټ __ باسکراوه : کهوا سینیهک هه نجیر به خشرايه پیغه مبهری خوا ﷺ ، فهرمووی : ((بخون)) ، خوخی لی خواردو ، فهرمووی : ((نه گهر بلیم : میوه یهک له به هه شته وه دابه زیوه ده لیم نه مه یه ، چونکه میوه ی به هه شت بی ناوکه ، بۆیه لی بخون مایه سیری ناهیلیت و ، بۆ نه خوخی جومه گه ژان به سووده)) .

، بۆ نه که سانه ی پله ی گهرمی جه ستیان به ره زهو تایان هه یه تینوویان ده کات ، نهو تینویه تیه ده شکینیت که به هو ی به لغمی سویره وه دروست ده بی ، بۆ کۆکی درێژخایه ن به سووده ، میز زیاد ده کات ، کونیه داخلاره کانی جگه رو سپل ده کاته وه ، بۆ گورچيله و میز لدان گونجاوه ، نه گهر پیش نانی به یانی بخوریت سودیکی سه رسوپمینی هه یه بۆ کردنه وه ی پیره وه کانی خۆراک ، به تاییه ت نه گهر له گه ل گویزو باده مدا خورا ، به لام خوارینی له گه ل خۆراکه چره کاندایه خراپه ، تروی سپی (التوت الأبيض) زۆر له هه نجیره وه نزیکه ، به لام که متر خۆراک ده به خشی و زیانیشی بۆ گه ده زۆرتره .

تلبینه : پیشتر نامازه مان پیداره کهوا ئاوی جۆی هاپاره ، هه ستاین به باسکردنی سووده کانی و ، نه وه شمان خسته پرو کهوا بۆ خه لکی حیجاز له ئاوی جۆی نه هاپاو چاکتره .

^{٤٢٧} __ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٢٠١) .

پیتی شاه (ش) :

ثلج ، واته : به فر ، ثبت فی الصحیح عن النبی ﷺ أنه قال : ((اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَا بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ)) (٤٢٨).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((په روهریگارا به ئاو به فرو ته رزه له تاوانه کانه بمشؤوه)) .

ئو مه سه له فیهقیانه ی له م فرموودهیدا به دیده کریت ئه وه یه که نه خۆشی به دژه که ی چاره سر ده کریت ، بۆیه تاوانه کان جوړه گرمی و سووتانیکی تیدا یه وه فرو ته رزه و ، ئاوی ساردیش دژی ئه و گرمیه ن ، بۆیه ئابی بگو تریت : ئاوی گرم چاک تره بۆ لابرندی پیسی ، به لکو ئه و په فکر د و پته و کړ د و به میز کړ د نه ی ئاوی سارد له جه سته دا دروستی ده کات ، ئاوی گرم دروستی ناکات ، تاوانه کانیش دوشت دروست ده کات : پیس کړ د و خا و کړ د نه وه ، بۆیه پیویسته به شتیک چاره سر بکړین که دل پاک بکه نه وه و پته و قایمی بکه ن ، باس کړ د نه ی ئاوی سارد و به فرو ته رزه ی نئو فرمووده که ش ئاماژه بۆ ئه و دوانه ده کات .

پاشان . به فر سارده به پیتی راسترین بۆچون ، ئه و که سانه ش به مه له دا چوونه که کوتویانه : گرمه ، گومانه که شیان ئه وه یه که گیانه به رانی تیدا له دایک ده بی ، به ئام ئه مه به لگی که رمبوونی نی یه ، چونکه له میوه سارده کان و ، له سرکه شدا ده بییت ، به ئام تینو کړ د نه ی ، ده که پته وه بۆ ئه وه ی گرمی ده وروژینئ نه ک بۆ گرمی خودی خزی ، زیان به که ده و ده مار ده که یه نییت ، نه که ر ددان نیشان به هوی گرمیه کی له پاده به ده ره وه بییت ، نیشه که ی لی دور ده خاته وه .

٤٢٨ - صحیح : أخرجه البخاري (١ / ١٨٩) ، ومسلم (٢ / ٩٨ ، ٩٩) عن أبي زرعۃ عن أبي هريرة فذكره .

ثُمَّ ، وَاَتَهُ : سِرٌّ ، لَهُ بِيَاذُهُ وَنَزِيكُهُ ، وَفِي الْحَدِيثِ : ((مِنْ أَكْلِهِمَا فَلْيُمْتَهُمَا طَبْخاً)) (٤٢٩)
وَاَتَهُ لَهُ فَرَمُوْدُهُ دَا هَاتُوْدُهُ : ((نُو كِه سَهِي دِهِيخَوَات بَا بِه كُوْلَنْدَن بِيْمَرِيْتِيْت)) .

وَأَمَدِي إِلَيْهِ طَعَامٌ فِيهِ ثُومٌ فَأَرْسَلَ بِهِ إِلَى أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَكْرَهُ
وَتَرْسُلُ بِهِ إِلَيَّ ؟ فَقَالَ : ((إِنِّي أَنَا جِي مِنْ لَا تَنَاجِي)) (٤٣٠) .

وَاَتَهُ نُهُ وَهَبُو پَتِيغِه مَبَهَرِي خَوَا ﷺ خَوَارْدَنِيَكِي بِه دِيَاَرِي دِرَايَه سِيَرِي تِيْدَابُو ، نُهُ وِش
نَارْدِي بُو (أَبِي أَيُّوبُ الْأَنْصَارِيِّ) _ خَوَاي لِي پَاَزِي بِيْت _ ، (أَبِي أَيُّوبُ) يَش فَرَمُوِي :
نُهُ پَتِيغِه مَبَهَرِي خَوَا تُو حَزْت پَتِي نِي يُو بُو مَنِي دِهِنِيَرِي ؟ فَرَمُوِي : ((مِنْ پَاَزُونِيَاَز لَهُ
كَهَل زَاتِيَكْدَا دِه كِه م تُو پَاَزُونِيَاَزِي لَهُ كِهَل نَاكِي)) .

پَاَشَان سِيَر كِه رَمِي وَوَشَكِه لَهُ چَوَارِه دَا ، كِه رَم دِه كَات بِه كِه رَمَكْرَدَنِيَكِي بِه هِيْز ، وَوَشَك
دِه كَات بِه نُهُ وَپِهَرِي وَوَشَكْرَدَنُو ، بِه سُوُوْدَه بُو نُهُ كِه سَاَنَهِي زُوْر سَهَرَمَايَان دِه بِي ،
بِه سُوُوْدَه بُو نُهُ كِه سَاَنَهِي مِيْزَاجِيَاَن بِه لَغَه مِيَه ، ، بِه سُوُوْدَه بُو نُهُ كِه سَاَنَهِي نَزِيَكَن لَهُ
نِيْفَلِيَجِيَه وَه ، تُوْمَاوِي نِيْرِيْنَه وَوَشَك دِه كَات وَه ، كُونِيْلَه دِلْخَوَارُوْه كَان دِه كَات وَه ، بَا چِرِه كَان
شِيِي دِه كَات وَه ، خُوْرَاك هِه رَس دِه كَات ، تِيْنُوِيَه تِي دِه شَكِيْتِيْت ، سَك پِهَوَان دِه كَات وَه ، مِيْز
زِيَاد دِه كَات ، بُو كِه زَتَنِي جَانَه وَه رَاَن وَتِيَكْرَپَاي نَاوَسَاَنَه سَارْدَه بِي نَازَارَه كَان جِيْگَه ي (تَرِيَاَق
(دِه كَرِيْتَه وَه ، نِه كِه ر بَكُوْرِيْت وَبَخْرِيْتَه سَهَر شُوِيْنِي كِه زَتَنِي مَارُو ، پِيُوَه دَانِي دُوُوْپَشَك
بِه سُوُوْدَه دِه بِي وَزَهْرَه كَانِيَاَن پَادَه كِيْتَشِيْت ، جِه سَتَه كِه رَم دِه كَات ، كِه رَمِيَه كِه شِي زِيَاد
دِه كَات وَ ، بِه لَغَه م دِه وَه سَتِيْتِيْت ، بَاي نِيُو سَك شِيِي دِه كَات وَه ، كِه رُوُو پَاك وَ سَاَف
دِه كَات وَه ، تِه نَدْرُوَسْتِي زُوْرَبِي جِه سَتَه كَان دِه پَارِيْزِيْت ، بِه سُوُوْدَه بُو كُوْرَپَانِي نَاو ، كُوْكِه ي
دِرِيْزْخَايَه ن ، بِه كَالِي وَكُوْلَاوِي وَبِرَزُوْش دِه خُوْرِيْت ، بُو نَازَارِي سَنَك كِه بِه هُوِي

٤٢٩ _ صَحِيْح : أَخْرَجَه مُسْلِم (٥٦٧) .

٤٣٠ _ مُتَّفَق عَلَيْهِ : أَخْرَجَه الْبُخَارِي (٢٨٢) ، وَ مُسْلِم (٥٦٤) .

سەرما بوونه ده دروست ده بی به سووده ، زارو له گه روودا ده رده هینیت ، نه گه ر له گه ل سرکه و (الخل) خوی و هه تگوتندا بکو تریت و ، پاشان بخریته سەر ددانه خپی کلۆرو داخو راوه کان ، ووردی ده کات و ده یکه ویتیت ، نه گه ر به و جوړه بخریته سەر ددانه خپی به نازاره کان ، نازاره که ی ناهیلیت ، نه گه ر به نه نازه ی کیشی دوو دیره می لی بکو تریت و ، له گه ل ناوی هه تگوتندا (ماء العسل) بخو ریته وه ، به لغه م و کرم ده کاته دهره وه ، نه گه ر تیکه ل به هه تگوتن بکریت و جه سته ی تووشبو ی به نه خو ش ی به له کی تبه ل سوینریت ، بوی به سوود ده بی .

له زیانه کانی : سەر ده ئیشینیت ، زیان به میشک و چاره کان ده گه به نیت ، هیزه کانی بینین و جووتبوون لاواز ده کات ، تینوو ده کات ، (الصفراء) ده وروژینیت ، بۆنی دهم ناخو ش ده کات ، به لام نه گه ر گه لای سپهن دی (السذاب) به دوا دا بجویت نه و بۆنه ناخو شه ناهیلیت .

ثرید ، واته : تلّیت که نانیکه گوشراییته خو اردنیک ی شله به گوشته وه ، ثبت في الصحيحين عنه ﷺ ((فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام)) (٢٣).

واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموو یه تی : ((به پاستی پیزی (عائشة) به سەر ژنانی دیکه دا ، وه کو پیزی شله به گوشته به سەر خو اردنه کانی تر دا)) .

تلّیت خو اردنیک ی ناو یته یه و ، له نان و گوشت پیکهاتووه ، نانیش چاکترین خو راکه کانه و ، گوشتیش سهر داری پێخو ره کانه ، بۆیه نه گه ر کوینه وه ئیتر هه یج شتیکی تر نابیت جیگه ی دل تێچونی مرۆف بی .

خه لکیش کیشمه کیشمیان تیکه وتوو سه بارهت به وهی کامیان چاکتره ؟ راستیش نه وهیه که پیوستیبون به نان رۆرترو گشتیتره ، گوشتیش به پیترو چاکتره و ، زیاد له هه موو شته کانی دیکه له گه وهه ری جهسته ده چیت و ، خۆراکی خه لکی به هشته ، خوای تعالی سه بارهت به وانیه داوای سه وزه وات و تروزی و ، گهنم و سیرو ، نيسك و ، پيازبان ده کرد فرمویه تی ﴿ اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ اَنْتَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ [البقرة : ٦١] واته : (موسی) فرموی : ئایا داوای نه وشته خراپانه ده که ن له جیاتی شتی باشتر له وان ^(٤٣٢) ، که سانیکێ پیشینیش گوتویانه مه به ست به (الفوم) واته : گهنم ، بۆیه له پروانگه ی نه م نایه ته وه گوشت له گهنم باشتره .

پیتی جیم (ج) :

جُمَار ، ناوکرۆکی داره خورما : ثبت في الصحيحين : عن عبدالله بن عمر قال : بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ جُلُوسٌ ، إِذَا أَتَى بِجُمَارٍ نَخْلَةٍ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ ((إِنْ مِنْ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ مِثْلَ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَسْقُطُ رَقْعًا ... الْحَدِيث)) ^(٤٣٣) .

واته : له (عبدالله) ی کوپی (عمر) موه _ خوای لی پازی بیت _ فرمویه تی : له کاتی که له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ دانیشتبون ، ناوکرۆکی داره خورما یه کیان بۆ هینا ، نه وه ببو فرموی : ((له درمخته کاندایه رختیک هیه وه کو پیاوی موسلمانان که گه لا کانی ناوه ریت ... تا کوتایی فرموده که)) . ناوکرۆکی داره خورما : ساردی ووشکه له یه که مدا ، برین ساریژ ده کاته وه ، بۆ نه و برینانه ی خوینیان لیدیت به سووده ، بۆ سکچون و ، زالبوونی (المرة الصفراء) و ، وورژانی خوین به سووده ، کیمۆسی خراپ نی یه ، خۆراکی که م به

^{٤٣٢} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٤٣٣} _ صحیح : أخرجه البخاري (١ / ٢٦) ، (٣ / ١٠٣) ، (٧ / ١٠٣) ، (١٠٤) ، ومسلم (٨ / ١٣٧) عن

مجاهد عن ابن عمر مذكوره .

جسته ده به خشیت ، به قورسی هارس ده بئ ، دره خته کی هاره مووی سوودو که لکه ،
بۆیه پیغه مبه ری خوا _ چواندویه تی به پیاوی موسلمان له بهر زۆری خپرو سووده کی .

جبن ، په نیر : فی السنن عن عبدالله بن عمر قال : أتى النبي ﷺ بجبنه في تبوك ، فدعا
بسكين ، وسمى وقطع . رواه أبو داود (٤٢٤) .

واته : له (عبدالله) کورپی (عمر) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : له (تبوك)
پیغه مبه ری خوا ﷺ په نیرکی بۆ هینرا ، نه وه بوو داوای چه قویه کی کردو ، ناوی
خوای هیناو دهستی به برینی کرد . هاوه لانی پیغه مبه ری خوا ﷺ له شام و ، عیراق
خواردویانه ، جۆره تهره بئ خویکه کی بۆ گده باشه ، به ناسانی ده چیته نئو نه دامه کانی
جسته وه ، گوشت زیاد ده کات ، سک نهرم ده کاته وه به نهرم کردنیکی مام ناوه ند ، جۆره
سویره که کی خۆراکیکی که م ده به خشیت به به راوردی تهره که کی ، بۆ گده خرابه ، بۆ پيخۆله
زیانبه خشه ، جۆره کۆنه که کی سک ده گریتته وه ، ههروه ها جۆره برژاو که شئ ، بۆ برین چاکه و
، قه ده غه ی سکچون ده کات ، ساردی تهره ، نه گهر وه کو برژاو به کاربیت ، گونجاوی
میزاجیتی ، چونکه ناگر چاکی ده کات و پړکی ده کاته وه ، گه وه ری نهرم و نیان ده کاته وه
، تام و بۆنی خۆش ده کات ، جۆره کۆنه سویره که کی ، گهرمی ووشکه ، وه برژاندن چاکی
ده کاته وه به وه ی گه وه ری نهرم و ناسک ده کاته وه ، توندو که سکونیشی ده شکینیت چونکه
ناگره که له به شه گهرمه ووشکه که کی په نیر بۆ خۆی پاده کیشیت که وا گونجاوی خۆیه تی ،
جۆره سویره که کی لاواز ده کات و ، به ردی نئو گورچیل و میژلدان دروست ده کات ، بۆ گده
خرابه ، وه تیکه لگردنیشی له گه ل هینن که ره وه کاندای خرابتره چونکه ده بیت هۆکاریک بۆ
نه وه ی گۆزه ری بکاته نئو گه ده وه .

^{٤٢٤} _ حسن الإسناد : أخرجه أبو داود (٣٨١٩) من طريق عمرو بن منصور عن الشعبي عن ابن عمر مذكروه .

بیستی الحاء (ح) :

حاء : پیشتەر چه ندين فهرمووده مان سه بارهت به چاکیستی و ، باسکردنی سووده کانیدا هیناوه ته وه ، بۆیه پیویست به دووباره بوونه وه ناکات .

حبة السوداء ، رهشکه ، ثبت في الصحيحين : من حديث أبي سلمة ، عن أبي هريرة _ رضي الله عنه _ ، أن رسول الله ﷺ قال : ((عليكم بهذه الحبة السوداء ، فإن فيها شفاء من كل داء إلا السام)) . والسلام : الموت (٤٣٥) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازی بیست _ فهرموویستی : پیغمبه ری خوا ﷺ فهرموویستی : ((ثم رهشکه به کاریستن ، چونکه شیقای تیدایه بۆ هه موو نه خوشیه ک جگه له مردن)) .

(الحبة السوداء) واته : رهشکه له زمانی فارسه کانیدا به (الشونیز) ناوده بریست ، ههروه ها به (الكمون الأسود) و (الكمون الهندي) يش ده ناسریت ، (الحربي) له (الحسن) وه ده لیت : (الخردل) ه (٤٣٦) (الهروي) يش ده لیت : قه زوانه (الحبة الخضراء) ثمرة البطم ه ، به لām بۆچۆنی هه ردوکیان هه له یه ، پاستیش : (الشونیز) ه .

سووده کانی نۆر نۆره ، فهرمایشتی پیغمبه ری خوا ﷺ (شفاء من كل داء) واته : شیفایه بۆ هه موو نه خوشیه ک ، وه کو فهرمایشتی خوای په روه ردگاره ﴿ تَدْمُرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ

٤٣٥ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ١٢١) ، ومسلم (٢٢١٥) .

٤٣٦ _ الخردل ه بهوه کیکی گیای وه رزیه ، له وه رزه بارانیه کانیدا بریژییه کی به مه ترێک ده گات ، ثم بهوه که لق و پزپیکی چری لی ده بیته وه ، په تکی گه لاکانی سه ویزیکی کاله ، گوله کانی به نۆری زه ردن ، به ره کی شیوه به کی لوله کی هه به و نۆویکی خری تیدایه که تیره کی نزیکی ٢ ملیمه تره . به وانه :

رَبِّهَا ﴿[الأحقاف : ٢٥] ٠ واته : به فرماني پهره و مردگاري هه موو شتيك ده رۆخيئي^(٤٣٧) واته : هه موو نهو شتانهي قبولي پۆخاندين ده كن و هاوشيوه كاني ، بۆ هه موو نه خو شيه سارده كان به سووده ، به شداد ده بي له چاره سهركردني نه خو شيه گرمه وشكه كاندا به كاتي (بالعرض) ، وه له بهر نه وهي گوزه ركردني خيرا به بۆيه به باشي هي زي ده رمانه سارده شيداره كاني پي ده گه يه نيئت

بۆ نمونه دانهری كتيبي (القانون) و كه ساني تريش برپاريان داوه له سه ر به كارهي ناني زافه ران له قورصي (الكافور) دا^(٤٣٨) چونكه به خيرا گوزه ري پي ده كات و هي زي ده گه يه نيئت ، هاوشيوه ي نه مه ش رۆره و شاره زاياني نه م بواره ده يرانن ، به دوريش دانا نرني گرم له نه خو شيه گرمه كاندا سوودي هه بي به خاسيه ت ، چونكه له رۆر ده رماندا نهو شته ده بينرني : له وانه (الأنزروت) ه^(٤٣٩) كه ده رمانه كاني ديكي چاو ئيشه ي تيكل ده كرني ، وه كو شه كرو شتي تريش له تاكه گرمه كان ، چاو ئيشه ش ئاوسانيكي گرمه به ريكه و تني پزيشكان ، هه روه ها به سوو ديوني گوگردی گرم بۆ گرمي ٠

^{٤٣٧} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ي ته فسيري قورنان ٠

^{٤٣٨} — الكافور : ماده يه كي كريستالي سپي پوونه و ، بۆنيكي توندي هه يه ، به هه لمبووني ئاسانه له پله ي گرمي نهو ژوره ي تيايدايه ، به لام به قورسي له ئاودا ده توپته وه ، نه م ماده له دلۆياندي داري دره ختي كافوره وه به ده ست دي ، دره ختي كافور دره ختيكي هه مي شه سه وزی ئاسراوه ، نزيكه ي (٥٠) متر به رزه ، داري دره خته كه رۆر سپيه و بۆنيكي خو شي هه يه ، ماده ي كافور له نيو دارو قه دي دره خته كه دايه ، بره وانه Arabic.rt.com :

^{٤٣٩} — الأنزروت : كه تيره ي داريكي دپكاويه ، ئالو ، سپي و سوو ي هه يه و ، له چياكاني وه لاني فارسدا هه يه ، هه موو ئاوساوكان هيمن ده كاته وه ، بۆ داها تن و پي پۆقي چاو به سووده ، به لغه مي چر نه رم ده كاته وه ، بره وانه : غايه الأرب في فنون الأدب ، وه رگيپي ٠

شونیز گەرمی ووشكە لە دوو هەدا ، بای سك نامیلێت ، (حبة القرع)^(٤٤٠) دەكاتە دەرهوه ، بۆ ئەو تایی لە چوارەم پۆژدا تووشی نەخۆش دەبێ و ، هەروەها بۆ تایی بەلغەمی بەسووده ، كونیلە داخراوەكان (السدد) دەكاتەوه ، باكان شیی دەكاتەوه ، تەپری و شیی گەدە ووشك دەكاتەوه ، ئەگەر كۆترلو تێكەڵ بە هەنگوین كراو ، لە گەڵ ئاوی گەرمدا خورایەوه ، بەردی گورچیلە و میژدان دتوینێتەوه ، میزو ، بێنویژی و ، شیر هینەرە ئەگەر بەردەوام چەند پۆژێك بیخواتەوه ، ئەگەر لە گەڵ سرکەدا (الخل) گەرم بکریت و ، سکی تی هەلسوینریت ، کرمی (حب القرع) دەکوژیت ، ئەگەر لە گەڵ ئاوی گۆژالکی تەپ یاخود کوللادا (ماء الحنظل الرطب أو المطبوخ) بشیلدریت ، ئەوا کاریگەری بەهێزتر دەبێ لە دەرکردنی کرمدا ، وە پاک دەكاتەوه و دەبریت و ، شیی دەكاتەوه ، ئەگەر بکوژیت و بکریتە نێو پەڕێهەوه ، بەردەوام بۆن بکریت هەلآمەتی سارد چارەسەر دەكات .

پۆنەکی بۆ (داء الحية)^(٤٤١) ، بالوکه و خال بەسووده ، ئەگەر مسقالێکی لە گەڵ ئاودا بخوژیتەوه ، بۆ هەناسەبرکی و تەنگەنەفەسی بەسووده ، بە شێوەی بێچانیش سوود بە سەرئێشەی سارد دەگەیەنیت ، ئەگەر حەوت دانە بۆ ژمارە لە شیرێ ژاندا بخوسیندریت و ، کەسی توشبوو بە نەخۆشی زەردووی (البرقان) بیکاتە لووتی ، سودیکی زۆری پێ دەگەیەنیت .

ئەگەر لە گەڵ سرکەدا بکوژیندریت و ، پاشان لە دەم وەریندریت ، بەسوود دەبێ بۆ ئەو ددان ئێشەکانی لە ئەنجامی سەرماوە تووشی مرقە دەبێ ، ئەگەر بە هاپاوی بکریتە لووت ،

^{٤٤٠} — حبة القرع : جۆریکە لە کرمە درێژە گەورە خەره بەرەهەستەکان ، بڕوانە : القانون في الطب لأبن سينا ،

فصل في الديدان ، وەرگێڕ

^{٤٤١} — داء الحية : نەخۆشیەکە لە نەخۆشی (داء الثعلب) دەچیت ، بەلām جیاوازی نێوانیان ئەوەیە کە نەخۆشی (داء الحية) تەنها مووی سەر ناوهریت بەلکو پێستیکی تەنکی سەریشی لە گەڵا دادەمالریت وەکو ئەو کازە تەنکی لە مار دەکریتەوه ، بڕوانە : القانون في الطب لأبن سينا ، وەرگێڕ .

به سوود دهبی بۆ ئه و ئاوهی له چاوه كاندا دروست دهبی ، ئه گەر له گه ل سرکه دا به شیوهی پیچان (ضماد) به کاریت ، زیپکه و گهری کیمای هه لده که نیت و ، ئاوسانه به لقه مبه درێژخایه نه کان و ، ئاوسانه په قه کان شییه ده کاته وه ، ئه گەر پۆنه که ی بکریته لووت بۆ نه خۆشی دهم خواربوون (اللقوة) به سووده ، ئه گەر نیو مسقال تا مسقالیکی بخوریته وه ، بۆ گه زتنی جالالۆکه زیانبه خشه کان (الرتلاء) به سووده ، ئه گەر بهاردریت و تیکه ل به پۆنی قه زوان (دهن الحبة الخطراء) بکریت و ، پاشان سی تکی بتکینریته گوئ ، بۆ ئه و سه رمایه ی که تووشی بووه و ، ههروه ها بۆ باو کونیکه دلخراوه کانی به سوود دهبی .

ئه گەر به رزیندریت و ، پاشان بکوتریت به زۆر وردی و ، له زهیتدا بخوسیندریت و ، سی تک یاخود چوار تکی له لووت بتکینریت ، بۆ ئه و هه لمه ته ی پزمینیکی زۆری له گه لدايه به سووده .

ئه گەر بسوتینریت و تیکه ل به مئوی تولوه بوو (الشمع المذاب) له پۆنی (السوسن)^{٤٤٢} ، یاخود پۆنی خه نه (دهن الحناء) بکریت و ، برینه کانی قاجی پی چه ور بکریت پاش شستنی به سرکه ، سوودی پی ده گه یه نیت و برینه کانی لاده بات .

^{٤٤٢} السوسن : گوله شلیر ، پروه کیکه شه صت سافتمه تریک به رز ده بیته وه و گولیک یاخود چهند گولیکی هه یه و ، هه ریه که یان له غونچه یه که وه پهیدا ده بن و ده بشکوین ، هه یه سپی هه یه شین هه یه زه رده هه یه سووره ، پوه کیکی ته مه ن درێژه و هه ندی جۆری به پۆنی خۆش به ناویانگه چونکه پوه کیکی عه تر نامیزه ، کبیری و باخچه ی هه یه و باخچه یه که شی دوو جۆره ، (الأزاد) که سپی یه و ، وه (الإبرساء) ، بۆ ئاویه تگ به سووده ، هیمنکاری ماده ده چه کانه ، جۆری (الأزاد) ی به سووده بۆ نه خۆشیه سارده کانی میشک و ، با چه کزبۆکانی نیوی شییه ده کاته وه ، گه لاکانی به سووده یق سوتاوویی ئاوی گهرم ، ههروه ها به سووده بۆ گه زتنی جانه وه ران و دوویشک به تاییهت ، به روانه : فره تگی ده ریا ، قاموسی پسته ، القاموس المحیط ، وه رگیز

ئەگەر لە گەل سەركەدا بەھار پەردی و ، نەخۆشیەكانی (البرص) و (البهاق الأسود)^{٤٤٢} سەری كەشای تى ھەلسۆینریت ، سوودی پى دەگەیتە و ، چاکیان دەكاتەو ئەگەر وورد بەھار پەردی و ، ھەموو پۆژێك بە ئەندازەى كێشی دوو دیرھەمى بە ئاوی ساردەو ەلى قووت بەردى ، بە سوود دەبى بۆ ئەو كەسانەى سەگى ھارگەستونی پيش ئەو ەلى لە ئاو خالى بىت ، وە دلتیاش دەبى كە تیانچیت ، ئەگەر پۆنەكەشى بکریتە لووت ، بۆ نەخۆشیەكانى ئیفلجى (الفالج) و (كُزاز)^{٤٤٣} بە سوود دەبى و ، مادەكانیان دەو ەستیتیت ، ئەگەر دوو كەلىشى پى بکریت ، جانەو ەران ئوردەخاتەو .

ئەگەر (الأنزروت) لە ئاودا بتوینریتەو ەو ، ناو ەو ەلى ئەلقەكى تى ھەلسۆینریت و ، پاشان (الشونیز)ى بە سەردا بپۆژینریت ، ئەو دەبى بە پۆژینەرێكى بە سوودی سەرسوڕمىن بۆ مایەسىرى ، سوودەكانییشى چەندەھا ئەو ەندى ئەمەیه كە باسكرا ، خواردنەو ەشى بە ئەندازەى دوو دیرھەمە ، كەسانى كیش وایان پلگەیان دوو ە كە زۆرى بە كارھیتانی كوشندەیه .

الحریر : پيشتر ئامازەى پى درا كەوا پیتەمبەرى خوا ﷺ پى داو ە بە (الزییر) و (عبدالرحمن)ى كۆپى (عوف) ئاوریشم بپۆشن " بەھۆى خورویەكەو ە كە لە جەستەیاندا ھەبوو ، ھەرو ەھا باسى سوودو میناجیمان كرد ، بۆیه پىو ىست بە دووبارە بوونەو ە ناكات .

^{٤٤٢} _ البرص : سپیتىكە تووشى جەستە دەبى .

البهاق : سپیتىكەو ناكات بە ئاستى سپیتىكەى (البرص)و تووشى جەستە دەبى و خەت خەت پەشى تىكەل ، بپوانە : لسان العرب ، ٤ وەرگێت .

^{٤٤٣} _ الكُزاز : نەخۆشیەكى قورسە تووشى مەزۇ دەبى و تووشى كۆیونى جەستە دەبى بەھۆى سەرمەو ە ، بپوانە : المخصص لأبن سیدة ، ص ٤٦٦ ، وەرگێت .

بواری پزىشكیتى نویش دەلێت : الكُزاز : نەخۆشیەكى قورسەو ھۆكارى دەگەیتەو ە بۆ پىسبوونى برینەكان بەو مىكروبەیانەى كە spores ھەلەگرن و ، لە ھەمان بریندا گەشە دەكەن و ، ژەھریكى بەھیز دەردەن كە كۆیونەو ەبەكى توند لە ماسولكەكاندا دروست دەكات ، ئەم نەخۆشیە لە كەسێكەو ە بۆ كەسێكى تر ناگواستریتەو ە ، لەوانەى كەسى تووشبوو بمریت . بپوانە : ar.wikipedia.org/wiki ، وەرگێت .

حُرْفُ ، ته‌په‌تیزه : (أَبُوحَنِيفَةَ الدِّينَوَرِي) ده‌لێت : ئەمە ئەو تۆوه‌یه که چاره‌سه‌ری پێ ده‌کړیت ، هه‌روه‌ها به (الثَّفاء) ییش ناویراووه‌ له‌ فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ باسکړاوه ، پوه‌که‌که‌شی به (الحُرْف) ناوده‌بریت و ، په‌مه‌کی خه‌لکیش پێ ده‌لێن (الرِّشَاد) واته : ته‌په‌تیزه ، (أبوعبید) ده‌لێت (الثَّفاء) واته : (الحُرْف) *

ده‌لێم _ ابن‌القیم _ ئه‌و فهرمووده‌ی ئاماژه‌ی بۆ کردوه ، (أبوعبید) و که‌سانی تریش له (ابن‌عباس) هوه _ خوا له‌ خۆی ویاییشی پازێ بیټ _ ده‌یگێر نه‌وه ، که‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : ئای له‌ هه‌ردوو تاله‌که‌دا چ شیفایه‌ک هه‌یه ، (الصَّبْر) و ته‌په‌تیزه . نیمامی (ابوداود) له (المراسیل) دا باسی ده‌کات *

هێزی گه‌رمی و وشکێتی له‌ پله‌ سێ یه‌مدایه ، گه‌رم ده‌کات ، س‌ک شل ده‌کات ، کرم و (حب‌القرع) ده‌کاته‌ دهره‌وه ، ئاوسانه‌کانی سه‌پل شیعی ده‌کاته‌وه ، شه‌هه‌وت و ئاره‌زووی جیوت‌بوون ده‌جولێنێت ، گه‌پێ کێماوی و ، قلیشانی پێست و به‌ه‌زیه‌وه هه‌له‌وه‌رینی موو تووک پاک ده‌کاته‌وه *

ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل هه‌تگوتندا پێچه‌ریکی (الضماد) لێ دروست بکړیت ، ئاوسانی سه‌پل شیعی ده‌کاته‌وه ، ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل خه‌نه‌دا (الحناء) بکولێندریت پاشاماوه‌کانی سنگ ده‌کاته‌ دهره‌وه ، ، خواردنه‌وه‌شی بۆ پێوه‌دان و گه‌رتنی جانه‌وه‌ران به‌سووده ، ئه‌گه‌ر له‌ شوپێنیکا بسوتینریت و دووکه‌لێ پێ بکړیت ، جانه‌وه‌رانی لێ دوورده‌خاته‌وه ، هه‌روه‌ها که‌وتنی مووی سه‌ر ده‌وه‌ستینیت ، ئه‌گه‌ر تێکه‌ل به‌ ئاردی جۆو سرکه‌ بکړیت و (سوبق‌الشعیر والخل) ، پێچه‌ریکی (الضماد) لێ دروست بکړیت ، به‌سووده بۆ نه‌خۆشی دهرده‌لاقه (عرق‌النسا) و ، ئاوسانه‌ گه‌رمه‌کانیشی شیعی ده‌کاته‌وه له‌ کۆتایه‌که‌یدا *

ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل ئاو و خویدا بپێچرته‌ سه‌ر دومه‌له‌وه پێی ده‌گه‌یه‌نیت ، به‌سووده بۆ هه‌موو ئه‌و نه‌ندامانه‌ی شلی و خاویان تێکه‌وتوه ، ئاره‌زووی جیوت‌بوون زیاد ده‌کات ، دلکه‌ره‌وه‌یه

بۆ خواردنی زیاتر ، بۆ نهخۆشی تهنگه نهفەسی و ، هه ناسه سولاری و ، چڕپوونی سێل به سووده ، سێی پاك دهكاتهوه ، خوینتی بینوویی زیاد دهكات ، بۆ ئازاری ئهو چالایی سهری ئیسقانی پانی تێدایه و له نهجای هاتنه دهرهوهی پاشاوه زیاده كاندا بروسه دهبی به سووده ، نهگه بهخوریتهوه یاخود به حوقنه ههلبگیریت ، وه به ئهغه لینهجهکانی سینگ و سێی کانیش دهكاته دهرهوه .

نهگه بهپاردیت و پاشان به نه ندازهی پێنج دهرهمی لی بهخوریتهوه له گهڵ ئاوی گهرمدا ، سروشتی مرقه نهرم و نیاو دهكاتهوه ، بایه کانیش شی دهكاتهوه ، بۆ ئازاری (القولنج) كه هۆکاری دهگه پێتهوه بۆ سه رما بوون به سووده ، نهگه بهپاردیت و بهخوریتهوه بۆ نهخۆشی به لهکی به سووده .

نهگه له گهڵ سرکه دا نهخۆشیهکانی به لهکی (البرص) و (البهق الأبيض) تی ههلسوینریت ، سوودیان پێ دهگه یه نیت ، ههروهها به سووده بۆ ئهو سه رنیشیهی به هۆی سه رما و به ئهغه وه تووشی مرقه دهبی ، نهگه بهکولیندریت و ، بهخوریتهوه ، خو وهیمن دهكاتهوه به تایبهت نهگه نهپاردلی چونکه لینهجهکی به کولان شی دهبیتهوه ، نهگه به ئاوهکی سه ر بشۆردریت ، له پیسی و شی لینهجهکان پاکی دهكاتهوه .

(جالینوس) ده لیت : هیزی وهکو هیزی تۆوی خه رته له یه (بزر الخردل) ، بۆیه له وانه یه ئازارهکانی پانی پێ گهرم بکریت كه به (عرق النساء) ناسراوه ، ههروهها ئازارهکانی سه رو ، هه ریه که له وهخۆشیانهش كه پێویستیان به گهرم کردن دهبی ، به هاوشیوهی تۆوی خه رته له (بزر الخردل) كه گهرم دهكات . پێدمچی تیکه له به هه ندی ئهو دهرمانانه بکریت كه تووشبووی تهنگه نهفەسی ده یخواته وه چونکه زانراوه كه تیکه له چڕه کان ده وه سستینیت به باشی ، ههروهکو ئه وهی كه تۆوی خه رته له ده یوه سستینیت ، چونکه له هه موو پوویه که وه له وه ده چیت .

الحلبة، شملی : باسکراوه کهرا پیغه مبهری خوا ﷺ له مه کهکه چوو سهردانی (سعد) ی کوپی (ابي وقاص) و ، فهرمووی : پزیشکیکی بۆ باتگ بکن ، بۆیه (الحارث) ی کوپی (کلدة) ی بۆ باتگ کرا ، تهماشایه کی کردو گووتی : هیچ مه ترسیه کی له سهرنی یه ، شملی و خورمای (عجوة) ی تازه پی که یوو به یه که وه بکوئینن و با هه لی قورپینیت ، نه وه بوو نه وه یان بۆ نه جامداو ، چاک بۆوه .

هیزی شملی له گهرمیدا له پله دووبله ، له ووشکیدا له پله ی یه که مدایه ، نه گهر به ئاوه وه بکوئیندریت ، قورگ و سینگ و سک نه رم ده کاته وه ، کۆکه و ، زیری و ، تهنگه نه فه سی و ، هه ناسه برکی هیمن ده کاته وه ، شه هوه ت و ئاره زوی جووتبون زیاد ده کات ، بۆ باو ، به لغم و ، مایه سیری به سووده ، دابه زینه ری کیموسه ئالۆزه کانه له پرخۆله دا ، به لغمی لینجی سینگ شیی ده کاته وه ، بۆ نه و دوومه لانه ی له ناو سکدا پهیدا ده بی و بۆ نه خۆشیه کانی سبی به سووده ، بۆ نه م نه خۆشیانه ی هه ناو له گه ل پۆن و (الفانیذ)^(٤٤٥) به کارده هینریت .

نه گهر له گه ل کیشی پینج دیره می (الفوة)^(٤٤٦) بخوریته وه ، خوینی بیتوئیزی ده هینینت ، نه گهر بکوئیندریت و ، پرچی سه ری پی بشوردریت لول ده بی ، (الحزان)^(٤٤٧)

^{٤٤٥} _ الفانیذ : جۆزیکه له حه لوا له قه ندو نی شاسته دروست ده کړیت ، بپوانه : تذهب اللغة ، ج ٣ ، ص ١٨٩ ، وه رگتپ .

^{٤٤٦} _ الفوة : په گی پوه کیکی په نگ سوورمه بۆیه چه کان به کاریده هینن ، مه ندیکی خۆپسکه و مه ندیکیشی ده چینریت ، لقه کانی چوارگۆشه ی دریتی زهرن گه لای پتوه یه و به ریکی خپی هیه ، له سه ره تای ده رچونیدا په تنگیان سه رزه و پاشان سوورده بن و ، کاتیکیش پی بگن په ش ده بن ، ده رمانیکی تاله و جگه رو سبل پاک ده کاته وه ، میز هینره ، خویتی بیتوئیزی زیاد ده کات ، بپوانه : الجامع لمفردات الأدویه والأغذیه لابن البطار ، وه رگتپ .

^{٤٤٧} _ الحزان : ئازاریکه له دندا پهیدا ده بی به هوی خواردنیکه وه که له گه ده دا ترش ده بی ، بپوانه : تاج العروس ، للمرتضى الزییدی ، وه رگتپ .

ناهیلت ، هاپاره که ی نه گەر تیکه ل به (النطرون)^{٤٤٨} سرکه کراو ، به شیوه ی پیچەر (الضماد) به کارهات ، ئاوسانی سپل شی ی ده کاته وه ، نه گەر ژنان له ئاوێکدا دانیشن شملی تیدا گوئینرایبت ، سوودی لی ده بینن بۆ ئه و ئازاره ی له مندا لاندان او به هۆی ئاوسانیکه وه په یدابوو ، نه گەر بپیچرته سه ر ئاوسانه په قه که م گهرمه کانه وه ، شی ی ده کاته وه سوودی بۆ ده بی ، نه گەر ئاوه که ی بخوریته وه بۆ ئه و پیچ به سکدا هاتنانه باشه که به هۆی باوه تووشی مرۆف ده بی ، وه ریخۆله کانیش خزو لووس ده کات .

نه گەر به خورماوه ، یا ههنگوینه وه ، یا ههنجیره وه بکوئیندریت و پیش نانی به یانی بخوریت ، ئه و به لقه می لینجی سینگ و گه ده شی ی ده کاته وه ، به سوودیش ده بی بۆ ئه و کۆکه درێزخایه نه ی به هۆیه وه تووشی مرۆف ده بی .

بۆ ئه و که سانه ی تووشی ریخۆله گیران بوونه و پیسایان بۆ نایه ته دهره وه به سووده و ، سکیان په وان ده کاته وه ، ، نه گەر پۆنه که ی (ده نه) تیکه ل به میو (الشمع) بکریت بۆ ئه و درزو قلیشانه ی به هۆی سه رماوه دروست ده بی به سووده ، سووده کانیشی چهنده ها ئه وهنده ی ئه مه یه که باسکرا .

^{٤٤٨} _ النطرون : جزره خوییه که و له ئاوی گهرمدا به ئاوسانی ده تویته وه و له ئاوی ساردا به قورسی ، (الورق)یشی پی ده لێن ، به وانه : المعجم الوسيط ، إبراهيم الزيات ، وهرگێژ .

له (القاسم) ی کوی (عبدالرحمن) هوه ده گێڕنهوه که گوتویه تی : پیغمبری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((استشفوا بالحلبة))^(٤٩) واته : خۆتان به شملی چاره سهر بکهن . که سانیك له
 پزیشکان ده لێن : نه گهر خه لك سووده كانیان بزانیا به كێشی خۆی به زێڕ ده یانكړی .

بیستی خاء (خ) :

الخُبْزُ ، نَافِلٌ : ثُبِتَ فِي الصَّحِيحَيْنِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، أَنَّهُ قَالَ : ((تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 خُبْزَةً وَاحِدَةً يَتَكَفَّوْهَا الْجِبَارُ بِيَدِهِ كَمَا يَكْفَأُ أَحَدُكُمْ خَبْرَتَهُ فِي السَّفَرِ ، مُرَلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ))^(٥٠).

واته : پیغمبری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((له پوځی قیامه تدا زه وی ده بیست به یه ک نان و
 خوی تعالی وهریده گێڕیت له م دهسته وه بۆ نه و دهست تا راست و ړیک بیته وه وهر چۆن
 که سینکان نانه که ی له سفره که دا وهرده گێڕیت ، چونکه ده یكات به خوانیک و بۆ خه لکی
 به هه شت ناماده ی ده کات)) .

وروی أبوداود في سنته : من حديث ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، قال : كان أحبُّ
 الطعامِ إلى رسولِ الله ﷺ الثريدُ من الخبزِ ، والثريدُ من الحيسِ^(٥١).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی ویا بیستی پازی بیست _ فهرموویه تی :
 خۆشه ویسترین خواردنه كان به لای پیغمبری خولووه ﷺ تلێتی نان و ، تلێتی (الحیس)
 بوو .

^{٤٩} _ لم أجده بهذا اللفظ ، وروي في فضل الحلبة أحاديث موضوعة وباطلة ، انظر الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعة (٣٨٨ / ١) ، تزيه الشريعة عن الأخبار الشنيعة للموضوعة (٢ / ٢٤٦) ، الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة للشوكاني (٤٨٩ / ١) .

^{٥٠} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٢٣١ / ١١) ، ومسلم (٢٧٩٢) .

^{٥١} _ ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٧٨٣) عن عكرمة عن ابن عباس فذكره ، قال أبوداود : وهو ضعيف . (الحيس)

تريستی خورماو که شک و پوځنه و تیکه ل به یه ک ده کړتن ، بهواته : القاموس المحيط للفيروز آبادي ، وهر گېږ .

روى أبوداود أيضاً ، من حديث ابنِ عُمَرَ _ رضي الله عنه _ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((وَدِدْتُ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا خُبْرَةً بَيْنَاءَ مِنْ بُرِّ سَمَاءٍ مُلْبَقَةٍ بِسَمْنٍ وَلَبَنٍ)) ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَاتَّخَذَهُ ، فَجَاءَ بِهِ ، فَقَالَ : ((فِي أَيِّ شَيْءٍ كَانَ هَذَا السَّمْنُ ؟)) فَقَالَ : فِي عُكَّةٍ ضَبَّ . فَقَالَ : ((ارفَعَهُ))^(٤٥٢).

واته : له (ابن عمر) هه _ خواى لى پازى بيت _ فرمويەتى : پيغمبەرى خوا ﷺ فرموى : ((حەزم پييه‌تى ئەگەر ئانىكى سپيمان له گەنمىكى بۆدى چاك تىكەل كرلو به پۆن و ماست هەبوايه)) ، ئەوه‌بوو پياويك له خەلكەكە هەستاو ئاماده‌ى كرىو ، هيتاى ، پيغمبەرى خواش ﷺ فرموى : ((ئەم پۆنه له چ شتىكا بوو ؟)) پياوه‌كەش فرموى : له هيزه‌يه‌كى بزن مژەدا بوو . بۆيه پيغمبەرى خوا ﷺ فرموى : ((لايبه‌ره)) .

روى البيهقي من حديث عائشة _ رضي الله عنها _ ترفعه : ((أَكْرِمُوا الْخُبْزَ ، وَمِنْ كَرَامَتِهِ أَنْ لَا تَنْتَظِرَ بِهِ الْإِذْمَ))^(٤٥٣).

واته : خاتوو (عائشة) هه _ خواى لى پازى بيت _ له فرمووده‌يكدا كه به‌رزى ده‌كاتوه بۆ پيغمبەرى خوا ﷺ فرمويەتى : ((پيژى نان بگرن ، پيژەكه‌شى ئەوه‌يه كه بخوريت و چاوه‌پى هاتنى پيخۆر نه‌كریت)) . پيشه‌وا (ابن القيم) ده‌فرميت : ئەم فرمووده‌يه له (موقوف) ده‌چيت و ، به‌رزكرنه‌وه‌ى ئەم فرمووده‌يه‌و ، هى پيشووش بۆ پيغمبەرى خوا ﷺ جيگير نه‌بووه .

به‌لام ئەو فرمووده‌يه‌ى كه باسى قەده‌غه‌كرنى بپيژى نان ده‌كات به‌چه‌ق ، فرمووده‌يه‌كى پووچه‌و هيج بنه‌په‌تيكى له پيغمبەرى خواوه ﷺ بۆ جيگير نه‌بووه ، له

^{٤٥٢} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٨١٨) ، وابن ماجه (٣٣٤١) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (٨٢٣) .

^{٤٥٣} _ إسناده ضعيف : أخرجه الألباني في الضعيفة (٢٨٨٤) .

پاستیدا فرموده یه کی دیکه هاتوو سه بارهت به قهدهغه کردنی برینی گوشت به چه قق ،
که چی نه مهش (صحیح) نی یه .

(مُهْنًا) ده لَیْت : له (أحمد) م پرسى سه بارهت بهو فرموده یه کی که (أبی معشر) ، له
(هشام) ی کوپی (عرو) وه ، له بابیه وه ، له (عائشة) وه _ خَوای لى پازى بَیْت _ له
پیغه مبهرى خواوه ﷺ ده یگیزیت وهو فرموویه تی : ((لا تَقْطَعُوا اللَّحْمَ بِالسَّكِّينِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ
فَعَلِ الْأَعَاجِمِ))^(۴۹) . واته : ((گوشت به چه قق مه برن ، چونکه نه وه کرداری عهجه مه کانه))
• (أحمد) یش فرمووی : فرموده یه کی (صحیح) نی یه ، نه مهش نه ناسراوه ، به لکو
فرموده کی (عمرو) ی کوپی (أُمیة) و ، فرموده کی (المغیره) پیچه وانه ی نه مه ن .
مه به سستی به فرموده کی (عمرو) ی کوپی (أُمیة) نه وه یه که فرموویه تی : ((کان النبیُّ
ﷺ يَحْتَزُّ مِنْ لَحْمِ الشَّاةِ))^(۵۰) . واته : ((پیغه مبهرى خوا ﷺ له گوشتی مه ره کی ده بری))
مه به سستی به فرموده کی (المغیره) ش نه وه یه که فرموویه تی : ((أَنَّهُ لَمَّا أَضَافَهُ أَمَرَ
بِجَنْبِرٍ فَشَوَّى ، ثُمَّ أَخَذَ الشُّفْرَةَ ، فَجَعَلَ يَحْزُّ^(۵۱))) . واته : ((کاتى (المغیره) بوبه میوانی
پیغه مبهرى خوا ﷺ فرمانیدا لایه ک ببرژین ، پاشان چه قق گوره کی مه لگرت و ، ده سستی
کرد به برینی گوشته که بۆ میوانه کی)) .

^{۴۹} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (۳۷۳۸) ، وضعفه الألباني .

^{۵۰} _ صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۳۹ ، ۱۷۹) ، (۵ / ۲۸۷ ، ۲۸۸) ، والدارمي (۷۳۳) ، والبخاري (۱ / ۶۳ ، ۱۷۲) ، (۴ / ۵۱) ، (۷ / ۹۶ ، ۹۸ ، ۱۰۷) ، ومسلم (۱ / ۱۸۸) ، وابن ماجه (۴۹۰) ،
والترمذي (۱۸۳۶) ، كلهم عن طريق الزهري قال : أخبرني جعفر بن عمرو بن أمية عن أبيه فذكره .

^{۵۱} _ صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۲۵۲ ، ۲۵۵) ، وأبو داود (۱۸۸) ، والترمذي في الشمائل (۱۶۶) ، كلهم
من طريق مسعر عن أبي صخرة جامع بن شداد ، عن المغيرة بن عبد الله ، فذكره عن المغيرة بن شعبة .

به شیک : سه بارهت به جورمکانی نان :

چاکترین جورمکانی نان نهوهیه که به چاکی شیلدرایی و مهلهاتی، پاشان نانی ته نوور به چاکترین جوری نان داده نریت و ، پاش نهوش نانی قرنه ، پاشان نانی (الملة)^(٤٥٧) له پله ی سی یه مدایه ، چاکترینیشی نهوهیه که له گنمی نوی دروست کرابی .

زۆرتین نهو جورانهشی که خۆراک به خشه نانی (السّمید)^(٤٥٨)، که درهنگ هه رسه له بر زۆر پاک و نه بونی هیچ که په کیک تیایدا ، به دولشیدا نانی (الحوّاری)^(٤٥٩) ، پاشانیش (الخشکار)^(٤٦٠) .

چاکترین کاتی خواردنیشی کوتایی نهو پۆزهیه که دروست کرابیت ، نهرمه کهشی زیاتر نهرم دهکات و خۆراک ده به خش و ته پ دهکات و به خیراش داده به زئ ، ووشکه کهش به پیچه وانه وهیه .

میزاجی نانی گه نهم گهرمه له نیه وندی پله دوودا ، نزیک ناوهنده له شیداری و ووشکیتیدا ، ووشکیتی زاله به سه ر نه وهدا که ناگر ووشکی کردۆته وه ، شیداریش به سه ر پیچه وانه کهیدا .

^{٤٥٧} _ خبر الملة : نانی (الملة) له نیهو خۆله میشی گهرمدا ده بریندریت و به لای ده شته که کانه وه ناسراوه ، بپوانه : مختصر حلیل للخرشي ، ح ١٦ ص ٣٠٨ . وهرگێپ .

^{٤٥٨} _ حیز السّمید : نانیکه له ئاردیک دروست ده کړیت که چه ند جارێک بیژرابیت (سفر) ، بپوانه : تاریخ دمشق ، ح ٥٥ ص ٤٩ . وهرگێپ .

^{٤٥٩} _ خبر الحوّاری : نهو نانه یه که له بوخت و پالفتی ئاردی سه ی دروست ده کړیت ، بپوانه : بحلة المنار ، ح ٢١ ، ص ٤٩٨ . وهرگێپ .

^{٤٦٠} _ حیز الخشکار : نانی نه سه ره که له ئاردیک دروست ده کړیت که که په که کێ تییدا بی و پاک نه کرابیت ، بپوانه : المعجم الوسيط ، وهرگێپ .

نانی گه نم خاسیه تیکی تیدایه ، بریتیه له وهی خیرا قه له و ده کات ، نانی (القطائف)
(یش^(۶۱)) خه لته یه کی چر دروست ده کات ، ووردکرلویشی با دروست ده کات و درهنگ هه رسه
، نه وهش به ماست دروست ده کزیت خۆراکیکی زۆر ده به خشیت و ، درهنگ له گه ده لیز
ده بیته وه .

نانی جو ساری ووشکه له یه که مدا ، به به راوردی گه نم خۆراکیکی که متر ده به خشیت .
خَلْ ، سرکه : وعن جابر - رضي الله عنه - : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَأَلَ أَهْلَهُ الْأَذْمَ ، فَقَالُوا : مَا
عِنْدَنَا إِلَّا خَلْ ، فَدَعَا بِهِ ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ ، ويقول : ((نِعْمَ الْأَذْمُ الْخَلْ ، نِعْمَ الْأَذْمُ الْخَلْ))^(۶۲).

واته : له (جابر) وه _ خوای لی پازی بیته _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ دلوای
پیخۆری له خیزانه کانی کرد ، نه وانیش فه رموویان : جگه له سرکه هیچی ترمان نی یه ،
نه وه بوو فه رمانیدا بۆی بینن ، بۆیه دهستی کرد به خواردنی و ده یفه رموو : ((چاکترین پیخۆر
سرکه یه ، چاکترین پیخۆر سرکه یه)) .

وفي سنن ابن ماجة عن أم سعد _ رضي الله عنها عن النبي ﷺ : ((نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلْ ، اللَّهُمَّ
بَارِكْ فِي الْخَلْ ، فَإِنَّهُ كَانَ إِدَامَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي ، وَلَمْ يَفْتَقِرْ بَيِّنٌ فِيهِ خَلْ))^(۶۳).

واته : له (أم سعد) وه _ خوای لی پازی بیته _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ
فه رموی : ((چاکترین پیخۆر سرکه یه ، په روه رنکارا فیه به ره کات بخه ره سرکه وه ، چونکه
پیخۆری پیغه مبه رانی پیشم بووه ، نه و مالهش سرکه ی تیدایی هه ژار نا که ویت)) .

^(۶۱) _ عز القطائف : پارچه هه ویریکن به بچکرله لول ده کزین و به که وانه یی سوورده کزینه وه و ناواخن ده کزین
به کاکله گوینۆ شتی تر ، به وانه : قاموسی رسته ، وه رگتیر .

^(۶۲) _ صحيح : أخرجه مسلم (۶ / ۱۲۵ ، ۱۲۶) عن أبي سفيان طلحة بن نافع عن جابر فذكره .

^(۶۳) _ موضوع : أخرجه ابن ماجة (۲۳۱۸) ، وحكم عليه بالوضع الشيخ الألباني في ضعيف الجامع (۵۹۶۱) .

سرکه له گرمی پیکهاتوه ، ساردی به سهردا ژاله ، ووشکه له سۍ به مدا ، به هیز ووشک دهکاتهوه ، قه دهغی تیزانی مادهکان دهکات ، سروشت نهرم و نیان دهکاتهوه ، سرکهی مهی و شهراب (خل الخمر) بۆ که دهی گرگرتوو به سووده ، (الصفراء) کپ دهکاتهوه ، زیانی دهرمانه کوشندهکان دورد هختهوه ، شیرو خوین نهگر له هه ناودا به ستران شی یان دهکاتهوه ، سوود به سپل ده که یه نیت ، که ده خوشه دهکات ، سک ده گرتهوه ، نینویهتی دوه ستنیت ، قه دهغی ناوسان دهکات له هه ر جیگه که ویستی دهرچوونی هه بی ، یارمهتی هه رسکردن ده دات ، دژ به به لغمه ، خوراکه چرمان نهرم و نیان دهکاتهوه ، خوین پوون و ناسک دهکاتهوه .

نه گر به خوی وه بخوریتوه ، به سووده بۆ نه و که سهی قارچکی کوشندهی خوار دبیت ، نه گر هه لقور پندربیت ، زارووی په یوه ست به بنه رتهی مه لاشووه ده بریت ، نه گر به گرمی له دهم وهر بریت ، بۆ نازاری ددان به سووده و ، پوکیش به هیز دهکات .

به شیوهی تی هه لسوان بۆ نه خوشی (الداحس)^(٤٦٦) ، نه و برینانهی له لاکانی موفدا په پیداده بن و ناوسانه گرمهکان و ، سووتان به تاگر به سووده ، دل دهکاتهوه بۆ خواردن ، که ده چاک و بۆن خوش دهکات ، بۆ لاویقی چاکو ، له هاوینیشدا بۆ دانیشتوانی وه لاته گرمهکان چاکه .

خلال : ددان پاکه وکار : دوو فهرموودهی له باره وه هاتوون (صحیح) نین ، یه که میان : یووی من حدیث أبي ایوب الأنصاري یرفعه : يا حَبْذَا الْمُتَخَلِّلُونَ مِنَ الطَّعَامِ ، إنه ليس شيء أشد على الملك من بقية تبقى في الفم من الطعام^(٤٦٥) وفيه واصل بن السائب ، قال البخاري

^{٤٦٦} _ الداحس : زیپکه یه که له تیان نینۆک و گزشته که دا دهرده چیت و به هیزه نه نینۆکه که ده که ویت ، بپوانه : للمجم الوسيط ، ج ١ ، ص ٥٦٧ وهرگیت .

^{٤٦٥} _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٤١٦ / ٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (١٥١) .

والرازي : منكر الحديث ، وقال النصائي والأزدي : متروك الحديث * واته : له (أبي أيوب الأنصاري) وه _ خواي لی پازی بیت _ فهرمووی تی : پیغمبري خوا ﷺ فهرمووی تی : ((چەند چاکە ئەو کەسانە ی بە ددان پاکە و کار ددانە کانیان پاش خۆراک خواردن پاک دەکەنە وه ، بە پاستی هیچ شتێک بە لای فریشتە وه قورستر نی یە لە پاشماوە ی ئەو خۆراکە ی لە زارد دەمێنێتە وه)) .

دووه م : بیروی من حدیث ابن عباس ، قال عبدالله بن أحمد : سألت أبي عن شيخ روى عنه صالح الوحاظي يقال له محمد بن عبد الملك الأنصاري حدثنا عطاء عن ابن عباس قال : نهى رسول الله ﷺ أن يُتَخَلَّ بالليط والاس ، وقال : إنهما يسقيان عُروقَ الجذام .

واته : پیغمبري خوا ﷺ قەدەغە ی کردووه ددان پاک بکریتە وه بە تویکی پەقی قامیش و (الاس) و(^{٤٦٦}) فهرمووی : پەگەکانی نەخۆشی گولی دەبوژننە وه ، ئەو بوو (عبدالله) ی (أحمد) فهرمووی : بایم فهرمووی : (محمد) ی کوپی (عبدالمک) م بینی کوپر بوو کە چی فهرموودە ی هەلبەستراوی دادەناو برقی دەکرد .

پاشان . ددان پاکە و کار بە سوودە بۆ پووک و ددان ، تەندروستیان دەپاریزێت ، بۆ گۆرینی بۆنی زار بە سوودە ، چاکترین جۆریشی ئەو یە کە لە دار چۆکەکانی پاککردنە وه ، هەروەها

^{٤٦٦} _ الاس : بریتیه لە درەختێکە یەکی هەمیشە سەوز ، بە زۆری لە شوێنە شێدارو سیبەرەکاندا دەپوێت ، لقیکی نۆزی پێو یە ، بۆنیکی خۆشی هەیه ، لقهکان گولەلێکی پەنگ سپی مەبلە و پەمبێ هەلەگرن ، بەریکی پەشی هەیه ، لە کاتی پێگەشتنیدا دەخوێت و هەروەها ووشک دەکێتە وه دەیکەن بە بەهاریات ، هەموو پووەکە بە کار دەهێنرێت ، سەرەپای بۆنە خۆشەکی . بپوانە : www.0khayma.com .

له دارهكانى زهيتون و بيبى (الخلاق) وهرگيرايى ، بهلام پاكرينهوه به قاميش و (الاس) و ريحانهو (البادروج)^(٤٦٧) زيانبهخشه .

بيتي دال (د) :

دُهْنٌ ، پۆن : روى الترمذي في كتاب الشمائل من حديث أنس بن مالك _ رضي الله عنهما _ قال : كان رسول الله ﷺ يُكثِرُ دُهْنَ رَأْسِهِ ، وَتَسْرِجَ لِحْيَتِهِ ، وَيَكْثُرُ الْقِنَاعُ كَانَ ثَوْبُهُ ثَوْبَ رِيَّاتٍ^(٤٦٨) .

واته : له (أنس) ي كوپى (مالك) هوه _ خواى لى پازى بيت _ فهرموويهتى : پيغهمبرى خوا ﷺ به زورى سهرى چهور دهكردو ، پيشى دادههيتاو ، پارچه به پۆيهكى به سهردا دهدا پاش چهوركردن وهكو نهوهى پۆشاكهكى پۆشاكى پۆن فروش بيت .

پۆن كونيلهكانى جهسته دادهخات ، قهدهغهى شيبى بوونهوهى مادهكان دهكات ، نواى خوشتن به تاوى گهرم نهگهربهكارهات ، چاكى و جوانى شيدلارى به جهسته دهبهخشى ، نهگه پرچى پى چهور بكرىت چاكى و جوانى پى دهبهخشى و دريژى دهكات ، بۆ سوريزه بهسوودهو ، زۆرترين بهلاكاني لى دورددهخاتهوه .

وفي الترمذي : من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ مرفوعاً : ((كُلُّوا الزَّيْتَ وَادْمِنُوا))^(٤٦٩) .

واته : له (ابي هريرة) وه _ خواى لى پازى بيت _ فهرموويهتى : پيغهمبرى خوا ﷺ : ((زهيت بخۆن و خۆتاني پى چهور بكن)) .

^{٤٦٧} _ البادروج : نبات طيب الرائحة : بولانه : لسان العرب ، وهرگير .

^{٤٦٨} _ أخرجه الترمذي في الشمائل (٣٣) ، (١٢٦) عن يزيد الرقاش عن أنس بن مالك فذكره .

^{٤٦٩} _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (١٨٥٤) ، وأحمد (٣ / ٤٩٧) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع)

پۆن له وهلاته گهرمهكانى وهكو _ حىجازو هاوشىوهكانيدا _ له گهوهترين
هۆكارهكانى پاراستنى تهنروستى و چاكردنى جهستهيهو ، زۆر پىويسته بۆ ئهوان ، بهلام
دانىشتوانى وهلاته ساردهكان ئهوهيان پىويست نى يه ، زۆر بهكارهينانىشىي له سهردا بۆ
چاو مهترسى تىدايه .

چاكترين پۆنىش سادهكانه وهكو : زهيتى زهيتون ، پاشان پۆن و ، پاشانىش پۆنى
كونجيه .

بهلام ئاوئتهكان : ههتديكيان ساردى تهپوشيدارن ، وهكو پۆنى گولى وهنوشه (دهن
البنفسج) كه بۆ سهرنيشهى گهرم بهسووده ، ئهوكهسانه دهنويئيت كه بهشهوانتوانن بنون
، ميشك شيدار دهكاتوه ، بۆ قليشاني دهست و پى و دهم وليو بههوى سهرماوه يا بههوى
نهخوشيوه بهسووده ، ههروهها بۆ زالبونى ووشكيئى بهسهر جهستهدا بهسووده ، گهرتي
و ، خوروى ووشكى تى ههلهدهسوئيرت و سوودى لى وهردهگرن ، جولانهوهى جومگهكان
ئاسان دهكاتوه ، بۆ كهسانى خاوهن ميزلجى گهرم له هاويندا بهسووده ، دوو فهرموده
پوچيشى له بارهوه هاتوون وهالبهستروه به زارى پيغمبهري خووه ﷺ :

يهكهم : فضل دهن البنفسج على سائر الادهان ، كفضلي على سائر الناس * واته : فهزل و
چاكي پۆنى وهنوشه بهسهر تيكراي پۆنهكاندا ، وهكو فهزل و چاكي منه بهسهر ههموو
خهلكدا .

دووهم : فضل دهن البنفسج على سائر الادهان ، كفضل الإسلام على سائر الأديان * واته
: فهزل و چاكي پۆنى وهنوشه بهسهر تيكراي پۆنهكاندا ، وهكو فهزل و چاكي ئيسلامه
بهسهر ههموو ئاينهكاندا .

هه ندى له ناوښته كانيش : گهرمى ته پو شيدارن ، وهكو پړونى (البان)^{٤٧٠} ، به لام نهك
 پړونى گوله كهى ، به لكو پړونى توره كهى كه سپى يه وهيله و خاكبه وهكو فستق ، پړون و
 چه ريه كى نړدى تيدايه و ، به سووده يو ته ستورو پقيتى ده مارو ، نهرمى ده كاته وه ، يو په له
 سپيكانى سر نيتوك و ، په له كاني سر پيست كه جياوازن له پرته گى ناساي پيست و ، پله و
 خال و سورايه كاني سر دم وچاو و ، به له كى به سووده ، به لغمى چر نهرم ده كاته وه ، نى
 ووشكه كان نهرم ده كاته وه ، ده مار گهرم ده كات ، فهرمووده يه كى پو وچيشى له باره وه
 هله به ستراوه كه هيج بنه پرته كى نى به بهم بيژه يه : ((اذهنوا بالبان ، فانه احدى لكم عند
 نساكم)) واته : ((به پړونى (البان) خوتان چه وركن ، چونكه به پريز ترو خوشه ويستر ده بن
 به لاي خيزانه كانتانه وه)) . له سووده كاني تريشى ددانه كان پاك ده كاته وه ، جوانى و
 كه شدارى پى ده به خشى و ، ته لڅ و به لغمه كاني پاك ده كاته وه ، هركه س دم وچاو و لاكاني
 پى چه وركات تووشى پيچ به سكا هاتن و قليشانى دم وچاو ليو و پى ناييت ، نه گهر نيوان
 هه ريو و پاني و نه دماى نيرينه پى چه وركات ، يو ساردى كورچيله و ، ميژه چرتى
 به سووده .

^{٤٧٠} _ البان : دره ختيكه به پړى به رز ده بيته وه ، لقه كانيشى پړك و كمن ، دريژى هم دره خته نزيكه (٦) متر ده بى ، گوليكي چرى جوانى به مهي پتو ميه و ، پيش ده رچوونى گه لكان دره ده چن له نيوان
 مانگه كاني مارس و نيساندا ، پاشان گوله كان به پړى دريژ ده دهن كه بريته له بهرگيگ و هر بهرگيكيش
 چند دانه توويكى تيدايه له يه ك پريزا ، توره كان گورهن و تا پاده يه كه له فستق ده چن ، پروانه .

بیتى ذال (ذ) :

نزیره : ناوی گيايه کی بۆنخۆشه : ثبت في الصحيحين : عن عائشة _ رضي الله عنها _
 قالت : طيبتُ رسولَ الله ﷺ بيدي ، بذَرِيرَةٍ في حَجَةِ الْوَدَاعِ لِحَلِّهِ وإِحْرَامِهِ (٤٧١).

واته : له دايكه (عائشة) وهه _ خواي لی پازی بیت _ فرمویه تی : به دهسته کانی خۆم
 پیغه مبه ری خوا م ﷺ له حه جی مالتاوایدا به (نزیره) بۆنخۆش کرد ، کاتی که ئیحرامی
 به ست و که ئیحرامیشی کرده وه پیش ته واف کردن .

پیشتر باسی (نزیره) مان کردو سووده کانی شمان خسته پوو ، بۆیه پیویست به
 دووباره کردنه وه ناکات .

دُبَابٌ ، میش : له فرموده که ی (ابي هريرة) دا که فرموده یه کی (المتفق علیه) ه
 باسی نه وه کراوه که میش نه گهر که وته خواردن و خواردنه وهه نقومی شته که ده کریت ، بۆ
 به دهسته تینانی شیفا که له بالئیکدایه ، چۆنکه ومکو (التریاق) ه بۆ نه و ژه هره ی له باله که ی
 دیکه ی دایه و ، سووده کانی می شیشمان پیشتر خسته پوو .

ذَهَبٌ ، زێر : روی أبوداود ، والترمذي : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ لِعَرْقَجَةَ بْنِ أَسْعَدٍ لَمَّا قُطِعَ أَنْفُهُ
 يَوْمَ الْكَلَابِ ، وَاتَّخَذَ أَنْفًا مِنْ وَبِقٍ ، فَأَتَتْهُ عَلَيْهِ ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ أَنْ يَتَّخِذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ (٤٧٢).
 واته : کاتی (عَرْقَجَةَ) ی کوپی (أَسْعَدُ) له پۆژی جهنگی (الْكَلَابِ) دا لووتی برپاو ،
 لووتیکی زیوینی بۆ خۆی دروست کرد ، بۆگه نی کرد ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانیدایه که
 لووتیکی زێرین به کاریتیت . (عَرْقَجَةَ) ش جگه له م ته نه ا فرموده یه هیچی تری نی به .

٤٧١ _ صحيح : تقدم تخريجه .

٤٧٢ _ حس : أخرجه أحمد (٢٣١٥) ، وأبوداود (٤٢٣٣) ، والترمذي (١٧٧٠) ، والسنائي (١٦٣ / ٨) ،

(١٦٤) كلهم من طريق عبد الرحمن بن طرفة عن عرقعة بن أسعد فذكره .

زێر: بۆ پازاوهی دوتیا به کاردیت، ته لسه می بوونیه تیه، شادی هیئی نه فسه، به میزکاری ده رکه وتنه، نهیئی خواجه له زه مینه کهیدا، میزاجی له تیکرای چۆنیه تیه کانیایه، گهرمه کی نه رم و نیانی تیدایه به شدار ده بی له تیکرای شته شادی هییه ره کاندایه، نیوه نجیترین و به پزترین کاندازاکانه به پهایه .

له خاسیه ته کانی نه وه یه که نه گهر بخزیته زێر خاکه وه، نه و خاکه هیچ زیانی پی ناگه یه نیت و، هیچی لی که م ناکاته وه، نه گهر وورده و خاکه که ی (برادته) تیکه له به ده رمان بکریت، بۆ لاوازیوونی دل و، له رزین که به هوی زالبوونی (السوداء) وه دروست ده بی به سووده، بۆ وورینه و، دلگراتی و، خه م و، ترسان و توقین و، عیشق به سووده، جهسته قه له و ده کات و، به میزی ده کات، زه ربووی لاده بات، په نگ و بۆ چاک وجوان ده کاته وه، بۆ گولی و، تیکرای نازارو نه خوشیه (السوداویة) کان به سووده، له نه خوشیه کانی (داء الثعلب) و، (داء الحية) دا به خاسیه ته به شداره، به خوارینه وه و تی هه لسووان، چاوه کان پاک ده کاته وه و به میزی ده کات، بۆ زۆریک له نه خوشیه کان به سووده و، هه موو نه ندامه کان به میزی ده کات . بۆگه نی ده م ناهیتیت نه گهر تیایدا پلگه را، نه و که سه ی نه خوشیه کی هه بی و پیویست به داخ کردن بکات و، به زۆر داخی بکات، شوینه که ی تلۆقه دروست ناکات و، به خیراش ساریژ ده بیته وه، هه رکه س کلچوکیکی زێرین بۆ په شتنی چاو به کاربیتیت، چاوی به میز ده کات و پاکی ده کاته وه، نه گهر نه نگوستیله یه کی لی دروست بکریت و نقیمه که شی هه ر له خوی بی و گهرم بکریت و، په ره گه ره کانی پیشه وه ی کۆتری پی داخ بکری، هۆگری هیلانه که ی ده بی و، جیگه که ی ناگهریت .

خاسیه تیکی سه رسوپمینی تیدایه له وه به رزکردنه وه دا، بۆیه پی پی پیدراوه له جه نگدا به کاربه یتریت و له چه کیشدا به کاریت به نه ندازه ی نه وه ی پی پی پیدراوه، وقد روی الترمذی

من حديث مَزِيدَةَ الْعَصْرِيِّ _ رضي الله عنه _ ، قال : دخل رسولُ الله ﷺ يومَ الفَتْحِ ، وعلى سيفِهِ ذَهَبٌ وَفِضَّةٌ^(٤٧٣).

واته : له (مَزِيدَةُ الْعَصْرِيِّ) وه _ خَوای لى پازى بىت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ له پوژى پزگار کردندا چوو مه ککه وه ، شمشیره کى زێڤو زیوی به سه ره وه بوو .

زێڤ خۆشه ویستی نه فسه و هه رکات دهستی کهوت ، ئاسووده ی پى ده به خشى و چیت ئاره له خۆشه ویسته کانی دیکه ناداته وه ، ﴿ زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ﴾ [آل عمران : ١٤] واته : ﴿ زَيْنَ ﴾ جوان کراوه ﴿ لِلنَّاسِ ﴾ بۆ خه لکی (دنیا په رست) ﴿ حُبُّ الشَّهَوَاتِ ﴾ خۆشى و ئاره زوواتى نه فسى ﴿ مِنَ النِّسَاءِ ﴾ له ئافره تان ﴿ وَالْبَنِينَ ﴾ و کوڤان ﴿ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ ﴾ و دارای زۆرى که له که کراو ﴿ مِنَ الذَّهَبِ ﴾ له ئالته و زێڤ ﴿ وَالْفِضَّةِ ﴾ و زیو ﴿ وَالْخَيْلِ ﴾ و نه سپ و ماینانى ﴿ الْمُسَوَّمَةِ ﴾ نیشانه دار (به سپیتى ناوچاوان و هه ر چوار په لى ﴿ وَالْأَنْعَامِ ﴾ هه روها ئازده و چوار پیتیان ﴿ وَالْحَرْثِ ﴾ و کشتوکال^(٤٧٤).

وفي الصحيحين : عن النبي ﷺ : ((لو كان لابن آدمَ وافرٌ من ذهبٍ لابتغى إليه ثانياً ، ولو كان له ثابٌ ، لابتغى إليه ثالثاً ، ولا يملأ جوفَ ابن آدمَ إلا التُّرابُ ، ويتوبُ اللهُ على مَنْ تابَ))^(٤٧٥).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((نه گه نه وه ی ئاده م شیویک زێڤی هه بوايه ، ئاره زووی نووه می ده کرد ، نه گه ر دووانی هه بوايه ، ئاره زووی سى یه می ده کرد ، به ده ر له

^{٤٧٣} _ ضعيف : أخرجه الترمذي (١٦٩٠) بإسناده عن هود بن عبد الله بن سعد ، عن جده مريدة مذكوره ، قال الترمذي : هذا حديث حسن غريب ، وجد هود اسمه مزيدة العصري .

^{٤٧٤} _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٤٧٥} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١١ / ٢١٦) ، ومسلم (١٠٤٨) .

خاکیش هیچی تر سکی نه وهی ئادهم پر ناکات و ، په روه رښکاریش ته و به په شیمانې نه و
که سه قبول ده کات که دلوای ته و به ده کهن و په شیمان ده بنه وه)) .

زیر گه وره ترین کوسپ و جیاکاری نیوان به نده کان و نیوان سرکه وتنی گه وره یه له روژی
قیامه تدا ، گه وره ترین شتیکیشه که سرپیچی خوی تعالی پی کرابی ، هر زیریش بو به
هوکاری برینی په یوه ندی خزمایه تی و ، خوین پشتم و ، هر امکروه کان حال کران و ،
قه ده غی مافه کان کراو ، به نده کان سته میان له یه کتر کرد ، هوکاری ویستنی دویاو ،
وازهینانه له پژی دوی و نه وهی خوی تعالی بو خوشه ویستنی خوی ناماده ی کردووه ،
چهنده ها ماف به زیر پیشیل کراو ، هر به زیریش چهنده ها پژی زیندو کرانه وه و ، چهنده ها
سته مکار سرخران و ، چهنده ها سته ملیکراو به زینران ، چهند جوانه نه وهی (الحریری) له م
باره وه گوتویه تی :

تَبَّأَ لَهُ مِنْ خَادِمٍ مُّمَازِقٍ ... أَصْفَرَ ذِي وَجْهِينِ كَالْمُنَافِقِ
يَبْدُو بَوَصْفَيْنِ لَعَيْنِ الرَّلْمِقِ ... زِينَةَ مَعْشُوقٍ وَلَوْنِ عَاشِقِ
وَحُبَّهُ عِنْدَ نَوِي الْحَقَائِقِ ... يَدْعُو إِلَى ارْتِكَابِ سُخْطِ الْخَالِقِ
لَوْلَاهُ لَمْ تُقَطَّعْ يَمِينُ سَارِقِ ... وَلَا بَدَتْ مَظْلَمَةٌ مِنْ فَاسِقِ
وَلَا اشْتَأَزَ بِاخِلٍّ مِنْ طَارِقِ ... وَلَا شَكَ الْمَمْطُولُ مَظْلَ الْعَانِقِ
وَلَا اسْتُعِيدَ مِنْ حَسَوٍ رَاشِقِ ... وَشَرَّ مَا فِيهِ مِنَ الْخَالِقِ
أَنْ لَيْسَ يُغْنِي عَنْكَ فِي الْمَضَائِقِ ... إِلَّا إِذَا فَرَّ فِرَارَ الْآبِقِ

واته :

خـــــوا له ناوی بهریت چ فیتاویه کی قه لپه
 زه رده و دووړووه وه کـــــو که ســـــی دووړو
 به دوو وه سف بۆ چاوی بینر دهرده کـــــویت
 خشلایکی خوشـــــه ویست و پرته کی ناشـــــق
 خوشه ویشتی به لای که سانی مه قیقت زانه وه
 ده بی به هوی تـــــو و وړه بوونی په روه رده گـــــار
 نه گره نه و نه بویه ده سته راستی دز نه ده پېر او
 ســـــته میش له که ســـــی خراپه وه دهر نه ده کـــــوت
 ده ست قوچاویش بیزی له لیدهری دهرگا نه ده بـــــوه
 که سی نواخه ریش سکا لای کوسپی نه ده کرد بۆ نه وه ی له نه ستویدایه
 په ناش نه ده گیرا له که سی تیره یی بهری چاوتیرو
 شـــــه پری نه و به دیه پتر او نه ی له ســـــه ر زه ویدان
 له ته نگانه شدا هیچی تر جیگه ی تر ناگړیتـــــه وه
 مه گـــــر مه لپیت وه کـــــو وه له اتنی کوتله

بیټی الراء (ر) :

رُطَبٌ ، خورمای پوتابی تازه پیگه یوو : قال الله تعالى لمريم ﴿ وَهَرِي إِلَيْكَ بِجُذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا ﴾ [مريم : ۲۵] واته : ﴿ وَهَرِي إِلَيْكَ بِجُذْعِ النَّخْلَةِ ﴾ قه دی نه و دارخورمایه ش بۆ لای خوت راوه شینته ﴿ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا ﴾ خورمای تازه پی گه ییوه به سه ردا ده باری ﴿ فَكُلِي وَاشْرَبِي ﴾ تینجا (له و خورما) بخو و (له و ناوه ش) بخوره وه ﴿ وَقَرِّي عَيْنًا ﴾ چاوو دل روشن به (۴۷۶) .

وفي الصحيحين عن عبدالله بن جعفر ، قال : رأيتُ رسول الله ﷺ يأْكُلُ القِثَاءَ بِالرُّطْبِ (٤٧٧).

واته : له (عبدالله)ی کوردی (جعفر)هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوام بینی ﷺ کالیارو خورماری روتابی تازه پیگه یوی بهیه کهوه دخوارد .

وفي سنن أبي داود ، عن أنس قال : كان رسول الله ﷺ يُفْطِرُ عَلَى رُطَبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يَصَلِّيَ ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَاتٍ فَتَمْرَاتٍ ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَمْرَاتٍ ، حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ (٤٧٨) .

واته : له (أنس)هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ پۆژووی به چهند خورمایه کی پوتابی تازه پیگه یوو ده شکاند ، پیش نه وهی نوژیی بکردبا ، نه گهر خورمای پوتابی تازه پیگه یو نه بوايه چهند خورمایه کی ده خوارد ، نه گهر خورماش نه بوايه ، چهند قومیکی ناوی ده خوارد هوه .

میزاجی خورمای پوتابی تازه پیگه یوو وه کو میزاجی ناوه و گهرمی ته پو شیداره ، گه دهی سارد به میژ ده کات و گونجاویتی ، ئاره زووی جووتبوون زیاد ده کات ، جهسته چاک و به پیت ده کات ، گونجاوه بۆ خاوهن میزاجه سارده کان و ، خۆراکیکی زۆر ده به خشیت .

گونجاوترین میوه به بۆ دانیش توانی مه دینهی پیرۆزو وه لاتانی دیکهش که میوهی سه ره کیانه ، بۆ جهستهش به سووده ، نه گهرچی نه وهی پیتی پانه هاتی به خیرا له جهسته یدا بۆگه ن ده کات و ، خوینیکی خراپی لیوه دروست ده بی ، به زۆر خواردنیشی سه رنیشه و)

٤٧٧ _ صحيح : تقدم تحريجه .

٤٧٨ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ١٦٤) ، وأبو داود (٢٣٥٦) ، والترمذي (٦٩٦) كلهم عن ثابت أنه سمع أس

السوداء) دروست دهکات، زیان به ددان دهگهیه نیت، به (السکنجبین) و^(١٧٩) شتی تری به و هاوشیوانه چاک دهکریت.

که پیغمبهری خوا ﷺ به خورمای پەتایی تازه پیگه یوو، یاخود به خورما، یاخود به ئاو پۆژوو دهشکینیت، له بهر نهینیهکی نەرم و نیانه، چونکه پۆژوو گه ده له خۆراك خالی دهکاته وه، جگه ریش شتیکی وای تیدا به دیناکات رایکیشیت و بینیریت بۆ هیزو نه دامه کانی جهسته، شیرینیش له هه موو شتیك خیرتر به جگه دهکات و، له هه موو شتیکیش به لایه وه خۆشه و یستره، به تاییهت نه گه ر خورمای پەتایی تازه پیگه یوو ییت، زیاتر قبولی دهکات و، خۆی و هه موو هیزه کانی تریش سوودی لی ده بینن، نه گه ر خورمای پەتایی تازه پیگه یوش نه بوو، نه وا خورما نه و پۆله ده بینیت، نه گه ر خورماش نه بوو، قومه ئاوه کان گه ی گه دهو، گه رمی پۆژوو ده کوژینه وهو، پاشان ووریا ده بیته وه بۆ خۆراك و، به حه زو ئاره زووه وهریده گریت.

رِيحَانُ، ریحانه: قال تعالى: ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ قَرَوْحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّةٌ نَعِيمٌ﴾ [الواقعة: ٨٨] واته: ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ نهجا نه گه ر نهو (كهسهی له گیانه لایه) له نزیکان بی (له خوا) ﴿قَرَوْحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّةٌ نَعِيمٌ﴾ نه وه حه سانه وهو بۆن خوشی و به هشتی پر له نازو نیعمه تی بۆ ههیه^(١٨٠). وقال تعالى: ﴿وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ﴾

^{١٧٩} _ السکنجبین: دەرمانێکی دێرنی چاخه دێرنه کانه و وشهیهکی فارسیه و بنه پەتی وشه که (سرکا - انگلیس) واته سرکه _ ههنگوین .. چونکه ئەم دەرمانه له تێکه لهیهکی سرکه و ههنگوین پێکهاتووه و ههندێ مه وادی خوشی تری تێده کریت، پاشان ئەم وشهیه به کارهێنرا بۆ هه ر شه راییک له شیرینی و ترشی پێکهاتییت، بڕوانه: الشامل في الصناعة الطبية، ابن النفيس، وهرگێر.

^{١٨٠} _ مهلا محمد مهلا صالح، پوختهی تهفسیری قورئان.

(الرحمن : ١٢] وه دلنه ویلای خاوهن کاو پهل و پودارو ریحانه^(٤٨١)) وفي صحيح مسلم عن النبي ﷺ : ((مَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ ، فَلَا يَرُدُّهُ ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ))^(٤٨٢) .

واته : پیغمبرى خوا ﷺ فهرموویه تی : ((هه رکهس پریحانه ی پیشکش کرا ، با نه یگه پریخته وه ، چونکه هه لگرتنى سووکه و بونیشى خوشه)) .

وفي سنن ابن ماجه : من حديث أسامة بن زید _ رضي الله عنه _ عن النبي ﷺ أنه قال : ((أَلَا مُشَمَّرٌ لِلْجَنَّةِ ، فَإِنَّ الْجَنَّةَ لَا خَطَرَ لَهَا ، هِيَ وَرَبُّ الْكُعْبَةِ ، نُورٌ يَتَلَأَلُ ، وَرِيحَانَةٌ تَهْتَرُ ، وَقَصْرٌ مَشِيدٌ ، وَنَهْرٌ مُطَرِدٌ ، وَثَمَرَةٌ نَضِيجَةٌ ، وَزَوْجَةٌ حَسَنَاءُ جَمِيلَةٌ ، وَحُلُلٌ كَثِيرَةٌ فِي مَقَامٍ أَبَدًا ، فِي حَبْرَةٍ وَتَضَرَّةٍ ، فِي دُورٍ عَالِيَةٍ سَلِيمَةٍ بِهِيَّةٍ)) ، قَالُوا : نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، نَحْنُ الْمُشَمَّرُونَ لَهَا ، قَالَ : ((قُولُوا : إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى)) ، فَقَالَ الْقَوْمُ : إِنْ شَاءَ اللَّهُ^(٤٨٣) .

واته : له (أسامة) ی کوی (زید) وه _ خوی لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغمبرى خوا ﷺ فهرمووی : ((ئایا کهسیک نی یه بۆ به ههشت تیکوشیت ، چونکه به ههشت هاوشیه ی نی یه ، سویند به خوی که عه ، نوو پوناکیه که و دهره وشیته وه ، پریحانه یه کی جولاره یه ، ته لاریکی جوانی دروست کراره ، پویاریکه یه ک سینه پى دهکات ، به ریکی پیگه شتووه ، هاوسه ریکی جولانه ، خوشی و پاره وه یه کی زده و ، له جیگه یه کی هه تا هه تایدايه ، له نیعمهت و خوشی و پوخسار جوانیدایه ، له مالتیکی به رزی جواندایه)) ، گوتمان : به لی نه ی پیغمبرى خوا ، نیمه هه ولی بۆ دهره یه ، فهرمووی : ((بلین : إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى)) .

^{٤٨١} _ مهلا محمد مهلا صالح ، بوختی ته فسیری قورتان .

^{٤٨٢} _ صحیح : تقدم تحریکه .

^{٤٨٣} _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٤٣٣٢) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢١٨٠) .

پێحانه هه موو پوهه کێکی بۆن خۆشه ، خه لکی ههروه ئاتیکیش به شتیکیوه تایبهتی ده کهن ، بۆیه خه لکی پۆژئاوا به (الاس) هوه تایبهتی ده کهن و ، بریتیه له جوړی ئه و پێحانهی که عه رهب ده یناسی ، به لām خه لکی عیراق به (الحَبَق) هوه^(٤٨) تایبهتی ده کهن .

به لām (الاس) ، میزاجی سارده له یه کهمدا ، ووشکه له دووه مدا ، له گه ل ئه وه شدا له چه ندين هێزی به ره لستی پێکهاتوه ، به زۆری گه وه ری خاکی ساردی تێدایه ، شتیکیش له گه رمی ناسکی تێدایه ، و به هێز ووشک ده کاته وه ، به شه کانی نزیکن له هاوه یزیه وه ، هێزیکی وه ستینه ری قه دهغه کاری هه یه له ناوه وه و ده رده وه دا .

(الإسهال الصفراوي) ده وه ستینه تی ، پالنه ری هه لمی گه رمی شیداره ئه گه ر بۆن بکریت ، زۆر به هێز دل شادومان ده کات ، بۆنکرینی پێحانه برم و نه خۆشی قه دهغه ده کات ، هه روه ها ئه گه ر له ماله شدا پاخرا .

ئاوسانی بۆریه کانی میز چاک ده کاته وه ئه گه ر بخریته سه ری ، ئه گه ر به ته پری گه لاکانی کوتر او له گه ل سرکه دا خرایه سه ر سه ر ، خۆین به ریونی لووت ده وه ستینه تی ، ئه گه ر به ووشکی گه لاکانی ها پردراو ، پرژینرایه سه ر برینی ته پو شیداره وه سوودی پی ده گه یه نیت ، ئه گه ر وه کو به سته ریك (الضماد) بخریته سه ر ئه ندامه کزولا وازه کان به هێزیان ده کات ، بۆ نه خۆشی (الداحس) به سووده ، ئه گه ر پرژینرایه سه ر زیپکه و برینه کانی ده ست و پی ، سوودی پی ده گه یه نیت .

ئه گه ر بخشینه ریته جه سته دا ئاره قه ده وه ستینه تی و ، شیی زیده کانی جه سته ووشک ده کاته وه و ، بۆنه ناخۆشه کانی بنده ست لاده بات و ، دلنیشتن له سه ر کولیندرلوی ، سوود به

^(٤٨) الحق : په یحانه ی (الحبق) جوړیکه له جوړه کانی په یحانه ، پوهه کێکی وه رزیو ، نزیکه ی (٥٠) سم له زه مین به رز ده بیتوه ، گه لاکانی هیلکه یی ده ره و شاوه یی ، قه ده مکی چوارگۆشه یی و ، گوله کانی سه یی بچوکن .

دوومه لى كۆم و مندالدان و ، خاوبونه وهى جومگه كان دهگه يه نيّت ، نهگه رېژنرايه سهر
نيّسكى شكايى يهك نهگرتوودا ، سوودى پى دهگه يه نيّت .

كرپش و برينه تهرو شيداره كانى سهر و ، زيپكه كانى پاك دهكاته وه ، ناهيتليت پرچ
بكه ویت و په شيشى دهكاته وه ، نهگه رگه لاكانى بگوتريت و ، ناويكى كه مى به سهردا
بكریت و ، تيكه ل به هه نديك له زهيتى زهيتون ياخود پۆنى گول (دهن الورد) بكریت و ،
پيچهرىكى (الضماد) لى دروست بكریت ، بۆ برينه ته په كان و ، نهو برين و زام و
زيپكانه ي كه لاكانى جهسته دا دهردين و ، سووربوونه وه هه لزه پينى پيست و ، ناوسانه
تونودو خراپه كان و ، نهو زيپكه و برينانه ي به سهر پيست وه دهردين و خورانيكى توندى
ليده كه ويته وه و ، مايه سبرى به سووده .

تۆوه كه ي به سووده بۆ فرېداني خوین له سنگ و سبي كانه وه ، گه ده خوشه دهكات و
هېچ زيانتيكى بۆ سنگ و سبي كان نى يه چونكه سيفه تي پاك كردنه وه و سافكردى تيدايه
، به خاسيه ت سووديكي باشى هه يه بۆ سكه چون كه كۆكه ي له گه لدابى و نه مه ش
خاسيه تيكي دهگمه نه له دهرمانه كاندا ، ميز زياد دهكات ، بۆ چوزانه وه ي ميزلدان و ،
كه زتنى جالالۆكه ي زيانبه خش و ، پتوه داني دووشك به سووده ، به لام ددان ئازنين به
پهگه كه ي زيانبه خشه و ، ورياي بن .

به لام پيچانه ي فارسى كه به (الحبق) ناوده بریت ، ميزاجى گهرمه به پيى يه كيك له دوو
گوفتاره كان ، نهگه ر ئاوپرژين كراو بۆن كرا نهوا سوود به سهرنيشه ي گهرم دهگه يه نيّت ،
فيتك دهكاته وه و ، شيدار دهكات به كاتى . به پيى گوفتاره كه ي ديكه ش سارده ، به لام نايا
تهرو شيداره ياخود ووشكه ؟ دوو گوفتارى له باره وه هاتووه . راستيش : هه رچوار (الطبائع
(دهكه ي تيدايه ، خه ويته ره ، تۆوه كه ي په وانى زهرداوى دهو ستي نيّت ، پيچ به سكا هاتن
هيمن دهكاته وه ، به هيزكارى دلّه ، بۆ نه خو شيه (للسوداوية) كان به سووده .

رُمان ، هه نار : خوای تعالی دهه رمیت : ﴿ فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمانٌ ﴾ [الرحمن : ٦٨]
 واته : له و دوو (باخه) دا میوه هات هه به نه خوازله دله خورماو هه نار^(٨٥) . له (ابن عباس)
 هه _ خوا له خوی ویا بیهشی پازی بیت _ به (مرفوع) ی و به (موقوف) ی ده گیرنه وه
 هه رموویه تی : هه هه ناریک له هه نار هه کانی ئیوه پیتینراوه به ده نکه توو یک له هه نار هه کانی
 به هه شت . هه رمووده کهش له (موقوف) ده چیت . (حَرْبٌ) کو کهسانی تریش له (علی) هه
 _ خوای لی پازی بیت _ ده گیرنه وه که هه رموویه تی : هه نار به کرۆکه وه بخون ، چونکه
 گه ده خوشه ده کات .

هه ناری شیرین گه رمی ته پو شیداره ، باشه بۆ گه ده ، به هیزی ده کات به و قه بزه ناسکه ی
 که تیایدا به ، بۆ گه روو سنگ و سیی به سووده ، بۆ کوکین باشه ، ناوه که ی سک نه رم
 ده کاته وه ، هیندیک خوراک ی باش به جهسته ده به خشیت ، به خیرا شیی ده بیتنه وه چونکه
 ناسک و نه رم و نیانه ، باو گه رمیه کی کهم له گه ده دا دروست ده کات ، بۆیه یارمه تی جوتبوون
 ده دات ، بۆ تادارو لهش گه رم باش نی یه ، خاسیه تیکی سه رسوپمینیشی هه به به وه ی نه گه ر
 له گه ل ناند خورا نا هیلت له گه ده دا بۆ گه ن و خراپ بیت ، ته رشه کهشی ساردی ووشکه ،
 قابزیکی کهمه ، بۆ گه ده ی گرگرتوو به سووده ، له هه موو جوړه کانی تری هه نار زیاتر
 میزهینه ره ، (الصفراء) هین ده کاته وه ، سکچونی ده وه سستینیت ، پشانه وه قه دهغه
 ده کات ، پاشماوه کان نه رم و نیان ده کاته وه ، گه رمی جگه ر داده مرکینیتنه وه ، نه دنامه کان
 به هیز ده کات ، بۆ نازاره کانی دل و ، ده می گه ده به سووده ، گه ده به هیز ده کات و ،
 پاشماوه کانی ده کاته ده ره وه ، (المرءة الصفراء) و خوین داده مرکینیتنه وه .

نه گه ر ناوه که ی ده ره یترلو له گه ل ناوه پکه کهیدا ، به که میک هه تگویتنه وه کولیندرا تا وه ک
 مه ره می لیدیت و ، چاوی پی په ژیترا ، زهر بووی له چاو ده بریت و ، له ته پری وشی چره کان
 پاکی ده کاته وه ، نه گه ر پۆکی تی هه لسوینریت ، به سوود ده بی بۆ نه و خوره یه ی (الأكلة)

نووشی ده بی ، نه گه ناوه که ی دهره پترلو له گه ل ناوه پۆکه که ینا (شحمها) خورایه وه ، سک
 رهوان ده کات و ، ته پری وشێ بۆگه نه تاله کان لیژ ده کلته خوارمووه ، به سوود ده بی بۆ تا پۆژ
 نا پۆژه درێژخایه نه کان .

به لام هه ناری مه زه ، له هه ربه و لایه نی میزاج و کرداریشه وه نێوه ندی هه ربه و جوړکه یه ،
 توندی ترشیه که ی که میك که متره ، ده نکه کانی هه نار له گه ل هه تگوتندا تی هه لسوویه کی
 چاکه بۆ نه خۆشی (الداحس) و برینه پیسه کان ، برینه کان داده مرکینتیه وه ، گووتویانه :
 هه رکه س سی گوله هه نار له سالیکیدا قووت بدات ، تیکرای ساله که چاو ئیشه و چاو داهاتی
 نووش نابی .

بیتی زای (ز) :

زَيْتٌ ، زه بیتی زه بیتون : خوی تعالی ده هه رمیت : ﴿ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ
 وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ﴾ [النور : ٢٥] واته : ﴿ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ
 مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ ﴾ (نهو چرایه) دانه گیرسی به (پۆنی) دره ختیکی زه بیتونی به فیهو به ره که ت
 ﴿ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ﴾ که نه پۆژه لاتی بی نه پۆژئاوای بی (سییه ر نایگری نه کاتی
 هه لهاتنی خۆرو نه کاتی ناوایونی) ﴿ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ ﴾ (پۆنه که ی نه وه نده پاک بیت)
 نزیکه پۆنه که ی داگیرسی ﴿ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ﴾ با ناگیرشی به ره نه که وی (^{٤٨٦}) .

وفي الترمذي وابن ماجة من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ أنه قال :
 ((كُلُوا الزَّيْتَ وَادْنُوا بِهِ ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ)) (^{٤٨٧}) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ
 فه رموی : ((زه بیتی زه بیتون بخۆن و خۆتانی پی چه وریکن ، چونکه له دره ختیکی پیرۆزه)) .

^{٤٨٦} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٤٨٧} _ تقدم ترجمه .

واللهيقي وابن ماجه أيضاً : عن ابن عمر _ رضي الله عنه _ ، قال : قال رسول الله ﷺ : ((ائْتَدِمُوا بِالزَّيْتِ ، وَادْمِثُوا بِهِ ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ))^(٤٨٨) .

واته : له (ابن عمر) ده _ خولای لی پازی بیټ _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
فهرمووی : ((زهیتی زهیتون بکهن به پیخوردو ، خوتانی پی چه ور بکن ، چونکه له داریکی
پیروزه)) .

زهیتی زهیتون گرمی ته پرو شیداره له یه کهمدا ، نهو که سانه که کوتویانه : ووشکه
به هله دا چوونه ، زهیتیش به گویره ی زهیتونه که یه تی ، بویه گوشراوی له زهیتونی
پیگه یو پیکترین و چاکترینی ، به لام له زرکی نه گه یو " جوړه ساردی و ووشکیته کی
تیدایه ، زهیتی زهیتونی سووریش نیوه ندی نهو دوو زهیتیه ، زهیتی زهیتونی ره شیش
به مامناوه ندیتی گرم دهکات و شیدار دهکات ، بق ژههره کان و ، رهوانبوونی سک و ،
د رهینانی گرم به سووده ، زهیتونی کون سیفته تی گرم کردن و شیی کردنه وهی زیاتره ،
نه وهی به ناو لیتی دده هیتیریت ، گرمی که متهو ، نهرم و نیانتره ناسکتره و سوودیکی
زورتیش دده به خشیی ، سه تاپای جوړه کانی زهیتوون پووی پیست نهرم ده که نه وه ،
پیروون دوا ده خن .

ناوی زهیتونی سویر ناهیتیت تلوقه ی پر ناوی سوتانی ناگر دروست بی ، پوک به هیز
دهکات ، گه لاکانی بق سووربوونه وه هله پانی پیست و ، نهو برینانه ی له لاکاندا
دینه دهره ، برینه پیسه کان و ، زیپکه و برینه کانی سه پیست که خورانیکی توندی له
گه لدایه به سووده ، قه دهغه ی تاره قه کردن دهکات و ، سووده کانی چه نده ها نه وه ندی
نه مانیه که باسمان کرد .

^{٤٨٨} _ [سناد صحیح : أخرجه ابن ماجه (٢٣١٩) ، وصححه الألبانی فی صحیح ابن ماجه (٢٦٨٢)] .

زَيْدٌ، كَرِيٌّ : روى أبوداود في سننه ، عن ابْنِي بَسْرِ السَّلْمِيِّينَ - رضي الله عنهما - قالَا :
دخل علينا رسول الله ﷺ ، فَقَدَمْنَا إِلَيْهِ زُبْدًا وَتَمْرًا ، وَكَانَ يُحِبُّ الزُّبْدَ وَالتَّمْرَ^(٤٨٩) .

واته : له ههردوو کوپه کهی (بَسْرِ السَّلْمِيِّينَ) هوه _ خویان لی پازی بیت _ فهرموویه تی
: پیغه مبهری خوا ﷺ دیدنه کردین و ، خورماو کریمان خسته پیش دهستی و ، حهزی به
خورماو کری بوو .

که ری گهرمی شیداره ، سوودو که لکیکی زۆری تیدایه ، له وانه پیگه یاندن و شیی کردنه وه
، به سووده بۆ ئه و ئاوسانانه ی که له لاکانی گوئی و بوپیه کانی میزو ، زاردا دینه دهر ،
به سووده بۆ هه موو ئه و ئاوسانانه ی که له جهسته ی ژنان و مندالاندا دینه دهر نه گهر به ته نها
به کارهات ، نه گهر لسترایه وه ، بۆ ئه و خوینه ی له سهیه کانه وه دینه دهر به سووده وه ،
ئاوسانه کانیشی پیده گه یه نیت .

نه رم و نیانکاری سروشت و دهمارو ئه و ئاوسانانه ی که به هۆی (الْمِرَّةُ السُّودَاءُ)
به لغمه وه دروست ده بن ، بۆ ئه و ووشکی ته ی تووشی جهسته ده بی به سووده ، نه گهر
جیگه ی دهرهاتنی ددانه کانی مندالی پی چه وهر کریت ، یارمه تی گه شه ی ددانه کانی و
دهرهاتنیان ده دات ، به سووده بۆ ئه و کۆکه ی به هۆی سه رماوه تووشی مروف ده بی ، بۆ
نه خووشی ووشک هه لاتووی و قلشانی پیست و هه لوهرینی تووک به سه ریه وه به سووده ، به لام
حه زو ئاره زووی خواردن که م ده کاته وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ له بهر چه ند دانایه ک نیوان
که ری و خورمای کۆکردۆته وه “ له خوارندا ” وه کو چاکرینی هه ر دانایه کیان به ویتر .

^{٤٨٩} _ صحیح : أخرجه أبوداود (٢٨٢٧) ، وابن ماجه (٣٣٣٤) کلاما عن سلیم بن عامر عن ابی بصر السلميين

زَيْبٌ ، مَيُوزْ : دوو فرموده‌ی له‌باروه هاتووه (صحیح) نین :

یه‌که‌میان : چاکترین خۆراك مَيُوزْه ، بۆنی زار خۆش ده‌کات و ، به‌لغهم دتوینیتوه .

دووهم : چاکترین خۆراك مَيُوزْه چونکه نه‌خۆشی لاده‌بات و ، دهمار به‌هیزو توند ده‌کات و ، تووپه‌بوون داده‌مریکینیتوه‌و ، په‌نگ ویو جوان ده‌کات و ، بۆنی زار خۆش ده‌کات .
 ئەمه‌شیان (صحیح) نی‌یه . پاشان . چاکترین مَيُوزْه‌وه‌یه‌که قه‌باره‌ی گه‌وره‌بی و ، ناوه‌پۆکی قه‌له‌و بی ، توپکی ته‌نگ بی و ، ناوکی دهره‌یتولایی و ، تۆوه‌که‌ی بچوک بی ، ته‌نی مَيُوزْه‌رمی شیداره له‌یه‌که‌مدا ، تۆوه‌که‌ی ساردی ووشکه ، نه‌ویش وه‌کو تری‌یه : شیرینی هه‌یه‌و گهرمیشی هه‌یه ، ترشه‌که‌ی قه‌بزکارو سارده ، سپیکه‌شی له‌هه‌موو جۆره‌کانی تر قه‌بزکارتره ، نه‌گهر ناوکرۆکی بخوریت ، بۆ بۆپی سیی کان گونجاو ده‌بی ، بۆ کۆکه‌و ، نازاری گورچیلو ، میزڵدان به‌سووده ، گه‌ده به‌هیز ده‌کات و ، سک نه‌رم ده‌کاته‌وه .

شیرینه‌که‌ی خۆراکیکی زیاتر ده‌به‌خشیت به‌به‌رلوردی تری ، به‌لام به‌به‌رلوردی هه‌نجیری ووشک خۆراک به‌خشینه‌که‌ی که‌متره ، هیزکی پیگه‌یه‌نه‌ری هه‌رسکاری قه‌بزکاری شیی کردنه‌وه‌ی مامناوه‌ندی هه‌یه ، به‌گشتی گه‌ده‌و جگه‌رو سپل به‌هیز ده‌کات ، بۆ نازاره‌کانی گه‌روو سینگ و سیی کان و گورچیلو میزڵدان به‌سووده ، چاکترین‌یشیان نه‌وه‌یه‌که به‌بی تۆوه‌که‌ی بخوریت .

خۆراکیکی باشی چاک ده‌به‌خشیت ، کونیله‌ی داخراو (السُّد) دروست ناکات وه‌کو نه‌وه‌ی که خورما دروستی ده‌کات ، نه‌گهر له‌گه‌ل تۆوه‌که‌یدا بخوریت سوودیکێ ژۆرت‌به‌گه‌ده‌و جگه‌رو سپل ده‌به‌خشیت ، نه‌گهر ناوه‌پۆکه‌که‌ی لکینرایه‌ نینۆکی جولاه‌وه‌ خیراتر هه‌لبه‌ده‌که‌نیت ، شیرینه‌که‌ی که‌ ناوکی نی‌یه به‌سووده بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی ته‌پی و به‌لغهمیان هه‌یه ، مَيُوزْ جگه‌ر چاک و پیتدار ده‌کات و به‌خالسیه‌ت سوودی پی ده‌گه‌یه‌نیت .

بۆ زیادکردنی توانای له بهرکردنیش سوودی ههیه : پێشهوا (الزمري) فرمویهتی :
 ههركهس حهزی به له بهرکردنی فرمودهیه با میوژ بخوات . (المنصور) له (عبدالله)
 کوپی (عباس) بایرهیهوه دهگێڕێتهوه دهگێڕێتهوه کهوا : تۆوه کهی نهخۆشیهو ،
 ناوه پۆکه کهشی دهمرانه .

زَنْجَبِيلٌ ، زه نجه فیل : خوای تعالی دهفه میت : ﴿ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴾ [الإنسان : ١٧] وات : له به ههشتدا شهرا بیان له پهراخیندا پی دهتوشری که زه نجه فیل
 تیکه لاوه (٩٠)

پێشهوا (أبو نعیم) له کتیی (الطب النبوي) دا دهگێڕێتهوه کهوا (أبو سعید الخدری) _
 خوای لی پازی بیست _ فرمویهتی : پادشای پۆم گۆزهیه که زه نجه فیل به دیاری دایه
 پیغه مبهری خوا ﷺ ، نهویش هه مرۆفیک پارچهیهکی دایه ، پارچهیهکیشی دایه من .

زه نجه فیل گهرمه له دووه مدا ، ته پو شیداره له یه که مدا ، گهرمکاره و یارمهتی هه رسکردنی
 خۆراك ده دات ، به مامناوهندی سگ نه رم و نیان ده کاته وه ، بۆ کونیه داخراوه کانی (السدد)
 جگه ر که به هۆی سه رماو ته پری وشێ وه دروست ده بی به سووده ، بۆ تاریکبوونی چاو
 که به هۆی ته پری وشێ وه دروست ده بی به سووده به هه ربوو پێگهی خواردن و چاو
 په شتنیشه وه ، یاره مه تی جووتبوون ده دات ، بایه چهره کان شی ده کاته وه که له گه دهو
 ریخۆ له دا دروست ده بی .

به گشتی . چاکه بۆ جگه رو که ده ی میزاج سارد ، نه گه ر به کێشی دوو بیرهم له گه ل
 شه کردا تیکه ل به ئاوی گهرم کراو ، پاشه پۆ لینجه لیکه کان نه رم و ئاسان ده کاته وه ، لهو
 ده رمانانه دا به شدار ده بی که به شیوه ی هه ویر ده شیلدرین و بۆ توانه وهو شی کردنه وه ی
 به لغم به کار دیت .

مزره کاشي گهرم و ووشکه و تاره زووی جووتبون ده وروژینیت ، توماوی نیرینه زیاده کات ، گه دهو جگر گهرم ده کات ، خوارین خوښ و به له زهت ده کات ، هله ده سستیت به ووشکردنه وهی نه و به لغمه می زال ده بی به سهر جه سته دا ، توانای له به رکردن زیاده کات ، گونجاوه بډ جگر و گه دهو ، نه و ته پریه به هوی خوارین میوه وه تووشی ده بی لاده بات ، بونی زار خوښ ده کات ، زیانی خوراکه چره سارده کانی پی دورد خړیته وه .

پیښی سین (س) :

سنا ، پیښتر باسکراو ، باسی (سنوت) یش کرلو ، نه و هس خرایه پرو که به حوت شت لیک دراوه ته وه :

یه که م : هتگویتنه .

نووه م : خوښاوی هیزه ی پونه که به شیوه ی ختکه لیکي پرش به سهر پونه که وه دهرده که ویت .

سی یه م : تزویکه له تزوی په شکه (کمون) ده چیت به لالم (کمون) یش نی یه .

چواره م : (الکمون الكرمانی) یه .

پینجه م : پازیانیه .

شه شه م : شویته .

حوت ته م : خورمایه .

هه شته م : نه و هتگویتنه یه که له نیو هیزه ی پوندایه .

سَفَرَجَل ، به می : روی ابن ماجه فی سننه : من حدیث إسماعیل بن مُحَمَّد الطَّلحي ، عن نَقِيب بن حَاجِب ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ الزُّبَيْرِيِّ ، عَنْ حَلْحَلَةَ بن عُبَيْدِ اللَّهِ _ رضي

الله عنه _ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَبِيَدِهِ سَفَرَجَلَةٌ ، فَقَالَ : ((دُونَكُمَا يَا طَلْحَةُ ، فَإِنَّهَا تُجِمُّ الْفُؤَادَ))^(٤٩).

واته : له (طَلْحَةُ) ی کورپی (عُبیدالله) وه _ خَوای لی پازی بیټ _ فهرموویه تی : چومه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ به هی یه کی به دهسته وه بوو ، شه وه بوو فهرمووی : ((نه ی) طلحة) بیبه ، چونکه دل ده حه وینیتته وه وچاکی وچالاکی ته واو ده کات)) .

هه روه ها پیشه وا (ابن ماجه) له ریگه یه کی دیکه شه وه ده یگیزیتته وه ، فهرموویه تی : چومه خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ که له نیوان چهند هاوه لانیکیدا دانیشتبوو ، به هی یه کی به دهسته وه بوو نه م دیو شه و دیوی پیده کرد ، که دانیشتم ، دهستی بق بلا وکرده وه فهرمووی : ((نه ی) ابا ثرا) بیبه چونکه دل به هیز ده کات و ، نه فس شادومان ده کات و ، خه م و خه فتی سینگ لاده بات)) .

سه باره ت به به هی چهند فهرمووده یه کی تریش (ریوایه) ت کراوه ، شه چاکترینیانه و ، (صحیح)یش نین .

به هی ساردی ووشکه ، له م یاره شه وه به گورینی تامی ده گوریت ، هه مووشی ساردی قه بزکاره ، بق گه ده چاکه ، شیرینه که ی ساردی و ووشکی تی که متره ، مه یلی لای مامناوه ندیتی ده کات ، ترشه که ی قه بزکردن و ووشکی تی و ساردی زوره ، هه مووشی تینویه تی ده شکینیت و په شان وه قه دهغه ده کات ، میزه یته ره ، خو نه رم ده کاته وه ، بق برینی پیخوله و ، خوین دهردان و ، کولیرا به سووده ، بق دل تیکه ل هاتن به سووده ، نه گهر

^{٤٩} _ صعیف الإسناد : أخرجه ابن ماجه (٤٣٦٩) بإسناده عن عبد الملك الریثی عن طلحة فذكره .

پاش خۆراك به كارمیترا قه دهغه ی به رزیوونه وهی هه لمه كان دهكات ، سوتینراوی لق و پۆپ و گه لا شۆراوه که ی وهکو (التوتياء)ه^(٩٩) له کارکرینیدا .

خۆراکیکی کهم به جهسته ده به خشیت و قه یز دهكات ، پاشان خوونه رم و نیان دهکاته وه ، لیژیوونه وهی نیشتوو هکان خیراتر دهكات ، زۆر خوارنی بۆ ده مار زیانبه خشه ، (القولنج) دروست دهكات ، (المرّة الصفراء) ی دروستبووی نیو گه ده داده مرکینیت وه .

ئه گه ر برژینرا زبری و په قیتی کهم ده بیته وهو ، سووکیش ده بی ، ئه گه ر ناوه پاستی هه لکۆلریت و ، تۆوه کانی ده رهیتیت و ، ههنگویتی تی بکریت و ، به هه ویر سواخ بدریت و ، بخریته نیو خوله میشی گه رمه وه ، سووکیکی زۆر ده به خشیت .

چاکترینیشی ئه وه یه که به برژای یاخود به کۆلیندراوی به ههنگوینه وه بخوریت ، تۆوه که ی بۆ زبری و وشکی گه رو ، بۆریه کانی سیی ، زۆریک له نه خۆشیه کان به سووده .

پۆنه که شی قه دهغه ی ئاره قه کردن دهكات ، گه ده به هیز دهكات ، مره باشی گه ده و جگه ر به هیز دهكات ، دل به هیز دهكات ، شادومانیش به نه فس ده به خشیت .

فرمایشتی : (تُجِمُّ الْفَوَادَ) واته : ده یحه وینیت وه . ههروه ها گووتراره : ده یکاته وه و فراوانی دهكات ، پسته عه ره به که شی له (جمام الماء) وه هاتوو ، واته : فراوانبوونی ئاو و زۆریوونی . وشه ی (الطّخَاء) بۆ دل وهکو هه وره به سه ر ئاسمانه وه . (أبو عُبَید) ده لیت :

^{٩٩} _ التوتياء : به ردیکه ده هاردی و ده کری به کل و چاوی پی ده پێژریت ، جۆره کانی سه وزو زه ردو سپین ، له که ئاره کانی هه ندوه ده هیتیت . چاکترین جۆری سپیه سووکه که یه تی پاشان زه رده کو پاشانیش فستقیه ته که که ی ، به ردیکی ساردی و وشکو قه دهغه ی گۆزه رکۆنی پاشه پۆکان ده کات بۆ په که کانی چارو چینه کانی ، بۆ ته پی و شی به سووده ، فرمیسک و وشک ده کاته وه ، بۆگه ی جهسته لادهیات ، بڕوانه : قاموسی رسته ، مه لا محمودی گه لاله یی و ، ههروه ها بڕوانه : خریده المعائب و فريدة الغرائب ، ابن البردي ، ص ٧٩ ، وه رگێ .

ووشه‌ی (الطَّاء) واته : قورسی و داپۆشین ، له زمانى عه‌ره‌بی‌دا ده‌گوتریت : (ما فی السماء طاءً) ، واته : هه‌وو تاریکی به ناسمانه‌وه نى یه .

سَوَاكٌ : فی الصحيحین عنه ﷺ ((لَوْ لَا اَنْ اَشُقَّ عَلٰی اُمَّتِيْ لِامْرَتِهِمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ))^(٤٩٣).

واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : ((ئه‌گه‌ر ئومه‌ته‌که‌م تووشی نا‌په‌حه‌تی نه‌کردایه فه‌رمانم پێده‌دان له کاتی هه‌موو نوێژیکنا سیواک بکه‌ن)) .
وفیهما : اَنَّهُ ﷺ كَانَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوعُ فَأَهُ بِالسَّوَاكِ^(٤٩٤).

واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رکات هه‌ستایه بۆ شه‌و نوێژ ددانى به‌سیواک پاک ده‌کرده‌وه .
وفي صحيح البخاري تعليقا عنه ﷺ : ((السَّوَاكُ مَطَهْرَةٌ لِلْفَمِ ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ))^(٤٩٥).

واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : ((سیواک هه‌رکاری پاک‌دنه‌وه‌یه بۆ زانو ، مایه‌ی په‌زایوونی په‌روه‌ریگاریشه)) .

وفي صحيح مسلم : اَنَّهُ ﷺ كَانَ إِذَا نَحَلَ بَيْتَهُ ، بَدَأَ بِالسَّوَاكِ^(٤٩٦).

واته : هه‌رکات پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بجوایه‌ته‌وه بۆ ماله‌که‌ی خۆی ، به‌سیواک ده‌ستى پێدکرد .

له‌باره‌ی سیواک کردنه‌وه فه‌رمووده زۆره ، وَصَحَّ عَنْهُ مِنْ حَدِيثٍ أَنَّهُ اسْتَاكَ عِنْدَ مَوْتِهِ بِسَوَاكِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ ، وَصَحَّ عَنْهُ قَالَ : ((أَكْثَرْتُ عَلَيْكُمْ فِي السَّوَاكِ))^(٤٩٧) .

^{٤٩٣} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٢ / ٣١٢) ، ومسلم (٢٥٢) .

^{٤٩٤} _ صحيح : أخرجه البخاري (١ / ٧٠) ، (٢ / ٦٤ ، ٥) ، ومسلم (١ / ١٥٢) كلاهما عن أبي وائل عن حذيفة فذكره .

^{٤٩٥} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٣٧) .

^{٤٩٦} _ صحيح : أخرجه مسلم (٢٥٢) .

واته : به (صحیح ی) (ربوایه) ت کراره کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ له سه ره مرگیدا به سیواکه که ی (عبدالرحمن) ی کوی (ابي بکر) سیواکی کردوه ، ههروه ها به (صحیح ی) هاتوه کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ هه رمویه تی : ((زیده پویم کرد له داوکردنی به کارهیتانی سیواک لیقان و هاندانی به کارهیتانی)) .

چاکترین نه و درختانه ی سیواکی لی و مرگیروه درهختی (الأراك) و به و هاوشیوانه یه ، پیویسته له هیچ درهختیکی دیکه ورنه گیریت ، چونکه له وانه یه ژه هری بیت ، پیویسته به مامناوه ندی به کاریهیترتیت ، چونکه نه گهر زیده پوئی له به کارهیتانیدا بکریت ، له وانه یه جوانی و پێکی و ساف و لوسی ددان لابه ریت و ، ناماده ی بکات بۆ قبولیونی هه لمه به ده رهاتوه کان له گه ده وه ، ههروه ها ناماده ی ده کات بۆ قبولیونی پیسی ، به لام هه رکات به مامناوه ندو پێکی به کارهات ، ددانه کان پاک ده کاته وه ، ستونه که ی به هیز ده کات ، زمان ده کاته وه ، کلۆریوون قه ده غه ده کات ، بۆنی زار خوش ده کات ، میشک پاک و ساف ده کات ، خۆراک به له زهت ده کات .

چاکترین سیواکیش نه وه یه که ته پکراییی به ئاوی گول (ماء الورد) ، له هه مووشی به سوودتر بنه په ته کانی گوێزه (أصول الجوز) . دانهری (التیسیر) ده لیئت : وایان پراگه یاندوه که نه گهر مرقه هه موو پینجه م پۆزیک سیواکی پی بکات ، سه ر پاک ده کاته وه ، ههسته کان ساف ده کاته وه ، بیروهوش تیژ ده کات .

سیواک چه ندین سوودی تیدایه : بۆنی زار خوش ده کات ، پووک به هیز ده کات ، به لغم ناھیلئت ، چاو پوون ده کاته وه ، کلۆریوون ناھیلئت ، گه ده ته ندروست ده کات ، ده نگ ساف ده کات ، یارمه تی هه رس کردنی خۆراک ده ده ات ، پێپه وه کانی قسه کردن ئاسان ده کات ،

^{٤٧٧} _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ١٤٣ ، ٢٤٩) ، والدارمي (٦٨٧) ، (٦٨٨) ، والبخاري (٥ / ٥) ، والنسائي (١ / ١١) كلهم عن شعيب فذكره مرفوعاً .

چالاکى به مرقف ده به خشى بۆ خويندن و ، زىكرو نوپژگريدن ، نووستن نوورده خاتوه ،
په روهردگار پازى دهكات ، په ريهكان دڅخوش دهكات ، چاكهكانى مرقف زور دهكات .

نه و كاتانهى به كارهيئنانى چاكه :

له هه موو كاتيكدا به چاك داده نريت ، زياتریش جهختى له سه ر ده كريت ه وه له كاتى نوپژو
دهستنويزو ، به ناگاهاتنه وه له نووستن و ، گزيپنى بۆنى زلردا ، هه روه ها به چاك داده نريت بۆ
ئو كه سانهى كه پۆژويان شكاندوه و ئو كه سانهش به پۆژوون له بهر هه موو ئو و فهرموودانهى
له م باره وه هاتوون و ، له بهر پيويستيتى پۆژووان به سيواك كردن ، هه روه ها له بهر ئوه وى
به هۆكارىك داده نريت بۆ به دهسته ئينانى په زابوونى خواى تعالى ، چونكه هه و لدان بۆ
به دهسته ئينانى په زابوونى خواى تعالى له كاتى به پۆژوويوندا زور زياتره به به راوردى كاتى
به پۆژوونه بوون ، هه روه ها هۆكارىكه بۆ پاكرينه وهى زارو ، خوپاكرينه وهش بۆ پۆژووان له
چاكترين كرده وه كانيتى .

وفي السنن : عن عامر بن ربيعة _ رضي الله عنه _ ، قال : رأيتُ رسولَ الله ﷺ ما لا أخصي
يَسْتَاكُ ، وهو صائمٌ^(٩٨).

واته : له (عبدالله) كوپى (عامر) ه وه _ خواى لى پازى بيت _ فهرموويه تى :
پيغه مبه رى خوام بينى ﷺ نه ندازه يه كى زور كه تولى ئاى ژمارنيم نى به سيواكى ده كريدو ،
به پۆژووش بوو)) .

^{٩٨} _ ضعيف : أخرجه الحميدي (١٤١) ، وأحمد (٣ / ٤٤٥ ، ٤٤٦) ، وعبد بن حميد (٣١٨) ، وأبو داود (٢٣٦٤) ، والترمذي (٧٢٥) ، وابن خزيمة (٢٠٠٧) كلهم من طريق عاصم بن عبيد الله عن عبيد الله بن عامر عن أبيه
فذكره .

پیشەوا (البخاری) قەرموویەتی : (ابن عمر) قەرموویەتی : سەرەتاو کۆتایی پۆژ سیواکی دەکرد .

خەلکی کۆپان لە سەر ئەوەی پۆژوان دەتوانیشت ئاو لە دەمی وەردا وەکو (واجب) و (استحباب) یش ، کەچی ئاو لە دەم وەردان بەجێ و تەواوترو کاریگەرترە بەبەرئوردی سیواک کردن ، خوای تەعلاش هیچ مەبەستیکی نی یە کە بەندە لێی فزیک بێتەو بە بۆنی ناخۆش ، ھەرەھا لە پەگەزی ئەو کردەوانەش نییە کە داخراو بۆ ئەوەی پەرستنی خوای پێ بکری ، کە باسی بۆنی ناخۆشی نیو دەمی پۆژوان دەکات و دەلیت لە پۆژی قیامەتدا بەلای پەرەردگارەو خۆشە ، لە راستیدا تەنها بۆ ھاندانی بەندەکانی خوایە بۆ پۆژووگرتن ئەک بۆ ھێلانەوای بۆنی ناخۆش ، بەلکو پۆژوان پێویستیەکی زیاتری بەسیواکردن ھەیە بەبەرئوردی ئەو کەسە بە پۆژوو نابێت .

ھەرەھا پازی بوونی پەرەردگار زۆر گەرەترە لە بەلاو خۆشبوونی بۆنی ناخۆشی دەمی پۆژوان .

ھەرەھا خۆشەویستی خوای تعالی بۆ سیواک زۆر گەرەترە لە خۆشەویستیەکی بۆ مانەوای بۆنی ناخۆشی دەمی پۆژوان .

لە راستیدا سیواک کردن کاتی کە بۆنی ناخۆشی ئاو دەمی پۆژوان لادەبات ، قەدەغەیی ئەو ناکات کە لە پۆژی قیامەتدا ئەو بۆنە ناخۆشە بە لای خوای تەعلاو خۆش بێت ، کە بۆنی ناخۆشی دەمی پۆژوان لە بۆنی میسک خۆشترە ، لە راستیدا بۆ ئەوەیە کە نیشانەیکە تەواو بێت بۆ بە پۆژووونی مژۆ ، با بەسیواکیش لایبات ، وەکو ئەو بریندارەیی کە لە پۆژی قیامەتدا دێت و ، پەنگی خۆینەکی پەنگی خۆینەو ، بۆنەکی بۆنی میسک ، کەچی فەرمانی پێدرلوو لە دنیا دا خۆینەکە لایەریت .

ههروهها بۆنی ناخۆشی ده‌می پۆژوان به‌سیواک کوردن لاناچیت ، چونکه هۆکاره‌که‌ی ماوه ، که بریتیه له خالی بوونی گه‌ده له خۆراک ، به‌لکو له‌پاستیدا ته‌نها شوینه‌واره‌که‌ی لاده‌چیت ، که په‌یوه‌سته به‌ددان و پۆکه‌وه .

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شه‌وه‌ی پێدرلووه ، شه‌وه‌ش که نه‌ویستراوه‌و پێی پێنه‌درلووه له کاتی به‌پۆژوونه‌بوندای فیزی ئومه‌ته‌که‌ی کردووه ، به‌لام سیواک کردنی نه‌خستۆته‌ریزی شه‌و کارانه‌ی که نه‌ویستراوه‌و پێی پێ نه‌درلووه له کاتی به‌پۆژووبوندا ، که چاکیش ده‌یزانی خه‌لکی شه‌نجامی ده‌ده‌ن ، به‌پاستی هانیشی دلون بۆ سیواک کوردن به‌ته‌واوترین و به‌جێترین و کاریگه‌رتین و وشه‌کانی گشتیتێ و گرته‌وه‌و داپۆشین ، ده‌شیان بینی چه‌نده‌ها جار سیواکی ده‌کردو به‌پۆژووش بوو که له ژمارین نه‌ده‌هات و ، ده‌شیزانی په‌یره‌وی ده‌که‌ن ، که چی ته‌نها پۆژیکیش پێی نه‌فرموون : دوا‌ی لاریونه‌وه‌ی خۆر له‌ئاوه‌پاستی ئاسمان سیواک مه‌که‌ن و ، خۆشمان باش ده‌زانین دوا‌خستنی پوونگرینه‌وه‌ی هه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌ک له کاتی پێویستی خۆیدا قه‌ده‌غه‌کراوه . والله اعلم *

سَمْنٌ ، پۆن : روی محمد بن جریر الطبری یاسناده ، من حدیث صُهیب یرفعه : ((علیکم بألبان البقر ، فإنها شفاءٌ ، وسمئها دواءٌ ، ولحومها داء))^(٤٩٩) . رواه عن أحمد ابن الحسن الترمذی ، حدثنا محمد ابن موسى النسائي ، حدثنا دَفَاع بن دَعْفَل السَّدُوسِي ، عن عبد الحميد بن صَيْفِي بن صُهَيْب ، عن أبيه ، عن جده ، ولا يثبت ما في هذا الإسناد *

واته : (محمد) کوردی (جریر للطبری) ده‌گێڕێته‌وه که‌وا (صُهیب) له‌فرموده‌یه‌که‌دا که بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (رفع) ده‌کات ، فرمویه‌تی : ((به‌رهمی سپیایی مانگا به‌کار بینن ، چونکه شیفایه‌و ، پۆنه‌که‌شی ده‌رمانه‌و ، گوشته‌که‌شی نه‌خۆشیه)) . به‌لام شه‌وه‌ی له‌م (الإسناد) ه‌دایه‌ جێگیر نه‌بووه .

^{٤٩٩} _ إسناده صحيح : أخرجه الحاكم (٤ / ٤٠٤) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٠٥٩) .

پۆن گهرمی ته پو شیداره له یه كه مدا ، پاك دهكاتوه به كه می ، نه رم و نیانه و ئاوسانه به ده رها توه كانی جهسته ناسكه كان ده نیشینیتهوه ، له كه ری به هیژتره بۆ پینگه یاندن و نه رمكردنه وه ، (جالینوس) باس دهكات كه وا چاره سه ری ئه و ئاوسانانه ی پێكربوه كه له گوئی و ، سه ره وه ی لوتدا به دردی ، نه گه ر جیگه ی ددانه كانی پی چه وه ر بكریت ، زوو گه شه ده كن و به ده ردی ، نه گه ر تێكه له به هه تگۆین و باده می تال (اللوز المر) بكریت ، سینگ و سی یه كان و ، كیمۆسه چه ره لینجه كان پاك دهكاتوه ، به لام زیانبه خشه بۆ گه ده ، به تاییه ت نه گه ر میزاجی ئه و كه سه به لقه می بیته .

به لام پۆنی ماتگاو بز ، نه گه ر له گه له هه تگۆیندا خورایه وه به سه ود ده بی بۆ ژه هری كوشنده و ، گه زتنی مارو دوپشك ، له كتیبه كه ی (ابن السني) دا هاتوه : له (علي) كورپی (أبي طالب) وه _ خوی لی پازی بیته _ فه رموویه تی : خه لكی هیچ شتیکی له پۆن چاكترین بۆ خۆ چاره سه ركردن به كار نه هیتاوه .

سَمَكٌ ، ماسی : روى الإمام أحمد بن حنبل ، وابن ماجه في سنته : من حديث عبدالله بن عمر ، عن النبي ﷺ أنه قال : أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَمَمَانٍ : السَّمَكُ وَالْجَرَادُ ، وَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ (١١٨).

واته : له (عبدالله) ی كورپی (عمر) وه _ خوی لی پازی بیته _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((دوو مردوو وه دوو خۆینداریشمان بۆ هه لال كراره : ماسی و كوله ، جگه رو سه ل)) .

جۆره كانی ماسی نۆن ، چاكترینیان نه وه یه كه تامی به له زه ته ، بۆنی خۆشه ، كیشی مامناوه نده ، توێكلی نه كه ، گزسته كه ی په ق نه بی و وشكیش نه بی ، له ئاوێکی شیریندا بی و به سه ر چه و زیخدا پی بكات ، پوهه ك بخوات نه ك پیسی ، چاكترین

١١٨ _ إسناده صحيح . أخرجه أحمد (٥٧٢٣) ، وابن ماجه (٣٢١٨) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١١١٨)

شوینه کانیسی ئه وهیه له پوویارێکدا بێ ئاوه که ی چاک بێ و ، په نا به رێته بهر جیگه تاوێریه کان و ، پاشان لمیه کان و ، ئه و ئاوه شیرینه پێکربوانه ی که پیسی تیدا نه بێ ، قووپ لیتیه ی نه بێ ، وه ئه و ئاوه ش که شلراوه و ژۆر شه پۆلایه ، دانه پۆشراو و کراوه یه بۆ هه تاو بایه کان ماسیه که ی چاکتره .

ماسی ده ریای نیعمه تیکی گه وه یه ، ستایشکراوه ، پاراو نه رم و شله که ی ساردی ته پو شیداره ، درهنگ هه رسه ، به لته میکی ژۆر دروست ده کات ، به ده ر له ده ریای و (إلی البحر) به و هاوشیوانه ، که خه لته یه کی ستایشکراو دروست ده کات ، جه سه ته چاک و پیتدار ده کات ، تۆماوی نیرینه ژۆر ده کات ، خاوه ن میزاجه گه رمه کان چاک ده کاته وه .

به لام ماسی سویراو ، چاکترینیان ئه وه یه که به م نزیکانه خه ریکه سوێر ده بێ ، که گه رم و ووشکه ، به کۆن بوون و کات تیپه پوون گه رمی و ووشکه که ی زیاتر ده بێ ، ماسیه دریا یه که شی (السلور)^{٥٠١} لینجاوێکی تۆدی پێوه یه و ، به (الجرّی) ناو ده بریت و ، جوله که کان نایخۆن . ئه گه ر به پاراوی بخوریت ، سک نه رم ده کاته وه ، ئه گه ر سوێر کراو ماوه یه ک دانراو خورا ، بۆری سیی کان پاک ده کاته وه ، ده تگ چاک ده کات ، ئه گه ر کوتراو له ده ره وه دانرا ، وێلاش و پاشه پۆ له قولایی جه سه ته وه ده هینیتته ده ر چونکه هینزی پاکیشانی هیه .

بۆ ئه و که سانه ی برینی پێخۆله یان هیه ئه گه ر له سه ره تای نه خۆشیه که دا له ئاوی سوێری (الجرّی) دا دانیشتن ، گونجاوی ده بێ چونکه ماده ده کان بۆ پووی ده ره وه ی جه سه ته پاده کیشیت ، ئه گه ر وه کو حوقنه به کاری بیتیت ، نه خۆشی ده ره ده لاقه (عرق النسا) چاک ده کاته وه .

^{٥٠١} _ السلور : په گه زێکه له ماسی ده ریای نزیکه ی سی متر درێژ ده بێ ، پروه نه : للمجم الوسيط ، ص ٩٢٦ ،

چاکترین شوینی ماسی نهوهیه که نزیککی کوتایهکی دهبیتهوه ، پاراونهرم و قهلهوهکشی به گوشت و چهوریوه جهسته چاک و پیتدار دهکات .

وفي الصحيحين من حديث جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ _ رضي الله عنه _ قَالَ : بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلَاثِمِائَةِ رَاكِبٍ ، وَأَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ ، فَأَتَيْنَا السَّاحِلَ ، فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ ، حَتَّى أَكَلْنَا الْخَبْطَ ، فَأَلْقَى لَنَا الْبَحْرُ حَوْتًا يُقَالُ لَهَا : الْعَنْبَرُ ، فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ ، وَانْتَدَمْنَا بِوَدِّهِ حَتَّى ثَابَتَ أَجْسَامُنَا ، فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعًا مِنْ أَضْلَاعِهِ ، وَحَمَلَ رَجُلًا عَلَى بَعِيرِهِ ، وَنَصَبَهُ ، فَمَرَّ مِنْ تَحْتِهِ .

واته : له (جابر) ی کوپی (عبدالله) هوه _ خوای لی پازی بیته _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ ناردینی له گال سی سهد سوارداو ، نه میره که شمان (أبو عُبَيْدَةَ) ی کوپی (الجراح) بوو ، نه وه بوو که شتینه که ناری ده ریاکه ، نووشی برسیته کی زور بووین ، تا نهو ئاسته ی گه لای دره خته کانمان ده خوارد ، پاشان ده ریا نه هه نگیکی بو فریداین پی ده گوترا : عه نهر ، نیو مانگ لیمان خوارد ، پونه که شمان کرده پیخور تا قهلهو بوین ، (أبو عُبَيْدَةَ) په راسویه که له په راسوه کانی بریو ، پیاویکی سواری ووشره کی کردو ، دایچه قاندو ، به ژیریدا تیه پ بوو .

سَلَقُ ، سَلَقَ : روى الترمذي وأبو داود ، عَنْ أُمِّ الْمُنْذِرِ بِنْتِ قَيْسٍ ، قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ عَلِيٌّ _ رضي الله عنه _ ، وَلَنَا نَوَالٌ مُعَلَّقَةٌ ، قَالَتْ : فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ وَعَلَيٌّ مَعَهُ يَأْكُلُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : مَهْ يَا عَلِيُّ فَإِنَّكَ نَاقَةٌ ، قَالَتْ : فَجَعَلْتُ لَهُمْ سَلَقًا وَشَعِيرًا ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَا عَلِيُّ فَأَصِيبُ مِنْ هَذَا ، فَإِنَّهُ أَوْفَقُ لَكَ (٢٠) . قال الترمذي : حديث حسن غريب .

واته : له (أُمُّ الْمُنْذِرِ) ی کچی (قیس) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرمووی تهی :
 پیغه مبهری خوا ﷺ به هاوپیته تهی (علی) _ خوای لی پازی بیت _ دیده نیان کردم و ،
 نیمه ش هیشووگه لیکی خورمای هه لواسراومان هه بوو ، (أُمُّ الْمُنْذِرِ) فهرمووی : پیغه مبهری
 خوا ﷺ دهستی کرد به خواردنی و (علی) یش له گه لیدا ده یخوارد ، پیغه مبهری خوا
 ﷺ فهرمووی : ((نهی (علی) وازیته ، تو به م نزیکانه چاک بویته تهوه له نه خوشی)) • (أُمُّ
 الْمُنْذِرِ) فهرمووی : پاشان سلق و جۆم بۆ لیئان ، پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((نهی (علی)
 له مه بخو ، نه مه بۆ تو گونجاوتره)) •

سلق گهرمی ووشکه له یه کهمدا ، گوتراوه : ته پو شیداره تیایدا ، ههروه ها گوتراوه : له و
 دیوانه بیکهاتروه ، ساریه کی هیمنکه رهوه ی تیدایه ، ههروه ها شیی ده کاته وه ، جۆره
 هیزکی کردنه وه شی تیدایه ، په شه که شی قه بز ده کات و بۆ (داء الثعلب) و ، نه و په لانه ی له
 روودا ده رده که ون و ، کرپشی سه رو ، بالووکه نه گهر به ناوه که ی چه ور بکریت به سووده ،
 نه سپی ده کوژی ، بۆ چاره سه رکردنی نه خوشی ووشکه هه لاتووی و قلیشانی پیست و
 هه لوه رینی مۆکه ی له گه ل هه تگوتندا تیکه ل ده کریت و پیی چه ور ده کریت ، کونیه
 داخراوه کانی (السدد) جگه رو سپل ده کاته وه •

په شه که ی سک قه بز ده کات ، به تاییه ت له گه ل نیسکدا ، هه ر دیکیان خراپن ، به لام
 سپیکه ی له گه ل نیسکدا په وان ده کاته وه ، ناوه که شی و مکو حوقنه به کار نیت بۆ په وان بوون
 ، له گه ل (المري) و بهاراتدا بۆ (القوانج) به سووده •

خۆراکیکی که م به جهسته ده به خشی ، کیمۆسی خراپه ، خوین ده سوتینی ، به کارهاتی
 له گه ل سرکه و خه رته له دا (الخل و الخردل) چاکی ده کاته وه ، زۆر خواردنی قه بز ی دروست
 ده کات •

پیتی شین (ش) :

شونیز : رهشک یه و ، پیشت باسماں کردوه .

الشُّبْرُمُ : روى الترمذی وابن ماجه فی سننهما : من حدیث أسماء بنت عُمیس ، قالت : قال رسول الله ﷺ : بماذا کُنتِ تَسْتَمِشِينَ ؟ قالت : بالشُّبْرُم . قال : حارُّ جارٍ (٥٣).

واته : (أسماء) ی کچی (عُمیس) _ رهزای خوی لیبیت _ فەرموویەتی : پیغه مبهری خوا ﷺ پی فەرمووم : به چ شتیکی خوی خۆت نەرم و نیان دەکەیتەو ؟ (أسماء) فەرمووی : به (الشُّبْرُم) ، ئەویش فەرمووی : گەم و توونە .

(الشُّبْرُم) درهختیکه بچوک و گەورەشی هەیه ، بەرزێ به ئەندازەێ بالای پیاویک و زیاترە ، لقەکانی سوورن و بەرەو سپی دەدرەوشێنەو ، کۆمەلێک گەڵا بەسەر لقەکانەو یەو ، کولگەلێکی زەردی بەرەو سپی پێوەیه ، دەکەون و توویک دەردەکات وەکو تووی درهختی قەزوانە ، لە قەبارەدا ، پەنگی سوورە ، پەگەکانی بەتوویکلیکی سوور دایۆشراو ، ئەوەشی بەکاردیت پەگەکان و توویکەکو ، شیرێ لقەکانییتی .

گەرمی ووشکە لە پلە چواردا ، (السوداء)و ، کیمۆسە چپەکان و ، ئاوی زەردی ، بەلقەم پەوان دەکات ، ناپەحەتکارە ، دلی مرۆف تیکەل دەدات ، زۆر بەکارهێنانی کوشندەیه ، بۆ بەکارهێنان پێویستە شەو پۆژێک لە شیردا بخوسێندریت ، پێویستە لە پۆژێکدا دوو یاخود سێ جار شیرەکی بگۆردریت ، دەردەهێندریت ، لە سیبەردا ووشک دەکرێتەو ، گۆل و (الکثیراء) (٥٤) تیکەل دەکریت و ، لە گەل ئاوی هەتگۆین ، یاخود شەریەتی تریدا

٥٣ _ سبق تخريجه .

٥٤ _ الکثیراء : درهختیکی هەمیشە سەوزەو ، نزیکەێ مەتریک بەرز دەبیتهو ، درهختیکی دپکاوێه ، گەڵاکانی شێوەیهکی سونبولیان هەیه ، گۆلەکانی زەردیکی مەیلەو زیرین ، دەتوانین بلێین پۆژەلاتی ئاسیا

ده خورپته وه ، خوارینه وهشی به ئەندازەى دوو تاوهكو چوار (دانق)ه () به پیتی هیژ ، (حُنَيْن) ده لیت : به لام شیرى (الشُّبْرَم) ، هیچ خیریكى تیدا نی یه ، واده بینم به هیچ شتیه یه كه نه خورپته وه ، چونكه پزیشكه صوفیه نه فامهكان خه لكیكى زۆریان پى كوشتوه .

شَعِيرٌ ، جَوْ : روى ابن ماجه : من حديث عائشة ، قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَخَذَ أَمْلَهُ الْوَعَكُ ، أَمَرَ بِالْحَسَاءِ مِنَ الشَّعِيرِ ، فَصَنَعَ ، ثُمَّ أَمَرَهُمْ فَصَسُوا مِنْهُ ، ثُمَّ يَقُولُ : إِنَّهُ لَيَرْتُو فَوَادِ الْحَزِينِ وَيَسْرُو عَنْ فَوَادِ السَّقِيمِ كَمَا تَسْرُو إِحْدَاكُنَّ الْوَسَخَ بِالْمَاءِ عَنْ وَجْهِهَا () .

واته : له خاتوو (عائشة) وه _ خواى لى پازى بێت _ فهرموویه تی : پیغه مبهرى خوا ﷺ ئەگەر په كێك له كهس و كارى له زۆرتای هه بوايه ، فهرمى دى دا شۆریاى كه له جۆ دروست بكریت و ، پاشان فهرمى پێده دان لیتی هه لقورپین ، ده شیفه رموو : دلى خه ميار توندو به هیژ دهكات و ئیش و ئازار له سهردلى نهخۆش لادهبات وهكو چۆن كه سیكتان به ئاو چاك و پیسى له سهردهم و چاوى لابات .

فهرمايشتی پیغه مبهرى خوا ﷺ : (یرتوه) واته : توندو به هیژى دهكات . وه (یسرو) واته : لابردن و نه مان .

نیشتمانی ئەم درهخته به تاییهت ناوچه شاخاویهكان . ڕێگهی به دهسته پێنانى مادده كهش به وه ده بى كه درزێك له قەدى درهخته كه وه هه لكهترى و بهر جۆره شله یه كى سپی لیوه به دهست دیت . بڕوانه : www.snble.com

دانق : جۆره كێشێك بووه ، كه هه ر په ك كێشى دانق ، به ئەندازەى هه شت دانق جۆ و دوو له سهرد پێنجى ده نكێك بووه ، بڕوانه : المصباح للنير في غريب الشرح الكبير للرافعي ، وه رگێژ .

إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٢٠٤٠) ، وابن ماجه (٣٤٤٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه ()

پیشتر ئامازهی پی درا که نهوه ئاوی جۆی کولاهه ، خۆراکیکی زیاتریش ده به خشی به به راوردی ئارده کی ، بۆ کۆکین و ، زیری گهروو به سووده ، بۆ هیمن کردنه وهی تیزی پاشه پۆکان به سووده ، میزهینه ره ، گه ده پاک ده کاته وه له وهی که تیایدا به ، تینویه تی ده شکینیت ، گه رمی ده کوزینیت وه ، به وهی زهی که تیایدا به پاک ده کاته وه و نه رم و نیان ده کاته وه و شیی ده کاته وه .

سیفه تی لێنانیشی : نه وه یه نه ندازه یه که جۆی کوتراو به کاریهینریت و ، پینچ نه وه نه دی خۆی ئاوی تیبکریت و ، بخریته مه نه لیکه پاکه وه ، به ئاگریکی مامنا وه ند بکولیندریت تا دوو له سه ر پینجی ده مینیت وه ، پاشان ده پالپوریت و ، ئینجا شیرین ده کری و به نه ندازه ی پتیوست به کار ده هینریت .

شیوَاء ، برژاو : خوای تعالی سه بارهت به و زیافته تی که پیغه مبه ر (إبراهیم) _ علیه السلام _ بۆ میوانه کانی نه نجامیدا ده فهرمیت : ﴿ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيزٍ ﴾ [هود : ٦٩] واته : ﴿ فَمَا لَبِثَ ﴾ ئینجا نه وه نه دی نه برد ﴿ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيزٍ ﴾ (ئیبراهیم) گویره که یه کی برژاوی هینا بۆیان^(٥٧) .
ووشه ی (الحَنِيزُ) واته : برژاو له سه ر به ردی زۆر گه رمکراو .

وفي الترمذي : عن أم سلمة _ رضي الله عنها _ : أنها قرئت إلى رسول الله ﷺ جنباً مشوياً ، فأكل منه ثم قام إلى الصلاة ولم يتوضأ^(٥٨) قال الترمذي : حديث صحيح .

واته : له (أم سلمة) وه _ خوای لی پانی بیته _ : که لایه کی برژاوی خستبووه پیش ده ستی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، نه ویش لی خواوو پاشان هه ستا بۆ نوێزو ده ستنوێزی نه گرت .

^{٥٧} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی نه فسیری قورئان .

^{٥٨} _ صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٣٠٧) ، والترمذي (١٨٢٩) كلهم من طريق عطاء بن يسار أن أم سلمة أحرته بالحديث المذكور .

وفيه أيضاً : عن عبدالله بن الحارث ، قال : أكلنا مع رسول الله ﷺ شِواءً في المسجد^(٩٠).

واته : له (عبدالله) كوپى (الحارث) هوه _ خواى لى پازى بىٔ _ فهرموويه تى : له
گه ل پيغه مبهرى خوادا ﷺ برزلو يكان له مزگه وتدا خوارد .

وفيه أيضاً : عن المغيرة بن شعبه قال : ضيفت مع رسول الله ﷺ ذات ليلة ، فأمر بجنين ،
فشوي ، ثم أخذ الشفرة ، فجعل يحز لي بها منه ، قال : فجاء بلال يؤذن للصلاة ، فألقى
الشفرة فقال : ما له تربت يده^(٩١).

واته : له (المغيرة) كوپى (شعبه) هوه _ خواى لى پازى بىٔ _ فهرموويه تى :
شهويك بووم به ميوانى پيغه مبهرى خوا ﷺ ، فهرمانيدا لايه ك ببرزين ، پاشان چه قو
گه وره كهى هه لگرت و ، ده ستيرد به برينى گشته كه بى من ، (المغيرة) فهرموى :
ئه وه بوو (بلال) هات و هه والى هاتنى كاتى نويزى دايه ، بويه چه قو كهى فري داو
فهرموى : ئه مه چيتى هه زار كه وئ .

به سوودترين برزو برزلو مى به پى يه ك ساليه ، پاشان گويزه كهى جوانى نه رم و نيبانى
قه له وه كه ميزاجينكى گهرمى ته پو شيدارى به ره و ووشكئى هه به ، (السوداء) يكي زور
دروست ده كات و ، خوراكي به هيزان و كه ساني ته ندروست و هه رزشكارانه . گوشتى كولنراو
به سوودترو سوكتريشه بى سه رگه ده ، له ويش و له سووره وه كراو يش ته پتره .

^{٩٠} _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ١٩٠) ، وابن ماجة (٣٣١١) ، والترمذي في الشمائل (١٦٥) كلهم من طريق

سليمان بن زياد عن عبدالله بن الحارث فذكره .

^{٩١} _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (١٨٨) ، وأحمد (٤ / ٢٥٢) ، وصححه الألباني في صحيح أبي داود (

له هه مووشی خرابتر نهوه یه له بهر مه تاو برژینرایبیت ، برژینراوی سهر پشکرو سکل که به (الحنیز) ناوده بریت له برژلوی سهر ناگر باشته .

شَحْمٌ ، بهز ، چهوری مه تاوی ئازدهل : ثبت في المسند عن أنس أن يهودياً أضاف رسول الله ﷺ ، فَقَدِمَ لَهُ خُبْرَ شَعِيرٍ ، وَإِهَالَةً سَنِخَةً^(٥١١) .

واته : له (أنس) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : جوله که یه ک زیافه تی پیغه مبهری خوای ﷺ کرد ، نهوه بوو نانی جوو ، بهزو پیوی تواوه ی بوو کوپاوی خسته پیش دهستی .

وُثِبَ فِي الصَّحِيحِ : عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ ، قَالَ : دُلِّيَ جِرَابٌ مِنْ شَحْمٍ يَوْمَ خَيْبَرَ ، فَالْتَزَمْتُهُ وَقُلْتُ لَا أُعْطِي مِنْ هَذَا أَحَدًا الْيَوْمَ شَيْئًا ، فَالْتَقْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَضْحَكُ ، وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا^(٥١٢) .

واته : له (عَبْدُ اللَّهِ) ی کوپی (مُغْفَلٍ) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : له پوژی جهنگی خه یبه ردا هیزه یه کی بهزو چهوری شوپکرایه وه ، منیش له باوشم گرت و کووم : سویند به خوا به شی که سی لی نادهم ، که ناویم دایه وه ، ته ماشا ده که م پیغه مبهری خوا ﷺ پیده که نی و ، هیچی نه فهرموو .

چاکترین بهزو پیو نهوه یه که له ئازده لیککی ته ولوو پیکهاتوو به دهست هینرایبیت ، بهزو پیو که رمی ته پو شیداره ، به لام ته پی و شتییه که ی له هی پوون که متره ، بویه نه گهر بهزو پوون بتوینرینه وه ده بینین بهزه که خیراتر ده ییهستی .

^{٥١١} _ أخرجه أحمد (٣ / ٢١٠ ، ٢٣٢ ، ٢٧٠) بإسناده عن قتادة عن أنس فذكره .

^{٥١٢} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١١٦) ، (٥ / ١٧٢) ، (٧ / ١٢٠) ، ومسلم (٥ / ١٦٣) كلاهما من

طريق حميد ابن هلال عن عبدالله بن مغفل فذكره .

بۆ زیری گهروو بهسووده ، خاودهکاتهوهو بۆگهه دهکات ، زیانی به لیمۆی سوێرکراو (الليمون المملوح) ، زههجهفیل لادهبریت ، بهزو پێوی بزن قه بێترین بهزهکانه ، بهزی سابرینیش له ههمووی زیاتر شیی دهکاتهوهو ، بۆ برینهکانی پێخۆله بهسووده ، لهو بوارهدا بهزی می بزن بههێزتره ، بۆیه وهکو حوققه بهکاریدیت بۆ چارهسهری پووشانی کۆم و نهخۆشی (الزحیر) (١١٢) .

ثیثی صاد (ص)

صلاة ، نوێژ : خوای تعالی دهفهرمیت : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾ [البقرة : ٤٥] واته : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ پهنا بینه بهر ئارام گرتن و نوێژ (بۆ گهیشتن بهمه بهست) ﴿ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ ﴾ وه بێ گومان نوێژ (نه رکبکی) گه وده گرانه ﴿ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾ مهگر لای نهوانه نه بێ که له خوا نه ترسن (خوایان بهزل نازانن) (١١٣) .

ههروهها دهفهرمیت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ [البقرة : ١٥٣] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ ئه ی ئه و که سانه ی که بپواتان هیناوه ﴿ اسْتَعِينُوا ﴾ پشت ببهستن ﴿ بِالصَّبْرِ ﴾ به خۆپاگرتن ﴿ وَالصَّلَاةِ ﴾ و نوێژ (کردن) ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ به پاستی خوا له گه ل خۆپاگرتنه (١١٤) .

ههروهها خوای تعالی دهفهرمیت : ﴿ وَأْمُرْ أهلكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى ﴾ [طه : ١٣٢] واته : ﴿ وَأْمُرْ أهلكَ ﴾ (ئهی محمد ﷺ) فه رمان بده

١١٢ - الزحیر : نهخۆشیه که مرۆف به سهختی پیمایی بۆ دهکریت و له گه ل پیمایه که دا کیم و خوین له کۆمی

دیته دهروهه ، بپوانه : قاموسی پسته ، مه لا محمودی گۆله یی ، وه رکبکی .

١١٤ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورئان .

١١٥ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورئان .

به ئەندامانی خێزانه کەت ﴿بِالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ عَلَيْهَا﴾ به نوێژکردن و خوشت خۆراگی
 بهردهوام به له سه ره به جی هێتانی ﴿لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا﴾ ئێمه دلاوی پۆزیت لی ناکهین ﴿نَحْنُ
 نَرْزُقُكَ﴾ به لکو ئێمه پش و پۆزی تو ده دهین ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾ وه سه ره نجامی چاک بۆ
 پارێزکاران و خواناسانه^(۱۶).

پێشتر ئاماژه مان پێدا که نوێژ به کار ده هێنرێت وه کو هۆکاریک بۆ چاره سه رکردنی هه موو
 نه خۆشیه کان پێش ته وه ی نه خۆشیه کان جیگیرین و قایم بن .

نوێژ پۆزی ده هێنێت ، ته ندروستی ده پارێزێت ، زیان نورد ه خاته وه ، نه خۆشیه کان
 ناهێلێت ، دل به هیز ده کات ، پوو سه ی ده کاته وه ، ته فس شادومان ده کات ، ته مه بلی
 ناهێلێت ، ئەندامه کانی جه سه ته چالاک ده کاته وه ، یارمه تیده ری هیزه کانه ، سنگ فراوان
 ده کات ، خۆراک به خشی پوچه ، دل پووناک ده کاته وه ، نیعمه ت ده پارێزی ، بق وقین
 لاده بات ، فپو به ره کت ده هێنی ، له شه یقان نورد ه خاته وه ، له په حمان نزیکت
 ده خاته وه .

به گشتی . کاریگه ریه کی سه رسوپمینی له پاراستنی ته ندروستی جه سه ته و دل و ،
 هیزه کانیدا هیه ، ماده پیسه کانی لی نورد ه خاته وه ، ئەگه ر بوو که س تووشی نه خۆشی و
 به لاو کاره ساتیک هاتن به دلنایای به شی که سی نوێژکار له وه دا که م بوو ، ده ره نجامیشی
 بپوه یتر بوو .

هه روه ها نوێژ کاریگه ریه کی سه رسوپمینی له نوره سه تنه وه ی شه پوخرابه ی دونیادا هیه ،
 به تایبه ت ئەگه ر هه قی خۆی پێدرا به ته واکردن و ئەنجام دان له ده ره وه ناخیشه وه ، بۆیه
 هیچ شتیکی نی یه به کاره یتراییت بۆ نوره سه تنه وه ی شه پوخرابه ی دونیای پۆزی دوا ی و ،

دهستکه وتنی به رژه وهندیه کانی وه کو نو یژ ، چونکه نو یژ په یوه ندیکه به خوای په روه ریدگار وه ، به نه ندازه ی په یوه ندی به نده به په روه ریدگار به وه ده روزه کانی خهیری بۆ ده کریته وه ، شه پو خراپه و هۆکاره کانیشی لی نورد خریته وه ، ماده کانی سه رکه وتن و ، ته ندروستی چاک و په تگ ویت ، دهستکه وتن و ده وله مهندي ، حه وان وه نازونیمه ت ، دلخوشی و شادی هه مووی ناماده ده بن و ، به خیرا پرووی تیده کەن .

صَبْرٌ ، ئارامگرتن ، خۆپاگرتن : ئارامگرتن نیوه ی ئیمان و باوه په (^{٩٧}) ، به پاستی ناوه پۆکیکه له ئارامگرتن و سوپاسگوزاری پیکهاتوه ، که سانیک له پیشین گوئیانه : ئیمان و باوه پ دوو نیوهیه : نیوهیه که ئارامگرتن و ، نیوهیه کیش سوپاسگوزاریه ، خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ إِنِّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّکُلِّ صَبَّارٍ شَکُوْرٍ ﴾ [ابراهیم : ٥] واته : ﴿ إِنِّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ ﴾ به پاستی له و (بیرخستنه وه) دا په نوو به لگه ی ژور هیه ﴿ لِّکُلِّ صَبَّارٍ شَکُوْرٍ ﴾ بۆ هه موو خۆپاگریکی سوپاسگوزار (^{٩٨})

په یه وندی ئارامگرتن به ئیمان و باوه په وه وه کو په یوه ندی سه ره به جهسته وه ، نه مه ش سی جۆره : ئارامگرتنیک له سه ره به جیهینانی فه رزه کانی خوای تعالی ، به جۆریک پشت گوئیان نه خات ، ئارامگرتنیک له سه ره حه رامکراوه کانی خوای تعالی ، به جۆریک نه یانکات و توخنیان نه که ویت ، ئارامگرتنیکیش له سه ره قه زاو قه ده رو چاره نویسی خوای تعالی ، به جۆریک لیی ناپازی نه یی ، بۆیه هه رکه س ئه م سی پله ی به ته ولوی به جیهینا ، ئه و ئارامگرتنیکیش ته وای به جیهیناوه ، له زه ت و نیعمه تی دونیای پۆژی دوا دهستگیر بووه ، سه رکه وتن و برلوه یی دونیای پۆژی دوا به ده ست هیناوه ، هه چ که سیکیش توانای پیکه شتنی نه وانیه ی نه مه گه ر به سه ره پردی ئارامگرتندا تییه پیی ، وه کو چۆن هه چ که س توانای پیکه شتنی به هه شتی نی به

^{٩٧} — إسناده منكر : أخرجه أبو نعیم فی الحلیة (٥ / ٣٤) ، وانظر الضعیفة (٤٤٩) .

^{٩٨} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورتان .

مه‌گەر به‌سەر (الصراط) دا تێپەرێ بێ ، پێشهو (عمر) ی کورێ (خطاب) فهرموویه تی :
خێرتین و چاکترین گوزهرانمان به ئارامگرتن ده‌ستگوت .

ئه‌گەر بیرێک له پله‌کانی ته‌واویی (الکمال) به‌ده‌ستهاتوو له جیهاندا بکه‌یته‌وه ، ده‌بینی
هه‌ره‌مویی وابه‌سته‌ی ئارامگرتنه ، به‌لام ئه‌گەر بیرێک له ناته‌واویی بکه‌یته‌وه که زه‌می
خاوه‌نه‌که‌ی ده‌کرێت له‌سه‌ری ، چونکه له ژێر تواناو ده‌سته‌لاتی خۆیدا به ، ده‌بینی
هه‌ره‌مویی له ئارامنه‌گرتنه‌وه‌یه ، لی‌رده‌دا ئازایه‌تی و داوێن پاکێ و ، به‌خشنده‌یی و خۆ
په‌نجان بۆ به‌رامبه‌ر ، هه‌ره‌مویی به‌ره‌می ئارامگرتنی ساتیکه .

فَالصَّبْرُ طَلَسَمٌ عَلَى كَنْزِ الْعَالِي مَنْ حَلَّ ذَا الطَّلَسَمِ فَازَ بِكَزَرِهِ
واته :

ئارامگرتن ته‌له‌سمێکه به‌سەر گه‌نجی پلنده‌وه هه‌رکس دهره‌پێنێت و بیکاته‌وه گه‌نجه‌که ده‌باته‌وه

زۆریه‌ی نه‌خۆشیه‌کانی جه‌سته‌و دل ، له پاستیدا له ئارام نه‌گرتنه‌وه دروست ده‌بێ ، بۆیه
نه‌توانراوه به‌هیچ شتیکی تری هاوشیوه‌ی ئارامگرتن ته‌ندروستی دل و جه‌سته‌و پوچه‌کان
بپارێزێت ، بۆیه ئارامگرتن جیاکه‌ره‌وه‌ی هه‌ره‌گه‌وره‌ی هه‌ق و پوچه ، (التریاق) ی
گه‌وره‌یه ، ئه‌گەر هیچی تریشی تیدا نه‌بێ ته‌نها نه‌وه نه‌بێ که خوای ته‌الی له‌گه‌ل
ئارامگرتنانه‌یه ، چونکه به‌دلتیای خوای ته‌الی له‌گه‌ل ئارامگرتنانه‌یه و خۆشی ده‌وێن ، خوای
ته‌الی به‌پاستی ئارامگرتنای خۆش ده‌وێ ، ئارامگرتن سهرده‌خات ، چونکه سه‌رکه‌وتن
له‌گه‌ل ئارامگرتنانه‌یه ، چاکترین شتیسه بۆ خاوه‌نه‌کانی ، خوای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَكُنْ صَبْرًا لِّهٖ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِینَ ﴾ [النحل : ١٢٦] واته : ﴿ وَكُنْ صَبْرًا لِّهٖ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِینَ ﴾ ته‌وه باشته‌ر بۆ ئارامگران^(١١) . هه‌روه‌ها ئارامگرتن هۆکاری
سه‌رکه‌وتنه ، خوای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ [آل عمران : ٢٠٠] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ ته‌ی نه‌وانه‌ی که

بِهَوَاتَانِ هَيَّاهُ ﴿ اَصْبِرُوا ﴾ خَوَّكِرِنْ ﴿ وَصَابِرُوا ﴾ و (له خَوَّكِرِي دَوَّزْمَنْ) خَوَّكِرْتَرِنْ ﴿ وَزَابِطُوا ﴾ و له سهنگردا نیشك بگرن ﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ ﴾ و له خوا بترسن ﴿ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴾ بۆ نهوهی پزگار بین (٥٢٠) .

صَبْرٌ : پروهه کیکه : (بۆ ته ماشاکردنی وینه کهی بگه پیره وه بۆ یاسی (الحرف) روی أبوداود فی کتاب المراسیل من حدیث قیس بن رافع القینسی ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((مَاذَا فِي الْأَمْرَيْنِ مِنَ الشِّفَاءِ ؟ الصَّبْرُ وَالنَّفَاءُ)) (٥٢١) واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه ی : ((لهو شیقایه ی که له دوو تاله که دا مهیه ؟ (الصَّبْرُ) و ته پره تیزه)) .

وفي السنن لأبي داود : من حديث أم سلمة ، قالت : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ تُوفِّيَ أَبُو سَلَمَةَ ، وَقَدْ جَعَلْتُ عَلَيَّ صَبْرًا ، فَقَالَ : مَا ((مَاذَا يَا أُمُّ سَلَمَةَ ؟)) فَقُلْتُ : إِنَّمَا هُوَ صَبْرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَيْسَ فِيهِ طِبِّبٌ ، قَالَ : ((إِنَّهُ يَشْبُ الْوَجْهَ ، فَلَا تَجْعَلِيهِ إِلَّا بِاللَّيْلِ)) وَنَهَى عَنْهُ بِالنَّهَارِ (٥٢٢) .

واته : له (أم سلمة) وهه _ خَوای لی پازی بیته _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ دیدهنی کرم ، لهو کاته دا که (أبو سلمة) مرد ، (صَبْرٌ) له خَوَم دابوو ، نه وه بوو فرموی : ((نه مه چی به نهی (أم سلمة) ؟)) منیش گووتم : له پاستیدا نه وه (صَبْرٌ) ه نهی پیغه مبهری خوا ، بۆن خۆشی تیدا نی به ، فرموی : ((به پاستی پوو چاک و جوان ده کاته وه ، به لأم له شهودا نه بی به کاری مه هیته)) و قه ده غه ی کرد به پوژ به کاریه پتریت .

٥٢٠ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورتان .

٥٢١ _ إسناده ضعيف : وضعفه الألباني في السلسلة الضعيفة (٤٤٤٢) .

٥٢٢ _ ضعيف : رواه أبوداود (٢٩٢ / ٢) ، (٢٣٠٥) ، والنسائي (٦ / ٢٠٤) (٣٥٣٧) ، والبيهقي في الكبرى (٣ / ٣٩٦) ، (٥٧٣١) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبوداود (٥٠٢) .

(صَبْرُ) سوودی زۆره ، به تاییهت هندیه کئی ، پاشه پۆ (الصفراویة) کان که له میشک و ده ماره کانی بینیندا هه ن پاک ده کاته وه ، نه گهر له گه ل پۆنی گولدا (دهن الورد) ناوچاوان ولاجانگی پی چه ور بکریت ، بق سه رتیشه به سووده ، بق برینه کانی دهم و لووت به سووده ، (السوداء) (المالینخولیا) (٥٣٣) ئاسان ده کاته وه .

(الصَبْرُ) ی فارسی نه قل زیره ک ده کاته وه ، کومه کی و یارمه تی دل ده کات ، پاشه پۆ (الصفراویة) کان و به لغه میه کان له گه ده دا پاک ده کاته وه نه گهر به نه ندازه ی دوو که وچکی به ئاوه وه بخوریته وه ، شه هوه ت و ئاره زووی پوچ و خراب ده گه پتیتته وه ، نه گهر له کانی سه رمادا بخوریته وه ، ترسی نه وه ی لیده کریت په وانی خوین بکات .

صَوْمٌ ، پۆژوو : پۆژوو قه لغانه به رامبه ر به نه خۆشیه کانی روح و جهسته و دل ، سووده کانی له ژماردن نایهت ، کاریگه ریه کی سه رسوپمینی له پاراستنی نه ندروستی و ، توله وه ی پاشه پۆکان و ، پاگرتنی نه فس به رامبه ر به خواردنی زیان پیگه یه نه ره کانیدا هه یه ، به تاییهت نه گهر به چاکی و پێکی له چاکترین کاته شه رعه کانیدا ئه نجام دراو ، به پیی پیویستی جهسته ش به کاره یئرا .

پاشان ئه ندازه یه کی ته وای حه سانه وه به هیزه کان و نه دنامه کان ده به خشیته " که له نه نجامدا هیزه کانی ده پارێزیت ، خاسیه تیکی تاییه تی تیدا یه واپیویست ده کات که پۆژووگرتن به رده وام به کاریه یئریته ، بریتیه له وه ی که له کاتی ئیستاو دوايشدا دل شادومان ده کات ، پۆژووگرتن به سوودترین شته بق خاوهن میزاجه ساردو ، ته په کان و ، له پاراستنی نه ندروستیاندا کاریگه ریه کی گه رده ی هه یه .

^{٥٣٣} _ المالینخولیا : به پای پزشکیه کزنه کان : جۆزیکه له شیتی له ئاکامی خراپی بیرکردنه وه نووشی مرقفه ده بی ، خه مباری و ترس به سه ریدا زال ده بی و پیده چی باسی ئه و بیرکردنه وه خراپانه ش بکات و قسه کانیشی تیکه ل و پێکه ل بیت ، به وانه : قه اللغة ، الثعالي .

پۆژووگرتن به شداره له ده زمانه روحانی و سروشتیه کاندای ، وه ته گهر که سی پۆژوووان
 تیایدا چاودیری نه وانه بکات " که پێویسته له ههردوو لایهنی خو و شرعیشه وه
 چاودیری بکری ، نهوا دل و جهستی سوودیکی گهری لی ده بین و ، هه لده ستیت به
 بهرگیری کردن بهرامبه ر به ماده نامق و خراپانهی که له ئاماده باشیدا به بۆی ، ماده
 خراپه کانیش لاده سات " به گۆرهی که مالی پۆژوووه که و ناتا وایه که ی ، پۆژوووان
 ده پارێزیت بهرامبه ر به وانهی پێویسته پۆژوووانی لی پارێزیت ، یارمهتی ده دات بۆ
 ههستان به مه بهسته کانی پۆژوو و نهیتی و هۆکاره نادیاره کانی ، چونکه مه بهست
 به پۆژوو شتیکی تری گهره و به پێزه " که له پشتی وازهتانی خواردن و خواردنه وه وه یه ،
 بۆیه له نیوان هه موو کرده وه کاندای تایبهت کرا به وهی که بۆ خوی پهروه ر دگاره . له بهر
 نه وهی پۆژوو پارێزه ره قه لغانیکه له نیوان بهنده و نهو شتانه دا که زیان به دل و جهستی
 ده که بهن " له ئیستار دوایدا ، بۆیه خوی تعالی ده قهرمیت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ
 عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة : ۱۸۳] واته : ﴿ يَا
 أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ نهی نه وانهی که بهواتان هیناوه ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ ﴾ پۆژوووان
 له سه ر نوسراوه ﴿ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ هه روه ک نوسراوه له سه ر نه وانهی له
 پیش ئیوه دا بوون ﴿ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ بۆ نه وهی خۆتان به پارێزن (٥٢٤).

یه کێک له مه بهسته کانی پۆژوو قه لغان و پاراستنه ، که پارێزکی زۆر به سووده ،
 مه بهسته که ی دیکه ش : کۆبو نه وهی دل و هیمه ته بۆ خوی تعالی ، کۆکردنه وهی هیزه کانی
 نه فسه بۆ خۆشه و یستی خوی تعالی و گۆنایه لی . پێشتریش سه باره ت به هه ندی له
 نهیتییه کانی پۆژوو دواين له : به شیک سه باره ت به پێنازی پێغه مبه ری خوا ﷺ له پۆژووگرتندا.

بیتى ضاد (ف)

ضَبَّ ، بزن مژه : ثبت في الصحيحين من حديث ابن عباس ، أن رسول الله ﷺ سئل عنه لَمَّا قَدِمَ إِلَيْهِ ، وَامْتَنَعَ مِنْ أَكْلِهِ : أَحْرَامٌ هُوَ ؟ فَقَالَ : ((لَا) ، وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي ، فَأَجِدُنِي أَغَاةً)) ، وَأَكَلَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَلَى مَائِدَتِهِ وَهُوَ يَنْظُرُ^(٥٢٥) .

واته له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی و بابیشی پازى بیت _ فەرموویەتى : پیغەمبەرى خوا ﷺ پرسىارى لىکرا کاتى بزن مژهى خرايه پيش دەست و ، قایل نەبوو ببخوات : ئايا حەرامە ؟ فەرمووی : ((نەخێر ، بەلام له خاکی قەومە کەمدا نەبووه ، بۆیه تەماشای دەکەى دلم بەسەرى ناچیت)) ، بەلام له پيش دەستى و لەسەر سوفره کەشى خوراو خۆشى تەماشای دەکرد .

وفي الصحيحين من حديث ابن عمر _ رضي الله عنهما _ ، عنه ﷺ قال: ((لَا أُحِلُّهُ وَلَا أُحْرِمُهُ))^(٥٢٦) .

واته : له (عبدالله) ى کۆپى (عمر) هوه _ خواى تعالى له خۆی و بابیشی پازى بیت _ فەرموویەتى : پیغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((نە حەلالى دەکەم و نە حەرامیشى دەکەم)) .

میزاجى گەرمى ووشکە ، شەهەوت و ئارەزووى جووتبوون زیاد دەکات ، نەگەر بکوتریت و ، بخزیتە سەر نەخۆشى (الشوكة) ڕایدەکیشتیت .

^{٥٢٥} _ صحيح : تقدم ترجمه .

^{٥٢٦} _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٢٥) ، ومسلم (٦ / ٦٦) كلاهما عن عبدالله بن دينار عن عبدالله بن عمر

برفعه ولفظه : ((لست بأكليه ولا أمحرّمه)) .

ضفدع ، بۆق : ئیمامی (أحمد) فرمویەتی : بۆق حەلّال نی یە بکریت بەدەرمان ، پیغمبەری خوا ﷺ کوشتنی بۆقی قەدەغە کربوو ، مەبەستی بەو فرمودەیه کە لە (مسند) هەکیدە دەیگێڕێتەو : عن عثمان بن عبد الرحمن _ رضي الله عنه _ أنَّ طبيباً ذكر ضفدعاً في دواء عند رسول الله ﷺ فنهاء عن قتلها^(٥٢٧).

واتە : لە (عثمان) ی کۆپی (عبد الرحمن) هەو _ خۆی لێ پازنی بیت _ دەیگێڕێتەو کەوا پزیشکێک لە خزمەتی پیغمبەری خوا ﷺ باسی بۆقی کرد لە دەرمانیکدا ، ئەو بوو پیغمبەری خوا ﷺ قەدەغە ی لێکرد بۆق بکوژیت .

دانەری (القانون) دەلێت : هەركەس خۆینی بۆق یاخود لە لەشی بخوات ، جەستە ی دەئاوسیت و ، پەنگی دەپەریت و ، تۆماو فری دەدات تاو هەکو دەمریت ، بۆیه پزیشکان لە ترسی زیانەکانیدا وازیان لە بەکارهێنانی بۆق نەو .

بۆق دوو جۆرە : ئاوی و خاکی ، خۆرینی خاکیهکی کوشندەیه .

پیتی طاو (ط)

طیب ، بۆنی خۆش : ثُبِتَ عَنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((حُبِّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ ، وَجَعَلَ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ))^(٥٢٨).

واتە : پیغمبەری خوا ﷺ فرمویەتی : ((لە دنیا دا ژن و بۆنی خۆشم لا خۆشه و بیست کراوە ، چاو پوونکەر و خۆشی هێنیشم خراوەتە نوێژەو)).

^{٥٢٧} _ تقدم تحريجه .

^{٥٢٨} _ تقدم تحريجه .

پێغه مبه‌ری خوا ﷺ به زۆری بۆنی خۆشی به کاردههێناو ، بۆنی ناخۆشی به لاوه قورس بوو ، ده‌یخسته ناپه‌هه‌تیوه .

بۆنی خۆش خۆراکی پوچه “ که هه‌موو هیزه‌کانی جه‌سته‌ی له‌سه‌ر سوار ده‌کریت ، هیزه‌کانی جه‌سته به‌بۆنی خۆش ده‌بۆژینه‌وه‌و دوو نه‌وه‌نده‌و زیاتر ده‌بن ، هه‌روه‌ک نه‌وه‌ی که به‌ خواردن و خواردنه‌وه ، خۆشگوزهرانی و شانومانی ، تیکه‌لأوبونی خۆشه‌ویساتان ، پودانی کاروباره به‌لاوه خۆشه‌کان ، نادیاربوونی نه‌وه‌که‌سانه‌ی که نادیاربوونیان به‌لای مرۆفه‌وه خۆشه نه‌وه‌هیزانه زیاد ده‌بن .

چونکه ته‌ماشاکردنی نه‌وه‌جۆره‌که‌سانه پوچی مرۆف بارقورس ده‌کات ، وه‌کو خه‌لکه‌ په‌زا قورس و بیزاره‌کان ، به‌پاستی تیکه‌لأوبونی نه‌وه‌جۆره‌که‌سانه هیزه‌کان لاوازه‌کات و ، خه‌م و خه‌فاته‌ ده‌هینیت ، که‌وابوو پۆلی نه‌وه‌جۆره‌که‌سه په‌زا قورسانه “ بۆ پوچی مرۆف ” وه‌کو پۆلی تاو و که‌رمیه‌کی زۆره‌ بۆ جه‌سته ، هه‌روه‌ها تیکه‌لأوبونی نه‌وه‌جۆره‌که‌سه په‌زا قورسانه وه‌کو نه‌وه‌یه که بۆتیککی ناخۆشت به‌سه‌ردا هاتبی ، بۆیه‌ خوای تعالی هاوه‌لانی خۆشه‌ویست کردبوو به‌وه‌ی که قه‌ده‌غه‌ی کردبوون به‌بۆنی ناخۆشه‌وه تیکه‌لی پێغه‌مبه‌ری خوا بن ﷺ چونکه بیزار ده‌بوو ، خوای تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَلَٰكِنْ اِذَا دُعِیْتُمْ فَاَدْخُلُوْا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا وَلَا مُسْتَأْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ اِنْ نَلِکُمْ كَانَ یُوْذِی النَّبِیَّ فِیْسَتْخِی مِنْکُمْ وَاللّٰهُ لَا یَسْتَحْیِیْ مِنَ الْحَقِّ ﴾ [الأحزاب : ۵۳] واته : ﴿ وَلَٰكِنْ اِذَا دُعِیْتُمْ فَاَدْخُلُوْا ﴾ به‌لام نه‌که‌ر بانگ کران (بۆ نان خواردن) نه‌وسا بپۆنه‌ زۆره‌وه ﴿ فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا ﴾ نینجا نه‌که‌ر خواردنه‌که‌تان خوارد ب‌لاوه‌ی لی بکه‌ن ﴿ وَلَا مُسْتَأْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ ﴾ وه‌مه‌ییننه‌وه بۆ قسه‌کردن ﴿ اِنْ نَلِکُمْ كَانَ یُوْذِی ﴾ چونکه به‌پاستی نه‌وه (مانه‌وه‌تان) نازاری پێغه‌مبه‌ری ﷺ

دهبات ﴿فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ﴾ نوویش شهرم دهكات لیتان (كه بئ دهنگه) ﴿وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنْ الْحَقِّ﴾ بهلام خوا له (ووتنی) ههق شهرم ناكات^(۹۳).

مه بهست نه وهیه كه بۆنی خووش له هه موو شتیك زیاتر به لای پیغه مبهری خواوه ﷺ خوشه ویستر بوو ، وه کاریگه ریه کی باشی له پاراسقنی ته ندروستی و ، دورخستنه وهی زۆریك له نازارو هۆکاره کانیدا ههیه ، بههۆی هیزی سروشت تیایدا .

طین ، قور : له هه ندی فهرمووده ی هه لبه سترلویا هاتووه و هیچ کامیان (صحیح) نین وه کو فهرمووده ی : مَنْ أَكَلَ الطَّيْنَ ، فقد أعان على قتل نفسه واته : هه ركه س قور بخوات ، یارمه تی كوشتنی نه فسی خوی دلوه . ومثل حديث : ((يا حميراء لا تأكلي الطَّيْنَ فَإِنَّهُ يَعَصِمُ الْبَطْنَ وَيَصْفُرُّ اللَّوْنَ وَيَذْهَبُ بِهَاءِ الْوَجْهِ))^(۹۴)

واته هه روه ها فهرمووده ی : ((ئهی ژنی سوو سپی قور مه خو چونكه سك ده گریت و ، پهنگ زهرد هه لده گه پینیت و ، جوانی روو لاده بات)) .

هه موو فهرمووده یك سه بارهت به قور هاتینیت (صحیح) نی یه و ، هیچ بنه پره تیکی له پیغه مبهری خواوه ﷺ نی یه ، بلام خراپ و زیانبه خشه و ، پیره وی په گه كان ده به ستیت ، میزاجی ساردی ووشكه ، به هیز ووشك دهكات وه ، قه ده غه ی په وانبوونی سك دهكات ، ده بی بههۆی خوین دهردان و دروستبوونی برینی نیو دم .

طَلْح ، مؤز ، خوی تعالی ده فهرمیت : ﴿وَطَلْحٍ مَنضُودٍ﴾ [الواقعة : ۲۹] سه بارهت به ووشه ی (طَلْح) زۆریه ی زانایانی ته فسیر فهرموویانه : مؤزه ، (الْمَنضُودُ) واته : پرزكرلو یه كه له سه ریه ك ، وه كو شانه . هه روه ها گووترلوه ووشه ی (طَلْح) واته : دره ختی دپكاوی ،

^{۹۳} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۹۴} _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (۵۴۷۴) .

كه له جینگى هەر دېكێك بهرێك دهركهوتبێت ، بۆیه بهرى دارهكه يهك له سهريهك پیزدهبن ،
ئهمهش دهچوینرێت به مۆز ، ئهم گوشتارهش راسته ، بۆیه كه پيشين باسى مۆزيان کردووه
مه بهستیان چواندن بووه نهك تايبهت کردن . والله أعلم *

میزاجی گهرمى تهرو شیداره ، چاکترینى پینگه یوى شیرینه ، بۆ زیرى سینگ و سى و
کۆکەو ، برینهکانى گورچيله و میزێدان به سووده ، میزهینه ره ، تۆماوى نێرینه زۆر دهکات ،
شه هه وهت و ئاره زووى جووتبوون دهجولێنێت ، سگ نه رم و شل دهکاته وه ، پيش خۆراك
دهخوړیت ، بۆ گه ده زیانه خشه ، (الصفراء) و به لگه م زیاد دهکات ، به شه کر یاخود
به ههنگوین زیانهکانى دۆرده خړیتته وه .

طَلْع ، پوانگه : خوائى تعالى دهفه رمیت : ﴿ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴾ [ق : ۱۰] ،
(طَلْعُ النخيل) واته : پوانگه ی داره خورما : سه ره تاو يه که م دهرکهوتنى چرۆى بهرى
داره خورمايه ، ئه و توێکلهش كه چرۆكه ی تێدایه له زمانى عه ره بیدا (الْكُفْرَى) ی پى ده لێن ،
(النَّضِيد) : پیزکراو يهك له سهريهك ، له پاستیدا ته نها چرۆكه له نێو به ره گه کهیدا (
النَّضِيد) ی پى دهگوتریت واته : پیزکراو يهك له سهريهك ، به لگه م كه چرۆكان گهروه ره بوون و
له توێکله كه هاته نه دهر وه چیت (النَّضِيد) ی پى ناگوتریت ، چونكه يهك له سهريهك
پیزنه کراون . ههروه ما خوائى تعالى دهفه رمیت : ﴿ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴾ [الشعراء : ۱۴۸] (
الْهَضِيم) واته : چرۆى بهرى داره خورماكه له نێو به ره گه کهیدا پێکخراوه هه نديكى له پال
هه نديكى تر دا ، ئهمهش وهکو (النَّضِيد) ه كه واتای پیزکردن ده به خشیت به يهك له دواى
يهك ، لێره دا (الْهَضِيم) ی پى دهگوتریت تاوه کو له نێو به ره گه (الْكُفْرَى) که دا بێت ، به لگه م
كه له به ره گه (الْكُفْرَى) كه هاته دهر وه چیت (الْهَضِيم) ی پى ناگوتریت .

پوانگه ی داره خورماش دوو جۆره : نێرو مى : مۆتور به کردنیش ئه ویه كه پوانگه ی نێرى
داره خورماكه دهبردیت كه وه کو ئاردی گه نه وه دهکړیتته نێو داره خورما مى که وه ، كه له

زمانی عه‌ره‌بیدا دیسان (التأبیر) بیشی پی ده‌گوتیت ، نه‌وش له جیگه‌ی پیتکی به له نیتوان نیرو میکه‌دا .

وقد روی مسلم فی صحیحہ : عن طلحة بن عبيدالله _ رضي الله عنه _ ، قال : مررتُ مع رسول الله ﷺ في نخل ، فرأى قوماً يُلْقُونَ ، فقال : ((ما يصنع هؤلاء ؟)) قالوا : يأخذون من الذكر فيجعلونه في الأنثى . قال : ((ما أظنُّ ذلك يُغني شيئاً)) ، فبلغهم ، فتركوه ، فلم يصنعْ ، فقال النبي ﷺ : ((إنما هو ظَنٌّ ، فإن كان يُغني شيئاً ، فاصنعوه ، فإنما أنا بشرٌ مثلكم ، وإنَّ الظنَّ يُخطِئُ ويُصيبُ ، ولكنَّ ما قلتُ لكم عن الله عزَّ وجلَّ ، فلن أكذبَ على الله)) (٣١).

واته : له (طلحة) ی کورێ (عبيدالله) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرمووی تهی : به‌یاروه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لای باخیکی داره‌خورمادا تیپه‌په‌وین ، ته‌ماشای کرد که‌سانیک موتوربه ده‌کن ، فهرمووی : ((نه‌مانه چ ده‌کن ؟)) گوتیان : له پواتگه‌ی نیره‌که ده‌بن و ده‌یکه‌نه نیتو می که‌وه ، فهرمووی : ((واگومان ده‌یم هیچ سوودیکی نه‌بی)) ، گوفتاره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌خه‌لکه‌که گه‌شت ، بۆیه‌وازیان له موتوربه‌کردن هینا ، نه‌ویوو داره‌خورماکان به‌ریان نه‌گرت ، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : ((له راستیدا نه‌وه ته‌نها گومانه ، نه‌گهر سوودیکی هه‌یه ، نه‌نجامی بده‌ن ، چونکه منیش ته‌نها مرقفیکی وه‌کو ئیوه‌م ، گومانیش به‌مه‌له‌دا ده‌چیت و ده‌پیکیت ، به‌لام نه‌وه‌ی پیم گوتن له خوای تعالاه‌یه‌و ، درق به‌ده‌م خواوه‌ناکه‌م)) .

پواتگه‌ی داره‌خورما به‌سووده‌بو جوتوبوون و ، زیادی ده‌کات ، نه‌گهر ژنان ئاردی پواتگه‌ی پیش جوت بوون هه‌لگرن یارمه‌تی سک په‌ریوون ده‌دات نه‌وپه‌ری یارمه‌تیدان ،

٣١ _ صحیح . أخرجه أحمد (١ / ١٦٢ ، ١٦٣) ، وعبد بن حميد (١٦٢) ، ومسلم (٧ / ٩٥) ، وابن ماجه (

٢٤٧٠) کلهم من طريق موسى بن طلحة عن أبيه فذكره .

میزاجی له ساردی و ووشکیتیدا له پله دووبایه ، گه ده به میژ دهکات و ووشکی دهکاته وه ، مه لچونی خوین هین دهکاته وه له گه ل چری و دهرهنگ هه رسیدا .

به دهر له کهسانی میزاج گهرم کهسانی تر بهرگهی ناگرن ، ئه و که سهی به زۆری به کاری دههینێ پنیوسته هه نديک له دانه ویتله گهرمهکانی (الجاروشات الحارة) به نوادا به کار بیئیت ، خوو هین دهکاته وه ، مه ناو به میژ دهکات ، ناو کۆکی دهره خورماو ، ههروه ها خورما سهوزه پینه گه شتووه کان (البَلَح) و ، ئه وه ش تازه شیرینی تیکه وتوو (البُسْر) هه مان پۆلی پواتگه کان ده بینن ، به لām زۆر به کارهیتانی زیان به گه دهو سینگ ده گه یه نیت ، وه پیده چی نه خوشی (القولنج) دروست بکات ، ده توانریت به پۆن چاک بکرت یاخود به و شتانهی پیشتر باسکرا .

پیتی عین (ع)

عَنْبٌ ، تری : فی الغیلانیات^(۳۲) من حدیث حَبِيب بن یَسَار ، عن ابن عباس _ رضي الله عنه قال : رأيت رسول الله ﷺ يأكل العنب خَرطاً .

واته : له (ابن عباس) وه _ خوا له خوێ ویا بیشی پازی بیت _ فه رموویه تی : بینیم پیغه مبه ری خوا ﷺ هیشه تریکه ی ده خسته زاری و تۆوه که ی فریده دلو ده یخوارد .

(أبو جعفر العقيلي) ده لیت : نه م فه رمووده یه ههچ بنه پتیکی راستی نی یه ، گوتم _ ابن القيم _ : (دلود) ی کۆپی (عبدالجبار أبو سلیم الکوفي) له (سَنَد) هکه یدایه ، که پیشهوا (یحیی) ی کۆپی (مَعین) فه رموویه تی : تری ده کرد . ههروه ها له پیغه مبه ری خواوه ﷺ باسکراوه : کهوا ههزی به تری و کاله ک بووه .

^{۳۲} _ الغیلانیات : کومه لیکێ زۆری فه رمووده یه له یازده به شدا کۆکراوه ته وه به (تخریج) ی پیشهوا الدَّارُطُنِي یه ، بهوانه : تاج العروس فی جواهر القاموس ، وه رگێ .

خواى تعالى له شەش شوینی قورئانه كەيدا باسى ترى كرده له كۆى ئو نىعمەت و بهرانهى به بنده كانى خۆى به خشمه له م دونيايه و له به هشتيشدا . ترى چاكترين ميوهيه و له هه مووشيان به سوودتره ، كه به ته پى و ووشكى و ، سه وزى و پىنگه يشتووش ده خورىت ، ميوهيه كه له ميوه كان ، خواردينكه له خواردينه كان ، پىخورىكه له پىخوره كان ، دهرمانيكه له دهرمانه كان ، خواردينه و هيه كه له خواردينه و ه كان ، ميزاجى ميزاجى تۆوه كانه : گهرمى و ته پى ، چاكترينى هه ره گه و ره ئاوداره كانه ، سپىكهى له پشه كى ستايشكراوتره ئه گه ره كسان بوون له شيرينيدا ، وازلته پىترلو دواى كردنه و به سو تا سى رۆژ ستايشكراوتره له وهى كه له پۆزى كردنه و هيدا به كارد هه پىترىت ، چونكه له پۆزى كردنه و هيدا سك ده ئاوسىنىت ، هه لاسرلو تاوه كو توپكه كهى ده چىته و هيه كه كرز ده پىته و ه خۆراكى چاكى تىدايه ، به هپزكارى جهسته يه ، خۆركى و هكو خۆركى هه نجىرو مپۆزه ، ئه گه ره به بى ئاوك بخورىت له هه مووى زياتر سروشت نه رم و نيان ده كاته و ه ، رۆژ خواردينى سه ر ده ئىشپىنىت ، زيانه كانى به هه نارى مزى (الرمان المز) لاده برىت .

سوودى ترى له وهدايه كه خوو نه رم و نيان ده كاته و ه ، قه ل و ده كات ، خۆراكى چاك ده به خشيت ، يه كىكه له و سى ميوهيهى كه به پاشاى ميوه كان داده نرىت : ترى و ، خورماى په تابى تازه پىنگه يوو ، هه نجىر .

عَسَلٌ ، هه تگوىن : پىشتر سووده كانى باسكرا .

(ابن جُرَيْجٌ) ده لىت : پىشه و (الزهري) فه رموويهى : هه تگوىن به كارپينه ، چونكه چاكه بۆ له به ركردن .

چاكترينيشى پاكترين و سپىترينى ، ئه وهى تىزىتىكهى نه رم و نيانتره ، شيرپنيه كى پاستگوتره ، ئه وهى له چيا و ده رخته كانه و ه و مرده گيرىت ، به چاكتر داده نرىت به به رلوردى

ئەوێ لە شانەکانەوه وەردهگیریت ، ئەمەش بەگۆڕەیی ئەو شوێنەیه کە هەنگەکی تێدا بەخێو دەکریت .

عَجْوَةٌ ، جۆرنیکە لە چاکترین جۆرهکانی خورمای شاری مەدینەی پیرۆز : فی الصحيحین : من حدیث سعد بن أبی وقاص _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ أنه قال : ((مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتِ عَجْوَةٍ ، لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ)) (٥٣٣).

واتە : لە (سعد)ی کوردی (أبی وقاص)هەو _ خوای لی پازی بێت _ فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركەس بۆ خواردنی بەیانی حەوت خورمای (عَجْوَة) بخوات ، چیتەر ئەو پۆژه زەهرو جادوو زیانی پێ ناگەیەنن)) .

وفي سنن النسائي وابن ماجه من حديث جابر ، وأبي سعيد _ رضي الله عنهما _ ، عن النبي ﷺ ((العجوة من الجنة ، وهي شفاء من السمِّ ، والكأء من المنِّ ، وماؤها شفاء للعين)) (٥٣٤).

واتە : لە (جابر)و (أبی سعید)هەو _ خولیان لی پازی بێت _ دەفەرمن : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((العجوة) لە بەهەشتەوهیه ، شیفایە بەرامبەر بە زەهر ، دوومه لانیش لە (المن)هەو ، ئاوەكەشی شیفایە بۆ چاوە .

٥٣٣ _ سبق تخريجه .

٥٣٤ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤٨ / ٣) ، وابن ماجه (٣٤٥٣) كلهم من طريق شهر بن حوشب عن جابر بن عبدالله وأبي سعيد الخدري فذكره مرفوعاً ، وأخرجه ابن ماجه (٣٤٥٣) بإسناده عن أبي نضرة عن أبي سعيد الخدري فذكره مرفوعاً .

(المن) واتە : لەو بەخشینانەیه کە خوای تعالی بە بەندەکانی خۆی بەخشێوه بەبێ هیچ ماندووبونیک ، یاخود پێدەچێ مەبەست بەو گەزێی (بنی اسرائیل) بێت کە وەکو شەونم و خوناوک دەکووتە سەر دەرختهکان و ئەوانیش کۆیان دەکردەوه و دەیان خوارد ، لێرەدا ئەنھا چواندوویەتی بەو گەزێی لە پوری دەستکەوتنەوه ، چونکە مەژدە هەردوو شتەکی دەست دەکووت بەبێ هیچ ماندوو بوونیک ، بپوانە : www.ruqya.com

گوتراوه : مه به ست بهو (العجوة) یه خورما پیروژه که ی مه دینه یه ، که جوریکه له جوره کانی خورمای شاری مه دینه ی پیروژ ، که چاکترین جور ی خورمای حیجازه به گشتی ، جوریکی پیروژه ، به له زه ته ، پته و تۆکمه یه بۆ جهسته و هیز ، له هه مووی نه رم و نیانتره خوشترو به له زه تره .

پیشتر له پیتی (تاء) دا باسی خورما و میزاج و سووده که مان کرد ، هه روه ها نه وه مان پوونکرده وه که (العجوة) به چ شیوازیك ژه هرو جادوو دورد هخاته وه ، بۆیه پیویست به دیاره بوونه وه ناکات .

عَنْبَرٌ^(٥٣٥) : تقدم في الصحيحين من حديث جابر ، في قصة أبي عبيدة ، وأكلهم من العنبر شهراً ، وأنهم تزودوا من لحمه وشأنق إلى المدينة ، وأرسلوا منه إلى النبي ﷺ^(٥٣٦) .

واته : پیشتر فه رمووده که ی (جابر) مان باسکرد ، سه باره ت به چیرۆکه که ی (أبي عبيدة) و خواردنیان له نه هنگه (العنبر) هکه یه ک مانگ ، پاشان به ووشرکراوه یی و نیوه کولوی چهند پارچه گزشتیکیشیان لی هه لگرت له سه فه ری گه رانه وه یاندا بۆ مه دینه و ، هه ندیکیشیان نارد بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ ، نه مه ش یه کیکه له و به لگانه ی که په نجه راده کیشیت بۆ هه لالبوونی نه وه ی له ده ریادا هه یه و تاییه تیش نی یه ته نها به ماسیه وه و ، هه موو مره بووه کانی هه لالن .

^{٥٣٥} _ _ العنبر : جوره نه هه نگیکه له زه ریاکاندا ده ژی و ، هه موو جوریکی زینده وه ری زه ریایی ده خوات ، مادده ی (العنبر) پشانه وه ی نه هه نگه که یه که له سکیه وه نیته ده ری ، بریتیه له مادده یه کی میتوینی په نگ خۆله میشی یا سپی یا زه رد یا په شه ، به زۆری زیاتر له یه ک په نگه . نه و ده ریایانه ی پارچه یه کی ده سته کویت ، نه و خۆشبه خترین مرۆله چونکه نرخه که ی زۆر گرانه ، گه رترین پارچه ی (العنبر) دۆزرا بیته وه کیشه که ی (٢٤٨) په تل بووه و خاوه نه که ی به (١٣٠٠٠) جونیهی ئیسته پلینی فرۆشتویه تی ، هه موو بۆنه یه کجار به نرخه کانی جیهان به شیک له بۆنی عه نبه ری تیدایه و ، خودی بۆنه که ش له بۆنی میسک ده چیت ، نه م نه هه نگه سه ریکی زۆر گه رده ی هه یه و ، پره له زه یت و پۆن . په وانه : www.y_nas.com . وه رگێر .

به ره رچی نه و قسانه شمان دراوه ته وه به وهی که گوايه ده ریا که به زیندووی فری دایه ده وه ، پاشان ئاوه که ی لی نیشته وه ، مرد ، نه مهش حه لاله ، چونکه مردنه که ی به وهی نه وه بوو که له ئاوه که دورکه وته وه ، به لام نه م بۆچونه یان پاست نی یه ، چونکه نه وان به مردووی له پۆخی ده ریا که دا دۆزیانه وه ، نه شیان بین ی به زیندووی له ئاوه که بیته ده وه وه ، پاشان ئاوه که ی لی بنیشیتته وه به مریت .

هروه ها : نه گه ر زیندو بوایه ده ریا که فری نه ده دایه ده وه بو پۆخه که ی ، چونکه زانراوه ده ریا ته نها گینه به ره مردووه کانی فری ده داته ده وه نه ک زیندووه کان .

هروه ها : نه گه ر وادابنریت ئیحمالی بۆچونه که ی نه وان بکات ، نیشان شیوانی یه قسه کان یان مه رجیک بیت بۆ حه لالبونی ، چونکه شت حه لال نابیی له گه ل بوونی گومان له هۆکاری حه لال بونه که یدا ، بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کرد نیچیره وان له نیچیره که ی بخوات نه گه ر به خنکای له ئاودا دۆزییتته ی چونکه گومان له هۆکاری مردنه که یدا هیه ، ئایا مردنی به وهی نامیره که وه بوو یا خود به وهی ئاوه که وه بوو ؟

به لام (العنبر) که جۆری که له بۆنه خۆشه کان ، نایابترین بۆنه له پاش (المسك) ، نه و که سانه ی له پیشی (المسك) وه دایه دنتین به هه له دا چوونه ، چونکه پیغه مبه ری خوا ﷺ (المسك) ی به گه وره ی بۆنه خۆشه کان دلناوه (٣٧) ، به (صحیح) ی له پیغه مبه ری خولو ه ﷺ جیگیربووه که و سه باره ت به (المسك) فره موویه تی : بۆن خۆشته رین بۆنه خۆشه کانه ، پاشان _ إن شاء الله تعالی _ نه و خاسیه ت و سوودانه ی تاییه ت کراوه به (المسك) وه ده خینه پوو ، تا نه و ئاسته ی بۆنی خۆشی به هه شته ، نه و گرده ش که نیشته گی راستگزیانه (الصّدّیقین) له به هه شته له (المسك) ه نه ک له (العنبر) .

٣٧ _ حسن صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣١ ، ٣٦ ، ٤٧ ، ٦٢ ، ٨٧) ، وأبو داود (٣١٥٨) ، والترمذی (٩٩١) ، (٩٩٢) ، والنسائي (٤ / ٣٩ ، ٤٠) کلهم من طریق أبي نضره عن أبي سعيد الخدري مرفوعاً : ((أطيب الطيب (المسك))) .

ئەو شتەى فریوی ئەو کەسەى داو (العنبر) بختە پێش (المسك) هە ، ئەو هە کە گوايه گۆرانی بەسەردا نایەت بە دیرزایی زەمەن ، لەم پوهه له زیر دهچیت ، بەلام ئەمە بەلگە نى یە بۆ ئەو هەى له (المسك) چاکتر بى ، چونکە بەم تەنها خاسیەتە توانای بەرهنگاریوونەو هەى خاسیەتە زۆرهکانى (المسك) ی نى یە .

پاشان : جۆرهکانى (العنبر) زۆرهو ، پەنگەکانیشى دیسان زۆرن ، وەکو سپى ، پەش بۆر ، سوور ، زەرد ، سەوز ، شین ، پەش ، جۆرهها پەنگ .

چاکترینیشى : پەش بۆر (الأشهب) ، شین و ، زەردە . خراپترینیشى : پەشە .

خەلگیش جیاوازیوونە سەبارەت بە دیاریکردنى توخم و پەچەلەکی بۆنى (العنبر) ، ئەو بۆر تايەفەیهك گوتویانە : پوهه کێکە لە بنى دەریادا دەپوێت و ، هەندى لە گیانلەبەرانی دەبخۆن و ، ئینجا کە لێى مەست دەبن وەکو تەرس فرێى دەدەن و ، دەریاش بۆ پۆخەکەى فرێى دەدات .

هەروەها گوتراو : شەونمیکە لە ئاسمانەو هە دادەبەزێتە سەر دۆرگەکانى دەریاو ، شەپۆلەکانیش بۆ پۆخى دەریاکە فرێى دەدەن .

هەروەها گوتراو : تەرسى گیانلەبەرێکى دەریایە لە ماتگا دەچیت .

هەروەها گوتراو : بەلکو خەلتەیهکە لە خەلتەکانى دەریا ، واتە : کەفێکى سەر دەریایە .

دانەرى (القانون) دەلێت : واگومان دەبرێت لە کانیهکى دەریاو هەلدەقولێت ، کە دەشائین ، خەلتەیهکى دەریایە ، یاخود تەرسى گیانلەبەرێکە لە راستیهو بەدوورە . قسەکانى تەواو بوو .

میزاجی گهرمی ووشکه ، به میزکاری دل و ، میثک و ، هسته کان و ، نه دماهه کانی
جسته یه ، بۆ نه خۆشیه کانی ئیفلیجی و دهم خواروون و ، نه خۆشیه به لغه میه کان و ، نازاره
سارده کانی گه دهو ، بایه چیره کان به سووده ، به سووده بۆ کونیکه داخراوه کان (السدد)
نه گهر خورایه وه ، یا له دهره وه وه پیتی چههره بکریت ، نه گهر هه لمه کئی هه لمریت بۆ
هه لامهت و سه رنیشه و ، شه قیقه ی سارد به سووده .

عُودٌ ، العود الهندی : نه مهش دوو جوړه :
یه که میان : له دهرماندا به کاردیت و به (الکست) ناسراوه ، هه روه ها پیتی ده لاین : (
القسط) پاشان له پیتی (قاف) دا باسی ده که یه .
دووه م : بۆ بۆنی خۆش به کاردیت و به (الألوّة) ناوده بریت .

وقد روى مسلم في صحيحه : عن ابن عمر _ رضي الله عنهما _ ، أنه كان يَسْتَجْمِرُ بِالْأَلُوَّةِ
غَيْرِ مُطَرَّاقٍ ، وَيُكَافِّرُ بِطَرَحٍ مَعَهَا ، ويقول : هَكَذَا كَانَ يَسْتَجْمِرُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (٥٢٨).

واته : (ابن عمر) _ خواى لى پازى بیت _ به (الألوّة) ی تیکه ل نه کراو به بۆنی تر خۆی
بۆنخۆش ده کردو ، به کافوریش که تیکه لى ده کرا و ، ده یفه رموو : به م شیوه پیتفه مبه ری خوا
ﷺ خۆی بۆنخۆش ده کرد .

به (صحیح) ی له پیتفه مبه ری خواوه ﷺ جیگیربووه که وا سه بارهت به سیفه تی نه و
نازونیعه ته ی خه لکی به هه شت تیایدان فه رمویه تی : ((مَجَامِرُهُمُ الْأَلُوَّةِ)) (٥٢٩).
واته : ((خۆ بۆنخۆش کردنیان به (الألوّة) یه)) .

٥٢٨ _ صحیح : أخرجه مسلم (٧ / ٤٨) ، والنسائي (٨ / ١٥٦) كلاهما من طريق ابن وهب قال : أخبرني مخرمة
عن أبيه عن نافع مذكوره عن ابن عمر .

(الألوّة) : جوړیکه له بۆنی خۆش .

٥٢٩ _ صحیح . أخرجه أحمد (٢ / ٣١٦) ، والبخاري (٤ / ١٤٣) ، ومسلم (٨ / ١٤٧) ، والترمذي (٢٥٣٧)
(كلهم من طريق معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً)

له زمانى عهـره بیدا ووشەى (المجامر) كۆرى ووشەى (مجمر) ه واتە : ئەو شتەى مەرف
خۆى پى بۆنخۆش دەكات وەكو (عود) _ جۆره بۆنىكە _ ياخود شتى تر ئەمەش چەند
جۆرىكە : چاكترىنى : ھندى ، پاشان چىنى ، پاشان (القمارى) ، پانىش المندالى (٥١).

چاكترىنىشى : پەش و شىنە پەقە ھىمە چەورەكەيتى ، كەمترىنىشيان لە چاكترىدا :
ئەوھى سووكە و سەر ئاودەكەوێت .

دەگوتریت : دەرەختىكە دەپەردیت و يەك سال بەژىر خاكەو دەگریت ، لەو ماوھىدا
خاكەكە بەشە بىسودەكانى دەخوات و ، تەنھا (عود) ه بۆنخۆشەكە دەمىنیتەو ، كە
خاكەكە ناتوانیت كارى تىبكات ، ھەروەھا توپىكەكەى و ئەوھى بۆنى خۆشى نى يە لەو
ماوھىدا بۆگەن دەكەن .

مىزاجى گەرمى ووشكە لە سى يەمدا ، كۆنيلە داخراوھەكان (السُدد) دەكاتەو ، با
دەشكىتتیت ، پاشماوھى شى ناھىلتت ، ھەناو دل و بەھىز دەكات و شادومانيان دەكات ،
بۆ مىشك بەسوودە ، ھەستەكان بەھىز دەكات ، سك دەگریت ، بۆ مىزە چىرتكىنى دروستبوو
بەھۆى ساردى مىزلدانەو بەسوودە .

(ابن سمجون) دەلتت : (عود) چەندىن جۆرەو ناوى (الألوۋ) كۆيان دەكاتەو ، لە
ناوھەو دەرەوشەو بەكار دەھىنریت ، مەرف بەتەنھاو تىكەل كرىن لە گەل بۆنى خۆشى
دىكەدا خۆى پى بۆنخۆش پزىن دەكات ، بۆنخۆش پزىنىش خۆى بۆ خۆى چاودىرى گەوھەرى

٥١ _ القمارى : جۆره بۆنىكى خۆشە دەگەپتەو بۆ دەفەرى (القمار) وەلانى ھند ، بېوانە : المبدع شرح
المقع ، ص ١٧ .

(المندلى) : جۆره بۆنىكى خۆشە دەگەپتەو بۆ دەفەرى (المندلى) وەلانى ھند ، بېوانە : الروص المعطار ي
حبر الأقطار ، ص ٥٥٠ ، وەرگىت .

هه‌لوا چاگردنیتی ، چونکه یه‌کیکه له‌و شەش شە زەروریە ی که ئەگەر چاک بن جەستەش چاک دەبێت .

عَدَسٌ ، نيسك : چەند فەرموودە یەکی پوچی هەلبەستراوی لەبارەو هاتوو هێچ کامیان (صحیح) نین و ، پێغه‌مبەری خوا ﷺ نەیفرموون ، وەکو فەرموودە ی : پیرۆز کراو و پێزی لێنراو لەسەر زاری حەفتا پێغه‌مبەر .

هەرودەها فەرموودە ی : دل نەرم دەکات و ، فرمیسک زۆر دەکات و ، بەپاستی خۆراکی پیاوچاكانه . بەلام بەرزترین شتێک لەبارە یەو هاتبێت ، ئەو یە که شەهوەت و ئارەزووی جوله‌کە یە که پەسەندیتیان داو بەسەرگە زۆر (المن) و شیلاقەدا (السلوی) ، نيسك کرلو بە هاوێلی سیرو پیاز لە بواری باسکردنەو ، سروشتی وەکو سروشتی میّ یە ، ساردی ووشکە ، دوو هێزی پێچەوانە بە یەکتەری تێدا یە :

یە‌که‌ میان : سروشت دە‌بە‌ستێت (يعقل الطبيعة) .

نووهم : دە‌یکاتەو (يطلقها) ، میزاجی توێکڵە‌کە ی گەرمی ووشکە لە سێ یە‌مدا ، توونەو سک پروان دە‌کات (تریاق) هە‌کە ی لە توێکڵە‌کە‌یدا یە ، بۆ یە نە‌هاپاوی لە‌هاپاوی باشتەرەو ، بۆ سەرگە‌دەش سووکترەو ، زیانیشتی کە‌مترە ، چونکە ناوەرۆکی درە‌نگ هە‌رسە لە‌بەر ساردی و ووشکیە‌کە ی ، (السوداء) دروست دە‌کات ، زیانیکی ئاشکرا بە نە‌خۆشی (المالیخولیا) دە‌گە‌یە‌نێت ، هەرودەها زیان بە دە‌مارو هێزی بینین دە‌گە‌یە‌نێت .

خوین چڕ دە‌کاتەو ، پێویستە تووشبوانی (السوداء) خۆیانی لێ بە‌دوور بگرن ، چونکە هە‌ستانیان بە زۆر خواردنی نە‌خۆشی گە‌لێکی پیسیان بۆ دروست دە‌کات وە‌کو : دودلی و ، گولی و ، چواربەرۆ ، بە‌لام سلق و ، سپیناخ و ، زۆر پۆنکردنی زیانی کە‌م دە‌کاتەو ،

خراپترینیشی ئهوهیه به (النمسود)^(٩١) بهخوێت ، با شیرینیشی تیکه له نه کریت ، چونکه کونیهی داخراو (السدد) له جگه ردا دروست دهکات ، خوارینی به بهردهوامی چاو تارک دهکات له بهر به هیزی ووشک کردنهوهی ، میزکردن ئاڕمه هت دهکات ، ئاوسانی ساردو ، بای چڕ دروست دهکات . چاکترین جۆری نيسک سپی قه له وه کهیه ، که خیرا پیده گات .

به ئام که نه فامان وای بۆ ده چن نيسک ئه و خوێژکه بوو که پێغه مبه ر (إبراهيم) بووه که پێشکهشی میوانه کانی کردووه ، درۆ ده له سه یه و ، ئه و میوانداریه ی بۆ میوانه کانی دروستی کردبوو برژاو بوو ، که بریتی بوو له گوێزه که یه کی برژاو .

پێشه و (البیهقی) له (إسحاق) هوه ده گێڕێته وه : که و له (ابن المبارک) بیان پرسی سه باره ت به و فره مووده یه ی له باره ی نيسکه وه هاتووه که گوايه پیرۆز کراوه له سه ر زاری هه فتا پێغه مبه ر ، ئه ویش فره مووی : له سه ر زاری یه ک پێغه مبه ریش باس نه کراوه ، به راستی نيسک زیانبه خشی ئاوسینه ره ، کێ بۆی باسکردوون ؟ گوته یان : (سَلَم) ی کوپی (سالم) ، فره مووی : له کێ وه ؟ گوته یان : له تۆوه . فره مووی : له منه وه باسی کردووه ؟!

پێتی غین (غ) :

غَيْثٌ ، باران : له چه ندين شوینی قورئاندا باسکراوه ، ناویکی به له زه ته له سه ر گوێ ، ناو ناو یکی به له زه ته له سه ر پوچ و جهسته ، به باسکردنی بیسه ران ده گه شیته وه ، دلان شادومان ده بن ، ئاوی چاکترین و ، نامسکترین و به سوودترین و به ره که ت دارترین ئاوه ، به تاییه ت ئه گه ره له هه ورکی به گر مه گر مه وه بیته و ، له گزلاوی چیاکانیشدا کوپێته وه .

^{٩١} - النمسود : گزشتیکه چين چين ده برپریت و خوێدلار ده کریت و بلاو ده کریت وه تا ئاوه که ی ده چیت و ووشک ده بیته وه ، پاشان هه رکات پێویست بوو شتیکی به کار بیته ، به ئاو ته په ده کریت و چاک ده کریت و به کار ده هینریت ، ئه مهش بۆ کاتی سه فه رکردنه بۆ ئه وه ی خراپ نه بیته ، به وانه : الحصري ، جمع الجواهر فی الملع و النواذر ، ص ٩٠ ، وه رگێڕ .

له هه موو ئاوه کانی تر ته پرو شیدارتیه ، چونکه مانه وهی له سه ر زه وی دریزه ی نه کیشاوه ، به ئاستیک له ووشکیته که ی وه رگریت و ، هیچ گه وه ریکی ووشکی تیکه ل نه بووه ، بویه له بهر ناسکی و خیرا کارتیکراو بوونی به خیرایی ده گوریت و بۆگن ده بی .

به ئام ئایا بارانی به هاری له بارانی زمستانی نه رم و نیان تره یا خود به پیچه وانه وه یه ؟ دوو گوشتاری تیدایه .

ئه وانه ی که بارانی زمستانی به نه رم و نیان تر داده نین ده لێن : گهرمی خۆر له کاتی زمستاندا که مته ، بویه ته نها ئای ده ریای سازگاری نه رم و نیان پاده کیشیت و ، جه ویش پاکه و خالیه له هه ر شیه کی بوکه لئی و ، گهردی تیکه ل به ئاو ، هه موو نه مانه هۆکارگه لیک ده بن بۆ نه رم و نیانی و پاکیتی ئاوه که ی و ، خالیی بوئی له هه ر تیکه لاویک .

ئه وانه ش که بارانی به هاری به نه رم و نیانتر داده نین ده لێن : گهرما شی چره کان شیی ده کاته وه ، هه و ناسک و نه رم و نیان ده کات ، به وه ش ئاوه که سووک ده بی و ، به شه زه مینییه کانی که م ده بنه وه و ، پیکه وتی کاتی ژیا نی پوهه ک و دره خته کان و خۆشی هه و ده کات .

وذكر الشافعي رحمه الله عن أنس بن مالك _ رضي الله عنهما ، قال : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَأَصَابَنَا مَطَرٌ ، فَحَسَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ ثَوْبِهِ ، وَقَالَ : ((إِنَّهُ حَدِيثٌ عَنِّي بِرَبِّهِ)) (٥٤٢).

واته : له (أنس) ی کورپی (مالك) وه _ خوای لی پازی بیته _ فه رموویه تی : له خزمه تی پیغه مبه ری خوا دا بوین ﷺ ، که باران لیتی داین ، نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ پۆشاکه که ی لا دا تا بارانه که لیتی بدات و ، فه رمووی : ((تازه له لایه ن په روه ر دگاره که ی وه نێردراوه)) . پیشتی له به شی ئاوخوانیدا باسی داوای باران و ، داوای فێرداری به ئای باران له سه ره تای دابه زینیدا کرا .

^{٥٤٢} _ صحیح . أخرجه أحمد (٤ / ١٣٣ ، ٣٦٧) ، والبخاري في الأدب المفرد (٥٧١) ، ومسلم (٣ / ٢٦) ، وأبو داود (٥١٠٠) ، والنسائي (٢٦٣ تحفة) كلهم من طريق جعفر بن سليمان عن ثابت عن أنس فذكره .

پیتی فاء (ف) :

فاتحة الكتاب : سورتهی (الفاتحة) : وه (اُمّ القرآن) ، (السبع المثاني) و ، شیفای تهلو ، دهرمانی به سوودو ، کلیلی دهوله مەندی و سه ركهوتن و ، پارێزه ری هیزو ، دورخه وهی خەم و خەفەت و ترس و دلگرانیه بۆ هەر كهسێك پێزی بزانی و هەقی خۆی بداتی و ، به چاکی دایه زینتیته سه ر نه خو شیه كهی و ، بزانی چۆن به کاری ده مینێ بۆ شیفا خوازی و خۆ تیمار كردن ، نه و نهینیهش بزانی كه له پیناویدا تاوه هابه .

بۆیه كاتی كه سانیك له هاوه لان شه و هیان بۆ دهر كهوت ، وه كو دوعایه ك به کاریان هینا بۆ چاره سه ری كه زتن و ، به كسه ر چاك بۆوه . شه و به و پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((وما ادراك انّها رُقِيّة))^(٥٤٢) واته : فه رمووی : ((تۆ چۆن ده زانی شه و دوعایه)) .

هەر كهس سه ركه و تن یارمه تیداو ، به نه روو پوناکی زرتگیی و كارامه یه وه تیروانیته تا شه ئاسته ی نهینیه كانی شه سورته ی بۆ دهر كهویتی ، شه و بۆی ئاشكه را ده بیته شه سورته جوړه كانی به كتاپه رستی تیدایه ، هه روه ها زانینی زات و ناوو سیفات و كرده وه كان و ، جیگه ر كردنی شه رخ و قه ده رو كه پانه وه له خۆ ده گریته ، ته نها كرده وه ی جوړه كانی به كتاپه رستی په ره ردگاریتی و په رستنیته و ، شیوه ی ته وای پشته به ستن و ده سته لات پیدانی تیدایه بۆ شه زاته ی كه هه موو كارویاره كانی به ده سته ، هه موو سوپاس و ستایشێك بۆ شه و ، هه موو خیرێكی به ده سته ، هه موو كارویاریك ده كه پێته وه بۆ لای ، مروف پێویستی به و زاته یه بۆ دوا كردنی پێنمووی كه بنچینه ی كامه رانی دونه یاو روژی دوايه ، به زانینی پێكه وه به ندی مانا كانی به رژه وه ندیه كان ده مینیت و ، خراپه كان دورد ه خاته وه ، ئاكام و دهره نجامی په های ته واو و نیعمه تی ته وای پێوه به سترلوه ، له سه ر ده سته كه و تنی وه سته و ، نه گه ر به ته وای له وانه ی سه ره وه تیگه شت چیت پێویستی به زۆریك له دهرمان و دوعای تر

نابی ، به م سوره ته ده توانی چەندین دەروازە ی خەیر بکاتەو ، چەندین دەروازە ی شەپش دوریخاتەو .

ئەمەش کاروباریکە پێویستی بە سروشت و فێرەتییکی ترو ، ئەقلییکی ترو ، بڕوایەکی ترو
هەیه ، سویند بەخوا

بەرپرچدانەو یەکی تەواو ، بەزیکترین و پاسترین و پوونتترین پێگە ی پوچکردنەو ی
تێدایە بۆ هەموو گوشتاریکی بۆگەن و ، بیدعە یەکی پوچ ، هیچ دەروازە یەکی نی یە لە
دەروازەکانی زانستە خولەندیەکان و ، کردەو مو نهخۆشیەکانی دل مەگەر ئەم سوره ته
کلیلی کردنەو یەتی و ، پەنجە ی بۆ پادەکشیت و ، هیچ پلە یەکی نی یە لە پلەکانی پێکربوان
(منازل السائرین) بۆ خوا ی تعالی مەگەر سەرمتاو کوتای لەم سوره ته دایە .

سویند بەخوا پلەو پایە ی لەو هەش گەرەترەو ، لەسەرروی ئەو هەشەو یە ، بۆیە هەر
بەندە یەکی خوا بەجێی بهێتیت و ، پەنای بۆ بەریت و ، تێبگات لەو شتەکانی ئایەتە
لەبارەو یەو دەبوی و ، وەکو هۆکاری شیفاندان و ، خۆپاراستن لە گوناو تاوان و ، نورو
پووناکیەکی پۆشنکار بەکاری بێتیت و ، لێی تێبگات و لە پێویستییەکانی تێبگات
بەشیو یەکی دروست ، ئەوا ئەگەر تووشی هەر بیدعە و هاو لە پەیدا کردنێک بیت ، یاخود
تووشی هەر نهخۆشیەکی لە نهخۆشیەکانی دل بیت ، تووشبو نەکی ناو بە ناو دەبی و ،
جێگیر نابی و ماندووی ناکات .

ئەمەو . ئەم سوره ته کلیلی هەر گەرەو ی گەنجی زەمینە ، هەر وەها کلیلی گەنجی
بەهەشتە ، بەلام هەموو کەسێک ناتوانیت بە چاکی ئەم کلیلە بەکاربێتیت بۆ کردنەو ، بەلام
ئەگەر داواکارانی گەنج نەیت ئەم سوره ته یان بزانیاو ، لە ماناکانی تێگەشتیان و ، بۆ ئەم
کلیلە چەند ددانێکیان دابنایەو ، بەچاکی پێیان بکردایەو ، ئەوا گەنجەکانیان دەستگیر
دەبوو بە ئاسانی و بەبێ هیچ کۆسپ و تەگەرە یەکی .

ئەمەشمان نەگوتوو ئەبە ھەلەشەیی و نەبە خواستن ، بەلکو حەقیقەتە ، بەلام خۆی
تعالی حیکمەتییکی بڵندی ھەبە لە پەنھان کردنی ئەم نەتییەدا لە زۆری جیھانیان ، وەکو
چۆن حیکمەتییکی بڵندی ھەبە کاتی گەنجەکانی زەمینیان لێ پەنھان دەکات ، ئەو گەنجە
پەنھانەش روح گەلێکی پیسی زیانبەخشی بەسەرەو داتراو ناهێڵێت دەستی مرقفی
بگاتی ، ئەو پووحە پیسانەش تەنھا لە لایەن روح گەلێکی بەرز بەپێزەو نەبێ نایەزێن
، کە زال دەبن بەسەر ئەو پووحە پیسانەدا بەو بارە ئیمانیە لە دلیاندایە ، لەم
سورەتەو چەکیکیان پێیە کە شەیتانەکان توانای بەرھەڵستیان نی یە ، زۆری نەفسی
خەلکیش بەم جۆرە نی یە ، کە لە توانایدا بێت بەرگری لەو پووحانە بکات و بیانەزێنێت
، ناشتوانێت زەفەر بەو بەریت کە شتیکی لێ بەزۆری زەوت کردوو ، چونکە ھەرکەس
یەکیکی گوشت بۆی ھەبە شتومەکەکانی بەریت . ئەو پووحە پیسانەش تۆیان کوشتوو
بۆیە ناتوانیت بەرھەڵستیان بێتەو .

فَاغِيَّةٌ ، (نَوْرُ الْحَمَاءِ) ، شکوفەیی خەنە : کە وەکو بۆنخۆشتەین جۆرەکانی پێخانە ،
پێشەوا (البیهقی) لە کتیبی (شُعَبُ الْإِيمَان) دا دەگێڕێتەو : لە (عبدالله) ی کوپی (بُرَيْدَةُ
) ھو ، لە بابیەو _ خۆی لێ رازی بێت _ لە ھەموودەیکدا کە بەرز دەکاتەو بۆ
پێغەمبەری خوا ﷺ دەفرمێت : سەرگەورە پێخانەکانی دویا و پۆژی دوی شکوفەیی
خەنە یە ، ھەرەھا پێشەوا (البیهقی) لە ھەمان کتیبدا دەگێڕێتەو : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ _
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ ، قَالَ : كَانَ أَحَبُّ الرِّيَاحِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْفَاغِيَّةُ (۴) (والله أعلم بحال هذين

^{۴۱} _ صغيف : أوردته الألباني في ضعيف الجامع (٤٣٠٩) وضعفه ، وعزاه السيوطي للطبراني في الكبير ، والبيهقي في
الشعب ، وانظر الضعيفة (١٧٥٧) .

بور الحماء : واتە شکوفەیی خەنە : درەختی خەنە تەمەن درێژەو ، زیاتر لە دوو متر بەرز دەبنەو ، گەلایەکی
چەری سەوزی تیزی پێوە ، کە دواتر کۆدەکرێتەو دەکرێن بە خەنە ، ئەم درەختە گولەکانی سپین و
بۆنێکی زۆر خۆشی ەتر نامێزێن ھەبەو ، بۆ چارەسەری زۆر نەخۆشی بەکار دێن . ئەم گولانە لە زمانی
عەرەبیدا پێی دەگوترێت (الفاغية) واتە شکوفە . بڕوانە : www.startimes.com ، وەرگێڕ .

الحديثين ، فلا تشهد على رسول الله ﷺ بما لا نعلم صحته * واته : له (أنس) ی کوری (مالك) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فهرموویه تی : خۆشه ویسترین ریحانه کان به لای پیغه مبهری خواوه ﷺ شکوفه ی خه نه بوو .

ناوهنده له گهرمی و ووشکیتیدا ، کهمی قه بزى تیدایه ، نه گهر بخړیته پیچ و قه ده کانی پۆشاکه خوریه کانه وه له مۆراته ده بیاریزی ، به شداره له مه لحه مه کانی ئیفلیجی و (التمدد) دا ، پۆنه کهشی نه دنامه کان خاوه ده کاته وه ، ده ماره کان نه رم ده کاته وه .

فضة ، زیو : ثبت أن رسول الله ﷺ كان خاتمه من فضة ، وقصه منه (٤٤).

واته : جیگیر بووه که وا نه موسیله که ی پیغه مبهری خوا ﷺ له زیو بوو ، نقیمه کهشی به شیکى خوی بوو . ده سکی شمشره که ی زیو بوو ، به (صحیح) ی هیچ شتیک له پیغه مبهری خواوه ﷺ جیگیر نه بووه سه باره ت به قه ده غه کرنی پۆشینى زیو و خۆ پازاندنه وه به زیو ، به لām به (صحیح) ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ جیگیر بووه که وا قه ده غه ی خواردنه وه ی کردووه له جامی زیودا ، به لām ده روازه ی جامی زیو له ده روازه ی پۆشاک و خۆ پازاندنه وه ته سکتړه ، بۆیه بۆ ژنان حه لāl کراوه خویانی پی پرازیښنه وه به لām لییان حه رام کراوه له جامی زیودا ناو شله مه نی بخۆنه وه ، چونکه که خواردنه وه له جامی زیودا حه رام کراوه مانای نه وه تی به پۆشینیشی حه رام بیت .

وفي السنن عنه : وأما الفضة فاعلموا بها لعباً (٤٤).

^{٤٤} _ صحیح : أخرجه أحمد (٢٦٦ / ٣) ، والبخاري (٢٠١ / ٧) ، وأبو داود (٤٢١٧) ، والترمذي (١٧٤٠) وفي الشرائع (٨٩) ، والسنائي (١٧٣ / ٨) ، والسنائي (١٧٤ ، ١٩٣) كلهم من طريق حميد عن أنس مذكور .

^{٤٥} _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد في المسند (٢٣٤ / ٢) ، وأبو داود (٤٢٣٤) ، وصححه الألباني في صحيح أبي داود (٣٥٦٥) .

واته : پێغه‌مبەری خوا ﷺ فرمویەتی : بەلام زیویاری پێ بکەن بە یاری کردن .
 قەدەغەکردن پێویستی بە بەلگەیە " بێسەمێتی کە قەدەغەبە ، وەکو دەقێک یا (إجماع) یەک ،
 ، ئەگەر بە کێکیان جێگیربوون ئەوا چاکە ، ئەگینا دل شتیکی تێدا بە سەبارەت بە
 حەرامبوونی بۆ پیاوان ، والنبي ﷺ أمسك بيده ذهباً ، وبالأخرى حريراً ، وقال : هذان حرام
 علی ذکور أمتي ، حِلٌّ لِّإناهم^{٥٤٧}) واته : پێغه‌مبەری خوا ﷺ بە دەستیکی زێری هەلگرت و ،
 بە دەستەکی تریشی ئاوریشم و ، فرموی : ئەم دوولە حەرامن بۆ ئێزینی ئومەتەکم و ،
 حەلان بۆ مێینه‌کانیان .

زیو نەینیە کە لە نەینیەکانی خۆی تعالی لە سەر زەمێنداو تەلسمی پێویستەکانە ،
 چاکە خەلکی دۆنیایە لە نێوان خۆیاندا ، خاوەتەکی بە چا و ناسراوە لە نێوانیاندا ، لە
 نەفسەکاندا بەرێزو شکرمەندە ، دەکری بە گەر و دەمراست لە نیشەتگەکاندا ، دەروازەکانی
 لی داناخریت ، بیزار نابن لە دانیشتن و ، تیکەڵاو بوونیدا ، شوینەکی بارگرانی دروست ناکات
 ، پەنجە بۆ پادەگیریت ، چاوان تەنها سنووریەندی ئەو دەکەن ، ئەگەر قسە بکات
 قسەکانی دەبیسرتیت ، ئەگەر تەکاکاری بکات تەکاکیەکی وەرەگیریت ، ئەگەر شایەتی
 بدات شایەتیەکی وەرەگیریت و بە شیاو دادەنریت ، ئەگەر ووتاریدا لێهاتوو و بە توانایە و
 سەر زەنشەت ناکریت ، ئەگەر لە پریشیدا سپێتیکە هەبێ لە جوانی لاوان جوانترە .

زیو لە دەرمانە دڵخۆشکارە بە سوودەکانە بۆ خەم و خەفەت و دلگرانی و ، لاوازی دل و
 دلەکویتی ، بە خاسیەتی خۆی توانای پاکێشانی ئەو تیکەڵاو خراپانەی هەبە کە لە دلدا
 دروست دەبێ ، بە تاییەت ئەگەر هەنگوینی پاک و ، زافەرائی تیکەڵ کرا .

میزاجی زیو مەیلی لای ووشکی و ساردی دەکات ، لە ئەنجامی بەکارهێنانەوه تا پادەیه‌ک
 گەرمی و شێداری دروست دەکات ، ئەو بەهەشتانەی خۆی تعالی بۆ خۆشەویستانی لە پۆژی

قیامه‌تدا نامادهی دهکات ، چواره ، دوو به‌هشت له زَیْ، دوو به‌هشت له زیو ، هه‌روه‌ها هه‌موو قاپ و جام و نامرازه‌کانی خۆ رازاننده‌وه‌ش که تیایاندايه .

وقد ثبت عنه ﷺ في الصحيح من حديث أم سلمة أنه قال : ((الذي يشربُ في أنيةِ الذهبِ والفضةِ إنما يُجرَّجُرُ في بطنه نارَ جهنَّمَ))^(٥٤٨).

واته : له (أم سلمة) هوه _ خواي لی پازی بیټ _ فهرموویه‌تی : ((نه‌و که‌سه‌ی له قاپی زیودا بخواته‌وه ، له پاستیدا ناگری د‌ل‌زه‌خ له نټو سکیدا قولته قولتی د‌یت)) .

وصح عنه ﷺ أنه قال : ((لا تشربوا في أنيةِ الذهبِ والفضةِ ، ولا تأكلوا في صَحَافِهما ، فإنها لَهُم في الدنيا ولكم في الآخرةِ))^(٥٤٩).

واته : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموویه‌تی : ((له ده‌قری زَی‌پو زیودا مه‌خۆنه‌وه ، له له‌گه‌نه‌کانیشیدا مه‌خۆن ، چونکه به‌راستی له د‌نیادا بقی نه‌وانه‌و له پۆزی د‌وایشدا بقی نټوه‌یه)) .

گوتراوه : هۆکاری نه‌م حرام‌کردنه ده‌گه‌ریته‌وه بقی ته‌سك کردنه‌وه‌ی دراو ، چونکه نه‌گه‌ر بقی ده‌فه‌رو قاپ به‌کاره‌یترا نه‌وا نه‌و حیکمه‌ته‌ی له پیتاویدا دانراوه له‌ده‌ست ده‌چیت که بریتیه له هه‌لس‌پ‌راندنی به‌رزه‌وه‌ندیه‌کانی نه‌وه‌ی ئاده‌م ، هه‌روه‌ها گوتراوه : هۆکاری هه‌رام‌بوونی ده‌گه‌ریته‌وه بقی شانازی و که‌شوفش کردن . هه‌روه‌ها گوتراوه : هۆکاری هه‌رام‌بوونی ده‌گه‌ریته‌وه بقی دلّ شکاندنی هه‌ژاران و که‌مه‌ستان نه‌گه‌ر ته‌ماشایان کردو بینیان .

^{٥٤٨} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٨٤) ، ومسلم (٢٠٦٥) .

^{٥٤٩} _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ٩٩) ، (١٤٦) ، (١٩٣) ، (١٩٤) ، ومسلم (٦ / ١٣٦) كلاهما من طريق عبد الرحمن بن أبي لیلی عن حذيفة فذكره .

به لّام حه رامبوونی زیو له بهر ئەم هۆکارانه هیشتا جیگه ی تێپوانینه ، چونکه ئەگەر هۆکاری حه رامبوونی زیو گه پێندرایه وه بۆ تهسك کردنه وه ی دراو ، ئەوا ده بۆ قه ده غه ی به کارهێنانیشی بکریت بۆ خۆپازاندنه وه یاخود داپۆزێت و له قالب بدرێت بۆ هه ر شتیکی تری جگه له قاپ و درلو ، شانازی و که شوقش کردنیش حه رامه به هه ر شیوه یه ک بیست ، دلشکاندن ی هه ژاران و که مده ستانیش هیچ پێکخه رێکی نی یه ، چونکه دلایان به مال و خانووی فراوان و ، باخچه ی سه رسوپمێن و ، نامرازی گواستنه وه ی جوان و ، جل و به رگی نایاب و ، خواردنه مه نی به له زهت و ، چه ندین شتی پێپێندراوی هه لّالی تر ده شکێ ، هه موو نه مانه هۆکارگه لیکن کاریان پێ ناکریت ، چونکه هۆکار (علة) هه یه ، به لّام ئە نجام و پاساو دراو (معلول) دوا ده که وێت .

راستیش ئە وه یه که هۆکاری حه رامبوونی زیو _ والله أعلم _ ده گه رێته وه بۆ ئە وه ی که به کارهێنانی زیو شیوازو دیمه نێک به سه ر دلا ده هیئت به ئاشکه را دژیه به ندایه تی کردنه بۆ خوای تعالی ، بۆیه پێغه مبه ری خوا ﷺ هۆکاری حه رامبوونی پوونکرده وه به وه ی له دنیا دا بۆ ببیاوه پانه ، چونکه هیچ به شیکیان له به ندایه تی کردندا نی یه بۆ خوای تعالی بۆ ئە وه ی به هۆیه وه نیعمه تی پۆژی دوا یان ده ست که وێت ، که وابوو چاک نی یه بۆ به نده کانی خوا له دنیا دا به کار به یتریت ، چونکه له دنیا دا ئە و که سانه به کاری دینن که له به ندایه تی خوای تعالی چونه ته ده ره وه و ، له جیات ی پۆژی دوا یی به دنیا و خۆشیه هه نوکه یه نه ماوه کانی پازی بوون .

پیتی قاف (ق) :

قُرْآنٌ : خوای تعالی ده فه میت : ﴿ وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ [الإسراء: ٨٢] واته : ﴿ وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ﴾ وه له م قورئانه دا ده نیرینه خواره وه ﴿ مَا هُوَ

شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿ شەوێی کە هەوی شیفاو میهره‌بانیه بۆ به‌ڕواداران (٥٥) . پاستیش
 ئەوێه کە ووشە (مَن) ی نێو نایه‌ته‌که بۆ په‌گه‌زه نه‌ک بۆ هێند ، واته له په‌گه‌زی ئەم
 قورئانه ده‌نێرینه خواره‌وه بۆ ئەوێ شیفا بی‌ت بۆ به‌ڕواداران ، به‌لام مانای (مَن) ی نێو
 نایه‌ته‌که ئەو نی به‌ که هێندیکی ئەم قورئانه شیفا بی‌ت به‌لکو هه‌مووی شیفا به‌خشه .

هه‌روه‌ها خۆای ته‌الی ده‌فه‌رمی‌ت : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا
 فِي الصُّدُورِ ﴾ [یونس : ٥٧] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ﴾ ئەوێ خه‌لکینه ﴿ قَدْ جَاءَكُمْ ﴾ بۆ
 گومان بۆتان هاتوه ﴿ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ﴾ نامۆزگاری (قورئان) له لایه‌ن په‌روه‌ردگارتانه‌وه
 ﴿ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ﴾ وه شیفاو چاره‌یه بۆ ئەوێ له نێو دل و ده‌رونتان دایه (٥٥) .
 قورئان شیفایه بۆ تیکرای نه‌خۆشیه‌کانی دل و جه‌سته ، نه‌خۆشیه‌کانی دونه‌یاو پۆزی دۆی ،
 هه‌موو که‌سیکیش لێهاتووی و سه‌رکه‌وتنی پی‌ نادری‌ت قورئان وه‌کو هۆکاری شیفادان
 به‌کاربێنی‌ت ، نه‌گه‌ر نه‌خۆش به‌چاکی قورئانی وه‌کو هۆکاری تیمارکردن به‌کارهێناو ،
 به‌پاستگویی و ئیمانێکی ته‌واو ، قبولبوونیکی ته‌واو ، بیروباوه‌پێکی ته‌واو ، مه‌رجه‌کانی
 به‌دی بێنی‌ت ، ئەوا هه‌رگیز نه‌خۆشیه‌که ته‌وانای به‌رگریکردنی قورئانی نابێ .

باشه چۆن نه‌خۆشی ته‌وانای به‌رگریکردنی گوشتاری خۆای په‌روه‌ردگاری زه‌مین و
 ئاسمانه‌کانی ده‌بی‌ که نه‌گه‌ر دابه‌زێنرایه سه‌ر چیاکان ، که‌رتیان ده‌کات ، نه‌گه‌ر دابه‌زێنرایه
 سه‌ر زه‌مین له‌تی ده‌کات ، هه‌یج نه‌خۆشیه‌ک له نه‌خۆشیه‌کانی دل و جه‌سته نی یه‌ مه‌گه‌ر
 قورئان ناما‌ژه به‌ ده‌رمان و هۆکه‌ی ده‌کات و ، چو‌نیه‌تی خۆپاریزی ، بۆ ئەو که‌سانه‌ی
 تیگه‌شتنێکی ته‌واویان له قورئاندا پێ‌دراوه .

٥٥ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

٥٥١ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

پیشتریش که سه‌ره‌تا باسی پزیشکی‌تیمان کرد ، ئاماژەمان بەوەدا که قورئانی پیروژ باسی بنه‌رەت و کۆبه‌ندیەکانی دەکات ، که بریتیە لە پاراستنی تەندروستی و خۆپارێزی و ، دەرہاویشتنی زیانبەخش و ، ئەو شتەش دەکاتە بەلگە بۆ تێکڕای تاکەکانی ئەم جۆرانە .

بەلام نەخۆشیەکانی دل ، بەدرێژی باسیان دەکات ، باسی ھۆی ئەو نەخۆشیانەو چارەسەرەکانی دەکات . خۆای تەعالی دەفەر مەیت : ﴿ اُولَٰمَ یَکْفِیْهِمْ اَنَا اَنْزَلْنَا عَلَیْکَ الْکِتَابَ یُتْلٰی عَلَیْهِمْ ﴾ [العنکبوت : ۵۱] واتە : ﴿ اُولَٰمَ یَکْفِیْهِمْ ﴾ ئایا بۆ ئەوان بەس نی یە ﴿ اَنَا اَنْزَلْنَا عَلَیْکَ الْکِتَابَ ﴾ که ئێمە قورئانمان ئاردۆتە خوارەووە بۆ سەرتۆ ﴿ یُتْلٰی عَلَیْهِمْ ﴾ دەخوینرێتەو بەسەریاندا (^{۵۵۲}) ، بۆیە ئەو کەسە قورئان شیفابەخشی نەبێت ، خوا شیفای نەدات ، ئەو کەسەش قورئانی بەس نی یە ، خوا ھێچی بۆ بەس تەکات .

القَاءُ : وفي السنن : من حدیث عبد الله بن جعفر _ رضي الله عنه _ : اَنْ رسول الله ﷺ كَانَ يَأْكُلُ الْقَاءَ بِالرُّطْبِ (^{۵۵۳}) ودواء الترمذي وغيره .

واتە : لە (عبدالله)ی کوپی (جعفر)وە _ خۆای لێ پازی بیت _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ کالیارو خورماری رۆتابی تازه پیگەیی بەیەکەو دەخوارد .

کالیار ساردی تەپوشیدارە لە پلە دوودا ، گەرمی گەدە ی گەرگرتوو دەکوژێنێتەو ، درەنگ تیایدا خراپ دەبێ ، بۆ ئازاری میزالدان بەسوودە ، بۆ ئەکە ی ناھێلێت بورانەووە پووبدات ، تۆو ئەکە ی میزھێنەرە ، گەلاکانی ئەگەر بکریتە بەستەر (ضامد) ، بۆ گەزنی سەگ بەسوودە .

^{۵۵۲} _ مەلا محمد مەلا صالح ، پوختە ی تەفسیری قورئان .

^{۵۵۳} _ تقدم تجربه .

به میواشی له گه ده دیته خواره وه ، ساردیه که ی زیانبه خشه بۆ هیندیکی ، بۆیه پیویسته
 نه و خوراکانه ی له گه لدا بخوریت که چاکی دهکات و ساردی و شیداریه که ی ده شکینیت ،
 ههروه ک پیغه مبهری خوا ﷺ نه جامی دهه که به خورمای پهتابی تازه پیگه یوه ده بخوارد ،
 نه گهر له گه ل خورما یاخود میوژ یاخود هه تگوتندا بخوریت راستی دهکانه وه .

قُسْطٌ وَكُسْتُ : به ك مانایان ههیه : بهوانه : : وفي الصحيحين من حديث أنس _ رضي الله
 عنه _ عن النبي ﷺ : ((خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ ، وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ ، وَلَمَّا تَعَذَّبُوا صِبْيَانَكُمْ
 بِالْفَمَزِ مِنَ الْعَذْرَةِ)) (١٠٠).

واته له (أنس) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((چاکترین شتیک به کاری بینن بۆ خواره سه رکردن که له شاخ گرتن و ، (الْقُسْطُ
 الْبَحْرِي) به ، مندا له کانیشتان ئازار مه دن به دهست لیدانی زمانه چکوله ی مندا له که نتان
 نه گهر به نه خووشی (الْعَذْرَةُ) تووش یوبون))

وفي المسند : من حديث أم قيس ، عن النبي ﷺ ((عليكم بهذا العود الهندي ، فإن فيه
 سبعة أشفيء منها ذات الجنب)) (١٠١) واته : له (أم قيس) هوه _ خوای لی پازی بیت _ له
 پیغه مبهری خواوه ﷺ فهرموویه تی : ((ثم (العود الهندي) ه به کاریتن ، چونکه شیفای
 ههوت نه خووشی تیدایه به کیکیان (ذات الجنب) ه)) .

(الْقُسْطُ) ییش : دوو جۆره : به که میان : سپیکه به که (البحري) پی ده گوتریت .
 نه ویتریان : هندیکه به ، که گه رمترینیانه و ، سپیکهش نه رمترینیانه و ، سووده کانیشی زۆر
 نۆدن .

١٠٠ _ تقدم تخريجه .

١٠١ _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٦١ ، ١٦٤ ، ١٦٥ ، ١٦٦) ، ومسلم (٧ / ٢٤) كلاهما من طريق ابن
 شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة عن أم القيس بن محسن الأسدية فذكرته .

نهم ديوانه گهرم و ووشکن له سى يه مدا ، به لغم ووشك ده كنه وه ، هه لامة ت ناهي لَن ،
نه گهر بخوري نه وه ، بَق لاوازی جگړو گده و بَق سارديونيان به سوود ده بن ، بَق تاي (الدُّور
و تاي چواربه پَق به سوودن ، بَق (وَجَعُ الْجَنْبِ)^{٥٥٦}) و ، ژه مره كان به سوودن ، نه گهر تيكل
به ناووه تگوي بگري ت ووه كو هه ويريك دم و چاوي تى هه لسوي نري ت شلى و به لكى
هه لده كه ني ت .

(جالينوس) ده لَيت : بَق نه خو شيه كانى (الكُزْلُ) ، (وَجَعُ الْجَنْبِ) به سوودن ، كرمى
حب القرع (ده كوزيت) .

به لاي پزيشكه نه فامه كانه وه سوودى كوست بَق نه خو شى (ذات الجنب) نادي ار بووه ،
بويه له م باره وه نكوليان لى كړيووه ، به لام نه وه فامانه نه گهر نه م گوفتارانه ي (جالينوس
يان ده سكه وتايه وهر يانده گرت و ده يانضسته پلې ده قه وهر گيراوه كانه وه ، به لام ده بى
نه و قسانه وهر گري ت ، چونكه زوريه ي پزيشكه پيشكه وتووه كان برپاريان له سهر نه وه دلوه
كه (القُسط) به سووده بَق جوري به لغم ي (ذات الجنب) ، نه م گوفتاره (الخطابي) له
محمد ي كوپى (الجهم) وه باسى كړيووه .

پيشتر ناماژه مان پيداوه كه پزيشكي تى پزيشكان به به راوردى پزيشكي تى پيغه مبه ران
كه مته له ناستى پزيشكي تى سوفي نه فامه كان به به راوردى پزيشكي تى پزيشكان ،
جياوازيه كى زوريش به ديده كريت له نيوان نه وه ي به سروس ووه ي وهر ده گري ت و ، نه وه ي
كه به تافيكړنه وه (القياس) وهر ده گري ت .

^{٥٥٦} _ وَجَعُ الْجَنْبِ : ده سته واژه كه بَق هه مو تازاريك له لاکاني مرقدا به کار دي ت ، وهر گتېر .

ئەگەر ئەم نەفامانە دەرمانیکی بێزار لە سەر درلویان لە لایەن جوله‌که‌و گاوردو بێباوە‌پانە‌وه دەست‌که‌وتایە ، بە قبول‌بوون و ملکه‌چی‌وه پیش‌ه‌وایان دە‌ک‌ریو ، لە‌سەر تاقی‌کردنە‌وه‌ی نە‌ده‌وه‌ستان .

بە‌لێ . ئێمە _ ابن‌ القیم _ ن‌ک‌ۆ‌لی لە‌وه ناکه‌ین که نەریت کاریگه‌ری خ‌ۆ‌ی ده‌بی بۆ سوود وەرگرتن و وەر‌نه‌گرتن لە دەرمانه‌کان ، ئە‌و که‌سه‌ی پ‌ێ‌ی پ‌را‌ه‌ت‌ب‌ی‌ت وە‌کو دەرمان و خ‌ۆ‌راک ، سو‌دی‌کی ز‌ۆ‌ری ل‌ێ وەر‌ده‌گ‌ری‌ت و ، ز‌ۆ‌ریش ب‌ۆ‌ی گ‌ون‌ج‌اوت‌ر ده‌بی بە‌به‌راوردی ئە‌و که‌سه‌ی پ‌ێ‌ی پ‌انه‌ه‌ات‌ب‌ی‌ت ، بە‌ل‌کو پ‌ێ‌ده‌ج‌ێ ن‌ه‌وه‌ی پ‌ێ‌ی پ‌انه‌ه‌ات‌ب‌ی‌ت سو‌ودی ل‌ێ وەر‌نه‌گ‌ری‌ت .

گ‌وف‌ت‌اری پ‌زیش‌که بە‌پ‌ر‌یزه‌کان ئە‌گه‌رچی پ‌ه‌ه‌اش ب‌ی‌ت ، بە‌ل‌ام بە‌ گ‌و‌ێ‌ره‌ی می‌زاجه‌کان و زه‌مه‌نه‌کان و ، شو‌ینه‌کان و د‌ه‌ره‌نجامه‌کانه ، ب‌ۆ‌یه ئە‌گه‌ر چاک‌بو‌ونه‌وه لە نە‌خ‌ۆ‌شی پ‌ابه‌ندی ئە‌و می‌زاج و زه‌مه‌ن و شو‌ینه‌نه‌ ب‌ی‌ت و ، ئە‌مه‌ش ه‌یچ د‌زایه‌تی و زه‌مه‌ی‌کی ب‌ۆ ق‌سه‌ی ئە‌و پ‌زیش‌که بە‌پ‌ر‌یزانه‌ی ت‌یدا نه‌بی ، که‌وا‌بوو چ‌ۆ‌ن گ‌وف‌ت‌اری پ‌یغه‌م‌به‌ری پ‌است‌گ‌ۆ‌ی به‌پ‌است دان‌را‌و عه‌ب‌ید‌ار ب‌ک‌ری‌ت . بە‌ل‌کو نە‌ق‌سی ئ‌اده‌م‌یزاده که نە‌قام‌ی و س‌ته‌می ت‌یدا‌یه ، به‌د‌ه‌ر له‌و که‌سانه‌ی خ‌وای ت‌عالی به‌پ‌و‌حی ئ‌ی‌مان پ‌شت‌گ‌یری ک‌رد‌وون ، چ‌اوه‌کان‌یش‌ی به‌ن‌و‌رد پ‌و‌وناکی پ‌ی‌ن‌ه‌و‌ویی پ‌و‌وناک ک‌رد‌ۆ‌ته‌وه .

قَصَبُ السُّكَّرِ ، قام‌یش‌ی شه‌کر : جاء فی بعض ألفاظ السُّنَّةِ الصَّحِیْحَةِ فی الحَوْضِ : ماؤُه اَحْلَى مِنَ السُّكَّرِ^(٥٥٧) .

^{٥٥٧} _ لم أحده ، وأخرج الترمذي (٢٤٠٤) قال : حدثنا سويد ، قال : أخبرنا ابن المبارك قال : أخبرنا يحيى بن عبيد الله ، قال : سمعت أبي يقول : سمعت أبا هريرة يقول : قال رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ : ((يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رَجُلٌ يَحْتَلُونَ الدُّنْيَا بِالذِّبِّ ، يُنْسَوْنَ لِلنَّاسِ خُلُودَ الصَّائِنِ مِنَ اللَّيْلِ ، الْمِسْتَهْمُ أَحْلَى مِنَ السُّكَّرِ ، وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذُّنَابِ . يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : أَيْ يَعْثُرُونَ ، أَمْ عَلَيَّ يَجْتَرُونَ ؛ فَبِي لَحْفَتٍ لَا يَعْثُرُ عَلَى أَوْلَئِكَ مِنْهُمْ قِتَّةٌ تَدْعُ الْحَيِيمَ مِنْهُمْ خَيْرًا)) واته : له (أبي هريرة) هـ _ خ‌وای ل‌ێ پ‌ازی ب‌ی‌ت _ فه‌رم‌و‌ویه‌تی : پ‌یغه‌م‌به‌ری خ‌وا _ صلى الله عليه وسلم _

واته : له هندی وشه کانی سوونه تی (صحیح) ی پیقه مبه ری خوادا ﷺ سه باره ت به (الحوض) ده که هاتوو ده : که وا ناوه که ی له شه کر شیرین تره . نه شمبینیوه شه کر له فرمووده دا هاتی له م شوینه . شه کر ماده یه کی نوئی یه و پزیشکانی پیشتر باسیان نه کردوو ده ، نه شیان ناسیوه و ، وه سفیشیان نه کردوو له خواردنه وه کانیاندا ، له پاستیدا تهنا ههنگوینیان ده ناسی و ، ده یانضسته نیو ده رمانه کانه وه .

قامیشی شه کر گرمی شیداره و بۆ کزکین به سووده ، شی و میزندان و ، بۆپی سیی کان پاک ده کاته وه ، قامیشه که ی له شه کر که زیاتر نه رم و نیانتر ده کاته وه ، یارمه تیده ره بۆ پشانه وه ، ، میزهینه ره ، توانای جووتیون زیاد ده کات ، (عثمان) ی کورپی (مسلم الصغار) ده لیت : هه رکه س پاش خۆراک خوارن قامیشی شه کر بمزیت ، به درزیایی نه و پۆزه له شادومانیدا ده بی . گوفتاره که ی ته وایوو .

ئه گه ر ببرزینریت بۆ زیری سینگ و گه روو به سوود ده بی ، با دروست ده کات ، به لām نه گه ر توپکله ی لیكرایه وه به ناوی گه رم شۆرایه وه با دروست ناکات .

شه کر گرمی شیداره به پیتی پاسترین بۆچوون ، گوتراوه : سارده . چاکترینی شه کری (الطبرزد)^(٥٥٨) ی سپیه پوونه که یه ، کۆنی له تازه ی نه رم و نیانتر چاکتره ، نه گه ر بکولتندریت و که فه که ی لابریت ، تینویه تی و کۆکین هیمن ده کاته وه ، بۆ نه و گه ده یه ی (

فرمووی : ((له کۆتایی زه مه ندا پیاوانیک ده رده چن به ئاینداری دهریپنی خۆیان فیل له خه لگی ده کن ، بۆ سه رنج پاکیشانی خه لک و نه ک له به ر خاتر خوا پۆشاک ی خۆری مه پ ده پۆشن بۆ ئه وه ی نه رم و نیانی و بیده سه لاتی بۆ خه لک دهرپن و له دواشدا بچن به موریدو لاینگریان ، زمانیان له شه کر شیرینتره و ، دلایان دلی گورگه . خۆای تعالی ده فهرمیت : ئایا به مۆله تدانی من سه رکه ش ده بن و لیم ناترسن و له کرده وه خراپه کانیان په شیما نابه نه وه ، یاخود به سه ریچی من ده ویزن ، سویتد به خۆم فیتنه و کاره ساتیکیان بۆ ده نیرم که سانی میهره بانیان سه رسام بکات)) . وه و ضعیف جدا کما قال الشیخ الالبانی .

^{٥٥٨} - وشه یه کی فارسیه مانای شه کر ده به خشی ، بپوانه : لسان العرب ، وه رگیز .

(الصفراء) دروست دهکات زیانبهخشه چونکه دهگوریت بۆ ئه و (الصفراء) یه ، زیانبهکانی به ناوی لیمۆ یاخود نارنج ، یاخود هه ناری (الرمان اللّفان) که دهکریته وه .

کهسانیک شهکر له ههنگوین بهباشتر دانهنن له بهر که می که رمی و نهرمیه که ی ، نه مهش لایه نگرینیکی ناره وای شهکر وه فەزڵ دلنیتی به سهر ههنگویندا ، چونکه سوودهکانی ههنگوین چهنده ها نه وهنده ی سوودهکانی شهکره ، بهراستی خوای تعالی کردیه تی به شیفاو دهرمان ، پیخۆرو شیرینی ، سوودهکانی شهکر له چ ئاستیکی سوودهکانی ههنگویندا یه که : که ده بههیز دهکات ، خوو نه رم و نیان دهکاته وه ، بینین بههیز دهکات و ، تاریکی ناهیلایت ، نهخۆشی (الخوانیق)^{۴۴} دورد ههخاته وه نه که ره غره ره ی پی بکریت ، نهخۆشیهکانی ئیفلجی و دهم خواربون (الفالج والقوة) چاک دهکاته وه ، به سووده بۆ تیکرای ئه و نهخۆشیه ساردانه ی له جهسته دا پرووده نه بههۆی ته پری وشێ وه ، له قولایی جهسته و ، تیکرای جهسته وه رایانده کیشیت ، ته ندروستی جهسته ده پارێزیت و قه له وای دهکات و که رمی دهکات ، توانای جووتبون زیاد دهکات ، کاری شیی کردنه وه و پاک کردنه وه دهکات ، کردنه وه ی ده می په که کان ، پاکرینه وه ی پخۆله ، هیتانه خواره وه ی کرم ، قه ده غه ی نینته لاکردن و بۆ که نبونهکانی تر دهکات ، پیخۆریکی به سووده ، گونجای ئه و که سانه یه که به لغه م به سه ریاندو زāl بووه ، ههروه ها پیاوانی به ته مه ن و خه لکانی میزاج سارد ، به گشتی : هیچ شتیک نیه نه وهنده ی ههنگوین به سوود بۆ جهسته ، بۆ چاره سه رکردن و له کاتی بیتوانابوونی دهرمانهکانی تر ، ته ندروستی جهسته ده پارێزیت و ، که ده بههیز دهکات و چهنده ها نه وهنده ی تری نه م سووداته ، باشه شهکر نه م سوودو خاسیه تانه ی له کوێ یه یا هه رنه بی نزیک به م خاسیه تانه بی .

^{۴۴} _ الخوانیق : نهخۆشیه که ده دات له که روو ناهیلایت هه تاسه به باشی بگات به سیی کان ، به روانه : لسان

پیتی كاف (ك) :

کتاب اللحمی ، نووسراویک بۆ تا : (المرؤزی) فرموویەتی : هه‌والم گه‌شته (ابا عبدالله) که‌وا تام لیهاتوو ، بۆیه به‌رامبه‌ر به‌تا نووسراویکی بۆ نوسیم : بسم الله الرحمن الرحيم ، بسم الله ، وبالله ، محمد رسول الله ، ﴿ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۚ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴾ [الأنبياء : ٦٩ _ ٧٠] ، اللَّهُمَّ رَبُّ جِبْرَائِيلَ ، وَمِيكَائِيلَ ، وَإِسْرَافِيلَ ، اشْفِ صَاحِبَ هَذَا الْكِتَابِ بِحَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ ، إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ * واته : به‌ناوی خوای به‌خشنده‌و میهره‌بان ، به‌ناوی خوا ، پشت به‌خوا ، محمد پیغمه‌به‌ری خوایه ، ﴿ قُلْنَا ﴾ (که‌ ئیبراهیمیان خسته‌ ئاگره‌که‌وه) وتمان ﴿ يَا نَارُ ﴾ ئە‌ی ئاگر ﴿ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا ﴾ سارد به‌روه‌و بی‌ زیان به‌ ﴿ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴾ بۆ ئیبراهیم . ﴿ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا ﴾ ئە‌وان ویستیان پیلان بگێنن له‌ ئیبراهیم (به‌سووتان له‌ ناوی به‌رن) ﴿ فَجَعَلْنَاهُمْ ﴾ به‌لام ئیمه‌ ئە‌وانمان کرده‌ ﴿ الْأَخْسَرِينَ ﴾ (زه‌ره‌مه‌ندترین (دژپلوتترین) که‌س)^{٦٦} ، په‌روه‌ردگارا ئە‌ی په‌روه‌ردگاری (جبرائیل) و (میکائیل) و (إسرافیل) ، شیقای خاوه‌ن ئە‌م نووسراوه‌ بده‌ به‌ تواناو هی‌زو که‌وره‌یی خۆت ، خولوهندی هه‌ق ئامین .

پێشه‌وا (المرؤزی) فرموویەتی : گوئییستی (أبو المنذر عمرو)ی (مجمع) بووم ئە‌مه‌ی بۆ (أبو عبدالله) ده‌خوینده‌وه : (یوسف)ی کوپی (حَبَّان) بۆی باسکردين و ، فرمووی : له‌ (ابا جعفر)ی کوپی (محمد)ی کوپی (علي)م پرسسی ، سه‌باره‌ت به‌وه‌ی نوشته‌ هه‌لواسم ، فرمووی : ئە‌گه‌ر نووشته‌که‌ له‌ قورئانه‌که‌ی خوا بی‌ یاخود گوفتاریک بی‌ له‌ پیغمه‌به‌ری خولوئه‌وا هه‌ل‌یواسه‌وه‌و بیکه‌ به‌ هۆکاری شیفا وه‌رگرتن چه‌ند له‌ تواناندایه‌ . (المرؤزی) ده‌فه‌رمیت : منیش گووتم : ئایا بۆ تایی چواریه‌پۆ ئە‌مه‌ بنووسم : بسم الله الرحمن الرحيم ، بسم الله ، وبالله ، محمد رسول الله ، تاوه‌کو کۆتا ؟ فرمووی : به‌ئێ .

پیشخوا (أحمد) له خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیت _ وه له کهسانی تریشه وه دهگیریتته وه ، کهوا ئاسانکاریان له وهدا کربوه .

(حرب) ده لیت : پیشخوا (أحمد) ی کوی (حنبل) ئاسانکاری تیدا ده کرد . پیشخوا (أحمد) فرموویته : (ابن مسعود) زۆر هزی به کردنی نه بوو ، له پیشخوا (أحمد) یان پرسی سه بارهت به وهی نوشته و چاوهزار (التمام) هه لواسریت پاش ئه وهی به لاکه داده به زی ؟ فرمووی : ئومیده وارم هیچی تیدا نه بی .

(الخال) ده لیت : (عبدالله) ی کوی (أحمد) بۆی باسکردین ، فرمووی : بینیم بایم نوشته ی بۆ که سی تۆقیو ده نووسی ، بۆ (تا) شی ده نووسی پاش ئه وهی به لاکه داده به زی .

کتاب لعسر الولادة ، نووسراویک بۆ قورسی و ئاسته می مندالبون : (الخال) ده لیت : (عبدالله) ی کوی (أحمد) بۆی باسکردم و ، فرمووی : بینیم بایم بۆ ئه و ژنه ی مندالبونه که ی ئاسته م بووه له جامیکی سپیدا ، یاخود له شتیکی پاکدا ، فرمووده که ی (ابن عباس) ی ده نووسی : لا إله إلا الله الطيم الكريم ، سبحان الله رب العرش العظيم ، الحمد لله رب العالمين . واته : هیچ خولیه ک نی یه جگه له خوای میهره بانی به خشنده ، پاک و بیگه ردی بۆ پهروه ردگاری عرشى مه زن ، سوپاس و ستایش بۆ پهروه ردگاری جیهانیان ، ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ ﴾ [الاحقاف : ۲۵] واته : ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا ﴾ ئه و پۆژه ی که (سزای) به لێن پیدراویان ده بینن واده زانن ﴿ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً ﴾ ته نها ساتیک له پۆژ له دنیا دا ماونه ته وه ﴿ بَلَاغٌ ﴾ (نه م قورئانه) ئاگاداری یه ^(۶۱) . ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴾ [النازعات : ۴۶] واته : ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا ﴾ بۆ پرواکان که ئه و پۆژه ده بینن واده زانن ﴿ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴾ که نه ماونه ته وه ئیواره یه ک یا چپشته نگاویک نه بی له

دونیادا (۹۲) . (الخَلَّال) ده لَیْت : (أبوبکر المَرْوَزِي) پیتی راگه یاندین : کهوا پتاویک هاته خزمه تی (أبا عبدالله) و گوتی : ئەی (أبا عبدالله) نووشتیه ک ده نوسی بۆ ژنیک که دوو پۆژه مندالبونه که ی ناسته م بووه ؟ ئەویش فەرمووی : پیتی بلی : با جامیکی فراوان و ، زافەران بێنیت ، بینیشم بۆ چەندها که سی ده نوسی .

(عِکْرَمَة) ، له (ابن عباس) هوه ده گێڕێتتهوه ، ده فەرمیت : (عیسی) پیغه مبه ر _ صلی الله علی نبینا وعلیه وسلم _ به لای مانگا یه کدا تێپه رپوو بچکه که ی له سکیدا مابۆوه و نه ده هاته ده ره وه ، مانگا که ش گوتی : ئەی (کلمه الله) له خوا بپاړێره وه بۆ ئەوه ی پزگارم بکات له وه ی من تیا یدام . (عیسی) پیغه مبه ریش فەرمووی : یا خالق النفس من النفس ، ویا مخلص النفس من النفس ، ویا مُخْرِج النفس من النفس ، خَلَصَهَا . قال : فرمت بولدها ، فإِذَا هِيَ قَائِمَةٌ تَشْمُو . واته : ئەی خولقیتته ری نه فس له نه فس ، ئەی رزگارکاری نه فس له نه فس ، ئەی به ده ره یته ری نه فس له نه فس ، پزگاری بکه . فەرمووی : مانگا که بچکه که ی فریدا ، ئەو بوو یه کسه ره ستاو بۆتی ده کرد . فەرمووی : ئەگەر ژنان مندالبونیا ن ناسته م بوو ، ئەمه یان بۆ بنووسه . هه موو ئەو نووشتانه ش که تێپه رپوون ، به راستی نووسینیا ن به سووده .

کومه لیک له پیشینی چاک پێیان دلوو هه تیک له قورئان بنوسریت و بخوریته وه ، بۆ به ده سه ته یانی ئەو شیفا یه ی که خوی تعالی خستویه تیه نۆ قورئانه وه .

نووسینی نووشتیه کی تر بۆ ناسته می مندالبوون : له ده فریکی پاکدا ده نووسریت : ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ * وَأَنْتَ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ * وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ * وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ * وَأَنْتَ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ ﴾ [الأنشاق : ١ - ٤] واته : ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴾ کاتیک که ئاسمانه کان له ت ده بین ﴿ وَأَنْتَ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ ﴾ وه ملکه چی کرد بۆ په ره ردگاری و ده بی واش بی ﴿ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴾ و ساتیک که زه وی راکیشراو پا نکرابه وه (راکرا) ﴿ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴾

وه نه وهی تیاوو فریتی دلو هیچی له ناودانه ما ﴿ وَأَنْتَ لِرَبِّهَا وَحَقٌّ ﴾ وه ملکه چی کرد بؤ پروه ردگاری و ده بی واش بی^(۶۳) . پاشان ژنی دووگیان لیتی ده خواته وهو ، ده پرژنریت به سر سکیدا .

کتاب للراف ، نووسینی نووخته یه ک بؤ خوین به ریونی لووت : شیخی ئیسلام (ابن تیمیة) _ په حمه تی خوای لیبتت _ نه م نایه ته ی له نئوچاوانی نه و که سه ده نووسی : ﴿ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ ﴾ [هود : ٤٤] واته ﴿ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ﴾ نه وسا و ترا نه ی زه وی ﴿ ابْلَعِي مَاءَكَ ﴾ ناوه که ته لمره ﴿ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي ﴾ و نه ی ناسمان باران مه بارینه ﴿ وَغِيضَ الْمَاءُ ﴾ نیتر لاقاوه که پوچو به ناخی زه ویدا ﴿ وَقُضِيَ الْأَمْرُ ﴾ کاره که (خنکانیان) ته لوو بوو^(۶۴) . پیشه وا _ ابن القیم _ ده فهرمیت : گوئیستی شیخی ئیسلام (ابن تیمیة) بووم _ په حمه تی خوای لیبتت _ ده فهرموو : بؤ چنده ها که سم نووسیوه و چاک بؤنه ته وه ، هه روه ها ده فهرموو : نابی به خوینی لووت بنوسریت ، هه روه که نه فامه کان نه دجامی ده دن ، چونکه خوین پیسه و (نجس) نابی گوفتاره کانی خوای پی بنوسریته وه .

نووسینی نووخته یه کی تر خوین به ریونی لووت : (موسی) پیغمبر _ علیه السلام _ به عه بایه که وه چوو ده روه وه ، سه رچاوه یه کی به نیکرد ، نه وه بوو به عه باکه ی توند به سستی ﴿ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴾ [الرعد : ٢٩] واته : ﴿ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ﴾ نه وه ی خوا بیه وی ده یسریته وه (نه وه ش بیه وی) ده یه یلته وه ﴿ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴾ سه رچاوه ی کتبیبه کان لای نه و (خولیه که اللوح المحفوظ) ه^(۶۵)

^{۶۳} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تفسیری قورئان .

^{۶۴} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تفسیری قورئان .

^{۶۵} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تفسیری قورئان .

کتاب (الحَزَاز) نووسینی نووشته یه ک بۆ (الحَزَاز) : تیایدا ده نووسریت ﴿ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ﴾ [البقرة : ٢٦٦] بحول الله وقوته • واته : ﴿ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ ﴾ نینجا گهرده لولیکى لى هه لبات ﴿ فِيهِ نَارٌ ﴾ گهر سه موومى تیدا بى ﴿ فَاحْتَرَقَتْ ﴾ یه کسه ر باخه که بسوتی^(٦٦) ، به میزو توانای خوائى تعالى •

نووسینی نووشته یه کى تربۆ (الحَزَاز) : له کاتى زه ر دپونه وهى خۆردا له سه رى ده نووسریت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ [الحديد : ٢٨] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ نهى نهو که سانه ی باوه پتان میناوه ﴿ اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ ﴾ له خوا بترسن و باوه پیتن به پیغه مبه ره که ی ﴿ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ ﴾ دوو به شتان له په حمه ت و به خششى خوی پی ده به خشى ﴿ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا ﴾ وه پووناکیه کتان ده داتى ﴿ تَمْشُونَ بِهِ ﴾ که پی نموونی پی بکن ﴿ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ﴾ وه لیتان خۆش ده بیت ﴿ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ وه خوا لیخۆشبووی میهره بانه^(٦٧)

کتابُ للحمى المثلثة . نووسینی نووشته یه ک بۆ تای سى به پۆ : له سى گه لای نه رم و نیا ن ده نووسریت : بسم الله فَرَّتْ ، بسم الله مَرَّتْ ، بسم الله قَلَّتْ ، واته : به ناوی فیری ، به ناوی تیپه پری ، به ناوی خوا که م بۆوه ، پاشان هه موو پۆژێک گه لایه کی ده خاته ده مى و ، به ناو قوتی ده دات •

کتاب لعرق النساء . نووسینی نووشته یه ک بۆ ده رده لاقه : بسم الله الرحمن الرحيم ، اللهم رب كل شيء ، ومليك كل شيء ، وخالق كل شيء ، أنت خلقتني ، وأنت خلقت النساء ، فلا تسلطه علي بأذى ، ولا تسلطني عليه بقطع ، واشفني شفاء لا يغادر سقماً ، لا شافي إلا أنت

^{٦٦} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فیسیری قورئان •

^{٦٧} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فیسیری قورئان •

• واته : به ناوی خواى به خشنده و میهره بان ، په روه رنگارا نهى په روه رنگارى هه موو شتيك ، پادشای هه موو شتيك ، خولقینه رى هه موو شتيك ، تو منت خولقاندو ، دهرده لاقه شت خولقاندووه ، به زیان به سه رمدآ زالى مه كه ، زالیشم مه كه به سه ریدا به برین ، شیقام بده شیقایه كه نه خوشی تینه په رینیت ، به دهر له تو هیچ شیقادهریك نى یه .

كتاب للعرق الضاربة. نووسینی نووشته یه كه یق په گى لیډهر : روى الترمذي في جامعه : من حديث ابن عباس _ رضي الله عنهما _ : أن رسول الله ﷺ كان يعلمهم من الحمى ، ومن الأوجاع كلها أن يقولوا : ((بسم الله الكبير ، أعوذ بالله العظيم من شر كل عرق نَّعَارٍ ، ومن شرَّ حرِّ النار)) (٥٦٨).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوى و باییشی پازى بیت _ : كه وا پیغه مبه رى خوا ﷺ یق تا لیته اتن و ، هه موو نازاره كان فیری ده كړدن كه وا بلین : ((به ناوی خواى مه زن و شكودار ، په ناده گرم به خواى گه وړه له شه پى هه ر په گيك كه به هوروزم خوینى لیډیت و ، له شه پى گه رمى ناگر)) .

كتاب لوجع الضرس : نووسینی نووشته یه كه یق ددان نیشه : له سه ر نه و لا پوومه ته ی كه ددانه به نازاره كه ی له زړدایه ده نو سریت : بسم الله الرحمن الرحيم : ﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ [الملك : ٢٣] واته : ﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ ﴾ (نهى محمد _ صلى الله عليه وسلم) بلنى : هه ر خوايه كه دروستى كړدون ﴿ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ﴾ وه گوى و چاو دلى پى داون ﴿ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ زډر به ده گمهن سوپاسى (نه م به هراته) ده كه ن (٥٦٩) . نه گه ر ناره زووشى لى بوو با بنووسیت : ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ [الأنعام : ١٣] واته : ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ

٥٦٨ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٢٠٧٦) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٥٨٧) .

٥٦٩ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی نه فسیری قورئان .

فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴿٥٧﴾ وَهُ هَر بَقِ خَوَايَه ئه وهی ئارامی گرتووه له شه و پۆژدا ﴿٥٨﴾ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥٩﴾ وَهُ هَر ئه و بیسه ری زانایه (٥٧)

کتابُ الْخُرَاجِ: نووسینی نووشتیه که بَقِ دوما: له سه ری ده نووسریت: ﴿٥٨﴾ وَيَسْأَلُكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۖ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿٥٩﴾ طه: ١٠٥ _ ١٠٧ [واته: ﴿٥٨﴾ وَيَسْأَلُكَ عَنِ الْجِبَالِ ﴿٥٩﴾ (ئهی محمد _ صلی الله علیه وسلم _) پرسیاره ت لیده که ن سه باره ت به شاخه کان ﴿٥٩﴾ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿٥٩﴾ توش بلی په ره ریدگار له بیخیان دینی و ورد و خاشیان ده کات ئینجا با پرژو بلاویان ده کاته وه . ﴿٥٩﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿٥٩﴾ ئینجا ریک و ساف و بی ئاو و گزگیا ده یه یلته وه ﴿٥٩﴾ لَا تَرَى فِيهَا ﴿٥٩﴾ نابینی تییدا ﴿٥٩﴾ عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿٥٩﴾ هیچ جوړه لاری و به رزی و نزمیه که (٥٧)

كَمَاءٌ: دوومه ئان: ثبت عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ((الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنِّ وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ)) (٥٧٢) أَخْرَجَاهُ فِي الصَّحِيحِينَ.

واته: پتغه مبه ری خوا ﷺ فه رمویه تی: ((دوومه ئان له که زویه و ئاوه که شی بۆ چاو شیفایه)) (٥٧٢)

دوومه ئان له زه ویدایه به بی پواندن، به (الْكَمَاءُ) ئاونه وه چونکه خۆی وون کردووه و له ژیر زه ویدا خۆی شارده وه ، بۆیه له زمانی عه ره بیدا ده گوتریت: (كَمَاءُ الشَّهَادَةِ) واته: شایه تیه که ی په نهان کردو هه ستا به شارده وه ی، دوومه ئانیش (الْكَمَاءُ) وون و شارووه یه له ژیر خاکداو هیچ که لاو قه دیکى نی یه ، ماده که ی له که وه ریکى زه مینی هه لمیه و، له زه مینه وه به ره و پووی هه لتوقیه و، به ساردی زستان و، که شه سه ندی بارانی به هار

٥٧٠ _ مه لا محمد مه لا صالح، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٥٧١ _ مه لا محمد مه لا صالح، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٥٧٢ _ متفق علیه: أخرجه البخاري (١٠ / ١٣٨)، ومسلم (٢٠٤٩) .

هه‌لده تۆقیت ، ئه‌وجا دروست ده‌بێ و به‌ره‌و پووی زه‌مین ده‌رده‌په‌پێ و ته‌نیکێ دیار ده‌بێ ، بۆیه له زمانێ عه‌ره‌بیدا پێی گوتراوه (جبري الأرض) واته ئاوه‌ی زه‌وی ، وه‌كو چواندنێك به ئاوه له شیوه‌و ماده‌شدا ، چونکه ماده‌ی ئاوه ته‌پێ و شیییه‌کی خۆنیه‌و ، به‌زۆری له ته‌مه‌نی گه‌شه‌کردندا هه‌لده‌تۆقیت ، له سه‌ره‌تای زالبوونی گه‌رمی و ، گه‌شه‌کردنی هه‌یزدا.

دوومه‌لانی له به‌هاردا ده‌رده‌چیت و ، به کالی و کولاویش ده‌خوریت ، عه‌ره‌به‌کان به (نبات الرعد) ی ناوده‌بن واته : پوهه‌کی هه‌وره‌گره‌ چونکه له کاتی زۆربوونی هه‌وره‌گره‌دا زۆر ده‌بێ و ، زه‌ویه‌که بۆ دوومه‌لانه‌که درز ده‌با ، دومه‌لانی له خۆراکی ده‌شته‌کیه‌کانه‌و ، له زه‌وی عه‌ره‌بدا زۆره ، چاکترین خاکیشی خاکی لمینی که‌م ئاوه .

دوومه‌لانی چه‌ندین جۆره : جۆریکیان کوشنده‌یه‌و په‌تگی مه‌یلی لای سووری ده‌کات و مه‌ناسه‌سواری و خه‌نکان دروست ده‌کات .

دوومه‌لانی ساردی ته‌پوشیداره له په‌ل سیدا ، خراپه‌ بۆ گه‌ده‌و ، دره‌تگ هه‌رسه ، نه‌گه‌ر به‌زۆری بخوریت ، نه‌خۆشیه‌کانی (القولنج) ، (السکته) ، ئیفلیجی ، گه‌ده‌نیشان ، قورسی میزکردن دروست ده‌کات ، ته‌پوشیداره‌که‌ی له ووشکه‌که‌ی زیانی که‌متره‌و هه‌رکه‌سیش ویستی خواردنی هه‌بوو با بیخاته نیۆ قوهری ته‌په‌وه‌و ، ئینجا له گه‌ل ئاو و خوێ و جاتره‌دا (الصعتر)^{٥٧٢} بیکۆلێتی و ، به‌زه‌یتی زه‌یتون و به‌هاراتی گه‌رمه‌وه‌ بیخوات ، چونکه گه‌وه‌ره‌که‌ی زه‌مینی چپه‌و ، خواردنیشی خراپه ، به‌لام گه‌وه‌ریکی ئاوی نه‌رم و نیانی

^{٥٧٢} — الصعتر : پوهه‌کی ته‌مه‌ن درێژی بچوکه‌و ، گه‌لکانی بۆنێکی عه‌تر نامێزی توندیان هه‌یه ، لقێکی زۆری چپێ لێده‌بێته‌وه‌و ، به‌سه‌ر زه‌ویدا وه‌كو پاخه‌ر خۆی پاده‌خات ، نزیکه‌ی (١٢) بوسه به‌رز ده‌بێته‌وه ، گه‌لگه‌لێکی په‌مه‌یی و نه‌رخه‌وانی پێوه‌یه‌و له نیوه‌ی وه‌ریزی هاویندا دینه‌دمرێ ، وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی چپاکان بۆن خۆش ده‌کات ، بۆیه پێی گوتراوه (دلقشکاری چیا) ، له چپای (الأخضر) ی وه‌لاتی لیبیاو له وه‌لاتانی دیکه‌شدا ئه‌م پوهه‌که زۆره ، تامێکی گه‌رمی که‌مێ تالی هه‌یه ، گه‌لگه‌لگۆ و قه‌ده‌که‌ی به‌کارده‌بریت . بپوانه :

تێدایه په نجه بۆ سوکی راده کێشیت ، نه گهر چاوی پی برێژریت بۆ تاریکی چار و چاونیشی
 گرم به سووده ، پزیشکه به پزێهکان دانیان به وهدا ناوه که ناوه که ی چار پاک ده کاته وه .
 نهوانه ی که باسیان کردوه (المسیحی) و ، دانهری (القانون) و ، کهسانی تریشن .

فرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ: ((الْكَمَاةُ مِنَ الْمَنْ)) دوو گوفتاری له باره وه هاتوون :

یه که میان : نهو که زۆیه ی که بۆ نه وه ی ئیسرا ئیل دابهزی ، ته نه ا نه م جوړه شیرینه نه بوو ،
 به لکو چه نه ده ها جوړی خوارده مه نی بوو “ که خوای تعالی به سه ریدا پشتن ، وه کو نه و
 پوهه که ی که به خۆر سکی ده ست ده که ویت ، به بی کارو چاره سه رو کێلان ، چونکه وشه ی (المن)
 چاوکه به مانای (المفعول) “ واته نه و (المن) ه خۆراکیکی خه لاتکراو بوو له لایه ن
 په روه ردگار وه ، که وایوو خوای تعالی هه ر شتیکی کردبی به پۆزی بۆ به نه ده کانی به خۆراو
 به بی کارکردن و به بی چاره سه ر ، (المن) یکی پوخته ، نه گهر چی هه موو نیعمه ته کانی
 په روه ردگار بۆ به نه ده کانی خۆی خه لات و به خششه ، به لام لیته دا شته که تایبه ت کراوه به و
 نیعمه ته وه که به بی کارکردن به ده ست دیت ، مرقفیش به ناوی (المن) وه دروستی
 نه کردوه ، به لکو هه ر بۆ خۆی (المن) ه به بی نه وه ی مرقف ده ستی له بونیدا هه بی ،
 نه وه بوو خوای تعالی خۆراکی بۆ کردبوون به شتیکی شارلوه که دۆمه لانه ، که جیگه ی نانی
 ده گرتنه وه ، پێخۆری بۆ کردبوون به بالنده ی شیلاره (السلوی) ، که جیگه ی گۆشتی بۆ
 ده گرتنه وه ، حه لوای بۆ کردبوون به (الطل) که دانه به زیته سه ر دره خته کان و جیگه ی
 شیرینی و حه لوای بۆ ده گرتنه وه ، به م شیوه ژینی بۆ ته واو کردبوون .

ته ماشای فره‌م‌ایشتی پیغه‌م‌بری خوا بکه ﷺ: دۆمه‌لانی له‌و‌گه‌زوانه‌یه‌ که خ‌وای تعالی بۆ
 نه‌وه‌ی ئیس‌رائیلی دا‌به‌زاند . لێ‌رده‌ ته‌ماش‌ا ده‌که‌یت دۆمه‌لانی ک‌ری‌و‌وه‌ به‌ ته‌نها به‌شیک له‌ کۆی
 ئه‌وه‌وه‌موو گه‌زوانه‌ی که دا‌یه‌یه‌زاند بۆ نه‌وه‌ی ئیس‌رائیل و ، تاک‌یک له‌ تاکه‌کانی گه‌زۆ ، که‌وابوو
 گه‌زۆ ته‌نها جۆریک نی یه ، (التر‌نج‌بین)یش که ده‌که‌وێته‌ سه‌ر دره‌خته‌کان ته‌نها جۆریک له
 گه‌زۆ ، به‌لام پاشان به‌کاره‌یتانی ووشه‌ی (الم‌ن)ی به‌سه‌ردا ز‌ال بوو وه‌کو نه‌ریتیکی تازه
 به‌ده‌ستنراو .

گوفتاری دووهم : دۆمه لانی چواندوو به گه زوی دابه زیو له ئاسمانه وه ، چونکه کۆده کرێته وه به بی ماندوو بیرون و تیچوون و چاندنی تقو و ئاودان .

نهگه رگوت : نهگه رنمه پايه ي دؤمه لان بيت ، كه وابو نه و زيانه چي به تيايدا ، له كوي
وه نه وه ي بؤ هاتووه ؟

بزانه خوای تعالی به ووردی و لیّهاتووی هه موو شتیکی دروست کربووه ، به چاکی و جوانی هه موو شتیکی خولقاندووه ، له سه ره تای خولقاندیدا هیچ به لاو نه خووشیه کی تیدا نی یه ، سوو بو که لکیکی ته واوی هه یه بۆ ئه وه ی له پیناویدا ئاماده کراوه و خولقی تراوه ، که چی پاشان به هۆی چه ندین هۆکاری دیکه وه به لاو نه خووشی تووش ده بی ” وه کو نزکی و له پال یه کدا بوون ، یاخود تیکه لبوون ، یاخود چه ندین هۆکاری تر که خرابی ده کات ، بۆیه نه گه ر له سه ر سروشت و خولقاندنه بنه رته که ی به مایه ته وه به بی تیکه لاو بوونی له گه ل نه و هۆیا نه دا که خرابی ده کات ، خراب نه ده بوو .

هه‌رکەس زانیاری سه‌بارەت به‌ بارو‌حالی جیهان و سه‌ره‌تای دروستبوونی هه‌بی ، ده‌زانی هه‌موو ئه‌و خراپبوونی له‌ ئاوه‌واو پوهه‌ک و گیانه‌به‌ران و بارو‌حالی دانیش‌توانیدا هه‌یه ، دوا‌ی خولقاندن تووشیان بووه‌ به‌هۆکارگه‌لیکی جیاوا‌ز ، به‌رده‌وام کرده‌وه‌کانی نه‌وه‌ی ئاده‌م و سه‌ری‌پچیان بۆ یه‌غه‌مه‌به‌ران خراپه‌ی چۆرلوجۆری گه‌شتی و تاییه‌ت دروست ده‌که‌ن و ،

به‌وه‌ش تووشی جۆره‌ها ئازارو ، نه‌خۆشی و ، ده‌ربو ، چاوه‌قوله (طاعون) و ، بی‌بارانی و
 ووشکیتی و ، قات و قه‌ی و ، هه‌لگرتنی فهداری خاک و ، به‌روبووم و ، پوهه‌ک و ، هه‌لگرتنی
 سووده‌کانیان ، یاخود که‌م کردنه‌وه‌یان ده‌بن ، هه‌موو نه‌مانه‌ کاروباریک‌ن یه‌ک به‌ه‌وای یه‌ک‌دا
 پوو ده‌ده‌ن .

ئه‌گه‌ر زانستیشته‌ نه‌وه‌نده‌ فراوان نه‌بوو جینگه‌ی نه‌وانه‌ی سه‌ره‌وه‌ی تیا بیته‌وه ، با ئه‌م
 نایه‌تی خ‌وای په‌روه‌ردگارت به‌س بیت : ﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾
 [الروم : ٤١] واته : ﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ﴾ خراپه (به‌ل‌او شین‌وان و ده‌رد) له
 ووشکانی (زه‌وی) و ده‌ریادا ده‌رکه‌وتوو ﴿ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾ به‌ه‌وی ئه‌و خراپانه‌ی
 خه‌لکی کردیانه‌^(٥٤) ، ئه‌م نایه‌ته‌ له سه‌ر بارو‌حالی جیهان دابه‌زیوو ، پینگ گرتنی بۆ
 کردوو له نێوان ئه‌وه‌ی له واقیعدا پوو ده‌ده‌ن و له نێوان فسادو خراپه‌دا ، تۆش ته‌ماشای
 ده‌که‌یت چۆن ئه‌و به‌ل‌او نه‌خۆشیانه‌ هه‌موو کاتیک له به‌روبووم و پوهه‌ک و ئازه‌ل‌اندا پوو ده‌ده‌ن
 ، له‌و به‌ل‌ایانه‌شه‌وه‌ چه‌ندین به‌ل‌ای دیکه‌ی په‌یوه‌ندیدار پوو ده‌ده‌ن و ، ملی یه‌که‌ریان گرتوو ،
 هه‌رچه‌ند خه‌لکی سته‌م و کرده‌وه‌ی ناشیرین و دل‌وێن پیسی زیاتر ئه‌نجام ده‌ده‌ن ، ئه‌مه‌نده
 خ‌وای په‌روه‌ردگاریش به‌ل‌او نه‌خۆشیان بۆ به‌ئیده‌هێتیت “ له خۆراک و میوه‌و ، هه‌لو ئاو و ،
 جه‌سته‌و سروشت و ، وێنه‌و شێره‌و په‌وشتیاندا ” وه‌کو که‌مکردنه‌وه‌ له خۆراک و ، ده‌ربو
 به‌ل‌هه‌ینان به‌سه‌ردا ، به‌جۆریک پیکێ کرده‌وه‌و سته‌م و کرده‌و ناشیرینه‌کانی ئه‌وان بیت .

پیشتر دانه‌وتله‌ی وه‌کو گه‌نم و شتی تریش ئۆزیوو به‌به‌راوردی ئه‌م‌ۆ ، هه‌روه‌ها
 فهداریشی گه‌وره‌تر بووه . پیشه‌وا (أحمد) ی کوپی (حنبل) ده‌گێڕێته‌وه : که‌وا له
 گه‌نجینه‌کانی (بني أمية) دا تووره‌که‌یه‌ک ئۆزیوه‌ گه‌نمی تیدا بوو هه‌ر دانه‌یه‌کی
 به‌ئه‌ندازه‌ی ناوکه‌ خورمایه‌ک ده‌بوو ، له سه‌ری نووسرابوو : ئه‌مه‌ له پۆزانی دابه‌روه‌ریدا

^{٥٤} مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پرخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

ده‌پوا ، ئەم چیرۆکەى له (المسند) هه‌که‌یدا گێڕاوه‌ته‌وه له ميانەى فهرمووده‌یه‌که‌دا له‌م باره‌وه باسى کردوه .

نۆریه‌ى ئەم نه‌خۆشى و به‌لا گه‌شتیانه پاشماوه‌ى سزایکن نه‌ته‌وه‌کانى پابردووی پى سزا ده‌دا ، پاشان هه‌ندیکى وه‌کو چاودێر مایه‌وه ، بۆ ئەو که‌سانه‌ى که هه‌ندى له کرده‌وى خرابى ئەو نه‌ته‌وانه‌ى تێدايه ، وه‌کو حوکمیکى به‌دانو ، فهرمانیکى دروست ، پێغه‌مبەرى خواش ﷺ ئاماژه‌ى بۆ ئەمه کردوه که فهرموویه‌تى : ئەوه پاشماوه‌ى به‌لا یاخود سزایه‌که نێردرايه سه‌ر نه‌وه‌ى ئیسرائیل .

ئەوه‌بوو خواى تعالى باى به‌سه‌ر قه‌ومێکه‌دا ژاڵ کرد ، بۆ ماوه‌ى هه‌وت شه‌وه‌شت پۆژ ، پاشان هه‌ندیکى له‌و بایه له جیهاندا هه‌یلايه‌وه ، له‌و پۆژانه‌دا ، که‌وابوو ئەمانه چه‌ندین په‌ندو ئامۆژگارى تێدايه .

خوای تعالى کرده‌وه‌کانى مرۆڤى چاک و مرۆڤى خراپه‌کارى کردوه به‌هۆکارى تووشبوون به نه‌خۆشى و ده‌ردو به‌لا له‌م جیهاندا ، وه‌کو فهرمانیکى ناچارى .

بۆیه خه‌لکى که چاکه‌کردن و زه‌هکات و خێروچاکه‌دارى ناکه‌ن و قه‌ده‌غه‌ى ده‌که‌ن ، خواى تعالاش بارانى ئاسمانیان لى قه‌ده‌غه ده‌کات و ، وشکێتى و ، قات و قریان به سه‌ردا ده‌هێنى .

که خه‌لکى ستم له هه‌زاران و که‌مه‌دستان ده‌که‌ن و ، له کێشانه‌و پێوانه‌دا گزى ده‌که‌ن و که‌مى ده‌که‌نه‌وه ، وه به‌هه‌یزان ده‌ست درێژى له بیهه‌یزان و لاوازن ده‌که‌ن ، خواى تعالاش جه‌ورى پادشایان و کاربه‌ده‌ستانیان به‌سه‌ردا ژاڵ ده‌کات ، ئەو پاشایانه‌ى که هه‌یج په‌حم و به‌زه‌یه‌کیان به مرۆڤدا نایه‌ته‌وه کاتى دلاوى په‌حم و به‌زه‌یان لێده‌کریت .

له راستیدا ئهوان كردهوه كانی میلله تن به لّام له پوخسار و شیوهی کار به دهسته کانیاندا بۆیان دهرکهوتوون ، چونکه خوای تعالی به دانایی و دادپهروهی خۆی كردهوه كانی خهلك بۆ خۆدی خهلكه كه به قالب و شیوهیهك به دهرده خات “ كه گونجاویان بیت .

جارێك به كه م بارانی و قات و قری ، جارێك به نوژمن ، جارێك به كار به دهستانی سته مكار ، جارێك به نه خوشبه گشتیهكان ، جارێك به خه م و خه فەت تووشیان ده بۆ و لییان نابیته وه ، جارێك به قه ده غه كردنی فیهو به ره كه تی ئاسمان و زهوی ، جارێك به زال كردنی شه یتان كه مانیان ده دات بۆ هۆكاره كانی تاوانكردن ، بۆ شه وهی بپیری په روه ردگاریان به سه ردا بچه سپی ، هه موو كه سێكیش بچیته وه سه ر شه وهی بۆ خولقینراوه . ئاقل و ژیریش چاوی به نێو هه ریمه جیاوازه كانی جیهاندا ده گه رپیتیت ، ده یانینی و ، ته ماشای جیگه ی دادپهروهی خوا و دانایه كه ی ده كات و ، شهوكات بۆی دهرده كه ویت كه وا پێغه مبه ران و شوینكه وتوانیان به تایبه ت له سه ر پێگه ی راستی پرزگارین ، به لّام هه موو خه لك به پێگای تیاچوندا ده چن و ، به ره و مالێکی وێران بوون مل ده نین ، به راستی خوای تعالی كارو فره مانی خۆی به ئه نجام ده گه یینی ، كه سیش ناتوانی فره مانی خوای تعالی بگۆڕی یا مه لێوه شینیته وه ، هه یج به رگری كارێكیش نی یه بۆ فره مانی خوا . وبالله التوفیق .

فره مایشتی پێغه مبه ری خوا ﷺ : (وماؤها شفاء للعین) واته : ئاوه كه ی بۆ چاوشیغایه ، به سی گوشتار لێكدراره ته وه :

یه كه میان : ئاوه كه ی تێكه ل به دهرمانی تر ده كریت كه چاوی پی چاره سه ر ده كریت ، نه ك خۆی به ته نها به كاریت ، ئه مه بۆچونی (ابو عبید) ه .

دوه م : به پوختی به كارد ده یتریت پاش برژاندنی و ، دلۆپاندنی ئاوه كه ی ، چونكه ئاگر نه رمونیانی ده كات و پیتی ده گه یه نیت و ، ته پی و پاشه پۆو زیانبه خشه كانی ده توینیته وه و ، ته نها سووده كانی ده مینیته وه .

سێ یەم : مەبەست بە ئاوه‌که‌ی ئه‌و ئاوه‌یه‌ که له ئه‌نجامی بارانه‌وه تیایدا دروست ده‌بێ ، که بریتیه له یه‌که‌م دڵۆپه‌کانی باران که داده‌به‌زێته سه‌ر زه‌وی ، بۆیه خستنه‌سه‌ره‌که (إضافة) خستنه‌سه‌ری جووتکرینه ، نه‌ك خستنه‌سه‌ری به‌ش ، ئه‌مه‌ش بۆچۆنی پیشه‌وا (ابن الجوزي) یه‌ که دورترین و لاوازترین بۆچونه‌کانه .

گوتراوه : نه‌گه‌ر ئاوه‌که‌ی بۆ ساردکرینه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی له چاودایه به‌کارهێنرا ، ئه‌وا ئاوه‌که‌ی به‌ته‌نها خۆی بۆ خۆی شیقایه ، به‌لام نه‌گه‌ر بۆ شتی تری جگه له‌وه بوو ، ئه‌وا ده‌بێ له‌گه‌ڵ شتی تردا تیکه‌ڵ بکریته .

(الغافقي) ده‌لێت : ئاوی دوومه‌لان چاکترین دهرمانه‌کانی چاوه نه‌گه‌ر له گه‌ڵ کلدا بشیلدریته و چاوی پێ برێژدریته ، پێلوه‌کانی چاوه به‌هێز ده‌کات و ، پوچه بینه‌ره‌که زیاده به‌هێزو تیز ده‌کات و ، دابه‌زینی نه‌خۆشیه‌کانی لێ دۆرده‌خاته‌وه .

کَبَاثٌ (٧٥) في الصحيحين : من حديث جابر بن عبد الله _ رضي الله عنه _ ، قال : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَجْنِي الْكَبَاثَ ، فَقَالَ : ((عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ ، فَإِنَّهُ طَيِّبٌ)) (٧٦) .

واته : له (جابر ی کوهی) عبدالله (هوه _ خاوی لێ پازی بیته _ فهرموویه‌تی : له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ پێکه‌وه (الْكَبَاثُ) مان لێده‌کرده‌وه ، ئه‌وه‌بوو فهرمووی : ((په‌شه‌که‌ی لێکه‌نه‌وه ، چونکه به‌له‌زه‌ترو به‌سووتره)) .

^{٧٥} _ كَبَاثٌ : به‌روبووی پێکه‌بووی درمختی (الْأَرَاكُ) ه ، له هه‌نجیر ده‌چیت و مرقه و ئازهلێش ده‌یغۆن ، بڕوانه : صحيح البخاري بتحقيق مصطفى ديب ، ج ٣ .

ده‌نکی به‌ری ئه‌م دره‌خته که‌مێک له ده‌نکی کوزیوره گه‌وره‌تره ، بڕوانه : قاموسی پسته ، مه‌لا محمودی که‌لای ، وه‌رگێڕ .

^{٧٦} _ متفق علیه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٩٨) ، ومسلم (٢٠٥٠) .

(الْكَبَآثُ) ، بفتح الكاف ، والباء الموحدة المخففة ، والشاء المثناة ، به رويومي درهختی (الْأَرَاكُ) هـ . له خاکی وه لاتی حيجازدا رۆرهو ، میراجی گهرمی ووشكه ، سووده كانی وه كو سووده كانی (الْأَرَاكُ) هـ : گه ده به هیز دهكات ، هه رس كردن چاك دهكات ، به لقه م پاك دهكات وه ، بۆ نازاره كانی پشت به سووده ، رۆزێك له نه خۆشیه كانی تر .

(ابْنُ جُلْجُلٍ) ده لیت : نه گهر نارد هه كهی بخوریت وه ، میزهینه رهو ، میز لدان پاك دهكات وه ، (ابْنُ رِضْوَانٍ) ده لیت : گه ده به هیز دهكات و ، سروشت پاده گریت .

كُتِمَ : روى البخاري في صحيحه : عن عثمان بن عبدالله بن مَوْهَبٍ ، قال : دخلنا على أُمِّ سَلَمَةَ _ رضي الله عنها _ ، فأخرجت إلينا شعراً من شعر رسول الله ﷺ مخضوباً بالحِنَّاءِ والكُتَمِ^(٥٧٧) .

واته : له (عثمان بن كوردی (عبدالله بن كوردی (مَوْهَبٌ) وه ، فهرموویه تی : چوینه دیدنه (أُمُّ سَلَمَةَ) _ خوای لی پازی بیته _ نه وه بوو تاله موویه کی له پرچی پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ دهرهینانین به خه نهو (الْكُتَمِ) پهنگ کرابوو .

وفي السنن الأربعة : عن النبي ﷺ أنه قال : ((إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرْتُمْ بِهِ الشَّيْبَ الْحِنَّاءُ وَالْكُتَمُ))^(٥٧٨) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((چاکترین شتێک سه رسیی بوونی پی بگورن خه نهو (الْكُتَمِ) هـ)) .

^{٥٧٧} _ صحيح . أخرجه أحمد (٦ / ٢٩٦ ، ٣١٩ ، ٣٢٢) ، والبخاري (٧ / ٢٠٧) ، وابن ماجه (٣٦٢٣)

كلهم من طريق عثمان بن عبدالله بن مَوْهَبٍ عن أم سلمة فذكرته .

^{٥٧٨} _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٥ / ١٤٧) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٥٤٦) .

له (الصحيحين) دا : له (أنس) هوه _ خواى لى پازى بيت _ فرمويه تى : (أبا بكر) _
خواى لى پازى بيت _ به خه نهو (الكتّم) پهنگى ده كرد .

وفي سنن أبي داود : عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ _ رضي الله عنهما _ قَالَ : مرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ
قَدْ خَضِبَ بِالْحِنَاءِ ، فَقَالَ : ((مَا أَحْسَنَ هَذَا ؟)) ، فَمَرَّ آخَرُ قَدْ خَضِبَ بِالْحِنَاءِ وَالْكَتَمِ ،
فَقَالَ : ((هَذَا أَحْسَنُ مِنْ هَذَا)) ، فَمَرَّ آخَرُ قَدْ خَضِبَ بِالصُّفْرِ ، فَقَالَ : ((هَذَا أَحْسَنُ مِنْ
هَذَا كُلِّ))^(٧٩).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوى ويابيشى پازى بيت _ فرمويه تى : پياويك
به لای پیغه مبهري خوادا ﷺ تتيه پيوو سهري به خه نه پهنگ كرديوو ، فرموى : ((نه مه
چند چاكه ،)) ، په كيكي ترتيبه پيوو سهري به خه نهو (الكتّم) پهنگ كرديوو ، فرموى :
((نه مه له نه مه چاكره)) ، په كيكي ترتيبه پيوو سهري به زهرد سهري پهنگ كرديوو ،
نه وه بوو فرموى ((نه مه له هه مووى چاكره)) .

(الفافقي) ده لئيت : (الكتّم) پوهه كيكه له ده شته كاندا ده پويت ، كه لاكانى نزك به
كه لای زهيتونه ، له بالا زياتر به رز ده بيته وه ، به ريكي هه يه له به ري بيهر (الفلّ) ده چيت
، ناوكى له نيودايه ، نه گه ر بكو تريت په ش ده بيته وه ، نه گه ر گوشراوى كه لاكه ي ده ربه تريت
و ، به نه ندازه ي (أوقية) يه كي^(٨٠) لى بخوريت وه ، به هيز ده پشينيته وه ، بو گه زستنى
سه گيش به سوود ده بى . بنه په ته كه شى نه گه ر له كه ل تاودا بكو ليتندريت ده بى به مه ره كه ب و
بو نووسين به كارديت .

^{٧٩} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (٤٢١١) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (٩٠٢) .

^{٨٠} _ أوقية : كيشى (١١٩) غرام زيوه ، پهلوانه : فتاوى الشبكة الإسلامية بإشراف د . عبدالله الفقيه ، ٢٦٦٧٥ .

(الكندي) ده لیت : تروی (الْكَمْ) نه گره بقره شستی چاو به کار به پتریت ، نای
دروستبو له چاودا شی ده کاته وه و چاکی ده کاته وه .

هندی خه لك واتیکه شتوون (الْكَمْ) وه سمیه ، که به گه لای نیل ناوده بریت ، نه مه
بوجونیکه هله یه ، چونکه وه سمه پوه کیکی دیکه یه (الْكَمْ) نی یه . دانری (الصحاح)
ده لیت : (الْكَمْ) بالتحريك : پوه کیکی تیکه ل به وه سمه ده کریت و بقره تگردنی پرچ
به کار دیت . گوتراوه : وه سمه پوه کیکی گه لایه کی دریتی هیه و په تکی مه یله و شینه و له
گه لای دره ختی بی (شجر الخلاف) گه وره ترو ، له گه لای لوییا ده چیت و ، له و گه وره ترو
، له وه لاته کانی حجازو یه مه نه وه ده پتریت .

فإن قيل : قد ثبت في الصحيح عن أنس _ رضي الله عنه _ أنه قال : لم يختضب النبي
ﷺ (٨١) . واته : نه گره گوترا : به (صحیح ی له (أنس) وه _ خوی لای پازی بیت _
ده گترنه وه فرموویه تی : پیغه مبری خوا ﷺ پرچی په نگ نه ده کرد .
ده گوتریت : پیشه و (أحمد ی کوپی (حنبل) وه لای نه مه ی داوه ته وه فرموویه تی :
که سانی دیکه ی جگه له (أنس) شایه تیان دوه که و پیغه مبری خوا ﷺ پرچی په نگ
ده کرد . وه نه و که سه ی بینویه تی له پله ی نه و که سه دانی یه که و نه بینویه ، به لکو
پله که ی به رزتره ، پیشه و (أحمد ی کوپی (حنبل) جیگری ده کات که و پیغه مبری خوا
ﷺ پرچی په نگ ده کرد ، کومه لیکه تری فرموده ناسانیشی له گه لایه ، به لام نیمامی (مالك)
نکولای لی کردوه .

فإن قيل : قد ثبت في صحيح مسلم النهي عن الخضاب بالسواد في شأن أبي قحافة لما أتى
به رأسه ولحيته كاللغامة بياضاً . فقال : ((غَيَّرُوا هَذَا الشَّيْبَ وَجَنَّبُوا السَّوَادَ)) (٨٢) .
والكَمْ يَسْوَدُ الشَّعْرَ

٨١ _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٢١٦ ، ٢٦٦) ، ومسلم (٧ / ٨٥) ، والنسائي (٨ / ١٤١) كلهم من طريق

المنذ بن سعيد ، عن قتادة ، عن أنس فذكره .

واته : ئەگەر گوترا : له (صحیح) ی ئیمامی (مسلم) دا قەدەغەکردنی پەنگ کردن به پەش جێگیربووه سه بارهت به (أبی قحافة) کاتی هینرایه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ و سهری و پیشی وهکو درهختی (الثغامة) سپی بوو . ئەوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((ئەم سپیتییه بگۆن به پەنگیکی ترو ، به دوریشی بگرن له پەنگی پەش)) . (الکتم) یش پرچ پەش دهکات .

وهلامی ئەمه به دوو پوو ده درێتهوه :

یه که میان : قەدەغەکردنه که بۆ پەشکردنی پهتییه ، به لام ئەگەر خەنه که شتیکی تری تیکه ل کرا ، وهکو (الکتم) و به و هاوشتوانه ، ئەوا هیچی تیدا نی یه ، چونکه خەنه و (الکتم) پەنگیک به پرچ ده به خشن له نیوان سوور و پەشدا یه به پیچه وانه ی وهسمه ، که پەنگیکی پەشی خەلوونی به پرچ ده به خشی ، ئەمه پاسترینی هەردوو وهلامه که یه .

وهلامی دووهم : ئەو پەنگ کردن به پەشە ی قەدەغەکراوه پەنگ کردنی گزی و فیل ، وهکو ئەوه ی کچ و که نیزه ک و ، ژنی به تهمن ، میرد و گوره که ی هەلده خەلە تینی ، سه ر پەنگ کردنی پیاوی به تهمن بۆ ئەوه ی ژنی پی هەلخەلە تینی ، هه موو ئەمانه گزی و فیل و هەلخەلە تاندن ، به لام ئەگەر مه به ست به پرچ پەنگ کردنه که گزی و فیل و هەلخەلە تاندن نه بوو ، ئەوا به (صحیح) ی له پیشه وایانمان (الحسن) و (الحسین) هوه _ خویان لی پازی بیت _ ده گێرنه وه که وا پرچیان به پەش پەنگ کردووه ، ئەم گوفتاره پیشه وای (ابن جریر) له کتییی (تهذیب الآثار) دا باسی کردووه ، ههروه ها له (عثمان) ی کوپی (عفان) و ، (عبدالله) ی کوپی (جعفر) و ، (سعد) ی کوپی (أبی وقاص) و ، (عقیبة) ی کوپی (عامر) و ، (المغیره) ی کوپی (شعبة) و ، (جریر) ی کوپی (عبدالله) و ، (عمرو) ی کوپی (عاص) هوه باسی کردووه .

هروه‌ها له كۆمه‌لێك له (التابعين) هوه باسی ده‌كاته وه‌كو ، (عمرو بن كوفی) عثمان
(علي) كوفی (عبدالله بن كوفی) عباس بن كوفی (أبوسلمة بن كوفی) عبدالرحمن بن كوفی ،
عبدالرحمن بن كوفی (الأسود بن كوفی) (موسى بن كوفی) (طلحة بن كوفی) (الزهري بن كوفی) (أيوب بن كوفی)
(إسماعيل بن كوفی) (معدي كرب) هوه .

هروه‌ها پێشه‌وا (ابن الجوزي) له (محارب بن كوفی) (دثار بن كوفی) (يزيد بن كوفی) (ابن جريج
بن كوفی) (أبي يوسف بن كوفی) (أبي إسحاق بن كوفی) (ابن أبي ليلى بن كوفی) (زياد بن كوفی) (علاقة بن كوفی)
غيلان بن كوفی (جامع بن كوفی) (نافع بن كوفی) (ابن جبير بن كوفی) (عمرو بن كوفی) (علي
المقدمي بن كوفی) (القاسم بن كوفی) (سلام) هوه باسی ده‌كاته .

كُرْمٌ ، دره‌ختی تری ، كه له زمانى عه‌مه‌یدا به (الحَبْلَةُ) ش ناوده‌برێت واته : میو ،
مكروه (يشه به (الكُرْمُ) ناوبرێت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌رمووده‌یه‌ى نيمامى (مسلم) له (صحيح
(كه‌یدا ده‌يگيرێته‌وه كه‌وا پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فرموویه‌تى : ((لا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ لِلْعَنْبِ الْكُرْمُ
(الكُرْمُ : الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ)) * (وفي رواية : ((إِنَّمَا الْكُرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ)) ، (وفي أخرى : ((لا
تَقُولُوا : الْكُرْمُ ، وَقُولُوا : الْعَنْبُ وَالْحَبْلَةُ)) (٥٨٢)

واته : ((با هه‌چ كه‌س به تری نه‌ئێ (الكُرْمُ) ، (الكُرْمُ) پیاوی موسلمانه)) . له (ريوایه
(تَيْكِي تَرْدَا : ((له پاستیدا (الكُرْمُ) دلی باوه‌پداره)) ، له (ريوایه (تَيْكِي تَرْدَا : ((مه‌لێن :
(الكُرْمُ) ، بلێن : تری و میو)) .

دوو ماناش له‌مه‌دا به‌دیده‌كرێت :

یه‌كه‌میان : عه‌ره‌ب دره‌ختی تری به (الكُرْمُ) ناوده‌برد واته : پێزدار ، به‌هۆی نۆدی
سووبو كه‌ك و خه‌یره‌وه ، به‌لام پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ناقلیل بوو به‌ناویك ناوبرێت نه‌فسه‌كان

بجولینیت بۆ خۆشویستی و خۆشویستی نه و شه رابه سه رخۆشکاره ی لئی دروست ده کړیت ، که دایکی هه موو پیسیه کانه ، بۆیه نا قایل بوو بیه پته ی به چاکترین ناو “ که له هه موو ناویکی تر کۆکاری خه یره “ ناویریت .

دوهه : نه مه ده که ویتته چوارچیه ی فه رمایشتی پیغه مبه ری خواوه ﷺ : ((لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ))^{٨٤} واته : ((به هیزی پاست نه و پیاوه نی یه که سه رده که وی و پیاوان ده دا به زه ویدا)) . هه روه ها ده چیتته چوارچیه ی فه رمایشتی پیغه مبه ری خواوه ﷺ : ((لَيْسَ الْمُسْكِينُ بِالطُّوْفِ))^{٨٥} ((نه و که سه ی به سه رتاند ده که ریت ده ستکورتی پاست نی یه)) . واته : ئیوه دره ختی تری به (الْكَرْمُ) ناوده بن له بهر سووده زۆره کانی ، به لام دلی بهر وادار یاخود پیاوی موسلمان له دره ختی تری بهم ناوه شایسته تره ، چونکه بهر وادار هه ره مووی خیرو که لکه ، هه موو نه مانه ده چیتته چوارچیه ی ئاگادار کردنه وه و ناساندن به و خیرو ، به خشین و ، باوه رو ، نورو ، رینمووی و ، له خوا ترسان و ، سیفاتانه ی له دلی باوه رداردایه و ، به هۆیه شایسته ده بی بهم ناوه ، زیاتر له شایسته بوونی میو بهم ناوه .

پاشان . هیزی میو ساردی ووشکه ، که لئو خۆ هه لئوسه کانی ساردکاره له کۆتای پله یه کدا ، نه کهر بکورتیت و پیچه ریکی (ضماد) یکی لی دروست بکړیت سه ر ئیشه و ، ئاوسانه که ره کان و ، هه لئاوسانی گه ده ئارام ده کاته وه ، گوشرای لقه کانی نه کهر بخوریتته وه پشانه وه ئارام ده کاته وه ، سک ده گړیتته وه ، هه روه ها ناوه پۆکه ته ره که ی و ، گوشرای لقه کانی ، بۆ برینی پخۆ له به سووده و ، خوین و کیماو ده رده دات و ، ئازاری گه ده ناهیلایت . نه و ناوه فرمیسیکی که به سه ر لقه کانی وه هه لگیراوه و ، وه کو که تیره یه نه کهر بخوریتته وه بهر ده کاته ده ره وه ، نه کهر نه خۆشیه کانی ووشک هه لاتووی و قلیشانی پیتست و نه مانی موو

^{٨٤} _ متفق علیه : أخرجه البخاري (١٠ / ٤٣١) ، ومسلم (٢٦٠٩) .

^{٨٥} _ صحيح : أخرجه مالك في موطئه (٥٧٥) ، والبخاري (٢ / ١٥٤) ، ومسلم (٣ / ٩٥) ، والنسائي (٥ /

٨٥) (کلهم من طريق أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً .

به سه ریه وه ، گه پى و نه خوشیه كانى قرى تیهه لاسوینریت چاکیان ده کاته وه ، به لām پیش به کارهیتان پیویسته نه دنامه که به ناو و (النطرون) بشۆردریت ، نه گه ر له گه ل زهیتى زهیتوندا شوینه تووکنه كانى جهسته ی پی بسرپریت دهیتاشیت و لایده بات ، خۆله میشى لقه كانى نه گه ر له گه ل سرکه و پۆنى گول و (دهن الورد) سپه نددا (سذاب) پیچه ریکی (ضماد) لی دروست بکریت نه و بۆ نه و ناوسانانه ی تووشی سپل ده بی به سووده ، هیزی پۆنى گولی میو (دهن زهرة الکرم) قبزکاره و له هیزی پۆنى گول (دهن الورد) ده چیت ، سوودو که لکه كانى نه مهنده زۆن نزیک به سووده كانى دلره خورمايه .

گرفس ، که ره وز : له فرموده یه کدا که (صحیح) نى یه ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمویه تی : ((مَنْ أَكَلَهُ ثُمَّ نَامَ عَلَيْهِ ، نَامَ وَنَكَهَتْهُ طَيِّبَةٌ ، وَيَنَامُ أَمْنًا مِنْ وَجَعِ الْأَضْرَاسِ وَالْأَسْنَانِ)) واته : ((نه گه ره رکه س خواردی و پاشان تووست ، ده نویت و بۆنى خوشه و ، ده نویت و بیوه ی ده بی له تازاری ددانه خرپکان و ددان)) . نه فرموده پوچه و به ده می پیغه مبه ری خواره ﷺ هه لبه ستراوه ،

به لām جۆره (البُسْتَانِي) که ی زۆر بۆن خوش ده کات ، نه گه ر بنه په تی به مله وه هه لاسریت بۆ تازاری ددان به سووده .

که ره وز گه رمی ووشکه ، گووتراوه : ته پو شیداره و کونیه داخراوه كانى (سُداد) جگه رو سپل ده کاته وه میزهینه ره ، خویتی بیتویتی هینه ره ، به رد وورد ده کات و ، تووه که شی له و باره وه به هیزتره ، ئاره زوی جوتبوون ده وروژنییت ، بۆ نه هیشتنی هه مو بۆنیکی ناخوش به سووده . (الرازي) ده لیت : پیویسته نه خوریت نه گه ر ترسی پیوه دانی دوویشک له ئارادابوو .

کُرَات ، که ور : فرموده یه کی له باره وه هاتوه (صحیح) نى یه و به ده می پیغه مبه ری خواره هه لبه ستراوه و پوچه : ((مَنْ أَكَلَ الْكُرَاتِ ثُمَّ نَامَ عَلَيْهِ نَامَ أَمْنًا مِنْ رِيحِ الْبَوَاسِرِ وَاعْتَرَلَهُ

الْمَلِكُ لِنَتْنِ نَكْهَتِهِ حَتَّى يُصْبِحَ)) واتە : ((هەرکەس کە وەر بخوات و پاشان بنوی بیوهی دهبی له بای مایه سیری و پهریه کەش لی ئور دهکە ویتته وه تا پۆژ دهکاته وه)) .

که وەر دوو جوړه :

(النَّبَطِيُّ) : ئه و جوړه یه که له سوفره داده نریت .

(الشامي) : ئه وه یه که سه ری هیه ، گه ره و ووشک و سه رده ئیشینیت ، نه گه ر بکولیندریت و بخوریت ، یاخود ئاوه که ی بخوریتته وه ، بۆ مایه سیری سارد به سووده ، نه گه ر تۆوه که ی بهاردیت و ، له گه ل (القطران)^{٥٨٦} بشیلریت و ، بۆن و هه لمه که ی بدری له و ددانانه ی کرمی تیدایه بلاوی دهکاته وه و ده ریده هینترو ، ئازاره کاتیه که ی داده مرکینیتته وه ، نه گه ر دوکه لی تۆوه که ی له کۆم بدری مایه سیری که ی سووک ده بیتته وه ، هه موو ئه مانه له که وری (النَّبَطِيُّ) دایه .

له گه ل ئه مه شدا ددان و پۆک خراپ دهکات و ، سه ر ده ئیشینیت و ، خه ونگه لیکی ناخۆش بۆ مرۆف دروست دهکات و ، چاو تاریک دهکات و ، بۆنی دهم ناخۆش دهکات ، به لām میزو بینووی زیاد دهکات ، ئاره زووی جوتبوون زیاد دهکات ، به لām دره تگ هه رسه .

پیتی لام (ل) :

لَحْمٌ ، گوشت : خوای تعالی ده فره میت : ﴿ وَأَمْدَنَّاكُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴾ [الطور : ٢٢] واتە : ﴿ وَأَمْدَنَّاكُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ ﴾ وه به رده وام هه موو جوړه میوه و گوشتیکیان پی ده دهن ﴿ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴾ له وه ی ئاره زووی ده که ن . هه روه ها خوای تعالی ده فره میت : ﴿

^{٥٨٦} _ القطران : گوشرای دوو دره ختی (الأرز) و (الأمل) ه ، یاخود ماده یه کی پەش و لینج و شله مەنیه له دره خت و خه لوزو شتی واده رده هینرا ، بپوانه : لسان العرب ، وه رگێتر .

وَلَحْمَ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٦﴾ [الواقعة : ٢٦] واته : وه گوشتی هه ر بالندهیه که هه زی لی
بکن^(٥٨٧).

وفي سنن ابن ماجه من حديث أبي الدرداء ، عن رسول الله ﷺ : ((سَيِّدُ طَعَامِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَأَهْلُ الْجَنَّةِ اللَّحْمُ))^(٨٨).

واته : پیغمبرى خوا ﷺ فرموده تی : ((سرگوردهی خوراکی خالکی دنیاو خالکی به هشت گوشته)) •

ومن حديث بُرَيْدَةَ يَرْفَعُهُ : ((خَيْرُ الْإِيمَانِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّحْمُ)) (٥٨٩).

واته: (بُریده) _ خَوای لَی پَازی بَیت _ له فرموده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمودیه تی: ((خیردارترین پیخوری دنیای پوژی دوی گوشته)) .

وفي الصحيح عنه عليه السلام ((فضلُ عائشةَ على النساءِ كفضلِ الثريدِ على سائرِ الطَّعامِ))^(٩٠) .
 ((بهراستی پیزی (عائشة) به سهر ژنانی نیکه‌دا ، وکو پیزی شله به گوشته به سهر
 خوارینه‌کانی تردا))[•]

(الثرید) واتہ : نان و گوشتہ • شاعیر دہلیت :

فَإِذَا مَا الْخُبْرُ تَأْتِيهِمْ لِخَمٍ
فَإِذَا مَا الْخُبْرُ تَأْتِيهِمْ لِخَمٍ

نه گهر نان بیتخوره که ی بکه ی به گوشت
باشه و نه مانه تی خواش شله به گوشته

۵۸۷ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، یوخته‌ی ته‌فسیری قورتان .

٥٨٨ - إسناده ضعيف جداً : أخرجه ابن ماجه (٣٢٠٥) ، وانظر الضعيفة (٣٧٢٤) .

٥٨٩ - ضعيف جداً : أورده الألباني في ضعيف الجامع (٢٨٧٩) وقال : ضعيف جداً ، وعراه السيوطي إلى البيهقي في

الشعب عن أسس ، وانظر الضعيفة (٢٥٧٤) .

۵۹. — سبق تحریر کیجیے :

پیشهوا (الزُّهْرِي) ده‌فهرمیت : خوارینی گوشت هفتا هیز زیاد ده‌کات ، (محمد ی) کوپی (واسع) ده‌لَیت : گوشت هیزی چاو زیاد ده‌کات ، له (علي) کوپی (أبي طالب) وه _ خَوای لَی رازی بیت _ ده‌گپنه‌وه فهرموویه‌تی : گوشت بخۆن ، به‌پاستی په‌نگ ساف ده‌کات و ، سَك خالی ده‌کاته‌وه ، په‌وشت جوان ده‌کاته‌وه ، (نافع) ده‌فهرمیت : نه‌گه‌ر مانگی په‌مه‌زان بهاتایه (ابن عمر) گوشتی له ده‌ست نه‌ده‌چوو ، نه‌گه‌ر سه‌فه‌ریشی بگردایه دیسان گوشتی له ده‌ست نه‌ده‌چوو . له (علي) وه ده‌گپنه‌وه فهرموویه‌تی : هه‌رکس چل پوژ گوشت نه‌خوات په‌وشتی خراپ ده‌بیت .

به‌لام فهرمووده‌کە‌ی خاتوو (عائشة) _ خَوای لَی رازی بیت _ ، که نیمامی (أبو داود) به (مرفوع) ی ده‌یگپنه‌وه : ((لَا تَقْطَعُوا اللَّحْمَ بِالْكَفِّ ، فَإِنَّهُ مِنْ صَنِيعِ الْأَعَاجِمِ ، وَانْهَشُوهُ ، فَإِنَّهُ أَمْنٌ وَأَمْرٌ))^(٩١) واته : ((گوشت به‌چه‌قولات مه‌کن ، چونکه له کرده‌وه‌ی عه‌جه‌مه‌کانه ، به‌لکو قه‌پی پیدابکه‌ن ، چونکه خوشتره به‌تامتره)) . نیمامی (أحمد) به‌دوو فهرمووده‌ی (صحیح) له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ که تیایدا هاتوو که‌وا گوشتی به‌چه‌قولات کردوو به‌رپه‌رچی فهرمووده‌کە‌ی سه‌ره‌وه ده‌داته‌وه ، که پیشتر باسمان کردوو .

گوشتیش چه‌ندین په‌گه‌زو جوړه ده‌گپیت به‌جیاوازی بنچینه و سروشتی گوشته‌که ، نیمه‌ش حوکمی هه‌ر په‌گه‌زو جوړیک له گه‌ل سروشت و سوود زیانه‌کانیدا پوون ده‌که‌ینه‌وه .

لَحْمُ الضَّأْنِ ، گوشتی خوریدار (مه‌په‌ران) : گه‌ر مه له دووه‌مدا ، ته‌پوشیداره له یه‌که‌مدا ، چاکترینی نه‌وه‌یه سالیکی ته‌ولو کړبیی ، خوینیکی ستایشکړلوی به‌هیز دروست ده‌کات بۆ نه‌وه‌که‌سانه‌ی به‌باشی هه‌رسی ده‌که‌ن ، بۆ که‌سانی خاوه‌ن میزاجی ساردی مامناوه‌ند چاکه ، هه‌روه‌ها بۆ وه‌رزشکارانی ته‌ولو له جیگه‌و وه‌رزه سارده‌کاندا به‌سووده ،

بۆ كهسانی خاوهن (المرّة السوداء) بهسووده ، بپرو هزرو توانای له بهركردن بههیز دهكات ، گوشتی مهپی زۆر پپرو لاوازو خراپه ، ههروهها گوشتی مئینهش (النعاج) ، بهلام چاكترینی : گوشتی نیزی پهشه ، چونكه سووكترو بهلهزهترو بهسووتره ، (الخصي) گوونهكانیشی بهسووتترو چاكتره ، نازهلی سووری قهلهو سووكترو خوڤراکیکی چاكیشه ، بزنی دوو ساله خوڤراکیکی كه سوود ده بهخشیت و ، سهركهدهش دهكهویت .

چاكترین گوشتیش ئهو گوشتهیه كه به ئیسكهویه ، لای پاست له لای چهپ سووكترو چاكتره ، بهشی پێشهوه له بهشی دواوه چاكتره ، خوشتین گوشتی مهپ به لای پێغه مبهری خواوه ﷺ بهشی پێشهوهی بوو ، بهشی پێشهوهی مهپ جگه له سهركه بهشی دواوه سووكترو چاكتره ، (الفرزدق) پارهی دایه پیاویك گوشتی بۆ بکریّت و پیتی گووت : بهشی پێشهوه بکپهوه ، دوركه وهروه له سهرو سك ، چونكه نهخوشتیان تێدایه .

گوشتی مل چاك و بهلهزهته ، سووك و خیرا ههسه ، گوشتی دهست سووكتترین و بهلهزهترین و نهرم و نیانترین گوشتهو لههه مووشی له زیانهوه دورتره ، لههه مووشی خیرا ههسته .

وفي الصحيحين : أنه كان يُعجب رسول الله ﷺ (٩٢) .

واته : له (الصحيحين) دا هاتووه : پێغه مبهری خوا ﷺ ههزی لیبوو .

گوشتی پشت خوڤراکیکی زۆری تێدایه ، خوینگی ستایشكراو دروست دهكات ، وفي سنن ابن ماجه مرفوعاً : ((أَطْيَبُ اللَّحْمِ لَحْمُ الظَّهْرِ)) (٩٣) .

واته : پێغه مبهری خوا ﷺ فهرموویهتی : ((خوشتین گوشت گوشتی پشت)) .

٩٢ _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٦٣ ، ١٧٢) ، (٦ / ١٠٥) ، ومسلم (١ / ١٢٧ ، ١٢٩) كلاهما عن

أبي هريرة فذكره في حديث طويل .

٩٣ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٣٣٠٨) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه (٧١٦) .

لحم المَعَز ، گۆشتی بزن : گەرمیی کەمە ، ووشکە ، ئەو تێکەڵاوەی لیۆه دروست دەبێ باش نی یە وەر سکردنیشی چاک نی یە ، خۆراکی سنايشکراو نی یە ، گۆشتی سابڕین خراپە بەرەهایی ، زۆر ووشکە ، بەد هەرسە ، خەلتە (السوداوي) دروست دەکات .

(الجاحظ) دەلالت : پزیشکی بەرپز پێی گووت : ئەو (أبا عثمان) بۆرکە وەرەوه لە گۆشتی بزن ، چونکە خەم و خەفەت دروست دەکات ، (السوداء) دەجولێنێت ، لەبەرچوونەوه دروست دەکات ، خوێن خراپ دەکات ، سوێند بەخوا منداڵ شیت دەکات .

هەندی لە پزیشکان گووتیانە : لە پاستیدا ئەوەی زەم دەکێت گۆشتی بزنی پیرە ، بەتایبەت بۆ بەسالچووان ، هیچ خراپەکی تێدا نی یە بۆ ئەوانە پێی پاهاتوون ، (جالینوس) بزنی یەك سالی بە خۆراکە مامناوێندە پێکخەرەکانی کیمۆسی سنايشکراو داناو ، مێینەشی لە نێرینە باشترە .

وقد روى النسائي في سننه : عن النبي ﷺ : ((أَحْسِنُوا إِلَى الْمَاعِزِ وَأَمِيطُوا عَنْهَا الْأَذَى ، فَإِنَّهَا مِنْ دَوَابِ الْجَنَّةِ)) وفي ثبوت هذا الحديث نظر * واته : پێغەمبەرێ خوا ﷺ فرمویەتی : ((چاکە کارین لە گەڵ بزنداو ، پێسی لێ دۆرخەنەوه ، چونکە لە گیاندارانی بەهەشتە)) .

پێشەوا _ ابن القيم _ دەفرمێت : بەلام جێگیربوونی ئەم فرمودە جێگە تیروانینە .

پزیشکان حومی زیانبەخشینیان داو بەسەر گۆشتی بزندا بە جوژنی ئەک بە گۆشتی ، ئەمەش بەگوێرەی گەدە لاوزو ، میزاجی لاوزە کە پێی پانەهاتوون و ، بە خۆراکی مام ناوێندی چاکی نەرم و نیاپ پاهاتوون ، ئەوانەش خەلکانی خۆشگوزەرانی لە خەلکی شاران ، کە کەمێکی خەلک .

لحم الجَدْي ، گۆشتی کاریلە : نزیککی مامناوێندە ، بەتایبەت تارەکو شیرەخۆرە بیّت ، بەو مەرجە بەم نزیکانە لە دایک نەبویت ، خێرا هەرس دەبێ بەهۆی هێزی ئەو شیرەوه کە

تیایدایه ، خوو نەرم و نیان دەکاتەو ، گۆجایێ تۆریهێ خەلکە لە تۆریهێ بارو حالەکاندا ، لە گۆشتی ووشتر نەرم و نیانترە ، خوینێکی مام ناوەند دروست دەکات .

لحم البقر گۆشتی مانگا : ساردی ووشکە ، برەنگ هەرسە ، بەهێواشی لە گەدە لیژ دەبێتەو ، خوینێکی (سودای) دروست دەکات ، باش نی یە تەنها بۆ ئەو کەسانە نەبی کە ماندووبوون و هیاکیهکی ژۆر دەکێشن ، ژۆر خوارنی نەخۆشیە (سودای) کانی ، وەکو بەلەکی و گەپی و ، ووشک هەلاتووی و قلیشانی پیست و نەمانی تووک بەسەریه وەو گولی و ، ئاوسانی دەست و پێ و ، سەرەتان و ، بۆلیی و ، تایی چواریه پۆو ، ژۆریک لە ئاوسانەکان دروست دەکات ، ئەمە بۆ ئەو کەسانە پێی پانەهاتوون ، یا زیانی گۆشتەکیان بە بییهرو سیرو دارچین و زەنجەفیل و بەو هاوشتیوانە لانهبردووه ، بەلام گۆشتی گا ساردی کەمترە ، گۆشتی مانگاش ووشکی کەمترە .

گۆشتی گوێره کە بەتایبەت قەلەو چاکترین و ناوەندترین و خۆشتین و بەلەزەترین و ستایشکراوترین گۆشتە ، گۆشتێکی گەرمی تەپوشیدارە ، ئەگەر بەباشی هەرس بێت خۆراکیکی بەهێز دەبەخشیت .

لحم الفرس گۆشتی ئەسپ : ثبت فی الصحیح عن أسماء _ رضي الله عنها _ ، قالت : نَحَرْنَا فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ (٥٩٤).

واتە : لە (أسماء) هەو _ خۆی لێ پازی بێت _ فەرموویەتی : لە زەمەنی پیغەمبەری خوادا ﷺ ئەسپێکمان سەبپی و خواردمان .

^{٥٩٤} _ صحیح : أخرجه الحميدي (٣٢٢) ، وأحمد (٦ / ٣٤٥ ، ٣٤٦ ، ٣٥٣) ، وعبد بن حيد (١٥٧٣) ، والدارمي (١٩٩٨) ، والبخاري (٧ / ١٢١ ، ١٢٣) ، ومسلم (٦ / ٦٦) ، وابن ماجه (٣١٩٠) ، والسنائي (٧ / ٢٢٧ ، ٢٣١) كلهم من رواية فاطمة بنت المنذر عن أسماء بنت أبي بكر فذكرته .

و ثبت عنه ﷺ أَذِنَ فِي لَحُومِ الْخَيْلِ ، وَنَهَى عَنْ لَحْمِ الْحُمْرِ . أَخْرَجَاهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ^(٩٥).

واته : به (صحیح) ی له پیغه مبهری خولو هاتوو : کهوا پئی داوه به گوشتی نه سب بخوریت و ، خواردنی گوشتی گویدریژی قه دهغه کردوو .

به لَام ئه و فرموده یه ی (المقدام) ی کورپی (معدي كرب) _ خَوای لى پازى بیت _ ده یگیزیته وه که گوايه پیغه مبهری خوا ﷺ قه دهغه ی خواردنی گوشتی نه سپی کردوو (صحیح) نیه . پیشه وا (أبو داود) و کهسانی فرموده ناسی دیکهش نه مه یان فرموده .

کاتی خَوای تعالی له قورئاندا نه سب له گهل قاترو گویدریژدا جووت ده کات و به یه که وه باسیان ده کات ، به لگه نی یه له سه ره ئه وه ی حوکمی گوشتی نه سب وه کو حوکمی گوشتی ئه و دوانه بیت به هه رپوه یه ک بیت ، هه روه ها به لگه نیه کهوا حوکمی له به شی ده سته که و ته کانی جه نگدا حوکمی نه سب بیت ، خَوای تعالی له کاتی باس کردندا جار به جار هاوشیوه کان جووت ده کات و ، جار به جار جیاوازه کان و ، جار به جاریش دژ به یه که کان .

خَوای تعالی که له قورئاندا ده فرمیت ﴿لِتَرْكِبُوهَا﴾ [النحل : ٨] واته : بۆ ئه وه ی سواریان بن^(٩٦) ، قه دهغه ی خواردنی گوشته که ی نه کردوو ، هه روه ها قه دهغه ی نه کردوو جگه له سواریبون سوودی دیکه ی لى وه رگرییت ، به لکو ته نها باسی به پیزترین سووده کانی ده کات ، که سواریبونه ، هه ردوو فرموده کهش سه بارهت به هه لالبونی گوشتی نه سب (صحیح) ن و به ره لستکاریان نی یه . پاشان . گوشتی نه سب که رمی ووشگه ، چرو (سوداوی) زیانبه خشه و بۆ جه سته نه رم و نیانه کان چاک نی یه .

^{٩٥} _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٦١ ، ٣٨٥) ، والدارمی (١٩٩٩) ، والبخاری (٥ / ١٧٣) ، (٧ / ١٢٣) ، (٦ / ٦٥) ، وأبو داود (٣٧٨٨) ، والنسائي (٧ / ٢٠١) کلهم من طریق حماد بن زيد عن عمرو بن دينار عن محمد بن علي عن جابر فذكره .

^{٩٦} _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان .

لحم الجمل ، گوشتی ووشتر : جیاوازیه که له نیتوان پتیاوه په کانی سوونه و شیعه دا ، هه روه ها یه کیکه له جیاوازیه کانی نیتوان جوله کو و موسلمانان . جوله کو و شیعه زه می ده که ن و نایفون ، به لام له ناینی نیسلامدا هه لالبونی زانلوه و ، چهنده ها جار پتیه مبهری خوا ﷺ و هاوه لانی به ریز له مال و له سه فهریشدا خوار بویا نه .

گوشتی به چکه ووشتر به له زه ترین و خوشترین گوشته ، خوراکیکی به میز به جهسته ده به خشیت ، بۆ ئه و که سانه ی پتی پاهاتوون له جیگی گوشتی خوریداره کانی وه کو مه پو به رانه و هیچ زیانکیان پتی ناگه یه نیت و ، هیچ نه خوشیه کیان بۆ دروست ناکات ، له پاستیدا هندی له پزیشکان زه میان کردوه به تاییهت بۆ خه لکانی خوشگوزهران وه کو خه لکی شاران ئه وانه ی پتی پانه هاتوون ، چونکه گهرمی و ووشکی تی تیدایه ، (السؤداء) دروست ده کات ، دهرنگ هه رسه ، میزکی ناستایشکراوی تیدایه ، بۆیه پتیه مبهری خوا ﷺ فره مانى داوه به ده ستنوویژ گرتن ئه گه ر خورا ، ئه وه له دوو فره مووده ی (صحیح) دایه که به ره لستنکاریان نی یه ، وه ناییت فره مایشته کانی پتیه مبهری خوا ﷺ له م باره وه ته نها به ده ست شتن لیک بدریته وه ، چونکه پتیه وانه ی ده ستنوویژی زانلوه که باسی ده ستنوویژ ده کات ، چونکه جیاوازی کردوه له نیتوان گوشتی ووشتر و گوشتی مه پدا ، بۆ گوشتی مه پ مروفی سه ریشک کردوه له نیتوان ده ستنوویژ گرتن و نه گرتیدا ، به لام بۆ گوشتی ووشتر ده ستنوویژ گرتنی پیویست کردوه . بۆیه ئه گه ر لیته دا ده ستنوویژ گرتن ته نها به ده ست شتن لیک بدریته وه ، ده بی فره مایشته کی دیکه ی پتیه مبهری خوا ﷺ ((مَنْ مَسَّ قَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ)) (٩٧) به م شیوه لیک بدریته وه واته : ((هه ر کهس ده ستی به ر ئه ندای زوژی که وت با ده ست بشوات)) ، به لام مه به ستی پتیه مبهری خوا ﷺ لیته دا ده ست شتن نی یه به لگو ده ستنوویژ گرتنه بۆیه لیکدانه وه ی فره مووده یه ئاوه هایه : ((هه ر کهس ده ستی به ر ئه ندای زوژی که وت با ده ستنوویژ گرت)) .

^{٩٧} — إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٤٠٦ / ٦) ، وصححه الألباني في الإرواء (١١٧) .

ههروهه ها : كه سى بخۆرى گۆشتى ووشتر پێدهچى به دهستى خۆى گۆشتهكه نه خوات
به لكو پێدهچى بكړى به دهميه وه ، كه وابوو ليرهدا نه گه ر مه به ست به دهستونويزگرتنه كه نه نها
شتنى دهسته كان بوايه ، نهوا شتهكه دهويه گالته كردن و ، نه وجا گوفتارى دانهرى
شهرعيش به شيويه كه لىك ده درايه وه كه مه به ستى راست و زانراونى يه و “ به پيى نه ريئى
باوئش نى يه .

ههروهه ها نابى هيج به ره له ستاكارىكى بۆ دروست بكرئت به تاييه ت به و فرموده يه ي كه
هاوه لان فرموويانه : ((كۆتا هه ردوو كاره كه له پيغه مبه رى خواوه ﷺ نه وه بوو كه واز له
دهستونويزگرتن به يئيرئت سه باره ت به خواردنى نهوا شتانه ي كه ناگريان به ركه وتوو)) ، له
به ر چه ند هۆكارىك :

يه كه ميان : نه مه فرموده گشتى يه و ، فرمان كردن به دهستونويزگرتن له نه نجامى
خواردنى گۆشتى ووشتره وه تاييه ته .

دووه م : لايه نه كان جياوازه ، چونكه فرمان كردن به دهستونويزگرتن له به ر نهوا لايه نه يه كه
گۆشتى ووشتره ، با كال و نه كولاو بى ، ياخود كولاو بى ، ياخود ووشكرابيه ته وه ، ليرهدا
ناگر هيج په يوه نديه كى به دهستونويزگرتنه كه وه نى يه . به لام كاتى واز له دهستونويزگرتن
ده هئيرئت له كاتى خواردنى نهوا شتانه دا كه ناگرى به ركه وتوو ، واليك دراوه ته وه كه ناگر
هۆكار نى يه بۆ دهستونويزگرتن . كه وابوو ليرهدا جيگه ي خۆيه تى بگوتريئت په يوه ندى نه مه
به وه وه چى يه ؟ نه مه جيگير كردنى هۆكارى دهستونويزگرتنه كه ي تيدايه ، چونكه گۆشتى
ووشتره و ، نه وه ش نه وى كردنى هۆكارى دهستونويزگرتنى تيدايه ، كه گوايه ناگرى
به ركه وتوو ، بۆيه هيج به ره له ستكارىه كيان له نئولدا نى يه .

سى يه م : نه م فرموده ياسى بيژه و گوفتارىكى گشتى تيدا نه كراوه كه پيغه مبه رى خوا
ﷺ فرموويئتى ، به لكو هه والى دوو پووداومان بۆ ده گيرپته وه ، كه پووداويكيان پيشى

ئەوێتر کەوتوو ، لە فرمودە کەدا هەربوو پوویلوو کە بەم جۆرە باسکراو : گۆشتیان خستە پیش دەستی پیغەمبەری خوا ﷺ ئەو بوو خواردی و پاشان کاتی نوێژ هات ، ئەو بوو دەستنوێژی گرت و نوێژی کرد ، پاشان جاریکی تر گۆشتیان خستە پیش دەستی ئەویش خواردی و پاشان نوێژی کرد دەستنوێژی نەگرتەو ، کەوابوو کۆتا هەبوو شتە کە ئەو بوو کە وازی لە دەستنوێژگرتن هێنا بۆ ئەوانەی بەری ئاگر کەوتوون ، ئابەم شیوازه فرمودە کە هاتوو . ئەو کەسەش کە فرمودە کە ی گێراو تەو کورتی کردۆتەو تەنها بۆ جینگە ی بەلگە هێنانەو ، باشە لەم پویداو دا چ شتێک بەدیده کرێت شایستە بێ بکری بەلگە بۆ (نسخ) کردنەو ی فرمان کردن بە دەستنوێژگرتن لە کاتی خواردنی گۆشتی و وشترا ، تا ئەو ئاستە ی نەگەر فرمودە کە بێژەو گرفتاریکی گشتی دواتری بەرەڵستیکاریش بێ ، هەر بۆ (نسخ) کردن ناشی و ، هەر پێویستە تاییبەتی پیش بخرێت ، ئەمەش لەوپەری پوونیدا ی .

لحم الضب ، گۆشتی بزێ مژە : پیشتر باسی حەلالتیمان کردو ، گۆشتە کە ی گەرمی ووشکە ، شەهوەت و ئارەزووی جووتبوون دەجوانێت .

لحم الغزال ، گۆشتی ئاسکە نێرینە^{٩٨} : چاکترین نێچیرو ستایشترین گۆشتی هەیه ، گەرمی ووشکە ، هەروەها گوتراو : زۆر چاک و مامناوێندە ، بۆ جەستە مامناوێندە تەندروستەکان بەسوودە ، چاکترینیشی بێچووێکە .

لحم الظبي ، گۆشتی ئاسکە مێینە : گەرم و ووشکە لە یەکەمدا ، جەستە ووشک دەکاتەو ، بۆ جەستە تەپو شیدارەکان چاکە ، دانەری کتیی (القانون) دەلێت : چاکترین گۆشتی ئازەلە کتییەکان گۆشتی ئاسکە مێینە یە ، ئەگەرچی مەیلی لای (السوداوی) دەکات .

^{٩٨} — پێشەوا (النووي) لە کتیی (المجموع شرح للمذهب)دا فرموویەتی : (إمام الحرمين) دەفرمێت : پاست ئەو یە کە لە زمانی عەرەبیدا ووشە ی (الغزال) بۆ نێرینە ی ئاسک بەکار دەهێنرێت و ، ووشە ی (الظبي)یش بۆ مێینەکانیان . بپوانە سابتی : www.ahlalhdeth.com ، وەرگێڕ .

لحم الأرناب ، گوشتی که رویشك : ثبت في الصحيحين : عن أنس بن مالك ، قال : أنفجنا أرناباً فسَعَوْا في طلبها ، فأخذوها ، فبعث أبو طلحة يَوْرِكَهَا إلى رسول الله ﷺ فَقَبِلَهُ^(٩٩).

واته : له (أنس) ی کوپی (مالک) موه _ خَوای لی پازی بیّت _ ، فرمویسته تی : که رویشکیکمان له شوینی خوی مه لسان و خه لکی به دوایدا پایان کردو ، بردیان ، (أبو طلحة) پانه که ی بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ ناریدو نه ویش قبولی کرد .

گوشتی که رویشك : مامناوه نده بۆ گهرمی و ووشکیتی ، پانیشی له هه مووی خۆشتره ، ستایشترین خواردنی گوشته که ی به برزاندنه ، سك پاده گریت ، میزهیته ره ، به رد وورد ده کات ، خواردنی سه ری بۆ نه هیشتنی له رزین به سووده .

لحم حمار الوحش ، گوشتی گویدریژی کتوی : ثبت في الصحيحين : من حديث أبي قتادة رضي الله عنه _ : أنهم كانوا مع رسول الله ﷺ في بعض عُمره ، وأنه صادَ حَمَارَ وحش ، فأمرهم النبي ﷺ بأكله وكانوا مُحَرَمِينَ ، ولم يكن أبو قتادة مُحَرَمًا^(١٠٠).

واته : له (أبي قتادة) موه _ خَوای لی پازی بیّت _ : که وا له خزمه تی پیغه مبه ری خوا دا بوون ﷺ له عومره به کیدا ، (أبي قتادة) ش گویدریژیکی کتوی پاوکرد ، نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانی پیدان بیخۆن و ئیحرامیشیان به ستبوو ، به لام (أبي قتادة) ئیحرامی نه به ستبوو .

وفي سنن ابن ماجه : عن جابر قال : أكلنا زمنَ خيبرَ الخيلَ وحُمُرَ الوحش^(١٠١).

^{٩٩} _ صحيح : أخرجه البخاري (٢٠٢ / ٣) ، (١١٤ / ٧) ، (١٢٥) ، ومسلم (٦ / ٧١) كلاهما من طريق هشام بن زيد عن أنس فذكره .

^{١٠٠} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤٩ / ٤) ، (١١٥ / ٧) ، ومسلم (٤ / ١٥) كلاهما من طريق نافع مولى أبي قتادة عن أبي قتادة فذكره .

واته : له (جابر) هوه _ خۆای لی پازی بیت _ فرموویتهی : له زه مه نی جهنگی (خیر)
دا گزشتی نه سب و گویدریژی کتویمان خوارد .

گزشته که ی گهرمی ووشکه ، خۆراکیکی زۆر به جهسته ده به خشیت ، خۆینیکی چری (سوداوی) دروست دهکات ، به لām به زوپیتی له گه ل پۆنی (القسط) دا بق پشت ئیشه و بای چری شلکه ره وهی گورچیل به سووده ، هه ره ها به زوپیتی بق سووره لگه پان و شلی به سووده به تیه له سووان ، به گزشتی گزشتی نازه له کتویه کان هه ره مووی خۆینیکی چری (سوداوی) دروست دهکات و ، چاکترینیان گزشتی ناسکو ، پاشان که رویشک .

لحوم الأجنة ، گزشتی کۆرپه له ی سکی دلیک : چاک و ستایشکراونی به چونکه خۆینی تیدا کۆرپه وه ، به لām هه رام نی به چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویتهی : ((نَكَاهُ الْجَنِّينَ نَكَاهُ أُمَّه))^(٦٢) واته : ((سه رپرینی کۆرپه له ی سکی دلیک سه رپرینی دایکیه تی)) .

خه لکی عیراق قه ده غه ی خواردنیان کردوه “ مه گه به زیندووی پتی بگن و سه ری بهن ، فرمووده که شیان والیکداوه ته وه که وا مه به ست به م جۆره به : سه رپرینی وه کو سه رپرینی دایکیتی . گووتیان : نه مه به لگه به له سه ره رامبوون ، به لām نه مه گوتهاریکی پوچه ، چونکه سه ره تایی فرمووده که نه وه بوو که له پیغه مبهری خویان پرسى ﷺ و ، گووتیان : نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ مه پ سه رده بهرین و ، کۆرپه ی له سکدا ده بیتین ، ئایا بیخۆین ؟ نه ویش فرمووی : نه گه ناره زووتان لی بوو بیخۆن چونکه سه رپرینی سه رپرینی دایکیتی .

هه ره ها : (القیاس) یش هه لالبوونی ده چه سپیتی ، چونکه تاوه کو له سکی دایکدا هه لگه رایت به به شیک له به شه کانی دلیک داده نریت ، سه رپرینی دایکیش سه رپرینه بق هه موو

^(٦١) _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٢٢ ، ٣٥٦ ، ٣٦٢) ، ومسلم (٦ / ٦٦) ، وأبو داود (٣٧٨٩) ، وابن ماجه (٣١٩١) ، والنسائي (٧ / ٢٠١ ، ٢٠٥) کلهم من طریق أبي الزهر عن جابر فذكره .

^(٦٢) _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٢٨٢٧) ، وصححه الألباني في الإرواء (٢٥٣٩) .

به شه‌کانیی ، ئا نه‌مه‌یه که دانه‌ری شهرخ ئامازه‌ی پێداوه به‌فه‌رمایشتی : سه‌رپرینی سه‌رپرینی دایکیتی ، هه‌روه‌ک سه‌رپرینی سه‌رپرینه‌ی بێ تێکرای به‌شه‌کانی ، بۆیه‌ نه‌گه‌ر سوونه‌تی ئاشکه‌راش نه‌هاتبا سه‌باره‌ت به‌خواری ، به‌دلنایایی (القیاس یی پاست و دروست ده‌کرد) .

لحم القديد : گوشتی ووشک : فی السنن : من حدیث ثوبان _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ قال : ذبحتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ شاةً وَحَنَ مَسَافِرُونَ ، فَقَالَ : ((أَصْلَحَ لَحْمَهَا)) فَلَمْ أَزَلْ أَطْعُمُهُ مِنْهُ إِلَى الْمَدِينَةِ^(٦٢).

واته : له (ثوبان) هه‌ _ خوای لی پازی بێت _ فه‌رموویه‌تی : له سه‌فه‌ردا بووین مه‌پرێکم بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رپری ، فه‌رمووی : ((گۆشته‌که‌ی چاک بکه)) ئه‌وه‌بوو به‌رده‌وام پێم ده‌دا بیخوات تاوه‌کو گه‌شتینه‌وه مه‌دینه - القديد : له (النمکسود) به‌سوودتره ، جه‌سته‌کان به‌هێز ده‌کات ، ئالۆشی و خوړو دروست ده‌کات ، به‌لام زیانه‌کانی به‌به‌هاری ساردی ته‌پوشیدار (البازیر) ئورده‌خړیته‌وه ، میزاجه‌ گه‌رمه‌کان چاک ده‌کاته‌وه . النمکسود ، گه‌رم و ووشکه‌ و هه‌روه‌ها ووشکاریشه ، چکترینی ئه‌وه‌یه له‌قه‌له‌وی ته‌پوشیدار بێ ، زیان به‌نه‌خۆشی (القولنج) ده‌گه‌یه‌نیت ، به‌کولاندن له‌گه‌ل شیرو پۆندا زیانه‌کانی ئورده‌خړیته‌وه ، بۆ خاوه‌ن میزاجی گه‌رمی ته‌پوشیدار چاکه .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌گۆشتی بالنده :

خوای تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَلَحْمٌ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴾ [الواقعة : ٢١] واته : وه گوشتی هه‌ر بالنده‌یه‌ک هه‌زی لی بکه‌ن^(٦٤).

^{٦٢} _ صحیح : أخرجه أحمد (٥ / ٢٧٧ ، ٢٨١) ، والدارمي (١٩٦٦) ، ومسلم (٦ / ٨١ ، ٨٢) ، وأبو داود (٢٨١٤) ، کلهم من طرق جیر بن نفیر عن ثوبان فذکره .

وفي مسند البزار وغيره مرفوعاً : ((إِنَّكَ لَتَنْظُرُ إِلَى الطَّيْرِ فِي الْجَنَّةِ ، فَتَشْتَهِيهِ ، فَيَخْرُ مَشْوِياً بَيْنَ يَدَيْكَ)) (٦٥)

واته : پیغمبهری خوا ﷺ فرموویهتی : ((تۆ له بههشتدا ته ماشای بالنده دهکیت و ، ههز به خواربنی دهکیت ، بۆیه یه کسه به برژوی دیتته پیتش دهستت)) .

کۆشتی بالنده به شیکێ حه لاله و ، به شیکیشی حه رلامه .

حه رام : چهنووکداری وه کو : هه لۆ و ، باز و ، شاهین (٦٦) ، ئه وانه ش که لاکێ ئازده لانی تۆپیو دهخۆن وه کو دال ، (الرِّحْم) (٦٧) ، له ق له ق ، (العقق) (٦٨) ، قه له پهشی په لای و ، پهشی گهره ، ئه وانه ش که قه دهغهی کۆشتنیان کرلوه وه کو په پوسلیمانکه و ، بازوپ (الصُّرْد) (٦٩) .

٦٥ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورتان .

٦٥ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (٢٢٠٧) .

٦٦ _ ئه مانه جۆریکن له بالنده بۆ راوکردن به کاردین ، بروهانه : لسان العرب . وه رگێپ .

٦٧ _ الرِّحْم : بالنده یه که په روپیژی نلده ، په تگی سپییه و خالفالی پهشی تیدان ، ده شوکی نرێژو که وانیه یی که مه و په تگی خاکی مه یله و سووره ، له شیوه دا وه کو دال وایه ، بروهانه : قاموسی رسته ، مه لا محمودی که لاله یی . مه روه ها بروهانه : لسان العرب . وه رگێپ .

٦٨ _ العقق : په تگی پهش و سپی یه و کلکی نرێژه نه و که سه ی له ئیهرامدایه ده توانیته بیکوژیته چرنکه جۆریکه له قه له پهش ، بروهانه : لسان العرب . وه رگێپ .

٦٩ _ بازوپ (الصُّرْد) : بالنده یه که له چۆله که گهره تره سه ری گهره یه و ژیر سکی سپی یه و سه رپشتی سه وزه و په له وه ری بچوک راو ده کات ، بروهانه : فرهه تگی ده ریا . وه رگێپ .

هه‌لایش : چه‌ندین جۆره ، له‌وانه :

الدجاج ، مریشك : ففي الصحيحين من حديث أبي موسى أن النبي ﷺ أكل لحم الدجاج^(٦١٠).

واته : له (أبي موسى) ده‌وه _ خۆای لی پازی بیټ _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
گۆشتی مریشکی خوارد .

گۆشتی مریشك گه‌رم و ته‌په له یه‌كه‌مدا ، به‌سه‌ر گه‌ده‌وه سووكه ، خه‌را هه‌سه ،
خه‌له‌كه‌ی چاكه ، مێشك ده‌كاته‌وه ، تۆماوی نێرینه زیاد ده‌كات ، ده‌نگ ساف ده‌كاته‌وه ،
په‌نگ و بۆ جوان ده‌كاته‌وه ، نه‌قل به‌هه‌یز ده‌كات ، خۆنێكی چاك دروست ده‌كات ، مه‌یلی
لای ته‌پێ و شه‌یداری ده‌كات ، گۆتراوه : زۆر خوارینی نه‌خۆشی جومگه‌ژان دروست ده‌كات ،
به‌لام نه‌مه جینگه‌ر نه‌بووه .

لحم الديك ، گۆشتی كه‌له‌شه‌یر : می‌زاجی گه‌رم‌تره ، ته‌پێ و شه‌یداری كه‌م‌تره ، كه‌له‌شه‌یری
به‌ته‌مه‌نی گه‌وره ده‌رمانێكه‌و بۆ نه‌خۆشه‌یه‌كانی وه‌كو (القولنج) ، ته‌نگه‌نه‌فسی (الریو) ،
بای چه‌ر به‌سووده نه‌گه‌ر له‌ گه‌ل (ماء القرطم) و (الشبث)^(٦١١) دا بكوڵێندریټ ،

^{٦١٠} _ صحیح : أخرجه البخاري (٤ / ١٠٩) ، (٥ / ٢١٨) ، (٧ / ١٢٢) ، (٨ / ١٦٤ ، ١٧٢ ، ١٨٣) ،
(٩ / ١٩٦) ، ومسلم (٥ / ٨٣ ، ٨٤) كلاهما من طريق زهلم الجرمي عن أبي موسى فذكره .

^{٦١١} _ القرطم : پوو‌ه‌كێكی گیایی وه‌رزیه‌و ، نزیكی مه‌ترێك به‌رز ده‌به‌یتنه‌وه ، په‌نگی گۆله‌كانی له‌ نیوان زه‌ردیكی
كال و سوورێكی كالدایه ، تۆوه‌كانی لوله‌كیه‌و ، گۆل و كۆسپ و زه‌یت و تۆوه‌كانی به‌كاردیټ . بپوانه‌ سایتی :
www.snbl.com ، وه‌رگێټ .

^{٦١٢} _ الشبث : پوو‌ه‌كێكی وه‌رزیه‌و ، نزیكی (٢٠ _ ٦٠) سم به‌رز ده‌به‌یتنه‌وه ، په‌نگی گۆله‌كانی مه‌یله‌و
زه‌ردن ، گه‌لێكانی ده‌زۆله‌یه‌و ، تۆوه‌كه‌ی بچوكه‌و ، به‌شی به‌كارهاتوش تۆوه‌كه‌یه‌تی . بپوانه :
www.snbl.com ، وه‌رگێټ .

گوونه کانیشی (خصیها) خواردنیکی ستایشکرلوه ، خیرا هه رسه ، فەروجه کانیش خیرا هه رسه ، خوو نهرم و نیان ده کاته وه ، ئەو خوینته ی لیوه دروست ده بی خوینتیکی نه رمونیانی چاکه .

لحم الدراج ، گوشتی سوپسکه : گهرم و وشکه له دووه مدا ، سووک و نهرم و نیانه ، خیرا هه رسه ، خوینتیکی مامناوهندی چاک دروست ده کات ، زۆر خواردنی چاوتیز ده کات .

لحم الحجل ، گوشتی پۆپ : خوینی چاک دروست ده کات و ، خیرا هه رسه .

لحم الإوز ، گوشتی قاز : گهرمی و وشکه ، خۆراکیکی خراب ده به خشی بۆ ئەو که سانه ی له سه ری پاهاتوون و به بهرده وامی ده یخزن و ، پاشه پۆشی زۆر نی یه .

لحم البط ، گوشتی مرلوی ، سۆنه : گهرمی ته پو شیداره ، پاشه پۆی زۆره ، درهنگ هه رسه ، گونجاری گه ده نی یه .

لحم الحباری ، گوشتی چیرگ : فی السنن من حدیث بُرَّیة بن عمر بن سَفِیْنَة ، عن أبیه ، عن جدّه _ رضي الله عنه _ قال : أكلتُ مع رسول الله ﷺ لَحْمَ حُبَارَى (٦١٣).

واته : (بُرَّیة) ، له بابیه وه ، له باپییه وه _ خوای لی پازی بیّت _ ده گنپیتیه وه فەرموویه تی : له خزمه تی پتغه مبه ری خوادا ﷺ گوشتی چیرگمان خوارد .

گوشته که ی گهرمی و وشکه ، درهنگ هه رسه ، بۆ وهرز شوانان و ئەوانه ی نیش و کاری ماندوو بوون ده کات به سووده .

٦١٣ _ صعیف : أخرجه أبوداود (٣٧٩٧) ، والترمذي (١٨٢٨) ، وفي الشمايل (١٥٥) كلاهما من طريق عمر بن سفينة عن سفينة فذكره .

لحم الكركي ، گزشتی قولینگ : ووشك و سووكه ، سه بارهت به میزاجی گه رمی و ساردی گزشته که ی جیاوازی هیه ، خوینتیکی (سودلوی) دروست دهکات ، بۆ ئهوانه ی پهنج و ماندوبونتیکی زۆر دهدهن له ئیش و کارهکانیاندا بهسووده ، پتویسته پاش سه ربهرین پۆژیک یاخود دوو پۆژ وازی لی بهیتریت و ، پاشان بخوریت .

لحم العصافير والقنابر ، گزشتی چۆلهکهو کئاوکوپه : روى النسائي في سننه : من حديث عبد الله بن عمرو رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال : ((ما من إنسانٍ يَقْتُلُ عُصْفُورًا فما فوقَهُ بغيرِ حَقِّهِ إِلَّا سَأَلَهُ اللَّهُ - عز و جل - عنها ، قيل : يا رسول الله ! وما حَقُّه ؟ قال : تَذْبِهُهُ فَتَأْكُلُهُ وَلَا تَقْطَعُ رَأْسَهُ وَتَرْمِي بِهِ)) (٦١٤).

واته : له (عبدالله ی کورپی (عمرو) وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموی : ((هه مرۆڤێك چۆلهکهیهك و لهویش بهرزتر بکوژیت بهبی ئهوهی ههقی خوای بدات ، مهگهه خوای _ عزوجل _ لی دهپرستیهوه ، گوترا : نهی پیغه مبهری خوا ! ههقهکهی چی یه ؟ فهرمووی : سهری پریت و بیخوات نهك سهری له لهشی جیاکاتهوه و فریتی بدات)) .

وفي سننه أيضا : عن عمرو بن الشريد ، عن أبيه قال : سمعتُ رسولَ الله ﷺ يقول : ((مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا عَبَثًا ، عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَقُولُ : يَا رَبِّ إِنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا ، وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ)) (٦١٥).

٦١٤ _ إسناده ضعيف : أخرجه النسائي (٧ / ٢٠٧) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥١٥٧) .

٦١٥ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد في المسند (٤ / ٢٨٩) ، وضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (٦٨٠) .

واته : له (عمرو) كۆپى (الشريد) موه _ خۆاى لى پازى بىت _ فهرموويه تى :
گوپيىستى پيغه مبهرى خوا بووم ﷺ دهيفه رموو : ((ههركهس به خۆپا چۆله كه يهك بكۆزيت ،
دهنگى بۆ لاى خۆاى تعالى به رزده كاته وه ده لئيت : نهى پهروه رداگرم به پاستى فلان كهس به
خۆپا كوشتى و بۆ سوودى خۆى نه يكو شتم)) .

گۆشتيان گهرم و ووشكه ، خوو پاده گرئيت ، ئاره زوى جووتبوون زياد دهكات ،
شهكهى خوو نهرم ونيان دهكات وه ، بۆ جوومكه به سووده ، نه گهر ميشكيان له گهل
زه نجه قيل و پيازاذا بخورئيت ، شه موهت و ئاره زوى جووتبوون ده ورؤزئيت ، وه
خه لته يان ستايشكراوى نه يه .

لحم الحمام ، گۆشتى كۆتر : گهرمى ته رو شيداره ، هه ناوى شيدارى كه مته ،
جوجگه كانى شيدارتره به خاسيهت ، نه وهى له ماله كاندا به خيو ده كرئيت و نه وهش كه تازه
باله كانى دهكات وه بۆ نه وهى بفرئيت گۆشتيان له هه مووى سووكترو ، خۆراكىكى
ستايشكراوى به جهسته ده به خشى ، گۆشتى نيزينهى بۆ سستى و ، لاوازى و ، سپى و ،
لهش داهيزان و ، (السكتة) ، له رزين شيفايه ، ههروهها بۆ نكردى نه فه سه كانيشى له و
باره وه به سووده ، خواردنى جوجگه كانى يارمه تيدهرىكى باشى ژنانه ، بۆ گورچيله به سووده
، خوئين زۆر دهكات ، فهرمووده يهكى پوچيش سه بارهت به كۆتر هاتوو وه به ده مى
پيغه مبهرى خولو هه لبه ستراره كه گوايه : پياويك ته نهاى خۆى لاى پيغه مبهرى خوا ﷺ
سكالا كرد ، نه ويش پيى فهرموو : جووتى كۆتر لاى خۆت راگره . به لام له م فهرمووده
باشترو چاكتروم فهرمووده يه : انه ﷺ رآى رجلاً يتبع حمامة ، فقال : ((شَيْطَانٌ يَتَّبِعُ
شَيْطَانَةً))^(١١٦) واته : پيغه مبهرى خوا ﷺ پياويكى به نيكرد به دواى كۆترى كه وه بوو ،
فهرمووى : ((شه يتانىكه دواى شه يتانىك كه وتوو)) .

^{١١٦} _ إِسَادَه صَحِيح : أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ (٤٩٤٠) ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي رَحِمَهُ اللَّهُ .

پیشهوا (عثمان)ی کۆپی (عفان)یش له ووتارهکانیدا فهرمانی دهکرد به گوشتنی سهگ و سهبرینی کۆتر .

لحم القطا ، گوشتی قهتی ، کۆپکۆپه : ووشکه ، (السوداء) دروست دهکات ، خوو دهگریت ، له خراپترین خۆراکهکانه ، بهلام یۆ نهخۆشی ئاویهنگ بهسووده .

لحم السماني (^{٦١٧}) ، گوشتی شیلاقه : گهرم و ووشکه ، یۆ جومگه بهسووده ، یۆ نازاری گهرمی جگهر زیانبهخشه ، به سرکهو (الکُسْفَرَة) (^{٦١٨}) زیانهکانی دۆردهخریتهوه ، پیویسته مرۆف خۆی بهدور بگریت له گوشتی نهو بالندهانی که له شوینه زهلاوهکان و پیسهکاندا دهژین .

گوشتی بالنده بهگشتی له گوشتی مهرومالات خیرا ههرستره ، نهوهشی لهههمووی خیرا ههرستره لهههمووی کهتر خۆراک بهجهسته دهبهخشی “ وهکو مل و بالهکان ، میتشکیان له میتشکی مهرومالات ستایشکراوترو چاکتره .

^{٦١٧} — نهو بالندهیه له زمانی عهروهیدا دوو ناوی ههیه که بریتین له ناوهکانی (السلوی) و (السماء) ، بهلام له قورئانی پیڕۆزدا به ناوی (السلوی)وه هاتوه . وهرگێڕ .

^{٦١٨} — الکسفرة أو كوزيرة : پوههکێکی گیایی وهرزی بیستانیه ، یۆنێکی عهتر نامیزی توندی ههیه ، نزیکهی (٥٠)سم بهرز دهبیتهوه ، پهتگی کولهکانی سپین یاخود میخهکین ، بهرێکی خهڕی بچوکی پهتنگ زهردی مهیلو قاوهیی ههیهو ، یهکێکه له بهماراته بهناویانگهکان . بهوانه : www.snbl.com ، <http://ar.wikipedia.org/wik> . وهرگێڕ .

الجراد ، کولله : فی الصحيحین : عن عبدالله بن أبي أوفى قال : غزونا مع رسول الله ﷺ سبع غزوات ، نأكلُ الجرادَ^(٦١٩).

واته : له (عبدالله) ی کورێ (أبي أوفى) وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ هوت غه زامان کرد ، کولله مان ده خوارد .

وفي المسند عنه : أَجَلْتُ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدِمَانٍ : الْحَوْتُ وَالْجَرَادُ ، وَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ^(٦٢٠) .

واته : له هه مان هاوه له وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : دوو مردوو و دوو خوینمان بۆ چه ئال کراوه : ماسی و کولله ، جگه رو سیل .

کولله گهرم و ووشکه ، خۆراکیکی کهم ده به خشیت ، به رده وام خواردنی مرۆف لاواز ده کات ، به هه لماندن (تُبْخَرُ به) سودی بۆ میزه چورتکی و ئاسته می میزکردن ده بی ، هه روه ها هه لماندن (يُتْبَخَرُ به) پی ده کړیت بۆ مایه سپری ، قه له وه کانی بۆ پیوه دانی دوپشک ده برژینریت و ده خوریت ، زیانبه خشه بۆ تووشبوان به نه خووشی په رکهم ، خه لته یه کی خراپی هه یه .

سه باره ت به پێدان به خواردنی ئه و کولله یه ی که به یی هۆ مردوو ، دوو گوشتار له ئارادایه : جه ماوه له سه ره ئال بوین ، ئیمامی (مالک) یخ به حه رامی داناوه ، به ئام هیچ جیاوازیه که له نیوان زانایاندا نی به سه باره ت به خواردنی ئه و کولله یه ی که به هۆکاریکی وه کو په ستاوتن و سوتاندن و به و هاوشیوانه ده مرن ، بۆیه خواردنیان شیاه .

^{٦١٩} _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١١٧) ، ومسلم (٦ / ٧٠ ، ١٧١) كلاهما من طريق أبي يعمر سمعت ابن

أبي أوفى ذكر الحديث .

^{٦٢٠} _ سبق تخريجه .

به شِيك : سه بارهت به زيانی بهردهوامبوون له سهه خواردنی گوشت

پيويسته بهردهوام نه بن له سهه گرگشت خواردن ، چونکه چه ندين نه خوشی خوینی و ئيمتلائی و ، تاي توند دروست دهکن ، پيشهوا (عمر) ی کورپی (خطاب) _ خوی لی پازی بیت _ فهرموویه تی : دورکه ونه وه له خواردنی گوشت ، چونکه زیانمه ندیه کی هیه وه کو زیانمه ندی مه ی وشه راب ، خوی پهروه رډگاریش پقی له مالی گوشت خوړ ده بیته وه . نیمامی (مالک) له (الموطأ) دا ده یگيترته وه .

(أبقرط) یش ده لیت : سکتان مه کن به گرگستانی ناژهل .

به شِيك : سه بارهت به بهر هه می سپیایی

اللبن شیر : خوی تعالی ده فهرمیت : ﴿ وَإِنْ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةٌ لِّتُؤْذِنُوا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِقًا لِلشَّارِبِينَ ﴾ [النحل : ٦٦] واته : ﴿ وَإِنْ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ ﴾ وه به راستی له ناژهل و مالاتیشدا بق ئتوه په ند وه رگرتن هیه ﴿ تُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ ﴾ له وه ی له ناو سکیدایه به ئتوه ی ده توشین ﴿ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا ﴾ له ئیوان سروان و خوینیدا شیر کی پاکی بی خهوشی ﴿ سَائِقًا لِلشَّارِبِينَ ﴾ په وان بق توشه رانی (٦٦) . خوی تعالی سه بارهت به به هه شتیش فهرموویه تی ﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ﴾ [محمد : ١٥] ﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ ﴾ چه نده ها پوویاری تیدایه ﴿ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ ﴾ له ناوی سازگاری تام و بۆن نه گوړاو ﴿ وَأَنْهَارٌ ﴾ وه چه نده ها پوویار ﴿ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ﴾ له شیر که تامی نه گوړاو (٦٧) .

٦٦٩ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تفسیری قورئان .

٦٧٢ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تفسیری قورئان .

وفي السنن مرفوعاً : ((مَنْ أَطْعَمَهُ اللَّهُ طَعَامًا فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا خَيْرًا مِنْهُ ، وَمَنْ سَقَاهُ اللَّهُ لَبَنًا فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ فَإِنِّي لَا أَعْلَمُ مَا يُجْزَى مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ)) (٦٣٣).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموییه تی : ((هه رکس خوی تعالی خۆراکیکی دایه بیخوات بابلتیت : په روه ردگارا به ره که تمان بۆ برژه نئوی و ، له م خواردنه ش چاکترمان بدهری . وه هه رکس خوی تعالی شیر دایه بیخواته وه بابلتیت : په روه ردگارا به ره که تمان بۆ برژه نئوی و ، له مه شمان بۆ زیاد بکه ، چونکه هیچ شتیکی نی یه جیگی خۆراک و خواردنه وه بگرتنه وه مه گه رشیر .

شیر : نه گه رچی به هه ستیش ساده بی ، به لام به سروشتی خۆی و له بنه پهرتی دروستبونییدا له سی گه وه ر پتیکهاتوه : په نئیری ، پۆنی ، ئاوی . په نئیری : ساردی ته پوشیداره ، خۆراک به جهسته ده به خشکی . پۆنی : مامناوهنده له گهرمی و تهپی و شیرداریداو بۆ جهستهی مرقیبهی ته ندروست و ساخ گونجاوه ، سویدیکی زۆری تیدایه . ئاوی : گهرمی تهپه ، سروشتی مرقف ده کاته وه ، جهسته شیردار ده کات .

شیر _ به گشتی _ له ناستی مامناوهنده که می ساردترو تهپو شیردارتره . گوتراوه : هیزی له کاتی دۆشینیدا گهرمی و تهپی و شیرداریه ، هه روه ها گوتراوه : مامناوهنده له گهرمی و ساردیدا .

چاکترین دۆخه کانی شیریش له کاتی دۆشینیدا به ، پاشان به رده وام چاکیتیه که ی که م ده بیته وه “ به پیی تپه رپوونی کات ، بۆیه له کاتی دۆشینیدا که متر سارده و ، زیاتر تهپو شیرداره ، ترشه که شی به پیچه واته وه یه ، پاش نه وه ی ئاژه له که بیچوه که ی له دایک ده بی

به چل پۆژ نه و جا شیره که ی هه لده بژێردریت و به کارده هینریت ، چاکترین شیریش نه وهیه که سپیتیه که ی زۆر بی ، بۆنی خوش بی ، تامی به له زهت بی ، شیرینه کی که می تێدایی ، چه وریه که ی مامناوه ند بی ، پیکهاته ی له ناسکی و چریدا مامناوه ند بی ، له مالتاتیکی ته مه ن که می ته ندروست دۆشرا بی ، گوشتی مامناوه ندی چاک بی و ، له وه پو ئاوێکی ستایشکراوی خوارد بی .

شیر ستایشکراوه و خوینتیکی چاک دروست ده کات ، جهسته ی وشک شیدار ده کاته وه ، خۆراکیکی چاک به جهسته ده به خشی ، بۆ نه خۆشیه کانی دودلیی و خه م و خه فته و نه خۆشیه (السوداویه) کان به سووده ، نه گه ر له گه ل هه تگۆیندا بخوڕته وه برینه ناوه کیه کان له خه لته بۆگه نه کان پاک ده کاته وه . خواری نه وه شی له گه ل شه کردا په تگ ویۆ جوان ده کاته وه .

شیر زیانه کانی جووتبوون ده کات که م ده کاته وه ، بۆ سپنگ و سیی گونجاوه ، بۆ تووشبووان به نه خۆشی سیل چاک وه سووده ، بۆ سه رو گه ده و ، جگه رو سپل خراپه ، زۆرخواردنی زیان به ددان و پووک ده گه به نیت ، بۆیه پاش خواری نه وه ی پێویسته ئاو له ده م وه ردریت ، وفي الصحيحین : أن النبي ﷺ شرب لبناً ، ثم دعا بماء فتمضمض وقال : ((إنَّ له دَسْمًا))^(٢٢٤) واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ شیرێ خواری ده وه و ، پاشان داوای ئاوی کردو وه ریدا له ده می و فه رمووی : ((چه وری تێدایه)) .

بۆ تاداران و ، نه وانه ی سه ریان ده ئیشی خراپه ، بۆ می شک و ، سه ری لاواز زیانه خشه ، به رده وام خواری تاریکی چاو و ، جومگه ئیشان و ، توندبوونی جگه رو ، ئاوسان له گه ده و هه ناودا دروست ده کات ، به لām به تیکه ل کردنی هه تگۆین و زه نه فیلی موره با و به و هاوشیوانه چاک ده کړیت ، هه موو نه وانه ش بۆ که سانیکه پتی پانه هات بیت .

^{٢٢٤} - متفق عليه : أخرجه البخاري (١ / ٢٧٠) ، ومسلم (٣٥٨) .

لبن الضَّآن ، شیرى مه پ : چپترین شیرەكانەو لەهەمووشى زیاتر تەپترو شیدارتەرە ، چەوریکی تێدایە لە شیرى بزن و ماتگادانى یە ، پاشەپۆیهکی بەلغەمى دروست دەکات ، سپیتیهك لە پیتسدا دروست دەکات ئەگەر بەبەردەوامى بەکاربهێنریت ، بۆیه پێویسته ئەم شیرە تێکەڵ بەئاو بکړیت بۆ ئەوەى جەستە پزێویهکی کەمتر لەم شیرەى دەستکەوێت و ، خێراتریش تینویەتى بشکێنیت و ، زیاتریش سارد بکاتەوه .

لبن المَعَز ، شیرى بزن : نەرم و ناسک و مامناوێندە ، سەك پەوان دەکاتەوه ، جەستەى ووشك شیدار دەکاتەوه ، بۆ برینهكانى گەروو ، کۆکینی ووشك ، خوێن بەریوون بەسوودە .

شیری پەتى چاکترین خواردنەوهكانە بۆ جەستەى مەرف " لەبەر ئەوە خۆراك بەخشین و ماددە خوێنیهى تیايدا کۆبۆتەوهو ، لەبەر ئەوەش کە لە کاتى مندالیدا جەستەى مەرفى لەسەر پاهاتوووه ، هاو سازى فیترهتى بنه‌په‌تیشه .

وفي الصحيحين : أن رسولَ الله ﷺ أُتِيَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ بِقَدَحَيْنِ مِنْ خَمْرٍ وَلَبَنٍ ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا ثُمَّ أَخَذَ اللَّبَنَ ، فَقَالَ لَهُ جَبْرِيلُ _ عَلَيْهِ السَّلَامُ _ : الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَذَاكَ لِلْفِطْرَةِ ، وَلَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ (٦٢٥).

واتە : پێغه‌مبەرى خوا ﷺ لە شەو پەوه‌یه‌که‌یدا دوو پەرداخ مەى و شیرى بۆ هێنرا ، ئەوه‌بوو تەماشای کردن و شیرەکه‌ى برد ، (جبریل)یش _ عَلَيْهِ السَّلَام _ فەرمووی : سپاس و ستایش بۆ خوا کە پێتمووی کردی بۆ ئیسلام و پێگەى پاست ، چونکە ئەگەر مەى و شەرابەکەت هەلگرتایە ئومەتەکەت گومرا دەبوون .

ترشەکەشى بەلای مەرفه‌وه بەلەزەت نابێت تا دواى ماوه‌یه‌ک ، شیرێکی بزیکاوه‌و بۆنەکه‌ى ناخۆشه ، ، گەده‌ى گەرم هەرسى دەکات و سودى لى وەرده‌گرت .

لحم البَقَر ، شیری مانگا : خَوْرَاك به جهسته ده به خشی و ، پیتدارو چاکی ده کات ، سک رهوان ده کاته وه به نیتوهنجی ، ناوه ندیترین شیرو چاکترینیان له فتوان شیره کانی مهرو بزندا ، له بواری نهرم و ناسکی و چپی و چهویدا .

وفي السنن : من حديث عبدالله بن مسعود يرفعه : ((عليكم بالْبَانِ الْبَقَرِ ، فَإِنَّهَا تَرُمُ مِنْ كُلِّ الشَّجَرِ)) (٦٦٦) .

واته : (عبدالله ی کورپی (مسعود) _ خَوای لی پازی بیت _ له فرموده به کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : ((شیری مانگا به کاریتن ، چونکه له مه موو درۆه ختیک کۆده کاته وه وه ده خوا)) .

لبن الإبل ، شیری ووشتی : له سه ره تایی به شه کدا ئاماژه ی پیتدا ، سووده کانی باسکرا ، بۆیه پیویست به دووباره بونه وه ناکات .

لُبَانٌ ، الْكُنْدُرُ : فرموده به کی له باره وه هاتوه که وا پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : ((ماله کانتان به (لُبَانٌ) بۆخۆش بکه ن)) به لأم ئهم فرموده به به (صحیح ی) له پیغه مبهری خوا وه (ربوایه) ت نه کراوه .

له (علي) یشه وه ده گێڤنه وه که وا پیاویک سکاڵای بیرچوونه وه ی له خزمه تیدا باس کرد ئه ویش پیی فرموو : (لُبَانٌ) به کاریتنه ، چونکه دل به هیز ده کات و ، بیرچونه وه ناهیلێت .

له (ابن عباس) یشه وه _ خوا له خۆی ویا بیشی پازی بیت _ ده گێڤنه وه فرموویه تی : خواردنه وه ی له که ل شه کردا پیش نان خواردنی به یانی بۆ میز و بیرچونه وه چاکه .

له (انس) يشهوه دهگړنهوه كهوا پياوړك سكالاي له خزمه تيدا باس كرد نهویش فهرمووی : (الكندر) بهكارپینهوهر له شهوهوه بيخوسیتنه ، نهگهړ پوژت لی بوویهوه ، پېش نان خوارډنی بهیانی لی بخورهوه ، چونکه یو بیرچوونهوه بهسووده .

نهمه هوپهکی سروشتی ناشکرای هیه ، چونکه نهگهړ بیرچوونهوه بههووی میزاجیکی خرابی ساردی شیدارهوه بی و بهسهر میثکدا زال بی ، نهوا کاری خهزنکردن و پاراستنی زانیاریهکان نه نجام نادات ، لیژهدا (لبان) ی زور یو بهسوود ده بی .

بهلام نهگهړ بیرچونهوه که بههووی زالبوونی شتیکی کاتیهوه (عارض) بی ، ده توانریت بیرچونهوه که بهو شتانه لابریت که ده توانن میثک شیدار بگه نهوه .

جیاوازی نیوان نهم دوو له بیرچونهوهیه بهم جوړهیه : له بیرچونهوه بههووی شتی کاتیهوه (العارض) جوړیکی وشکو ، نیشانهکانیشی بریته له شهو بیداری و خهزنکردن و پاراستنی زانیاریه پابردووهکان بهتهنها “ بهلام زانیاری نوی و ههنوکهیی خهزن ناکات.

بهلام له بیرچونهوه بههووی مادهوی تهپو شیدارهکانهوه “ به پیچهوانه ی بهکه مه به تهووی .

پیدهچی هندی شت بهخاسیهت بیرچونهوه نهپوست بکات ، وهکو که له شاخگرتن له چاله که ی پشته ملدلو ، بهرده وامبوون لهسهر خوارډنی (الکسفرة) ی تهپو ، سیوی ترش و ، زوری خه م و خهفت و ، تهماشاکردنی ناوی وهسقاو ، میزتیکردنی و ، تهماشاکردنی له خاچ درلوو ، زور خویندنهوهی تابلقی سهر گړهکان و ، تهماشاکردنی دوو وشتری پیکهوه بهسترلو ، فریدانی نهسپی به خوینی بینویژیهوه ، خوارډنی پاشماوهی مشک ، زوریه ی نه مانه به تاقیکردنهوه زانلون .

مه به ستیش ئه وه یه که : (لَبَانٌ) گهرمکاره له پله دویدا ، ووشکاره له پله یه کدا ، قه بزیکی که می تێدایه ، سووده کانی زلدن ، زیانه کانی کهمن ، له سووده کانی : به سووده بۆ فرپێدان و خوین به ربوون ، نازاری گه ده ، په وانبوونی سک ، خۆراک هه رس ده کات ، با ده کاته دره وه ، برینه کیمه وه کانی چا و پاک ده کاته وه ، گوشت ده پوینتیه وه له هه موو برینه کانا ، گه ده ی لاواز به هیز ده کات و ، گهرمی ده کات ، به لغم ووشک ده کات ، ته پری و شیتانی سینک ووشک ده کاته وه ، تاریکی چا و لاده بات ، ناهێلتیت برینه کیمه وه پیسه کان بئاوه بکهن ، ئه گهر به ته نها ، یاخود له گه ل جاتره ی فارسیدا بجوینریت به لغم ده رده هینیت و ، بۆ زمان گیران به سوود ده بی و ، بپروه ژش زیاد ده کات و په ره ی پی ده دا ، ئه گهر له ئاودا به له مینریت ، بۆ په تا به سووده و ، بۆنی هه وا خۆش ده کات .

پیتی المیم (م) :

ماءٌ ، ئاو : ماده ی ژیا نه ، سه رگه وه ی خوارینه وه کانه ، یه کێکه له پایه کانی جیهان ، به لکو پایه ی بنه رته ، چونکه ئاسمانه کان له هه لمه که ی دروستکراون و ، زه مینیش له که فه که ی دروستکراوه ، خوای په روه رڭگاریش هه موو شتیکی زیندووی له ئاو دروست کړبوه .

زانایان سه باره ت به ئاو جیاواز بوونه : ئایا خۆراک به جهسته ده به خشی ، یا ته نها خۆراک بۆ ئه ندامه کانی جهسته گوزه رپی ده کات ؟ به دوو بۆچوون ، پیه شتر ئامازه مان پێداو ، گوشتاری راست و به لگه که شمان خسته پوو .

ئاو سارد و ته په ، گهرمی داده مرکینتیه وه ، ته پری و شیداری جهسته ده پارێزیت و ، جیگه ی ئه وه ش ده گرتیه وه که له جهسته شی بۆته وه ، خۆراک نه رم و نیان ده کاته وه ، بۆ په گه کان گوزه ریان پی ده کات .

چاكيتى ئاوبەدە پىگەو دەزانىت :

يەكەميان : بەرەنگەكەى بەوہى ساف بىت .

دوہم : بەبۇنى بەوہى بەھىچ شىوہەك بۇنى نەبىت .

سىيەم : بەتامەكەى بەوہى تامەكەى خوڭ و شىرىن و سازگار بىت ، وەكو ئاوى پووبارەكانى نىل و فورات .

چوارەم : بەكېشى بەوہى سووك و پىكەتە ناسك بىت .

پىنجەم : بەپۆرەوى ، بەوہى پۆرەو و پىگەكەى چاك بىت .

شەشەم : بەسەرچاوەى ھەلقولانى بەوہى سەرچاوەى ھەلقولانى دوور بىت .

ھەوتەم : بەدەرکەوتنى بۆ ھەتاو و با ، بەوہى لە ژىرزەویدا گوم نەبى و ھەتاو و با نەيگاتى .

ھەشتەم : بە جولانەوہى بەوہى خىرا پى بکات و بجولیتەوہ .

نۆيەم : بەنۆرەكەى بەوہى نۆرەيت و پاشەپۆتیکەل بووہەكانى دووربخاتەوہ .

دەيەم : لە ئاوپۆزگەيەوہ بەوہى لە باکورەوہ بۆ باشور ، ياخود لە پۆزئاوہ بەرەو پۆزھەلات بېوات .

بۆيە نەگەر پەچاوى ئەم وەسفانە بکرىت ، ئەوا ئەو خالانە بەتەواوى بەدیناکرىت تەنھا لە

چوار پووبارەكەدا نەبى ، نىل و ، فورات و ، سىحون و ، جىحون .

وفي الصحيحين من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ قال : قال رسول الله ﷺ : ((سَيِّحَانٌ ، وَجَبَّحَانٌ ، وَالنَّيْلُ ، وَالْفَرَاتُ ، كُلُّ مَنْ أَتَاهَا الْجَنَّةُ)) (١٣٧) .

^{١٣٧} _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٢٨٩ ، ٤٤٠) ، ومسلم (٨ / ١٤٩) كلامها من طريق حفص بن عاصم عن أبي هريرة مرفوعاً . ولم أحده في صحيح البخاري ولعله وهم من المصنف رحمه الله .

واته : له (أبي هريرة) دهو _ خَوای لى پازى بَيْت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((سَيِّحَانُ و ، جَيِّحَانُ و ، وَالنَّيْلُ و ، وَالْفُرَاتُ ، هه ریه که یان پوو بارێکی به هه شتن)) .

سووکیتی ناو به سى ږوو دهرانریت :

یه که میان : ناوه که خیرا گهرمی و ساردی وهرگریت . (أبقرط) ده لیت : نه و ناوه ی
 به خیرا گهرم ده بی و ، به خیراش سارد ده بی سووکترین ناوه .
 دووه م : به ته رازوو .

سى یم : دوو لۆکه ی کیش یه کسان به دوو ناوی جیاواز ته پ ده کرین ، پاشان به ته وای
 ووشك ده کرینه وه ، پاشان ده کیشرین ، هه رکامیان سووکتر بوو ، ناوه که شی ناوه هایه .

ناو نه گهرچی له بنه په تدا ساردی ته پ بی ، به لām هیزه که ی ده گوازیته وه و ده گوردریت به
 چه ندین هۆکاری کاتی ، بویه نه و ناوه ی سه رنه گیرلوه و دانه پۆشرلوه و ته نها بای شه مال لیتی
 ده دات و ، بای هیچ لایه کی تر لیتی نه دات ، نه و ناوه سارد ده بی و ، جۆره ووشکیتیه کی
 تیدایه له بای شه مال وه وهریگرتوه ، حوکمی هه موو باکانی تیش به و شیوه دهرانریت .

نه و ناوه ی له سه رچاره یه کی کانزایه وه هه لده قولیت به گوێره ی سروشتی نه و کانزایه
 ده بی ، به گوێره ی گاریگه ری نه و کانزایه ش گاریگه ری ده خاته سه ر جهسته .

ناوی سازگاری شیرینی خوش بۆ نه خوش و کهسانی ته ندروست و له ش ساغیش به سووده
 ، سارده که شی به سوودترو به له زه تره . پیویسته له سه رسك خالیتی ، پاش جووتبوون ،
 کاتی به ناگاهاته وه له نووستن ، پاش خوشتن ، پاش خواردنی میوه ناو نه خوریته وه ،
 پینشتریش نامازه مان پیتاوه . به لām له سه ر خواردن ، هیچی تیدانی یه “ نه گه ر ناچاری بوو
 ، وه پیویسته زۆر نه خواته وه ، به لکو که میکی هه لده مرئى به هه لمزین ، نه وه زیانی پی

ناگه یه نیت ، به لکو به پێچه وانه وه گه ده به هیز ده کات و ، شه ههوت و تاره زوو هه لده سێنیت و ، تینویه تی لاده بات .

ئاوی شله تین ده ئاوسینیت و کردارگه لیکێ بژ به وهی باسکرا شه نجام ده دات ، شه و ناوهی ده مینیت وه له ئاوی تازه چاکتره . ئاوی سارد له و ناوه وه سوویدیکی زیاتر ده به خشیت به به راوردی سوودی دهر وهی ، گه رمیش به پێچه وانه وهی ، ئاوی سارد بۆ بۆگه نبوونی خوین و ، به رزیونه وهی هه لمه کان بۆ سه ر به سووده ، خه لته بۆگه نه کان لاده بات و ، بۆ میزاج و سال و زه مه ن و شوینه گه رمه کان گونجاوه ، که چی ئاوی سارد بۆ هه موو بارو حائیک پتیویست به پێگه یاندن و شیی بونه وهی ماده زینبه خشه کان بکات زینبه خشه ، وه کو هه لامهت و هه لاسانه کان ، زۆر ساردیش زیان به دانه کان ده گه یه نیت ، به رده وامبوون له سه ر خواردنه وهی ئاوی سارد خوین به ربوون و کوکه و هه لامهت و ، تازاری سینگ دروست ده کات .

ئاوی سارد و گه رمی له پاده به دهر زیان به ده مارو زۆریه ی نه دانه کان ده گه یه نیت ، چونکه یه کیکیان شیی ده کاته وه ، شه ویتریان چه ده کاته وه ، ئاوی گه رم چوزانه وهی تیکه لاره تیژه کان هین ده کاته وه ، شیی ده کاته وه پیده گه یه نیت ، پاشه پۆکان ده کاته دهر وه ، ته پوشیدار ده کات و گه رم ده کات ، که چی خواردنه وهی ئاوی گه رم به زۆری هه رسکردن خراب ده کات ، پال به خواردنه کانه وه ده نیت بۆ سه ره وهی گه ده و نه رم و سستی ده کاته وه ، به خیرا تینویه تی ناشکی نیت ، جه سته سیس و لاواز ده کات ، ده بی به وهی دروستبوونی چه ندین نه خوشی خراب و ، زیان به زۆریه ی نه خوشیه کان ده گه یه نیت ، به لام خواردنه وهی ئاوی گه رم بۆ مرۆفی به ته مه ن و ، تووشبووان به نه خوشی په رکه م و ، سه ری شه ی ساردو (الصداغ البارد) ، چاوئیشه به سووده ، به سوودترین به کاره ی نهانه کانیشی شه یه له دهر وه وه به کاریت .

هیچ فەرموودهیهك یاخود (اثر) یكی (صحیح) نه هاتوووه سه بارهت به ئاوی گهرمبووی بهر مه تاو ، هیچ یه كێك له پزیشكانی دێرین نا قایلیتییان بهرامبه بهم ئاوه دهرنه بپوهو ، عه یبداریشیان نه كردهوه ، ئاوی زۆر گهرم بهزی گورچیه ده توینیتتهوه .

پیشتر له پیتی غین (غ) دا باسی ئاوی بارانمان كرد .

ماء الثلج والبرد ، ئاوی به فرو ته رزه : ثبت في الصحيحين : عن النبي ﷺ انه كان يدعو في الاستفتاح وغيره : ((اللهم اغسلني بماء الثلج والبرد)) (٦٢٨)

واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ فەرموویه تی : ((په روه رینگارا له تاوانه كانم بمشۆوه به ئاوی به فرو ته رزه)) .

به فر له خودی خۆیدا چۆنیه تیه کی دوو كه ئی و هه لمی هه یه ، ئاوه كه شی هه ر ئاوه هه یه ، پیشتر باسی دانایی داواكردنی پاكردنه وه مان له تاوانه كان كرد “ به ئاوی به فرو باران ” له بهر ئه وه ی دل پێویستی به ساردكردنه وه و قایم كردن و به هیزكردن هه یه ، ئه مه ش بنچینه ی پزیشكیته جسته و دلانی لی وهرده گهریت و ، چاره سه ری نه خۆشیه كان به درژه كانیان ده كریته .

ئاوی ته رزه له ئاوی به فر نه رم و ناسكترو به له زه تره ، به لام ئاوی به ستوو كه به سه هۆل ده ناسریت به گوێره ی بنچینه كه یه تی ، به فر چۆنیه تی ئه و چیاو زهویه وهرده گهریت كه به سه ریدا ده باریت “ سه بارهت به ههردوو لایه نی چاكیته و خراپی ، وه پێویسته موزف دوركه ویتتهوه له خواردنه وه ی به فراو پاش خۆشتن ، جووتبوون ، وهرزش ، خواردنی گهرم ، تووشبوون به كوكن ، نازاری سینگ ، لاوازی جگر ، خاوهن میزاجه سارده كان .

ماء الأبار والقني ، ئاوی بیرو کارئیز : ئاوی بیر نه رمی و ناسکی و خوشی که متره ، ئاوی کارئیزی ژێر خاک قورسه ، چونکه نه وهی له ژێر زهویدا وهستاوه له بۆگه نی به ده رنی یه و ، نه ویتیشیان هه وای پی ناگات ، بۆیه پیویسته یه کسه نه خوریتته وه تاوه کو به ته وای هه وای پی ده گات و ، شه ویکی به سه ردا تپه ریت ، خرابترینشی نه وه یه پێپه وه که ی له قورقوشم بی ، یاخود بیره که ی له کارکه وتو بی ، به تاییه ت نه گه ر خا که که ی خراپ بی ، بۆیه نه و ئاوه ده رداوی و به زیانه .

ماء زمزم ، ئاوی زه مزه م : سه رگه وه ی ئاوه کان و به ریزترین و له هه مووشی پایه دارتره ، له هه مووشی به لای نه فسه کانه وه خۆشه ویسترو ، له هه مووشی به نرختره و ، له هه مووشی به لای خه لکه وه ریزدارتره ، (جبریل) پێیه کانی کیشا به زه ویداو ئاوی زه مزه م هه لقولا ، نه و ئاوه بوو که خوای تعالی بۆ خواره نه وه ی (إسماعیل) هه لبقولاند .

و ثبت في الصحيح : عن النبي ﷺ أنه قال لأبي ترابٍ أقم بين الكعبةِ واستأجرها أربعينَ ما بين يومٍ وليلةٍ ، ليس له طعامٌ غيرها فقال النبي ﷺ : ((إنها طعامٌ طعم)) . وزاد غيرُ مسلم بإسناده : وشفاءُ سقمٍ (٦٣) .

واته : به (صحيح) ی له پێغه مبه ری خواوه ﷺ هاتوو ه که وا به (أبي تراب) ی فهرموو کاتی که له نێوان که عبه و دیواره کانیدا چل مایه وه له نێوان شه و پوژدا ، به ده ر له ئاوی زه مزه م هه یچ خۆراکیکی تری نه بوو ، نه وه بوو پێغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی : ((نه وه خۆراکه و نه وه که سه ی ده یخوا ته وه تێر ده بی وه کو نه وه ی خۆراک تیری ده کات)) . که سانی دیکه ی جگه له ئیمامی (مسلم) به هه مان (إسناده) نه مه شیان بۆ زیاد کردوو ه : ((شیفای نه خۆشیه)) .

٦٣ - صحيح : أخرجه أحمد (١٧٤ / ٥ ، ١٧٥) ، والدارمي (٢٥٢٧) ، (٢٦٤٢) ، والبخاري في الأدب المفرد (١٠٣٥) ، ومسلم في صحيحه (١٥٢ / ٧ ، ١٥٥ ، ١٧٦) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٣٣٩) كلهم من

رواية عبدالله بن الصامت عن أبي ذر فنكره في حديث طويل .

وفي سنن ابن ماجه : من حديث جابر بن عبدالله ، عن النبي ﷺ أنه قال : ((ماء زمزم لما شرب له)) (٦٢).

واته : له (جابر) ی کوپی (عبدالله) هوه _ خوای لی پازی بیت _ ، له پیغه مبهری خولوه ﷺ ده گپیته وه و فرموویته تی : ((ئاوی زه مزه م بۆ نه و نیازه یه بۆی ده خورپته وه)) . کومه لیک ئه م فرمووده یه به (ضعیف) داده نین به هۆی (عبدالله) ی کوپی (المؤمل) هوه که له (محمد) ی کوپی (المنکدر) هوه ده گپیته وه . بۆمان (ربوایه) ت کراوه که وا (عبدالله) ی کوپی (المبارک) کاتی چووه حاج ، چووه سه ربیری زه مزه م و ، فرمووی : په روه دگارا (ابن أبي الموالی) له (محمد) ی کوپی (المنکدر) هوه بۆی باسکر دین ، له (جابر) ی کوپی (عبدالله) هوه _ خوای لی پازی بیت _ ، له پیغه مبهری خولوه ﷺ فرمووی : ((ئاوی زه مزه م بۆ نه و نیازه یه بۆی ده خورپته وه)) ، بۆیه منیش ده یخۆمه وه بۆ تینویه تی پۆژی قیامه ت . (ابن أبي الموالی) ش باوه رپنکرلوه (ثقة) ، بۆیه فرمووده که (حسن) ه ، هیندیکیشیان فرمووده که یان به (صحیح) له م قه له م داوه ، هیندیکیش گوتویانه (موضوع) ه ، هه ردوو گوفتاره که ش هه ولئیکی نامسوگرن .

من و کهسانی تریش ئاوی زه مزه مان تاقیکردۆته وه “ بۆ خۆ چاره سه رکردن و ، شتگه لئیکی سه رسوپمتمان لی بینیه وه ، خۆشم به کارم هیناوه بۆ خۆ چاره سه رکردن “ له گه لیک نه خۆشی و ، به ئیزنی خوای تعالی چاک بومه ته وه ، کهسانیکیشم بینیه وه ، له جیاتی خۆراک نزیکه ی نیو ماتگ ، یاخود زیاتر ، ته نها ئاوی زه مزه میان ده خوارد ه وه ، برسیشیان نه ده بوو ، وه کو یه کئیکی نه و خه لگه ته وافی ده وری که عبه شی ده کرد ، پێشی راگه یانم که وا پێده چی چل پۆژ له سه ر نه و بارو حاله تولتای مانه وه ی هه بی ، هیزیشی تیدابوو بۆ جووتبوون له گه ل خیزانه که یداو ، پۆژوشی ده گرت و ، چه ندين جاریش ته وانی ده کرد .

ماء النیل ، ناوی پروباری نیل : یه کتیکه له پروباره کانی به هشت ، بنچینه و بنه پته ی دهگه پیتته وه بۆ چیاکانی (القمر) ی نهوپه پری وه لاتی (الحبشة) به هۆی نه و بارانانه وه که له ویدا کۆده بیته وه ، لافاوگه لیک یارمه تیده ره هه ندیکیان به هه ندیک ی تر پرووده دات ، تاوه کو خوای تعالی دهینیریت بۆ زهویه کی ووشکانی که هیچ پرووه کتیک ی تیدا نی یه ، به هۆی نه و تاوه شه وه کشتوکال ده پویت و ، ناژهل و ئاده میراندیش لیتی ده خۆنه وه .

له بهر نه وه ی نه و زهویه ی ناوی پروباری نیلی به سه ردا تیده په پیت زۆر په وه ، نه گه ر بارانی ئاسای به سه ردا بیاریت تیر ئاو ناخواته وه ، بۆ کشتوکالکردن ئاماده نابیت ، وه نه گه سه رو ئاستی ئاسایی بیاریت ، زیان به مال و دانیشتوان و مالیات دهگه یه نیت و ، زیان و گۆزه ران و به رژه وه ندیه کان په ک ده خات ، بۆیه خوای تعالی نه و بارانه ی به پروباریکی گه وردا بۆ نه م زهویه نارده وه ، هه روه ها خوای تعالی ناوی نیل له کاتانیکی دیاریکراودا زیاد ده کات ، به نه ندازه یه ی که بۆ ئاودانی نه و وه لاته بشیت و به سیشی بیت ، ئینجا پاش ئاودانی وه لات به گشتی ، خوای تعالی مۆلات به که مبه ونه وه و دابه زینی ئاوه که ده دات ، بۆ ته ولوکردنی به رژه وه ندی ، تاوه کو خه لکی توانای وه به ره یئانی کشتوکاله که یان هه بی . نه و ده خاله ی ناوی باشی پی ده ناسریتته وه و پیشتر ئامازه ی پیدرا له ناوی نیلدا کۆبۆته وه ، ناوی نیل ناسکترین و سووکترین و خۆشترین و شیرینترین ئاوه .

ماء البحر ، ناوی ده ریا : ثبت فی الصحيح عن النبي ﷺ أنه قال فی البحر: ((هو الطهور ماؤه الحل ميتته)) (٣١) .

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ سه باره ت به ناوی ده ریا فه رمویه تی : ((ناوی ده ریا پاکه ره وه یه و مردووکانی نیویشی هه لاله)) .

٣١ _ حسن صحيح : أخرجه أحمد في مسنده (٣ / ٢٧٢) ، وابن ماجه (٣٨٨) ، وابن ماجه (١١٢) كلهم من

طريق عبيد الله بن مقسم عن جابر فذكره .

خوای تعالی ئاوی ده‌ریای کردوو به خویدلاریکی سویری تالی نه‌خوراوه ، له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی هه‌موو نه‌وانه‌ی له‌سه‌ر زه‌ویدا ده‌ژین “ له‌ مۆف و ئازهلان ، چونکه ئاویکی به‌رده‌وامی وه‌ستاوه ، گیانه‌به‌راتنیکێ ژۆری تیدا ده‌ژی ، هه‌موو نه‌و گیانه‌به‌رانه له‌ نێو نه‌و ئاوه‌دا ده‌مرن و نانێژین ، بۆیه ئه‌گه‌ر ده‌ریاکه شیرین بوايه “ به‌دلنایای ئاوه‌که ده‌گه‌نی ، به‌هۆی ژۆری مانه‌وه‌ی ئاوه‌که‌و ، مردنی ئازهل‌که‌کانی له‌ نێو خۆیدا ، پاشان هه‌وای چواره‌وری جیهانیش نه‌وه‌ی وه‌ردگرت و ، ده‌گه‌نی و بۆنی ده‌کردو ، جیهانیش خراپ ده‌بوو ، بۆیه خوای تعالی به‌دانایی خۆی کردویه‌تی به‌خویدان ، که ئه‌گه‌ر هه‌موو لاشه‌ی بۆنکردوی جیهان و مردوانی تی فریده‌یت ، تۆسقالێک گۆرانی به‌سه‌ردا تايه‌ت ، به‌دریژای مانه‌وه‌ی نه‌گۆراوه ، له‌و کاته‌وه‌ی که خولقی‌نراوه‌و ، تا نه‌و کاته‌ش که خوای تعالی جیهان ده‌پێچیت‌وه ، نه‌مه هۆکاری غانی په‌یوه‌ندیداره به‌سروشته‌وه که واپیوست ده‌کات سویر بیت ، به‌لام هۆکاری بکه‌ری ، ده‌که‌پیت‌وه بۆ نه‌وه‌ی زه‌ویه‌که‌ی شۆره‌کاته .

پاشان . خوشتن به‌ئاوه‌که‌ی بۆ گه‌لێک له‌ نه‌خۆشیه‌کانی پروی پیتست به‌سووده ، به‌لام خواردنه‌وه‌ی بۆ ناوه‌وه‌و ده‌ره‌وه‌ی جه‌سته زیانه‌خشه ، سڤ په‌وان ده‌کاته‌وه ، ئالۆشی و خوروی و گه‌پی و ، ئاوسان و تینویه‌تی نروست ده‌کات ، هه‌رکس ناچاری خواردنه‌وه‌ی بوو ، نه‌وا چه‌ند پێگه‌یه‌کی چاره‌سه‌رکردنی هه‌یه که زیانه‌کانی نۆرده‌خاته‌وه .

له‌و پێگایانه : ئاوی ده‌ریا ده‌کریت‌ه نێو مه‌نجه‌لێک و ، چه‌ند قامیشیکی ده‌خړیت‌ه سه‌رو پارچه‌یه‌کی خوری تازه‌ی پاکی شیکراوه‌ی بژیشی ده‌خړیت‌ه سه‌رو ، له‌ ژێر مه‌نجه‌له‌که‌دا ئاگر داده‌گیرسێنریت ، تا هه‌لمی ئاوی مه‌نجه‌له‌که به‌رزده‌بیته‌وه‌و له‌ خوریه‌که‌دا کۆده‌بیته‌وه ، ئینجا که هه‌لمیکی ژۆر له‌ خوریه‌که‌دا کۆبۆوه ده‌یگوشیت و ، به‌رده‌وام نه‌و کاره‌ دووباره ده‌کاته‌وه “ تا نه‌و ئاوه‌ی بۆ کۆده‌بیته‌وه که دیه‌وی ، به‌م پێگه‌یه هه‌لمی سازگار له‌ خوریه‌که‌دا کۆده‌بیته‌وه‌و ، سویراوه‌که‌ش له‌ مه‌نجه‌له‌که‌دا به‌جی ده‌میئت .

پێگایه‌کی دیکه : چالێکی فراوان له که‌ناری ده‌ریاکه هه‌لبکه‌ نرێت ، بۆ ئه‌وه‌ی ئاوی ده‌ریاکه‌ی تێپالۆرێت ، پاشان به‌ته‌نیشته‌یه‌وه‌ به‌کێکی تر هه‌لبکه‌ نرێت ئاوی چالی به‌که‌می تێپالۆرێت و ، هه‌میسان به‌کێکی تر هه‌لبکه‌ نرێت ئاوی چالی دووهمی تێپالۆرێت و به‌جۆره‌ تا ئاوه‌که‌ به‌ته‌واوی سازگارو خۆش ده‌بێ . ئه‌گه‌ر مرقوف ناچار بوو ئاوی لێل بخواته‌وه‌ ، ئه‌وا پێش خواردنه‌وه‌ ئاوه‌که‌ به‌م پێگایانه‌ چاره‌سه‌ر ده‌کری :

١. ئاوه‌که‌ قه‌یسی بخزێته‌ نێو ئاوه‌که‌ .
٢. پارچه‌یه‌که‌ له‌ داری ساج .
٣. پشکویه‌کی گه‌گرتوو بخزێته‌ نێو ئاوه‌که‌ تاوه‌کو تیا دا ده‌کوزێته‌وه‌ .
٤. قوپی (اُرْمِنِيَا) .
٥. ئاردی سفری گه‌نم .

له‌ هه‌موو ئه‌م بارانه‌دا لێلاوی ئاوه‌که‌ ده‌نیشیت .

مسكٌ : ثبت في صحيح مسلم ، عن أبي سعيد الخدري _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ أنه قال : ((أطيبُ الطَّيِّبِ الْمِسْكُ)) (٦٣٣) .

: له (أبي سعيد الخدري)وه _ خواي لی پانی بیټ _ فه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((بۆنخۆشترینی بۆنه‌کان میسکه)) .

وفي الصحيحين عن عائشة _ رضي الله عنها _ : كنتُ أَطِيبُ النَّبِيَّ ﷺ قَبْلَ أَنْ يَحْرِمَ وَيَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطِيبٍ فِيهِ مِسْكٌ (٦٣٣) .

واته : له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوام
 ﷺ بۆنخۆش ده کرد به بۆنیک میسکی تیدا بوو پیش نه وهی ئیحرām به سستی و له پۆزی
 قوریانی سه رپرینیشدا پیش نه وهی ته وانی ده وری که عبهی بکردایه .

میسک : پادشای هه موو جوړه بۆنخۆشه کان و ، به پزترین و بۆنخۆشترینانه ، نه و بۆنه
 که وه کو نمونه ی بالا ده هینریت هوه ، بۆنی تری پی ده چوینریت و ، ناچوینریت به هیچ
 بۆنیک تر ، گردی به هه شته .

میزاجی گهرم و وشکه له دووه مدا ، نه فس شادومان و به هیز ده کات و ، هه موو نه دنامه
 ناوه که کان به هیز ده کات “ به خوارنه وه و بۆنکردن ، نه گهر بخریته سه ر نه دنامه کانی
 ده ره وهش به هیزان ده کات ، بۆ به سالچوان و ، نه وانه ی سه رمایان بووه ، به تاییهت له
 کاتی زستاندا به سووده ، بۆ بوارنه وه و ده کوتی چاکه ، بۆ لاوازی هیز چاکه “ چونکه گهرمی
 غهریزی ده بوژینیت هوه ، سپیتی چاو (بیاض العین) لاده بات ، ته پی وشیکانی وشک
 ده کاته وه ، بای نیوی و هه موو نه دنامه کانی تریش ده کاته ده ره وه ، کاری ژه ره کان پوچ
 ده کاته وه ، بۆ که زتنی مار به سووده و ، سووده کانیشی که لیک زۆن و ، به هیزترین
 دلخۆشکاره کانه .

مرزنجوش ^(٦٣٤) چه ویر : سه بارهت به چه ویر فرمووده یه که هاتوو (صحیح) یمان بۆ
 ده رنه که وتوو : ((علیکم بالمرزنجوش ، فإنه جیدٌ للخُشام)) ^(٦٣٥) .

^{٦٣٣} _ صحیح : أخرجه مسلم (٤ / ١٢) عن عائشة _ رضي الله عنها _ قالت : كأنی أنظر الى ويصر المسك في مفرق رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ وهو محرم . ولم أجده باللفظ المذكور في الصحيحين .

^{٦٣٤} _ مرزنجوش : پوهه کیکی ته مه نداری دروژی عه تر نامیزه ، نزیکه ی (٣٠ _ ٦٠) سم به زده بیت هوه ، په تکه
 گوله کانی سوړیکي کالن و ، توره که ی له تروی په یحان ده جیت ، به زوری گوله کانی به کاردین . بپوانه سایتی
 : essam581.blogspot.com ، وهرگنیر .

واته : ((چهویر به کاربیتن ، چونکه بۆ هه‌لامه‌ت چاکه)) . میزاجی چهویر گهرمه له سینیهمداو وشکه له دووهمدا ، بۆنکردنی بۆ سه‌رئیشهی ساردو ، نه‌وه‌ی به‌هۆی به‌لغم و ، (السوداء) ، هه‌لامه‌ت و ، بای چه‌وه‌هه‌ پووده‌دات به‌سووده ، کونیه‌ داخراوه‌کانی (السُّدَد) سه‌روه‌ردوو کونی لووتدا ده‌کاته‌وه ، زۆریه‌ی هه‌لئاوسانه سارده‌کان شییه ده‌کاته‌وه ، بۆیه بۆ زۆریه‌ی ئاوسان و نازاره سارده ته‌پوشیداره‌کان به‌سووده ، نه‌گه‌ر هه‌لبگیریت ، خوینی بیتوویزی زیاد ده‌کات و ، یارمه‌تیده‌ر ده‌بی بۆ سڤ پپی ، نه‌گه‌ر گه‌لا وشکه‌که‌ی بکوتریت و ، بخریتته نیتو پارچه په‌پۆیه‌کی گهرمه‌کراوه‌وه ، ئاسه‌واری خوینی کاتی ژیر چاو لاده‌بات ، نه‌گه‌ر له گه‌ل سرکه‌دا به‌سته‌ریکی (الضماد) لی تروست بکریت ، بۆ پتیه‌دانی دووپشک به‌سووده ، پۆنه‌که‌ی بۆ نازاری پشت و هه‌ردوو نه‌ژتو به‌سووده ، ماندوویبون ناهیلایت ، هه‌رکه‌س به‌به‌رده‌وامی بۆنی بکات ئاو دانابه‌زیتته چاوه‌کانی ، نه‌گه‌ر ئاوه‌که‌ی له گه‌ل پۆنی بادهمی تالدا (دهن اللوز المر) بتکینریتته هه‌ردوو لووت ، کونیه‌ داخراوه‌کانی (السُّدَد) لووت ده‌کاته‌وه ، به‌سوودیش ده‌بی بۆ نه‌و بایه‌ی تووشی بووه‌و ، تووشی سه‌ریش بووه .

ملح ، خوی : روی ابن ماجه فی سننه : من حدیث أنس یرفعه : ((سَيِّدُ إِدَامِكُمُ الْمِلْحُ))^(٦٣١) واته : (أنس) _ خوی لی پازی بیت _ له فهرمووده‌یه‌کدا که به‌رزیه ده‌کاته‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموویه‌تی : ((سه‌رگه‌ره‌ی پیخۆرتان خوی یه)) . سه‌رگه‌ره‌ش نه‌وه‌یه : که به‌رامبه‌ر چاک ده‌کات و ، سه‌ره‌وکاری ده‌کات ، بی گومان زۆریه‌ی پیخۆره‌کانیش له‌پاستیدا به‌خوی چاک ده‌کریت .

^{٦٣٠} _ ضعیف : آورده الألبانی فی ضعیف الجامع (٣٧٧٧) وضعفه ، ونسبه السیوطی الی ابن السنی وأبی نعیم فی الطب عن أس .

^{٦٣١} _ إسناده ضعیف : أخرجه ابن ماجه (٢٣١٥) ، وضعفه الألبانی فی ضعیف الجامع (٣٢١٥) .

وفي مسند البزار مرفوعاً : ((سَيُوشِكُ أَنْ تَكُونُوا فِي النَّاسِ مِثْلَ الْمَلْحِ فِي الطَّعَامِ ، وَلَا يَصْلُحُ الطَّعَامُ إِلَّا بِالْمَلْحِ)) (٦٣٧) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمودی : ((نزیکه ئیوه له نێو خه لکیدا وه کو خویتان لی بیت له نێو چیشتدا ، چیشتیش چاک نابیت مه گهر به خوی)) .

پیشخوا (البغوي) له تهفسیره کهیدا ده گێڕته وه : عن عبدالله بن عمر _ رضي الله عنهما _ مرفوعاً : إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ أَرْبَعَ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ : الْحديد ، وَالنَّارَ ، وَالْمَاءَ ، وَالْمَلْحَ . والموقوف أشبه .

واته : (عبدالله بن كوفي (عمر) _ خوای لی پازی بیت _ له فرموده به کدا که به به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ ده فرمیت : خوای تعالی چوار فېو به ره که تی له ئاسمانه وه دابه زانده سه ر زمين : ئاسن ، ئاگر ، ئاو ، خوی . به لام فرموده که له (موقوف) ده چیت .

خوی جهسته و خوراکی خه لك چاك ده كات ، هه موو شتيك چاك ده كات نه گهر تتيكه لی بیت ته نانه ت زېږو زيویش ، چونكه هيزكي تيدياه زه ريه كي زياتر به زېږو ، سپيتيه كي زياتر به زيو ده به خشيت ، هيزي پاكر دنه وه و لا بر دن و شیی كردنه وه ی تيدياه ، ته پي و شتي چر نا مي لیت و ، ووشكي ده كاته وه ، جهسته به هيز ده كات و ، قه ده غه ی بۆگه نبوون و خراپبوونی ده كات ، بۆگه پي كيماوی به سووده ، نه گهر چاوی پی برېژدیت ، گوشتي زياد له چاودا هه لده كه نيیت ، نه خووشی (الظفرة) (٦٣٨) هه لده كه نيیت . خوئی (الأندرائي) (٦٣٩) چاکتر نه و کارانه نه نجام

٦٣٧ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الجامع (١٣٥٢) .

٦٣٨ _ الظفرة : نه م نه خووشيه بریتيه له هه لته قوویکی میخی یاخود سیکو شه یی که له (الملتحمة) ی له نزیکی سیکو شه ی چار له شوینی به یه که گه شتی هه ر دوو پیلاره کانی چاودا دیته ده ری . بپوانه : www.istamol.net ، وه رگتی .

دهدات ، قه دهغه ی بڵاوبونه وهی برینه پیسه کان دهکات ، پیسی دینیتته خواره وه ، نه گهر به سهر سکی کهسانی تووشبوو به نه خۆشی ناوه نگدا بهیتریت ، سودیان پی ده گه یه نیت ، ددانه کان پاک دهکاته وه ، بۆگه نیان لی نوردده خاته وه ، پوک توندو به هیژ دهکات ، سوووده کانی گه لیک زۆرن .

بیستی النون (ن) :

نَخْلٌ ، داره خورما : زیاتر له یه شوینی قورئاندا باسکراوه ، وفی الصحیحین : عن ابن عمر _ رضي الله عنهما _ ، قال : بیئا نحن عند رسول الله ﷺ ، إذ أتني بجُمَارٍ نَخْلَةٍ ، فقال النبي ﷺ : ((إِنْ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ مِثْلُهَا مِثْلُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا ، أَخْبِرُونِي مَا هِيَ ؟)) فوقع الناسُ في شجر البوادي ، فوقع في نفسه أنها النخلة ، فأردتُ أن أقول : هي النخلة ، ثم نظرتُ فإذا أنا أصفرُ القوم سبأً ، فسكتُ ، فقال رسول الله ﷺ : ((هي النُّخْلَةُ)) ، فذكرتُ ذلك لعمر ، فقال : لأن تكونَ قَلْتَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا^(٦٩).

واته : له (ابن عمر) وه _ خوی لی پازی بیته _ فهرموویته : له کاتیگدا نیمه له خزمته پیغه مبهری خوادا ﷺ دانیشتبوین ، ناوکرۆکی داره خورما یه کیان بۆ هیئا ، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی : ((به پاستی له درهخته کاندایه خه خه یه نمونه ی وه کو نمونه ی پیای موسلمان وه گه لاکانی ناوه ریت ، پیم راگه یه نن چی یه ؟)) نه وه بوو خه لکه که دهستیانکرد به ناوهیانی درهختی بیابانه کان ، منیش که وته دله وه که به پاستی داره خورما یه ، بۆیه ویستم بلیم : درهخته که داره خورما یه ، پاشان ته ماشایه کم کردو بۆم ده رکه وت من بچوکتیرینی خه لکه که له ته مه ندا ، بۆیه بیده نگ بووم ، نه وه بوو پیغه مبهری

^{٦٩} _ ملح الأندراي : جَزْرَه خَوِي يَه كَه بَه شَيْوَيه كِي سِرُوشتِي لَه هَه نَدِي كَاتْگَا كَانِي سَه رَزَه وِيْدَا هَه يَه ، وَه كُو تَاوِيْرِي خَوِي كَرِيْسْتَالِي ، بَهْوَانَه : www.khayma.com ، وَه رَكِيْبِي .

^{٦٩} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٩٥) ، ومسلم (٢٨١١) .

خوا ۛ فرموی : ((درهخته که دلره خورمایه)) ، منیش ئه وه م بق (عمر) باسکرد ،
ئویش فرموی : ئه گه ر باسکردایه له ئاوه هاو ئاوه ها پیم خوشتتر بوو .

سوودی فرموده که له وه دایه که :

۱. زانا مه سه له که کان ده خاته بهر دیدی هاوه لانی بق هه لسه تگاندنی ئه و زانسته ی پێیانه
۲. شیاویتی هیئانه وه ی قسه ی نه سته ق و په ندو چواندنی تیدایه .
۳. به ده رخستنی شهرمی هاوه لان به رامبه ر به سه رگه وه کانیا ن و پیزگرتنیا ن و وازه یان
له قسه کردن له پیش ده ستیاندا .
۴. شادومانبوونی پیاو کاتی کورپه که ی ده بییگیت و ، بق راستی سه رده که ویت .
۵. ئاسایه کور له کاتی ئاماده بوونی بابیدا وه لام بداته وه به وه ی ده ی زانیت ، با بابیش
وه لامه که نه زانیت ، ئه وه ش هیچ بی په وشته ک ئانوییت به رامبه ر به باب .
۶. چواندنی موسلمانن تیدایه به دلره خورما له بهر زۆری خیری و ، به رده وای سیبه ری و
، خووشی به روبومی و ، هه بوونی به به رده وای .

به ری داره خورما به ته ری و وشکی ، پێنه گه شتوو و پێگه شتوو ده خوریت ، خورا که ،
ده رمانه ، بژویه ، هه لوائه ، خوارنه وه یه ، میوه یه ، قه دی داره که شی بق بیناسازی و
ئامیرو ده فر به کاردیت ، گه لآو په لکه که شی هه سپرو ، زه مبیله و ، ده فرو ، باوه شینی و ،
هیتیشی لی دروست ده کړیت ، پێشاله کانیشی ده کړی به هه بل و ناواخنی پشتی و لیفه و
هیتر ، ناوکه که شی که کۆتای به شه کانیتی ده کړی به ئالفی وشتر ، هه روه ها به شداریش
ده بی له ده رمان و چاو په شتندا .

پاشان جوانی به روبومی ، پوهه کی ، شیوه ی ، دیمه نی ، ، چاکی پێکخستنی به ره که ی ،
دروستکردنی ، گه شانه وه ی ، ، شادومانبوونی دل له کاتی بینینیدا ، کار له نه فسی موقوف
ده که ن .

به بینینی دروستکارو خولقیتهر ، دروستکردنه سه رسو پینه که ی ، توانای ته وای خوای
تعالی ، ته وای حکیمهت و دلنایی په زوره ریکار بیرى مړؤډ ده خاته وه .

بویه هیچ شتیکی تر به دینا کریت له داره خورما بچیت جگه له موسلمانى باوه ردار ، چونکه
هه مووی خهیره ، هه مووشى سووده له دهره وه و ناو وه .

داره خورما نه و دره خته یه که قه ده که ی سوژی بؤ پیغه مبه ری خوا ﷺ هاته جوش و بیرى
کرد “ کاتى پوشت و لیتی جیا بؤ وه ، چونکه تامه زړوى نزیکى و گوتیبیستی گوفتاره کانى بوو
، نه و دره خته یه که (مریم) ی له ژیردا دلبه زى کاتى (عیسی) ی بوو _ علیه السلام _ .

له فهرموده یه کدا که (إسناد) ده که ی جینگه ی تیروانیینه هاتووه : ((أَكْرَمُوا عَمَّتْكُمْ النَّخْلَةَ
، فَإِنَّهَا خَلَقَتْ مِنَ الطَّيْنِ الَّذِي خُلِقَ مِنْهُ آدَمُ)) (٦١) واته : ((پړز له پوره داره خورماتان بگرن
، چونکه دروست کړاوه له و قورده ی ئاده مى لى دروست کړاوه)) .

خه لکیش به دوو گوفتار جیا وازیوونه سه بارهت به پیشخستن و په سه ندی بوونی به سه ر
دره ختی تریدا یا خود به پیچه وانه وه ، خوای تعالی له قورئانی پیروژدا له چه ندین جینگه دا
به یه که وه جووتی کردوون و باسی کردوون ، ئای که هه ریه کیان له هاوه له که یه وه نزیکه ،
نه که رچی هه ریه کیان له جینگه ی فرلمان په وای و سه وزیونی خویدا یه و ، نه و خاکه شى بؤ
چاکترو به سووتنه که گونجاویتی .

نرجس ، نیرگز : فهرموده یه کی له باره وه هاتووه (صحیح) نى یه : ((عَلَيْكُمْ بِشَمِّ
النَّارِجِسِ فَإِنَّ فِي الْقَلْبِ حَبَّةَ الْجَنُونِ وَالْجُدَامِ وَالْبَرَصِ ، لَا يَقْطَعُهَا إِلَّا شَمُّ النَّارِجِسِ)) واته : ((

^{٦١} _ موضوع : آورده الألبانی فی ضعیف الجامع (١١٣٦) وقال : موضوع ، ونسبه السيوطي الى أبي يعلى وابن أبي
حاتم والعقيلي في الضعفاء ، وابن عدي في الكامل ، وابن السني ، وأبي نعيم في الطب عن علي ، وانظر الضعيفة (٣)

بۆنى نىرگز بگەن چونكە دل تۆۋىكى شىئى و گول و بەلەكى تىدايە ، بەدەر لە بۆنكرىنى نىرگز ھىچ شىئىكى تر نايپرېت)) .

نىرگز گەرم و ووشكە لە دووھدا ، بىرەتەكەى برىنە بەقولاچوۋەكان بۆ دەمار سارىژ دەكانتەۋە ، ھىزىكى شىئىتى ، پاكارى ، پاكىشەرى ھەيە ، ئەگەر بىكولېندىت و ئاۋەكەى بخورىتەۋە ، يا بە كولايى بخورىت ، پشانەۋە دەورۇزىنىت و ، تەپى و شىدارى لە بنى گەدەۋە پادەكىشەيت ، ئەگەر لە گەل (الكرسنة)^{٦٢٢} ھەنگو یتىدا بىكولېندىت ، پىسى برىنەكان پاك دەكانتەۋە ، ئەو دووھلەنەش بە ئاستەم دەتەقىنىت ، گولەكەى مامناۋەندە لە گەرمىدا ، ناسكەو بۆ ھەلامەتى سارد بەسوودە ، شىي كرىنەۋەكەى بەھىزى تىدايە ، كونىلە داخراۋەكانى (السدد) مېشك و كونى لووت دەكانتەۋە ، بۆ سەرتىشەى تەپو (السوداوى) بەسوودە ، سەرى گەرم دەتەقىنىت ، ھەركەس بەبەردەۋامى لە زستاندا بۆنى بىكات لە ھاۋىندا توۋشى (البرسام) نابى ، بەسوودە بۆ ئازارەكانى سەركە بەھۆى بەلفەم و (المرة السوداء) دروست دەبى ، بۆندارەۋىل و مېشك بەھىز دەكات و ، بۆ زۆرىك لە نەخۆشەكانىيان بەسوودە ، دلەرى كىتىي (اللتيسير) دەلېت : بۆنكرىنى قى و پەركەمى مندالان لادەبات .

نُورَةٌ ، موو لاپەر : روى ابن ماجه : من حديث أم سلمة _ رضي الله عنها _ ، أن النبي ﷺ كان إذا اطلأ بدأ بعورته ، فطالها بالنُورَة ، وسائر جسده أمله^(٦٢٣) .
واته : له (أم سلمة) ھو _ خراى لى پارزى بىت _ فەرموۋىتى : پېغەمبەرى خوا ﷺ ئەگەر تېئەلسوۋنى بىكرىايە لە عورەتەۋە دەستى پىدەكردو ، لە موو لاپەرى ھەلدەسوو ، خىزانەكانىشى تىكرای ترى جەستيان بۆ دەكرد .

^{٦٢٢} _ الكرسنة : پوۋەكەى بەك سالەى بچوگەو ، ئا پادەيەك لە پوۋەكەى نىسك دەچىت ، قەدەيكى بتەرى نى پەو ، نىزىكەى (٢٠ _ ٤٠) سەم لە زەمىن بەرز دەپىتەۋە ، بېولتە : www.snbl.com ، ۋەرگىز .

^{٦٢٣} _ صعيق : أخرجه ابن ماجه (٣٧٥١) بإسناده عن حبيب بن أبي ثابت عن أم سلمة فذكرته .

بهره‌تی ماده‌ی موو لایه‌ر : قسل دوویه‌ش ، زرنیخ به‌شیک ، تیکه‌ل به‌ئاو ده‌کران ، له‌بهر مه‌تاو یاخود گه‌رماودا به‌جێده‌هیلرا به‌ئەندازە‌ی پیگه‌شتنی و ، ته‌واو شین بوونه‌وی . پاشان له‌ جه‌ستیان هه‌له‌سوو ، سه‌عاتیکیش داده‌نیشتن تا نه‌وه‌نده‌ی کاری خۆی ده‌کریو ، ئاویان لێ نه‌ده‌دا ، پاشان ده‌شۆردراو ، جیگه‌که‌شی له‌ خه‌نه هه‌له‌سوینرا بۆ نه‌وه‌ی شوینە‌واری گه‌رمیه‌که‌ی نه‌میئت .

نَبَقُ ، کونار : پێشه‌وا (أبو نعیم) له‌ کتیی (الطب النبوي) دا له‌ فهرمووده‌یه‌کدا که به‌رزی ده‌کاته‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فهرمیت : کاتی ئاده‌م ده‌به‌زێنرایه سه‌رزه‌مین به‌ری یه‌که‌م شتیکی خواردیئت کونار بوو .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ فهرمووده‌یه‌کدا باسی کوناری کردووه : ((أَنَّهُ رَأَى سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ ، وَإِذَا نَبَقُهَا مِثْلُ قِلَافٍ هَجَرَ))^{٦٤٤} واته : ((پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له شه‌و په‌ویه‌که‌یدا دره‌ختی (سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى) ی بینی و ، ته‌ماشای کرد به‌ره‌که‌ی به‌ئەندازە‌ی مه‌رکانه‌و کوپه‌ گه‌وره‌گانی دئی (هَجَرَ ی نزیک به‌شاری مه‌دینه بوو)) .

کونار : به‌ری دره‌ختی کوناره سروشت پاده‌گریت و ، بۆ نه‌هیشتنی په‌وانبوون به‌سووده ، گه‌ده خوشه‌ده‌کات ، (الصفراء) داده‌مرکینیته‌وه ، خۆراک به‌جه‌سته ده‌به‌خشیت ، ئاره‌زووی خواردن ده‌کاته‌وه ، به‌لغهم دروست ده‌کات ، دره‌نگ هه‌رسه ، ئارده‌که‌ی مه‌ئاو به‌هیز ده‌کات ، میزاجه (الصفراویه) کان چاک ده‌کاته‌وه ، به‌هه‌نگوین زیانه‌کانی دوورده‌خریته‌وه . جیاوازی دروست بووه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ئایا ته‌پوشیداره

^{٦٤٤} _ صحیح : أخرجه البخاري (٤ / ١٣٣ ، ١٨٥ ، ١٩٩) ، (٥ / ٦٦) ، ومسلم (١ / ١٠٣ ، ١٠٤)

كلامها من طريق أنس بن مالك عن مالك بن صعصعة فذكره في حديث طويل .

یاخود ووشکه ؟ به دوو گرفتار . راسترینیان : ته پو شتداره که ی ساردو ته پوه ،
ووشکه که شی ساردی ووشکه .

بیستی هاء (ه) :

هَنْدَبَاءٌ^(٦٤٠) ، تالیشکه : له پیغه مبهری خواوه ﷺ سى فرموده سه بارهت به
تالیشکه هاتوون به لام (صحیح) نین و ، جیگیر نه بوونه ، به لکو فرموده که لیکی (موضوع)

یه که میان : ((كُلُوا الْهَنْدَبَاءَ وَلَا تَنْفُسُوهُ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ يَوْمٌ مِنَ الْأَيَّامِ إِلَّا وَقَطَرَاتٌ مِنَ
الْجَنَّةِ تَقَطُرُ عَلَيْهِ)) واته : ((تالیشکه بخۆن و مه یته کتین ، چونکه پوژیک نی یه له پوژان
مه گهر دلۆپکه لیکی له به هه شته وه ده تکیته سه)) .

دووهم : ((وَمَنْ أَكَلَ الْهَنْدَبَاءَ وَنَامَ عَلَيْهِ لَمْ يَحِلَّ فِيهِ سُمْ وَلَا سِحْرٌ)) واته : ((هه رکه س
تالیشکه بخوات و له سه ری بنوی ئه وا تووشی ژه هرو جادو نابی)) .

سى یه م : ((مَا مِنْ وَرَقَةٍ مِنْ وَرَقِ الْهَنْدَبَاءِ إِلَّا وَعَلَيْهَا قَطْرَةٌ مِنَ الْجَنَّةِ)) واته : ((هیچ
که لایه ک له که لاکانی تالیشکه نی یه مه گهر دلۆپکی به هه شتی به سه ره وه یه)) .

پاشان . میزاجی تالیشکه ده گورپیت و ، به گوپره ی ورزه جیاوازه کانی سال گورپانکاری
به سه ردا دیت ، بۆیه له زستاندا ساردو ته پوه ، له هاویندا گهرم و ووشکه ، له به هارو
پایزدا مامناوه نده ، له زۆریه ی بارو حاله کانی شیدا مه یلی لای ساردی و ووشکی ده کات ،

^{٦٤٠} — الهندباء : پووکیکی گیایی وه رزیه ، نزیکه ی (٤٠) سم به رز ده بیته وه ، که لاکانی له که لای کاهو ده چیت
، گوله کانی زهر دهن و ، جۆریکی تریشی هیه گوله کانی شینه ، تزه که ی بچوکه . بپوانه :
www.snbl.com ، وه رگتێ .

تالیشكه قه بزكارو ساردكاره ، چاكه بۆ گه ده ، نه گه له گه له سركه دا بكوئیندریت و بخوریت ، سك پاده گریت به تاییه ت كتیوه كه ی ، كه چاكتره بۆ گه ده و ، زۆر تریش قه بزكاره ، به سوودیشه بۆ لاوازیه كه ی .

نه گه ر پیچه ریکی (الضماد) لی دروست بكریت ، هه ئاوسانی كاتی له گه ده دا ناهیلیت و ، به سوودیشه بۆ جو مگه ژان و ، هه ئاوسانه گه رمه كانی چاو ، نه گه ر له گه لاو بنه په ته كه ی پیچه ریکی لی دروست بكریت ، به سوود ده بی بۆ پیوه دانی دوو پشك . گه ده به هیز ده كات ، كونیله داخراوه كانی جگه ر ده كاته وه ، بۆ ئازاره گه رم و سارده كانی به سووده ، كونیله داخراوه كانی سپل و په گ و هه ناو ده كاته وه ، پپه وه كانی گورچيله پاك ده كاته وه .

به سوودترینی بۆ جگه ر تالترینیانه ، ئاوه گوشراوه كه ی بۆ (الیرقان السددي) به سووده ، به تاییه ت نه گه ر تیكه له به ئاوی پازیانه ی ته پ (الرازیانج الرطب) بكریت ، نه گه ر گه لاكه ی بكوتریت و ، بخریته سه ر هه ئاوسانه گه رمه كان ساردیان ده كاته وه و شی یان ده كاته وه ، گه ده پاك ده كاته وه ، گه رمی خوین و (الصفراء) داده مركینیتته وه .

چاكترینیشی ئه وه به به بی شتن و ته كاندن بخوریت ، چونكه به شتن و ته كاندن هیزه كه ی نامینیت ، له گه له ئه وه شدا هیزکی (تریاق) ی تیدایه كه بۆ هه موو ژه هره كان به سووده .

نه گه ر چاوی پی بریژریت ، بۆ شه و كوئیری به سوود ده بی ، گه لاكه ی له (تریاق) دا به شداره ، بۆ پیوه دانی دوو پشك به سووده ، به رگری زۆریه ی ژه هره كان ده كات ، نه گه ر ئاوه كه ی بگوشریت و ، زه یتی زه یتونی تیكرا ، مرقف له ده رمانه كوشنده كان پزگار

دهکات ، نهگه ر بنه پره ته که ی بگوشریت و ، ناوه که ی بخوریته وه ، بۆ که زتنی مارو دوو پشک و زهرده والله به سووده ، شیر ی بنه پره ته که شی سپییای چاو ناهیللێت .

پیتی واو (و) :

وَرَسٌ ، گزوگیای نه سپهک : پێشهوا (الترمذي) له (الجامع) هکه بدا : له (زید) ی کورپی (أرقم) هوه دهگێڕیته وه که وا پێغه مبهری خوا ﷺ زهیتی زهیتون و گیای نه سپهکی وه سف دهکرد بۆ که سانی تووشبوو به نه خۆشی (ذات الجنب) ، (قتادة) دهلیت : دهکری به دهمیه وه ، له ولایه وه دهکری به دهمیه وه که نازاره که ی هیه .

وروی ابن ماجه في سننه من حديث زيد بن أرقم أيضاً ، قال : نعت رسول الله من ذات الجنبِ ورساً وقُسْطاً وزيتاً يُلْدُ به (٦٤٦) .

واته : دیسان له (زید) ی کورپی (أرقم) هوه _ ، فهرموویه تی : پێغه مبهری خوا ﷺ بۆ نه خۆشی (ذات الجنب) نه سپهک و (القسط) و زهیتی زهیتونی وه سف دهکرد بۆ نه وه ی بکریت به دهمیه وه .

وصحَّ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ _ رضي الله عنها _ قَالَتْ : كَانَتْ النَّفْسَاءُ تَقْعُدُ بَعْدَ نَفْسِهَا أَرْبَعِينَ يَوْمًا ، وَكَانَتْ إِحْدَانَا تَطْلِي الْوَرَسَ عَلَى وَجْهِهَا الْوَرَسَ مِنَ الْكَلْبِ (٦٤٧) .

^{٦٤٦} _ صيف : أخرجه أحمد (٤ / ٣٦٩ ، ٣٧٢) ، وابن ماجه (٣٤٦٧) ، والترمذي (٢٠٧٨) ، (٢٠٧٩) ، كلهم من طريق ميمون أبي عبدالله عن زيد بن أرقم فذكره .

^{٦٤٧} _ حسن صحيح . أخرجه أحمد (٦ / ٣٠٠ ، ٣٠٢ ، ٣٠٤ ، ٣٠٩) ، والدارمي (٩٦٠) ، وأبو داود (٣١١) ، وابن ماجه (٦٤٨) ، والترمذي (١٣٩) كلهم من طريق مسه الأزدية عن أم سلمة فذكرته .

واته : له (اُمُّ سَلَمَةَ) ههوه _ خَوای لێ پازنی بیّت _ قه رموو یه تی : ژنان پاش مندالبوون چل پۆژ داده نیشان ، هه ره یه کیکیشمان دهه و چاوی به ئه سپهك چه ور ده گرد به هۆی ئه وه په له وه سوپه له گه پانه ی تووشمان ده بوو .

(أبوحنيفة اللّغوي) ده لێت : ئه سپهك به چاندن ده چێنرێت و ، کێوی نی یه ، جگه له خاکی عه ره بدا له هه یچ شوینێکی تر نه م ناسیوه و ، له خاکی عه ره بيشدا ته نها له یه مه ندا بینومه . هیزی له گه رمی و ووشکی تیدا له سه ره تای پله دوو دایه ، چاکترینیشی سوره نه ره که یه تی له نێو ده ستدا ، که که په کی که مته ، به سووده بۆ په له وه ، ئالووشی و ، زیپکه ی پووی جه سه ته ئه گه ر تیی هه لسوینرێت ، هیزێکی قه بزکاری هه یه ، ئه گه ر بخوریته وه بۆ په له ی سپی (الوَضَح) به سووده و ، ئه ندازه ی خواردنه وه شی به کیشی دیره مه یکه ، میزاج و سوودی ئه سپهك فزیک به سوودی (القُسْطُ البحري) یه ، ئه گه ر به له کی و ئالووشی و زیپکه وه له ژله پانی تیه لسوینرێت سوودیان پی ده گه یه نیت ، پۆشاکی بۆیه کراو به ئه سپهك هیزی جووتبوون زیاتر ده کات .

وَسَمَةُ ، پوهه کی خه نه _ بروه الكتم _ : گه لای دره ختی نیله ، پرچ په ش ده کات ، به م نزیکانه باسی جیاوازی نێوان زانایمان کرد سه بارهت به شیاویتی پرچ په ش کردن و نه وه ی ده یكات .

بیته الیاء (ی) :

يَقْطِينُ ، کوله که : له زمانی عه ره بیدا دیسان به (الدباء) و (القرع) یش ناسراوه ، ئه گه رچی ووشه ی (الیقین) گشتیتره ، چونکه له پووی زمانه وه : هه موو دره ختی که له سه ره قه دیک نه وه ستی ، وه کو کاله ک و کالیارو خه یار . خَوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴾ [الصافات : ١٤٦] واته : وه دره ختیکی کوله که مان

به سه ریدا رواند^(٦٨)، نه گهر گوترا : له زمانی عه ره بیدا نه وهی له سه ر قه دیک نه وهستی به (نجم) ناوده بریت نه که به (شجر)، چونکه (شجر) : بریتیه له وهی قه دی مه بی _ زمانه وانان گووتویانه _ ، باشه چۆن لیژدها خوای تعالی ده فره میت ﴿وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقُطِينٍ﴾ واته : وشه ی (شجرة) ی به کاره ی ناوه بۆ کوله که که چی خۆی پروه که . وه لām : له زمانی عه ره بیدا نه گهر وشه ی (شجر) به کاره ی ترا ، مه به ست به وانه یه که قه دیان مه یه و له سه ری ده وهستن ، به لām نه گهر وشه ی (شجر) به ستره به شتی که وه و له که لیدا به کارهات نه واپه بندی نه وه ده بی ، بۆیه جیاوازی کردن له نیتوان په هاو پابه ندکراو له ناوه کاندانه روازه یه کی گرتگی به سووده بۆ تیگه شتن و ، پله کانی زمان .

(اليقطين) ی باسکراو له قورئاندا : بریتیه پروه کی کوله که و ، به ره که شی به کوله که ناو ده بریت . وقد ثبت في الصحيحين : من حديث أنس بن مالك ، أن خياطاً دعا رسول الله ﷺ لطعام صنعته ، قال أنس رضي الله عنه _ : فذهبتُ مع رسول الله ﷺ ، فقرب إليه خبزاً من شعير ، ومرقاً فيه دُبَاءٌ وقديدٌ ، قال أنس : فرأيت رسول الله ﷺ يتتبعُ الدُّبَاءَ من حوالي الصُّحْفَةِ ، فلم أزل أُحبُّ الدُّبَاءَ من ذلك اليوم^(٦٩) .

واته : له (أنس) ی کورپی (مالك) مه وه _ خوای لی پازی بیت _ فره موویه تی : به رگ دروویه ک پیغه مبه ری خوای ﷺ بانگ کرد بۆ خوارمیتیک دروستی کردبوو ، (أنس) _ خوای لی پازی بیت _ فره مووی : منیش له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ چووم ، نه وه بوو نانی جوو ، شله یه که که کوله که و گوشتی وو شکراوه ی تیدا بوو خسته پیش

^{٦٨} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسرپی قورئان .

^{٦٩} صحیح : أخرجه البخاري (٣ / ٧٩) ، (٧ / ٨٩ ، ١٠١ ، ١٠٢) ، ومسلم (٦ / ١٢١) كلاماً من

طريق إسحاق ابن عبدالله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك فذكره .

دهستی ، (انس) فرموی : پیغمبەری خوام بینی ﷺ به دواي کوله‌کە ی دەورو بەری
له‌گەنە‌کە‌دا ده‌گە‌پا ، بۆیه منیش له‌و پۆژه‌وه به‌رده‌وام حەزم له‌ کوله‌کە‌یه .

قال أبو طالوت : دخلتُ على أنس بن مالك _ رضي الله عنه _ وهو يأكل القرع ، ويقول :
يا لك من شجرة ما أحبُّك إليَّ لحبِّ رسول الله ﷺ إياك (٦٠)

(أبو طالوت) ده‌ئێت : چۆمه دیدە‌نی (انس ی کۆپی (مالك) _ خواي لی‌ پازی
بێت _ له‌و کاتە‌دا کوله‌کە‌ی ده‌خواردو ده‌یفەرموو : ئای که‌ دره‌ختێکی خۆشه‌ویستی
به‌لامه‌وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پیغمبەری خوا ﷺ خۆشی ده‌ویی .

له‌ (الغیلانیات) دا هاتوه‌ : له‌ (هشام ی کۆپی (عروة) وه‌ ، له‌ بابیه‌وه ، له‌ خاتوو
(عائشة) وه‌ _ خواي لی‌ پازی بێت _ فرمویه‌تی : پیغمبەری خوا ﷺ بێی فرموم :
ئە‌ی (عائشة) ئە‌گەر مه‌نجه‌ ئێکت کولاند ، کوله‌کە‌ی ژۆر تێبکه‌ ، چونکه‌ دلی خه‌مبار
به‌هێز ده‌کات .

کوله‌که‌ : ساردو ته‌په‌ ، خۆراکیکی که‌م به‌جە‌سته ده‌به‌خشیت ، خێرا دێته‌ خواره‌وه
، ئە‌گەر پێش مه‌رسکردن خراپ نه‌بێ ، خه‌ڵته‌یه‌کی ستایشکراوی چاکی لی‌ دروست ده‌بی
، له‌ خاسیه‌ته‌کانی تری ئه‌وه‌یه‌ که‌ خه‌ڵته‌یه‌کی ستایشکراوی چاک به‌هاوشیوه‌ی ئه‌وه‌ی له‌
که‌لبدایه‌ دروست ده‌کات ، بۆیه ئە‌گەر له‌ گە‌ل‌ خه‌رتە‌له‌دا (الخردل) بخوریت ،
خه‌ڵته‌یه‌کی توونی لی‌ دروست ده‌بی ، له‌ گە‌ل‌ خویدا خه‌ڵته‌یه‌کی سویر ، له‌ گە‌ل‌ قه‌بزکاردا
قه‌بزکار ، ئە‌گەر له‌ گە‌ل‌ به‌هیدا بخوریت خۆراکیکی چاک به‌جە‌سته ده‌به‌خشێ .

٦٠ _ ضعيف الإسناد : أخرجه الترمذي (١٨٤٩) بإسناد عن أبي طالوت فذكره .

كوله كه نه‌رم و ناسكه و خۆراكيكى ته‌رى به‌لغهمى به‌جه‌سته ده‌به‌خشى ، بۆ له‌ش گه‌رم و تاداران به‌سووده‌و ، بۆ نه‌وانه‌ى تووشى سه‌رما بوونه‌و ، نه‌وانه‌ش كه به‌لغهميان به‌سه‌ردا زال بووه گونجاو نى يه ، ئاوه‌كه‌ى تينويه‌تى ده‌شكىنيت ، سه‌رنيشه‌ى گه‌رم لاده‌بات نه‌گه‌ر بخوريتته‌وه يا خود سه‌رى پى بشۆردريت ، سكه‌ په‌وان ده‌كاتته‌وه هه‌رچۆنكه به‌كار بىت ، له‌ش گه‌رم و تاداران به‌هيچ شتىكى ترى وه‌كو كوله‌كه چاره‌سه‌ر ناكړين و ، هيچ شتىكىش وه‌كو نه‌و خي‌را سوود ناگه‌يه‌نيت . له‌ سووده‌كانى : نه‌گه‌ر هه‌وي‌رى تيه‌له‌سو‌ينريت و ، له‌ فه‌ن ياخود له‌ ته‌نوردا بېرژينريت و ، ئاوه‌كه‌ى ده‌ره‌ينريت و له‌ گه‌ل هه‌ندى خواردنه‌وه‌ى ناسكه و خۆشدا بخوريتته‌وه ، تاى گه‌رم داده‌مركىنيتته‌وه‌و ، تينويه‌تى ده‌شكىنيت و ، خۆراكيكى چاك به‌جه‌سته ده‌به‌خشيت ، نه‌گه‌ر له‌ گه‌ل (ترنجبين)^{٦٥١} موره‌باى به‌هي‌دا بخوريتته‌وه (صفراء)ى په‌تى په‌وان ده‌كاتته‌وه .

نه‌گه‌ر كوله‌كه بكو‌ليندريت و ، ئاوه‌كه‌ى له‌ گه‌ل هه‌نديك له‌ هه‌نگوين و ، كه‌ميك له‌ (نظرون)دا بخوريتته‌وه ، به‌لغهم و (مره) به‌يه‌كه‌وه ده‌كاتته‌وه‌وه ، نه‌گه‌ر بكو‌تريت و پي‌چه‌ريكى (ضماد) لى دروست بكريت و بخريتته‌وه سه‌ر ته‌پلى سه‌ر ، بۆ هه‌لئاوسانه گه‌رمه‌كانى ميشك به‌سوود ده‌بى .

نه‌گه‌ر تويك‌له‌كه‌ى بگو‌شريت و ، ئاوه‌كه‌ى له‌ گه‌ل پۆنى گولدا (دهن الورد) تيك‌له‌ بكو‌ريت و ، بتكى‌نريتته‌وه گوى ، بۆ هه‌لئاوسانه گه‌رمه‌كان به‌سوود ده‌بى ، تويك‌له‌كه‌ى

^{٦٥١} _ ترنجبير : شه‌وه‌نيكه له‌ تاسمانه‌وه داده‌په‌زى و له‌ هه‌نگوين ده‌چى ، وشكه‌و خۆشه‌و زياتر به‌سه‌ر دره‌ختى (الحاج)دا ده‌باريت كه له‌ شام و خوراسان ده‌پويت ، ته‌م دره‌خته گه‌ل‌كانى سه‌وزن و گوله‌كانى سو‌ين و به‌ر ناگريت ، چاك‌ترينيشى سه‌په خوراسانيه‌كه‌تى كه مامناوه‌نده له‌ گه‌رمى و سارديدا ، به‌سووده بۆ تا زۆر گه‌رمه‌كان ، سينكه شيدا‌ر ده‌كات و ، بۆ له‌ش گه‌رم و تاداران به‌سووده نه‌گه‌ر بخريتته‌وه نۆ ئاوى هه‌لوژه‌و ترى وه ، بپوانه : الجامع لمفردات الأدوية والأغذية ، ابن البيطار * وه‌رگي‌ت .

به سووده بۆ هه‌ئاوسانه گهرمه‌کانی چاو و ، جومگه‌زانی گهرم ، زۆر به سووده بۆ خاوه‌ن
میزاجه گهرمه‌کان و له‌ش گهرم و تاداران ، هه‌رکات پێکه‌وتی خه‌لتیه‌کی خراپی نیو
که‌ده‌ی کرد ، ده‌گورپێت بۆ سروشتی نه‌و تێکه‌لاوه خراپه‌و ، خراپ ده‌بی و ، له‌ جه‌سته‌دا
خه‌لتیه‌کی خراپ دروست ده‌کات و ، زیانه‌کانیشی به‌ سرکه (المرّي) نوردده‌خریته‌وه .

به‌گشتی : کوله‌که نه‌رم و ناسکترین خۆراکه‌کانه‌و ، له‌ هه‌مووشی زیاتر کارتی‌کراو ده‌بی
، له (انس) وه‌ _ خوای لی پازی بیت _ ده‌گێرینه‌وه هه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبهری خوا ﷺ
به‌ زۆری ده‌یخوارد .

چه‌ند به‌شیکێ جیاواز :

له‌ نامۆزگاری به‌ سوود ده‌ریاره‌ی چاره‌سه‌رکردن و چاره‌سازی :

وام به‌لاوه چاک بوو باسکردنی نه‌م ده‌روژه‌یه به‌به‌شیکێ کورتی زۆر به‌ سوود له‌ پارێزو
، نامۆزگاری گشتی به‌ سوود کۆتای پێ بیتم بۆ نه‌وه‌ی سوودی کتێبه‌که ته‌واو بیت .
به‌شیکم له‌ کتێبی (المحاذیر)ی (ابن ماسویه) بینی به‌بیژه‌ی خۆی ده‌ینوسمه‌وه ،
ده‌لێت :

هه‌رکەس چل پۆژ پیازی خواردو تووشی په‌له‌و سورمه‌لگه‌پان بوو ، با ته‌نها
سه‌رزه‌نشتی نه‌فسی خۆی بکات ، هه‌رکەس خوینی گرت و ، پاشان شتی سویری خواردو
تووشی به‌له‌کی و گه‌پی بوو ، با ته‌نها سه‌رزه‌نشتی نه‌فسی خۆی بکات *

هه‌رکەس له‌ گه‌ده‌یدا هیلکه‌و ماسی کۆکرده‌وه‌و ، تووشی ئیفلجی یاخود ده‌م
خواربوون بوو ، با ته‌نها سه‌رزه‌نشتی نه‌فسی خۆی بکات *

هه‌رکەس شیرو (النبیز) ی له گە دەیدا کۆکردەوهو ، تووشی بەلەکی و جومگەژان بوو ،
با تەنها سەرزنەنشتی نەفسی خۆی بکات .

هه‌رکەس خەونی بینی و ، خۆی نەشت تا له گەل خێزانەکیدە جەوت بوو ، پاشان
مەندالێکی شیت یاخود ناتەواوی بوو ، با تەنها سەرزنەنشتی نەفسی خۆی بکات .

هه‌رکەس هیلکە ی کۆلیوی سارد بۆوهی خوارد ، تا تێر بوو ، پاشان تووشی نەخۆشی
تەنگەنەفسی (ربو) بوو ، با تەنها سەرزنەنشتی نەفسی خۆی بکات .

هه‌رکەس له گەل خێزانەکیدە جەوت بوو و ئارامی نەگرت تاوه‌کو بەتەواوی خالی
بێتەوهو ، تووشی بەرد بوو ، با تەنها سەرزنەنشتی نەفسی خۆی بکات .

هه‌رکەس بەشەو تەماشای ئاوێنە ی کردو ، تووشی دەم خواربەوون بوو ، یا تووشی
دەردێک بوو ، با تەنها سەرزنەنشتی نەفسی خۆی بکات .

بەشیك : سەبارەت بە ئاگادارکردنەوه له كۆكردنەوهی ئیوان هیلکەو ماسی :

(ابن بختیشوع) دەلالت : پارێزیکە له‌وهی هیلکەو ماسی له خواردندا کۆبکەیتەوه ،
چونکە نەخۆشیەکانی (القولنج) و مایەسیری و دان ئیشە دروست دەکات .

بەردەوام خواردنی هیلکە پلەو سورمەلگەپان له دەم و چاودا دروست دەکات ،
خواردنی سوێری و ماسی سوێرو خوێن گرتن پاش خۆشتن بەلەکی و گەپی دروست
دەکەن .

• بهردهوام خواردنی گورچیلە ی مە پ میزالدان پەك دەخات .

• خۆشتن بە ئاوی سارد پاش خواردنی ماسی پاراو و تازه ئیفلجی دروست دەكات .

• جووتبونی ژنی بێتۆیژ نەخۆشی گولیی دروست دەكات .

• جووتبونی بەبێ ئەوێ لە پاشیدا خۆی بشوات بەرد دروست دەكات .

• دریزی مانەوێ لە درەچەدا نەخۆشی قورس دروست دەكات .

(أبقرط) دەلّیت : كە مكرده وە ی زیانبەخش ، لە رۆژ بەكارهێنانی شتی بەسود چاكترە ، هەروەها دەلّیت : تەندروستی خۆتان بەردهوام بكەن بەوازهێنان لە تەمەبەلێ بەرامبەر بە ماندووبوون ، هەروەها بەوازهێنان لە سك پێكردن لە خواردن و خواردنەوێ .

كەسانێك لە دانایان گوتیانە : ئەو كەسە ی تەندروستی دەوێ ، با خۆراكەكانی چاك بكات ، با لەسەر پاکی و برسیتی بخوات ، لەسەر تینویەتی ئاو بخواتەوێ ، با كەم ئاو بخواتەوێ ، لە دواى خواردن با پاكشیت ، لە دواى خواردنی شیوان با پێی بكات ، نەنویت تا دەچیتە ئاودەست ، با وریابی پاش تیریوون نەچیتە گەرماوێوێ ، وێ جارێك لە هاویندا لە دەجاری زستان چاكترە ، خواردنی گۆشتی ووشكراوێ بەشەو یارمەتیدەرە بۆ نەمان ، جووتبونی پەكەوتوان تەمەنی زیندووان پێر دەكات و ، جەستە ی تەندروستان نەخۆش دەخات .

ئەمانە ی سەرەوێ لە (علي) ی كۆپى (أبی طالب) وەوێ باسكراوێ ، بەلام (صحیح) نى یەو ، لەپاستیدا هیندیكى گوفتاری (الحارث) ی كۆپى (كلدە) ی پزیشكى عەرەب و ، كەسانی دیکە یە .

(الحارث) دەلێت : هەركەس مانەوهی پێخۆشە _ مانەوهش نی یە _ با زوو خوارنی نیوه پۆ بخوات ، پەلە ی خواردنی شیوان بکات ، با پۆشاکی کانی سووک بکات ، جووتبوونی ژنان کەم بکاتەوه .

(الحارث) دەلێت : چوار شت جەستە دەپۆخێنێت : جووتبوون لە سەر زۆرخۆری ، گەرماوکردن پاش تێریبون ، خواردنی گۆشتی وشکراوه ، جووتبوونی بەسالاچوو . کاتی (الحارث) هاتە سەر مەرگ خەڵک لە چواردەوری کۆیۆنەوهو ، پێیان گووت : فەرمانی شتی کمان پێ بکە پاش تۆ سوودی لێ ببینن . گووتی : لە ژنان بەدەر لە کیژی لاو شوخ و شەنگ مەخوازن ، میوه مەخۆن تەنها لە کاتی پێگەشتنیدا نەبێ ، با کەستان چارەسەر نەکات هەتاوه کەر جەستە ی توانای بەرگە گرتنی نەخۆشیەکی هەیە ، هەموو مانگی کە دەتان پاک بکەنەوه ، چونکە بەلقەم دەتوێنێتەوه ، (المرأة) ناهێلێت ، ئەگەر کە سێکتان خواردنی خوارد ، پاش خواردنەکی با سەعاتێک بنوێ ، ئەگەر خواردنی شیوانی خوارد با چل هەنگاو پێ بکات .

پاشایەک بە پزیشکەکی گووت : پێدەچێ تۆ بۆ من نەمیئت ، وەسفێکم بۆ بکە بۆ ئەوهی لە تۆوه وەرێگرم ، پزیشکەکش گووتی : بەدەر لە کچی لاو شوخ و شەنگ مەخوازه ، بەدەر لە گۆشتی ئازەلی تەمەن کەم و پارو گۆشتی تر مەخۆ ، دەرمان مەخۆرەوه مەگەر بۆ نەخۆشی ، میوه مەخۆ مەگەر پاش پێگەشتنی ، خۆراک چاک بجوو ، ئەگەر بەپۆژ خۆراکت خوارد هیچی تێدا نی یە بنووی ، ئەگەر بەشەو خۆراکت خوارد مەنوو تا پێ دەکەیت ئەگەرچی پەنجا هەنگاویش بێت ، خۆراک مەخۆ تا برسیت دەبی ، خۆت ناچار مەکە بۆ جووتبوون ، میز پامەگرە ، لە گەرماو وەرگرە پێش ئەوهی لێت وەرگریت ، خواردن مەخۆ و گەدەت خۆراکی تێدا بێ ، دورکەوەرەوه لە خواردنی ئەوهی ددانە کانت توانای جوواندنی نی یەو ، پاشان گەدەشت توانای هەرسکردنی نابێ ، هەموو

هفته يه ك جاريك خۆت بره‌شینه‌وه بۆ پاكردنه‌وه‌ی جه‌سته ، چاكرين گه‌نجينه‌ی جه‌سته خوينه ، بۆيه له كاتى پتويستيدا نه‌بى ده‌رى مه‌يینه ، بچۆره گه‌رماوه‌وه ، چونكه شتگه‌ليك له چينه‌كانه‌وه ده‌رده‌هييت كه ده‌رمانه‌كانى پى تاگات بۆ ده‌ره‌ينانيان.

پيشه‌وا (الشافعي) فهرموويه‌تى : چوار شت جه‌سته به‌هيژ ده‌كه‌ن : خواردنى گوشت ، بۆنكرنى بۆنى خووش ، زۆر خوشتن به‌بى جوت بوون ، پۆشيني كه‌تان .

چوار شت جه‌سته لاواز ده‌كه‌ن : زۆر جوتبوون ، زۆرى خه‌م و په‌ژاره ، زۆرى ناوخواردنه‌وه به‌سكى خالى ، زۆر خواردنى شتى ترش .

چوار شت چاو به‌هيژ ده‌كه‌ن : دانيشتن به‌رامبه‌ر به‌كه‌به ، چاو په‌شتن له كاتى نووستندا ، ته‌ماشاكردنى سه‌وزايى ، پاكردنه‌وه‌ى شوپى دانيشتن .

چوار شت چاو لاواز ده‌كه‌ن : ته‌ماشاكردنى پيسى ، له‌خاچدراو ، نه‌ندامى زاوژى ژن ، دانيشتن به‌پشتيكردى كه‌به .

چوار شت جوتبوون زياد ده‌كه‌ن : خواردنى مه‌لى بچووك و چۆله‌كه ، (الأطريفل) ، فسق ، (الغروب)^{٦٥٢}.

چوار شت نه‌قل و ژيري زياد ده‌كه‌ن : وازه‌ينان له‌گوفتارى زياد ، سيواك كردن ، دانيشتن له‌گه‌ل پياوچاكاندا ، دانيشتن له‌گه‌ل زاناياندا .

^{٦٥٢} _ الحروب : دره‌ختى كه‌مه‌يشه سه‌وزه‌و ، نزيكه‌ى (١٥) متر به‌رز ده‌ييته‌وه ، دريژى به‌رى ئەم دره‌خته مه‌ندى جار ده‌گاته (٣٠) سم ، به‌رى ئەم دره‌خته كه پتده‌گات ده‌خوژيت و ، ده‌شكرت به‌شه‌ريه‌ت و ، له مه‌ندى وه‌لاتانيش ده‌كرتته ئارنو ، سوووه كه‌لكى ئىچگار زۆره ، بپولته : <http://www.thapro.net> ، وه‌رگير .

(أفلاطون) ده‌لێت : پینج شت جه‌سته لاواز ده‌که‌ن و له‌وانه‌شه بکوژن : ده‌ست کورتی ، جیابوونه‌وه له‌ خۆشه‌ویستان ، پق و خه‌م و خه‌فت خواردن ، قبولنه‌کردنی ئامۆزگاری ، پێکه‌نینی نه‌فامان به‌ ئاقل و ژیران .

پزیشکه‌کی (المأمون) ده‌لێت : چه‌ند خه‌سته‌تیک به‌کاربێته‌و ، ئه‌و که‌سه‌ی بپاریزێت شایسته‌ی نه‌خۆش نه‌که‌وتنه‌ جگه‌ له‌ مردن : خۆراک مه‌خۆ له‌ کاتی‌که‌دا خۆراکی تر له‌ گه‌ده‌دا بوو ، دوورکه‌وه‌ره‌وه له‌ خواردنیک ددانه‌کانت له‌ جووینیدا ماندوو بێت و ، پاشان گه‌ده‌شت بپتوانایی له‌ هه‌رسکردنیدا ، دوورکه‌وه‌ره‌وه له‌ زۆر جووتبوون ، چونکه‌ نورو پۆشنایی ژیان ده‌کوژێنێته‌وه ، دوورکه‌وه‌ره‌وه له‌ جووتبوونی به‌سالا‌چوو ، چونکه‌ مردنی کوتوپرت تووش ده‌کات ، دوورکه‌وه‌ره‌وه له‌ خۆین گرتن (الفصد) مه‌گه‌ر له‌ کاتی پێویستیدا ، له‌ هاویندا خۆت برشینه‌ره‌وه .

له‌ گۆفتاره‌ کورت و مانا زۆربه‌خشه‌کانی (أبقرط) : هه‌موو زۆریک دوشمن و ناحه‌زی سروشته .

به‌ (جالینوس) یان گووت : بۆ نه‌خۆش ناکه‌وی ؟ ، گووتی : چونکه‌ نیتوان دوو خۆراکی خراپم کۆنه‌کردۆته‌وه ، خۆراکیکم نه‌خواردووه به‌سه‌ر خۆراکیکی تردا ، خۆراکیکم له‌ گه‌ده‌مدا رانه‌گرتووه ئه‌گه‌ر هه‌ستم کردیی تووشی زیانم ده‌کات .

چوار شت جه‌سته نه‌خۆش ده‌خه‌ن : زۆر قسه‌کردن ، زۆر نووستن ، زۆر خواردن ، زۆر جووتبوون .

چونکه‌ زۆر قسه‌کردن : هه‌لده‌ستی به‌ که‌مکردنه‌وه‌ی مۆخ و کرۆکی می‌شک و لاوازکردنی

زۆر نووستن : دەم و چاو زەرد هەڵدەگەڕێت ، دل کۆیژ دەکات ، چاو دەورۆژێت ،
تەمبەل دەکات بەرامبەر بەکارکردن ، تەپوشیداری لە جەستەدا دروست دەکات .

زۆر خواردن : دەمی گەدە خراپ دەکات ، جەستە لاواز دەکات ، بای چڕو ، نەخۆشی
گران دروست دەکات .

زۆر جووتبوون : جەستە دەپۆخێت ، هێزەکان لاواز دەکات ، تەپی و شیی جەستە
ووشک دەکات ، دەمار شل دەکات ، کونیلە لە داخراو دروست دەکات و ، زیانەکانی
هەموو جەستە دەگرێت ، بەتایبەت بەمیشک لەبەر زۆری ئەو پوچە نەفسانیی لێی
شییی دەکات ، لاوازکردنەکی لە لاوازکردنی هەموو دەرھاوێشتەکانی تر زۆرترە ، لە
گەوهەری پوچیش شتێکی زۆر دەکاتە درەو .

چاکترینشی ئەو یە ئەگەر شەهوەت و ئارەزووی پاستی مرقف پێکەوتی وێنەو
شیوەیەکی جوانی لای شێخ و شەنگی حەلال بکات ، هەروەها میزاجی گەرم و تەپو
شیدار بێت ، ماوەیەکی بێت جووتبوونی ئەنجام نەدای ، دلی لە دلەپاوکی و مەشغولبوونی
نەفس خالی بێت ، زێدەپۆی تێدا نەکات .

پێویستە جووتبوونەکی لە گەل ئەم کارانەدا ئەنجام نەدات ، وەکو سک پێکردنی زۆر
، برسیی و سک خالی بوون ، دەرھاوێشتن ، وەرزشیکی تەواو ، زۆر گەرما بوون ،
سەرما بوونیکی زۆر ، بۆیە ئەگەر ئەم دەشتە تێدا پەچاو کرد ، سوودیکی زۆری
لێوەردەگرێت ، هەر دانەیەکی ش لەوانەی سەرموه پەچاو نەکرا زیانیکی توش دەبێ
بەگوێرە پەچاونەکردنی ئەو شتە ، ئەگەر هەمووشی یاخود زۆری پەچاونەکرا ، ئەوا
تیاچونیکی دەستوبردە .

به شیک : سه باره ت به و دی که پاریزکردنی زۆر وه کو تیکچونه له نه خوشیدا :

پاریزکردنی زۆر له تهنروسیتیدا ، هاوشیوهی تیکچونه له نه خوشیدا ، به لām
پاریزکردنی مامناوه ند به سووده .

(جالینوس) به هاوه لآنی خۆی گووت : دورکه ونه وه له سی شت و ، چوار شت
به کاریپنن ، ئیتر ناچاری پزیشک نابن : دورکه ونه وه له گهربوخۆل ، دووکه ل ، بۆنکردوو .
چه ورو ، بۆن خۆش و ، چه لواو ، گهرماویش به کاریپنن ، له سهرووی تیربونتانه وه مه خۆن
، به (البانروج) و پێحانه ددان پاک مه که نه وه ، به ئیواران گوێز مه خۆن ، ئه و که سه ی
هه لām ته ی هه یه با له سه ر پشته ی نه نویت ، ئه و که سه ی خه مباره با شتی ترش نه خوات ،
ئه و که سه ی خوینی گرتوه با خیرا پێنه کات ، چونکه ده یخاته مه ترسی مردنه وه ، ئه و
که سه ی چاو ده یه شیت به خۆی نه رشیتته وه ، له هاویندا گۆشتی زۆر مه خۆن ، که سه ی
تووشبوو به تاو له رز با له بهر مه تاو دانه نیشیت ، دورکه ونه وه له بایجانی کۆنی تۆودار ،
ئه و که سه ی به زستانان په رداختیک ئاوی گهرم بخواته وه ، له نه خۆشی وه به دور ده بی ،
ئه و که سه ی له گهرماودا توێکلی هه نار به جهسته یدا به یئیت ، له گهری و ئالووشی به دور
ده بی ، ئه و که سه ی پینچ گولی شلیز (سوسنات) له گه ل (مصطکی رومی) و ، عودی
خاوو (عود خام) ، میسکدا بخوات ، به درێژای ته مه نی که ده ی لاواز نابی و خراپیش نابی
، هه رکه س تۆوی کالاک له گه ل شه کردا بخوات ، بردی نیو که ده ی پاک ده کاته وه ،
سوتانه وه ی میز نا هیلتیت .

بەشیك : سەبارەت بە ھەندێ پارێزو ئامۆزگاری پزیشکی :

چوار شت جەستە دەپۆختن : خەم ، دلگرانی ، برسێتی ، شەویداری .

چوار شت دل شادومان دەکات : تەماشاکردنی سەوزایی ، تەماشاکردنی ئاوێک کە پێ دەکات ، خۆشەویست ، بەروبوم .

چوار شت چاو تاریک دەکات : پۆکردن بەپێی پەتی ، رۆژکردنەوێ ئیوارکردن بەپووی بێزداو پەزەقورس و دوژمن ، نۆر گریان ، نۆر تەماشاکردنی خەتی وورد .

چوار شت جەستە بەهێز دەکات : پۆشیینی پۆشاکی نەرم ، چوێنە گەرماوی مامناوەندەو ، خواردنی خۆراکی چەورو شیرین و خوش ، بۆنکردنی بۆنی خوش .

چوار شت دەم و چاو ووشت دەکەن و ، جوانی و گەشاوویی و پێک و پێکی ناھێلن : درۆ ، بێ ئابپووی ، نۆر پرسیارکردن بەبێ زانی ، نۆر داوێن پیسی .

چوار شت سەر بەرزێ و گەشاوویی دەم و چاو دروست دەکەن : پیاوێتی ، وەفاداری ، بەخشندەیی ، لەخواترسان .

چوار شت پەقین و قین و نەویستراوی دەهێنن : خۆبەزانی ، ئێرەیی بردن ، درۆکردن ، فیتنەیی و کاری قسەهێنان و بردن .

چوار شت پۆزی دههینن : شهونویژی ، زۆری ئیستغفارو داوای لیخۆشبوون له
به ره به یاندا ، زۆری خێروچا که داری کردن ، زیکرو یانکردنه وهی خوای تعالی له سه ره تاو
کو تای پۆژدا .

چوار شت پۆزی قه دهغه ده کهن : به یانی خه و ، که می نوێژکردن ، ته مبه لی ، خیانه ت
کردن .

چوار شت زیان به تیگه شتن و نه قلّ ده که یه نن : به رده وام خواردنی شتی ترش و میوه
، نووستنی سه ر پشت ، خه م ، خه فه ت .

چوار شت تیگه شتن زیاد ده کهن : ئارمی و خالیبونی دلّ ، که می سک پرکردن له
خواردن و خواردنه وه ، چاکی چاره سازی خۆراک به شته خۆش و شیرین و چه وره کان ،
کردنه دهره وهی پاشه رۆ قورسکاره کانی جه سته .

ئه وانه ی زیان به نه قلّ ده که یه نن : به رده وام خواردنی پیاز ، پاقله ، زه یتون ، بایجان
، زۆر جووتبوون ، ته نیایی ، بیرکردنه وه کان ، سه رخۆشی ، زۆر پیکه نین ، خه م .

که سانیك له چاودیران گووتویانه : له سی کۆپ به رام ، هیچ هۆیه کم بۆ ئه وه نه دۆزیه وه
به دهر له وهی له یه کیکی ئه و پۆژانه دا زۆر بایجانم خواردبوو ، پۆژیکیشیان زۆر زه یتونم
خواردبوو ، زۆر پاقله شم خواردبوو له سی یه مدا .

به شیک : سه بارهت به نهینی و راستیگه لیک که هیچ کهس نه ندازمو ریزی
نازینیت به دهر له کهسانیک که تیگه شتیکی چاکیان ههیه :

کومه لیک به سوودمان له به شهکانی پزشکی زانستی و کرداریمان خسته روو ،
 له وانه به کهسی بینه رته نها له م کتیه دا نه بی زۆریکی دهست نه که ویت ، نزیکی نیوان
 نه وه و شه ریه تیشمان پی پیشاندای ، وه نیسبه تی پزشکی پزیشکان به پزشکی
 پیغه مبه ری خوا ﷺ که مته له نیسبه تی پزشکی نازان و به سالأچوان به پزشکی
 پزیشکان .

کاره که له سه روی نه وه به که باسمان کرد ، زۆر که وره تریشه له وهی وه سفمان کرد
 ، به لام نه وهی باسمان کرد وه ناگادار کردنه وه به که به کم بۆ نه و شته زۆرانهی له
 دوا وه به وه دیت ، نه و که سهی خوی تعالی زرتگی و کارامهیی پێنداره له سه و ورده کاری ،
 با نه و جیاوازیه که وه به ی که له نیوان هیزی پشتگیریکراو به سروش له لایه ن خوی
 په روه ردا گاره وه ، نه و زانستهی به پیغه مبه رانی به خشیوه و ، نه و نه قل و زرتگیه ی پی
 به خشیون و له نیوان هیزی که سانی ئاسایی دیکه دا بزانتیت .

پێده چی که سانیک بلین : په یوه ندی پێنمای و پێیازی پیغه مبه ری خوا ﷺ و ،
 باسکردنی هیزی دهرمان و ، یاساکانی چاره سه رو ، چاره سازی کاروباری ته ندروستی
 به م دهر وازه ی وه چیه ؟

نه م گوفتاره که مته رخه می نه م که سه ده نوینیت سه بارهت به تیگه شتنی نه وهی که
 پیغه مبه ری خوا ﷺ هیناویه تی ، چونکه به راستی نه م و دوو نه وه ندو و نه وه ندو

ئەو ھەندەش تەنھا بە شىكى كەمە لە ھەيئەتەى و ، پێنمەى و چاوساغى بۆ كردووە ، سەلماندووەى و پێى نیشان داوین بۆ پەى پێردەنى ، چاكى تىگەشتن لە خواو پێغەمبەرە كەيەو ، بە شىكە لەو نىعمەتەى كە خاى گەرە بە ئارەزووى خۆى بە ھەندى كەسى دە بەخشى .

پاشان ھەر سى بنچىنە كانى پزىشكىمان لە قورئاندا بۆ خستىتە پوو ، چۆن نكۆلى لەو دەكەى كە شەرىعەى نێردراو بۆ چاكەكارى دۇنياو پۆزى دواى " چۆنىەتى چارەسەرى جەستەش لە خۆ بگریت ، وەكو ئەو ھەى كە چۆنىەتى چارەسەرى دلائىش لە خۆ دەگریت ، دلائىابن شەرىعەت پێى پاراستنى تەندروستى و ، چۆنىەتى دورخستەو ھەى نەخۆشەكانمان پێشان دەدات " بەرێگە گەلێكى گشتى ، وردەكارى كەشى بۆ ئەقل و زىرى راست و تەندروست و ، فەترەتى پاكى خەلك ھىشتۆتەو ، شەرىعەت ئەومان بە بەكارھێنانى پێگاكەى (القياس) و ئاگادار كەنەو ئاماژە بۆ كردن بۆ دەخاتە پوو ، وەكو ئەو ھەى لە زۆر مەسەلەى لقەكانى فەقەدا پىادەى كردووە ، بۆيە لەو كەسانە مە بە كە ئەگەر شىكىان نەزانى دژاىەتى دەكەن .

ئەگەر كە سىك خاى تعالى تىگەشتن و دانایى تەواى لە كتیبى خواو سونەتى پێغەمبەرە كەيدا پێ بەخشى ، لە گەل تىگەشتنى تەواو لە دەقەكان و پێویستىەكانىاندا ، ئەوا چىتر پێویستى بە گوشتارىكى تری جگە قورئان و سونەت نابى و ، دەشتوانىت تىكراى زانستە راست و دروستەكان لەوانە ھەلپنجىنەت .

تەو ھەى تىكراى زانستەكان لە سەر ناسىنى خواو فەرمان و خولقاندنى وەستاو ، ئەو ھەش بە پێغەمبەرەن سپێردراو _ صلوات الله وسلامه عليهم _ ، چونكە ئەوان زاناترین

خه لکی خوی گه ورن به خواو فره مان و خولقاندن و حیکهت و دانایی له به دیهینراوان و کاروباریدا .

پزیشکیتی شوینکه وتوانیان : له پزیشکیتی کهسانی دیکه ی جگه له وان پاسترو به سوودتره ، وه پزیشکیتی کزتاو سه رگه ووهو پیشه وایان محمد _ صلوات الله وسلامه علیه و علیهم _ : ته ووترین پزیشکیتی و پاسترین و به سوودترینیانه .

هیچ که سیش نه مه نازانیت ته نها نه و که سانه نه بی که پزیشکیتی خه لکانی تر ده زانی و پزیشکیتی پیغه مبریش ده زانی و ، پاشان ته ماشا ده کات تا بزانی کامیان سه تگینتره ، نه وکاته جیاوازی نیوانیان بۆ ده رده که ویت ، شوینکه واتوانی پیغه مبر پاسترین و ته ندروستیتترین ئومه تان بیون له پووی نه قل و فیتره ته وه ، زانستیشان له هه مووی گه ورتره ، له هه مووشی له هه قه وه نزیکترن ، چونکه له نیو ئومه تاندا چاکترین به دیهینراوانی خوی گه ورن ، وه کو چۆن پیغه مبره که شیان چاکترینی پیغه مبرانه ، نه و زانسته ی پی به خشیون و ، نه و میهره بانی و دلنایه ی پی داوهن هیچ که سی تر ناتوانیت بگات به ناستیان.

وقد روی الإمام أحمد في مسنده : من حديث بهز بن حكيم ، عن أبيه ، عن جده _ رضي الله عنه _ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : ((إني لكم نافع سبعين أمة أنتم خيرها وأكرمها على الله عز وجل)) (١٥٢).

واته : له (بهز) ی کوردی (حکیم) هوه ، له بابیه وه ، له باپیری وه _ خوی لی ره زای بیت _ فره مووی ته : ((ئیوه له پاش هفتا ئومه ته وه هاتون ئیوه له هه مووی

١٥٢ _ إسناده حسن : أخرجه أحمد (٥ / ٥) ، والترمذي (٣٠٠١) ، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٢٣٠١)

خیرتر و به پزیرتن به لای خوای _ عَزَّوَجَلَّ _ مه)) . لیره وه شوینه واری پزیری نه م ئومه ته به لای خوای گه وره وه له بواره کانی زانست و ئه قل و ، میهره بانی و فیره ته وه درده که ویت ، نه و ئومه ته یه که زانست و ئه قل و ، کرده وه پله ی ئومه تانی پیشویان خرایه پیش دهست و ، به وهش زانست و میهره بانی و ئه قلیان زیاد بوو سه ره پای نه وه ی خوای تعالی پیتی به خشیون .

بویه میزاج و ، سروشتی خوینی ، بویه به شیان و ، به وهش ئه قل و ئازایه تی وتیگه شتن و فریا که وتن و دلشادی و شادمانیشیان به سه ره بدا زال بوو ، (الصفرای) یش بویه به شی جوله که و ، و به وهش خه م و خه فه ت و دلته نگی و سووکی و پسوای به سه ره جوله که دا زال بوو ، به لغه میش بویه به شی گا وره کان و به وهش تووشی گیلی و ، که م تیگه شتن که م زیره کی بوون .

نه مهش نه هینی و پاستیگه لیکه له پاستیدا ته نها نه و که سانه نه ندازه و پزیری ده زانن که تیگه شتنیکی چاک و ، نه قلیکی وردو ، زانستیکی زوری هه یه و ، ده زانی خه لکی چپانه و له چپدان . وبالله التوفیق .

کتییی ((الطب النبوي)) داناوای پیشه وای به ناویانگ (ابن القيم الجوزية) ته و او بوو به فه زل و پشتیوانی خوای تعالی

بہشی وینہ کان

ناوهرۆك

- پیشوا (ابن القیم)..... (9)
- بەشیك : سەبارەت بەوێ پزیشكی جەستە نوو جۆرە..... (18)
- بەشیك : سەبارەت بەرێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە خۆ چارەسەر كۆرینلو فەرمان پێكردنی (21)
- بەشیك : سەبارەت بەو فەرمووبولانی هاتی تیماركۆرین دەمات و و بەستنی مۆ بە مایەى هۆو
..... (25)
- بەشیك : بەشیك : سەبارەت بە رێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە خۆپارێزنی بەرامبەر بە
ئۆرخورن و ، خۆرانی زیاد لە ئەندازەى پێویست و ئاو یاسایی كە پێویستە رەچلو
بكرێت لە خۆرانی و خۆرانیویدا..... (33)
- چەند بەشیك : سەبارەت بەوێ پێشمەبەری خوا ﷺ نەخۆشەكەنى بە دەرماتە سروشتیەكان
چارەسەر دەكرد..... (41)
- بەشیك : بێكەم : بێتیە لە چارەسەر كۆرین بە دەرماتە سروشتیەكان..... (43)
- بەشیك : سەبارەت بە رێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەر كۆرینی (تا)..... (43)
- بەشیك : سەبارەت بە رێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەر كۆرینی سەچووندا :..... (55)
- بەشیك : سەبارەت بە رێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە نەخۆشی چارەقولهلو (الطاعون) ،
چارەسەر كۆرینی و ، چوونی خۆپاراستن لەم نەخۆشیە..... (62)
- بەشیك : پێشمەبەری خوا ﷺ قەدەغەى چوونە ئۆو ئاو زەویانی كۆرۆو كە تاعونی تێدا
بالیۆۆتەو یا دەرچوون لەو زەویانی كە تاعونی تێدا بالیۆۆتەو..... (70)
- بەشیك : سەبارەت بە رێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە نەخۆشی ئۆبەنگەلو
چارەسەر كۆرینی..... (75)
- بەشیك : سەبارەت بە رێزانی پێشمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەری برین و خوقن بەرەونی
لووت..... (81)

- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له بولری چاره سرکرنیدا به خوارنده وی
هنگوین و هروها به کله شاخ و دلخوین..... (82)
- به شیک : سه بارهت به سووده کانی کله شاخ گرتن..... (89)
- به شیک : سه بارهت به جیگه کانی کله شاخ گرتن و کاته کانی..... (94)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له کاته کانی کله شاخ
گرتن..... (95)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له برینی ره گه کان و دلخویندا..... (103)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له چاره سرکرنی فیندا..... (108)
- به شیک : سه بارهت به و فیتیانی به قوی تیکه لوه کانی جه ستوه دروست ده بن..... (114)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له چاره سری نه خوشی دهرده لاهدا (عرق
النسا)..... (116)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له چاره سرکرنی وشکی خووه
چو نیه تی نه رم و نیان کرنه وی..... (118)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له چاره سرکرنی خودوی و شه وی
نه سپی دروست ده کات..... (123)
- به شیک : سه بارهت به بولری پزشکی ناویشم..... (126)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له چاره سرکرنی نه خوشی..... (131)
- به شیک : سه بارهت به ریتمایه کانی پیغمبری خوا ﷺ له بولری چاره سرکرنی سر نیشو
نیوه سر نیشو (الشقیقه)..... (135)
- به شیک : سه بارهت به هؤکاره کانی سر نیشو (الشقیقه)..... (137)
- به شیک : سه بارهت به چاره سرکرنی سر نیشو (الشقیقه)..... (138)
- به شیک : سه بارهت به خه نه سووودو خاصیه ته کانی..... (140)
- به شیک : سه بارهت به ریتیازی پیغمبری خوا ﷺ له چاره سرکرنی نه خوشیدا به وازه تان

- لهوئی ئهو خوارین و خوارینهواتوه بدری به نهخوش که حازی پی نی یهو ، ناچاریشی
 تاگریست به خوارینی..... (142)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چارمهسرکرنی نهخوشی (العذرة
) چارمهسرکرن به دهرمان کرنه لوت..... (147)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چارمهسرکرنی دل نیشه نا ... (150)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ به دوورخستنهوئی زیانی خوراك و
 میوكان و ، چاکرینیان به جورك زیانیان لایه ریت و ، سوویان به میز بکات..... (157)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له پاریزکرنیدا..... (159)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چارمهسرکرنی چاوئیشیدا به نهرم
 و نیانی و له مهرخویی و وازمیتان له جولانهوو پاریزکرن لهوئی دهییت به هوی وروانی
 چاوئیش..... که..... (165)
- بهشیك : سهبارت به سهروونی گورچیه که له گهلیدا جهسته رهق دهییت..... (170)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چاکرینی ئهو خوراكیدا که میشی
 تیدمهکویت و ریتملیهکانی سهبارت به دوورخستنهوئی زیانهکانی ژهرهکان به
 دژمهکانی..... ان..... (171)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چارمهسرکرنی زیبکهیدا..... (174)
- بهشیك : سهبارت به چارمهسرکرنی تلو ساو بوملهکان به ههله رین و دهرهتانی کیم و
 تلوک..... ی..... (175)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له خوراك پیدانی مرقف به ناسکرین و
 به تامترین ئهو خوراکنه ی له سهری پهااتوه..... (177)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چارمهسرکرنی نهخوشیدا به
 خوشکرنی نهفسیان و به میزکرنی لیان..... (181)
- بهشیك : سهبارت به رتیازی پیتهمبیری خوا ﷺ له چارمهسرکرنی جهستهکاندا به پیدانی

ئەو خۆرك و دەرمانانەى لە سەرى پاماتوو ، ئەك بەوى لە سەرى
پاتىماتوو.....(183)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە چارەسەر كرنى ئەو ژەهرەدا كە تووشى
بوى لە خەيمەر لە لاى ئەن جوله كەكانەوه.....(185)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە چارەسەر كرنى ئەو جانورەدا كە
جوله كەكان جانوران لىكرد.....(188)

بەشيك : سەبارەت بەوى كە دەرمانە ئىلامىەكان بەسووترىن چارەسەرەكانى
جانوو.....(191)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە دەرملووتشتن و كرنە دەرەوى مادەكاندا
بە پشانەوه.....(193)

بەشيك : سەبارەت بەوى پەشانەوه لە وەلاتە گەرمەكاندا بەسوودەو ، پەواتبوونى لە
وەلاتە ساردەكاندا.....(196)

بەشيك : سەبارەت بە سوودەكانى پەشانەوه.....(197)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە ڕێتملى كرندا بۆ چارەسەر وەرگرتن لە
بەسەلىقەترىن پزىشكەوه.....(199)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە پێژاردنى ئەو كەساندا كە چارەسەى
خەك دەكات و ئەقامە بە بوارى پزىشكىتى.....(204)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ بە خۆپاراستن لەو نەخۆشیانەى
دەتريستەوه بە سروشتى و ڕێتملى كرنى كەسانى ئەندروست بە خۆدروستەوه لەو
كەسانەى تووشىبوونە.....(221)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە قەدەغە كرنى خۆچارەسەر كرن بە
حرامكارەكان.....(229)

بەشيك : سەبارەت بە ڕێيازى پێغمبەرى خوا ﷺ لە چارەسەر كرنى ئەو نەسپىيەى لە

- سهردا په پيدا دجې و لاندې (235)
- چند به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له چارمساركرنډا به دهرمانه پوځيه خاوهنديه تلهكان و ، تلوټيك لرو و ، له دهرمانه سروشتيهكان (241)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له چارمساركرنډي چاولاندروا .. (241)
- به شيك : سهارم بهو شتاني به چارموه بووني پي نوردمخريتهوه (254)
- به شيك : سهارم دهرمان دان به چارپيس به شتي بن هتكل و هاموو شويته پټچهكلني جاستي و لكاني و نالوموي (الزار) مكسي (255)
- به شيك : سهارم به دليقشيني ثار خوورموشت چاك و پاشاني متمرسي به چارموهيووني ليدمكرنډ بههر شتيك ليني نورختاوه (258)
- به شيك : سهارم بهو نوشتاني چارپيسي دمگنپنهوه (259)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له چارمسري گشتيا پو هاموو تاراركان به نوشته خاويهكان (260)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له چارمساركرنډ و نوشت كرن پو كسي پيوهرو به خويشني سورته (الفاتحة) (263)
- به شيك : سهارم بهوهي كاروگري نوشته كرن به سورته (الفاتحة) و جگه لهويش نهيتيهكي سارسورميتي تيليه له چارمساركرنډي نهرواركاندا (268)
- به شيك : سهارم به چارمساركرنډي پيوهروني نووېشك به نوشته (270)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له نوشته كرنډا پو برونهكلني پيوهرو (277)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له نوشته كرنډا پو مار (279)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له نووشتكرنډا پو رام و برونهكان (280)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له چارمساركرنډي تاراردا به نووشت كرنډ (283)
- به شيك : سهارم به رڼيزي پټقمبېري خوا ﷺ له چارمساركرنډي خماريوون پو گرمي

- بەلۆ کارەسات..... (284)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی تارەحەتی و خەم و خەفەت و دلتەنگی و ناخۆشیدا..... (298)
- بەشیک : سەبارەت بە لایەنی کاریگەری ئەم دەرمانانە لەم تەخۆشیانەدا..... (306)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی ترس و ، خەوزێنداندا..... (321)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی ئاگرکەوتنەوه و کورژانەوهی..... (322)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە پاراستنی تەندروستیدا..... (323)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە خوارین و خواردنەوهدا..... (330)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە شێوانی دانیشتندا بۆ خۆراک خوارین..... (335)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە خواردنەوهکاندا..... (339)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسازی جل و بەرگدا..... (357)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسازی شوینی نیشتهجێ بووندا..... (359)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسازی کاروباری نووستن و بەناکابووندا..... (360)
- بەشیک : سەبارەت بە جووتبوونی خێزان و ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لەم بارەوه..... (375)
- بەشیک : جووتبوونە زیانبەخشەکانیش : نوو جۆره ، زیانبەخش لە ڕووی شارەوه ، زیانبەخش لە ڕووی خوو پەوشتەوه..... (399)
- بەشیک : سەبارەت بە ڕێبازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەری سەودایی دا (العشق)

(401).....

به شیک : سه باره ت به پئیانی پیغه مبه ری خوا ﷺ له پاراستنی تهنروستییدا به
خۆیۆنخۆش کردن..... (419)

به شیک : سه باره ت به پئیانی پیغه مبه ری خوا ﷺ له پاراستنی تهنروستی چاودا
(422).....

به شیک : له باسکردنی ئهو دهرمان و خۆراکه تاکنه دا که له زاری پیغه مبه ری خووه ﷺ
پیمان گهشتووه و پیزکراره به پئی پیته هیجانیه کان..... (425)

پیتی هه مزه..... (425)

پیتی باه..... (430)

پیتی تاه..... (437)

پیتی ئاه..... (440)

پیتی جیم..... (443)

پیتی حاه..... (445)

پیتی خام..... (454)

پیتی دال..... (461)

پیتی ذال..... (464)

پیتی راه..... (468)

پیتی زاه..... (475)

پیتی سین..... (480)

پیتی شین..... (492)

پیتی صاد..... (497)

پیتی ضاد..... (504)

پیتی طاه..... (505)

- (510)..... پیستی عین
- (519)..... پیستی غین
- (521)..... پیستی فاء
- (527)..... پیستی قاف
- (535)..... پیستی کاف
- (556)..... پیستی لام
- (582)..... پیستی میم
- (595)..... پیستی نون
- (600)..... پیستی هاء
- (602)..... پیستی واء
- (603)..... پیستی یاء
- (607)..... ناموزگاری گشتی به سوود
- (623)..... به شستی وین مکان